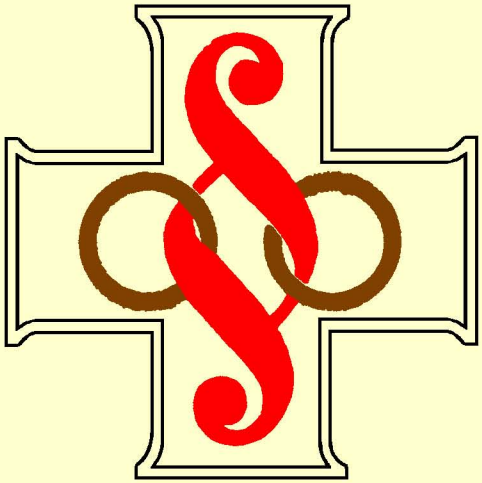

SIPOS I.
GÁLOS I.

A KATOLIKUS HÁZASSÁGJOG RENDSZERE

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT,
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK
KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1960.

A KATOLIKUS HÁZASSÁGJOG RENDSZERE

A CODEX JURIS CANONICI SZERINT

Írta:
† DR. SIPOS ISTVÁN

Átdolgozta:
DR. GÁLOS LÁSZLÓ

IV. BŐVÍTETT KIADÁS

BUDAPEST, 1960

Kiadja a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

Nihil obstat.
Dr. Franciscus Nagy
censor

Nr. 1059/1958

Imprimatur.
Quinqueecclesiis, die 3. Februarii a. 1959.

FRANCISCUS m. p.
episcopus.

MINDEN JOG FENNTARTVA, BELEÉRTVE AZ UTÁNNYOMÁS JOGÁT IS

A kiadásért felelős: Esty Miklós, delegált adminisztrátor

66-7485 Pécsi Szikra Nyomda — Felelős vezető: Melles Rezső

ELŐSZÓ

a negyedik kiadáshoz

Két évtizede van már, hogy Sipos István Házasságjoga a harmadik kiadásban 1940-ben megjelent. Azóta ez a kiadás is teljesen elfogyott, hiszen általános kereslet tárgya volt püspöki irodák, hittudományi főiskolák, plebániahivatalok és egyházjoggal — jelesül házasságjoggal foglalkozó egyházi és világi jogászok részéről egyaránt. Alig volt az egyházi hivatalvezetés gyakorlatában ennél népszerűbb, használatosabb kézikönyv Geisz A. Egyházi közigazgatás c. munkája óta. (Temesvár, 1910.) Ezidő alatt meghalt maga a tudományos világtekintélyű szerző: Dr. Sipos István, aki munkában eltöltött életét Pécsett, 1949. dec. 2-án példás türelemmel viselt betegség után fejezte be. Az ő irodalmi hagyatékát fenntartani, a kor tudományos igényeihez hozzászabni, a fiatalabb nemzedéknek átadni, főként pedig elveszni nem engedni tisztes kötelességünk.

A könyv mostani negyedik kiadásában is az első kiadásban vallott és megvalósított célt szolgálja: *a)* közli az egyházi törvénykönyv házasságjogának kimerítő és beható előadását, *b)* a római Szentszéknek minden újabb, időközben kibocsátott hiteles törvénymagyarázatát, döntvényét, *c)* a tudományos szakirodalmat szem előtt tartva a vitás kérdéseket bővebben igyekszik megvilágítani és az elvi állásfoglalást megindokolni, *d)* a magyar egyházi partikuláris jognak és a magyar állami házasságjognak viszonylagosan részletes feldolgozását kívánja nyújtani az egyházjoggal fennálló összes érintkezőpontokon.

Új anyagként járul a kiadáshoz az egyesült keleti Egyház

időközben kodifikált házasságjoga, melyet ha nem is teljes részletességgel, mégis mindenütt figyelembe kellett venni. A régebbi magyar családjogi törvényhozás anyaga kissé megrövidítve belekerült ebbe a kiadásba is, mert jogtörténeti szempontból tudományos könyvben nélkülözhetetlen annak az útnak ismerete, mely a jelenlegit megelőzte.

Magam mint a boldogult szerzőnek növendéke és a pécsegyházmegyei hittudományi főiskolán utóda kötelességemnek tudtam a nagynevű szerző örökségét újból közrebocsátani, aki haláláig nem szűnt meg munkáját folyton csiszolni, bővítgetni, javítani.

Hálás köszönetemet fejezem ki a Szent István Társulatnak, mely áldozatot nem kímélve sietett e negyedik kiadást kinyomtatni és megjelentetni.

A Bevezetés elé szántam Sipos István dr. élet- és jellemrajzát, mert páratlan tudós papi egyénisége valóban megérdemli, hogy nevére rávilágítson az örökkévalóság földi reflexe: az emlékezet.

Hőgyész, 1960, Vízkereszt ünnepén.

Dr. Gálos László

TARTALOMJEGYZÉK

Dr. Sipos István emlékezete — — — — — — — — — — 9
Bevezetés — — — — — — — — — — — — — — 21

I. Fejezet. A házasságról általában

1. § A természetjogi házasság — — — — — — — — 33
2. § A házasság mint szentség — — — — — — — — 45
3. § A házasságra vonatkozó joghatóság — — — — — — 56
A) Kereszteltek házassága felett — — — — — — 56
B) Kereszteltnek kereszteletlennel kötött házassága felett — — — — — — — — — — 62
C) Kereszteletlenek házassága felett — — — — — 63
4. § Az állam és az egyházi házassági joghatóság viszonyának története — — — — — — — — — — 66
A) Általában — — — — — — — — — — — 66
B) Magyarországon — — — — — — — — — 68
5. § A polgári házasság — — — — — — — — — — 75
6. § Nemzetközi polgári házasság — — — — — — — 88
7. § A házasság különféle fajai és elnevezései — — — — 91

II. Fejezet. A házasságkötés előzményei

8. § Az eljegyzés fogalma, története, kellékei — — — — — 97
9. § Az eljegyzés következményei — — — — — — — 110
10. § A házassági ígéret (eljegyzés) felbontása — — — — 114
11. § A házasulandók vizsgálata (Examen sponsorum) — — — 117
A) A házasulandók általános vizsgálata — — — — 117
B) Jegyesoktatás (különös vizsgálat) — — — — — 126
C) Sz. gyónás-áldozás — — — — — — — — — 127
12. § Kihirdetés (Publicatio, denuntiatio matrimonii) — — — 128

13. § Kóborlók és kiskorúak házasságkötése — — — — — 146
A) Kóborlók — — — — — — — — — — — 146
B) Kiskorúak — — — — — — — — — — 148

III. Fejezet. Az akadályokról általában

14. § A házassági akadályok fogalma és felosztása — — — — 151
15. § Ki állíthat fel és törölhet el házassági akadályokat? — — 161
16. § A házassági akadályok alól való felmentés — — — — 166
17. § A felmentő hatóság — — — — — — — — — 169
A) A római pápa — — — — — — — — — 169
B) A helyi Ordináriusok — — — — — — — — 173
C) A plébánosok — — — — — — — — — 188
D) A plébános nem létében közreműködő pap — — — 190
E) A gyóntató — — — — — — — — — — 190
18. § A felmentéshez szükséges okok (Causae dispensationum) — — — — — — — — — — — — 194
19. § A felmentési kérvény — — — — — — — — — 199
20. § A felmentés megadása (felmentő leirat) — — — — — 203
21. § A felmentés végrehajtása — — — — — — — — 217

IV. Fejezet. A tiltó akadályok

22. § A tiltó akadályok általában — — — — — — — — 224
23. § Az egyszerű fogadalom (Votum simplex) — — — — — 225
24. § Törvényes rokonság (Cognatio legalis) — — — — — 231
25. § A vegyes vallás akadálya (Mixta religio) — — — — — 239
26. § A vegyes házasság meg a felekezetek és az állam — — — 267
A) A protestáns felekezetek és a vegyes házasság — — 267
B) Az állami jogok és a vegyes házasság — — — — 268
C) Magyarország és a vegyes házasság — — — — 269
27. § A méltatlanok házassága — — — — — — — — 283

V. Fejezet. A bontó akadályok

28. § A bontó akadályokról általában — — — — — — — 289
29. § A korhiány akadálya (Defectus aetatis) — — — — — 290
30. § A nőszthetetlenség akadálya (Impotentia) — — — — 296
31. § A házassági kötelék akadályai (Ligamen) — — — — 308
32. § A valláskülönbség akadálya (Cultus disparitas) — — — 321
33. § A nagyobb egyházi rend akadálya (Ordo sacer) — — — 335

34. § Az ünnepélyes fogadalom akadálya (Professio sollemnis) — — — — — — — — — — — — — 350
35. § A nőrablás akadálya (Raptus mulieris) — — — — — 357
36. § A bűntett akadálya (Crimen) — — — — — — — 365
37. § A vérrokonság akadálya (Cognatio naturalis, consanguinitas) — — — — — — — — — — — 374
38. § A sógorság akadálya (Affinitas) — — — — — — — 388
39. § A köztisztesség akadálya (Publica honestas) — — — — 397
40. § A lelki rokonság akadálya (Cognatio spiritualis) — — — 403
41. § A törvényes rokonság akadálya (Cognatio legalis) — — 412

VI. Fejezet. A házassági beleegyezés

42. § A házassági beleegyezésről általában (Consensus matrimonialis) — — — — — — — — — — — — 415
43. § Az ép elme hiánya — — — — — — — — — — — 420
44. § Az érett ész hiánya (Defectus discretionis animi) — — — 424
45. § A tévedés (Error) — — — — — — — — — — — 425
46. § Színlelt beleegyezés (Simulatio totalis) — — — — — 437
47. § Kötelezettség-vállalás szándékának hiánya (Exclusio iuris ad actum coniugalem et essentialis proprietatis) — — — — — — — — — — — — 439
48. § Erőszak és félelem (Vis et metus) — — — — — — 441
49. § A házassági beleegyezés kijelentése — — — — — — 452
50. § Feltétel (Conditio) — — — — — — — — — — — 457

VII. Fejezet. A házasság alakja

51. § A házasságkötés lényeges alakjának története — — — 469
52. § A házasságkötés lényeges alakja az új egyházi törvénykönyv szerint (Forma substantialis matrimonii) — — 477
A) Ki jogosult a házasságkötésnél való közreműködésre? — — — — — — — — — — — — 478
B) Az érvényes közreműködés kellékei — — — — 484
C) A házasságkötésnél való közreműködésre adott meghatalmazás — — — — — — — — 490
D) A megengedett közreműködés kellékei — — — — 496
E) A házasságkötés rendkívüli alakja — — — — — 501
F) Kikre terjed ki a házasságkötés lényeges alakja? — — — — — — — — — — — 509

53. § A házasságkötés lényegtelen alakja (Forma accidentalis matrim.) — — — — — — — — — — 518
54. § A házasságkötés lényegtelen alaki kellékei a vegyes házasságoknál — — — — — — — — — — 522
55. § Lelkiismereti házasság (Matrimonium conscientiae) — — 530
57. § A házasságkötés ideje és helye — — — — — — — 532

VIII. Fejezet

58. § Az érvényes házasság jogi következményei (Effectus matrimonii) — — — — — — — — — — 537
A) A házasfeleket illetőleg — — — — — — — 537
B) A gyermekeket illetőleg — — — — — — — 540

IX. Fejezet. A házastársak szétválasztása

59. § A házastársak szétválasztásáról általában — — — — 551
60. § A házassági kötelék felbontása (Dissolutio vinculi) — — 552
A) A megkereszteltek végrehajtott házassága — — — 554
B) A keresztelteknek végre nem hajtott házassága — — — 556
C) A kereszteletlenek házassága — — — — — — 562
61. § Az ágytól és asztaltól való elválás (Separatio tori, mensae et habitationis) — — — — — — — — — 576
A) Az örökös elválás (Separatio perpetua) — — — — 577
B) Ideiglenes elválás (Separatio temporaria) — — — 580
C) Eljárás az ágytól és asztaltól való elválasztásnál — — — — — — — — — — — — 582

X. Fejezet. A házasság utólagos érvényesítése

62. § A házasság érvényesítéséről általában (Convalidatio matrimonii) — — — — — — — — — — — 587
63. § Az egyszerű érvényesítés (Convalidatio simplex) — — — 589
64. § A gyökeres orvoslás (Sanatio in radice) — — — — — 595

XI. Fejezet

65. § A második házasság (Secundae nuptiae) — — — — — 605
Függelék. Házassági ügyirat-minták — — — — — — 609
Házassági ügyirat-minták jegyzéke — — — — — — 646
Tárgymutató — — — — — — — — — — — 647

DR. SIPOS ISTVÁN
1875—1949

SIPOS ISTVÁN EMLÉKEZETE

Az utolsó ötven év alatt kevés magyar tudósnak vette úgy szárnyaira nevét a világhír, mint a kiváló pécsi egyházjogászét: Sipos Istvánét, aki az egyházjog tudományának nagy veszteségére 1949. dec. 2-án itthagyott bennünket.

Sipos István magyar tudós volt, a tisztes, szorgalmas, becsületes papi élet beérett termése az ő emlékezete és irodalmi hagyatéka. Nem vágyott nagy sorsra, de Isten dicsőségére és Egyháza javára kifejtett lankadatlan munkássága világhírre emelte nevét és maradandóvá tette élete alkotásait. Távozása nem az éjszaka gödrébe bukik, hanem az örök világosságnak: Krisztusnak keblén ér céljához, amerre egész földi életén át a szentek tudományával indult és haladt.

A magyar történelemből szomorúan ismert kisvárosban: Mohácson látta meg a napvilágot 1875. febr. 1-én. Kisiparos családból származott, abból a rétegből, mely a vallásosság és kézművesség mély kapcsolatait még a régi céhrendszerből hozta magával. A kisfiú ünnepi átélései az öreg templommal voltak kapcsolatban, ahol az egyes céhzászlókon még ott foszladoztak égi pátrónusai minden iparágnak, a korsósok zászlaján pl. Ádám apánk, mivelhogy őt is agyagból formálta az Úr.

Mohácson két nagy nyitott kapu vonta figyelmét messzibb távlatok felé. Egyik a Duna, ez a sárga iszapfelhőit lomhán hengergető nagy folyam, melynek mindkét végén átlátás nyílt más országok és más népek felé. Bajor, osztrák, bolgár, román, szerb és török hajók tülköltek bele az éjszakai vastag ködbe és partmenti kocsmákban csengett az idegen szó, pengett az idegen pénz. A másik kapu a magyar múltra tárult: minden

év augusztus 29-én: keresztelő szt. János fővételének ünnepén visszatért a magyar nemzet fővételének dátuma, a szomorú csata emléke. Az egykori mohácsi csatasíkon emelt temetőkápolnában országos hírű szónokok beszéltek és szárnyakat adtak az intelligens ifjú képzeletének Tomory vasalakja, görbe kardok, tépett máriás-lobogók, elesett jó magyar vitézek és elnémult torkú ágyúk felé.

Középiskoláit a pécsi ciszterci gimnáziumban végezte, ahol legnagyobb hatással történelem tanára: Békefi Remig, későbbi egyetemi tanár és zirci apát volt rá. A gondos családban tisztán megőrzött ifjúságát szent eszmék és ideális lelkesedés hatották át és mivel az oltár világa töretlen egyenes vonalban vonzotta, belépett szent Mór egyházmegyéjének szemináriumába. Theológiai tanulmányait a bécsi egyetemen végezte mint pazmanita. Mindvégig kitűnő tanuló volt és elüljáróinak mintaszerű növendéke. Bécsben Swoboda pastorális professzor hatása nagyon sokáig irányt szabott érdeklődésének. Lelkipásztor kívánt lenni a kor nívóján, kellő ismeretek és erények birtokában. Ezt a pasztorális érdeklődést haláláig megtartotta, ezért nem lett később sem soha szobatudós, mindig megvolt a gyakorlati lelkipásztori érdekekkel élő kapcsolata. Mintaszerűen és sokat prédikált, gyóntatott, egyesületeket vezetett, mint hitoktatási felügyelő sokat tett Pécsett a korszerű katekézis és katolikus nevelés érdekében, sőt egyszer arra is gondolt, hogy lemond tanszékéről és kimegy falura plebánosnak.

1898-ban érte el az oltárt. Doktori értekezése 1905-ben magyarul is megjelent: a Swoboda professzor dicséretével kitüntetett munka még lelkipásztorkodástan köréből való: *A szemléltető módszer a katolikus hitoktatásban.*

Első papi éveit mint káplán a kedves Baranya megyei búcsújáróhelyen: Máriakéménden töltötte, ahonnét Kerner István, operaházunk egykori főzeneigazgatója is elindult. Lelkét egészen varázsába ejtette a prima charitas boldogító élményeinek világa. Csoda-e, ha lelke mélyén ezek a tiszta hangulatok megcsillantak és mint olvasztott ezüst költeményekben nyi-

tottak utat maguknak? A század elején induló Zászlónk — diákkorunknak e kedves havi folyóirata — továbbá a régi Magyar Szemle sok bájos költeményt hozott Sipos István tollából. Ezek a versek az egyes ünnepek családi hangulatait szedték rímes sorokba és a vallásos zsánerkép tehetséges művelőjének mutatják. Rövid ideig püspöki szertartó is volt Hetyey püspök mellett, akit egyszer ad limina Rómába is elkísért. De a püspöki udvarnál kedvesebb volt számára a lelkipásztorkodás: kiment az aulából Faddra káplánnak, ahol megalapította a Kat. Legényegyletet és továbbfolytatta írói és lelkipásztori munkáját.

Van-e nagyobb távolság, mint a poetától a jogtudósig? A képzelet színes világától valóban hosszú út vezet a törvények, paragrafusok józan tételes ismeretéig. De Sipos István megjárta ezt a nagy utat.

1906-ban Hanuy Ferenc elhagyta a pécsi theológiai főiskolát, mert kinevezték Budapestre egyháztörténelem tanárnak, a nagy Karácsonyi utódjának. Hanuy örökébe Sipos István került a székesegyházi karkáplánságból. A lelke mélyéig engedelmes ember készségével lemondott pasztorális terveiről, félretette a lantot is és ettől fogva egészen tanszékének élt. Egyháztörténelem és egyházjogtanár volt, utóbbi tárgyat 36 éven át tanította, irodalmilag is művelte és ezen a területen mint tudós becsületet szerzett tollával nevének, egyházmegyéjének és hazájának egyaránt.

Először a régi Hittudományi folyóiratban, Egyházi Közlönyben, Religióban, Papok Lapjában jelentek meg kisebb tanulmányai. De csakhamar önálló művekkel lépett a nyilvánosság elé.

Első tudományos műve gyűjtemény: *A pécsegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára* című 1912-ben kiadott vaskos kötet. A szabadságharc után: Girk püspök alatt 1863-ban megtartott pécsegyházmegyei zsinat anyaga, valamint az azóta körlevelekben kibocsátott sok püspöki rendelet széjjelszórtan alkotta az egyházmegyei partikulár jogot. Ezt a nagy joganya-

got szedte össze és állította rendszerbe Sipos István, munkája az új egyházmegyei zsinatig: 1936-ig minden plebániahivatalnak leghasználatosabb kézikönyve lett.

Egy jónevű pécsi írónő: Szabóné Karay Anna írt a század elején papi életet témájául választó cikksorozatot. Ennek az irodalmi támadásnak elhárítása volt Sipos István tollából: *A coelibátus története és védelme* című munka, Pécs 1913. A kérdés apologiai részében még kedélyi oldalról is megvédi a papi nőtlenséget, amire saját poetikus lelke egyszerre volt forrás és bizonyíték. „Mivel a papság a népből támad — írja — magára vessen minden nép, ha nincsenek jó papjai, mert ez onnét van, hogy nincsenek jó keresztény családjai sem".

Részben egyháztörténelmi, részben egyházjogi tanulmányaink eredménye volt a *Római Kérdés* című munkája 1917-ben a háború alatt. Jóval a lateráni szerződés előtt a Vatikán és az olasz állam közti viszony lehetséges rendezésének kérdéséről tárgyal e munka. A szűkreszabott személyes szuverenitás helyett a miniatűr területi szuverenitás felé mutat utat és ebben az értelemben nyert is a kérdés később a lateráni szerződésben: 1929 febr. 11-én megoldást.

A világháború ágyúzajában mint óriási békemű jelent meg az új Codex Iuris Canonici 1917. máj. 27-én és egy évi vacatio legis után: 1918 máj. 19-én Pünkösd vasárnapján életbelépett. Sipos Istvánt férfikora delén, 42 éves korában, teljesítőképességének java erejében érte ez a korszakos publikáció. Ez magyarázza részben munkáinak nagy sikerét is: egyformán benne volt a régi és az új jogban. Hanuynak már kissé későn, Siposnak a legjobbkor jött a kodex megjelenése és életbelépte. Hogy mennyire így van, bizonyítja ama tény, hogy *„Az új egyházi törvénykönyv főbb újításai"* című munkája Pécs, 1918 első kiadásában pár hét alatt elfogyott és még a kodex érvénybelépésének esztendejében második kiadást is ért. Magyar nyelve, a joganyag áttekinthetősége, az újítások kiemelése, a régi joggal való szembeállítása adják nagy sikerének titkát. Ily hamar csak német nyelvterületen ismerjük a kiváló berlini protestáns egyházjogásznak: Ulrich Stutz-nak

ugyancsak 1918-ban megjelent hasonló tárgyú munkáját: Der Geist des Codex Iuris Canonici. (Stuttgart.)

Ebben a munkában azt írja Sipos, hogy a magyarországi vegyesházasságok a kodex után továbbra is érvényesek maradnak akkor is, ha nem a katolikus forma szerint köttettek. (145. o.) A vita arról folyt, hogy az eredetileg 1906-ban Németországnak megadott és a „Ne temere" után: 1909-ben hazánkra is kiterjesztett „Provida" constitució micsoda? Pápai privilegium-e vagy a kodexszel ellenkező partikuláris törvény? Sipos az utóbbit tagadta és mint privilégiumot a Provida-t Magyarországra továbbra is érvényben lévőnek tartotta. A privilégiumokat ugyanis a kodex 4. kánonja érvényben hagyta, míg a kodexxel ellenkező partikuláris törvényeket a 6. kánonban abrogálta. A kodexmagyarázó pápai bizottság kétszer: 1917. dec. 9-én és 1918. márc. 30-án Sipos ellen Baranyay Jusztin véleményének javára döntött és visszavontnak jelentette ki a Providát. Hogy Sipos más nézetet vallott, menti ama körülmény, hogy egyik törvénymagyarázat sem nyert publikálást akkor még az Acta Ap. Sedis-ben.

A budapesti egyetem hittudományi kara pályázatot hirdetett az új kodex szerinti házasságjog feldolgozására. Sipos gondosan készített munkája: *„A katolikus házasságjog rendszere a CIC. szerint"* mint elfogadott és a Horváth-féle díjjal kitüntetett pályamunka jelent meg 1923-ban, de 1928-ban bővített második, 1940-ben bővített harmadik kiadása is napvilágot látott. Ez a mű a plébániahivatalokban, a lelkészkedő papság kezében a leghasznosabb kézikönyvnek bizonyult. Mióta harmadik kiadása is elfogyott számtalanszor keresték, sürgették új kiadását, mert a plébániavezetésben nem nélkülözhető.

Már ennyi munka láttán is egy szorgalmas élet bontakozott ki előttünk. De Sipos István munkássága valójában jóval több volt mint cikkek, tanulmányok és könyvek írása.

Először mint a pécsi papnövendékek tanulmányi felügyelője, azután 10 éven át: 1912—22-ig mint lelkiigazgató nevelte a fiatal papságot és alakította bennük a krisztusi életeszményt.

Magam is boldogan vallom magamat növendékének. Az első világháború előtt meghívást nyert a pozsonyi egyetem jogi karára egyházjog tanárnak, de ezt a megtisztelő ajánlatot nem fogadta el, mert a papnevelés magasztos munkájából nem akart többé megválni. Mikor kispapjait az első világháború széjjelszórta, a hadbavonult papnövendékekkel állandó levelezést folytatott, meleghangú kis újságot is szerkesztett számukra: *„Hangok hazulról"* és egy kis művet is kiadott: *„A szemináriumtól a frontig, a fronttól a szemináriumig"* — melyben a katonai szolgálat kísértéseire, veszedelmeire és a visszatérés gondolatára hívta fel figyelmüket állandóan. Emellett mint zárdalelkész, mint az Úrinők kongregációjának prézese, mint az Oltáregyesület Igazgatója, szentszéki ügyész és házassági kötelékvédő, mint az eucharisztikus egyesület elnöke és a papi konferenciák vezetője jóformán sohasem volt tétlen. Nagy tanári és nevelői munkája meglátszott a keze alól kikerült papi nemzedéken, mely magán viselte tudós tanárának és szentéletű elüljárójának kézjegyét. Nyaranta nagy külföldi utakat tett bővítve ismeretkörét és tapasztalatait Német-Francia- és Olaszországban, Svájcban.

Életének főműve, mely latin nyelvénél fogva elterjedt az egész világegyházban és szerzőjének világhírt szerzett hatalmas egyetemes egyházjoga: az *„Enchiridion iuris canonici"*, mely magyar szerzőnél szinte hallatlan könyvsikert ért el: egymásután hét kiadást: 1926, 1931, 1936, 1940, 1947, 1954 és 1960ban. (Utolsó két kiadása: 1954 és 1960 Rómában jelent meg.) A könyv számos kiadásában világfeltűnést keltett. *Kurtscheid*-a jeles ferences jogtörténész, az Antonianum-ban (1937, 185.) *Hilling* az Archiv für katholisches Kirchenrechtben (1937, 265.) *Van Houve* az Ephemerides theologiae Lovanienses-ben (1938, 354.) lelkesen ünnepelték, de a legszebb elismerés hangján írt róla a *Jus Pontificium* (Róma, 1937, 96.), a *Nouvelle Revue Theologique* (Lőwen, 1938, 22), *Theologie und Glaube* (Paderborn, 1938, 103), a *Theologische Quartalschrift* is (1939, 122.). *Ciprotti* az *Apollinaris*-ban „egregium opus"-nak mondja (1941 103.). Használatba vette minden ha-

zai szeminárium, sok európai világi papi és szerzetesi iskola, a barcelonai Herder fiók évente igen sok példányt rendelt belőle, sokan használták mint legjobb kézikönyvet Rómában szigorlatokra az Institutum Pontificium utriusque iuris növendékei közül, ezenkívül tanították Ceylonban, amerikai néger szemináriumban, sőt Japánban is.

A munka, mely már első kiadásában túllépte az 1000 oldalt és a folyamatosan bővülő új kiadások csak a betűtípusok megváltoztatása árán tudtak egy köteten belül maradni — az új kodex nyomán felvirágzó katolikus egyházjogi irodalomnak világviszonylatban egyik legsikerültebb alkotása. A kodex beosztását követi és rendkívül szerencsésen egyesíti a jó tankönyv és a tudós munka előnyeit. A jogtudomány tárgyalásánál használatos három módszert: a jogdogmatikait, a jogtörténetit és a jogbölcseletit egyidejűleg és aránylagosan érvényesíti. A jogdogmatikai módszerbe beiskolázta az a 11 év, melyet a régi jog tanáraként töltött el: a 600 év óta folytonosan halmozódó joganyagban megtalálni és elkülöníteni az érvényben lévő jogszabályokat az elavultaktól, felderíteni a ratio legist, meghatározni, felosztani, bizonyítani, következtetni és a joghézagokat kitölteni. Az új kodex megjelenése ugyan feleslegessé tette az élő joganyag felkutatását és a régi szintézis helyét is inkább analysis foglalta el azóta, mégis óriási előny volt Sipos számára a régi Corpus Iuris iskolája a tisztánlátás és jogmagyarázat szempontjából Enchiridionjának megírásánál. Jogtörténeti módszerét illetőleg előnyére szolgált hosszú tanári évek munkássága az egyháztörténelmi tanszéken. Az egyes jogintézmények történetét minden fejezet bevezetésként hozza és ami a civil jogban Savigny, Puchta, a protestáns egyházjogászoknál Böhmer, Richter, Hinschius, a katolikusoknál Phillips, Scherer, Sägmüller munkája nyomán mint érték leszűrődött, azt mind megtalálhatjuk Sipos könyvében mint eredményt és mint módszert egyaránt. A jogbölcseleti módszerrel végül arra vállalkozott, hogy az egyes jogintézményeket alapeszméikre vezesse vissza, ezeknek az Egyház alkotmányával való összefüggéseit feltárja és más idegen

jogterületek hasonló jelenségeivel összevesse. Mind a három módszer megvan arányosan Siposnál, melyekhez negyediknek a pedagógiai szempont csatlakozott, hiszen írói szándéka elsősorban tankönyvre irányult.

Nagy értéke e könyvnek bibliografiai teljességre törekvése, könnyen olvasható latin nyelve, a magyar jognak az érintkezőpontokon mindenütt beledolgozása. Mindenhol utat nyit e munka a továbbkutatás lehetőségeinek is. Több egyéni nézete a könyvén kívül külön feldolgozást is nyert és ezek a szorgalmas gyűjtő és rendszerező munkán túl legegyénibb tudós eredményei munkájának.

„Quid significent verba: tempore vacationis officii in can. 1435 § 1 ?" — mint külön tanulmány az Archiv für, kath. Kirchenrechtben jelent meg 1926-ban (575 skk.) és felkeltette az Antonianum figyelmét, mely ezt a magyarázatot mondta egyedül helyesnek, pedig oly nevek álltak vele szemben mint Prümmer, Eichmann és Hilling. Eszerint a pápai familiárisok (protonotáriusok, prelátusok, kamarások és káplánok) javadalmai betöltés dolgában csak akkor vannak rezerválva a pápának, ha annak a pápának a familiáriusai, aki a javadalom megüresedésekor uralkodik, nem pedig az előzőé. *„Ad officium sacrum an requiratur potestas ordinaria?"*-a Jus Pontificium-ban jelent meg 1936 (67 skk.) ahol M. Conte a Coronata-val szemben sikerrel vitatta be Sipos, hogy delegált joghatóság is közölhet egyházi hivatalt. *„Matrimonio contrahendo assistentia an actus sit iurisdictionis?"* című tanulmánya ugyancsak a Jus Pontificium-ban jelent meg 1935-ben (41 skk.), melyben bizonyítja, hogy miután a házasság kiszolgáltatói maguk a felek, az ott közreműködő plebános nem joghatóságot gyakorol, hanem csak az egyház fórumát képviselő közhitelű tanú.

A nagy munka természetesen nem egy öntés eredménye. Legjobban ki van benne dolgozva a személyi jog és a házasságjog, kevésbé a szerzetesjog és a büntetőjog. Külföldi bírálói hiányolták, hogy a penitentiatartás, az Oltáriszentség, az utolsó kenet szentségének joganyagát nem hozza. De ezt meg-

magyarázza a magyar hittudományi főiskolák rendje, melyben még a Rautenschtrauch apáttól ránkmaradt beosztás szerint (1774.) ez a lelkipásztorkodás tanszékének anyaga: De sacramentis. Továbbá, ha ezt is beledolgozta volna, a munka már nem lehetett volna egy kötet, márpedig nagy sikerének főként az iskolai használatban ez is egyik titka volt.

Sipos Istvánt, aki 1923-ban pápai kamarás, 1927-ben szászvári apát, 1930-ban a pécsi papnevelőintézet rektora és 1931-ben a pécsi székes káptalan kanonokja lett — a harmincas években két nagy kitüntetés érte.

A római Szentszék 1936-ban kinevezte az összes magyarországi szemináriumok apostoli vizitátorává. Mint ilyen végigjárta hazánk összes papnöveldéit, hogy azoknak tanulmányi és fegyelmi rendjét a kodex és a „Deus scientiarum Dominus" körlevél kívánságainak megfelelően rendezze. 1934-ben ünnepelte továbbá a jogászvilág a Decretales Gregorii IX, az első hivatalos pápai törvénygyűjteménynek 700 éves és a jusztiniánuszi kodex megjelenésének 1400 éves évfordulóját. Rómában nemzetközi jogászkongresszust hívott össze a Pontificium Institutum utriusque iuris útján a Szentszék. A magyar jogtudósok közül Angyal Pál, Stolpa József, Óriás Nándor, Móra Mihály mellett Sipos István is résztvett a kongresszuson, ott latin nyelven értékes előadást tartott a coelibátus állásáról a IX. Gergely előtti magyar országgyűlés-zsinatokon és törvényekben. *„Coelibatus in antiquissimis legibus et statutis synodalibus Hungariae usque ad collectionem Gratianam"*. Itt Rómában sokan ünnepelték, akik eddig csak nevéről és munkáiból ismerték.

De volt neki több nehéz megbizatása is, melyekről végtelen szerénysége megtiltotta beszélni. 1939 júliusában a rozsnyói püspöki székre második helyen jelölték.

A pécsi és sok más püspöki kúria kényesebb dolgokban mindig hozzá fordult és kázusfejtéseinek igen sokan látták hasznát. P. Bangha Béla a Katolikus Lexikon szerkesztésénél az egyházjogi szakbizottság elnöki tisztjével bízta meg. Az Egyházi Lapok-ban az egyházjog rovatnak minden számában

szorgalmas munkása volt házasságjogi, anyakönyvvezetési, perjogi, szerzetesjogi, temetkezési kérdésekben, mert a hozzá érkező kázusokat tudományosan is feldolgozta és lelkészkedő papság javára értékesítette.

Mivel az egyházjog mint a római jog mellett főként a közjog anyajoga, a világi jogi fakultásokon is szerepelt heti 5 órában, mint szigorlati tantárgy, Sipos István világi joghallgatók részére jólsikerült magyarnyelvű tankönyvet írt *„Katolikus Egyházjog"* címmel 1927-ben, mely 1937-ben második, 1943-ban harmadik kiadást is ért. Ezenkívül hosszú szentszéki gyakorlata arról győzte meg, hogy az egyházi perrendtartás összefoglalását is nyújtsa, mert Rada István veszprémi kanonoknak hasonló című munkája már elfogyott. Ezért 1933-ban kiadta *„Egyházi Perrendtartás köteléki, felszentelés elleni és büntető ügyekben"* című művét, mely a szentszékek joggyakorlatában a leghasználatosabb munka lett és mely a jogforrásokat is mind közölve a továbbkutatásnak is utat tárt. E munka szintén megérte 1938-ban a második, 1943-ban a harmadik kiadást. Munkáit haláláig folyton csiszolgatta, bővítgette és minden új decretumot, hivatalos törvénymagyarázatot, irodalmi jóvéleményt gondosan beledolgozott a lapok közé kötött fehér ívekre.

De legnagyobb alkotása mégis saját egyéni élete volt.

Sipos István egyénileg rendkívül szelíd, szerény, szeretetreméltó ember volt. Mély papi lelkisége, mintaszerű példaadó élete a tiszta élet neves veretét viselte magán. Lelke mélyén mindig finomérzésű poéta maradt és meg nem írt költeményei felszívódtak egyéniségébe és ott valami kedves, kiáradó harmóniát teremtettek és sugároztak. Társadalmi téren mint a Pécsi Kat. Kör. egyházi alelnöke a város katolikus értelmiségének megbecsült egyénisége volt. Jó példaadása éppen úgy világított erkölcsi utakon, mint tudományossága az elméletek rengetegében. Életének szinte a rend volt a lelke, melyhez engedelmesen igazodott még kedélyélete is. Mikor megjött a vakáció, feltette puha kalapját és a szorgalmas tudós egyszerre kedves társalgóvá, derűs tarokkpartnerré vált. Egyensúlyozott

lelkiségéből folyt, hogy kontroverz kérdésekben mint pl. a magyar főkegyúri jog, mindig bölcs mérséklet vezette. Egyéniségétől távol állott minden polémia, érvelése mindvégig emelkedett eszmei színvonalon maradt. Nem tudott munka nélkül élni. Hagyatékában igen sok kéziratban maradt munkát találtunk. Ilyenek: A katholikus autonomia, A német birodalmi konkordátum, Egyházjogi jegyzetek, ezenkívül kisebb cikkek, tanulmányok, ismertetések, bírálatok. Írásai előnyösen tűnnek ki világosságukkal, érthetőségükkel, ami nem minden jogi írónak erénye. Szerénysége miatt igen sok megbizatása, munkája maradt számunkra titokban, ismeretlenségben.

Igazán nagyarányú írói munkásságánál meg kell említeni, hogy nem gépen írt, hanem mindent tollal sajátkezűleg vetett papírra.

Egész életét a legfontosabb egyházi poszton: a papnevelésben töltötte. Hat évig mint prefektus, tíz éven át mint lelkiigazgató, 36 éven át mint tanár, 12 éven keresztül mint szemináriumi rektor működött, végül 4 évig a hittudományi főiskola igazgatója volt. „Akik igazságra oktattak sokakat, örökké tündökölni fognak mint a csillagok." — írja a szentírás. (Dán. 12, 3.) Ha meggondoljuk hányan hallgatták előadásait és elmélkedési pontjait, hányan épültek élete jópéldáján, hányan olvasták, használták könyveit, külföldön, belföldön, hányan fordultak hozzá hivatalosan és magánúton — akkor elénk áll az ő vetésének százszoros termése. Alig van magyar pap, aki Sipos Istvánnak ne lenne adósa, mert munkái közkinccsé váltak tudományos tanszékeken, szentszékeink rendtartásában, plébániahivatalok vezetésében egyaránt. De külföldön is megszámlálhatatlan ember tanult tőle. A neves pécsi egyházjog művelőinek sorában Szeredy József, Késmárky István, Hanuy Ferenc után méltán sorakozik fel Sipos István, akinek munkáit felszínen tartani, újra kiadatni, az új rendelkezésekkel kiegészíteni, mondanom sem kell mennyire félelmesen nehéz örökségünk.

1948-ban aranymiséjét mondta abban a mohácsi öreg templomban, ahol 73 év előtt keresztelték és ahol 50 évvel

ezelőtt boldogan primiciázott. Ez a dátum örömnap volt számára nemcsak azért, mert megérte, hanem mert ennyi időn át tényleg azon a vonalon maradt meg élete kincsével, melyen akkor messziről megindult. Róma erre az alkalomra pápai prelátussá nevezte ki, a következő évben pedig a székeskáptalan nagyprépostja lett. A magyar tudományosság igaz veszteségére, mindannyiunk szomorúságára nemsokára gyomorrák támadta meg agyondolgozott szervezetét és rövid szenvedés után sírba döntötte 1949. dec. 2-án.

A halottak a temetőben mind égretekintő szemekkel és összetett kezekkel fekszenek sírjukban. Mint valami óriási örökimádó kórus az imádság gesztusába merevedetten nyugszanak sírdombjaik alatt, míg Isten hívása elő nem szólítja őket. De szentéletű embereknél különösen helyes és kifejező ez a magatartás, mert egész életük Isten tisztelete volt és örökkévalóságuk végleges egyesülés azzal, akivel való találkozásuknak az áhítat órái csak boldogító előízét éreztették. Sipos Istvánról szószerint áll a Bölcsesség könyvének igéje: „Az igaz embert jó utakon vezette az Úr, megmutatta neki Isten országát, a szentek tudományát adta neki, tisztességet szerzett nevének munkássága által és megáldotta az ő munkáit". (Bölcs. 10, 10.)

Dr. Gálos László

BEVEZETÉS

A kereszteltek házasságát szabályozó *isteni* törvényeken az új egyházi törvénykönyv nem változtatott és nem is változtathatott. Ahelyett korunk tévedéseit visszautasítva és megbélyegezve újból hangoztatja a ius divinumot; szent komolysággal vési bele a lelkekbe a házasság felbonthatatlanságát a mindig jobban elharapódzó házassági elválásokkal szemben és fő célját: a gyermekek létrehozását és nevelését a gyermekáldás korlátozásának egyre aggasztóbb visszaélésével szemben. Csak akkor lesz egészséges a család, akkor válik a boldogság forrásává tagjai számára és marad megbízható alapja az államnak és társadalomnak, ha a házasság lényegének és céljának a törvénykönyvben kifejeződő felfogása jut általános uralomra.

Annál nagyobb változtatást jelent az új egyházi törvénykönyv a keresztények házasságát az isteni jog mellett szabályozó *egyházi* törvények szempontjából.

Anélkül, hogy egészen új jogot tartalmazna és a régivel teljesen szakítana[1], nagy jelentőségű anyagi és alaki reformot valósított meg.

Anyagi szempontból reformál abban a tekintetben, hogy minden konzervatív jellege mellett sem riad vissza az *újítástól,* amikor a szükség úgy kívánja. A változott viszonyok követelményeihez képest szakít a hagyományossal, más idők kultúrállapotához szabott jogi elvekkel, hogy minél gyakorlatiasabb és hasznavehetőbb jogot teremtsen. Jelentkezik ez

[1] „Codex vigentem huc usque disciplinam plerumque retinet" (Cn. 6.)

különösen az eljegyzésről (1017), az érvényes házasságkötéshez szükséges korról (1067), a vérrokonságról (1076), sógorságról (1077), köztisztességről (1078), lelki rokonságról (1079), törvényes rokonságról (1080) és a felmentésről (1041—1057) szóló kánonokban. Még nagyobb mérvben *módosít és javít* a kódex a régi jogon, amennyiben kiegészítésekkel, pótlásokkal, a hiányok megszüntetésével az eddigi kételyeket legnagyobbrészt megszünteti a bizonytalanságokat eltávolítja, a vitákat megoldja s eképp a kánonjog-tudomány és mindennapi élet által régóta hangoztatott óhajokat teljesíti.

Ami az *alaki reformot* illeti, legfontosabb az, hogy a házasságra vonatkozó összes eddigi jogforrások (Decretum Gratiani Pars II. C. 27—36., IX. Gergely dekretális-gyűjteményének IV. könyve, a Liber Sextus rövid kis három titulusból álló IV. könyve, a Klementinák IV. könyvbeli egyetlen titulusa, a korszakot alkotó trienti törvényhozás, az azt követő és magyarázó, valamint főképpen a perjogi részt szabályozó pápai konstitúciók és a legújabb időkből a Ne temere decretum) hatályukat vesztették s csak mint a törvénymagyarázat forrásai bírnak jelentőséggel és helyettük a modern törvénystílusban szerkesztett rövid, tömör kánonokra osztott törvénykönyv lett egységes és kizárólagos forrása a házasságjognak. A régi jogból csak 1. a természetes és erkölcsi személyeknek az Apost. Szentszéktől engedélyezett alkalmazásban lévő és visszavont privilégiumai és indultumai maradnak érvényben, hacsak a kódex által kifejezetten hatályon kívül nem helyeztetnek (c. 4.), 2. a kódex kánonjaival ellenkező azon általános szokások, melyek százévesek és (= vagy) emberemlékezetet meghaladók, a kódex által kifejezetten nem reprobáltatnak s az Ordinárius ítélete szerint megszüntetésük nehézséggel járna (c. 5.), 3. azok az általános törvények, melyek legalább bentfoglalólag vannak megemlítve a kódexben. (6. nr. 6.)

A régibb jogforrások tehát, mint a törvénymagyarázat forrásai, sőt néha mint az új jog kiegészítői, ezentúl is tanulmányozandók. Hogy könnyebben hozzáférhetők legyenek, Gasparri, a VII. kötettől *Serédi*

Jusztinián bíboros neve alatt 9 kötetből álló forrás-gyűjtemény jelent meg (Codicis Iuris Canonici Fontes), mely a Corpus Iuris Canonici és a trienti zsinat törvényeinek s a 4 liturgikus könyvnek kizárásával tartalmazza mindazon forrásokat, melyeken a Codex Iuris Canonici kánonjai felépültek vagy azokat történetileg megvilágítják. Az első 3 pápai ügyleveleket tartalmaz, a 4. a C. S. Off. és S. C. Episc. et Regul., az 5. a S. C. Consist., de Sacram., és a S. C. C. (1760-ig), a 6. folytatólag a S. C. C., továbbá a S. C. super statu regul., és a S. C. de Religiosis, a 7. a S. C. de Propag. F., Indulg., Ind. és Rituum, a 8. tovább a S. R. C, majd pedig a S. C. Caerem., Neg. eccl. extr., Stud. Sem., Poenit. Ap., Secr. Stat., Secr. brevium, Reg. Curiae Rom. et Vicariatus Urbis, a 9. pedig tárgy- és névmutatókat foglal magában. Munkánkban e gyűjtemény idézése *Fontes* I., II. stb. jelzéssel történik.

A Codex Iuris Canonici a III. Könyv VII. Titulusában, az 1012—1143. kánonokban tartalmazza a házasságjogot. A házasságjog megszűnt önálló könyv lenni, mint volt a dekretális gyűjteményekben, s a szentségek közt van elhelyezve, ami Stutz szerint a kódex spiritualizmusának egyik jellemző vonása.[2] A házasságjogról szóló, említett VII. Titulus 7 bevezető kánonból és 12 caputból áll. A bevezető 7 kánon a házasságról általában és az eljegyzésről szól, az I. caput a házasság szükséges előzményeiről, főképpen a kihirdetésekről, a II. az akadályokról általában, a III. a tiltó, a IV. a bontó akadályokról, az V. a házassági beleegyezésről, a VI. a házasságkötés alakjáról, a VII. a lelkiismereti házasságról, a VIII. a házasságkötés idejéről és helyéről, a IX. a házasság jogeredményeiről, a X. a házastársak elválásáról, a XI. a házasság utólagos érvényesítéséről, a XII. a második házasságról. A házassági perről a IV. Könyv I. Részének II. Sectiójában, a XX. Titulusban van szó, a büntető határozatokról pedig elszórtan az V. Könyv harmadik részében. A házassági perjog azonban könyvünk ezen kiadásából elmaradt.

Dolgozatunkban pontosan a törvénykönyv rendjéhez tartjuk magunkat, mert ha az ordo legalis nem is mindig alkalmas

[2] Der Geist des Codex iuris canonici. 1918, 38. I.

arra, hogy rendszeres feldolgozásnál alapul vétessék, az új egyházi törvénykönyv házasságjogi titulusának rendje annyira logikus és összefüggő, hogy tudományos feldolgozásban is bátran követhető.

Az egyesült keletiek házasságjogát nagyrészt a latin kódexszel azonosan rendezi XII. Pius pp. „Crebrae allatae" motu proprioja, mely 1949. febr. 22-én jelent meg és 1949. május 2-án lépett életbe. 131 kánonban a latin kódex sorrendjében tárgyal. Szövegezése több helyütt szabatosabb, terminológiája következetesebb, mint a kódexé. A kódex egyes kánonjaihoz adott authentikus törvénymagyarázatokat beveszi a szövegbe, másutt hivatalosan foglal állást eddigi vitás kérdésekben. Ordinárius helyett hierarchát, vicarius generalis helyett syncellust, dioecesis helyett eparchiát ír. (AAS. XLI. 90—119. Cfr. *Herman A.:* Adnotationes ad Mp. „Crebrae allatae". Periodica, 1949. 93—125.)

Az új jog irodalmából a következő műveket említjük meg:

A. Blat O. P.	Commentarium textus C. I. C. Romae. 2. és 3. kiad. 1921—1938.
F. M. Cappello	De sacramentis. V. De matrimonio I, II. 6. kiad. 1950. De censuris iuxta C. I. C. Turin 4. kiad. 1950.
J. Chelodi—Ciprotti. . .	Ius canonicum de matrimonio 5. kiad. 1947, De personis 3. kiad. 1942. De delictis et poenis 5. kiad. 1943, Vicenza.
G. Cocchi C. M.	Commentarium in C. I. C. I—VIII. Turin. I. Normae gen. 6. kiad. 1947. II. De personis 5. kiad. 1948. III. De clericis in specie 4. kiad. 1940, IV. De religiosis, de laicis 4. kiad. 1947. V. De rebus 4. kiad. 1942. VI. De rebus 4. kiad. 1947. VII. De processibus 3. kiad. 1950. VIII. De delictis et poenis 4. kiad. 1938.

M. C. a Coronata . . . . . Institutiones iuris can. I—V. Turin. I. 4. kiad. 1950, II. 4. kiad. 1951, III. 3. kiad. 1948, IV. 3. kiad. 1948, V. 3. kiad, 1952. Compendium iuris canonici, Turin. I. 5. kiad. 1950, II. 4. kiad. 1950, III. 1. kiad. 1949.

E. Eichmann—K. Mörsdorf . . . . . Lehrbuch des Kirchenrechtes, Paderborn. I. 8. kiad. 1953, II. 8. kiad, 1953, III. 7. kiad, 1954.

E. Eichmann . . . . . Das Strafrecht des C. I. C. Paderborn. 1920.

Galante—Iemolo . . . . . Manuale di diritto eccl. 2. kiad. 1923.

J. Haring . . . . . Grundzüge des kath. Kirchenrechtes. Graz. 3. kiad. 1924.

N. Hilling . . . . . Die allgemeinen Normen des C. I. C. Freiburg i. B. Das Eherecht des C. I. C. 1927.

C. Holböck . . . . . Handbuch des Kirchenrechtes, I—II. Wien 1951, Die Zivilehe. Innsbruck, 1951.

Huszár Elemér . . . . . A kat. házasságjog rendszere, Kalocsa, 1927.

H. Johne . . . . . Gesetzbuch der lateinischen Kirche, Paderborn, I, II, III. 1950.

G. H. Joyce . . . . . Christian marriage[2] London, 1948.

E. von Kienitz . . . . . Christliche Ehe. Frankfurt a. Main. 1938.

Kérészy Zoltán . . . . . Kat. egyházi jog I—IV. 1927.

A. Knecht . . . . . Handbuch des kat. Eherechts, Freiburg i. B. 1928.

Koeniger . . . . . Katholisches Kirchenrecht, 1926.

M. Leitner . . . . . Lehrbuch des kat. Eherechts. 3. kiad, 1920. Handbuch des kath. Kirchenrechts, Regensburg, 2. kiad. 1924 (idézzük: Leitner, Hb. 4.).

I. Linneborn . . . . . Grundriss des Eherechts nach dem C. I. C. 4. 5. kiad 1933.

Ph. Maroto . . . . . Institutiones iuris can. ad normam novi Codicis, Romae, 1919.

Meszlényi Zoltán . . . . . Házassági köteléki perek az egyházi bíráskodásban, Esztergom, 1927.

C. Michiels . . . . . Normae generales I. C. I. II. Principia generalia de personis in Eccla, De delictis I. 1929, kk.

Mulkahy G. . . . . . De matrimonio iuxta concordata vigentia, Romae, 1938.

Noldin	De iure matrimonii iuxta C. I. C. Linzii, 1919, Theol. moralis III. De sacramentis.
Noval	Commentarium C. I. C. L. IV. Vol. I, II.
Ojetti	Commentarium in C. I. C. L. I, II. P. I, II. 1927 kk.
Pöschl	Kurzgefasstes Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes, Graz, 1931 3. kiad.
D. M. Prümmer	Manuale iuris canonici. Freiburg i. B. 3. kiad. 1922.
I. B. Sägmüller	Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes. Freiburg i. B. 4. kiad. 1925.
De Smet	De sponsalibus et matrimonio, Brugis, 4. kiad. 1927.
T. Schäfer	Das Eherecht nach dem C. I. C. Münster, 9. kiad. 1924.
Schermann Egyed	A házasságjog kézikönyve, 3. kiad. 1927. Szerzetesjog. 1927.
F. Schönsteiner	Grundriss des kath. Eherechts. Wien, 1937.
Sipos	Enchiridion iuris canonici. Romae, 7. kiad. 1960.
Fr. Triebs	Praktisches Handbuch des geltenden Eherechts, I, II. 1927, III. 1929. Breslau.
A. van Hove	Commentarium Lovaniense in C. I. C. Mechliniae—Romae, I (7. kiad.) 1949, II, (6. kiad.) 1940, III, (6. kiad.) 1946.
Vermeersch—Creusen . .	Epitome iuris canonici. Mechliniae, I. (7. kiad.) 1949, II. (6. kiad.) 1940, III, (6. kiad.) 1946.
Vlaming—Bender	Praelectiones iuris matrimonii, Bussum, 1950.
Wernz—Vidal—Aguirre .	Ius canonicum, V. Ius matrimoniale, (6. kiad.) 1946.

A *régebbi* házasságjogi irodalom a kódex megjelenése óta nem egy pontban elavult ugyan, de mivel az új jog nagyjából mégis csak a régit tartalmazza, a korábbi munkák is nélkülözhetetlenek az új jog feldolgozásánál.

A házasságjognak szinte beláthatatlan irodalmából (mellőzve az egész egyházjogot felölelő kommentárokat és szisztе-

matikus műveket) legyen elég időrendi megjelenésük sorrendjében az alábbiakra rámutatni:[3]

Thomas Sanchez	Disputationes de s. matrimonii sacremento. Antwerpen 1607. (és később többször).
Pontius de Leone Basil .	Tractatus de sacr. matrimonii. Salmant 1624.
Clericatus	Decisiones de matr. sacramentales, theol., canon. et legales Venet. 1708.
Tournely et Collet	Praelectiones des sacr. matr., Col. 1765.
Liberius a Iesu	De sacr. matr. Mediol. 1752.
Heislinger	Resolutiones morales de matr. Aug. Vind. 1739.
E. Grzymala	Ratio sacra in matrimonio can. et civ. Romae, 1935.
Cuttierez	Quaestiones circa sponsalia de futuro et matrimonia, 1730.
Gualco	Tract. de matrimonio, Taur. 1837.
Carrière	Praelectiones de matrimonio. Paris, 1337.
Knopp	Vollständiges kath. Eherecht. Regensburg, 1850.
M. Haringer	Das Sacrament der Ehe. Regensburg, 1854.
Perrone	De matr. christiano, Roma, 1858.
A. J. Uhrig	System des Eherechts. Dillingen, 1854.
J. F. Schulte	Handbuch des kath. ER. etc. Giessen, 1855.
J. B. Kutschker	Das Eherecht der kath. Kirche etc. Bécs, 1856—7.
J. H. Bangen	Instructio practica de spons. et matr. Monasterii 1858—60.
J. Zhishman	Das Eherecht der orient. K. 1864.
S. M. Vecchiotti	Tract. canon, de matr. 1868.
D. Palmieri	Tract. de matr. christiano, 1880., 1897[2].
R. Scherer:	Handbuch des Kirchenrechtes, II. Graz 1898.

[3] Különösen bő irodalom található ezen munkákban: *Rud. Ritter von Scherer*, Handbuch des Kirchenrechts, II. 84. l. k., 85. l., valamint az összes házasságjogi §-ok elején: *I. B. Sägmüller*, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts, II. 1925.[4], 76. l. k.: *Szeredy*, Egyházjog, II. Pécs, 1883. 1182. l.

H. Feye	De imped. et dispens. matr. Lovanii 1874[3], 1893.[4]
F. X. Heiner	Grundriss des kath. Eherechts, 1889, 1910.[6]
M. Rosset	De sacr. matr. 1895. k.
F. Laurin	Introductio in ius matrimoniale, 1895.
J. de Becker	De sponsal. et matr. praelectiones can. 1896, 1903[2].
J. Schnitzer	Katholisches Eherecht, 1898,
F. X. Wernz	Ius decretalium. Tom. IV. Ius matrimoniale, 1904., 1911.[2] (cur. I. Laurentius).
P. Gasparri	Tractatus canonicus de matr.[4] 1904.[3] Editio nova ad mentem Codicis I. C., 1932.
Van de Burgt	Tractatus de matr. 1908.[2]
J. Vogt	Das kirchl. Eherecht, 1910.[3]

Az egyesült keletiek házasságjogára nézve:

A. Coussa	Epit. praelectionum de iure ecclico Orientali, vol. III. De matrimonio Romae, 1950.

A házasságjog történetét tárgyalják:

J. Freisen	Geschichte des can. Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur. Tűbingen, 1888., 1893.[2]
A Esmein	Études sur l'historie de droit canonique privé. Le mariage en droit canonique 1981.
B. Kurtscheid	Hist. iuris canonici I. ab. Ecclae fundatione usque ad Gratianum. Romae, 1941.

Magyar szerzők munkái.[5]

Jcs. Bánk	Connubia canonica, Roma, 1959.
Dr. Gálos László	A nő jogi helyzete az Egyházban, Bpest, 1944.

[4] *Wernz* és *Gasparri* idézeteinknél a számok, ha nincs is a jelzés: nr. külön kitéve, nem a lapszámot, hanem a lapszéli számot jelentik. (Ugyanígy a *Cappello, Triebs, Wernz-Vidal, Vermeersch-Creusen* idézeteknél is). *Gasparri* legújabb kiadásának lapszéli számai zárójelben vannak, vagy E. n. (Editio nova) betűk mellett.

[5] Nem soroljuk föl az összes külföldi vagy hazai házasságjogi monografiákat. Munkánk folyamán a jegyzetekben történik azokról említés.

Dr. Hanuy Ferenc . . . . A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás, Pécs, 1904.
A vegyes házasságok jogtörténete különös tekintettel Magyarországra, Pécs, 1904.
A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig, Bpest, 1912.

Dr. Kokas János . . . . . A házasságkötés és a vegyesházassági kötések érvényessége, Győr, 1898.

Dr. Lukács Antal . . . . . Házassági akadályok a róm. kath. Egyházban, Bpest, 1889.

A. Roskovány . . . . . De matrimoniis in Eccla Cath. Aug. Vind. 1837. De matrimoniis mixtis, 1842.

Papp—Szilágyi . . . . . Enchiridion iuris Ecclae Orientalis, Magno-Varadini, 1880.

A magyar állami házasságjogra vonatkozólag:

Bacsó Ferenc . . . . . Az új családjogi kódex. Bpest, 1953.

A magyar családi jog főbb kérdései Bpest, 1953.

Haray L. . . . . . A vallás- és közigazgatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. I—V. Bpest, 1944.

Hatályos jogszabályok gyűjteménye. Budapest. I—IV. 1960. (1945—58.)

Jancsó György . . . . . A magyar házassági és házastársi öröklési jog. Bpest, 1901.

Herczeg Mihály . . . . . Magyar házassági jog. Bpest, 1896.

Nizsalovszky Endre . . . A család a magyar jogban. Bpest.

Kolozsváry Bálint . . . . Magánjog.

Kováts Gyula A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, Bpest, 1883.

Szentmiklósi István . . . A házassági törvény egységes szerkezetben. Bpest, 1942.

Szladits Károly . . . . . A magyar magánjog vázlata, 4. kiad. Bpest, 1935. Az eljegyzés nemzetközi vonatkozásban, Anyakönyvi közlemények, 1899 évf.

Tóth Gáspár . . . . . A magyar házassági jog rendszeres tankönyve, Bpest, 1896.

Rövidítések magyarázata

A kódex kánonjait legtöbbször magában a szövegben, nagy ritkán a jegyzetekben idézzük, éspedig pusztán a kánon sorszámának jelzésével, elvétve CIC. kánon, k., c., cn. hozzáadásával.

AAS. . . . . . = Acta Apostolicae Sedis (a római szentszék hivatalos lapja 1909 óta.)

AK. . . . . . = 1894: XXXIII. t.-c. az állami anyakönyvekről.

AKK. . . . . . = Archiv für. kath. Kirchenrecht (alapíttatott 1857-ben, szerkesztették v. Moy, Vering, Heiner, jelenleg Hilling.)

ASS. . . . . . = Acta Sanctae Sedis (a szentszék közlönye 1865 óta, 1908-ig 44 évfolyam).

Const. . . . . . = constitutio.

f. s. . . . . . = ferendae sententiae.

Hefele C. G. . . . . . = C. J. Hefele, Conziliengeschichte I—IX². 1873. kk.

I. U. . . . . . = Igazságügyminiszteri utasítás a házasság kihirdetésénél, megkötésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárás tárgyában (27243/I. M. 1895).

K L. . . . . . = Wetzer u. Welte-s Kirchenlexikon.² 1882. kk., Herder, I—XII.

Qu. Schr. . . . . . = Theologisch-praktische Quartalschrift, Linz.

l. s. . . . . . = latae sententiae.

mp. . . . . . = motu proprio.

M. H. T. vagy H. T. . . = 1894: XXXI. t.-c. a házassági jogról.

PC. vagy CP. . . . . . = Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos. (Életbe hívta XV. Benedek „Cum iuris canonici" motuproprióját 1917 szept. 5-én. AAS. IX. 483—4. l.)

S. C. C., S. C. Sacr., SC. R., S. C. S. Off. stb. = S. Congregatio Concilii, de disciplina Sacramentorum, Rituum, S. C. S. Officii stb.

Sipos Rendelettár = Sipos István, Pécsegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára. Pécs, 1912.

Stat. Synod = Statuta Synodalia Quinque-Ecclesiensia, 1936.

Trid. = Conc. Tridentinum.

I. FEJEZET

A HÁZASSÁGRÓL ÁLTALÁBAN

1. § A természetjogi házasság[1]

1. A házasság a természet intézménye. Isten az emberi nem fenntartását a két nem egyesülése által akarja. Ezért teremtette férfiúvá és asszonnyá az embert,[2] egymásra utalt szervezettel látta el és hatalmas nemi ösztönt oltott beléje.

Az emberi nemnek fennmaradása azonban a nemek nem akármilyen egyesülésével valósul meg. Ha ez az egyesülés teljesen szabályozatlan, az ember kénye-kedvének kiszolgáltatott, a nemi életet öncéllá emelő, átmeneti vagy akármikor felbontható volna, a fajfenntartás a legnagyobb veszedelemben forogna. Az állatok magában az ösztönben bírják a nemi

[1] *XI. Pius*, „Casti connubii" (1930 dec. 31, AAS XII 539—592) *Sz. Tamás*, Summa theol. III. Suppl. qu. 41; *Catechismus Rom.* P. II. c. 8 n. 10; *V. Cathrein* S. J., Moralphilosophie, Freiburg 1893.[2] II. 343. kk.; Wernz S. J., Ius decretalium IV. nr. 27—53; *Gasparri*, Tractatus canonicus de matrimonio nr. 1—25; *Leitner*, Lehrbuch des kath. Eherechts (Paderborn, 1920.[3]) 1—8. §§; *Scherer*, Handbuch des Kirchenrechts II. 108. §; *Bilz*, Die Ehe im Lichte der kath. Glaubenslehre (Freiburg 1918) 4—23. l. *Linneborn*, Grundriss des Eherechts nach dem CIC. 2. és 3. §§; *De Smet*, De sponsalibus et matrimonio 1927[4] nr. 75—93; *Wernz Vidal* V.[6] nr. 21., 24—37. *Cappello*[6] nr. 1—24; *Triebs* 5—8. §; *Knecht* §§ 1., 4—9; *Schönsteiner* 1 §§ 4—10, 16—19; *Vermeersh-Creusen* Epit. II,[6] nr. 273—275. Schütz A. Dogmatika[3] II. 115.

[2] Gen. 1, 27.

ösztön szabályozóját, mely őket a természet korlátainak áthágásától s a faj kárát okozó visszaélésektől megóvja. A testből és lélekből álló, magasabb rendű ember a nemiségnek magasabb rendű szabályozóját kapta: az értelmet, hogy a természet törvényeit felismerje, s az akarat királyi erejét, hogy a törvényekhez magát szabadon alkalmazza. A természetnek az értelem által felismerhető szava pedig azt mondja, hogy a nemi viszonynak egyedüli törvényes formája az, mikor egy férfi és egy nő tartósan, egész életre szólóan egyesül, vagyis a *házasság*. Mert csakis a házassággal valósulhatnak meg azok a célok, melyeket a természet, illetve annak Alkotója a nemiséggel s a nemi ösztönnel szándékol. E célok a következők:

Főcélja a nemiségnek a fajfenntartás,[3] utódok létrehozása s azok testi, szellemi s erkölcsi felnevelése által. E cél csak egy férfiúnak egyetlen nővel való állandó, kötelező összeköttetése mellett valosul meg, mert a házasságon kívüli összeköttetés fél a gyermektől és meg inkább fél annak nevelésétől, sőt képte'en is arra.[4] Semmiféle lénynél nem olyan hosszú a tehetetlen gyermekség s vezetésre szoruló ifjúság ideje, mint az embernél. E hosszú idő alatt mindkét szülőnek egyesített munkája, nemcsak az anya gyengédsége, hanem az atya tekintélye is szükséges ahhoz, hogy a gyermek testileg, szellemileg és erkölcsileg kifejlődjék, s élethivatása betöltésére képessé tétessék. Hozzá e nevelő munkára nem egy, hanem több gyermeknél van szükség, hiszen a fajfenntartás azt követeli, hogy egy-egy szülő-pár több gyermeket neveljen fel. Világos mindebből, hogy a férfi és nő összeköttetésének állandónak, életfogytiglan tartónak kell lenni. A gyermek java, a *bonum prolis* szempontjából a természet nem akármilyen nemi viszonyt, hanem házasságot követel.

Az említett főcélon kívül *alárendelt célból* is követeli a természet a házasságot. A főcél a faj javára, a mellékcél a házastársak személyes javára irányul. Ez az alárendelt cél pedig kettős.

Az *első* a nemeknek kölcsönös támogatása[5] s egymásban való nem-

[3] Gen. 1, 28: „Növekedjetek és sokasodjatok".
[4] *Sz. Tamás*, S. Theol, II. 2 qu. 154. a. 2; a. 3. ad 2.
[5] Gen. 2. 18: „Nem jó az embernek egyedül lennie: teremtsünk neki hozzá hasonló segítőt".

csak testi, hanem lelki kiegészülése. A férfi és nő egymásra vannak utalva nemcsak utódok létrehozása céljából, hanem azért is, hogy egymást támogassák, az élet viszontagságainak s az öregség bajainak könnyebb elviselésére képesítsék, hogy legbensőbb életközösségre lépve egymásnak magukat teljesen átadják.[6] A természet maga utal erre a nemekbe oltott kölcsönös szeretet, egymás kizárólagos bírásának vágya, az önátadásra és lelki egyesülésre irányuló törekvés, a nemeknek eltérő, s egymásban való kiegészülésre utalt képességei, kedély- és jellemtulajdonságai által. Tehát ebből a szempontból is a természet követelménye, hogy a férfi és nő összeköttetése tartós, sőt állandó legyen. Éppen akkor, mikor a házasság főcélját már elérte, lép előtérbe legjobban a második. Mikor a gyermekek a családi fészekből már kirepültek, mikor a házasok az életalkonyat felé közelednek, e cél új jelentőséget nyer s egyenesen megköveteli, hogy a hitvesek életük végéig egymás mellett kitartsanak.[7] A házasság e céljának velejárója és követelménye a hűség, a másokkal meg nem osztott önátadás, és ez a házasság második java, a bonum prolis mellett a *bonum fidei* (= fidelitatis).

A *második* alárendelt célja a házasságnak a nemi ösztön rendezett kielégítése.[8] A nemi ösztönnek a bűn által történt forradalmosítása óta igen nagy jelentőségű ez a cél. A házasság módot ád az ösztön rendezett, emberhez méltó s olyatén kielégítésére, hogy az értelem és akarat uralma alatt maradjon. A házasság felbonthatatlansága gátja a nyugtalan és folyton új élvezetek után sóvárgó szenvedélynek s ezáltal mérhetetlen áldások forrása az emberi társadalomra nézve.

A házasság céljainak azt a hagyományos sorrendjét, melyben első helyet a gyermek foglalja el, legújabban egyesek a katolikus szerzők közül is elvetik: pl. *Doms:* Sinn u. Zweck der Ehe, Breslau, 1935, *Krempel:* Die Zweckfrage der Ehe in neuer Beleuchtung, Einsiedeln, 1941 és azt hirdetik, hogy a házasság első célja a házastársak életközössége, egymásban valósuló kiegészülése. Érveik viszont nem olyan súlyosak, hogy a házasság céljainak eddigi sorrendjét megváltoztatni tudnák. Már csak azért sem, mert az Egyház a közösségi szempont hangoztatásával nem feledkezett meg soha a házasságnak az egyéni jóra irányuló rendeltetéséről sem. *(L. Lanza:* De fine primario matrimonii, Apollinaris, 1940, 57—83, 218—264, 1941 12—39.) Legújabban a

[6] Catech. Rom. P. II. c. 8. n. 13.
[7] *Bilz* i. h. 14. l.
[8] Catech. Rom. P. II. c. 8. n. 14 I. Kor. 7. 1. kk.

S. C. Officii 1944 ápr. 1-én kelt „De matrimonii finibus" (AAS XXXIV. 103.) decretumában kijelentette, hogy nem fogadható el némely szerzőnek az a tanítása, mellyel vagy tagadják, hogy a házasság főcelja a gyermekek létrehozása és nevelése vagy pedig azt hirdetik, hogy a másodlagos célok nincsenek lényegileg a főcél alá rendelve, hanem azzal egyenrangúak és attól függetlenek.

A mondottakból következik, hogy a házasság nem mesterséges alkotás, nem a hasznossági belátás vagy fokozatos fejlődés eredménye, hanem a természet intézménye.[9]

Kitűnik ez a házasság céljain kívül az *emberiség történetéből* is.

A kultúrtörténeti ethnológia legkiválóbb képviselői szerint a nemek monogam és állandó összeköttetése, vagyis a házasság volt a nemek összeköttetésének legősibb formája. A család és házasság egykorú az emberiséggel. Vannak ugyan fölös számban, akik evvel ellenkezőleg azt tanítják, hogy az emberiség a nőközösség (promiscuitas, heterizmus) agamikus állapotából csak lassan a rokonsági család, a csoport házasság (punalua-család), a nőuralom (matriarkátus), a többférjűség és többnejűség fokain át küzdötte fel magát az egynejűségig. Efféle nézetek már a görög és római költőknél is találhatók. Újabban *Th. Hobbes* és *J. J. Rousseau* hirdették az állam eredetének megmagyarázásául,[10] majd *Herbert Spencer* a biológiai evolúciós hipotézis filozófusa, és természetkutatók, jogtörténészek meg szociológusok, mint *I. Lubbock*,[11] *Morgan*,[12] *Ploss*,[13] *Post*, [14] *Bachofen*,[15] *Bebel*,[16] *Hellwald, Lippert, Mac*

[9] *Dr. Jehlicska Ferenc:* Pikler belátásos elmélete (Bpest, 1908). 34. l. s. kk.

[10] *Cathrein* i. m. I. 20. l.

[11] The origin of civilisation (1889).

[12] Systems of consanquinity and affinity of the human family (Washingt. 1869), Ancient Society (1877).

[13] Das Weib in der Natur, und Völkerkunde, 1887[2] II. 434.

[14] Grundriss der ethnol. Jurisprudenz 1887.

[15] Mutterrecht 1897[2]

[16] Die Frau und der Socializmus 1910[50]

Lennan stb. De ezekkel szemben a kultúrhistorikusok és természettudósok igen tekintélyes része, mint *Westermarck,*[17] *Peschel,*[18] *Ratzel,* [19] *Ziegler,*[20] *Starcke,*[21] *Grosse,*[22] tagadják az evolúciót s az utolsó évtizedek kutatásai mindjobban igazolják ezeket. Főleg *W. Schmidt* S. V. D. (Der Mensch aller Zeiten) és az általa alapított *Anthropos* írói a történeti ethnológia módszerével kimutatták, hogy az őskultúr-körhöz tartozó népeknél (a pygmäus és pygmoid: törpe és féltörpe népeknél, pl. a délafrikai busmánoknál, az Andaman-szigetek őslakóinál stb.) melyek a primitív ember legősibb kultúrfokát képviselik, a monogam és felbonthatatlan házasság uralkodik. Tehát ez az eredeti alakja a nemek egyesülésének.

Joggal mondja tehát Victor *Cathrein:* „Was man von einem ursprünglichen regellosen Geschlechtsverkehr, (dem sog. Hetärismus) früher gesagt hat, gehört alles in das Reich der Fabeln. Die Grundlage der Familie, die uns in irgendeiner Form ausnahmslos, bei allen Völkern begegnet, ist die Ehe, das aus sich dauernde und bindende Verhältnis von Mann u. Frau, und dieses treffen wir überall"[23].

2. Meghatározás. Ezek után a házasság mint természeti intézmény így határozható meg: egy férfinak egy nővel való törvényes (a természet törvényeinek megfelelő) osztatlan, állandó szövetkezése utódok létrehozására s a házasság többi céljainak megvalósítására.[24]

[17] The history of human marriage.
[18] Völkerkunde 1897.[7]
[19] Völkerkunde 1894.[2]
[20] Die Naturwissenschaft und die sozialdemokratische Theorie.
[21] Die primitive Familie in ihrer Entstehung.
[22] Die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft 1897.
[23] Die Einheit des sittlichen Bewusstseins (1914) 565. III. L. még ezenkívül *Eberharter,* Das Ehe und Familienrecht der Hebräer (Münster, 1914) 17—97: Leitner Lb[3] 26—46 l. *Dr. W. Koppers* S. V. D. „Die Anfänge des menschlichen Gemeinschaftslebens im Spiegel der neuern Völkerkunde, München—Gladbach, 1921. *P. Schebesta* S. V. D. Die Bambati-pygmäen von Ituri. Ergebnisse zweier Forschungsreisen zu den Zentralafrikanischen Pygmäen. II. Das soziale Leben.

[24] Lényegileg ugyanez a meghatározás található a legtöbb szerzőnél. — A római jog meghatározása ez: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae, et consortium omnis vitae: divini et humani iuris communicatio" (L. 1 D. 23. 2) „Nuptiae autem sive matrimonium est viri et

Latin neve 1. matrimonium, mater és munium, munus szavakból, matris munium, mert az anya szerepe a gyermek világra jöttében és felnevelésében sokkal fontosabb és nehezebb, mint az atyáé[25]; 2. coniugium, mert a férfit és nőt összeköti, mintegy egy iga alá (iugum) hajtja: 3. nuptiae, a connubium a nubere szóból, mely annyit jelent, hogy eltakarni, mert házasságkötéskor a rómaiaknál a menyasszony arcát lángszínű fátyollal eltakarták.[26] A kódex majdnem kizárólag a matrimonium nevet használja. Amellett még a nuptiae fordul elő.

A *német* Ehe, régebben Ewa, ea, eredetileg örökkévalóságot (aevum) jelent, később törvényt, köteléket, legvégül a férfi és nő házassági kötelékét.[27]

A *magyar* „házasság" a ház, házas szóval függ össze. Házas eredetileg az volt, aki házzal bírt, de már nagyon régóta jelenti azt is, aki megnősült, mert olyankor az egybekeltek különváltak szüleiktől, külön házba mentek lakni. A házas szóból képződött tovább: házasság, házasodik stb.[28]

3. A házasság lényege. A házasság kétféleképpen tekinthető: létrejöttében (in fieri) és fennállásában (in facto esse).

a) Ha *létrejöttében* tekintjük, akkor a házasság lényege a kölcsönös, kellőképpen kifejezett nemi jellegű megegyezés (consensus maritalis), mellyel egymásnak jogot adnak a maguk testére utódok létrehozása céljából. Két személynek megegyezését abban, hogy az egyik joga a másikra ruháztassék, szerződésnek[29] nevezzük.[30] Azért a létrejöttében tekintett házasság lényege így határozható meg: egy férfinak s egy nőnek törvényes szerződése oszthatatlan életközösségre.

---

mulieris maritalis coniunctio, individuam vitae consuetudinem continens" (§ 1. Inst. 9: ugyanígy III. Sándor: c. 11. X. 2. 23). *P. Fedele,* La definitione del matrimonio in diritto can. Ephem. Iur can. 1945, 41—53.

[25] c. 2. X. 3. 33.

[26] c. 8. C. 30 qu. 5.

[27] *Leitner,* Lehrbuch des katholischen Eherechts,[3] 2. l.: *Wernz* IV. 28.[4]

[28] Vö. *Schermann.* A házasságjog kézikönyve, 1926. 1. l.

[29] *Dr. Hanauer A. István:* A kölcsönös igazságosság a kat. erkölcstanban (Bpest, 1909) 150. l.

[30] „Duorum vel plurium in idem placitum consensus". (L. 1 § 2 D. 2. 14).

Szerződés: azt mondtuk, hogy a házasság létrejöttében szerződés. És pedig kétoldalú szerződés. A szerződés minden eleme megvan benne: 1. a szerződő felek, ti. a házasságra lépők; 2. a szerződés tárgya s ez a szerződők személye *(anyagi tárgy,* objectum materiale), *alaki tárgya* pedig (objectum formale) a kölcsönösen átruházandó jog az egymással való életközösségre, nevezetesen a kölcsönös, egyenlő, kizárólagos jog egymás testéhez utódok létrehozása és fölnevelése szempontjából;[31] az életközösségnek ez a lényege; az ágy, az asztal és lakás közössége kiegészítő, nem pedig lényeges része; 3. ennek a jognak átruházására vonatkozó igaz, szabad, kölcsönös és kellőleg kijelentett megegyezés, mely kölcsönös igazságosságon alapuló kötelezettséget szül.

Törvényes szerződés, vagyis olyan, melyet a természet törvénye szerint való alkalmas személyek az előírt módon kötöttek. A törvényeknek meg nem felelő kötés nem hoz létre házasságot.

Oszthatatlan életközösség, azaz kizárólagos, két személyre szorítkozó (mindenki más kizárásával) és holtig tartó, nemcsak testi, hanem lelki egyesülés (consortium omnis vitae).

Újabban egyik-másik író[32] idegenkedik a szerződés elnevezéstől. Holott semmi ok sincs az attól való félelemre, mert semmiképp sem szállítja az alább a házasság fogalmát.[33] A kódex is házassági szerződésről beszél. (1012 § 1.)

Az azonban bizonyos, hogy egészen különleges szerződés a házasság, mert 1. a természetben gyökerezik és az egész emberi nem javát célozza: 2. mert tárgyát, kellékeit s a belőle származó kötelezettségeket nem a szerződő felek állapítják meg, hanem megszabta maga a természet (és tételes törvény) s a felek tetszésére csak az van bízva, hogy akarnak-e házasságot kötni vagy nem és hogy kivel. Ha akarnak, csak olyant köthetnek, amilyent a természet megállapított; 3. a szerződő felek kölcsönös megegyezésével nem bontható fel, hanem életfogytiglan tart; 4. nem profán, hanem már pusztán természetét tekintve: szent val-

[31] I. Kor. 7. 4.
[32] *Scherer, Vering, Schulte, Lämmer* stb. (*Wernz* IV., 36—[58]).
[33] *Gasparri* nr. 3.

lásos jellegű, erkölcsi vonatkozásokkal áthatott, mert a természet Alkotójától, Istentől származik, mert rendeltetése, hogy Isten teremtő működésével egyesülve Isten képe és hasonlatossága szerint való embereket hozzon létre, akik örökösei legyenek nemcsak a szülők vérének, nevének, javainak, hanem egyszersmind Isten országának is,[34] akik Istent szolgálják a földön s bírják egykor az égben.[35]

Ha házasságot *fennállásában* tekintjük, vagyis azt a szerződéses viszonyt nézzük, mely a házassági szerződésből származik, akkor lényege az állandó kötelék, a házas állapot, az állandó összeköttetés, mely a házassági szerződésből mint okból okozatként létrejön.

4. A természetjogi házasság tulajdonságai. A házasságnak hármas céljából nemcsak az következik, hogy a házasság már természettől fogva tartós, hanem egyszersmind az is, hogy *egy* és *felbonthatatlan.*

a) A házasság a természetjog alapján *egy, monogam,* ami abban áll, hogy egy férfi csak egy nővel élhet egyidejűleg házasságban. Ellenkezik az egységgel az egyidejű *polygamia,* mely lehet polyandria (többférjűség, olyan viszony, melyben egy nőnek több férje van) és polygynia (többnejűség, mikor egy férfinak több neje van.).

A *polyandria* súlyos természetellenes eltévelyedés.[36] Ellenkezik a házasság főcéljával, mert károsan befolyásolja a nő termékenységét és életét; s mert azáltal, hogy mellette az atya ismeretlen marad, a

[34] *Noldin* Summa Theologiae Moralis. (1955) III. 427., 3. — *Bilz* i. m. 12. l. Catech. Rom. P. II. c. 8. n. 13.

[35] XIII. Leó az „Arcanum" (1880. febr. 10. *Fontes* III. nr. 580). kezdetű enciklikában kifejezetten mondja, hogy már mint a természet intézménye (sua vi, sua natura, sua sponte) szent, vallásos intézmeny a házasság. — Nincs is nép, mely ezt fel ne ismerte volna, mely be ne látta volna, hogy a házasság szent jellege nem úgy járult hozzá külsőleg, hanem belső természetéből származik, mert nem ember, hanem Isten rendelte. Azért vették körül a házasságkötést szinte mindenütt vallásos szertartásokkal.

[36] Található állítólag Ceylon szigetén, egyes néptörzseknél a Himalaya lábánál. Észak-Amerikában, Ausztráliában, a lappok közt, Tibetben stb. I. Leitner Lb[3] 118.[2]

gyermek nevelését az ő részéről lehetetlenné teszi. Azért általában elismerik, hogy a polyandria természetellenes. A *polygynia* első tekintetre nem látszik természetellenesnek, mert nem hiúsítja meg a természetnek a házassággal való főcélját. Azonban alaposabban szemügyre véve azt találjuk, hogy ellene van még a főcélnak is. A berlini 1910. évi gyarmati kongresszus megállapította, hogy a többnejűség csökkenti a népszaporodást s lehetetlenné teszi a jó gyermeknevelést.[37] De főképpen ellenkezik a házasság második céljával: a házasok kölcsönös szeretetével s egymásban való kiegészülésével Hiányzik benne az egyenjogúság, mert míg a nő egészen és kizárólag adja át magát a férjnek, ez több nő közt osztja meg magát. Ennek folytán a polygynia mellett a nő előbb-utóbb rabszolgává, puszta nemi lénnyé alacsonyul, a családi élet békéje és boldogsága pedig lehetetlenné válik, amint a tapasztalat is eléggé bizonyítja.

Hogy a természet a monogamiát követeli, a mondottakon kívül abból is kitetszik, hogy körülbelül egyenlő számban vannak a férfiak a nőkkel. Ezt igazolja a féltékenység is, mint a természet szava. Emiatt a polygynia mint rendszer egyszerűen lehetetlen is.[38] Mivel mindamellett voltak és vannak népek, melyeknél a polygynia divatos, *sz. Tamással* azt valljuk, hogy a polygynia a természetnek nem elsődleges, hanem másodlagos parancsaival ellenkezik, amelyeknek ismerete időnként és helyenként elhomályosodhatik. Másodlagos parancsaival ellenkezik, mert a házasság főcélját teljesen nem zárja ki.[39]

b) A házasság másik tulajdonsága a *felbonthatatlanság.* Már fentebb mondottuk, hogy a házasság céljai általában csak felbonthatatlan házasság mellett valósulhatnak meg. Mert a nemi egyesülésnek minden szabadabb formája fél a gyermekáldástól és neveléstől. A felbonthatóságot eszükben forgató

[37] *Bilz* i. m. 19. l.

[38] *Leitner*, i. m. 119. l.

[39] Van olyan nézet is, hogy a monogamia a természetnek nem parancsa, hanem csak tanácsa. Paranccsá a tételes isteni jog alapján lett (*Perrone, De Angelis, Santi. L. Gasparri* 718, (557). Sőt *Schnitzer*, Kath. Eherecht, 12. l. azt véli, hogy a polyandria sincs ellene a természettörvénynek. — Az általánosabb vélemény mégis *sz. Tamás* (Suppl. qu. 65. art. 2.) és *XIV. Benedek* (De syn. dioec. l. XIII. c. 21. n. 8.) nyomán az, amelyet a szövegben adtunk elő, (*Wernz* IV. 359[7]) s ez felel meg az egyház gyakorlatának és ismételt kijelentéseinek (pl. Instructio S. Off. dd. 20. jún. 1866.)

hitvesek óvakodnak attól, hogy gyermekek által nehezítsék meg az elválást. A házasság kölcsönös szereteten alapul, mely nem ismer határidőket. A felbontás lehetősége továbbá előmozdítja a házastárs megválasztásában a meggondolatlanságot, megfosztja a szeretetet szilárdságától, gyöngíti a készséget az egymáshoz való alkalmazkodásra, a türelmet és elnézést egymás hibáival szemben, hátráltatja a családi viszálykodások békés elintézését, tárt kaput nyit a testiség kísértéseinek és idegen személyek után való vágyainak. Ellene van a férfi és nő teljes egyenjogúságának, mert a felbonthatóság által a nő helyzete sokkal rosszabbá válnék a férfiéval szemben. A nő legszebb éveinek, szépségének, termékenységének feláldozása után új házasságra a legtöbb esetben alig gondolhatna, ellenben a férfi könnyen köthetne új házasságot. Aláásná az állam és az emberiség javát, mert viszálykodások és pörlekedések forrását nyitná meg, süllyesztené a jó erkölcsöket, lazítaná a családi köteléket s így minden emberi társulásnak alapját döntené veszedelembe. — Ha azonban a házasság felbonthatatlansága általában szükséges, akkor feltétlenül, minden esetben felbonthatatlannak kell lennie, mert mihelyt egyszer felbontható, ha mindjárt kivételes esetekben is, akkor már vége a felbonthatatlanságnak. Akkor bármely esetben könnyű volna ürügyet találni annak bizonyítására, hogy kivételes esetről van szó. Azért tehát, hogy általában felbonthatatlan legyen, kivétel nélkül olyannak kell lennie a házasságnak, már a természetjog alapján, minden esetre annak másodlagos parancsa értelmében. Házasságtörés, magtalanság esetén is, mert a házasság a köz javára rendelt intézmény, a köz java érdekében felbonthatatlan s ilyennek kell maradnia akkor is, ha egyes esetekben kivételesen hátrányosnak mutatkozik a felbonthatatlanság.[40]

[40] *Leitner* Lb[3] 396 kk. — *Cathrein* Moralphilosophie II. 462. kk. — Hogy a házasságnak természetjogi felbonthatatlansága kat. tan, kitűnik a trienti zsinat előszavából a XXIV. üléshez, a Syllabus 67. tételéből s a S. Off. ismételt nyilatkozatából (pl. 1886. júl. 11-én: matrimonium etiam in infidelitate contractum natura sua est indissolubile)

5. A házasság céljai és javai. A házasság *hármas célját* fentebb már ismertettük. Főcél a gyermeknemzés és nevelés, másodrendű célok a kölcsönös támogatás és a nemi ösztön rendezett kielégítése. Így állapítja meg az új egyházi törvénykönyv is (1013. kánon 1. §). Ezek a házasságnak objektív vagy belső tulajdon természetéből folyó céljai (finis operis). Elég, ha a házasulók ezek egyikét vagy másikát tűzik maguk elé. Akkor is létrejön a házasság, ha tettleg egyikre sem gondolnak, mert aki valamely dolgot akar, azáltal már akarja annak célját is. Sőt érvényes a házasság akkor is, ha nem a házasság természetéből folyó, hanem a házasságon kívül lévő ok vezetné a házasulandókat, akár tisztességes, akár nem tisztességes legyen az (békesség, gazdagság, élvezet[41] stb.), csak olyannak nem szabad lennie magába a szerződésbe felvéve, mely a házasságnak természetrendelte célját kizárná, mert akkor nem jönne létre a házasság.

A házasság céljait és két lényeges tulajdonságát, mint a házasság lényegét sz. Ágoston után[42] a házasság *három javaként* szokás kifejezni: *a) bonum prolis,* a gyermek java, vagyis a gyermeknemzés és nevelés, más szóval a jog és kötelesség úgy élni a házassággal, hogy a gyermeknemzés meg ne akadályoztassék, hogy a gyermek életben maradjon és megfelelő nevelést nyerjen; *b)* a *bonum fidei,* a hitvesi hűség, azaz a kizárólagos jog egymás testéhez és a kölcsönös támogatás és segítség: *c)* a *bonum sacramenti,* a felbonthatatlanság, mely — mint láttuk — a természettől fogva illeti meg a házasságot, bár mindenesetre tökéletesebben van meg a keresztény házasságban szentségi jellege miatt s innen is a bonum sacramenti elnevezés.

Annyira lényeges javai ezek a házasságnak, hogy érvénytelen az, ha megkötésekor magába a beleegyezésbe foglalva kizárják a felek az említett javakat, illetve az azokkal járó kötelezettségeket, (ha pl. kizárnák a gyermek javát illetőleg a maguk testéhez való jog átadását). Ha ellenben nem zárnák ki

[41] Catech. Rom. P. II. c. 8. nr. 14.
[42] C. 10 C. 27. qu. 2.

a mondott javakat és a velük járó kötezettséget, csak szándékuk volna visszélni vagy nem élni velük, illetve nem teljesíteni (pl. a házastársi jogokat kölcsönösen átadják ugyan, de szándékuk a házassággal való visszaélés által a gyermekáldást megakadályozni), gyermek nélkül és hűség nélkül volna házaság, felbonthatatlanság nélkül azonban nem; azért ha csak belsőleg is az volna valakinek a szándéka, hogy ideiglenes vagy felbontható házasságot köt, nem kötne házasságot. Azért a bonum sacramenti a leglényegesebb java a házasságnak.[43]

6. A házasság megengedettsége és szükségessége. Mivel a házasság a természet intézménye és főcélja az emberi nem fennmaradása, azért a házasság és használata megengedett,[44] Isten szándéka szerint való, erkölcsileg jó és az emberi nem fennmaradása céljából szükséges. De ebből nem következik, hogy minden egyes emberre nézve kötelező is. Hogy fizikai kényszer nem áll fenn, világos. De erkölcsileg sem kötelező. Istennek szavai: „Növekedjetek és sokasodjatok"[45] ősszüleinkre vonatkozólag kétségtelenül parancs voltak, különben nem szaporodhatott volna az emberi nem. Az egész emberi nemet illetőleg azonban nem, még kevésbé az egyes embereket illetőleg. Az egész emberi nemet illetőleg azért nem lehet parancsról beszélni, mert olyan parancs elképzelhetetlen, mely szólna az emberi nemnek, de nem érintené az egyedeket. Hogy pedig ez a parancs nem érint minden egyes embert, vagyis, hogy a fajfenntartás nem egyéni kötelesség, kitetszik abból, hogy a természet eléri célját parancs nélkül is, a házasságra való ama hajlandóság által, mely az emberi természetben benne van; hogy nagyon sok ember van, akinek lehetetlen a házasság; hogy az egyeseknek sem fizikai sem erkölcsi javát nem veszélyezteti az önmegtartóz-

[43] *Sz. Tamás* Suppl. qu. 49. a. 3.: *Sanchez* II. disp. 29. n. 11.

[44] A természettörvénnyel ellenkeznek azok az állami törvények, melyek bizonyos személyeknek (pl. szegényeknek) megtiltják a házasságot, vagy bizonyos átörökölhető betegséggel terhelt személyeknek szintén eltiltják a házasságot vagy sterilizációjukat írják elő. (L. *Gasparri*, n. 13., „Casti connubii.")

[45] Gen. 1, 28.

tatás, sem pedig személyiségük teljességéhez nem szükséges a házasság.[46] Azért a szüzesség vagy coelibatus megengedett, sőt Istenért vállalva tökéletesebb állapot a házas állapotnál, amint a trienti zsinat a protestánsok ellenkező tanával szemben hittételként kimondta.[47]

2. § A házasság mint szentség[1]

1. A házasság isteni alapítása. Isten nemcsak mint a természet alkotója, szerzője a házasságnak, hanem azonfelül az élethosszíglan tartó, felbonthatatlan, monogam házasságot pozitív kinyilatkoztatással is elrendelte, mindjárt az emberiség történetének elején, még a bűnbeesés előtt. A Genezis két első fejezete örökíti meg Isten rendelkezését[2] s a lehető legautentikusabb értelmezést nyerték e helyek magától az Üdvözítőtől[3] s sz. Pál apostoltól[4]

A paradicsomi házasság ezen isteni alapításánál fogva előképe lett, profetikus típusa Krisztus és az Egyház összeköttetésének, mert mint Ádám és Éva, a férfi és nő egy testté lesznek, azonképpen Krisztus és az Egyház is egy titokzatos test. E testben a fő Krisztus. Amint Éva az Ádámmal való egyesülés által az élők anyjává lesz, azonképpen válik az Egyház,

[46] Mintha házasság nélkül fél ember volna az ember, mint ahogy *Fichte* véli (Sämtliche Werke, IV. 332. l.).

[47] XXIV. can. 10. — *Wernz* IV. nr. 34: *Leitner* i. m. § 4; *Gasparri* nr. 14., *Dr. Seved Ribbing:* Die sexuelle Hygiene; *D. Wendland:* Der Mensch-Mann und Frau. 1957. *Hofmann:* Die Natürlichkeit der christlichen Ehe. 1955. — *Sipos:* A coelibátus (papi nőtlenség) története és védelme (Pécs, 1913) 137. l. kk. 195. kk. XII. Pius pp. „Sacra virginitas" constituciója 1954. márc. 25. (AAS. XLVI. 161—191.)

[1] „Casti connubii" I.; *Sz. Tamás* Suppl. qu 42. *Wernz* IV. 27—53.; *Gasparri* 26—37. (26—38): *Leitner* Lb[3] 9—12 §§; *Scherer* II. 1. V. 6. 108. *Gasparri* 26—37. (26—38): *Leitner* Lb[3] 9—12 §§; *Scherer* II. 1. V. 6. 108. § *Sägmüller* II. 124. §; *Bilz*, i. m. 24—52; *Linneborn* 2. és 3 §§; *De Smet* nr. 162—190: *Wernz—Vidal* V. 6. nr. 33., 38—44.; Cappello[6] 25—46., *Triebs* 9—11, §§; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 276; *Knecht* 10., 12. §§; *Schönsteiner* I. 11—15., 20., 21. §§. *Schütz A:* Dogmatika II.[3] 115—118.

[2] 1, 27—28; 2, 18—24.

[3] Máté 19, 3. kk.

[4] Ef. 5, 31.

Krisztus jegyese, Krisztusnak a természetfölötti életet adó tevékenységében a megváltottak anyjává.[5] Ezen szent jelentésénél fogva még inkább vallásos jelleggel bír a házasság,[6] amely egyébként már természeténél fogva megvan benne.[7]

Az isteni alapítás szavai világosan tartalmazzák a monogamiát és felbonthatatlanságot. „És lesznek ketten egy testben" (= egy testté), mondotta Ádám instinctu Spiritus Sancti,[8] mikor megpillantotta Évát: Krisztus Urunk pedig, mikor e szavakra hivatkozik,[9] magának Istennek, a házasság paradicsomi törvényhozójának szájába adja azokat, úgy hogy Ádám az isteni akarat kihirdetőjének tekintendő. Tehát ketten lesznek egy testté, nem hárman vagy többen; feleségéhez ragaszkodik, nem feleségeihez.[10] A monogámiát állítják fel szabályul e szavak. Egy testté lesznek; mint a test tagjainak, úgy kell összenőniök. Amint a test tagjai szétválaszthatatlanok, úgy kell nekik is szétszakíthatatlanoknak lenniök, úgy hogy ezen elválaszthatatlan összeköttetés miatt „elhagyja az ember atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik".[11] Így juttatják kifejezésre az alapítás szavai a felbonthatatlanságot.

2. A házasság süllyedése. Ősszüleink bűnbeesése után a házasság lassanként kivetkőzött eredeti tisztaságából. Az igaz Istentől való elpártolással együtt járt a férfi és nő viszonyának megváltozása. A házasság egysége és felbonthatatlansága elhomályosodott. A házassági kötelék felbontásával a házastárs életében más házasságra léptek, sőt több népnél a polygynia, de még a polyandria is lábra kapott.[12] Magánál a zsidó népnél is megtalálhatók e visszaélések,

[5] *Bilz* i. m. 33.

[6] Ennek alapján mondják III. Ince (c. 8 X 4. 19) és III. Honorius (c. 11 X 1, 36) sacramentumnak a nem keresztények házasságát is.

[7] 1. § 3. a.

[8] Trid. XXIV. doctr. de sacr. matrimonii (az elején).

[9] Máté 19, 5.

[10] III. Ince (c. 8 X 4, 19).

[11] Gen 2, 24.

[12] A házasság tehát kezdetben mindenütt olyan volt, amilyennek a természet és tételes isteni törvény megalkotta. Csak később állt be az elfajulás. De egy népnél sem annyira, hogy a házasságnak fogalmát is teljesen elveszítette volna.

úgy hogy Mózes nagyobb bajok elkerülése végett jónak látta megengedni, hogy a férj, ha felesége „nem talált kedvet szemei előtt valami rútság miatt", válás-levéllel elbocsáthatta és más feleséget vehetett.[13] A többnejűséget is megengedte Mózes.[14] A hagyomány szerint senkinek sem lehetett négynél több felesége.[15] A későbbi időkben megint a monogamia volt rendes a zsidóknál, sőt a görögöknél és rómaiaknál is.

A zsidóknál keletkezett ilyetén gyakorlatot némelyek úgy magyarázzák, hogy a pátriárkák idejében a választott nép gyorsabb és nagyobb elterjedése céljából maga Isten adott a monogamia alól felmentést éspedig kizárólag a zsidóknak[16] és ezt a felmentést, valamint a kötelék felbontása dolgában via facti keletkezett gyakorlatot erősítette meg Mózes, mint Isten megbízottja.[17] Mások azt mondják, hogy rögtön a vízözön után adta Isten a felmentést s az utóbb, indirekte legalább a pogányokra is kiterjedt.[18] Ismét mások szerint nem szükséges isteni felmentésre hivatkozni,[19] hanem inkább azt kell mondani, hogy Isten *túrte* a többnejűséget és elválást, mint amelyek a természetnek nem elsődleges parancsaival ellenkeznek.[20]

3. Krisztus Urunk és a házasság. Krisztus Urunk eredeti tisztaságában állította vissza a házasságot s paradicsomi ideálját az újszövetség feltétlen, kivétel nélküli törvényévé tette, amikor a házasság eredeti állapotára hivatkozva, mint az újszövetség törvényhozója[21] megtiltja a köteléknek felbontását s új házasságnak kötését az előző fennállása alatt[22] és a felbonthatatlanságot meg egységet kivétel nélkül mindenki (kereszteltek és nem kereszteltek) számára törvénnyé teszi.[23]

[13] Deuter. 24, 1—4.
[14] *Deuter.* 25, 5; Rut 4. 1. kk.
[15] *Scherer* II. 87. l. 6. j.
[16] III. Ince szerint: patriarchae et alii viri iusti. (c. 8. X 4, 19).
[17] Így *Wernz* IV. 30., II. 359.
[18] Így *Bellarmin, Pontius, Wiestner* stb. (L. *Wernz* IV. 359[8]).
[19] Aminthogy a szentírásban nincs is annak semmi nyoma.
[20] *Leitner* Lb.[3] 24: l.; Scherer II. 87. l. 4. 6. jegyzet.
[21] „Én pedig mondom nektek": Máté 5, 32.
[22] Máté 5, 31—32; 19; 3—9; Márk 10, 11—12; Luk. 16, 18; l. *Fritz Vogt,* Das Ehegesetz Iesu, Herder, 1936.
[23] Így értette sz. Pál is; I. Kor. 7, 10; Róm. 7, 2 kk.

Azonkívül *másolatává, képmásává* tette a megkereszteltek házasságát az Ő és Egyháza közti összeköttetésnek, amint a paradicsomi házasság előképe volt ugyanannak. A keresztény házasságban Krisztus testének két tagja egy misztikus személlyé egyesül, mint ahogy Krisztus és az Egyház egy misztikus személy s ugyanezt a célt tűzte eléjük, ami a célja az Ő és az Egyház egyesülésének: Krisztus misztikus testének új tagokkal való szaporítása. Magas céljánál fogva szent már a természetes házasság és e cél nem más, mint Isten teremtő mindenhatóságával együttműködve az istenarcú emberi nemet fenntartani s Isten természetes ismeretére és tiszteletére nevelni. Mennyivel szentebb azonban a keresztény házasság, melynek célja gyermekeknek életet adni, akik Krisztus testének legyenek tagjai s őket úgy nevelni, hogy mint megdicsőült tagok egykor a fő dicsőségében részesülhessenek!

Hogy azonban a keresztény házasság e célját valóban elérje, hogy a házastársak e magasztos feladatot híven teljesíthessék, az Üdvözítő nem elégedett meg azzal, hogy a házasságot üres képévé tegye az Ő és Egyháza közti összeköttetésnek, hanem kegyelemmel teljes összeköttetéssé tette, amilyen az övé az Egyházzal: a házasságot az Egyházzal való frigyének eleven, hatályos képmásává emelte, mely nem pusztán rá mutat a hasonlóságra, hanem természetfölötti erők közlése által létrehozza azt, vagyis szentségi méltóságra emelte.[24] Így válik nagy titokká a házasság.[25] A házasságot nehezebbé tette az Üdvözítő, de egyszersmind könnyebbé is, mert magasabb erőkkel ruházta fel s a kegyelmek forrását magába a házasságba helyezte azáltal, hogy szentséggé tette.[26]

4. A házasság mint szentség. *Mikor* tette Krisztus Urunk szentséggé, bizonytalan. Alkalmasint feltámadása

[24] V. ö. *Bilz*, i. m. 35 kk.
[25] Efez, 5, 22—33.
[26] *Bilz*, i. m. 47.

után.[27] Hitcikkely csak az, hogy szentséggé tette,[28] aminek bővebb kifejtése a dogmatikusokhoz tartozik.[29]

Kikre nézve szentség? A házasság csak a kereszteltekre nézve szentség, mert csak a megkeresztelteknek tagjai Krisztus misztikus testének, az Egyháznak s ezért csak az ő házassági frigyük lehet reális és kegyelemmel teljes képmása Krisztus és az Egyház összeköttetésének. A kereszteletlenek házassága Istentől rendelt, megengedett, felbonthatatlan összeköttetés, de nem szentség.

Ha *mindkét kereszteletlen házastárs megkeresztelkedik*, az általánosabb és valószínűbb vélemény szerint házasságuk azonnal, automatikusan szentséggé lesz, anélkül, hogy a beleegyezés új nyilvánítására volna szükség, 1. mert ez felel meg az egyház gyakorlatának és azon elvnek, hogy keresztények között fennálló törvényes házasság vagy szentség is egyúttal, vagy nem is házasság; 2. mert igaz ugyan, hogy a matrimonium in fieri a szentség, nem pedig a házassági szövetség, a házasságkötés után megkeresztelkedetteknél pedig a matrimonium in fieri már előbb jött létre, nem most, mikor megkeresztelkednek: mindazonáltal a házasság nem olyan átmeneti hatású szentség, mint pl. a bűnbánat szentsége, hanem a keresztséghez és egyházi rendhez hasonlóan tovább is megvan eredményében (contractus matrimonialis in virtute) és az általa létrehozott állapotot állandóan megszenteli. De sőt 3. ha szorosan amellett maradunk is, hogy a házasság csak létrejöttében szentség, könnyen bizonyítható a megkeresztelkedettek házasságának szentségi jellege. A keresztség előtt adott beleegyezés nem szűnt meg, hanem virtualiter tovább is fennáll, sőt vissza sem vonható (mert a kereszteletlenek házassága is, ha érvényes, felbonthatat-

[27] *Wernz* IV. 30, III.: *Gasparri* 34.

[28] Eug. IV. „Exultate" nov. 22. 1439 (Denzinger 702). Trid. XXIV. can. 1. — Szentségnek mondja a kódex is: 1012, 1. §. — Egyik-másik glosszátor és skolasztikus azt vélte, hogy a házasság nem szentség (*Freisen* i. m. 29 kk), a XII. század óta azonban egybehangzó a teológusok tanítása. A keleti szakadárok tana megegyezik a kat. egyházéval. (*Wernz* IV. 35.)

[29] V. ö. *Egger* Enchiridion theol, dogmaticae specialis nr. 659; *Pesch*, Praelectiones dogmaticae, 1909[2], VII. nr. 698 és kk.; *Pohle*, Lehrbuch der Dogmatik; III. (1916) 654 l. kk.; *Tanquerey*, Synopsis Theol dogm. spec., Vol. II. 1914. nr. 948. ss. *Schütz, A.* Dogmatika II.[3] 451 skk.

lan); ha most ehhez a virtualiter meglévő beleegyezéshez hozzájárul a keresztség, azonnal, új beleegyezés nélkül, szentséggé lesz a házasság, éppúgy, mint ahogy a gyökeres orvoslásnál a kezdetben adott s természetjogilag elégséges, beleegyezés az akadály elhárításának pillanatában létrehozza a házasságot anélkül, hogy a beleegyezés megújítása szükséges volna.[30]

Az a nézet, mely szerint a kereszteletlenek házassága soha sem lesz szentséggé, a keresztség felvétele után sem,[31] vagy: szentséggé lesz, de szükséges a beleegyezés megújítása,[32] az előbbi okok alapján alig tartható.

Ha két kereszteletlen házastárs közül *csak az egyik keresztelkedik meg*, vagy keresztelt kereszteletlennel köt házasságot,[33] az egyik vélemény[34] szerint a keresztelt félre nézve sem, tehát egyik félre nézve sem lesz szentséggé a házasság. A másik vélemény[35] szerint a kereszteltre nézve szentség a kereszteletlenre nézve nem. Az első általánosabb és helytállóbb, mert maga az egy és oszthatatlan szerződés lévén a szentség, mind a kettőre nézve meg kellene lenni a szentségnek, éppúgy mint ahogy megvan a szerződés: de a kereszteletlenre nézve nem lehet szentség, tehát nem az a megkereszteltet illetőleg sem: és mert ha csak az egyikre nézve szentség a házasság, nem volnának egyformák a kötelezettségek. A kereszteltre nézve erősebb volna a kötelék a szentség miatt, holott tényleg nem erősebb, mert a privilegium Paulinum alapján akkor is felbontható a hitetlenségben kötött házasság az egyik fél megkeresztelkedése után, ha a keresztség felvétele után végrehajtották a házasságot (mikor ti. a hitetlen fél nem akar a másikkal békésen együtt élni). Ha pedig felbontható, akkor nem szentség, mert a végrehajtott szentségi házasság abszolúte felbonthatatlan.

[30] Így *Sanchez* l. II. disp. 9.; *Wernz* IV. 43; *Gasparri* 35. E. n. 36.); *Leitner* 50 l., kk.; *Scherer* II. 89. l. 10. j.; *Cappello* nr. 35.; *De Smet* nr. 178,; *Wernz—Vidal* nr. 41.; *Knecht* p. 67.; *Triebs* § 9. nr. 5. g.; *Schönsteiner* 1. § 15.; *Schütz A.* i. m. 116.

[31] *Vasquez* és *Wiestner* után *Schmalzgrueber* l. IV. t. 1. n. 309. k.

[32] *Bellarmin, Laymann, Schmier* etc. (L. *Wernz* i. h.)

[33] Pápai fölmentéssel, ha a kat. egyházban megkereszteltről vagy oda visszatértről van szól.

[34] *Sanchez* l. II. disp. 8; *Wernz* IV. 44; *Leitner* 52. l.; *Triebs* 9. § 5. h.; *De Smet* nr. 179.; *Chelodi* nr. 6.; *Wernz—Vidal* nr. 42.; *Knecht* p. 67.; *Gasparri* E. n. 36.; *Cappello* nr. 36.; *Schönsteiner* I. § 15.

[35] A második véleményt tartják *Dom. Sotus* és *Catharinus* után *Rosset*. De sacramento matrimonii n. 346. k., *Perrone* De matr. II. 306, l. kk. (megszorítással). Effelé hajlik *Scherer* is II. 89. l. 10. j. *Schütz A.* i. m. 116, stb. (Felsorolva *Wernz*nél IV. 44[35]).

Hogyan szentség a kereszteltekre nézve? Nem úgy, mintha a szentségi jelleg puszta járulék volna, mely megvan vagy hiányzik: mely a természetjogilag érvényesen létrejött házassághoz utólag csatlakozik, mintha a megkereszteltek között először a természetes házasság jönne létre s azután járulna hozzá a szentségi jelleg, hanem Krisztus Urunk magát a természetes házassági szerződést, a matrimoniumot in fieri emelte szentségi méltóságra, amint a kódex is kimondja. (1012. k. 1. §.) Azért tehát mihelyt létrejön a megkereszteltek közt a házasság, ugyanakkor létrejön a szentség is. A szerződést és szentséget egy ugyanazon időben és elválaszthatatlanul, ugyanazon cselekmény hozza létre. „A keresztények közt nem lehetséges érvényes házassági szerződés anélkül, hogy az egyszersmind szentség is ne volna". (1012. k. 2. §).[36] Miért is minden olyan egyesség a keresztények közt, mely nem szentség, nem érvényes természetes házasság sem, hanem az egyház által annyira kárhoztatott ágyasság.[37]

Azt a tant, hogy a házassági szerződés különbözik a szentségtől, a XVI. századbeli Melchior Canus spanyol domonkos készítette elő, ki nehány régebbi gallikán teológus[38] után az addig uralkodó nézettel szemben azt tanította, hogy a szentség anyaga a felek által megkötött házassági szerződés, alakja pedig a pap áldása.[39] A trienti zsinaton is voltak e véleménynek védelmezői[40] s maga XIV. Benedek is „valde

[36] Ugyanígy XIII. Leó az „Arcanum" enciklikában.

[37] IX. Pius az 1852. szept. 27-i allokucióban. (L. *Szeredy:* Egyházjog II.[3] 1192. l.) — A trienti zsinaton voltak teologusok, kik vitatták, hogy lehet a keresztények között házasság szentség nélkül is, akik t. i. akarják a házasságot, de nem akarják a szentséget. (*Theiner,* Acta genuina ss. conc. Trid. II. 392.) XIV. Benedek („Redditae sunt Nobis" 1746. szept. 17. 2. § *Fontes* II. nr. 372). megoldatlanul hagyta a kérdést. IX. Pius és XIII. Leó óta azonban a fentiek szerint tisztázva van.

[38] *Tours-i Hildebert* († 1134), *párisi Guilelmus* († 1249), *Petrus Paludanus.*

[39] De locis theol. l. 8. c. 5. Azt hitte, hogy így jobban megvédelmezheti a házasság szentségi voltát.

[40] *Simon Vigorius* és többen. — Ezt vallották *Toletus, Estius, Maldonatus, Natalis Alexander, Concina,* újabban *Fejér György* (Matrimonium ex institutione Christi, Pestini, 1833, 29. l.) *Jesualdus de Luca Bronte,* (V. ö. *Scherer,* II. 162. l. 1. j.)

probabilis"-nak mondja.[41] Teljesen elválasztották aztán a kettőt Marcus Antonius De Dominis kezdeményezésére[42] a regalisták: Launoy[43] és a többi, a XIX. században Vigil (a limai nemzeti könyvtár prefektusa 1792—1875), Nuytz (turini jogtanár † 1856), míg végre IX. Pius a Syllabusban véget nem vetett a vitának, elvetve a házassági szerződés és szentség különbözőségének tanát: „Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedicione situm est"[44] és „Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium, falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur".[45] Ugyanígy XIII. Leó az „Arcanum" enciklikában (§ Nec quemquam).

Meghatározás. A mondottak alapján így szokták meghatározni a házasság szentségét: Egy férfinak egy nővel való törvényes, oszthatatlan, életfogytiglan tartó szövetkezése utódok létrehozására s a házasság többi céljainak megvalósítására, melyet maga Isten alapított s Krisztus Urunk szentségi méltóságra emelt.

E szentséggé emeléssel nem változott meg a házasság természete, nem lett más a keresztények házassága, mint a kereszteletleneké, csak magasabb rendű. A kereszteltek házassága tehát létrejöttében marad szerződés (de természetfölötti) és csak akkor szentség, ha érvényes mint szerződés.

A *szentség kiszolgáltatói* maguk a felek. Ők kötik meg ugyanis a szerződést, ők szolgáltatják ki tehát a szentséget is, mely azonos a szerződéssel. *Melchior Canus*nak és követőinek föntebb ismertetett nézetét, hogy a szentség alakja a pap áldása és kiszolgáltatója is a pap, IX. Pius és XIII. Leó megnyilatkozásai után nem lehet tartani. Eddig is az előbbi volt az általánosabb vélemény, mint *XIV. Benedek* maga is elis-

[41] De syn. dioec. I. VIII. c. 13. n. 4.
[42] De republica ecclesiastica II. X. Lond. 1617. kk. Így akarta a világi hatalom kezére juttatni a házassági szerződést.
[43] Regia in matrim. potestas. 1674.
[44] Syllabus error. 1864. n. 66. (*Denzinger*[28] 1766).
[45] Syllabus error. n. 73. (*Denzinger*[28] 1773).

meri, habár — úgymond — a másik nézet valde probabilis.[46] Ma már aligha mondaná annak.[47] Hogy nem a pap a szentség kiszolgáltatója, abból is kitűnik, hogy a trienti zsinat előtt és bizonyos helyeken utána is és ma is érvényes a pap nélkül kötött házasság is; hogy a pap csak mint tanú szerepel: hogy a papi áldás formája nagyon sokféle, stb. (L. 1098 nr. 1.)

A házasság szentségének *anyaga* és *alakja* magának a szerződésnek anyaga és alakja.[48] Mivel pedig a szerződés anyagáról és alakjáról többféle nézet lehetséges, azért többféle a felfogás arról is, hogy mi a házasság szentségének anyaga és alakja.[49] Ma általában azt tartják, hogy az anyag az egymás testére való jog *átadása,* alak pedig a jognak kölcsönös *elfogadása.*[50]

A házasság szentségének kiszolgáltatásához is, felvételéhez is bizonyos *szándék* szükséges. A *kiszolgáltatás* tekintetében a katolikusoknál, még ha nem tudják is, hogy ők a kiszolgáltatók, elég, ha megvan bennük az az általános szándék, azt tenni, amit más katolikusok tesznek házasságkötéskor, vagyis azt tenni, amit Krisztus Urunk rendelt. Az eretnekek részéről pedig, még ha nem hiszik is, hogy a házasság szentség, elég ha megvan bennük — aminthogy meg szokott lenni — az az

[46] De syn. dioec. l. VIII. c. 13. n. 4.

[47] *Wernz* IV. 42; *Leitner* 48. kk.; *Gasparri* 32. — V. ö. a dogmatikusokat. *Schütz. A.* 116.

[48] Ez ma már minden vitán felül áll, miután kétségtelen, hogy maga az érvényes házassági szerződés a szentség. Azért a Canus-féle és hasonló teóriák tarthatatlanok.

[49] *XIV. Benedek* De syn. dioec. l. VIII. c. 13. ötféle nézetet ismertet. Van azonban még több is. (L. *Leitner,* 52. l. k.)

[50] *Sanchez* I. II. disp. 5. n. 1. k., 6.; *Gasparri* 33. (34.): *Pesch,* VII. nr. 758.; *Wernz* IV. 47.; *Cappello* nr. 30. *Schütz A.* i. m. 116. Ilyenformán *sz. Tamás* is Suppl qu. 42. a. 1. és *sz. Alfonz* De matrim. n. 880.; *Scherer* (II. p. 164.[4]); *Schnitzer* (p. 33.[3]) *Knecht* (p. 66.), *Mikula,* De essentia seu materia et forma septimi sacramenti, Pragae, 1937. szerint anyag a beleegyezés, alak annak kijelentése. (*Leitner* újszerű teóriájáról l. *Wernzet* IV. 47.[109]).

általános szándék, úgy kötni házasságot, ahogy a keresztények Krisztus egyházában kötik. A *felvétel* tekintetében pedig elég a kereszteltéknél a házassági beleegyezés, csak a szentségi jelleg kifejezetten kizárva ne legyen; az által, hogy akarják a szerződést, bentfoglalólag akarják a szentséget is.[51]

5. A szentségi jelleg hatásai. Nemcsak magasabb célt és szentebb jelleget ad a szentség a házasságnak, hanem fokozza és emeli azokat a *tulajdonságokat,* melyekkel már a természettől bír[52] és egyben hatással van a házasság *javaira* is.

I. *a)* Erősíti az egységet. Mint ahogy Krisztus csak az Egyházzal jegyezte el magát, azonképpen e frigy hasonmása is követeli az egységet a kivételnek minden lehetősége nélkül. Csak ilyen házasságban lehet a hitvesek szeretete mása Krisztus szeretetének Egyháza iránt.

b) Erősíti a felbonthatatlanságot. „Habár a házasság már mint természetes egyesség felbonthatatlan, olyanná mégis főképpen azáltal lesz, hogy szentség."[53] Mint ahogy Krisztus frigye az Egyházzal felbonthatatlan, olyannak kell lennie hasonmásának is. Ez a végső oka a keresztény házasság felbonthatatlanságának. Nemcsak a természet rendjében lettek a házasok egy testté, hanem mint Krisztus tagjai Krisztus és az Egyház elszakíthatatlan egyesülésének módjára váltak eggyé.

II. A bonum prolis-ra annyiban hat a szentség, hogy most már nem természetes istenismeretre és tiszteletre hivatott nemzedéket hoz létre, hanem arra rendelt utódokat, hogy Krisztus misztikus testének tagjai, a szentek polgártársai, Isten országának örökösei legyenek.

A bonum fidei is nyer a szentség által, mert általa az egységtől való minden eltérés megszűnt, hogy a házasság meg-

[51] V. ö. *Noldin,* Ius matrim. 18. l.
1013. kánon 2. §.
[52] Catech. Rom. P. II. c. 8. n. 11.

feleljen mintaképének.[54] És a hitvesi hűség megszegését sokkal súlyosabb, bűnné teszi, mint volt a természeti házasságban, hiszen Krisztus testének tagjaival való visszaélés az.

A bonum sacramenti, a felbonthatatlanság a természet jogán is java a házasságnak, de feltétlen felbonthatatlanságát Krisztusban nyeri, mint képe, látható jele Krisztus és az Egyház összeköttetésének: sacramentum magnum.[55] Az az összeköttetés felbonthatatlan, azért a keresztény házasság felbonthatatlanságát is sacramentumnak, bonum sacramenti-nek kezdték nevezni.[56] És mivel a végrehajtott házasság teljesen tökéletes képmása Krisztus és az Egyház összeköttetésének, mert a jogi egyesülés ténylegessé vált benne, azért a felbonthatatlanság egész teljességében a megkereszteltek végrehajtott házasságát illeti meg. A még végre nem hajtott házasság felbonthatatlansága nem ilyen abszolút.[57]

6. Jogvélelem a házasság érvényessége mellett. A házasság felbonthatatlanságának folyománya a jog kedvezése az érvényesség mellett (favor iuris), ami nem más, mint az érvényesség vélelmezése: praesumtio validitatis. Ennek alapján a házasság, föltéve, hogy a megkötés ténye bizonyos, *jogkétség* esetén (csak okos legyen a kétség) mindaddig érvényesnek tekintendő, míg az érvénytelenség teljes bizonyítást nem nyer.[58] A házassági kötelék érvényessége mellett tehát jogvélelem szól.[59] Ha az arra jogosult a házasság érvényességét megtámadja, ő tartozik bizonyítani és ha csak teljes bizonyítást nem nyújt, a bíró a házasság érvényessége mellett köteles dönteni. (1827, 1869 §).[60]

A házasság megkötésének *tényét* ugyan általában nem vé-

[54] Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores et hoc nulla lege divina esse prohibitum, a. s. Trid. XXIV. can. 2.

[55] Efez. 5. 32.

[56] *Freisen* § 4, 29, l. kk.

[57] *Leitner* 69. l. kk.; *Wernz* IV. 51. k.

[58] 1014.

[59] Praesumptio est rei incertae probabilis coniectura; eaque... iuris, quae ab ipsa lege statuitur (1825).

[60] *Sanchez* I. disp. 18. n. 5. ss.; *Gasparri* nr. 18. ss.

lelmezni, hanem bizonyítani kell, mindamellett ha a házasság birtokban van, azaz a felek azt vélik, hogy törvényes házasságban vannak s mások is azt tartják róluk, a házasság megkötésének ténye körüli kétség esetén is áll az elv, hogy a házasság érvényesnek tekintendő. (S. Off. 1877. jan. 24. ad Eppum. Nesquallien. *Fontes* IV. nr. 1050).

Ezen általános szabály alól kivétel a privilegium Paulinum esete, amikor is a pogányságban kötött házasság érvényessége körül felmerült kétségben a kereszténnyé lett hitvestárs szabadsága érdekében kell dönteni. (1014., 1127.)

Az 1014 cn. szabálya a jog kedvezményéről a házasság érvényessége mellett isteni jogi, azért az Egyház sohasem térhet el tőle; vagyis kétség esetén nem dönthet a házasság érvényessége ellen, mert kiteszi magát annak a veszélynek, hogy megsérti a házasság lényeges tulajdonságát: a felbonthatatlanságot, azaz az isteni jogot. (Cappello: Ius Pont. 1940, 29. I). Ha az első házasságról pozitív (igenleges) és megoldhatatlan kétely áll fenn, az 1014 cn értelmében a második házasság érvénytelennek mondandó ki, de csak rendes bírói eljárás alapján. (CP. 1947. jún. 26. B. III. AAS. XXXIX. 374.)

3. § A házasságra vonatkozó joghatóság[1]

A) 1. A kereszteltek házassága, amennyiben természetjogi intézmény — hiszen szentséggé emeltetése által nem veszítette el eredeti jellegét —, a természet- és tételes isteni jog uralma alatt áll. De mivel létrejöttében tekintve a házasság szerződés, szükséges, hogy valamelyik legfőbb nyilvános emberi tekintélynek is alá legyen vetve. Ez az emberi te-

[1] *Aichner* Compendium iuris eccl. (1915.[12]) 154, 155, §§. *Wernz* IV. 54—83, *Gasparri* 272—306. (223—256): *Leitner.* Lb[4] 8, 12, §§; *Sägmüller,* 125. §; *P. Jos. Noval,* Commentarium CIC. Liber IV. Pars I. (Turin, 1920), 556 l. k.; *Linneborn* 5. § I., II.; *De Smet* 409—444; *Wernz—Vidal* V.[3] 45—75; *Cappello* 56—80.; *Triebs* 12, 13. §§.; *Knecht* 13., 14. §§; *Schönsteiner* II.; *Kurtscheid* I. 79, 186, 313.; *Notter A.* Az Egyház törvényhozó joga a házasság kötelékére vonatkozólag, Bpest 1904.

kintély pedig a megkereszteltek házasságára nézve, pusztán mint természeti intézményt tekintve is, az egyház. A megkereszteltek szent, a vallással összefüggő ügyei az egyházhoz tartoznak. A házasság pedig — mint tudjuk[2] — tisztán mint természeti intézmény is szent,[3] — tehát az *egyház joghatósága* alatt áll.[4] Annál inkább így van ez, miután a megkereszteltek házassága szentség is egyúttal.

A megkereszteltek házassága tehát mindenekelőtt alá van vetve az *isteni jognak*, és ezen isteni jognak hiteles kifejtésére és értelmezésére kizárólag az egyház illetékes (1038, § 1.) anélkül azonban, hogy megváltoztatására vagy az alóla való felmentésére is volna hatalma.[5] Továbbá alá van vetve az *egyház törvényeinek* (1016), mely a megkereszteltek házasságára vonatkozólag független és kizárólagos joghatóságot kapott közvetlenül magától Krisztus Urunktól.[6] E joghatóságot az egyház gyakorolja a házasság körüli *törvényhozással*[7] vagyis részint a házasság érvényességéhez, részint megengedettségéhez szükséges követelményeknek felállításával vagy a házasságra lépő személyeket vagy a beleegyezést és kijelentésének alakszerűségeit illetően (bontó és tiltó akadályok, a beleegyezés kellékei és a beleegyezés nyilvánításának formája), *bíráskodással*, vagyis a házassági pereknek saját törvényei szerint való elbí-

[2] L. 1. § 3. a.

[3] A jogi oldallal szemben túlnyomó a vallás-erkölcsi.

[4] „Cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur et temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium". XIII. Leó az „Arcanum" enciklikában, § Deinde.

[5] Hacsak megállapítva nincs, hogy e tekintetben külön felhatalmazást kapott, pl. a megkereszteltek nem konszummált házasságának felbontását illetőleg.

[6] *Kizárólagosnak* mondjuk, mert senki mást meg nem illet az egyházon kívül, *közvetlenül Krisztustól eredőnek, azaz sajátnak*, mert nem az egyház tartotta fenn e joghatóságot magának és zárta ki belőle az államot, nem is a fejedelmek concessziójából jutott hozzá, hanem egyenesen Kr. Urunktól kapta, és *függetlennek*, mert értelmezésében, alkalmazásában stb. az egyház semmiféle emberi hatalomnak nincs alávetve.

[7] 1038. kánon.

rálásával,[8] *büntető törvénykezéssel* a házasságra vonatkozó törvények megszegőivel szemben[9] és *igazgatással* (felmentések, a házasságkötés jogeredményeinek szabályozása).

Hogy ez a joghatóság az egyházat illeti meg, kitetszik

a) abból, hogy a házasság szentség és pedig egészen különleges szentség, melynél a szerződés elválaszthatatlan a szentségtől. A szentségek körüli joghatóság az egyházat illeti, tehát a házasság körüli joghatóság is (a törvényhozással, akadályok felállításának stb. jogával együtt), mert a szerződés elválaszthatatlan a szentségtől;

b) abból, hogy az egyház e joghatóságot a legrégibb időktől fogva gyakorolta. Ugyanis Krisztus Urunk[10] és az apostolok[11] példáját követve az egyház csakhamar önállóan kezdte a házassági ügyeket rendezni. Az államhatalomtól függetlenül, sőt annak ellenére is állított fel akadályokat, szabályozta a házasságkötés módját s büntetést szabott ki azokra, akik az egyházi törvények elhanyagolásával kötöttek házasságot.[12] — Az egyház nem ismerheti félre joghatóságának korlátait. Ha tehát a házassági joghatóságot általános és állandó törvényhozással és gyakorlattal magának tulajdonítja, meg is illeti az.

E joghatóság elismertetése nem ment könnyen. A római birodalomban sohasem lett kizárólagossá, mert a kereszténnyé lett császárok is önhatalmúlag intézkedtek házassági ügyekben.[13] A népvándorlás után alakult germán országokban is nosszú küzdelmei voltak az egyháznak a nemzeti jogok és megcsontosodott népszokások ellen, míg végre sikerült házasságjogát elfogadtatni s a régi jogokkal szemben egyeduralkodóvá tenni.[14]

c) az egyházi tanító hivatal kijelentéseiből.

Mikor a hitújítók a XVI. században tagadták a házasság

[8] 1960. kánon.
[9] 2319, 2375, 2388, stb.
[10] Máté 5, 32; 19, 4 kk.
[11] I. Kor. 5, 1. kk.; 7, 12. kk.; II. Kor. 6, 14.
[12] *Scherer* II. 95. 1. k.; 99. 1. k.
[13] *Scherer* II. 95.[6]
[14] *Scherer* i. h. 10, 11. j.

szentségi jellegét s tisztán világi szerződésnek mondották azt,[15] melynek rendezése az államra, nem pedig az egyházra tartozik, a trienti zsinat hitcikkelyként állapította meg, hogy a házasság szentség s a rávonatkozó törvényhozási és bíráskodási jog az egyházat illeti.[16]

Mikor e dogmatikus meghatározások ellenére is, főleg mivel a trienti zsinat kifejezetten nem zárta ki az állam joghatóságát, a katolikusok között is különféle téves s az egyház házassági joghatóságát veszélyeztető elméletek bukkantak fel, az egyház nem késett újból felszólalni.

Az *egyik* ilyen téves elmélet volt a házassági szerződésnek a szentségtől való elválasztása, melyet Melchior Canus indított meg a házasság kiszolgáltatójáról hirdetett véleményével s tovább fejlesztették De Dominis, Launoy s más regalisták, azt tanítva, hogy a házasság szentsége, mely kizárólag a pap áldásában áll, az egyházhoz tartozik, a házassági szerződés azonban s a rá vonatkozó törvényhozás az államra, s amennyiben mégis állított fel idők folytán akadályokat az egyház, eleinte bitorlásból, utóbb elbirtokolás s a fejedelmek hallgatag hozzájárulása alapján tette. Hasonlóképpen gondoskodtak a XVIII. század janzenistái, regalistái, a pistójai zsinat, a jozefinisták és febroniánusok s legutóbb Vigil és Nuytz. Az egyház ismételten elvetette e téves tant: XIV. Benedek „Singulari nobis" (1749. febr. 9. *Fontes* II. nr. 394.) levelében VI. Pius „Deessemus" brevéjében (ad epp. Motul. 1788. szept. 16)[17] u. a. az „Auctorem fidei" konstitucióban (1794. aug. 28. a pistójai zsinat ellen),[18] IX. Pius a Syllabusban,[19] XIII. Leó az „Arcanum" (1880. febr. 10.) enciklikában,[20] XI. Pius a „Casti connubii"-ban.

Egy *másik* vélemény azt tartja, hogy az egyházat is, az államot is megilleti a házasság felett való joghatóság, éspedig mindakettő saját

[15] *Luther* vélekedését a házasságról (ein äusserlich Ding, wie andere weltliche Hantierung) l. *Grisar*-nál: Luther II. 217, 493.

[16] XXIV. cn. 1, 3, 4, 9, 12. *Launoy* (l. a 14. lapon) abbeli vélekedése, hogy ezek nem dogmatikus, hanem fegyelmi kánonok, és értelmük az, hogy az egyházat a fejedelmek koncessziójából illeti meg a házassági joghatóság, minden alapot nélkülöz. (V. ö. *Wernz* IV. 57,[138] ugyanott található *Scherer* ide vonatkozó véleményének bírálata is. [II. 105[42]]).

[17] *Scherer* II. 105. l.[46]

[18] Prop. 59, 60 (Denzinger[28] 1559, 1560).

[19] Prop. 68—71, 74 (Denzinger[28] 1768—1771, 1774).

[20] Denzinger 1854.[28]

jogán.[21] — Némelyek oda módosítják e véleményt, hogy az egyháznak megvan az a joga, hogy kizárólag magának tarthatja fenn a házassági joghatóság gyakorlását és valóban fenn is tartotta.[22] Legújabban *Schnitzer*[23] újította fel e nézetet a házassági iurisdictiónak az egyház által történt fenntartásáról,[24] de sem ezen, sem másféle alakjában nem tartható az, mert ugyanazok a fenti érvek, melyek bizonyítják, hogy a házassági joghatóság az egyházé, bizonyítják azt is, hogy *kizárólag* az egyházé.[25] De azok nélkül is képtelenség, hogy ugyanazon ügyben két főhatalom legyen illetékes, hogy egy és ugyanazon dologban és ugyanazon szempontból (érvényesség vagy megengedettség), ha mindjárt ki-ki a maga fórumában is, két hatalom ítélkezzék.[26]

2. Az államhatalom a keresztények házasságára vonatkozólag joghatósággal bír a *tisztán polgári*, vagyis azon jogkövetkezmények tekintetében, melyek a házasság érvényességétől *elválaszthatók*.[27] Ilyenek a vagyonjogi kérdések, a férj, illetve apa rangjában és címeiben való részesedés a feleség és gyermekek részéről, az utóházasság által törvényesített gyermek öröklési joga az atya után stb. Ezeket illetőleg részint csak a szabályozás jogát bírja az állam, (amennyiben ti. egyik-másik magában a természetjogban gyökerezik), részint megadhatja vagy megtagadhatja azokat és pedig saját jogán, mert az állam joghatóságának alávetett világi ügyek

[21] Így *Sanchez*. l. VIII. disp. 1, 3; *Pirhing*, Ius canonic. (Dilling, 1674—1678) l. IV. t. 1, n. 150 k. stb; felsorolva *Wernz*nél *(IV, 56*[130]).

[22] *Wernz IV. 56*[131].

[23] I. m. 46. l. 3. j.

[24] Az ő külön érveinek cáfolatát l. *Wernz*nél *IV. 57*[135].

[25] XIII. Leó az „Arcanum" enciklikában: „De sacramentis autem statuere et praecipere, ita ex voluntate Christi, sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatam".

[26] *Wernz IV. 57*[139].

[27] Az érvényességtől *elválaszthatatlan* világi vonatkozású jogeredmények (minő pl. a gyermekek törvényessége) nem tartoznak az államhoz. *Wernz (IV. 50*[144]) és *Leitner* (59. l.) használják ezt az elnevezést, *Gasparri* (nr. 287) effectus civiles és mere civiles elnevezést alkalmaz, valamint a kódex is. (1016.)

ezek. Az egyház az államnak e jogát mindig elismerte,[28] jóllehet valamikor ezekben is maga ítélkezett és ma is, ha csak mellékesen is mint pótkérdések merülnek fel, az egyházi bíró által is eldönthetők (1016).

De nem terjed ki az állam joghatósága a házasság érvényességétől elválaszthatatlan jogeredményekre (a házastársak kölcsönös jogai és kötelességei, a gyermekek törvényessége, az atyai hatalom),[29] még kevésbé a keresztények házasságának érvényessége vagy megengedettsége körüli kérdésekre, vagyis nem jogosult törvényeket hozni, feltételeket szabni a házasság érvényes vagy megengedett megkötéséhez, nem jogosult bontó vagy tiltó akadályokat felállítani. Mindez, mint föntebb láttuk, az egyháznak kizárólagos joga.

Tehát az állam *tiltó* akadályokat sem állíthat fel és ha felállít, érvénytelenek azok és nem önmaguktól kötelezik a kereszténveket, hanem legfeljebb ama szeretet alapján, amely megkívánja, hogy ki-ki magától és övéitől az állami törvények meg nem tartásából háramolható károkat távol tartsa. Következésképp nem állhat meg azon kanonisták véleménye, akik szerint az állam saját jogán állíthat fel tiltó akadályokat, amelyek direkte az állami törvények erejével kötelezneK,[30] valamint azoké sem, akik az ilyen politikai akadályok kötelező erejét az egyház kanonizációjából származtatják, mert a világi hatalom akadályait kanonizáló egyházi törvény nem létezik.[31]

Megjegyzendő különben, hogy az állami tiltó akadályok kötelező erejéről való eme röviden érintett nézetek abból az időből valók, mikor még mindenütt a kánoni házasságjog volt érvényben, az egyhazi házasságot ismerte el az állam is, csak megkívánta, hogy állami és társadalmi szempontokból felállított bizonyos tilalmakat a házasságkötésnél közreműködő plébánosok figyelembe vegyenek, és pl. kiskorúakat,

[28] XIII. Leó „Arcanum" enciklikája § Eoque magis: CIC. 1016: salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.

[29] Nem terjed ki ezekre az állam joghatósága azért, mert az egyház előtt érvényes házasság szükségképpeni, természetéből folyó jogeredményei mint okozat az okkal együtt elismerendők.

[30] Ilyenféle nézetnek hódol az Instructio matr. Austr. is 69. és 70. §-ában. *Scherer* II. 108. l. 55. j.

[31] E nézetek részletes ismertetését l. *Wernz*nél (IV. 74.)

katonáskodásra kötelezetteket, külföldieket megfelelő engedély nélkül össze ne adjanak. Ezek voltak az ún. *politikai akadályok*. Ahol a polgári házasságot vezették be, vagyis ahol az állam teljesen a maga illetékessége alá vonta a házasságot, ott már nem állít fel az egyházi házasságkötésnél figyelembe veendő tilalmakat, legfeljebb, hogy nem szabad polgári kötés *előtt* egyházi házasságra lépni.

B) Kereszteltnek kereszteletlennel kötött házassága felett is kizárólag az egyházat illeti meg a joghatóság, mert jóllehet az ilyen házasság a kereszteltre nézve sem szentség,[32] de mindenesetre szent dolog s a híveknek szent, a vallással összefüggő ügyei az egyházhoz tartoznak. Megvan tehát a tárgynak az egyházi joghatóság alá való tartozása. De megvan a személyi odatartozás is, mert a megkeresztelt fél az egyháznak alattvalója, akit direkte kötnek az egyházi törvények. A megkereszteletlen nem alattvalója ugyan az egyháznak, de amikor kereszteltttel készül házasságot kötni, indirekte őt is kötik a házasság érvényességéről szóló törvények, ti. a kereszteltttel való kapcsolata révén.[33]

Az egyház illetékessége kitűnik a szentszék gyakorlatából is, mely a „különböző vallás" akadálya alól adott felmentéseknél semmi tekintettel sincs a meg nem keresztelt félre nézve esetleg fennálló állami akadályokra,[34] valamint kitetszik XIV. Benedek declaratiójából, ki érvénytelennek mondja Theodosius császár azon törvényét, mely tiltja a keresztények és zsidók közti házasságot, azon a címen, hogy világi fejedelemtől származik.[35]

[32] L. fentebb 2. § 4.

[33] *De Smet* nr. 438. *Wernz—Vidal* nr. 52. *Capello*[6] nr. 67. etc.

[34] Vagyis érvényes a disparitas cultus akadálya alól felmentett kat. félnek házassága olyan kereszteletlennel, kit állami akadály köt. Vannak, akik ilyen esetben érvénytelennek mondják a házasságot, mert hogy a hitetlen fél felett az állam bír joghatósággal, tehát az képtelen a házasságkötésre. Ámde ez a vélemény (amelyet *Gasparri* [E. n. 256.] és *Vermeersch—Creusen* [Epit[6] nr. 297] is tart,) ellenkezik azzal a fenti elvvel, hogy az Egyháznak kizárólagos joghatósága van a kereszteltek a kereszteletlenekkel kötött házassága felett, mert ha nem volna, joghatóságot engednénk az államnak a kereszteltek szent dolgai felett.

[35] „Singulari" (1749. feb. 9.) 7 §.

C) A keresztteletlenek házassága fölött nem illeti meg az egyházat joghatóság. Mert ámbár az ő házasságuk is szent dolog és így megvolna a tárgynak odatartozása az egyházi joghatóság alá, de nincs meg a személyi odatartozás. Mivel pedig szükséges, hogy az ilyen házasságok is alá legyenek vetve valamelyik nyilvános társasági tekintélynek, amely a magában véve nem teljes és nem mindenben határozott természetjogot az idők és népek szükségleteihez képest kiegészítse, belőle további következtetéseket vonjon le és földi szentesítéssel lássa el,[36] és mivel ez a tekintély az egyház nem lehet, nem marad más választás, mint az *államot* mondani illetékesnek.[37] Annál is inkább, mert a személyek, kiknek az állam házassági törvényei, tiltó és bontó akadályai szólnak, az állam alattvalói, és a tárgy is, melyre e joghatóságát vonatkoztatjuk, ti. a természetes házassági szerződés, hatalmi körén belül van, mert ha szent dolog is az, illetékes vallási tekintély hiányában az állam joghatósága alá tartozónak kell mondani, anélkül azonban, hogy jogosult volna az állam az akadály nélkül kötött házasságot kötelékileg felbontani.

A régebbi teológusok és kanonisták egyhangúan ezen véleményt követték.[38] A XVIII. században léptek fel ellene először, és minden hatalmat, vagy legalább bontó akadályok felállításának hatalmát megtagadták az államtól a kereszteletlenek házasságára vonatkozólag.[39] Később többen csatlakoztak e nézethez.[40] — Viszont mások a kérdést újabb vizsgálatnak vetve alá a régiek véleményét tették magukévá,[41]

[36] *Cathrein* Moralphilosophie[2] I. 349.

[37] Mi tehát *Wernzzel* az állam joghatóságát a kereszteletlenek házassága felett a *publica potestas*-ra alapítjuk. Mások másféle véleményeit I. *Wernznél* IV. 75.;[105] *Gasparri* 255.; *Leitner*, 21. l. k.

[38] *Suarez, Sanchez, Pirhing, Schmalzgrueber.* — Cf. *Wernz* IV. 76., *Gasparri* 240.[2]

[39] *De Pey:* De l'autorité des deux puissances (1780).

[40] *Martin:* De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiae soli propria (1844), *Perrone, Feije, Liberatore, Zigliara, Costa—Rosetti, Craisson.*

[41] *Resemans:* De competentia civili in vinculum coniugale infidelium (Roma 1887), *D'Annibale, Santi, Rosset, Schnitzer, Leitner, Gasparri, Wernz, Triebs, De Smet, Capello, Schütz A.* stb.

anélkül azonban, hogy megegyezésre tudtak volna jutni egymás közt abban a kérdésben, hogy mily címen illeti meg e hatalom az államot?

A kódex semmit sem szól a kérdésről, valamint a régi jognak sem volt általános és végérvényes döntése erre vonatkozólag, sem különféle kongregációknak nincs partikuláris esetekben adott annyi egybehangzó válasza, hogy a stílus Curiae alapján elfogadottnak lehetne mondani a fenti véleményt, mégis a *Gasparri* által újabban ismét átvizsgált kongregációi döntvények[42] — az említett belső érveken és a szerzők nagyobb részének véleményén kívül — jelentékenyen megerősítik azt.

Hogy az államhatalom törvényeinek meghozásánál érvénytelenítő hatást szándékolt-e, vagy csak tiltót, olyan ténykérdés, melyet a törvények gondos vizsgálatával kell eldönteni.

Azt mondani is felesleges, hogy mint minden törvénynek, a meg nem keresztelt házasságára vonatkozó állami törvényeknek is eszszerűeknek és a természetjoggal nem ellenkezőknek kell lenni.[43] Ha ellenkeznek, érvénytelenek, és az államnak az egyháztól, mint az isteni törvények értelmezőjétől és tanítójától kell megtudnia, mikor ellenkeznek vagy nem ellenkeznek a polgári törvények az isteni törvényekkel.

Az egyház ezt a felfogását, mely szerint a házasság mint szentség az ő joghatósága alá tartozik — minden időben és minden államkormányzati rendszerrel szemben elvben egyformán törhetetlenül vallotta és vallja. Hogy ez az elvi álláspont viszont az államra nézve nem sérelmes, a következő összefoglalás igazolja.

a) Az egyház mindenekelőtt vallja, hogy a házasság mint nyilvános érdekű szerződés nem hagyható egyes emberek kénye-kedvére, hanem rendezett társadalmi kormányzatra tartozik mégpedig vallási jellege miatt vallási társaságra: az egyházra. Meg nem keresztelt egymásközötti házassága a személyes egyházi kapcsolat hiányában tehát az államhatalomra tartozik. Ugyancsak az államhatalmat illetik meg az ún. polgári vagy elválasztható jogkövetkezményekre vonatkozó rendelkezések még megkeresztelt felek házassága esetén is.

b) Megkeresztelt nem katolikusok egymás között házasságra lépve nem tartoznak házasságukat a katolikus forma szerint megkötni. Az

[42] I. m. 294. kk. (E. n. 244. kk.) — Előzőleg kételkedtek ezen döntvények létezésében.

[43] Confucius szerint pl. bontó akadály az, ha a nő fecsegő. A S. C. de Prop. F. 1674-ben persze hogy azt felelte, hogy ez nem bontó akadály. (*Gasparri* 304.)

ilyeneknek tehát csak polgárilag megkötött házasságát az egyház érvényes házasságnak tekinti a saját fóruma előtt is. (cn. 1099 § 2.) Nem kell tehát tartani attól, hogy az egyházon kívülállók házassága tekintetében jogbizonytalanság támad, mert az ilyeneknek tisztán polgári házassága, amennyiben közöttük bontó akadály nem áll fenn, és szándékuk házasságra (nem ágyasságra) irányul, az egyházi megítélés szerint is érvényes házasság.

c) Az ellen sincs az egyháznak semmi kifogása, hogy katolikus házasok úgyis mint állampolgárok, úgyis mint új állampolgárok szülei az állam számontartása alatt is álljanak. Az állam ugyanis a katolikus felfogás szerint nem egyének, hanem családok összessége (egyének ugyanis meghalnak és velük együtt megszűnnék az állam is, a családok viszont élnek és velük él az állam) — ezért az egyház nem kifogásolja, ha az állam a katolikus állampolgárok házasságát számontartja, államilag anyakönyvezi. Az egyház híveinek a polgári házasság megkötését nem tiltja, azt sem helyteleníti, ha katolikus felek a polgári jogkövetkezmények biztosítása érdekében nem katolikus állami tisztviselő előtt megjelennek, ha ezt az állam így kívánja. (cn. 1063 § 3.) Azt sem tartja az egyház illetéktelen beavatkozásnak az államhatalom részéről, ha egyes világi vonatkozású ügyekre az állam nem házassági akadályképpen, hanem parancs formájában külön intézkedéseket tesz, pl. katonákra, külföldiekre vonatkozólag. Az örökbefogadásból származó házassági akadályt illetőleg az egyházjog minden állam polgári jogát recipiálja. (cn. 1059 és 1080.)

d) A csak polgári fórum előtt kötött vegyesházasságok ez extratridentin területeken a Ne temere decretumig, Németországban és hazánkban pedig a codexig (1918 máj. 19.) egyházi szempontból is érvényesek voltak. (S. C. Inqu. 1897 aug. 18.)

e) A polgári házasság, amennyiben kezdettől a kívánt consenzussal köttetett, gyökerében orvosolható (cn. 1139.). Ezt a consenzust véleImezni a tisztán polgári házasságnál nem lehet ugyan, de bizonyítani lehet.

(Bővebben l. a 75 és k. l.)

4. § Az állam és az egyházi házassági joghatóság viszonyának története[1]

A) Általában.

Az őskeresztény egyháznak nem volt mindjárt kezdettől fogva kész házasságjoga. De volt házasságkötési elve, s a házasság egységéről és felbonthatatlanságáról való dogmatikus állásfoglalása. Ezeknek figyelembe vételét mindenkor, már *a római birodalomban való elismertetése előtt* sürgette, és ha a birodalmi törvények ellenkeztek velük, híveitől ezeknek, nem pedig az állami törvényeknek megtartását követelte. Egyebekben az állami törvények szerint kötötték a keresztények házasságukat. — Csakhamar azonban az egyháznak házasság körüli törvényhozása is megindul. Szorgalmazta, hogy a házasságok az ő közreműködésével köttessenek meg,[2] akadályokat állított fel[3] s amikor a keresztények az állami jog szerint érvényes, de egyházilag tiltott vagy érvénytelen házasságot kötöttek, büntető hatalmával élt velük szemben.[4]

A *kereszténnyé lett római birodalomban* is a már régóta teljesen kész római házasságjoggal állt szemben az egyház. Az immár keresztény császárok sem szűntek meg önállóan és korlátlanul házassági törvényeket alkotni s a régiek is érvényben maradtak. Sok esetben nem voltak egyebek az új törvények, mint az állami jogba felvett egyházi intézkedések, de sokszor meg ellenkeztek az egyházi követelményekkel. Amíg lehetett, alkalmazkodott az egyház a birodalmi törvényekhez, nem egyet egyházi törvénnyé is tett,[5] másrészt azonban egyre gazdagabb önálló törvényhozó tevékenységet fejtett ki a cezaropapis-

[1] *Scherer* II. 109. §; *Sägmüller* 125. §; *Haring*, Grundzüge des kathol. Kirchenrechtes, 1924, 118. §; *Szeredy*, Egyházjog,[4] 431. §; *Linneborn*, 5. §. III; *Freisen* 865, 1. kk.; *Tauber*, Manuale iuris can. 1907. 117. §; *De Smet* nr. 445—448; Triebs 13. §.

[2] Ignat. Ad Polyc. c. 5.; Tertullianus De pudicitia c. 4. De monogamia c. 11.

[3] Az elvirai zsinat (300 körül) eltiltja a keresztények és pogányok közt a házasságot (cn. 15—17.).

[4] Iust. Mart. Apol. I. c. 15.

[5] Pl. az adoptióból és lelki rokonságból származó akadályt.

mussal szemben[6] s az egyházi és világi törvények összeütközése esetén az előbbiek megtartását követelte.[7]

A *germán középkorban* nem kevesebb küzdelemmel járt az egyházi házasságjognak a nemzeti szokásokkal és jogszabályokkal szemben való elfogadtatása, és érzéki fejedelmeknek fékezetlen szenvedélyeivel szemben való megvédelmezése.[8] De végre is sikerült elfogadtatni s a XII. századtól kezdve olyan egyeduralomra juttatni, minővel a római birodalomban sohasem bírt. Mind a törvényhozásban, mind a bíráskodásban kizárólagossá lett az egyháznak házassági joghatósága.[9] Az eljegyzés és házasság érvényessége vagy érvénytelensége, a gyermekek törvényessége, az ágytól és asztaltól való elválasztás felett kizárólag az egyház törvényei szerint az egyházi bíróságok ítéltek. Az állam csak a polgári jogkövetkezmények dolgában volt illetékes, de a gyakorlatban sok helyütt még ezek is az egyház elé tartoztak.

Nem hiányoztak ugyan törekvések a középkor folyamán az egyházi joghatóság megtörésére,[10] de eredmény nélkül. Utóbb a hitújítás a protestánssá lett országokban az állam kezére juttatta a házasság felett való joghatóságot. Kat. országokban azonban egyelőre tovább is a kánoni házasságjog uralkodott. De lassan ezekben is romlani kezdett a helyzet. A protestáns országok példája, az egyház és állam eddigi viszonyának fokozatos romlása, a regalisták tana a szerződés és szentség elválasztásáról s a házassági szerződésnek az állami joghatóság alá való tartozásáról, melyet a gallikán, febroniánus, jozenfinista egyházjogászok is magukévá tettek, odajuttatták a dolgot, hogy ámbár a szentszék e nézeteket elvetette, több felé mégis felkarolták s gyakorlatilag alkalmazták. Így Franciaországban, Ausztriában, a német államokban. Eleinte *egyházszerűek* voltak ez intézkedések, s csak annyiban

[6] Az elvirai (300), neocaesareai (314), ancyrai (314) zsinaton. Siricius és N. Leó stb.

[7] Hier. Ep. 77. ad Ocean: „Aliae sunt leges caesarum, aliae Christi: aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit." C. 4. C. 32. qu. 4.; c. C. 33. qu. 2. (S. Ambr.)

[8] I. Miklós pápa II. Lothár (c. 4. C. 31. qu 2.), V. Gergely francia Róbert, VII. Gergely IV. Henrik, III. Ince Fülöp Ágost, VII. Kelemen VIII. Henrik angol király ellen stb. (L. *Scherer* II. 100. l. 28. j.)

[9] L. dict. Gratiani ad. c. 7. C. II. qu. 3.

[10] Bajor Lajos Maultasch Margitnak Cseh János fiával, Henrikkel kötött házasságát önhatalmulag felbontotta, saját fiával, Lajossal való házasságát megengedte s mindezen felül a harmadfokú vérrokonság akadálya alól felmentést is adott nekik. Irodalmilag támogatták B. Lajost Gulielmus Occamus és Marsilius Patavinus. (*Scherer* II. 101. l. 33. j., *Sägmüller* II. 91. l. 2. j.)

sérelmesek, hogy illetéktelen tényezőktől származtak. Utóbb azonban, amily mértékben terjedt a házasságjognak olyatén felfogása, hogy az pusztán természetjogi szerződés, melynek rendezése az államra tartozik, oly mértékben növekedett az államoknak a házassági joghatóság megszerzésére irányuló törekvése és végre is szinte minden államban a *polgári házasság* bevezetéséig jutott.

B) Magyarországon.

Mikor őseink a kereszténységet elfogadták, az egyház nálunk is nemzeti házasságjoggal találta szembe magát. A maga házasságjogának lényegét (akadályok, felbonthatatlanság, egyházi törvénykezés) sürgeti, egyebekben pedig alkalmazkodik a nemzeti szokásokhoz.

Királyaink segítik az egyházi házasságjog érvényesülését, bár nem egyszer olyan intézkedések is vannak, melyek ellenkeznek vele. Maga sz. István is pl. azt rendelte, hogy ha valaki feleségét elhagyva külföldre szökött, az elhagyott nő új házasságra léphessen. A visszatért férj azonban csak püspöki engedéllyel köthet új házasságot.[11] A házasság felbontása a XIII. század elejéig fordul elő. A papok házasságának eltiltása lassabban és később következett be nálunk, mint az összegyházban. Másutt már megvolt a különböző vallás bontó akadálya, amikor IX. Gergely sürgetésére II. Endre 1233-ban nálunk is érvényt szerez neki.

Lépésről-lépésre diadalmaskodik a kánoni házasságjog s sok száz éven át tartó kizárólagos uralomra jut. Királyaink hoznak ugyan törvényeket házassági ügyekben később is, de a kánonjoggal megegyezőleg s az egyház illetékességét házassági ügyekben elismerik s ítéletei végrehajtására segítséget nyújtanak.[12]

Az egyházi házasság kizárólagos uralmát jó ideig a protestánsok felett is megőrizte. A bécsi béke (1606.) után szervezkedő protestantizmus a komjáti zsinaton (1626.) alkotott ugyan külön házasságjogot, de csak a meghódolt területeken tudott érvényre jutni. Egyebütt tovább is az egyházi bíráskodás alá estek a protestánsok házassági ügyei.

[11] Decr. S. Steph. l. II. c. 28.

[12] N. Lajos (art. XVII.), Zsigmond (decr. majus art. XX.), Mátyás (decr. I. art. III.), II. Ulászló (decr. majus 1492. art. XLVI.), I. Ferdinánd (1552. évi XIII. decr. art. XXV., 1553. évi XIV. decr. art. XXII., 1557. évi XVIII. decr. art. IX.: 1559. évi XIX. decr. art. XL.: 1563. évi XX. decr. art. XXVII.): Miksa (1567. évi II. decr. art. XXV.); Rudolf (1559. évi decr. art. XXXVI. a bigamusok ellen).

A házasságjog egységét elsőnek a Resolutio Carolina (1731.) akarta áttörni, melyben III. Károly elrendelte, hogy a püspökök ítélkezzenek ezentúl is a tisztán protestáns és vegyes házasságok felett is, de a protestáns házassági törvények szerint. Mondani sem kell, hogy e rendelkezés keresztülvihetetlen volt.

II. József 1786. évi házassági patense polgári szerződésnek mondja a házasságot. A felette való bíráskodás a világi hatóságot illeti, akadályokat az állíthat fel s mindjárt szabályozta is azokat. A házasság a lelkész és két tanú előtt kötendő. A katolikusok házassága felbonthatatlan, a nem katolikusoké felbontható. Nem volt ez más, mint egyházi mezbe öltöztetett polgári házasság, de mert nem alkotmányos módon jött létre, II. Lipót 1790-ben visszavonta a patenst és a katolikusokra meg görög-keletiekre nézve visszaállította az egyházi bíróságokat. Ettől fogva tehát a kánoni házasságjog újra érvényben volt.

Az 1790—1: XXVI. t.-c. a protestánsokat is felhatalmazta, hogy saját egyházi bíróságokat állítsanak fel házassági ügyeik elintézésére, ami Magyarországon sohasem következett be. Megmaradt továbbra is a világi bíróságok illetékessége. (Erdélyben voltak a protestánsoknak consistoriumaik.) Ugyanezen törvény 16. §-a szerint a vegyesházasságok körüli perekben a kat. szentszékek illetékesek. 1791 óta tehát két házassági jogrendszer volt Magyarországon: a kánoni a katolikusok s a polgári a protestánsok számára.[13]

Az 1868: LIV. t.-c. kimondja, hogy ezentúl a felekezetek egyházi bíróságai csak a házassági köteléket, az ideiglenes elválást s a végleges felbontást illetőleg maradnak illetékesek, a házasság polgári következményeiről (ideértve a törvényesség kérdését is) az állami bíróságok ítélkeznek. Evvel a megszorítással egészen 1895. okt. 1-ig a kánoni házasságjog volt nálunk érvényben államjogi szempontból is.

Már az 1790—1. országgyűlésen voltak, akik a házasság elvilágiasítását követelték. A későbbi országgyűléseken is ismételten sürgették a polgári házasság behozatalát (pl. 1840-ben, 1841-ben), még inkább 1868 után, mind a képviselő-, mind a főrendiházban, 1883-ban, a keresztény—zsidó házasságot megengedő javaslattal igyekezett a kormány a liberális egyházpolitikát sürgető törekvéseknek eleget tenni. A főrendiház azonban visszavetette a képviselőház által megszavazott javaslatot.

[13] A vegyes házasságok további jogtörténetéről alább külön lesz szó.

A 80-as és 90-es években folyt az ún. *elkeresztelési harc,*[14] melynek folyamán a katolikusok az 1868: LIII. t.-c. 12 §-ának eltörlését s a vegyesvallású házastársak abbeli jogának megállapítását követeiték, hogy szabadon rendezhessék gyermekeik vallását. Az uralmon lévő szabadelvű párt sokáig ellenállt, de mikor látta, hogy mégis csak módosítani kell az 1868: LIII. t.-cikket, cserébe a polgári házasságot, a szabad vallásgyakorlatot s állami anyakönyvvezetést kívánta. 1893. dec. 2-án csakugyan a parlament elé is kerültek az egyházpolitikai törvényjavaslatok. A képviselőház a házassági törvényjavaslatot elfogadta, de a főrendiház 21 szóval elvetette. A kormány azonban nem vonta vissza s újból a főrendiház elé kerültek, mely másodszor 1894 jún. 21-én 4 szótöbbséggel megszavazta a polgári házasságról és utána a gyermekek vallásáról s az állami anyakönyvekről szóló javaslatokat. A házassági törvényt, a király szentesítette 1894 dec. 9-én, kihirdetteteti 1894. dec. 18-án (mint 1894: XXXI. t.-c.) s életbelépett a másik két törvénnyel együtt 1895 okt. 1-én,[15] az 1895. évi június hó 29-én 2020. M. E. sz. a. kiadott miniszterelnöki rendelet értelmében. Horvát-Szlavonországra nem terjedt ki, ott továbbra is csak egyházi házasság volt.

A *magyar házassági törvény* (teljes címe: 1894: XXXI. t.-c. a házassági jogról) 10 fejezetből[16] állott. I. az eljegyzésről, II. a házassági akadályokról, III. a házasságkötésről, IV. a házasság érvénytelenségéről, V. a házasság megszűnéséről, VI. ágytól és asztaltól való elválásról, VII. a külföldön kötött házasságokról és a külföldiek házasságáról, VIII. a büntető határozatokról, IX. vegyes határozatokról, X. a záróhatározatokról szól.

A törvény szerint a polgári kötés az egyházi házasság előtt vegzendő. Az a lelkész vagy vallási szertartás végzésére jogosított más személy, ki egyházi összeadásnál eljár, mielőtt a felek igazolták volna, hogy a házasságot a polgári tisztviselő előtt megkötötték, vétséget követ el és ezer pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ismétlés esetében a cselekmény két hónapig terjedhető fogházzal és ezer pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ha kiderül, hogy a házasság a polgári tisztviselő előtt előzőleg megköttetett: a cselekmény, mint kihágás 300 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Nem büntethető a cselekmény, ha az egyházi összeadás az egyik

[14] L. a 26. §-ban.

[15] L. *Karácsonyi:* Magyarország egyháztörténete, 1915,[2] 297.; *Salacz G.:* A magyar kultúrharc története, Pécs, 1938.

[16] Összesen 150 §-ból.

félnek közeli halállal fenyegető betegségében történt. (HT. 123. §; a büntetés összegére nézve l. az 1928: X. t.-c. 1. §-át.)

A tanúsítványt az állami anyakönyvvezető akkor is tartozott kiadni, ha a házasfelek a bejegyzés aláírását megtagadták. (Bm. 104137/1895.)

A katolikusok kezdettől fogva nem nyugodtak bele a polgári házasság egyházellenességébe és nem szűntek meg törvényes úton ennek revizióját követelni. Idővel maga a törvényhozás is belátta, hogy a törvény valóban javításra szorul. Hogy a hirhedt 77. §. alapján elterjedt válásokat megakadályozza, 1930: XXXIV. tc. a hűtlen elhagyásos válóperekre nézve bizonyos szigorító intézkedéseket léptetett életbe anélkül természetesen, hogy valamit elért volna.

1934-ben a XXV. katolikus nagygyűlésen *dr. Serédi Jusztinián* bíboros hercegprímás a magyar házassági törvény reformja tárgyában két javaslatot terjesztett elő. Az első szerint az azonos vallású felekre nézve a polgári házasság kötelező volta megszűnnék. Ezek esküsznek saját templomukban és e házasságukat az állam külön polgári kötés nélkül is elismeri és a polgári jogkövetkezményeket számukra biztosítja. Az ilyen házasságok körül később esetleg felmerülő perekben ama vallás törvényei szerint ítélkeznek, amely szerint a felek házasságukat megkötötték. A második törvénymódosítás abban állna, hogy nemcsak az azonos vallású felekre nézve szűnnék meg a polgári házasság kötelező volta, hanem a vegyesházasságokra nézve is. A vegyesvallású felek bármelyikük vallása szerint kötnék is házasságukat, ezt az állam polgári kötés nélkül is elismerné, számára a polgári jogkövetkezményeket biztosítaná és a körülötte támadt perekben ama vallás ítélőszékét ismerné el illetékesnek, amely szerint a házasságot megkötötték. A kat. módon megkötött vegyesházasságok felbonthatatlanok maradnának mindkét félre nézve államjogilag is.

Mindkét megoldás elfogadható az összes vallásfelekezetek részéről, mert valamennyire nézve azonos elvek érvényesülnének és egyiket sem érné mellőzés vagy joghátrány. Ha egyes felekezetek a maguk számára inkább kívánnák a pol-

gári házasság fennmaradását, azt is kimondhatná a házassági törvényt módosító új törvény.

A kat. Egyház elveit szigorúan véve egyik javaslat sem elégíti ki teljesen, még a második valamivel jobban mint az első, de mégis jobb helyzetet teremtenek, ha érvényre emelkednek, mert legalább a katolikus házasságok és az Egyház előtt kötött vegyesházasságok szilárdabbak lettek volna, mert felbonthatatlanok maradtak volna.

Sajnos e javaslatokból törvény nem lett.

Az állampolgári jogegyenlőséget súlyosan sértő 1941 : XV. tc. megtiltotta a zsidónak nemzsidóval való házasságát polgári vonalon, vagyis reformálta a törvényt. A 200—1945. M. E. rendelet a zsidótörvényt hatályon kívül helyezte. Érvényben maradt viszont ugyanazon tc-nek ama rendelkezése, hogy házasságkötés előtt 30 napnál nem régibb keletű tisztiorvosi bizonyítvánnyal kell igazolni, hogy mindkét fél mentes a fertőző gümőkortól és a nemi betegségektől. Megtévesztés esetén a megtévesztett fél megtámadhatta a házasságot. Ugyanez a tc. megengedte a házasság megtámadását abban az esetben, ha az egyik fél már a házasság megkötésekor gyógyíthatatlan elmebajban szenvedett és ezt a másik fél nem tudta.

Időközben 1941. okt. 10-től 1945. júl. 31-ig (a második világháború idején) terjedő időben megelőző polgári kötés nélkül létrejött felekezeti összeadást érvényes polgári házasságnak jelentette ki a magyar állam anélkül, hogy a lelkész ellen bűnvádi eljárásnak lett volna helye és a felek bármelyikének kérelmére a polgári anyakönyvezést is elrendelte a 7600—1945 M. E. rendelet.

A 6800—1945. M. E. rendelet az 1894 : XXXI. tc.-en túlmenően három esetben is lehetővé teszi a házasság felbontását vétkesség nélkül is.

Az 1946 : XXIX. tc. és a 99,000—1947 B. M. rendelet megszüntette a törvényes és törvénytelen származás közti különbséget és rendezte a házasságon kívül született gyermekek jogviszonyait. 1952. márc. 4-én a Népköztársaság Elnöki Tanácsa

törvényerejű rendelettel eltörölte a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot.

Végül *1952: IV. tv. „A házasságról, családról, gyámságról"* — mely 1953 jan. 1-én lépett életbe — a magyar házasságjogot egészében újra rendezte. (Magyar Közlöny, 1952. jún. 6.) Ehhez csatlakozik a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23. sz. törvényerejű rendelete az 1952: IV. tv. hatálybalépése és végrehajtása tárgyában (Magyar Közlöny 1952 dec. 28.) E törvény hatályon kívül helyezi az eddigi házasságjogot szabályozó összes törvényeket és miniszteri rendeleteket, kiváltképpen az 1894: XXXI. házasságjogi törvényt. Ebből csak a kötelező polgári házasságnak az egyházi esküvőt megelőző rendelkezését vette át: az életbeléptető rendelet 48. §-ban ugyanis kimondja: „Az a lelkész vagy vallási szertartás teljesítésére jogosult más személy, aki az egyházi házasságkötésnél közreműködik mielőtt a házasulók a házasságnak az anyakönyvvezető előtt való megkötését igazolták volna, bűntettet követ el és 6 hónapig terjedhető börtönnel büntetendő. Nem büntetendő a cselekmény, ha az egyházi szertartás az egyik félnek közeli halállal fenyegető betegsége esetén történt."

Az új házassági kódexnek XI fejezete és 112 §-a van. Tárgyal: a házasságkötésről (I), a házasság érvénytelenségéről (II.), a házasság megszűnéséről (III.), a házastársak jogairól és kötelességeiről (IV.), a családi jogállásról (V.), az örökbefogadásról (VI.), a rokonok eltartásáról (VII.), a szülői felügyeletről (VIII.), a gyámságról (IX.), a gyámság ellátásáról (X.) és megszűnéséről (XI.).

A törvény és a rendelet vallásos vonatkozásokról, — kivéve az idézett 48. §-t — nem tesz említést, tehát a vegyesvallású felek házasság előtti megegyezéséről, a gyermekek vallásáról, stb. nem szól. A korábbi törvény semmisségi okait érvénytelenségi okokként sorolja föl. A konszenzus-hiány okai közül csak a teljes cselekvőképtelenség tényleges állapotát minősíti ilyennek, tévedésről, megtévesztésről, kényszerről, erőszakról, csak mint megtámadási okról emlékezik meg. Érvénytelenségi okot nyolcat sorol fel: 1.) fennálló házasság: 7. §.

2.) vérrokonság: 8. §. 3.) cselekvőképességet kizáró gondnokság: 9. §. 4.) gyermekkori teljes cselekvőképtelenség: 9. §. 5.) kiskorúság: 10. §, 6.) teljes cselekvőképtelen tényleges állapot: 11. §. 7.) a házasságkötés alakiságainak meg nem tartása 12. §. 8.) az egyik házastárs külföldi állampolgársága esetén az engedély hiánya. 13. §. Ez utóbbi engedélyt az 1957. VI. tv. eltörölte. A hatályba léptető 1952. : 23. tvr. 51. §-a szerint olyan semmiségi vagy megtámadási ok alapján, melyet az új törvény ilyennek el nem ismer, a házasságot csak akkor lehet semmisnek vagy érvénytelennek nyilvánítani, ha a keresetet a házassági törvény hatálybalépése előtt már megindították. — A házasság felbontásánál a törvény végleg szakított az ún. vétkességi rendszerrel, amennyiben „komoly és alapos ok" esetén a házasságot bármelyik házasfél kérésére felbontani rendeli.

A családjogi kódex a magyar családjog egységes új szabályozását adja, kiemelve azt a polgári jogból és önálló jogágként fogva föl mint pl a munkajogot. Nincs benne a törvény anyagában a gondnokság, de ez nem családjogi intézmény mint a gyámság, hanem a személyi jog körébe tartozik. A törvény célja az 1. § szerint az, „hogy az alkotmány 50—52 §-ai alapján népi demokráciánk társadalmi rendjének és a szocialista erkölcsi felfogásnak megfelelően a) szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, b) biztosítsa a házasságban és családi életben a nők egyenjogúságát, c) a gyermekek érdekeinek védelmét és d) előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését." A törvény indoklása a régi magyar polgári házassági törvénnyel szemben a legnagyobb különbséget abban látja, hogy míg a régi polgári törvény a házasságot vagyonjogi érdekekre és a nők alárendeltségére alapította, addig az új magyar családjogi kodex a férfi és a nő egyenjogúságának elvét érvényesíti és egészen új alapokra helyezi a házassági vagyonjogot. A korábbi jogban elvként szereplő tételeknek: „a férj a család feje", „a család ügyeiben övé a döntő szó", „a közös lakás megválasztásának joga a férjé" — éppen ellenkezője van kifejezve, mert pl. „a házastársaknak a házasélet ügyei-

ben egyenlő jogaik és kötelességeik vannak" (23. §.), „a házastársak lakásukat egyetértve választják meg" (25. §.), a gyermek viselheti akár atyjának, akár anyjának családi nevét (42. §.), a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják (72. §.), a nő mint feleség megtarthatja saját családi nevét (26. §.) stb. A szülői jogkör tágítását jelenti a 77. §, mely szerint a gyermek életpályáját kizárólag a felügyeletet gyakorló szülők határozzák meg és intézkedésük ellen hatósághoz nem lehet fordulni. A szüleinek háztartásában élő, de saját keresménnyel bíró gyermek a 84. § szerint a háztartás költségeihez keresményéből megfelelő mértékben hozzájárulni köteles. (A családjogi kodex egyéb egyházi házasságjoggal érintkező pontjait l. a maguk helyén.)

Az 1952: III. tv. a polgári perrendtartásról (Magyar Közlöny 1952. jún. 6.) a IV. részben a XV. fejezetben tárgyal a házassági perekről a 276—292. §§-ban. Ugyanez a törvény a XVI. fejezetben tárgyal az apaság és származás megállapítása iránti egyéb perek rendjéről a 293—301. §§-ig. A törvény 1953 jan. 1-én lépett hatályba. (L. A Népközt. Eln. Tanácsának 1953 évi 22. sz. törvényerejű rendeletét, Magyar Közlöny 1952. dec. 28.)

5. § A polgári házasság[1]

1. A polgári házasság meghatározása, felosztása, története. *Polgári házasság* alatt az állami házasságjogi törvények szerint, az állam által előírt alakszerűségek mellett megkötött házasságot értjük.

Rendszerint az állami tisztviselő előtt kötendő, de az is

[1] *XI. Pius* „Casti connubii" enciklikája II.; *Wernz* IV. 200—213.; *Gasparri* 1517—1557, (1288—1326), *Leitner* Lb[3] 13, 14. §§, *Sägmüller* 126. §; *Scherer* 109. §. IV., VII., VIII.; *Linneborn*, 5. §. III.; *De Smet*, 449—462.; *Triebs*, 15. §; *Knecht*, § 15., 16.; *Wernz—Vidal*, nr. 583—596.; *Cappello* 731—734.; *Schönsteiner*, XVII. §§ 1—10.; *Holböck*, Die Zivilehe 1951.

polgári házasság, melyet az állami törvények szabályoznak, de egyházi szertartások mellett kötnek.

2. *Háromféle lehet:*

a) kötelező (matrimonium civile obligatorium), mikor minden házasságnak, hogy érvényes legyen az állam szemében, kizárólag az állam törvényei szerint és az állami tisztviselő előtt kell létrejönnie éspedig rendszerint az egyházi házasságot megelőzőleg;

b) tetszés szerinti (m. c. facultativum), mikor a házasság ugyanazon polgári jogkövetkezményekkel megköthető vagy az egyház előtt, vagy az állami tisztviselő előtt;

c) szükségbeli (m. c. necessitatis, Nothcivilehe), mikor az egyházi házasságkötést ismeri el az állam a rendes házasságkötési formának: azoknak mégis, akik semmilyen felekezethez sem tartoznak *(matrimonium civile necessitatis relativum)*, vagy odatartoznak ugyan valamelyikhez, de egyházi házasságot nem köthetnek olyan akadály miatt, melyet az állami jog nem ismer el akadálynak *(m. c. necessitatis absolutum)*, megengedi a polgári házasságot.

3. A polgári házasság a keresztények között ismeretlen volt az ó- és középkorban. Eredete, mint fentebb láttuk, a protestánsok és a XVIII. századbeli bölcselők ama tanában gyökerezik, hogy a házasság tisztán polgári szerződés és a regalistáknak a szentség és szerződés szétválaszthatóságáról vallott nézetében. A francia forradalom után a legtöbb országban törvénybe iktatták.

Legelőször *Németalföldön* vezették be 1580-ban két tartomány számára olyképpen, hogy a házasság vagy az állami tisztviselő, vagy pedig a reformált pásztor előtt kötendő. Gyakorlatilag ez a katolikusok számára kötelező polgári házasság volt, mert nem mehettek házasságkötés céljából a protestáns lelkész elé, a protestánsok számára pedig fakultatív. 1656-ban kiterjesztették e törvényt egész Hollandiára, 1795-ben pedig a kötelező polgári házasságot vezették be.

Franciaországban 1787. óta a disszidensek számára fakultatív polgári házasság állt fenn, mely köthető volt az állami tisztviselő vagy kat. plébános előtt. 1792-ben a forradalom a kötelező polgári házas-

ságot hozta be, melyet az 1804. évi Code Napoléon is átvett[2] s átvitte a meghódított országokba is: Belgiumba, Hollandiába, a rajnai tartományokba, Olaszországba és Svájc egyes részeibe. Magában Franciaországban és Belgiumban megmaradt mindezideig; a többi országban a francia uralommal együtt megszűnt ugyan, de utóbb megint törvénnyé tették.

Az 1848. évi politikai mozgalmak után a liberális államok, mint a modern szabadság követelményét siettek bevezetni a polgári házasságot, melynek *kötelező* formája áll fenn ma *Franciaországon, Belgiumon, Hollandián* kívül *Svájcban* 1875,[3] *Németországban* 1876,[4] *Romániában* 1864, *Magyarországon* 1895 okt. 1. óta, *Oroszországban* 1920, *Törökországban* 1917 óta, azonkívül a latin Amerika több államában.

Angliában 1653-ban Cromwell a kötelező polgári házasságot írta elő, de a Stuartok visszatérése után hamarosan kiment a szokásból. 1753-ban Angliában (Írország és Skócia nélkül) a házasságnak anglikán lelkész előtt való megkötését írták elő. 1836 óta vagy az állami tisztviselő (a registrátor), vagy az anglikán lelkész előtt köthető a házasság, amit utóbb a katolikusok (és más felekezetek) számára úgy módosítottak, hogy az ő templomaik közül is azokban, melyek esketési licentiát nyertek, lehet házasságot kötni a plebános előtt s a registrátor vagy megbízottja jelenlétében. És Angliában azóta is ez a tetszés szerinti polgári házasság van érvényben.

Tetszés szerinti polgári házasság van *Anglián* kívül az *Egyesült Államokban*, (hol a békebíró vagy a lelkész előtt köthető a házasság, ha ez utóbbi az esketési engedélyt megszerezte.) *Svédországban* 1908 óta, *Csehszlovákiában* az 1919 május 22-i házassági törvény értelmében, *Dániában* 1922, *Norvégiában* 1918, *Finnországban* 1917, *Lettországban* 1921, *Esztországban* 1922, *Olaszországban* 1929, *Portugáliában* 1940 óta.[5]

[2] Az 1810. évi Code penal súlyos büntetéssel fenyegeti a lelkészt, ha az egyházi házasság megelőzi a polgárit.

[3] Előbb kantononként hol kötelező, hol fakultatív polgári házasság divott.

[4] Előzőleg több német államban szükségbeli, 1850. után itt-ott már kötelező polgári házasság állt fenn. Az 1938. júl. 6-i törvény egészen új házasságjogot vezetett be, melyet azonban 1945-ben hatályon kívül helyeztek és a régi jogot állították vissza.

[5] Olaszországban 1866. óta kötelező polgári házasság volt, melynek azonban nem kellett megelőzni az egyházi házasságot és nem lehetett felbontani. A szentszékkel való megegyezéssel kapcsolatos konkordátum vezette be a katolikusok számára a fakultatív polgári házasságot. A nem katolikusok számára most is kötelező polgári h. van.

(1910 óta kötelező polgári házassága volt Portugáliának, melynek helyébe az 1940. évi konkordátum a fakultatív polgári házasságot vezette be. A kánoni törvények szerint kötött házasság eszerint érvényes, feltéve, hogy az állami anyakönyvbe be van vezetve. A katolikusoknak katolikus módon kötött házassága felbonthatatlan államjogilag is. L. S. C. Sacr. instruktióját a konkordátum végrehajtásáról 1940 szept. 21. AAS. XXXIII. 29. skk.).

Szükségbeli polgári házasság volt *Lengyelországban* (nem mindenütt az országban). *Spanyolországban*, 1870-ben a kötelező polgári házasságot vezették be, de már 1875-ben megszüntették s 1889 óta a katolikusok csak egyházi házasságot köthettek, a nem katolikusok számára pedig a szükségbeli polgári házasság állt fenn. 1932 óta kötelező polgári házassága volt, melyet azonban a polgári felbontással együtt a nemzeti kormány az 1938. március 12-i törvénnyel eltörölt. A szükségbeli polgári házasságnak klasszikus országa *Ausztria* volt. Ausztriában II. József a magyarországi házassági patenshez hasonlót adott ki már 1783-ban. Az 1811-ben megalkotott osztrák polgári törvénykönyv szinte változatlanul vette át e pátenst. Az 1855. évi *konkordátum*[6] visszaállította az egyháznak a házassági ügyekben való illetékességét s a konkordátum folyományaképpen bocsátották ki az egyházi bíróságok számára a Rauscher-féle instrukciót („Instructio matrimonialis card. Rauscher pro tribunalibus episcopalibus"). 1868-ban a konkordátum megsértésével megint önállóan rendezte az állam a házassági ügyeket s visszaállította a polgári törvénykönyv rendelkezéseit, kiegészítve szükségbeli polgári házassággal. Az 1933. jún. 5-én kelt (AAS. XXVI. 249. kk.) konkordátum egyházi házasságkötésre kötelezte a katolikusokat s az így létrejött házasságok érvényesek voltak az állam előtt is, feltéve, hogy az anyakönyvbe bevezettettek. Azok, kiknek az illetékes plébános kánoni, de az állami törvény által nem elismert akadály miatt megtagadta az egybeadást, szükségbeli polgári házasságot köthettek továbbra is. Az egyházilag kötött házasságok körüli perekben az egyházi bíróságok voltak illetékesek, ha mindkét fél az egyházi bíróságot választotta. — 1938. óta (az 1938. júl. 6-i házassági birodalmi törvény alapján) kötelező s felbontható polgári házassága volt Ausztriának és a szudéta-vidéknek.

4. A polgári házasság egyházjogi méltatása. A polgári házasság három formája csak a házasságkö-

[6] *Raccolta* di concordati, Roma, 1919. 821—829. l.

tés módját illetőleg tér el egymástól. Lényegében megegyeznek, mert akármelyik is legyen érvényben, az állam mindegyiknél tisztán polgári szerződésnek tekinti a házasságot: annak szentségi jellegét s éppen ennek következtében az egyházi joghatóság alá való tartozandóságát figyelmen kívül hagyja; a házassági joghatóságot magának követeli s törvényhozás, bíráskodás és a házasságkötés módjának megállapítása által gyakorolja is. Mivel az állam mindebben illetéktelen, mivel a polgári házasság jogintézménye hitelvi tévedéseken alapul (a házasság szentségi voltának, a szentség és szerződés elválaszthatatlanságának, az egyházi joghatóság kizárólagosságának, az egységnek és felbonthatatlanságnak tagadásán), mivel továbbá ilyen szent ügyet pusztán polgári ügyletként kezel, s ezzel lefokozza a házasságot s annak értékelését és megbecsülését, előmozdítja az indifferentizmust, házasságjogi téren szétválasztja az egyházat az államtól, a felbontás megengedésével árt a közerkölcsiségnek: az egyház méltán kárhoztatja és visszautasítja a polgári házasságot.[7]

[7] *Leitner* i. m. 61. l. kk.; *Schönsteiner* XVII. 4. §. — Hogy a polgári házasság a válások számát Magyarországon is rohamosan növelte, kitetszik abból, hogy míg a polgári házasságot megelőző utolsó 5 évben, az 1891—1895-iki időközben átlag minden évre csak 1282 elválás esett, addig

1903-ban	felbomlott	nálunk	2871	1907-ben	„	„	7103
1904-ben	„	„	3577	1911-ben	„	„	7397
1905-ben	„	„	3581	1912-ben	„	„	8187
1906-ban	„	„	3849	1913-ban	„	„	7842
				1914-ben	„	„	6906

házasság. (L. Magyar Statisztikai évkönyv. XXII. 1914, 28. l.; *dr. Bozóky Géza*, A polgári házasság első húsz éve. Magyar Kultúra, 1913., II. kötet 25. kk. l.)

	1916-ban	2336
	1917-ben	2752
	1921-ben	6188
	1922-ben	7420
	1923-ban	6933
	1924-ben	6105
	1925-ben	5750

(a háború utáni Magyarországon!)

házasság bomlott fel.

Legsérelmesebb mégis a kötelező polgári házasság, mert legteljesebben az helyezkedik szembe az egyháznak a házasság szentségéről szóló tanával, tagadja a házasság vallásos jellegét s megsérti a lelkiismereti szabadságot. De sérelmes a tetszés szerinti is, mivel elősegíti a vallási közömbösséget, mikor a polgári házasságot egy sorba helyezi az egyházival és lehetőséget ad a híveknek az egyházi kötés mellőzésére, ha talán annyira nem rossz is, mint a kötelező, mert a hívek szabadságát annyira nem korlátozza és nem tekinti érvénytelennek az egyházi kötést. Az abszolut szükségbeli polgári házasság sem felel meg a keresztény elveknek, mert aki az egyházi törvények szerint nem köthet házasságot, azt az állam nem képesítheti arra. A relatív ellenben bizonyos körülmények közt tűrhető az egyház részéről, sőt a kereszteletlenek számára jogosult is.

5. A kizárólag polgári házasság az új egyházi törvénykönyv életbelépte óta a katolikusok számára akár egymásközt, akár keresztelt vagy kereszteletlen nemkatolikussal keljenek egybe, mindenütt a világon nemcsak tilos, hanem érvénytelen is, mert azok csakis a házasság lényeges formája szerint léphetnek immár házasságra. Azért a katolikusoknak tisztán polgári házassága semmis, érvénytelen házasság volna, sőt IX.

1916 és 1917-ben a háború folytán volt kisebb a szám.

1932-ben	4476
1933-ban	4830
1934-ben	5505
1935-ben	5644
1936-ban	5729
1937-ben	5751
1938-ban	5754

házasság bomlott fel. (Magyar Statisztikai Évkönyv XLVI. 1938. 21. o.)

Az 1922—1925-ben felbomló házasságok számának feltűnő erős növekedését a háború után kötött házasságoknak megfontolatlan, gazdaságilag, társadalmilag megalapozatlan voltából magyarázza *Áfra Nagy János:* A háború utáni évek házasságkötései szociológiai megvilágításban. (Társadalomtudomány, 1927., 55. l. kk.)

Pius[8] és XIII. Leo az „Inscrutabili" enciklikában[9] egyenesen konkubinátusnak mondják. A Kódex nem használja a konkubinátus kifejezést, hanem a matrimonium civile, matrimonium ut aiunt civile", „actus mere civilis" elnevezésekkel él.[10] — Kívánatos, hogy az államhatalommal való összeütközések elkerülése céljából mások is ilyenféle kifejezésekkel éljenek és a konkubinátus megjelölését kerüljék annál is inkább, mert valóban nem minden polgári házasság konkubinátus. A házasság belső lényege a házasságkötési szándék, a concensus maritalis. A konkubinátusnál éppen ez hiányzik. Olyan viszony az, mely nem is akar házasság lenni. A polgári házasságnal meglehet a consensus maritalis, mely természetjogilag elégséges lenne a házasság megteremtésére, de tételes jog szerint hatálytalan, mert nem a kellő formában nyilváníttatott. Azért a házasság is, melyet létrehozni akarna, semmis. Tehát nem konkubinátus, hanem semmis házasság, melynél megvan a gyökér, azért utólag orvosolható is. Hogy ez a consensus valóban fennforog-e, olyan ténykérdés, melyet minden esetben külön kell vizsgálni. Vélelmezni nem lehet, mert a polgári házasság kötésére vonatkozó szándék nem eo ipso egyenlő a keresztény házasság kötésére vonatkozó szándékkal. A polgári házasság tisztán polgári szerződés és elvileg felbontható. Minden keresztény jelleget letörölt magáról. Akinek tehát *ilyen* házasság megkötésére irányuló szándéka van, az világos, hogy

[8] Az 1852. szept. 27-i allokucióban: „inter fideles matrimonium dari non posse quin uno eodemque tempore sit sacramentum idcirco quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris praeter sacramentum coniuncionem, cuiuscumque, etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse, nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum."

[9] „Illud (sc. sacramentum matrimonii) eodem ordine cum contractibus mere civilibus habuerunt, id misere consecutum est, ut violata christiani coniugii dignitate cives legali concubinatu pro nuptiis uterentur". (1878. ápr. 21. ASS. X. 591.).

[10] XIV. Benedek (const. „Redditae sunt Nobis" 1746., § 3.) nullum matrimoniumnak mondja a polgári házasságot. XIII. Leó az „Arcanum" enciklikában hasonló kifejezéssel él.

nem házasságot, hanem konkubinátust köt. Tehát a polgári házasság lehet konkubinátus is, érvénytelen házasság is.[11]

Nemkatolikusok, akár meg vannak keresztelve, akár nincsenek, ha egymásközt kötnek házasságot, nincsenek a házasságkötés kánoni formájára kötelezve, azért polgárilag is érvényesen köthetnek házasságot, feltéve, hogy köztük semmiféle kánoni, illetve ha kereszteletlenekről van szó, állami akadály nem forog fenn és igazi házasságkötési szándékuk van.

A „Ne temere" dekrétum előtt azokon a helyeken, ahol a katolikusokat vagy nemkatolikusokat a trienti forma nem kötelezte, a consensus maritalis-szal létrejött polgári házasság tiltott, de érvényes volt. A „Ne temere" óta a kódexig a magyar- és németországi vegyes házasságokra s a nemkatolikusoknak bárhol kötött házasságára nézve állt ez; a kódex életbelépte óta csak a nemkatolikusoknak egymás közt kötött házasságai mentesek a házasságkötési forma alól,[12] s polgárilag kötve csak ezek lehetnek most már érvényesek.[13] Föltéve mindig, hogy igazi házasság kötésére irányul szándékuk, (ami a protestánsoknál vélelmezendő) és hogy más akadály nem volt köztük. Ami az említett helyeken a kódex előtt tisztán polgárilag házasságra lépett katolikusok szándékát illeti (amennyiben ilyen házasság esetleg elbírálandó), ha hitükben jártas katolikusokról van, az a vélelmezendő, hogy nem volt házasságkötési szándékuk; ha ellenben közömbös, hanyag katolikusok az illetők, az vélelmezhető (hacsak az ellenkezője nem bizonyul be), hogy igazi beleegyezésük volt. Az említett helyeken *vegyes házasságra* lépett katolikusokról az vélelmezendő, hogy igazi házasságot akartak kötni, mert fel kell róluk tételezni, hogy ha már az egyház előtt nem köthettek házasságot, legalább az állami tisztviselő előtt akarták azt megtenni.[14]

[11] *Eichmann*, Das kath. Mischehenrecht nach dem CIC. (Paderborn, 1921.) 37. l. kk.; *Triebs*, 15 § 8,; *Schönsteiner*, XVII. 5. §. — Némileg másképp *Knecht*, p. 119. Kienitz 55.

[12] 1099.

[13] Katolikusok házassága csak egész kivételesen, az 1098 kánon eseteiben.

[14] A S. C. Inqu. 1892. júl. 2-án a kölni érsekhez intézett levele: „Praesumptio stat non pro nullitate, imo vero pro validitate utrorumque matrimoniorum (i. e. mixtorum sive civiliter, sive coram ministro acatholico clandestine contractorum), quae ibidem a iure tridentino eximuntur, et in casibus difficilioribus recurrendum ad S. Sedem" — Ezen elvek alapján ítélt a Rota in causa Colon. 1910. aug. 27-én (AAS. II. 917. kk.) másodfokon 1912. jún. 10. (AAS. IV. 629. kk.) in causa

6. Ahol a kötelező polgári házasságot írja elő az állam törvénye, *meg van engedve a katolikusoknak, hogy a polgári jogkövetkezmények biztosítása céljából a törvénynek eleget tegyenek,* de mindig azzal a szándékkal, hogy tisztán polgári szertartást akarnak végezni, és amennyiben előbb kell a polgári kötést végezni, hogy utána mielőbb — anélkül, hogy időközben házastársakként élnének — az igazi házasságot is megkötik. Sőt nemcsak hogy megengedett a polgári kötés, hanem a természetjog is, az egyházi jog is egyenesen előírja,[15] büntetések elkerülése, a gyermekek joghátrányainak és a polygamia veszedelmének elhárítása okából. Előfordulhatnak mindamellett olyan esetek is, amelyekben szükségessé válik az egyházi házasság megkötése, jóllehet a polgári házasság nem lehetséges. Ilyen pl a halálos veszedelem esete, s több polgári törvénykönyv kifejezetten is elismeri, hogy ilyenkor nem büntetendő a polgári kötés nélkül létrejött egyházi házasság. Hogy parancsoló szükségesség esetén lehet-e plébános nélkül, tisztán két tanú előtt egyházi házasságot kötni, l. alább.[16]

Nemcsak a kötelező polgári házasság van az említett kikötésekkel a katolikusoknak megengedve, hanem az is, hogy mint *állami tisztviselők működjenek közre annak létrejötténél,* csak az ő szándékuk is az legyen, hogy tisztán polgári szertartást akarnak végezni. De hátha látja a polgári tisztviselő, hogy 1. a felek nem fognak egyházi házasságot kötni, vagy 2. nem köthetnek, mert kánoni vagy isteni jog akadálya gátolja őket? Erről az esetről eltérnek a vélemények. Vannak, akik azt mondják, hogy ilyenkor is, és pedig a 2. pont alatti esetben

---

Argentin, 1912. febr. 23. (AAS. IV. 377. kk.) — Egy másik strassburgi esetben 1918. nov. 18-án (AAS. XI. 358—363.) az előbbiektől némileg eltérőleg azt vallja, hogy a vélelem a forma nélküli vegyes házasságok érvényessége ellen szól, ha a katolikus hitében kellőképpen jártas. — L. még *Wernz—Vidal* nr. 590,[30] *Chelodi* nr. 114,; *Sägmüller* II. p. 99.; *Meszlényi* nr. 67. kk.

[15] Instructio S. Poenit. 1866. jan. 15.

[16] Az 52. § E. pontjában.

is[17] közreműködhetik a katolikus polgári tisztviselő, mert hivatalos tanúként való közreműködése ilyen rossz cselekedetnél nem belsőleg rossz s bizonyos esetekben megengedett lehet, amikor ti. nem kell félni botránytól s elegendő ok forog fenn a rossz cselekedetben való ezen kooperációhoz.[18] Ugyanez áll a *tanúkról is*, akikre nézve súlyos ok lehet pl. a rokonok megsértésétől való félelem.

Szabad-e polgári felbontást kérni, a bírónak kimondani, ügyvédnek elősegíteni? Ha a felek egyházi házasságot nem kötöttek, vagy kötöttek ugyan, de az egyházi bíró érvénytelennek nyilvánította, vagy felmentést nyertek alóla, egyhangúlag megengedik a szerzők a polgári felbontást, amely nem jelenthet egyebet, mint hogy a felek polgárilag szabadok, aminthogy valóban szabadok is. Ha kötöttek, az egyik vélemény szerint semmiképpen sem szabad a polgári felbontást sem kérni, sem kimondani, sem elősegíteni, mert ez mind önmagában, belsőleg rossz, mivelhogy belsőleg rossz szabadnak mondani, új házasságra felszabadítani azt, aki nem szabad (a fennálló egyházi házasság köteléke miatt). A másik vélemény szerint az említett cselekmények megengedettek, mert ez a felbontás a polgári köteléknek felbontása, azé a polgári köteléké, amelyik különbözik az egyházi házasság kötelékétől, sőt amelyik nem is létezik, éppen ezért annak felbontása erkölcsileg közömbös. Származnak ugyan ebből olyan következmények, amelyek ellenkeznek az isteni joggal (ti. az egyházi házasságnak a polgári jogkövetkezményektől való megfosztása), de csak indirekte származnak és mivel az általános elv szerint törvényes ok esetén megengedett az az önmagában indifferens cselekedet, amelyből biztosan ugyan, de csak indirekte származik az isteni joggal ellenkező eredmény, azért a mi esetünkben is szabad a polgári házasság felbontását kérni, kimondani, elősegíteni megfelelő ok esetén. A *felek* számára elegendő ok pl. a tisztán polgári jogkövetkezmények megszüntetésének szándéka oly esetben, mikor semmiféle más mód nem áll rendelkezésre a házasságtörésből származó gyermekekre vonatkozólag az atyaság elhárítására,[19]

[17] A S. C. Inqu. 1850. dec. 11-i 1886, május 27-i (Denzinger[28] 1865.) és a S. Poenit. 1883. nov. 28-i döntvényeit alig lehet e nézet ellen felhozni, mert azok nem mondják a közreműködést belsőleg rossznak s mert olyan különleges körülményeket tartanak szem előtt, hogy nem lehet általános érvényűeknek mondani.

[18] Így *Santi* IV. 3. n. 55.; *Wernz* IV. 208.; *Gasparri* 1530. kk. (E. n. 1297, kk.), *Noldin* III. 677. — *Leitner* a 2. pont alatti esetben nem engedi a közreműködést. (439. l. III.)

[19] A S. Poenit. 1892. júl. 30-án hasonló kérdésre így felelt: orator consulat probatos auctores.

feltéve, hogy nem szándékoznak más házasságra lépni, továbbá, hogy a szándékolt cél elérésére elégtelen (vagy lehetetlen) legyen az ágytól és asztaltól való elválasztás, végül hogy előbb eszközöljék ki az egyházi szétválást. Hogy a *bíró* az isteni vagy egyházi jog ellen hozhasson ítéletet, igen súlyos ok szükséges, amilyen volna az, ha minden kat. bíró állását veszítené, amiből nagy kára származnék a köznek, feltéve, hogy a bíró mindig csak a házasságnak tisztán polgári következményeit szándékolja megszüntetni és hogy a botrány elhárítására kinyilvánítsa, hogy az ő ítélete nem érinti magát a köteléket, hanem csupán azt eszközli, hogy a házasságot a világi hatóság nem tekinti többé érvényesnek. Az *ügyvéd* megengedetten harcol a felbontásért, valahányszor a felek megengedetten kérik. Ha a felek elegendő ok nélkül, vagy rossz szándékból kérik, az ügyvéd csak igen súlyos okból működhetik közre, feltéve, hogy a felek rossz szándékát nem teszi a magáévá. — A S. C. Inqu.[20] és S. Poenitentiaria[21] többször is válaszoltak e kérdésben eléjük terjesztett kétségekre, anélkül, hogy végérvényes döntést adtak és egységes állásfoglalást teremtettek volna, mert mindkét nézet védelmezői a maguk felfogása javára magyarázták a válaszokat.[22] *Gasparri* régebben a szigorúbb nézet felé hajlott, de a S. Off. 1906. aug. 6-án kelt válasza után, melyben megengedte, hogy egy asszony igen súlyos okokból kérhesse a világi bíróságtól a felbontást, dummodo mulier oratrix coram Ordinario vel eius delegatio et duobus testibus etiam iureiurando declaret se matrimoniale vinculum nullatenus abrumpere, sed tantummodo a civilis ritus oneribus exsolvi velle: remoto scandalo quo meliori modo iudicio Episcopi fieri possit, enyhébb felfogást követ mind a feleket, mind a bírót és ügyvédet illetőleg.[23]

Katolikusoknak szabad amellett tevékenykedni, hogy a kötelező polgári házasság fakultatívvá változtassék át, ha nincs kilátás az egyházi házasság kizárólagosságának elismertetésére. (Legalább a római Szentszék az olasz kiegyezést záró konkordátumban 1929-ben az addig kötelező polgári házasságot fakultatívvá változtatta át. 34. pont. S. C. Sacr. Instructiója 1929. júl. 1.)

Különös helyzetben volt kénytelen X. szt. Pius pápa Olaszországra

[20] 1878. ápr. 3. a s.-galleni püspökhöz: 1885. jún. 25. francia püspökökhöz (*Fontes* IV. nr. 1093.); 1886. május 27. ugyanazoknak (*Fontes* IV. nr. 1101.); 1887. júl. 26. egy francia püspöknek.

[21] 1887. jan. 5., 1887. ápr. 4., 1887. szept. 24., 1890. jún. 4.

[22] *Noldin* III. nr. 668. kk.; *De Smet* 390—408,; *Gasparri* 1537—1557. (E. n. 1308. kk.); *Leitner* 439. l. IV.

[23] *Gasparri* E. n. 1324. s.

nézve kötelező polgári házasságnak az egyházi házasságot megelőző volta mellett kivételt tenni. Ott akkor kötelező polgári házasság volt gyakorlatban, de az olasz polgári házasság kitartott a felbonthatatlanság mellett. Mármost megtörtént, hogy olyan felek, akik a válás lehetőségét a maguk számára készen akarták tartani, hitükkel viszont nem törődtek, csak egyházi házasságot kötöttek. Miután ezt az egyházi házasságot az olasz állam nem ismerte el, az ilyen házastársak az állam előtt szabadállapotú egyénekként szerepeltek, miért is az egyházi kötelléket önhatalmúlag megszakítva új állami házasságot köthettek, anélkül, hogy ebben őket a világi hatóság meggátolta volna. Ezért X. szt. Pius pápa az olaszországi plébánosokhoz intézett utasításában úgy rendelkezett, hogy a feleket egyházilag csak a polgári kötés megtörténtének igazolása után adják össze. Ezzel nem helyeselte a pápa a polgári házasságot, sem annak prioritását az egyházi házasság előtt, csak az egyházi kötelék szilárdsága érdekében igénybevette az államhatalom kényszerítő erejét. (*J. B. Haring:* Kirche u. Staat. München. 1907. 16 sk.)

7. A polgári házasság egyházjogi következményei. *Vegyes vallású és tisztán katolikus* felek polgári házassága *egyházjogilag érvénytelen,* még akkor is, ha abban a hiedelemben voltak, hogy érvényes. — Mint nyilvános és közismert concubinatusból a *publica honestas* akadálya származik belőle.[24] (1078) — A polgári házasságban élő katolikusok, mint *nyilvános bűnösök* kezelendők, tehát nem oldozhatók fel, egyházi társulatokba érvényesen nem vehetők fel (693. § 1.), nem áldozhatnak (853. § 1.), egyházi temetésben nem részesíthetők (1240. § 1. n. 6.) — Mint az egyház törvényeinek és szentségeinek megvetői *becstelenek* (infamia facti) s ennek következtében akadályozva vannak a rendek felvételében (987. n. 7.) s kizárandók az egyházi jogi cselekvényekből.[25] A nm. *magyarországi* püspöki kar 1895. szept. 1-én kelt közös pásztorlevele szerint kizárandók nemcsak a keresztszülői tisztségből, hanem a házassági tanúskodásból s más efféle

[24] Sógorság akkor sem, ha végrehajtatott.

[25] 2294. § 2. Hogy melyek azok l. e. munka 25 § 6. pontjának végén.

tiszteleti jogokból is és meg kell tőlük tagadni az egyházkelőt (benedictio mulieris post partum).[26] — A gyermekek *törvénytelenek,* anyakönyvi bejegyzésük *Magyarországon* az előbb említett püspökkari körlevél szerint[27] úgy történik, hogy a „törvényes, törvénytelen" rovat üresen marad, az Észrevételek rovatába pedig az iratik be, hogy a gyermek szülei itt és ekkor csak polgári házasságra léptek. — Aki előző házasságának fennállása alatt egy harmadik személlyel polgári házasságot köt, a *bigamia* bűncselekményét követi el[28] (2356.) — Ha az egyik házastárs a másik életében egy harmadik személlyel polgári házasságra lép és azt végrehajtja, a crimen akadálya áll be (1075. n. 1.). — *Nagyobb rendű klerikusoknak* vagy *ünnepélyes fogadalmasnak* büntetését, ha polgári házasságra mer lépni s azét a személyét, akivel polgári házasságra lépett, l. e. munka 33. § 9. és 34. § 7. pontjában; a polgári házasságra lépő egyszerű örök-fogadalmas szerzetes és tettestársa büntetését a 34. § 7. pontjában. — Aki előző érvényes házassága, nagyobb rendje vagy szerzetesi fogadalma ellenére (ha mindjárt egyszerű is az és ideiglenes,) polgári házasságra mer lépni,[29] vagy férjes, illetve fogadalmas nővel teszi ugyanezt valamely férfi, irregulárissá lesz (985. n. 3.).

8. Gyakorlati eljárás. Az 1895. szept. 1-i püspökkari körlevél meghagyja, hogy a lelkipásztorok kellő körültekintéssel oktassák ki a híveket a házasság szentségére, s a polgári házasságra vonatkozó kat. tant illetőleg. Buzdítsák őket, hogy a polgári házasság dolgában csak akkor tegyenek lépéseket, ha egyházi szempontból misem akadályozza tervezett házasságukat, miért is mindig a plébánia-hivatalban jelentkezzenek előbb s csak azután az anyakönyvvezetőnél. Azon legyenek, hogy a polgári hirdetések figyelemmel tartásából tudomást szerezzenek arról, kik akarnak csak polgári házassá-

[26] L. *Sipos,* Rendelettár 248. l.

[27] L. *Sipos,* Rendelettár 16. l.

[28] Büntetését l. e. munka 31. §-ának 7. pontjában.

[29] „Ausi sunt", vagyis a tilalom teljesen tudatos és szándékos áthágása okozza az irregularitást. (2229. § 2.)

got kötni s törekedjenek arra, hogy ezeket egyházi házasságkötésre bírják, vagy elháríthatatlan akadály estén a házasságtól visszatartsák. Ha mégis megtörténik, hogy katolikusok csak polgárilag kelnek egybe, igyekezzenek őket a lelkipásztorok rávenni, hogy kössék meg házasságukat egyházilag is, felvilágosítva őket azokról a következményekről, melyekkel a polgári házasság jár. Ha csak az egyik fél vonakodik a házasság egyházi megkötésétől, a másik óhajtaná, gyökeres orvoslással lehet a bajon segíteni.

6. § Nemzetközi polgári házasságjog[1]

Az egyházjog nem ismer külföldieket. A kat. egyház az egész világon ugyanazt a házasságjogot alkalmazza. Ellenben a házasságra vonatkozó polgári törvények nagyon is különböznek, amiért is országonként külön intézkedésekre van szükség a külföldieknek belföldön s a belföldieknek külföldön kötendő házasságát illetőleg.

I. A magyar házassági törvényben (1894:XXXI. tc.) a VII. Fejezet („külföldön kötött házasságok és a külföldiek házassága") szabályozta e kérdést (108—120. §). Eszerint

1. az *anyagi érvényesség* tekintetében, akár külföldi, itt, akár magyar állampolgár külföldön akar házasságot kötni, alapelv az volt, hogy a kort és cselekvőképességet mindegyik félre nézve kizárólag a saját hazájának törvényei szerint kellett megítélni, az anyagi érvényesség egyéb feltételeit mindkét félnek törvényei szerint összesítve (kumulatíve). (M. H. T. 108. §).

Ezen alapelv alól azonban voltak kivételek. Ilyen 1. az, ha a külföldi saját törvényei a magyar házasságjog említett szabályától eltérő más törvény alkalmazását rendelték. 2. Bizonyos esetekre maga a M. H. T. intézkedett másként. Nevezetesen *a)* külföldiek Magyarországon az 1894:XXXI. tc. 11. (rokonság és sógorság), 12 (fennálló érvényes házasság) és 13. (a házastárs élete ellen való törés) paragrafusaiban foglalt sarkalatos házassági akadályok ellenére akkor sem köthettek há-

[1] *Haring*, Grundzüge des kath. Kirchenrechtes (Graz, 1924), 148. §; Speiser AKK. 1906, 465—485. *Bellini:* Receptio iuris civilis in cod. i. can. respectu rationum iuris internat. privati, Ephem. Jur. Can. 1947. 123—140.

zasságot, ha azt honi törvényeik megengedték (M. H. T. 111. §); *b)* ha magyar állampolgár *férfi* külföldi *nővel* kötött házasságot, akár külföldön, akár Magyarországon, a nőnek csak korát és cselekvőképességét kellett honi törvényei szerint megítélni, az anyagi érvényesség egyéb feltételeit a magyar törvény szerint. Mindkét esetben a magyar törvények érvényesültek az otthoni törvényekkel szemben, anélkül, hogy mindkét fél jogát kumutatíve kellett volna alkalmazni (109. §.)

Mivel a házasságkötésnél közreműködő tisztviselőtől nem lehetett megkívánni, hogy minden állam törvényét ismerje, a külföldi maga tartozott kimutatni, hogy házassága hazájának törvényei szerint akadályba nem ütközik. Az igazságügyminiszter ennek kimutatása alól felmentést adhatott. (113. § harmadik bekezdés.) A magyar állampolgár, ha külföldön akart házasságot kötni, ott az igazságügyminiszter tanúsítványával tartozott igazolni, hogy házassága hazájának törvényeibe nem ütközik (1894:XXXIII. tc. 59. §).

2. Az *alaki érvényességet* illetőleg az volt az elve a magyar házassági törvénynek, hogy locus regit actum. „A házasság érvényessége a házasságkötés alaki kellékei tekintetében a házasságkötés idejében és helyén fennálló törvények szerint ítélendő meg". (H. T. 113. § első bekezdés.) Ez alól is volt egy kivétel. Ha ti. magyar állampolgár férfi külföldön kötött házasságot, Magyarország (a törvény még osztrák—magyar monarchiát említ) diplomáciai képviselője, consula s ezek helyettese előtt is köthetett házasságot a magyar kormánytól nyert felhatalmazás korlátain belül (H. T. 29. § e), 31. §), a házasságkötés helyén kötelező házasságkötési forma mellőzésével.

Az alakisághoz tartozott a hirdetés is. Ha külföldi Magyarországon akart házasságot kötni, a hirdetésre a magyar törvény szabályait kellett alkalmazni.[2] (M. H. T. 113. § 3. bekezdés.) Valamint a magyar állampolgárnak külföldön kötendő házasságát Magyarországon is ki kellett hirdetni (113. § 2. bekezdés).[3]

Más országok házasságjoga többé-kevésbé hasonlóan intézkedett.

II. Hogy az egyes országoknak a külföldieknek belföldön s a belföldieknek külföldön kötött házasságára vonatkozó eltérő törvényei között egyöntetűség éressék el, 1902. jún. 12-én Hágában nemzetközi egyezmény jött létre,[4] melyet ez ideig becikkelyeztek Belgium, Fran-

[2] L. alább a 12. § 11. pontjában.

[3] Vö. *Jancsó György:* A magyar házassági és házastársi öröklési jog. Bpest, 1901, 76, 77, 79 §§.

[4] Convention pour régler les conflits des lois en matiere de mariage. Szövegét l. AKK. 1906. 164—484.

ciaország, Luxemburg, Magyarország (1911: XXI. tc.), Németalföld, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Svájc, Svédország, Dánia, Ausztria, Spanyolország. Ha ezen országok valamelyikében egyezményes országból való külföldi lép házasságra, a hágai egyezmény az irányadó.[5] Nem egyezményes külföldi házasságát nálunk továbbra is az 1894:XXXI. tc. szabályozta.

Az új magyar családjogi kódex 1952. IV. tv. 13. §-a kimondta, hogy magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral kötött házassága a Magyar Népközt. Elnöki Tanácsának engedélye nélkül érvénytelen. A törvényt életbeléptető rendelet még hozzátette a 3. §-ban, hogy ezt az engedélyt az igazságügyminiszter útján kell kérni. Az 1957:VI. tv. ezt eltörölte. E rendelkezés azonban nem mentesíti a külföldit annak igazolása alól, hogy reá irányadó jog szerint a házasságkötés nem ütközik akadályba. (1952:IV. tv. 6. §.) Annak a magyar állampolgárnak a házassága, aki 1953. jan. 1. és 1957. jún. 9. közt a M. Népközt. Eln. Tanácsának engedélye nélkül kötött külföldi állampolgárral házasságot —, csak akkor válik érvényessé, ha a Népközt. Eln. Tanácsa az engedélyt utóbb a házasság fennállása alatt megadja. Két magyar állampolgár külföldön magyar külképviseleti hatóság előtt köthet házasságot, feltéve, hogy a viszonosság alapján a Minisztertanács a külképviseleti hatóságot felhatalmazta az ilyen házasságoknál való közreműködésre. Az ilyen házasságot Magyarországon kötöttnek kell tekinteni. (Csjt. 1952:IV. 5. §.)

Az egyház a nemzetközi polgári házassággal szemben éppúgy elutasító álláspontra helyezkedik, mint általában a polgári házassággal szemben, mert nem ismerheti el az államok joghatóságát a házasság felett. (*Haring*, 524. l.)

[5] A régi magyar ht. a házassági jognak nemzetközi vonatkozásaiban való szabályozására hozott rendelkezéseit kezdettől fogva kisegítő jellegűeknek tekintette, amennyiben a 120. §-ban kimondta, hogy „államszerződéseknek a házassági jogviszonyokra vonatkozó intézkedései akkor is irányadók, ha a jelen törvény határozataitól eltérnek".

7. § A házasság különféle fajai és elnevezései[1]

1. A házasság *érvényes* (matrimonium validum), ha a házasság valóban létrejött, mert semmiféle (tágabb és szoros értelemben vett) akadály nem volt újában (vagyis mind a személyek alkalmassága, mind pedig a beleegyezés és lényeges forma szempontjából minden kellék megvolt) és *érvénytelen* (invalidum), ha valamilyen akadály miatt nem jött létre. Ennél a felosztásnál nem jön tekintetbe, hogy kereszteltek vagy kereszteletlenek házasságáról van-e szó. Mindkét esetben érvényes vagy érvénytelen (*argumentum* az 1015. 1. és 3. §-ból).

Az *érvénytelen* házasságot *semmisnek* is mondják, bár szorosan véve a kettő nem egyet jelent. Semmis az a házasság, melyet a lényeges forma teljes mellőzésével, érvénytelen pedig, melyet más valamiféle hiánnyal kötöttek.

Az érvénytelen, de a lényeges forma betartásával kötött házasság a házasság látszatával bír (*speciem et figuram habet matrimonii*); az ilyen házasság könnyebben orvosolható gyökerében és teljesebben bírja a jog kedvezését. A formára kötelezetteknek forma nélkül kötött házassága nem bír a házasság látszatával, azért hogy érvénytelenné nyilváníttassék, nem szükséges a bíró közbenjötte. A formára nem kötelezettek házassága speciem et figuram habet matrimonii, ha megtartatott, ami a természetjog (kereszteletleneknél a világi jog) szempontjából szükséges.

2. A megkereszteltek érvényes házassága *ratum* (jogerős, az egyház által elfogadott, jóváhagyott), ha még nincs végrehajtva; *ratum et consummatum*, ha végre van hajtva (1015. § 1.).[2]

[1] *Wernz* IV. 29.; *Gasparri* 38—49 (39—49); *Leitner* Lb.[3] 11. §; *Sägmüller* 124. §; *Aichner* 158. §; *Linneborn* 4 §; *Wernz—Vidal* nr. 22.; *De Smet* nr. 157—161; *Cappello* nr. 47—50; *Triebs* 14. §; *Wermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 277.; *Knecht* § 11.; *Schönsteiner* I. §§ 22—26.

[2] A kódexben pontos jelentése van a *ratum* elnevezésnek: az érvényes szentségi házasságot jelenti. Régebbi forrásokban jelentette ezenkívül az érvényes szentségi, de meg nem engedett házasságot; aztán a trienti forma szerint kötött, habár érvénytelen, sőt még a formahiány miatt érvénytelen házasságot is. (*Gasparri*[3] 41.)

3. A kereszteletlenek érvényes házassága a *legitimum*[3] matrimonium (3. §). Ez is lehet végrehajtott, vagy végre nem hajtott. Mind a 2., mind a 3. pont alatti házasságra áll az, hogy ha a házasság megkötése után a házasok együtt laknak, a jog vélelmezi a végrehajtást mindaddig, míg csak az ellenkezője be nem bizonyul. (§ 2.)

A végrehajtás azon házassági cselekvény végzésében áll, melyre a házasság természeténél fogva rendelve van s mely által a házasok egy test lesznek. (1015. § 1.)

4. Az érvénytelen házasság *vélt* házasság (m. putatívum), ha legalább az egyik fél által jóhiszeműleg köttetett mindaddig, míg csak mindkettő bizonyossá nem lesz az érvénytelenségről. (1015. § 4.)

Minthogy a kánon csak annyit mond: „Matrimonium invalidum dicitur putativum si in bona fide ab una saltem parte celebratum fuerit"-voltak, akik szerint a forma hiánya miatt (pl. tisztán polgárilag létrejött) érvénytelen házasság is lehet putatív.[4] Mások a régi joggal összhangban tagadták ezt. A CP. az utóbbiaknak adott igazat, amikor 1949. jan. 26-án ad II. kijelentette, hogy az 1015. kánon 4. §-nak „celebratum" szava alatt az Egyház színe előtt kötött házasság értendő. A vélt házasságnak[5] tehát e döntés után három feltétele van: a) leg-

[3] Régebben más volt a *legitimum* elnevezés használata. Pl. Gratian szerint (a C. 28. qu. 1. végén) legitimum sed non ratum a hitetlenek házassága, legitimum és ratum a kereszteltek házassága, ha a megengedettséghez előírt formaságok betartásával köttetett: ha anélkül, akkor ratum sed non legitimum. *(Gasparri*[3] nr. 40.; *De Smet* nr. 157) Különben a kódex sem következetesen használja a terminusokat, mert pl. a 331., 1075. nr. 1. és 2.-ben legitimumnak mondja a kereszteltek érvényes házasságát.

[4] *Noldin* De iure matrimoniali iuxtra CIC. (Linz, 1919.) 21. l. Schmitz, Die Stellung der unehelichen Kinder im geltenden kan. Recht. St. Gabriel 1926. 81,[6] *Cappello* nr. 746.; *Linneborn* § 4. nr. 3.;[6] *Kienitz* 342. még követelték, hogy in facie Ecclesiae legyen megkötve a házasság, hogy putatív lehessen. *Knecht* p. 72.; *Schönsteiner* I. § 25.; *Chelodi* Ius matrimoniale, nr. 9.; *Wernz—Vidal* nr. 22.;[10] *De Smet* nr. 158.;[3] *Triebs* 14. § 3.; *Hilling* Eherecht p. 14. AKK. 1927, 384. l. szerint a forma hiányával kötött házasság is lehet putatív.

[5] A régi jogban csak olyan érvénytelen házasság lehetett putatív, mely az előírt forma betartásával jött létre (oly helyeken, ahol a forma

alább egyik fél jóhiszeműsége, b) a házasság egyházi forma szerinti megkötése, és e) tényleges érvénytelensége. (AAS XLI. 158.) Az Egyház színe előtt megkötött házasságnak számít azonban az 1098. kánon értelmében a csak tanúk előtt kötött házasság is. (L. Bender: Matrimonium putativum coram Eccla initum. Monit. Eccl. 1957 I. 146—156.) Putatív házasságban fogant vagy született gyermekek törvényesek (1114), már megszületett gyermekek ilyen utólagos házasság által törvényesítettnek (1116). Erről bővebben alább. Pozitív kétely a házasság érvényessége körül még nem rontja le a jóhiszeműséget, de mindenesetre az igazság után való kutatásra kötelez.

A később keletkezett jóhiszeműség: bona fides superveniens — nem teszi az érvénytelen házasságot vélt házassággá, mert az 1015 § 4. azt követeli, hogy a jóhiszeműség a házasság megkötésekor már meglegyen. (Cappello lehetségesnek tartja, hogy később keletkezett jóhiszeműség pl. a gyóntató, a plebános megnyugtatása által véltté váljék az érvénytelen házasság: nr. 746.)

Ha mindkét fél részéről rosszhiszeműleg köttetett meg a házasság, *rosszakaratúlag megkísérelt* (attentatum matrimonium) házasság az, mely rendesen büntetéssel jár.

5. *Nyilvános házasság* (m. publicum), melyet az egyház színe előtt nyilvánosan, hirdetések előrebocsátása után kötnek; titkos (occultum), melyet a lényeges forma szerint ugyan, de titkon és hirdetések nélkül kötnek úgy, hogy ismeretlen marad a házasság megkötése; *lelkiismereti házasság* (m. conscientiae), melyet úgy kötnek, hogy nemcsak a házasság megkötése, de maga a házasság is titokban marad s ezért csak a püspök által őrzött titkos könyvbe vezetik be. Erről alább bővebben.

6. Nem egyértelmű a titkos házassággal a *klandesztin* há-

---

kötelező volt.) A SCC. 1879. március 13-án kifejezetten is kimondta, hogy a polgári házasság tridentin helyeken sem putatív házasság, sem eljegyzés (*Sägmüller* II. 95. 1.; *Wernz* IV. 29[2-9].; *Leitner* Lb[2] 73. 1.)

zasság (matrimonium clandestinum). Ez utóbbi az egyház közbejötte nélkül kötött házasságot jelenti. Aszerint, amint időnként más és más volt az egyháznak a házasságkötésnél való részvétele, más és más volt a klandesztin házasság jelentése is. A legrégibb időkben klandesztin házasság volt az, mely a professio apud ecclesiam, a püspöknél, illetve parochusnál való jelentkezés és az ő közreműködése nélkül köttetett. A germán középkorban in facie ecclesiae, a templom előtt kellett kötni a házasságot és tanúk jelenlétében, amit követett a házasságnak mise közben való egyházi megáldása; ha nem így jött létre, alattomos volt. Amióta a IV. laterani zsinat a kihirdetést írta elő, klandesztin az a házasság, mely kihirdetés nélkül köttetett. A trienti zsinat óta az ott előírt lényeges forma nélküli házasság a klandesztin házasság.[6]

7. *Vélelmezett* (matr. praesumptum) az a házasság, melyet a jog valamely tény alapján feltételez. A decretális jog három esetben vélelmezte éspedig ellenbizonyítást kizáró vélelemmel (praesumptio iuris et de iure) a házasságot: 1. ha a jegyesek testileg közösültek;[7] 2. ha serdületlenek, akik korhiány miatt érvénytelen házasságot kötöttek, a kellő kor elérése után copulával vagy más jellel jóváhagyták azt; 3, ha felfüggesztő feltétellel kötött házasság esetén a felek a feltétel teljesülését be nem várva testileg közösültek. A trienti zsinat Tametsi caputja az 1. és 2. alatti vélelmezett házasságokat a trienti helyeken megszüntette. XIII. Leo a „Consensum" dekrétummal (1892. febr. 15-én) megszüntette az 1. alatti esetre a nem tridentin helyekre vonatkozólag is,[8] de — az általánosabb vélemény szerint — nem a többi

[6] *Wernz* IV. 157.;[85] *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig (Bpest, 1912) 95. l. k.; *Kérészy Zoltán dr.*, A Ne temere decretum tekintettel a jogtörténelmi előzményekre (Bpest, 1909) 7. l. kk.

[7] c. 15, 30, X 4, 1. — Nem a kopulának volt házasságkötő ereje, mint *Freisen* (i. m. 209. l.) tanítja, hanem a kopula mint konkludens tény a maritalis consensus fennforgására mutatott.

[8] A belső és külső fórum között támadható összeütközések miatt. De nem vette el a dekrétum a copulának azt a jelentőségét, hogy esetleg általa bizonyítható a házassági beleegyezésnek megadása, mint konkludens tény által, természetesen extratridentin helyeken. (V. ö. e munka 49. §-át.)

esetekre vonatkozólag. A 2. alatti esetre vonatkozólag a nem tridentin helyeken a Ne temere[9] a 3-ra vonatkozólag pedig a kódex törülte el a vélelmet.

A kódex vélelmezett házasságot nem ismer.

8. *Balkézre kötött házasság* (matrimonium morganaticum, ad legem salicam, ad manum sinistram). Magasabb rangú férfinak alacsonyabb rangú nővel kötött olyan házassága ez, mely egyházilag mindenképpen érvényes, de a polgári következmények tekintetében korlátozott, mert azzal a különleges megállapodással jön létre (ahol a törvények megengedik), hogy a feleség és a gyermekek nem követik a férj polgári állapotát, nem szerzik meg annak nevét és rangját, nem örökölnek családi vagyonából s rendszerint csak bizonyos végkielégítésben részesülnek.

A morganatikus házasság germán jogi eredetű s nevét alkalmasint a *Morgengabe*, reggeli ajándék szótól vette,[10] mivel a nőnek meg kellett elégednie azzal, amit a házasságkötéskor számára férje megígért. *A száli törvény szerint való* (ad legem salicam) házasságnak is nevezik, alkalmasint azért, mert leginkább a száli frankok közt fordult elő. *Balkézre kötöttnek* pedig azért mondják, mert az egybekeléskor a férj balkezét nyújtotta a nőnek.

A morganatikus házasságtól megkülönböztetendő a *nem egyenjogú (vagy egyenrangú)* házasság *(matrimonium disparagium*[11]) és értendő alatta főnemesi családból való férfinak alsó nemesi vagy polgári állású nővel való olyantén házasságkötése, melynél a polgári következmények korlátozását nem

[9] Amikor a házasság lényeges formáját az egész egyházra nézve előírta.

[10] Nem pedig a zsidó mohar (= a lány vételára vagy jegyajándék; lásd *Hanuy:* A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig. Bpest, 1912., 3—4 l.) szótól, mint *Freisen* véli (i. m. 55. l. 17. j.)

[11] Szemben áll vele az egyenrangú házasság, matrimonium aparagium.

szerződéses megállapodás, hanem tárgyi törvény hozza létre.[12] Nevezetesen az állami jogok által is elismert házi törvények.

Régente egyedül a szabadság és szolgaság rendi ellentéte eredményezte a házasságnak nem egyenjogú voltát. A germán középkorban a közvetlenül a birodalom alá tartozó nemesek s a birodalmi gyűlésen megjelenő fejedelmek, grófok, bárók, szóval főnemesek és a szabadok egyéb osztályai közti rendi különbség állapította meg a házasságjog terén az egyenjogúság hiányát. A régi római szent birodalom főnemesi családjaira nézve a házi törvényeik szerint való egyenjogúsági követelmény a birodalom felbomlása (1806) után is élőjog maradt Németországban. Magyarországon, nem tekintve az uralkodó család házi törvényét, a házastársak közt fennforgó rangkülönbségnek legfeljebb annyiban volt befolyása a nő és gyermekek jogi állására, amennyiben voltak hitbizományok, melyeknél az özvegyet megillető jog megszerzése, illetve az utódlás a házastársak közti egyenjogúságtól, illetőleg a rangszerű házasságból való leszármazástól függött.[13]

[12] A matrimonium morganaticum és disparagium közt az a különbség, hogy míg az elsőnél a házasság jogi hatályának korlátozását különleges megállapodás szabja meg, emennél tárgyi jog által van szabályozva.

[13] V. ö. *Scherer* II. 101. l. 29. j.; *Sägmüller* II. 87. l, k.; *Haring*, Grundzüge des kath. Kirchenrechts, 1924, 418, l.; *Leitner* Lb.[3] 56. l. k. (Ugyanitt megtalálható a mediatizált főrangú családok jegyzéke is, vagyis azoké, melyek a régi német birodalom felbomlásakor területeiket elvesztették ugyan, de az uralkodó fejedelmi házakkal egyenrangúaknak ismertettek el.

II. FEJEZET

A HÁZASSÁGKÖTÉS ELŐZMÉNYEI

8. § Az eljegyzés fogalma, története, kellékei[1]

A házasság megkötését bizonyos *előkészületi cselekvények* előzik meg. Ezek között van olyan, mely szokásos ugyan, de nem előírt és vannak olyanok, melyek szükségesek (de egyik sem a házasság érvényességéhez).

Nem szükséges, semmiféle törvény által kötelezően elő nem írt előkészület az *eljegyzés*. De ha természeti vagy tételes törvény nem írja is elő, mindamellett megfelelő, hogy a házasállapotot a jegyesállapot előzze meg egymás alaposabb megismerése és a házasságkötés kellő előkészítése céljából.

1. Az e l j e g y z é s (sponsalia, desponsatio) a leendő házasságnak kölcsönös ígérete, vagy: oly szerződés, mely által két különböző nemű, meghatározott és jogilag képes személy komolyan és igazán, szabadon és megfontolással egymásnak az előírt forma mellett ígérik, hogy a jövőben[2] egymással házasságot kötnek.

[1] *Wernz* IV. 84—99.; 105—109.; *Gasparri* 50—113., (50—92,); *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 280. s.; *Aichner* 159. §; *Sägmüller* 127. § 1—5.; *Leitner* 60 § 1. Kap.; *Scherer* 110. § I—IV.; *Linneborn* 6. § I—III. *Freisen* 92. l. kk.; *Wernz—Vidal* nr. 76—110; *De Smet* 1—23,: *Cappello* 82—138,; *Triebs* 16—21 §§.; *Knecht* § 18,; *Schönsteiner* III. §§ 1—13.

[2] Éppen ezért neve az eljegyzésnek: sponsalia *de futuro*. Mert ha a szavak nem a jövőre, hanem a jelenre vonatkoznak, akkor sponsalia *de praesenti*, vagyis házasságkötés az.

A kódex az eljegyzés mellett az *egyoldalú házassági ígéretről* is beszél. Az is szerződés, mint az eljegyzés, csak nem kétoldalú, hanem unilateralis, egyoldalú, melyben csak az egyik fél vállal kötelezettséget. Eddig az egyházjogászok csak az eljegyzésről beszéltek. Ezentúl mindakettőt kell tárgyalni, mert a kódex egy sorba helyezi őket. Egyébként ugyanazok állnak az egyoldalú házassági ígéretről is, mint az eljegyzésről. Meghatározni így lehetne: oly szerződés, mely által egy jogilag képes férfi egy meghatározott nőnek, vagy megfordítva, komolyan és igazán, szabadon és megfontolással, az előírt forma mellett ígéri, hogy a jövőben vele házasságot köt s a másik elfogadja.

2. Joghatóság az eljegyzés felett A házassági ígéret szentséggel van összefüggésben, arra készít elő és arra kötelez, tehát lelki ügy, res spiritualis, azért az *egyház joghatósága* alá tartozik, mint maga a házasság szentsége is. A pistojai zsinatnak azt a tételét, hogy az eljegyzés tisztán polgári ügy s ezért az állami törvényeknek van alávetve, VI. Pius ünnepélyesen elvetette.[3]

3. Az eljegyzés megvolt a zsidóknál,[4] görögöknél,[5] rómaiaknál,[6] a germánoknál[7] s sok más népnél. És mivel az egyház a tisztes nemzeti szokásokat nem akadályozta, ezek a népek a kereszténységre térve is megtartották ősi szokásukat.[8] Sőt az egyház vallásos szertartásokkal vette körül, felvette jogába s tovább fejlesztette az eljegyzést. A háza-

[3] „Auctorem fidei" 1794. aug. 28. prop. 58. (Denzinger[28] 1558.)
[4] L. *Hanuy:* A jegyesség és házasságkötési forma stb. 3. l. kk.
[5] L. *Hanuy* i. m. 9. l. kk.
[6] L. *Hanuy* i. m. 14. kk. A római jogból származik az eljegyzés latin neve is: sponsalia. „Spondes-ne" kérdezte a vőlegény azt, kinek hatalma alatt állott a menyasszony. „Spondeo," Innen az odaígért: sponsa, akinek ígérték: sponsus, de ez már csak későbbi származéka a sponsa szónak (Hanuy i. h. 1. 4. j.), aki ígéretet tett: sponsor, az ügylet maga sponsalia.
[7] *Hanuy* i. m. 39. kk.; nevezetesen a Verlobung és Trauung cselekvényeinek a frank korszakban jelentkező különválásáról a 41. laptól kezdve.
[8] Átment a keresztény korba az arrha is, a jegygyűrű, a kezek összeadása, az osculum.

sulandók a püspök tudtával kötötték meg azt és a hozományt biztosító szerződést; ez utóbbi (tabulae dotis, pacta nuptialia) a templomban nyilvánosan felolvastatott és itt-ott a pap megáldotta a jegyeseket.[9] Az eljegyzés-jog az egész középkoron át a régi maradt, azzal a változással, hogy az eljegyzés felbomlása után sem köthetett az egyik jegyes a másik vérrokonaival házasságot egészen a 4. fokig, a trienti zsinat óta az 1-ig. Különös forma a Ne temere dektérumig az eljegyzés érvényességéhez nem volt előírva. Sőt régebben a pápák egyenesen ellenálltak azon törekvéseknek, melyek az eljegyzés érvényét alakszerűségéhez akarták kötni,[10] s efféle püspöki rendelkezéseket megsemmisítettek.[11] Ezen álláspontjától először az 1880. jan. 31-én kelt declaratióban tért el a szentszék, amikor kijelentette, hogy Spanyolországban csak az állami közjegyző előtt okirat alakjában foglalt eljegyzés bír egyházi érvényességgel. E declaratiót 1900. jan. 1-én a S. C. Neg. Eccl. Extr. az egész latin Amerikára kiterjesztette.[12] A *Ne Temere* végül az egész egyházra kiterjesztette[13] a jegyességkötés formáját oly alakban, amint azt a kódex is tartalmazza.

4. A z e l j e g y z é s k e l l é k e i. Az eljegyzés (házassági ígéret) érvényességéhez részint a természetjog, részint tételes egyházi jog alapján bizonyos kellékek szükségesek.[14]

a) *Szerződő felek részéről* szükséges, hogy α) általában cselekvőképesek legyenek, β) hogy különlegesen az eljegyzéskötésre legyenek képesek.

[9] *Leitner* Lb[3] 337. l.; Wernz IV. 88.; Siricius pápa Himeriushoz írt levele (Ep. I. c. 4 = c. 50. C. 27. qu. 2.), *Freisen* tagadja az eljegyzések megáldását (i. m. 129. l. k.). Általános nem volt, az kétségtelen.

[10] A bragai érsek kérését a S. C. C. 1715. január 26-án, a kölniét XIV. Benedek 1755. júl. 19-én, a quebec-iét a S. O. 1852. aug. 11-én utasította vissza. L. *XIV. Benedek* De syn. dioec. 1. XII. c. 5. n. 1. *Wernz* IV. 88.[38], *Hanuy* i. m. 207. l. kk.; 216. k.

[11] *Wernz* IV. 88.[39]., *Hanuy* 217. l. k.

[12] *Hanuy* i. m. 219. l. kk.

[13] Hatályon kívül helyezve a spanyolországi és amerikai eddig kötelező kötési formát, amit a S. C. Sacr. 1910. márc. 12-én (ad. VII.) kifejezetten is kimondott. *(Hanuy* i. m. 320,; *Hilling,* Die kanonische Form der Verlöbnisse u. der Eheschliessung (Bonn, 1915, Quellensammlung, 3. Heft) 28. 1. AAS. II. 193—196.)

[14] A kódex nem szabályozza részletesen és kimerítően az eljegyzést. A szerződésekre vonatkozó általános elvek alkalmazandók, amennyiben azok az eljegyzés lényegével és természetével összeegyeztethetők. A kódex csak a formára terjeszkedik ki.

α) *Általában cselekvőképtelenek* és ezért eljegyzésre sem képesek azok, akik állandóan vagy múlólag nincsenek eszük használatában; ilyenek 1. az őrültek, őrjöngők, szóval mindazok, akik eszüknek legalább olyan használatával nem bírnak, hogy halálos bűnt követhetnének el,[15] 2. a *részegek,* ha a részegség egészen elvette eszük használatát. Ha nem egészen, nem mondhatók teljesen cselekvőképteleneknek. A részegséghez hasonlóan kell elbírálni a szenvedélynek, felindulásnak stb. befolyását is a cselekvőképességre,[16] 3. a *süket-néma-vakok* eddig általában teljes cselekvőképtelenszámba mentek. Újabban azonban az ilyen szerencsétlenek oktatása olyan sikereket ért el egyes esetekben, hogy a süket-néma-vakokat abszolute cselekvőképteleneknek mondani immár nem lehet.[17] Még kevésbé a süket-némákat és éppenséggel nem a süketeket vagy némákat; 4) a *hét éven aluli gyermekek,* akikről a jog általában azt vélelmezi, hogy eszük használatát nélkülözik.[18] (88. § 3.) A hetedik évüket betöltötteknél ellenben az a vélelem, hogy eszük használatát bírják, azért eljegyzésüket érvényesnek kell mondani, akármilyen közel álljanak is a hetedik évhez, csak túl legyenek rajta.[19] A vélelem ellenére is megtörténhetik persze, hogy nincs meg az ész használata a hetedik évüket betöltötteknél.[20] Ha ez bebizonyul, akkor praesumptic cedit veritati.

[15] Hogy úgynevezett világos perceikben köthetnek-e, erre nézve l. a 43. §-t.

[16] Megfelelően alkalmazandók a bűncselekmények beszámíthatóságáról felállított szabályok. (2201.)

[17] *Pirhing, Schmalzgrueber Sanchezzel* szemben már régebben ezen a nézeten voltak. *(Wernz* IV. 93.[4b])

[18] A régi jog tételesen is és abszolute képteleneknek mondta ki a 7 éven aluliakat az eljegyzésre: c. 4, 5, 13 X. 4, 2.

[19] A régi jog uralma alatt *Gasparri* hosszasan bizonyította, hogy a 7. évüket túlhaladtak nem azonnal képesek eljegyzés-kötésre (nr. 68.) *Wernz* (IV. 93. IV.) cáfolta e véleményt, hivatkozva a c. 5 X 4, 2 és c. ún. VI. 4, 2-re, ahol a serdületlenek eljegyzésének érvényessége nyilvánvalóan bentfoglaltatik. — Hogy az új jog szerint is elég a hét év, tanítja *Wernz—Vidal* (83.), *Linneborn* (§ 6. III.), tagadja *Cappello* (nr. 86.), *Schönsteiner* III. § 3., 1.

[20] A 34. kánon § 3. nr. 3. szerint számítandó a 7. év, vagyis a 8. év első napján volna köthető az eljegyzés.

β) *Különlegesen az eljegyzésre képtelenek* azok, akik az eljegyzéskor a házasság megkötésére kitűzött időben nem köthetnek házasságot valamely örökös és akaratuktól független *bontó vagy tiltó akadály miatt.* Lehetetlen vagy tiltott dologra tett ígéret nem kötelez.

Tehát érvényes az eljegyzés, ha az akadály olyan, mely idő múltával magától megszűnik vagy a jegyesek maguk távolíthatják el, föltéve, hogy az ígéret úgy szólt, hogy majd akkor kötnek házasságot, amikor az akadály elhárult.

Mindenképpen érvénytelen az eljegyzés, ha az akadály elháríthatatlan, vagy felmentéssel elhárítható ugyan, de a szentszék nem szokott alóla felmentést adni vagy nincs elég ok a felmentéshez.

Akkor is érvénytelen az eljegyzés, ha a fennforgó akadály felmentéssel elhárítható, szokott is felmentés adatni, meg okok is vannak a felmentésre, de *feltétlenül* köttetett az eljegyzés. Az az eset azonban, ha ilyen körülmények között azzal a hallgatag vagy kifejezett *feltétellel* jött létre az eljegyzés: ha a pápa felmentést ad, régi vita tárgya. Akik az eljegyzés érvényességét vitatják, azzal érvelnek, hogy tisztes és lehetséges feltétellel szabad szerződést kötni, tehát eljegyzést is, mely a feltétel teljesedésével magától érvényesül.[21] A tagadó vélemény hívei viszont azt hozzák fel, hogy a felmentés nem eszközölheti azt, hogy visszahatólag jogképességet adjon azoknak, akik az eljegyzés megkötésének pillanatában nem bírtak azzal, hanem csak azt eszközli, hogy képesek legyenek a jövőben megkötni a házasságot. A jövőt, nem a múltat tekinti.[22] A szentszék generális dekrétummal egyik irányban sem nyilatkozott, egyes esetekre adott válaszaiból azonban az látszik, hogy érvényteleneknek tekinti a szóban forgó feltétellel kötött eljegyzéseket, mert arra szokta kötelezni a feleket, hogy

[21] Így *Gasparri* 63, 104., (59, 82—84.) és sokan a régiek és újak közül, kiket elsorol Gasparri nr. 104., (84.) 2. j.

[22] Így a régiek legtöbben s az újak közül is sokan: *Santi* IV. tit. V. n. 32., *Aichner* 159. § stb. (L. *Gasparrinál* nr. 103., *(83c)*, *Wernznél* IV. 95,[64]).

az elnyert felmentés után új eljegyzési beleegyezést nyilvánítsanak. Azért ehhez a véleményhez csatlakozunk.[23]

b) *A beleegyezést illetőleg* szükséges, hogy legyen az

α) *komoly és igaz,* azaz nem tréfából és színleg adott, hanem belső hozzájárulással és a kötelezettségvállalás szándékával. A beleegyezés a külső fórumban igaznak tekintendő mindaddig, míg a színlelő be nem bizonyítja, hogy színlelte a beleegyezést.[24] A belső fórumban persze érvénytelen az eljegyzés s a színlelő nem köteles a házasság megkötésére az eljegyzés alapján, de köteles esetleg igazságosság címén, ha ti. a másik félnek kárt okozott s nincs más mód a kár megtérítésére.

β) Legyen *kölcsönös,* azaz mindkét részről adott és elfogadott, amennyiben kétoldalú ígéretről, vagyis eljegyzésről van szó.[25] Ha az egyik részről adott ígéretet a másik elfogadja viszontígéret nélkül, egyoldalú házassági ígérettel állunk szemben.

γ) Kellően *megfontolt,* azaz legalább is akkora megfontolással adott, amekkora halálos bűn elkövetéséhez szükséges, sőt sz. Tamás (III. Suppl. qu. 43. a. 2. ad. 2.) és *Gasparri*[3] (nr. 68.) szerint nagyobbal, mert nagyobb érettség szükséges a jövőre vonatkozó intézkedéshez (amilyen a házasság), mint jelen cselekvésbe való beleegyezéshez (amilyen a halálos bűn).

δ) Legyen *szabad.* E szempontból szükséges 1. hogy a felek *személyesen* kössék meg az eljegyzést, éspedig ma az írásos alakszerűség miatt ez annyira szükséges, hogy sem a szülők, még kevésbé mások nem köthetik meg az eljegyzést a jelenlévő felek nevében azok hallgatag beleegyezésével sem, még kevésbé a távollevők nevében.[26] Ez azonban nem zárja ki,

[23] *Wernz* IV. nr. 96, *Wernz—Vidal* nr. 84., *Knecht* p. 147.

[24] C. 26 X 4, 1.

[25] Hogy az egyik részről adott ígéretnek a másik részéről való elfogadása magában foglalja-e a viszontígéretet, ma már nem tárgyalandó, mert az írásbeli alak lévén kötelező, abban úgyis kölcsönösnek kell lennie az ígéretnek.

[26] A régi jog szerint (a Ne temere előtt) érvényesnek tekintették azt az eljegyzést, melyet a szülők (nem mások) kötöttek jelenlévő s nem ellenkező gyermekeik nevében, vagy azok távollétében, ha utólag legalább hallgatagon hozzájárultak (c. ún. in. VI. 4, 2.).

hogy *meghatalmazott* által ne köttessék az eljegyzés. A kódex ugyan nem szól erről semmit, de ha házasságot lehet kötni meghatalmazott útján, semmi ok sincs, hogy az eljegyzésnek ilyeténképpen való megkötését lehetetlennek mondjuk. Az analógia és amaz általános jogszabály alapján, hogy potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum,[27] ezentúl is lehet meghatalmazott által eljegyzést kötni. A meghatalmazás módját illetőleg az a véleményünk, hogy nem kell a házasságkötéshez való meghatalmazás szabályait (1089.) követni, mert az új jog ha ezt akarta, kifejezte volna.[28] Kifejezett rendelkezések hiánya miatt alkalmazni kell a régi jogot (6. kánon 4. és 23. kánon), vagyis különös meghatalmazás adassék, pontosan megállapíttassék a személy, kivel az eljegyzés köttessék, a meghatalmazást teljesítse maga a meghatalmazott, hacsak a megbízó a helyettesítést kifejezetten meg nem engedte s a meghatalmazás az eljegyzés előtt vissza ne vonassék. Ha visszavonatott, jóllehet erről sem a meghatalmazottaknak, sem a másik jegyesnek tudomása nincsen, az eljegyzés érvénytelen. Egyébként a rendes forma tartandó be a meghatalmazott útján kötött eljegyzésnél is. 2. A szabadság szempontjából legyen továbbá a beleegyezés ment az *erőszaktól* és *félelemtől*. A fizikai kényszer feltétlenül érvényteleníti az eljegyzést. Az erős, igazságtalan, külső ok által előidézett s az eljegyzés kierőszakolására irányzott félelem némelyek szerint éppúgy érvénytelenné teszi az eljegyzést, mint a házasságot,[29] mások szerint csak felbonthatóvá teszi, mivel a természetjog és tételes jog (103. § 2.) alapján minden szerződés érvényes, de felbontható ilyen félelem miatt, hacsak a jog érvénytelennek nem nyilvánítja. Az eljegyzést a jog nem nyilvánítja annak sehol, mintahogy megteszi a házassággal és szerzetesi fogadalommal

[27] Reg. iuris 68. in VI.

[28] Így *Chelodi* is nr. 17, *Noldin* (De iure matr. 49. l.), *Capello* nr. 96., *Wernz—Vidal* nr. 89.[78]

[29] Így *sz. Alfonz* Theol. mor. De matr. 844.; *Sanchez* l. IV. disp. 19. n. 3.; *Gasparri* 72., (67.); *Cappello* nr. 98.; *Schönsteiner* III. § 2. II. stb.

(1087. § 1., 572. § 1. n. 4.).[30] 3. Legyen végül a beleegyezés ment a *tévedéstől.* Olyan tévedés, mely érvénytelenné teszi a házasságot, érvényteleníti az eljegyzést is. Valamely tulajdonságban való, de jelentékeny tévedés felbonthatóvá teszi az eljegyzést. (104).

ε) Legyen a beleegyezés *határozott személyre irányzott* (ami a mai írásbeli alakszerűség mellett alig is lehet másképp és ha mégis előfordulna, hogy pl. egy férfi három testvérnek egyszerre ígérne házasságot, és azok viszont ígérnék, hogy akit közülök választ, az hozzá megy, nem volna érvényes az eljegyzés).

A *szülők* beleegyezése azelőtt sem volt, most sem szükséges az eljegyzés érvényességéhez. De mivel az 1034. kánon szerint a kiskorúak figyelmeztetendők, hogy szülők tudta nélkül s ésszerű akarata ellen házasságot ne kössenek, eljegyzésük érvénytelen ilyen körülmények közt.

Az eljegyzés, mint minden szerződés köthető 1. *határnap* kitűzésével, éspedig vagy úgy, hogy a határnaptól az eljegyzés joghatályának kezdete vagy vége van függővé téve.[31] [32] 2. *Meghagyással* (sub modo.) A meghagyás az eljegyzéshez kötött valamely külön szolgáltatás, melynek igazságosságból való teljesítésére a másik fél kötelezettséget vállal. „Eljegyzést kötök veled, te pedig ezt vagy azt fogod teljesíteni". A meghagyás az eljegyzés hatályát nem függeszti fel, nem is felbontó feltétele az eljegyzésnek, hanem az eljegyzés rögtön érvényes, de hozzá van kötve valóságos kötelezettségként a másik fél részéről teljesítendő szolgáltatás. Ha lehetetlen vagy tisztességtelen a meghagyás, az eljegyzés akkor is érvényes, de a meghagyás nem teljesítendő s úgy tekintendő, mintha nem is volna kikötve.[33] 3. *Feltételesen*[34] *a)* Ha a feltétel valamely múlt vagy jelen esemény, az eljegyzés rögtön ér-

[30] Így *Wernz* IV. 97,; *Santi* IV. t. 1. n. 10.; *Sherer* § 110.[10]; *Leitner* Lb.[2] 493. 1.; *Wernz—Vidal* nr. 85. II,: *Linneborn* § 6. III.

[31] *Scherer* 11. § III. 1.; c. 16. X. 4, 1.

[32] Kezdő határidő és véghatáridő. Az eljegyzésnél mindkettő megengedett, a házasságnál véghatáridő kitűzése lehetetlen. (L. alább az 50. §-ban.)

[33] Így az általános vélemény szerint: *Sanchez* I. V. disp. 19., n. 7,: *Gasparri* nr. 105., (85.): *Scherer* ellentmond: 110. § 35.

[34] A feltételről alább bővebben lesz szó.

vényes vagy érvénytelen, aszerint, amint a feltétel megtörtént vagy nem. b) Ha a feltétel valamely szükségszerű vagy lehetetlen vagy meg nem engedett, de nem a házasság lényegével ellenkező jövőbeli esemény, úgy tekintendő, mintha ki sem kötötték volna. Ha ellenben a feltételül kikötött jövőbeli esemény a házasság lényege ellen van, az eljegyzés nem jön létre.[35] c) Ha valamely tisztességes, esetleges jövőbeli eseményt úgy kötöttek ki feltételül, hogy az eljegyzés csak akkor következzék be, ha a feltétel megvalósul, a feltétel felfüggeszthető. Ilyen feltétel mellett tehát, míg az meg nem valósul, nem joghatályos az eljegyzés, hanem függőben van. Azért a felek nem léphetnek vissza, hanem tartoznak bevárni a kikötött eseményt, hacsak időközben a feltételről le nem mondanak. d) Ha a jövőbeli eseményt úgy kötötték ki, hogy annak bekövetkezte esetén az eljegyzés, mely érvényesen jött létre, felbomoljék, bontó a feltétel. Az eljegyzés ilyen feltétellel is megköthető, mert az természeténél fogva felbontható szerződés, nem úgy mint a házasság. Ha tehát a bontó feltétel teljesedik, az eljegyzés felbomlik.

Az eljegyzés erősítésére szolgálhat 1. az *eskü*, mely az eljegyzés érvényességén mit sem változtat, csupán a már fennálló kötelezettséget új címmel erősíti, az Istennek tartozó tisztelettel; 2. *jegyzálog* (arrha), foglaló jelenti azt az ingó vagy ingatlan dolgot, melyet az egyik fél a másiknak ád a kötött eljegyzés erősítésére s a kötendő házasság zálogául azzal a feltétellel, hogy a házasság megkötésekor visszatérjen arra, aki adta. Ha pedig a házasság nem jön létre, a jogtalanul visszalépő elveszíti, amit adott, illetve visszatéríti, amit kapott, sőt esetleg kétszeresét, vagy többet is. A joggal visszalépő pedig visszakapja, amit adott, megtartja amit kapott. Ha szokás alapján a házasság megkötése után a jegyzálog nem adandó vissza, akkor inkább jegyajándék jellege van. Jegyzálog adása nem ellenkezik a természetjoggal, mert az eljegyzés megerősítésére és az elhamarkodásnak elhárítására szolgál. Azért a római jog és a kánonjog[36] is megengedte és megengedi s mind

[35] A b) alatti szabályok nem mindenben egyeznek meg a római jogon alapuló eddigi tanítással. Eddig lehetetlen és meg nem engedett (múlt, jelen vagy jövőbeni), feltétel mellett nem jött létre eljegyzés. Azt véljük, hogy a feltételes házasságra vonatkozó szabályokat kell e pontban alkalmazni az eljegyzésekre is (1092., nr. 1.), amint különben *Sanchez* (I. V. disp. 17. n. 2.) eddig is vallotta. *Cappello* nr. 99.; *Linneborn* 6. § III.; *Triebs* 19. §; *Knecht* p. 149., *Gasparri* (E. n. nr. 80) ma is a régi jogot tartják.

[36] c. 3 C. 30 qu. 5.

mennyiségének, mind a visszatérítés módjának megállapításában tág teret ád a felek megegyezésének, csak arra kell vigyázni, hogy a jegyzálog bánatpénzzé ne váljék;[37] 3. a *jegyajándék* (largitio, donatio sponsalitia, jocalia) inkább ingó dolognak ajándékozása a megkötendő házasság feltétele alatt, mely a házasság bekövetkeztével nem térítendő vissza: de visszatérítendő, ha az eljegyzés közös akaratból, vagy annak a hibájából bomlott fel, aki a jegyajándékot kapta.

A jegyzálog és ajándék visszatérítése, illetve a kártérítés per útján is követelhető. L. erről alább.

Kötbér (szerződéses bírság, poena conventionalis) az a büntetés, mely az eljegyzési szerződés nem teljesítése esetére van kikötve. Különbözik a jegyzálogtól, mert ezt mindjárt az eljegyzés megkötésekor adják éspedig kisebb mennyiségben, a kötbért ellenben csak a szerződés nem teljesítése esetére kötik ki és hogy hatályos legyen, nagyobb mennyiségben. A kódex előtt valószínűbb volt az a vélemény, hogy a kötbért a jogtalanul visszalépő sem tartozik megfizetni, nem azért, mintha a jogtalanul visszalépésre kikötött kötbér ellenkeznék a dolog természetével, hanem mert tételes törvény a házasság szabadságának védelmére mindenféle kötbér kikötését tiltotta. Ilyen törvény a c. 29 X. 4. 1 volt, mely az általánosabb értelmezés szerint nemcsak a jogos visszalépésre, hanem általában mindenféle esetre megállapított kötbért érvénytelenített, amikor jogos és jogtalan visszalépés közt való megkülönböztetés nélkül mondja: „cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sit merito improbanda".[38] *Most*, ez a törvény a kódex által hatályon kívül helyeztetvén, nincs oly törvény, mely a jogtalan visszalépésre kikötött kötbért tiltaná, azért az ilyen kikötés érvényesnek mondandó.[39] Teljesítésére azonban az egyházi bíróság előtt kereset nem indítható.

A M. H. T. szerint bármely kikötés arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis volt. (2. §).

c) A *házassági ígéret nyilvánításának módja.* Természetjogi szempontból a házassági ígéret nyilvánításához semmiféle különleges alakszerűség nem szükséges, csak az kell, hogy legyen

[37] *Wernz* IV. 99.; *Gasparri* 108—110.; (91. s.); *Scherer* 110. § III. 6.
[38] *Wernz* IV. 99. VI.; *Scherer* II. 110. § III. 5.
[39] Így *Wermeersch—Creusen*, Epitome II. nr. 282.; *Cappello* nr. 103.; *De Smet* nr. 23., *Wernz—Vidal* nr. 92, III.; *Knecht* p. 152.; *Linneborn* 6. § III. érvénytelennek tartja.

az ígéret határozott és biztos módon kijelentve, szóval, írásban, érthető vagy szokásos jelek által. Legújabb időkig az egyházjog sem kívánt többet s a titokban történt házassági ígéretnek is megvolt az érvényessége s egyházjogi következménye. Mivel azonban a klandesztin eljegyzésekből sok visszaélés és bizonytalanság származott, sok házasság az érvénytelenség veszélyének volt kitéve, perek keletkeztek: az egyház már régóta helytelenítette a titokban létrejött eljegyzéseket, majd pedig a spanyolországi és latin-amerikai fentebb említett partikulárjogi intézkedések mintájára a Ne temere dekrétumban[40] az egész egyházra szólólag bizonyos alakszerűséget írt elő az eljegyzések érvényességéhez. A kódex a Ne temere szabályait vette fel éspedig nemcsak a két-, hanem az egyoldalú házassági ígéretre vonatkozólag is.

Ezek szerint, hogy akár az egy-, akár a kétoldalú házassági ígéret érvényes legyen: 1. a plébános vagy helyi Ordinárius, 2. vagy két tanú előtt kötendő, 3. írással (per scripturam). 4. melyet a felek s a plébános vagy helyi Ordinárius, illetve a két tanú aláírnak (1017. § 1).

Ad 1. Kit kell érteni a plébános és helyi Ordinárius alatt, alább (az 52. §-ban) fogjuk látni. Az említettek mint közhitelű tanúk (testes autorizabiles) szerepelnek. Hogy csakis saját területük határain belül, de ott aztán nemcsak saját alattvalóik, hanem mások eljegyzésénél is szerepelhetnek hivatalos tanúkként, a SCC-nak a 6. kánon 2. pontja értelmében az új jogban is érvényes declaratiója kijelentette.[41] Az időpontról, amelytől fogva tanúskodniok lehet[42] s azokról a körülményekről (ítéletileg kimondott kiközösítés, interdiktum, felfüggesztés) melyek e jogot felfüggesztik, ugyanazt kell mondani, mint ami a plébánosok

[40] Decr. S. C. C. De sponsalibus et matrimonio iussu et auctoritate ss. D. N. Pii Papae X. editum. 1907., 2. aug. Életbe lépett 1908. ápr. 19-én.

[41] Így *Schäfer* Das Eherecht nach dem CIC. 42—3. l., *Chelodi* 15. l. *Noldin* 46. l., *Triebs* 18. § 5. stb. — Azért ha területük határain kívül akarnának tanúként szerepelni, csak mint közönséges tanúk, tehát másodmagukkal tehetnék.

[42] 334. § 2.; 461.

és Ordináriusok közreműködéséről a házasságkötésnél áll.[43] A hivatalos tanuk mást ilyen tanúskodásra nem delegálhatnak. Az új jog ugyan ezt sem mondja kifejezetten, de a S. C. C. kijelentette,[44] hogy e dologban nincs helye delegációnak.

Ad 2. Közhitelű tanú helyett közönséges tanuk előtt is köthető az eljegyzés. Legalább ketten kell, hogy legyenek. Egyébként bárki lehet tanú, csak képes legyen a tanúskodásra és tudjon írni.[45]

Ad 3. Az írásbeliség nem úgy értendő, hogy maguknak a jegyeseknek kell az okmányt megírniok. Nyomtatott, gépelt vagy más által írt formulát is aláírhatnak. A szövegnek világosan tartalmaznia kell a házassági ígéretet. Hogy a keltezés szükséges-e az eljegyzés érvényességéhez (az év, hónap, nap megjelölése) megint nem mondja a kódex, de ebben a pontban is érvényben levőnek tekintjük a S. C. C. 1903. júl. 27-én adott declaratióját[46] és így érvénytelen az eljegyzés keltezés nélkül.[47] Szándékos hamis keltezés *Wouters* véleménye szerint szintén érvénytelenítő.[48] A hely megjelölésének szükségességét *Wouters* nézetével szemben nem tartjuk szükségesnek az érvényességhez,[49] kivéve, ha annak a helynek plébánosa vagy ordináriusa írta alá a szerződést, ahol az eljegyzés köttetett, hogy megállapítható legyen, hogy a plébános vagy ordinárius valóban saját területük határain belül működtek közre az eljegyzés megkötésénél. (*Gasparri* E. n. 72.)

Az okirat nem a megkötött eljegyzés bizonyítására szolgál, hanem az eljegyzés létrejövetelére.

Ad 4. Az okiratot a feleknek és a tanuknak sajátkezűleg kell aláírniok. Ha a felek valamelyike, vagy mindketteje nem tud, vagy nem képes írni, az eljegyzés érvényességéhez szükséges, hogy e körülmény

[43] *Chelodi* csak abban kételkedik, hogy vajon az excommunicatio és interdictum is éppúgy felfüggeszti-e a tanúskodás jogát, mint a suspensio ab officio? A 19. kánon szerint a büntető és a jogok szabad gyakorlását korltozó kánonok szorosan értelmezendők. Ezért az 1095. § 1. n. 1. alig terjeszthető ki szerinte az eljegyzésnél közreműködő plébános vagy Ordináriusra (15. 1. 1. j.) Ugyanígy *Cappello* is n. 93.

[44] 1908. márc. 28. ad VI. (ASS. XLI. 289.)

[45] S. C. Sacr. 1910. márc. 12. ad. IV. (AAS. II. 193—196.)

[46] Ad II. (ASS. XLI. 512.)

[47] A kódex megjelenése után egy ideig ingadoztak a vélemények e pontban, most már azonban általános a szövegben előadott felfogás.

[48] Commentarius in decr. Ne temere (Amsterdam, 1912.[4]) 12. 1. Így *Cappello* (nr. 89.), *Schäfer* (Das Eherecht[9] 44. l.) is.

[49] Így *Hilling* (AKK. 1925., 97. kk. 1.), *Cappello* nr. 89., *Wernz—Vidal* 89.[70]; *De Smet* 10.

az iraton megjegyeztessék s az egy hivatalos, illetve két közönséges tanún kívül egy további tanú alkalmaztassék (1017. § 2.)[50] — Gépírásos, vagy bélyegzővel odanyomott aláírás érvényteleníti a szerződést, mert az ilyen aláírás a hitelességnek nem elég bizonyítéka. — Az aláírásra kötelezettek együttes jelenlétében végzendő az aláírás, és nem volna érvényes, akkor, ha úgy küldenék, vagy vinnék egyiktől a másikhoz aláírás céljából. Ezt sem mondja ki a kódex, de ebben a pontban sem kell eltérni a régi jogtól, mely szerint az érvényességhez szükséges, hogy valamennyien unico contextu végezzék az aláírást.[51]

Ugyanígy történik az eljegyzés megkötése, ha a felek valamelyike nevében meghatalmazott jár el. (*Eljegyzési szerződésminták* a Függelék 2. pontjában vannak).

Mind az egy-, mind a kétoldalú házassági ígéret *érvénytelen* mindkét fórumban, ha nem ezen alak szerint köttetett[52] (1017. § 1.). A Ne temere ezt ilyen világosan nem mondotta ki s azért akkor még vitatkoztak, hogy semmisek-e az alak nélküli eljegyzések a lelkiismereti fórum előtt is. Voltak, akik igenlőleg feleltek,[53] annál is inkább, mert a S. C. super negotiis eccl. extraord. 1902. nov. 5-én kijelentette, hogy Spanyolországban és a Latin-Amerikában az ott előírt alak nélkül kötött eljegyzések mindkét fórumban érvénytelenek. Belső érvet is hoztak fel e nézet mellett: ha az eljegyzés a külső fórumban érvénytelen, a belsőben pedig érvényes volna, ez számtalan aggodalomnak, kételynek és törvényszegésnek válnék forrásává. A kódex most határozottan kimondja, hogy az alak nélküli házassági ígéret (az egyoldalú is)[54] mindkét fórumban érvénytelen.

[50] A Ne temere (art. I.) csak azokról beszélt, akik nem tudnak és hallgatott azokról, akik nem képesek (pl. írógörcs miatt) írni. De már a Ne temere commentátorai azt tanították, hogy az írni nem tudókkal az írásra képtelenek is értendők (pl. *Wouters* i. m. 13. l.). A kódex most kifejezetten említi azt, qui scribere nesciat és qui nequeat.

[51] S. C. C. 1908. júl. 27. ad. I. (ASS. XLI. 412.)

[52] Anélkül, hogy tiltott volna.

[53] *Gennari—Csaszár:* Az új házassági törvény (Szombathely, 1908.) 19. l.; *Wouters* i. m. 19. — A tagadó nézet képviselőit l. *Sägmüllernél* II. 105. l. 3. j.

[54] A Ne temere az egyoldalú házassági ígéretre nem terjesztette még ki a lényeges alak kötelező erejét.

Az egyesült keletiek házasságjoga a 6. kánonban a jegyesség alakisága tekintetében eltér a latin egyházfegyelemtől és inkább a házasságkötés lényeges formájára hasonlít. A kánon írásbeliséget nem említ. Az eljegyzés mindkét fórumban csak akkor érvényes, ha azelőtt a plébános, helyi hierarcha vagy e kettő közül egyiktől delegált pap előtt kötik, akinek joga van a 86. és 87. kánonok szerint a házasságkötéshez érvényesen assistálni. Más két tanú nem szükséges. Az eljegyzéshez assistáló pap kötelessége azután a jegyesek könyvébe az eljegyzést beírni, de ez csak a már megtörtént eljegyzés bizonyításához szükséges, míg a latinoknál az eljegyzést az írásbeli megkötés hozza létre. A 7. kánon még a partikuláris jog rendelkezését is sürgeti, mely szerint a jegyesek eljegyzésük alkalmával az ehhez assistáló plébános, helyi hierarcha vagy egyikük által delegált pap áldását is vegyék az euchologiumban megállapított rítus szerint. A latin és keleti rítusú felek eljegyzése, mivel a két rítus rendelkezése egymástól eltérő — a jegyesek egyikének rítusa szerint történjék.

(L. *Coussa* i. m. 16. 182.)

9. § Az eljegyzés következményei[1]

Az érvényes eljegyzésből származó következmények ezek:[2]

1. *kötelezettség a jegyesi hűség megtartására.* Ebből folyik, hogy nem szabad az egyik félnek a másik beleegyezése nélkül messze idegenbe távoznia. Kötelesek a jegyesek a másokkal való gyanús, tisztességtelen, méginkább a nemi érintkezéstől őrizkedni. Ha ez utóbbi mégis megtörténnék, több moralista szerint súlyos bűnt követnének el a kölcsönös igaz-

[1] *Wernz* IV, 100—104.; *Gasparri* 114—123. (93—106,); *Aichner* 106, §: *Sägmüller* 127. § 5.; *Leitner* 60, § II. Kap., 39. §; *Linneborn* 6. §; *Wernz—Vidal* nr. 93—101,; *De Smet* 24—27.; *Cappello* 107—114.; *Triebs* 20. §: *Vermeersch-Chreusen* Epit. II. 282.; *Knecht* § 18.; *Schönsteiner* III. § 14.

[2] E pontban is legfőképpen a szerződésekre vonatkozó általános elvek alkalmazandók.

ságosság ellen, mert a másnak megígért dolgot lényegesen lerontják (hogy a tisztaság ellen súlyos bűn, az természetes); mások azt vélik, hogy a kölcsönös igazságosság szempontjából nem súlyos, ismét mások szerint csak a menyasszony részéről volna súlyos, végül: egyik sem vétkeznék az igazságosság ellen;[3]

2. *kötelezettség a házasság megkötésére.* Megkötendő a házasság, ha a jegyesek időt tűztek ki, a megállapított időben; ha nem tűztek ki időt, amint lehetséges, vagy amint az egyik fél azt méltányosan kívánja;

3. a két előbbi kötelezettségben már bennfoglaltatik az a további *kötelezettség, hogy a jegyesek tartózkodjanak egy harmadik személlyel való eljegyzéstől, még inkább házasságkötéstől.* Harmadik személynek tett *házassági ígéret* érvénytelen volna, mivel már valakinek elígért dolog nem ígérhető oda egy harmadiknak. A házassági ígéret ellenére kötött *házasság* érvénytelen nem volna ugyan, de mindenesetre tiltott, mert amit valakinek odaígértem, érvényesen adhatom ugyan egy harmadik személynek, de nem megengedett módon;

4. az érvényes eljegyzésből *keresetjog* származik *a károk megtérítésére,* ha keletkeztek belőle. (1017. § 3.)

Ellenben az eddigi jogtól eltérően nem származik *az eljegyzésből, habár érvényes és semmiféle ok nincs, amely betartása alól felmentene, kereseti jog a házasság megkötésére.* (1017. § 3.). Az eljegyzés tehát csak naturális obligatióval kötött szerződés.

A római jog szerint is úgy volt, hogy az eljegyzés nem alapított keresetet a házasság megkötésére.[4] A kánonjog ellenben a kódex életbeléptéig megengedte, hogy a házasság megkötése végett kereset indít-

[3] *Sz. Alfonz* (De matr. 847.) elég probabilisnak mondja azt a véleményt, hogy egyik sem vétkezik az igazságosság ellen; ugyanígy *Noldin* De praecepto VI. nr. 19.; *Cappello* 107., *Gasparri* 118. (110.) és az 1017. kánon 3. §-ára való tekintettel ezt a nézetet fogadjuk el. — *De Smet* (nr. 27.) szerint mindkét fél súlyosan vétkezik az igazságosság ellen.

[4] c. 3, 5 C. 5, 1.

tassék,[5] bár a vonakodó felet nem kényszerrel, hanem csak egyházi fenyítékkel, az utóbbi időkben meg éppen csak komoly intelemmel igyekezett az egyházi bíróság arra bírni, hogy ígéretét betöltse, mert „coactiones huiusmodi difficiles solent exitus frequenter habere."[6] Most a kódex is úgy intézkedik, hogy a házasság megkötése iránt kereset nem indítható, ellenben indítható kártérítés iránt, ha ti. az eljegyzés jogtalan felbontásából kár származott, pl. a kötendő házasság céljából tett kiadások címén és az ilyen kereset akár az egyházi, akár a világi bíróság előtt benyújtható (actio „mixti fori")[7] Ugyanígy rendelkezik az *egyesült keletiek* házasságjoga a cn. 6. § 3.-ban.

Az 1017. § 3. intézkedése folytán α) nem fogad el az egyház keresetet a hűtlenül elhagyott jegyes részéről a másik jegyesnek egy harmadik személlyel tervezett házassága megakadályozására, sem annak megállapítására, hogy volt-e elég oka az eljegyzéstől való visszalépésre;[8] nem lehet kérelmezni, hogy az ilyen házasság megakadályozására tilalmat adjon ki, melynek régebben „Nihil transeat" volt a neve; nem kell a hirdetéseket abbahagyni, ha valamely megkötendő házasság ellen felszólamlás érkezik a plébánoshoz azon a címen, hogy a házasulandók valamelyike előzőleg mással volt eljegyezve, még kevésbé kell a plébánosnak hivatalból eljárni ily esetekben, sem pedig elhalasztani nem kell a házasságkötést addig, amíg a kártérítési kereset el nem intéződik. ß) Éppen ezért nem is kánoni tiltó akadály most már, mint volt a kódex előtt a házassági ígéret egy harmadik személlyel kötendő házasságot illetőleg. γ) Megszűnt köztisztességi bontó akadály lenni az egyik jegyes és a másiknak elsőfokú vérrokonai közt.

Arról, hogy érvényes eljegyzés azelőtt vélelmezett házassággá lett testi közösülés által, fentebb már volt szó. (7. § 7.)

Sok vita folyik afölött, milyen természetű az eljegyzésből származó kötelezettség a házasság megkötésére. Ha súlyos és a kölcsönös

[5] c. 10, 17, 22 X 4, 1.
[6] c. 17, X 4, 1.
[7] PC. 2—3. jún. 1918 IV. 2. (AAS. X. 345.)
[8] PC. 2—3. jún. 1918 IV. 1. (AAS. X. 345.)

igazságosságon alapuló, mint *Triebs* (I. p. 108. s.) és *Chelodi* (nr. 18.) mondja, ebből nem csekély nehézség származik az 1017. kánon által teremtett eljegyzési jog körül. A belső fórumban fennáll a kötelezettség a házasság megkötésére, követelni kell annak teljesítését, esetleg a feloldozás megtagadásával is, a külső fórumban pedig az a törvény, mely lényeges alakszerűséget ír elő az eljegyzés érvényességéhez, megtagadja a kereseti jogot annak érvényesítéséhez. Ezáltal az egyház a belső és külső fórum közt egyenes ellentétet teremtene. E nehézséget, melyről az új jog értelmezői közül kevesen szólnak, *Wernz-Vidal* (nr. 96.) így próbálja megoldani: az 1017. kánon nem egyenesen és kifejezetten mondja, hogy a házassági ígéret lelkiismeretben kötelez a házasság megkötésére, hanem csak következtetés útján vezetik le belőle. A törvényhozó szándékának és a benne feltételezendő következetességének megfelelőbb az az értelmezés, hogy mivel a törvény csak a kártérítésre ad kereseti jogot, a házassági ígéretet kötelezőnek tekinti vagy a megígért házasság megkötésére, vagy a kár megtérítésére, úgy hogy a házasság megkötése semmiképp sem kötelezi azt, aki kész az ígéret megszegéséből eredő kár megtérítésére. — *De Smet* (nr. 24.) és *Cappello* (nr. 111. kk.) evvel szemben valószínűbbnek látja, hogy az 1017, kánon a belső fórum számára nem vagylagos, hanem abszolut kötelezettséget állapít meg. *Gasparri* (E. n. 97. kk.) viszont azt tanítja, hogy amikor a törvényhozó megszűntette az eljegyzésből származó keresetjogot a házasság megkötésére, ezzel indirekte megszűntette egyben a házasság megkötésére való súlyos lelkiismereti kötelezettséget, úgy hogy az eljegyzésből csak nem súlyos (levis) kötelezettség származik a házasság megkötésére: ezért a gyóntató az igazságtalanul visszalépőtől és a házasság megkötésétől vonakodótól a bocsánatos bűn miatt nem tagadhatja meg a feloldozást.

Állami törvények. A polgári házasságot szabályozó állami törvények a legtöbb országban szintén úgy szólnak, hogy az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére, legfeljebb az okozott kár megtérítésére, némely országban még arra sem.[9]

A *magyar* H. T. 1. §-a szerint sem származott kereseti jog a házasság megkötésére, ellenben kártérítésre igenis, mert a 3. § szerint az a jegyes, aki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett, vagy a másik jegyesnek a visszalépése alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozott és köteles volt azt, amit neki a másik jegyes vagy

[9] *Wernz* IV. 126.

annak rokona a kötendő házasság okából ajándékozott, vagy az eljegyzés jeléül adott, természetben visszaadni, vagy gazdagodása erejéig megtéríteni: a másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig hatályát vesztette.[10] Kártérítési vagy visszakövetelési joga eszerint csak a jegyesnek vagy rokonának volt, ha valóban kár érte. Az ilyen keresetek az eljegyzéstől való visszalépés napjától számított egy év alatt elévültek.[11] (5. §).

Új magyar családjogi kódexünk: 1952: IV. tv. a jegyességről, a belőle folyó kártérítési igényről semmit sem említ.

10. § A házassági ígéret (eljegyzés) felbontása[1]

Erre a pontra nézve sem tartalmaz a kódex semmiféle rendelkezést. Nevezetesen nem kívánja, hogy valamilyen alakszerűség betartásával (pl. okirattal) történjék a felbontás. De amikor az 1017. kánon 3 §-ában a házassági ígéret teljesítése alól felmentő okokról tesz említést, bentfoglalólag fenntartja a házassági ígéret felbontására vonatkozó régebbi törvényeket, melyeknek legalább annyiban ma is van jelentőségük, amennyiben kártérítésre irányuló keresetet még mindig lehet indítani.

A házassági ígéret kétféleképpen bontható fel és pedig 1. úgy, hogy mindkét félre nézve megszűnik, 2. úgy hogy csak az egyik fél szabadul fel, a másik ellenben nincs jogosítva a visszalépésre.

I. *Mindkét félre* nézve megszűnik a házassági ígéret.[2]

1. a *felek kölcsönös megegyezése által,* amennyiben kétoldalú, és annak lemondása által, akinek javára az ígéret szól.

[10] A magyar ht. az eljegyzés intézményét szintén nem szabályozta részletesen (mint a kánonjog sem), azért a szerződésekre vonatkozó általános szabályok voltak alkalmazandók. Az eljegyzés létrejöveteléhez alakszerűséget nem írt elő. Csak éppen az eljegyzés joghatályáról és megszűnésének következményeiről rendelkezett.

[11] *Jancsó* i. m. 3—6. §§.

[1] *Wernz* IV. 110—125.; *Gasparri* 124—166. (107—125.); *Aichner* 161. §; *Sägmüller* 127. § 7, 8.; *Leitner* 60. § III. Kap.; *Linneborn* 6. § V.; *Wernz-Vidal* nr. 102—110.; *De Smet* 31—39.; *Cappello* 115—138; *Triebs* 21. §; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. nr. 283.; *Knecht* §§ 19., 20.; *Schönsteiner* III. 15—17.

[2] Az egyik jegyes halálán kívül.

ha egyoldalú házassági ígéretről van szó. A házassági ígéret mint minden szerződés, természeténél fogva felbontható, hacsak a jog nem tiltja. Ennél a szerződésnél pedig nem tiltja. Akkor is felbontható így az ígéret, ha esküvel erősítették. Isten az esküt arra a személyre való tekintettel fogadja el, akinek az ígéret szólt. Ha ez a személy lemond az ígéretről, Isten is lemond az esküről;

2. *ha a jegyesek között elháríthatatlan akadály keletkezik.*[3] Lehetetlenre senki sem kötelezhető. Ha az akadály valamelyik fél vétke miatt keletkezett, köteles az ártatlant kártalanítani. — Ha az akadály elhárítható, az ártatlan fél teljesen szabaddá válik, de az akadály keletkezésében hibás fél nem, hanem szoros jog szerint köteles, ha nagy költség és nagy késedelem nélkül lehetséges,[4] felmentést szerezni. — Ha az akadály ideiglenes, az ártatlan fél azonnal szabad és visszaléphet, de ha nem lép vissza, a másik fél kötve marad s az akadály megszűnte után tartozik ígéretét teljesíteni;

3. a felbontó feltétel bekövetkezése és a felfüggesztő feltétel elmaradása esetén:

4. a véghatáridő elteltével.

II. Azok az okok, melyek miatt *az egyik fél visszaléphet,* míg a másik kötve marad, a következők:

1. ha az egyik fél a *jegyesi kötelezettségeket megszegi, a)* más személlyel való gyanús összeköttetés, méginkább nemi

[3] Ilyen pl. az ünnepélyes vagy egyszerű szerzetesi fogadalom, (vagy már maga a szerzetbe való belépés), s a nagyobb rendek felvétele is. Úgy megszüntetik ezek az eljegyzést, hogy akkor sem éled fel, ha a fogadalom vagy coelibatus alól felmentenék az illető felet. A valószínűbb vélemény szerint ugyanez áll az örökös tisztaság, a szerzetbe lépés, a nagyobb rendek felvételének magánfogadalmáról is. Az eljegyzés azzal a hallgatag feltétellel köttetik: hacsak a tökéletesebb állapotot nem választom. Ha tehát valaki valóban ilyen állapotot választ, az eljegyzés önmagától végleg felbomlik. L. Wernz IV. 113[3b]. Harmadik személlyel kötött házasság esetén is valószínűbb, hogy végérvényesen megszűnik az eljegyzés. (L. Leitner Lb.[2] 592. l. k.)

[4] *Sz. Alfonz* VI. n. 858.

érintkezés[5] által,[6] *b)* újabb eljegyzés megkísérlése által, *c)* a házasságkötésnek elegendő ok nélkül való halogatása, *d)* végül azáltal, hogy az egyik a másik tudta nélkül vagy annak ellenére messze távozik s nincs rá kilátás, hogy rövidesen visszatérjen;

2. ha a házassági ígéret után olyan *változások* állnak be vagy már előbb is megvolt, de eddig ismeretlen olyan körülmények válnak nyilvánossá, melyeknek előrelátásával vagy ismeretével a házassági ígéret nem adatott volna. Vonatkozhatnak e változások *a)* a testi épségre és egészségre,[7] *b)* a lelki épségre, *c)* a vallás-erkölcsiségre, pl. az egyik jegyes vallást változtat, vagy kiderül, hogy iszákos stb., *d)* vagyoni körülményekre és családi állapotra;

3. visszaléphetnek a jegyesek, valahányszor a körülmények gondos mérlegeléséből az tetszik ki, hogy nem lenne boldog a tervezett házasság.[8]

Miután az eljegyzés nem alapít keresetet a házasság megkötésére, az eljegyzéstől való visszalépés okainak jogos- vagy jogtalansága iránti kereseteket sem fogad el többé az egyházi bíró.[9] Olyan esetekben, amikor tiszta és világos, hogy elegendő ok van a visszalépésre, eddig sem kellett a bíró közbenjötte.

[5] c. 25 X 2, 24.

[6] Az eljegyzés előtt elkövetett, de utóbb kitudódott fornicatio nemcsak a vőlegénynek, hanem a tisztességes menyasszonynak is jogot ád a visszalépésre. (Némelyek csak a vőlegénynek engedik meg a visszalépést. L. ezeket *Wernznél* IV. 115[143].)

[7] c. 3 X 4, 8; c. 25 X 2, 24.

[8] Ebből az is megállapítható, hogy a visszalépés alig mondható valaha bűnösnek, mert valami jogos ok mindig található ahhoz. (*Gasparri* 161.)

A kódex előtt feloldotta az eljegyzést — a másik fél akarata ellen is — *a római pápa felmentése*, melyet súlyos és jogos okból adhatott. Az ordináriusokat nem illette meg ez a hatalom. A kódex óta a pápai felmentés mint az eljegyzést felbontó ok elhagyható, mert a kártérítés alól a pápa nem menthet fel, az eljegyzésből származó levis obligatio alól pedig nincs miért felmentést kérni. (*Gasparri* E. n. 107.)

[9] „Non amplius admitti actionem de iusta causa dissolutionis sponsalium". PC. 2—3. jún. 1918 (AAS. X. 345.) IV. 1.

Ezentúl egyáltalában semmiféle *eljegyzési per* nem kerülhet az egyházi bíróságok elé, legfeljebb kártérítési perek.

Az új egyházi törvénykönyvnek az eljegyzéseket illetőleg nincs visszaható ereje. Azon jog uralma alatt áll az eljegyzés, amely megkötésekor volt érvényben, kivéve azt az egy pontot, hogy olyan eljegyzés alapján sem lehet ma keresetet indítani, mely 1918 pünkösdje előtt köttetett.[10]

11. § A házasulandók vizsgálata (Examen sponsorum)[1]

A házasságkötésnek szükséges előzménye a házasulandók vizsgálata és a hirdetések.

A vizsgálat kettőre terjed ki: 1. arra, hogy megvan-e minden kellék, mely a házasság érvényes és megengedett megkötéséhez szükséges, vagy más szóval, hogy mentesek-e mindenféle akadálytól, azaz hogy *szabad állapotúak-e* és ez az *általános vizsgálat* (examen generale); 2. arra, hogy a házasulandók, a vallási és állapotbeli ismeretekben elegendőképpen jártasak-e, és ez a *különös vizsgálat* (examen speciale, jegyes oktatás).

A) A házasulandók általános vizsgálata.

1. *Eredete* visszanyúlik a legrégibb időkig. Már az őskeresztényeknél szokás volt, hogy a házasulandók szándékukat bejelentették a püspöknek, kinek így módjában volt az érvénytelen vagy tiltott házasságot megakadályozni. A plébániai intézmény kifejlődésével a plébánosokra hárult a feladat utána kutatni, hogy megvan-e a házasságok

[10] PC. 2—3. jún. 1918 IV. 6. (AAS. X. 346.)

[1] *Wernz* 129—133.; *Gasparri* 172—194; 241—251. (126—146., 195—200.); *Sägmüller* 128. § I. II.; *Leitner* Lb[3] 45, 46, 61. §; *Aichner* 165, 191. § 2.; *Scherer* 111. § I., 113. § IV., V.; *dr. Lessenyey Ferenc:* A jegyesek vizsgálata (Szatmár, 1900); *Linneborn* 8. §; *Wernz-Vidal* 111—119; *Cappello* 144—150, 185; *De Smet* 676—699,; *Triebs* 23. §; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 285—287.; *Knecht* 21. §; *Schönsteiner* IV. §§ 1—3., 15., 16.

érvényes és megengedett megkötéséhez minden kellék. Németországban Nagy Károly egy capitulareja írta elő a jegyes-vizsgálatot,[2] tartalmazta a dekretális jog is,[3] a Rituale Romanum, XIV. Benedek „Nimiam licentiam" (1743 május 18.)[4] konstitucióját (§ 10.) és most a kódex is, továbbá a S. C. Sacr. 1921. júl. 4-i instructiója (AAS. XIII. 348—9.), mely újból közzéteszi és szorgalmazza ugyanazon C.-nak 1911 március 6-i instructióját, (AAS. III. 102.), legfőképpen pedig ugyanazon Congregációnak 1941 jún. 29-i „Sacrosanctum" instructiója (AAS. XXXIII. 297—318.) azokról a szabályokról, melyeket a plebánosok követni tartoznak a házasulandók vizsgálatánál, mielőtt őket házasságkötésre bocsátanák, mely az 1020. kánon rendelkezéseit kifejti és kiegészíti. Részint a második világháború zavarai miatt, részint mert a nm. Püspöki Kar nem rendelte el nálunk ennek az Instructiónak követését, nálunk még nem ment át egészen a gyakorlatba. Fontosabb intézkedéseit mégis közöljük. (L. *C. Zerba:* Explanatio Instr. „Sacrosanctum" Roma, 1950. *G. Osterle:* De Praeparatione sponsorum ad matr. a pastoribus animarum adhibenda. Monitor Eccl. 1955, 629—637.)

2. A házasulandók általános vizsgálata abban áll, hogy az illetékes egyházi felsőbbség szorgosan utána kutat, vajjon a tervezett házasság érvényes és megengedett megkötését nem akadályozza-a valami? (1019. § 1., 1020. § 1.) A személyek alkalmasak és a beleegyezésük kellő-e?

3. *A vizsgálat módja. a) Halálos veszedelem* esetén beható kutatás lehetetlenné válhat. Ilyenkor, más bizonyíték hiányában elég a házasulandók eskü alatt tett ama kijelentése, hogy meg vannak keresztelve, és hogy nincs köztük semmi akadály, hacsak alapos gyanúokok az ellenkezőt nem mutatják (1019. § 2.).

b) Rendes körülmények között ez az általános vizsgálat lefolyása: *jogosult és köteles végezni* az a plébános, aki illetékes a házasságkötésnél való közreműködésére (1020. § 1.) Ha a felek különböző plébániához tartoznak, a menyasszony plébánosa (1020. § 1., 1097. § 2.), de végezheti a vőlegényre vonat-

[2] *Leitner* Lb[3] 343.
[3] c. 3 X 4, 3.
[4] *Fontes* I. nr. 337.

kozólag az ő plébánosa is. Valahányszor más plébános végezte, tartozik a vizsgálat eredményéről hivatalos bizonyítványt küldeni éspedig az 1941-i Instr. szerint az ő egyhm. Hatósága útján ahhoz a plébánoshoz, aki a házasságkötésnél közreműködni illetékes (1029.) Jókor kell végezni (opportuno antea tempore: 1020. § 1.), a hirdetések előtt, lehetőleg a polgári házasságra való jelentkezés előtt, hogy elháríthatatlan akadály esetén a tervezett házasság megakadályozható legyen, közelebbről akkor, mikor a házasulandók szándékuk bejelentése céljából a plébániahivatalban megjelennek. *Gondosan,* vagyis mindenre kiterjedő figyelemmel. *Tárgya* a vizsgálatnak, hogy nem forog-e fenn tágabb értelemben vett akadály? (1020. §) Vagyis a házasulandók *szabad állapota.*

A *módot* illetőleg röviden ezt mondja a kódex: a vőlegényhez és menyasszonyhoz először együttes jelenlétükben személyi adataikra nézve, majd pedig mindegyikhez külön-külön négyszemközt is, óvatosan[5] kérdéseket intéz a plébános arról, hogy nincs-e köztük valamilyen akadály, hogy szabadon lépnek-e (különösen a nő) házasságra (1020. § 2.) Hogy a vizsgálat minél pontosabb legyen, minden fontosabb és az adott körülmények közt lehetséges akadályt érintsen a plébános, főleg pedig a ligamen, vérrokonság, sógorság akadályára terjeszkedjék ki. A crimen akadályára főleg akkor ügyeljen, ha konkubinátusban, vagy tisztán polgári házasságban élő jegyesek valamelyikük előbbi hitvestársának halála után jelentkeznek házasságkötésre. Legyen figyelemmel a polgári akadályokra, a szülői beleegyezésre, a jegyesek lakóhelyére is. (L. a Függelék 1. számát.)

Főleg a nagyvárosokban meg kell kérdezni a házasulandóktól (Appendix I. mellékletének 15, 16 pontjai szerint), hogy a katolikus vallás szerint való, azaz egységes, felbonthatatlan, szentségi, gyermeket vállaló, feltétel nélküli házasságot akarnak-e kötni minden ellenkező szándék kizárásával? Ha igen-

[5] „Foemina (interroganda est) in loco honesto, et omnio aperto ostio, et quoad potest, in propinquorum conspectu, quin tamen ipsi aliquid audiant." Scavini idézve *Gasparri*-nál n. 191.

nel felelnek, nem kell tovább kérdezni. Ha válaszukból vagy más forrásból az a kétség vagy gyanú merül föl, hogy ellenkező szándékkal vagy feltétellel készülnek házasságot kötni, magyarázza meg nekik a plebános, hogy így szentségtörést követnek el és nem köthetik meg házasságukat. Ha bevallják eféle szándékukat vagy feltételüket és nem hajlandók visszavonni, házasságkötésre nem bocsáthatók. Ha visszavonják, az jegyzőkönyvbe veendő. Ha a múltra, jelenre vagy jövőre szóló tisztes és megengedett feltételeket kötöttek ki, kérdezze meg őket a plebános: hogyan lehet a feltétel teljesedéséről tudomást szerezni? Ha tisztességtelen módon, úgy vegye rá őket, hogy ejtsék el a föltételt, amire ha nem hajlandók — eltiltandók a házasságkötéstől. Ha tisztességes úton, tegyen jelentést az Ordináriusnak. (Instr. appendixének I. Allegátuma 15—17.)

Ha *akadály gyanúja* merült fel, még alaposabb vizsgálatot kell tartani. Legalább két, hitelt érdemlő tanút is ki kell ilyenkor hallgatni, eskű alatt, kivéve, ha oly akadályról van szó, melyről a felek megszégyenítése nélkül nem lehet kérdezősködni. Ha a szükség úgy kívánja, a felek is esküre bocsátandók (1031. § 1. n. 1.).

Ha olyan jegyesekről van szó, kik a serdültség beállta után 6 hónapon keresztül más helyen is tartózkodtak (1023. § 2.), vagy kóborlókról, vagy olyanokról, kiknél joggal lehet akadályra gyanakodni, pl. kivándorlókról (Instr. S. C. Sacr. 1921. júl. 4.), az Ordináriushoz kell fordulni, ki vagy a hirdetéseket fogja előírni az illető helyeken (l. a köv. §-ban), vagy a szabad állapot bizonyítására szolgáló egyéb módokat jelöli meg. (1023. § 2.) L. e módokat a köv. §-ban. Részletesebb szabályokat az általános vizsgálatra és a szabad állapot igazolására (a hirdetésekkel kapcsolatos s alább említendő intézkedésektől eltekintve) nem ad a kódex, hanem a helyi Ordináriusokra bízza azok meghozatalát (1020. § 3.).

Sok egyházmegyében már eddig is nyomtatott kérdőív kitöltésével jegyzőkönyvet kellett felvenni a jegyes-vizsgálatról. A *passaui* és *jassy-i*

egyházmegyében saját aláírásukkal erősített nyilatkozatot kell kiállítaniok a házasulandóknak, hogy szabadon, kényszerítés nélkül, és hogy magára a házasságra, a házassági cselekményre, a házasság főcéljára és lényeges tulajdonságaira vonatkozó minden fenntartás és feltétel nélkül kívánnak házasságra lépni. (AKK. 1938. 171. kk.) Ezzel sok házassági per fog ott lehetetlenné válni.

Az 1941. évi Instructio az egész Egyházra nézve előírja, hogy a házasulandók külön-külön eskü alatt hallgattassanak ki szabad állapotukra nézve az Appendix I. számában foglalt kérdések szerint. Az Ordinárius szükséghez képest változtathatja a kérdéseket. A jegyzőkönyvet aláírják a felek és a plébános. Ez a házasságra vonatkozó ügyiratok közé helyezendő és ha később perrel támadnák meg a házasságot, az illetékes bíróságnak küldendő. Az Instructio a tanúkhoz intézendő kérdéseket is tartalmazza, akik akkor hallgatandók ki, ha akadály gyanúja merül föl. Végül pedig a szülők kikérdezésére ad utasítást abban az esetben, ha a házasulandó kiskorú és a plebános nem tudja biztosan, hogy nem ellenzik-e a szülők a házasságot?

A szabad állapotnak az a körülményes kutatása, melyet X. Kelemen „Cum alias" (1670 aug. 21.) dekrétuma és az azzal kapcsolatban a S. C. Off. és C. C. által később kibocsátott reskriptumok és instrukciók[6] írtak elő, a kódex óta nem kötelező már. Különben is kevés helyen[7] volt gyakorlatban. Az említett jogforrások szerint maga a püspök végezte a vizsgálatot s az állította ki a szabad állapotról a bizonyítványt s annak alapján eskethette meg a plébános a feleket. Ha a házasulandók különböző egyházmegyéből valók voltak, vagy házasságképes koruk beállta után több egyházmegyében megfordultak, mindegyik egyházmegye püspöke tartozott a vizsgálatot megtartani. Ha a felek valamelyik egyházmegyében (ahonnan valók voltak vagy ahol megfordultak) nem tudtak két olyan tanút megnevezni, akik ott kihallgathatók lettek volna, tartózkodási helyük egyházmegyéjéből való két tanút kellett megnevezniök, akik tudhatták, hogy nem kötöttek házasságot s a helyi Ordinárius ezeket hallgatta ki s az ő vallomásuk alapján állította ki a bizonyítványt a szabad állapotról. Ha még ez is lehetetlen volt, póteskü re bocsáthatta a püspök az illető házasulandót, de csak a S. C. Off. külön felhatalmazása alapján. A közönséges jognak e rendkívül szigorú szabályai főleg nagyobb egyházme-

[6] Megtalálhatók *Gasparri*-nál Alleg. III. nr. I—VII. (II. 480—495. l.)
[7] Olaszországnak bizonyos részein *(Gennari-Császár:* Az új házassági törvény, 1908. 29. l. 2. j.).

gyékben szinte kivihetetlenek voltak s nem csoda, hogy velük szemben a legtöbb helyütt ius particulare keletkezett, mely szerint maguk a plébánosok végezték a szabad állapot bizonyítására irányuló vizsgálatot, ők maguk szerezték be a bizonyítványokat azokról az idegen egyházmegyebeli plébániákról, ahol a házasulandók valamikor hosszabb időn át tartózkodtak és hallgatták ki az itteni tanukat, ha az idegen helyekről való s ott kihallgatható tanukat nem tudtak megnevezni a felek. Ha még ilyen tanuk sem álltak rendelkezésre, a pótesküre való bocsátáshoz püspöki engedély volt szükséges, melyet a szentszék külön felhatalmazása nélkül adhattak meg a püspökök. A kódex most a közönséges jognak régebbi előírásait hatályon kívül helyezi, s mint mondottuk, az Ordináriusok feladatává teszi, hogy a házasulandók vizsgálatára nézve részletes szabályokat adjanak. Ahol vannak már ilyenek, tovább is érvényben maradnak. Maga a kódex a fent előadott kevés szabályban és azonkívül még a hirdetésekkel kapcsolatban rendelkezik a szabad állapot bizonyításáról. Az 1941. évi Instr. ismét szigorúbbá teszi a jegyes-vizsgálatot.

Hogy egyébként mennyire fontos az általános vizsgálat, a S. C. Sacr. 1921 júl. 4-i idézett instrukciójából is kitetszik,[8] melyben ugyancsak a szabad állapot bizonyítását (és a megkötött házasságról szóló értesítésnek a keresztelési hely plébánosához való elküldését) szorgalmazó 1911 március 6-i Instructiót[9] továbbra is érvényesnek jelentve ki újból hangoztatja, hogy nem szabad a házasságkötésnél közreműködni, míg a szabad állapot bizonyítva nincs, továbbá előírja, hogy az arról szóló bizonyítványokat a helyi Ordinárius útján kérjék a plébánosok és különösen a *kivándorlók* házasságkötésénél legyenek óvatosak. Ezek többnyire úgy lesznek kezelendők, mint a vagusok. Vagy ha nem is mindig tekinthetők vagusoknak, ritkán lesz távol náluk az akadály gyanúja, azért az 1031. § 1. n. 3. értelmében nem szabad őket az Ordinárius megkérdezése nélkül megesketni, kivéve a szükségesnek, főképpen halálos veszedelemnek esetét.

4. Az általános vizsgálat nemcsak *bemondás*, hanem *okmányok* alapján is gyűjti adatait. Kötelessége a plébánosnak bekövetelni mindkét fél *keresztlevelét*,[10] (kivéve, ha az ő

[8] AAS XIII. 348—9.
[9] AAS III. 102.
[10] A *magyar* püspöki kar 1909. nov. 17-i tanácskozmányán úgy határozott, hogy az ország összes lelkészei kötelesek az 1895 okt. 1.

plébániájában történt a keresztelés), illetve csak az egyikét, ha a különböző vallás akadálya alól való felmentéssel (tehát kereszteletlennel) kötendő házasságról van szó[11] (1021. § 1.). A keresztlevél szolgál a házasulandó korának és keresztény mivoltának megállapításához hiteles forrásul, azonkívül esetleg bizonyos nyilvános akadályok nyomára is vezet, sőt mivel az új jog szerint a kereszteltek anyakönyvébe be kell vezetni a bérmálás felvételét, a házasságot,[12] a szubdiakonátust és ünnepélyes fogadalmat (470. § 2.), a jövőben a keresztlevél értékes és megbízható segítséget fog nyújtani a jegyes vizsgálathoz. Újkeletűnek (az 1941. évi Instr. (4 c. a.) szerint legfeljebb 6 hónap előtt kiállítottnak) kell lennie, hogy a szabad állapot körül esetleg beállott legújabb változásokat is tartalmazhassa. Ha nincs keresztlevél, elég a keresztelés bizonyítására — minthogy senkinek sem származik belőle kára — egyetlen megbízható tanú, sőt magának a félnek eskü alatt tett vallomása, ha felnőtt korában vette fel a keresztséget (779.). Ha nem felnőtt korában vette fel, tehát esküre nem bocsátható s más bizonyítási mód sincs, megfelelően alkalmazva a S. C. Off. 1883. aug. 1. és 1830. nov. 17-i dekrétumát lehet követni. (L. e mű 32. § 5. pontjában.)

Előfordulhat, hogy a megkeresztelt nemkatolikus fél képtelen keresztlevelet felmutatni. Ilyenkor a keresztség ténye és érvényessége a 32. § 5. pontjában ismertetett módon bizonyítandó. (Mint a valláskülönbség akadálya esetén.)

Az új egyházi törvénykönyv azt kívánja, hogy a házasságra lépő katolikusok *megbérmálva* is legyenek. Ha még nincsenek megbérmálva, mielőtt házasságkötésre bocsáttatnának,

---

után született házasulandók számára, a házasság megkötéséhez díjtalanul kiadni a keresztlevelet, nem a felek kezéhez, hanem egyenesen az illetékes lelkészhez, ennek megkeresésére. (L. *Sipos.* Rendelettár 20—21. l.).

[11] *Vegyes házasság* esetén tehát az akatolikus féltől is meg kell követelni a keresztlevelet.

[12] Valamint annak az egyházi bíróság által eszközölt esetleges érvénytelenné nyilvánítását (1988.).

vegyék fel a bérmálás szentségét, amennyiben súllyos nehézség nélkül lehet (1021. §. 2.).[13] A bérmálás felvételéről bizonyítványt követelni nem kell, mert az 1021. § 2. nem írja elő s mert ha felvétetett, a keresztlevélben úgyis említés van róla.

Az 1941. évi Instr. (4. c.) a bérmálási bizonyítványról is szól és az Appendix V. Allegátumához adott 2. jegyzet szerint a bérmálás bizonyítandó külön bizonyítvány hiányában a keresztlevélben foglalt bejegyzéssel vagy esküvel.

Az adott körülmények szerint szükségessé válhatik még az *előbbi házastárs haláláról* szóló anyakönyvi kivonat, vagy a holttányilvánítási végzés; az *el nem hált házasság alól* nyert pápai felmentés okmánya; egyházi bíróságok által hozott jogerős ítélet a *korábbi házasság érvénytelenségéről.*

5. Nem ugyan az általános vizsgálat alkalmával, de még a házasságkötés előtt a következő okmányokat tartoznak bemutatni a házasulandók: *a) a hirdetésekről és szabad állapotról szóló bizonyítványt,* ha az esketés helyén kívül másutt is kellett a hirdetéseket végezni (1029.); *b) a saját plébános engedélyét* az esketés végzésére (licentia), ha olyan plébániában lesz a házasságkötés, melyhez egyik fél sem tartozik (1097. § 1. nr. 3): *c) tanúsítvány* a polgári házasság megkötéséről.[14]

6. Ha a vizsgálat során semmiféle akadálynak nyomára jutni nem lehetett s a házasulandók még nem kötöttek két tanú előtt eljegyzést, a plébános most eljegyzést köttethet velük és lelkipásztorkodási szempontból ajánlatos és szorgalmazni való, hogy kössenek, anélkül mégis, hogy tartoznának kötni. Végül bejegyzi a szükséges adatokat az *eljegyzések anyakönyvébe,* melynek vezetését nem ugyan a közönséges jog, hanem a magyar partikuláris jog írja elő.

[13] Eddig csak ritka helyen kívánta a ius particulare a házasulandóktól a bérmálást. Most a ius commune mindenütt megkívánja, amennyiben nagy nehézség nélkül lehetséges. A nehézség persze az esetek túlnyomó nagy számában meglesz.

[14] Az okmányok beszerzésénél készséggel segítse a plébános a feleket. Azon okmányokat illetőleg is, melyeket az államjog követel.

Először a „Ne temere" végrehajtásához kiadott utasításaikban rendelték el a magyarországi püspökök[15] az eljegyzések anyakönyvét ezen rovatokkal: a jegyesek vezeték- és keresztneve, vallása, lakóhelye, a tanúk vezeték- és keresztneve, észrevételek (ez utóbbiba vezetendő az év és szám, mely alatt az eljegyzési szerződés a levéltárban elhelyezést nyert.) Az új egyházi törvénykönyvvel kapcsolatosan pedig a nm. magyar püspöki kar 1918 április 26-i tanácskozmányából kifolyólag megjelent utasításban így intézkedett: „Az eljegyzések anyakönyve továbbra is vezetendő." Az egyházmegyei zsinatok statutumai is (pl. a pécsiek a 314. és a 373. §-ban) előírják.

7. Ha a vizsgálat folyamán *akadály gyanúja* merült fel, a hirdetések megkezdendők (1031. § 1. n. 2.) s azon kell lenni, hogy a kétség eloszlattassék (a 3. pontban érintett módon, 1031. § 1., n. 1.). Ha nem sikerül, az esketés tilos az ordinárius megkérdezése nélkül. (1031. § 1. n. 3.).

Ha pedig a vizsgálat *biztos akadály* felderítésére vezetett, különböző lesz az eljárás, aszerint, hogy az akadály felmenthető-e vagy nem. Ha *felmentéssel nem hárítható el,* minden további eljárás beszüntetendő, mert a házasság nem jöhet létre. Ha *felmenthető és titkos,* a hirdetések megkezdendők és azonközben felmentést kell szerezni a belső fórum számára (1031. § 2. n. 1.). Ha *felmenthető és nyilvános,* a hirdetéseket nem szabad megkezdeni, míg csak az akadály el nem háríttatott, jóllehet esetleg tudomása van a plébánosnak arról, hogy a belső fórum számára már megadatott a felmentés (1031. § 2. n. 2.) Ha azonban a S. Poenitentiaria a belső nem szentségi fórum számára adott felmentést valamely titkos akadály alól — hacsak mást nem rendelt a felmentő leirat — a felmentés feljegyzendő egy a püspöki titkos levéltárban őrzendő könyvben (379.) és akkor nincs szükség a külső fórum számára új felmentésre, ha a titkos akadály később nyilvánossá lesz (1047.).

[15] A pécsi egyházmegyében Circ. 1908. IV. 25. I. 875/1908. sz. a. (L. *Sipos:* A pécsegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára, Pécs, 1912. 225. l. kk.)

Mielőtt a jegyesvizsgálat végeztével a plébános a házasságkötést megengedné, azt óhajtja az 1941 évi Instr. hogy előzetesen a püspöki kúriától engedélyt szerezzen az esketésre, melynek „Nihil obstat" a neve. Ha a házasulandók különböző egyházmegyékhez tartoznak, kötelezően írja elő az engedély kérését. E célból alkalmas időben terjessze be a plébános a házasságra vonatkozó összes előiratokat és azoknak az Instr. Appendixében található minta szerint való összefoglalását. Ugyanezt az összefoglalást kell kiállítani annak az idegen plébániának plébánosa számára is, ahol a felek esetleg esküdni akarnak. (4. a.)

Ugyanez az Instr. meghagyja, hogy az Ordináriusok őrizzék ellen a jegyesvizsgálatra vonatkozó szabályok végrehajtását és a hanyag plébánosokat a 2222 § 1. szerint, főleg a visszaesőket akár suspenzióval is büntessék.

B) A j e g y e s o k t a t á s (a jegyesek különös vizsgálata, examen speciale.) Ez a vizsgálat arra terjed ki, vajjon a házasulandók eléggé jártasak-e a kat. hit tanaiban (1020. § 2.). Végzi ugyanaz a plébános, aki az általános vizsgálatot végzi és pedig vagy ezzel egyidőben, vagy később, a hirdetések ideje alatt, de ne a házasságkötést közvetlenül megelőző utolsó napokban. Tudniok kell a jegyeseknek mindazt, amit az eszköz szükségességével kell ismerni, valamint a parancs szükségességével előírtakat is, hogy gyermekeiket oktathassák s állapotuk kötelességeit teljesíthessék. Ez a vizsgálat azonban el is hagyható, ha a jegyesek a hitben elég jártasak (1020. § 2.).

De sohase hagyja el a plébános a jegyeseknek körülményeikhez mért kioktatását (nem annyira kérdezgetés, mint inkább összefüggő, buzdító előadás alakjában) a házasság szentségének jelentőségéről, lényegéről és céljáról, a házastársak kölcsönös kötelességeiről, a házasság helyes használatáról (ha kétségük támad, a szülőket, vagy gyóntatót kérdezzék), a szülőknek a gyermekek iránt való kötelességeiről (gondoskodás a mielőbbi megkereszteltetésről, testi-lelki nevelésükről)[16] 1033.

[16] L. erről bővebben *Leitnert* (61. § VI.) vagy *De Smet*-et (nr. 690. kk.) — Nagyon üdvös a házasulandók kezébe megfelelő könyvet adni.

Ha a jegyesek valamelyike teljesen járatlannak mutatkozik a hittanban, a plébános szorgosan tanítsa legalább az elemi ismeretekre. Amíg a hirdetések folynak, van erre alkalom elegendő. Ha azonban minden fáradozás eredménytelennek bizonyul, vagy az illető fél vonakodik a tanításon résztvenni, nem szabad őt az 1066. kánonban említett nyilvános bűnösök módjára a házasságkötéstől eltiltani.[17] [18]

C) A házasság megkötése előtt az említett hitoktatáson kívül még *asketikus előkészületeket* is kíván a kódex, mint kívánt már a trienti zsinat is.[19] A plébános „komolyan (vehementer) buzdítsa a jegyeseket, hogy a házasságkötés előtt a sz. gyónáshoz és áldozáshoz járuljanak" (1033.).

Jóllehet az új jog szerint a plébánosok „komolyan" tartoznak buzdítani a feleket (a trienti zsinat csak egyszerűen „buzdította" őket), mindamellett szoros parancsként most sincs előírva a gyónás és áldozás, mert ámbár a házasság az élők szentségei közé tartozik, melyet a kegyelem állapotában kell felvenni, de lehet a házasulandó a kegyelem állapotában gyónás nélkül is, mert pl. nincs halálos bűne, vagy ha van, tökéletes bánatot keltett. Azért a plébános feltétlenül nem kívánhatja a gyónás és áldozás végzését vagy bizonyítványt arról, hanem megesketheti és kell megesketnie azokat is, akik megtagadják a gyónást. Más az eset, ha nyilvános bűnösről van szó és ez nem akar gyónni. Erről alább.[20]

Pl. *Valnicsek Béla:* Jegyesek Kátéja (Szt. István Társ. 1912); *Szuszay Antal:* A nagy mesterség (Bpest, 1905); *ua.:* A házasság (Győr, 1906); *Bilkei:* A család könyve; *Müller Lajos* S. J.: A keresztény házasság. A kat. egyház tanítása a házasság szentségéről az új egyházjogra való tekintettel. Bpest, Jegyesoktatás. *Szal. Szt. Ferenc:* Philothea, III. 38.

[17] PC. 2—3 jún. 1918. IV. 3. (AAS. X. 345.).

[18] *XIV. Benedek* (De syn. dioec. 1. VIII. c. 14. n. 5.) még így ír: „Qui autem fidei rudimenta ignorat, quae ex gravi praecepto scire tenetur, quamdiu illa non addiscit, cum potest, versatur in statu peccati mortalis, ac propterea iure ac merito a matrimonio contrahendo arcetur."

[19] Sess. XXIV. de ref. matr. c. 1.

[20] Azelőtt a partikuláris jog sokfelé szigorúan megkövetelte a gyónás végzését a házasságkötés előtt (S. C. C. 1852. aug. 28. in. Moguntina; cf. *Gasparri* 224.) Ha az e pontban való túlságos szigorúság már

Az egyesült keletiek házasságjoga a jegyesvizsgálatról és jegyeskötésről a 9—11, 23. kánonokban a latin kódexszel egészen egyezően rendelkezik.

12. § Kihírdetés (Publicatio, denuntiatio matrimonii)[1]

1. A házasság akadályainak felfedezésére már régi idők óta a jegyesek vizsgálatánál is hatásosabb eszköznek látták a tervezett házasságnak a hívek előtt való kikiáltását, kihirdetését.[2] Odo de Soliaco, párizsi püspök volt állítólag az első, aki 1198 körül a háromszori hirdetést elrendelte.[3] Utána hamarosan Franciaország több más helyén is szokásba jött.[4] III. Ince a IV. lateráni zsinaton (1215) az egész egyházra kiterjesztette oly módon, hogy a kötendő házasságok súlyos büntetés terhe alatt egyszer a plébánia templomban kihirdettessenek.[5] Ettől fogva a nem hirdetett házasság volt, ha egyébként nyilvánosan köttetett is, a klandesztin házasság. A trienti zsinat[6] a lateráni törvényt megerősítette s a hirdetés módját pontosabban megállapította és attól fogva azokon a helyeken, ahol a trienti dekrétumot kihirdették, az volt kötelező. Más helyeken a lateráni törvény.

Az új egyházi törvénykönyv lényegében a trienti rendelkezéseket vette át, némi módosításokkal. A publicatio, denun-

---

a kódex előtt helytelennek látszott, még inkább az most, sőt a törvénykönyvvel ellenkező partikuláris jogszabályok egyenesen hatályon kívül helyezetteknek tekintendők (6. n. 6.). *Noldin* Ius matr. 155. l. *Chelodi* nr. 23.

[1] *Wernz* IV. 134—150.; *Gasparri* 195—240. (147—187.); *Sägmüller* 128. § III.; *Scherer* 111. § II—VI.; *Leitner* 47. §; *Aichner* 63, 64. §§; *Linneborn* 9. §; *Wernz—Vidal* nr. 120—135; *Cappello* nr. 160—183; *De Smet* 40—72.; *Triebs* 24, 25. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 288—293,; *Knecht* §§ 22., 23.; *Schönsteiner* IV. §§ 4—13.

[2] Bannum (bannire, bannitus) a középkori latinságban annyi, mint nyilvános hirdetmény. (Egyéb jelentései is voltak. L. Kirchenlexicon[2] I. 1965 kk.)

[3] *Scherer* II. 146. l. 11. j.; XIV. Bened. const. „Paucis" 1758. márc. 19.

[4] c. 27 X 4, 1; c. 6 X 4, 18.

[5] c. 3 X 4, 3.

[6] XXIV. de ref. matr. c. 1.

tiatio elnevezéseket használja. (A proclamatio, bannum, edictum nem fordul benne elő.)

2. Kiket kell kihirdetni? „A plébános nyilvánosan hirdesse ki, kik készülnek házasságot kötni" (1022). Vagyis az összes katolikus házasulandók kihirdetendők, még akkor is, ha egészen bizonyos, hogy nincs köztük semmi akadály, mert az általános veszély elhárítására irányuló törvény akkor is kötelez, ha egyes kivételes esetekben nem forog fenn veszély (21). A hirdetések nem pótolhatók a polgári hatóságok által a polgári házasság szempontjából végzett hirdetéssel.[7] — Kivétel nélkül mindig a házasság megkötése előtt kell végezni a hirdetést (míg a trienti zsinat megengedte, hogy bizonyos körülmények közt utána, de mindenesetre a végrehajtás előtt végeztessék).

A kihirdetés kötelezettsége alól csak két kivétel van: 1. ha katolikus nemkereszténnyel, vagy nemkatolikus kereszténnyel köt házasságot, ez nem hirdetendő, hacsak a helyi ordinárius az ilyen házasság hirdetését is jónak nem látja, feltéve, hogy a hirdetésből nem származik botrány, feltéve továbbá, hogy az akadály alól felmentést nyertek a házasulandók és a nemkatolikus fél vallásáról említés nem történik[8] (1026). 2. Nem kell hirdetni még a lelkiismereti házasságot (1104).

Az egyesült keletiek házasságjoga a 12. kánonban úgy rendelkezik, hogy a házasságot csak akkor kell kihirdetni, ha a partikuláris jog úgy kívánja. Ez a magyaroknál, ruténoknál, italograekusoknál, oroszoknál, románoknál, maronitáknál, malankariaiaknál és malabároknál áll fönn. (Coussa i. m. 32. sk.) Ha a házasságot hirdetni kell, a 13—20 kánonok a latin kódex előírásait ismétlik.

3. Ki végezze a hirdetést? „A házasságok hirdetését a saját plébánosnak kell végezni." (1023. § 1.)

[7] *Gasparri* 199.

[8] *Magyarországon* az 1918. ápr. 26-i püspökkari Instructio szerint „a vegyes vallású jegyesek, ha ezen akadály alól felmentésben részesültek, hirdethetők, de a másvallású jegyes vallásának említése nélkül. Azok a jegyesek, akik között a cultus disparitas akadálya forog fenn, ez akadály alól való felmentés esetén sem hirdethetők."

a) Tehát mindenekelőtt a *plébános* végzi. A házassági hirdetések eszközlése plébánosi jog (462. nr. 4.). De mást is megbízhat vele, akinek nem kell szükségképpen papnak, vagy klerikusnak lennie, de szükség esetét kivéve prédikálásra nem jogosított egyszerű klerikusra, vagy világira még se bízassék.[9]

b) Rendszerint a *saját* plébános illetékes a hirdetések végzésére. A házasulandók saját plébánosa az, akinek területén rendes vagy pótlakhelyük (quasi-domiciliumjuk) van (94. § 1.). A kóborlók saját plébánosa[10] pedig és azoké, akiknek csak egyházmegyei rendes vagy pótlakóhelyük van, az a plébános, akinek területén tényleg tartózkodnak (94. §§ 2., 3.).

Szükségesnek látjuk ide iktatni az új jognak a domiciliumra vonatkozó rendelkezéseit, mert ezekre ismételten szükség van a házasságjogban.[11]

A lakóhely lehet *rendes és pót-lakhely* (verum és quasi-domicilium).

I. *Rendes lakóhelye* (verum domicilium) van annak, aki 1. valamely plébánia vagy quasi-plébánia[12] vagy legalább egyházmegye, vagy apostoli vikariatus, illetve prefektúra területén azzal a szándékkal tartózkodik, hogy állandóan ott marad, hacsak közben valami onnan el nem hívja,[13] vagy 2. már teljes tíz[14] éve, hogy tényleg ott tartózkodik (92. § 1.).

Valamely plébániában vagy quasi-plébániában bírt rendes lakóhelynek plébániai lakóhely (domicilium *parochiale),* egyházmegyében,

[9] *Wernz* IV. 136, 140.

[10] A kóborlók a 94. § 2. alapján nem acephalusok tehát, hanem van saját plébánosuk és plébániájuk: ti. ahol tettleg tartózkodnak. (A régi jogban is így volt. Vö. *Wernz* IV. 178.[193]

[11] *Scherer* 111. § III.; *Laurin,* AKK. 1871, 165—249,; *Wernz* IV. 177—180.; *Hanuy:* A jegyesség- és házasságkötési forma kifejlődése. Bpest, 1912., 156—165. l.; *Guidus Cocchi,* Commentarium in CIC. Turin, II. nr. 3.

[12] Az apostoli vikariátusok és prefektúrák olyan lelkészi körzetei, melyeknek saját templomuk, meghatározott híveik és tulajdon lelkipásztoruk van, quasi-parochia nevet viselnek (216).

[13] Dominicilium, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est, peregrinari videtur. (L. 7. C. 10, 39.)

[14] A számítás a 34. § 3. nn. 1—3. szerint történik.

vikariátusban vagy prefektúrában (plébánia nélkül) bírt lakóhelynek pedig egyházmegyei (domicilium *dioecesanum)* a neve[15] (92. § 3.). Mindkettőre[16] ugyanazon szabályok állnak.

A rendes (akár plébániai, akár egyházmegyei) lakóhely megszerzésének tehát két módja van. Az *elsőhöz* kettő kell: 1. a tényleges letelepedés bizonyos helyen és 2. az állandó ottmaradásnak szándéka, amíg csak onnan valami el nem hív. Amely pillanatban a kettő találkozik, megvan a rendes lakóhely. A *második* módon megszereztetett a rendes lakóhely 10 éves helybenlakás esetén, a további ottmaradás szándékára való minden tekintet nélkül.

Ha annak bizonyítása válik szükségessé, hogy a rendes lakóhely az első módon megszereztetett, az azt megalapító két előbbi elem fennforgását kell igazolni. A *tényleges letelepedés* igazolása nem okoz nehézséget. Megszakítása nem jelenti feladását, amíg az ottmaradás szándéka nem változott meg. Lakásváltoztatás ugyanazon plébánia területén nem befolyásolja a plébániai domiciliumot. Az *ottmaradás szándéka* már nem oly könnyen bizonyítható. Teljes bizonyítást nyújtó bizonyíték két megbízható tanúnak egybehangzó vallomása a letelepedőnek előttük tett abbeli nyilatkozatáról, hogy állandóan ott akar maradni. Félig teljes bizonyítást nyújtanak bizonyos tények, melyek alapján vélelmet lehet felállítani az ottmaradás szándéka mellett (pl. helybenlakás hosszú idők óta, ingatlanok szerzése, másutt bírt vagyonnak eladása vagy az új domicilium helyére átszállítása, állampolgárság vagy községi illetőség szerzése, esküvel erősített állítás). A rendes lakóhelynek a második módon való bizonyítása egyszerűbb; csak magát a tíz éven át folytatott helybenlakásnak tényét kell bizonyítani, mely minden egyéb nélkül úgy megalapítja a rendes lakóhelyet, hogy az állandó ottmaradás szándékát kutatni sem kell.[17]

[15] Eddig a jogban a domicilium dioecesanum nem szerepelt, bár bevezetésére voltak kísérletek, amint még látni fogjuk. Ezentúl tehát lehet valakinek egyházmegyei lakóhelye anélkül, hogy plébániai domiciliuma volna (de megfordítva nem).

[16] Eddig, ha valaki egy több plébániát magában foglaló városban lakott s az animus manendi a városra, nem pedig valamely meghatározott plébániára vonatkozott, vitás volt, hogy szerez-e domiciliumot. (L. *Hanuy:* A jegyesség- és házasságkötési forma stb. 157. l. 3. j.) Az új jog szerint dioecesanum domiciliumja van.

[17] A régi jogban ilyen hosszú tartózkodás egyik jele lehetett az állandó helybenlakás szándékának, ma egyszerűen megalapítja a rendes domiciliumot.

Megszűnik a rendes domicilium azáltal, ha lakóhelyünkről[18] azzal a szándékkal távozunk, hogy oda többé vissza nem térünk; csak a törvényes domiciliumra nem áll ez (95). Kettő kell tehát a rendes lakóhely elvesztéséhez: a plébániáról (egyházmegyéből) való távozás és a vissza nem térés szándéka.[19]

Lehet valakinek egyszerre két rendes lakóhelye is[20] (sőt némelyek szerint három, esetleg négy is), ha ti. két (vagy több) helyen van berendezett lakása s az évet egyenlően megosztva tölti e helyeken s az a szándéka, hogy állandóan így cselekszik.

II. *Pótlakóhelye* (quasi-domiciliuma)[21] van annak, aki valamely plébánia vagy quasi-plébánia vagy legalább egyházmegye vagy apostoli vikariátus, illetve prefektúra területén azzal a szándékkal tartózkodik, hogy legalább az év nagyobbik részét ott tölti, hacsak valami onnan közben el nem hívja. Sőt ha a helybenlakás hat hónapot tényleg meghalad, ez minden további nélkül maga is megalapítja a quasi-domiciliumot (92. § 2.).

A quasi-domicilium is lehet plébániai vagy egyházmegyei. Mindkettőre ugyanazon elvek érvényesek.

A quasi-domicilium megszerzésének a mondottak szerint szintén két módja van. Az elsőhöz itt is kettő kell: a tényleges letelepedés bizonyos helyen és az ottmaradás szándéka az év nagyobbik részén keresztül. Amely pillanatban a kettő találkozik, megvan a quasi-domicilium. Ha bizonyításra kerül a sor, az első itt sem okoz nehézséget. A szándék bizonyításánál egyéb bizonyítékok hiányában vélelmekhez kell fordulni. Ilyen vélelem a már egy hónapon át tényleg folytatott

[18] Értendő a plébánia, vagy egyházmegye. Mert ha ugyanazon plébánia határain belül változtatunk lakást, nem szűnik meg a domicilium.

[19] *Scherernek* (II. 150. l. 36. j.) az a véleménye, hogy már magának a maradás szándékának megváltoztatása megszünteti a rendes domiciliumot, alig tartható immár.

[20] c. 2 VI. 3, 12.

[21] E megjelölés a XVIII. század óta általános. (L. *Laurin* i. h. 192. l. kk.) Eddig nem volt meg a quasidomicilumra vonatkozólag a kellő jogbiztosság, főleg abban a pontban, hogy milyen hosszú időre vonatkozó legyen a helybenlakás szándéka (major vel notabilis anni pars.) Cf. *Scherer* II. 152. l. — Magyarul pótlakóhellyel próbáljuk visszaadni — jobb hiányában — a quasidomiciliumot. *Szeredy* (I. 578. l., II. 971. l.) *átvitt* lakóhely, *Schermann* (A házasságjog kézikönyve, 1926[4], 40. l.) „tartózkodási hely" elnevezést használ. Azt hisszük, egyik sem jobb a mienknél.

ottlakás.[22] Ami a másik szerzési módot illeti: ha a helybenlakás hat hónapot tényleg meghalad, ez minden további nélkül megalapítja a quasi-domiciliumot, anélkül, hogy a szándék után kutatni kellene.[23]

Megszűnik a quasi-domicilium éppúgy, mint a rendes azáltal, ha onnan eltávozunk azzal a szándékkal, hogy többé nem térünk vissza (95).

Lehet valakinek a rendes lakóhelyén vagy lakóhelyein kívül quasi-domiciliuma is. Hogy lehet-e valakinek egyszerre több quasi-domiciliuma, vitás kérdés. A régi jogok uralma alatt *Wernz*,[24] *Gasparri*[25] és többen mások tagadták. *Boudinhon* rendkívüli esetekben lehetségesnek vélte.[26] A *Rauscher*-féle ausztriai Instructio is (61. §) és annak alapján *Aichner* (164. §). *Most* az igenlő válasz erősebbnek látszik, mert a 95. kánon szerint a quasi-domicilium akkor szűnik meg, ha onnan a visszatérés szándékával távozunk, ha tehát valaki a pótlakóhelyről eltávozik más helyre, azzal, hogy az év nagyobb részét ott tölti, azután pedig visszatér az előbbi helyre, itt megtartja, amott pedig megszerzi a quasi-domiciliumot. Így *Maroto* (nr. 413.), *Ojetti* (II. p. 50.), *Gasparri* (E. n. nr. 158.), *Michiels* (III. p. 158. kk., 167.) s némi megszorítással *Vermeersch—Creusen* Epitome I. nr. 213. és *Wernz—Vidal* De personis nr. 14. is.

Quasi-domiciliummal bírnak a tanulók, katonák, munkások, cselédek stb.

III. Mind a rendes, mind a pótlakhely lehet *önkéntes*,[27] melyet va-

[22] E vélelmet XIV. Benedek állította fel („Paucis", 1758. márc. 19, *Fontes* II. nr. 447.). De ha más forrásból ismert volna, hogy az év nagyobb részére vonatkozó szándék nincs meg, maga az egyhónapos ott tartózkodás nem alapítaná meg a quasi-domiliciumot. Csak az Egyesült Államok számára engedte meg XIII. Leo 1886. május 6-án, hogy azok számára, akik tridentin helyről extratridentin helyre mennek át, egyhavi ottlakásuk a szándékra való tekintet nélkül elegendő legyen a *házasság megkötése szempontjából* a quasi-domicilium megalapítására. (*Gasparri*[1] 1089.) Ugyanezen engedményt később a párizsi egyházmegye is megkapta (S. C. C. 1905. május 20. ASS. XXXI. 406. l.)

[23] A S. C. Inqu. 1898. nov. 9-i dekrétuma volt e pontban a kezdeményező, mely Páris számára partikuláris törvénnyé tette, hogy 6 havi ott tartózkodás a quasi—domicilium megszerzése mellett ellenbizonyítást nem tűrő jogvélelmet teremt.

[24] IV. nr. 139.[10]

[25] nr. 209, 1089.

[26] Le Canoniste contemporain, 1899. 273. l.

[27] Domicilium voluntarium.

laki a maga elhatározásából szerez és *szükségszerű* vagy *törvényes*,[28] melyet a törvény jelöl ki s mely akkor is megvan, ha hiányzik a tényleges ottlakás vagy az ottmaradás szándéka. Így a férjétől törvényesen el nem választott feleség szükségképpen a férjnek, az elmebeteg a gondnoknak, a kiskorú annak lakóhelyét bírja, akinek hatalma alatt áll (93. § 1.). Megszűnik a szükségszerű domicilium, 1. ha elveszti azt a fő tulajdonos, 2. ha a kiskorú nagykorúvá lesz, az elmebeteg meggyógyul, a feleség törvényesen választatott el férjétől (de egyik esetben sem szükségképpen és eo ipso, mert a törvényes domicilium átváltozhat önkéntessé).

A kiskorú, ha már elmúlt 7 éves, szerezhet saját quasi-domiciliumot, de nem veszítheti el sem a saját, sem szülői akaratából a törvényes lakóhelyet amíg kiskorú. (A nagykorúak elveszíthetik.) A férjétől törvényesen el nem választott feleség is szerezhet saját quasi-domiciliumot; a törvényesen elválasztott rendes lakóhelyet is (93. § 2.).[29]

Arra a kódex által nem érintett kérdésre, hogy a feleség vagy a kiskorú megtartja-e annak *quasi-domiciliumát* is, kinek hatalma alatt áll, vagyis van-e törvényes quasi-domicilium is, *De Smet* tagadólag felel (nr. 47.), valamint *Vermeersch-Creusen* (Epit. I. 185.). *Wernz—Vidal* (De personis nr. 12.) szerint akkor, ha a feleségnek vagy kiskorúnak nincs saját quasi-domiciliuma, részesedik a férj vagy szülők quasi-domiciliumában, egyébként nem; *Maroto* (nr. 413.) szerint akár van, akár nincs, mindenképpen részesedik.

Ezek után világos immár az a fentebb felállított szabály, hogy melyik plébános illetékes a hirdetések végzésére. A *saját* plébános, vagyis akinek területén a házasulandóknak rendes lakóhelyük, vagy quasi-domiciliumjuk van, illetve ha kóborlókról, vagy csak egyházmegyei lakóhellyel bírókról van

[28] Domicilium necessarium (legale, coactum, mutuatum).

[29] „Törvényesen elválasztott feleség az, akit bírói ítélet választott el örökre, vagy meghatározatlan időre, avagy az egyház által konkordátumban elismert világi bírói ítélet, vagy pedig ordináriusi dekrétum. A megfelelő okból történt önhatalmú elválás is lehet törvényes, de nem „törvényes elválasztás" és azért nem alapít külön rendes lakóhelyet, azért válaszolta a CP. 1922. júl. 14-én ad I. (AAS. XIV. 526.) egy eléje terjesztett kérdésre, hogy a férjtől hűtlenül elhagyott feleség nem szerezhet saját külön rendes lakóhelyet, hacsak az egyházi bírótól örökre, vagy bizonytalan időre szóló elválasztást nem nyert." (V. ö. a köteléki perekről szóló instrukció 6. articulusát.)

szó, akinek területén tényleg tartózkodnak. Ha a házasulandóknak több vagy különböző saját plébánosuk van, valamennyi által kell hirdettetniök. És ezek alapján a következő szabályok állnak a hirdetést eszközlő plébánosra nézve:

α ha mindkét félnek ugyanazon helyen van a rendes vagy pótlakóhelye, csak ott kell végezni a hirdetést;

β ha a jegyesek különböző plébániához tartoznak, azaz mindkettőnek más-más plébániában (vagy egyházmegyében) van a rendes vagy pótlakóhelye, mindkét helyen hirdetendők:

c) ha egyiknek vagy mindkettőnek több helyen van igazi domiciliuma vagy pedig az igazi domiciliumon kívül egy quasi-domiciliuma, valamennyi plébániában kell hirdetni (mert mindegyik plébános az ő „saját" plébánosa);

δ a kóborlók és csak egyházmegyei lakóhellyel bírók ott hirdetendők, ahol tényleg tartózkodnak, illetve menstrua commoratioval bírnak, mert az a plébános az ő plébánosuk.[30] [31]

A trienti törvény alapján is ezek a szabályok álltak, csak a legtöbb helyütt partikuláris törvények és szokások által kibővítve és pontosabban meg részletesebben megállapítva. Így pl. több lakóhely esetén az egyikben vagy másikban elmaradhatott a hirdetés, ha haszontalannak látszott. Vagy ha valaki ama plébániában, melyben házasságát megkötni akarta, csak rövid idő óta bírt lakóhellyel, a hirdetés az elhagyott plébánián is,[32] vagy *csak* ott történt; pl. a római gyakorlat szerint ha a házasulandó még nem lakott két hónap óta új lakóhelyén, csak az elhagyott plébániában volt hirdetendő; ha már több, mint két hónapja, hogy ott lakott, csak itt, az új domicilium helyén hirdették.[33] Ausztriában,[34] ha a házasulandók még nem laktak 6 hét óta új lakóhelyükön, hirdetendők voltak itt is, meg ott is, ahol leg-

[30] Azelőtt általában megkövetelték a vagusoknak hirdetését születésük helyén is.

[31] A kóborlókra vonatkozólag l. még a 13. § 1. pontját.

[32] Jóllehet ez a plébános már nem saját plébánosa s így a trienti jog szerint szorosan véve nem kellett volna ott hirdettetnie. De ha nem is a törvény betűjének, szellemének mindenesetre megfelelt ez az intézkedés.

[33] *Wernz* IV. 139.[33]

[34] Instructio Austr. 62. §. — Sokfelé nálunk *Magyarországon* is követték az ausztriai Instructio szabályait. Horvát—Szlavonországokban kötelező volt.

utóbb laktak legalább 6 héten át. Voltak helyek, ahol ilyen esetekben a községi illetőség vagy születés helyén való hirdetést követelték. — Mindezek a partikulárjogi szabályok a szabad állapot minél biztosabb megállapítását célozták, és éppen ezért, jóllehet a trienti törvény betűjén túlmentek, követendők voltak. Sőt mivel az új egyházi törvénykönyv (1020. § 3.) a püspökökre bízza a szabad állapot igazolására vonatkozó részletesebb szabályok meghozatalát, az említettekhez hasonló rendelkezéseket a jövőben is felállíthatnak a püspökök.[35]

c) Bizonyos esetekben a saját plébánoson kívül *más plébános* is kell, hogy hirdesse a házasságot: ha valamelyik fél a serdültség kora (betöltött 12. év a nőknél és 14. a férfiaknál: 88 § 2.) után más helyen is tartózkodott hat hónapon keresztül, a plébános köteles erről jelentést tenni a püspöknek, aki a körülmények mérlegelésével vagy az azon helyen való hirdetést fogja elrendelni, vagy pedig más bizonyítékok, illetve következtetések összegyűjtését fogja elrendelni a házasulandó szabad állapotát illetőleg. Sőt, ha akadály gyanúja merülne fel, a plébános még azon esetben is forduljon az Ordináriushoz, ha a házasulandó 6 hónapnál rövidebb ideig tartózkodott más helyen; és a püspök ne engedje meg a házasságkötést mindaddig, míg a gyanú az előbbi úton-módon elosztva nincs (1023. § 2., 3.).

Az 1023. § 2-ban említett bizonyítékok lehetnek az illető plébánosok által adott bizonyítékok a szabad állapotról vagy ha igen távoli plébániákról van szó, ahonnan nem lehet a szabad állapotról szóló rendes bizonyítványokat beszerezni, mert a házasságkötést nem lehet annyi időre elhalasztani, megelégedhetik az Ordinárius a házasulandónak s olyan két vagy legalább egy tanúnak esküjével, akik vele együtt voltak

[35] Ahogy pl. a *limburgi* egyházmegyében meg is tették, ahol az esetben, ha a házasulandó új lakóhelyén nem lakik még 6 hónap óta, hirdetni kell ott is, ahol a megelőző két év alatt teljes hat hónapon át lakott, vagy ha ezen idő alatt sehol sem lakott 6 hónapon át, ott, ahol a megelőző 5 év alatt lakott 6 hónapon keresztül. (AKK. 1919. 71. l. k.) A *kölni* egyházmegyei idevonatkozó rendeletet l. ugyanott 75. l., a *paderborniét* a 76. l.

ama távoli vidéken, sőt esetleg magának a félnek pótesküje is elégséges lehet.[36] [37]

Ez az eljárás, amely szerint minden egyes oly esetben, amikor a házasulandók vagy azok valamelyike serdült kora után más plébánián is tartózkodott 6 hónapnál hosszabb ideig, jelentést kell tennie a püspöknek, sok dolgot fog okozni az Ordináriusoknak is, meg a plebánosoknak is, mert ma — különösen városhelyen — nem sok olyan házasulandó fog találkozni, aki más plébánián ne tartózkodott volna. A püspökök kissebbíthetik e terhet, ha nem minden házassági esetről külön-külön tétetnek jelentést s mondják meg, mit kell tenni, hanem különféle esetekre vonatkozólag előre állapítják meg a teendőket, vagyis élnek az 1020. kánon 3. §-ának felhatalmazásával.[38] Amit a *magyarországi püspökök* meg is tettek.[39] Az 1918. ápr. 26-i tanácskozmányból kifolyólag közzétett utasításukban ugyanis ezeket írták elő: azon esetben, amilyen a legtöbb lesz, amikor a szabad állapot iránt semmi kétség nem forog fenn, a jegyesek domiciliumán, illetőleg quasi-domiciliumán kívül más helyen (sem az egyházmegyében, sem másutt lévő tartózkodási helyeken) a hirdetés nem kötelező és az Ordináriusnak

[36] PC. 2—3. jún. 1918. IV. 4. (AAS. X. 345.) Az 1941. évi Instr. úgy rendelkezik, hogy más bizonyítás mellőzésével az Ordináriusok ne könnyen engedjék meg a pótesküt és egyben formulát is ad az Appendix IV. mellékletében a póteskü kivételére.

[37] A S. C. Sacr. 1921. júl. 4-i többször idézett Instructiója különös figyelmet követel a kivándorlókat illetőleg (értendők mindenesetre a visszavándorlók is), s elrendeli, hogy mint vagusok vagy legalább mint olyanok kezeltessenek, akiknél akadály gyanúja forog fenn s azért mindig jelentést kell tenni a püspöknél. (AAS. XIII. 348—9.) L. XII. Pius constitucióját: „Exsul familia" 1952. aug. 1. (AAS. XLIV. 649—704.)

[38] A S. C. Sacr.-nak a *mainzi* püspökhöz intézett rescriptuma (1920. febr. 6.) szerint (AKK. 1920. 28. l.) a püspökök nem jogosultak ugyan általános szabályként elrendelni, hogy a plébánosok az 1023. § 2-ben említett összes házasulókat az Ordináriusnak teendő jelentés nélkül a szabad állapot bizonyítására esküre bocsássák, de azt hisszük, arra jogosultak, hogy a házasulók különféle kategóriáira vonatkozó általános szabályokat adjanak (az 1020. § 3. alapján.)

[39] A *speyeri* egyházmegyében sem kell jelentést tenni az Ordináriusnak idegen tartózkodási helyek esetén és nem kell azokban a hirdetéseket végeztetni akkor, ha az idegenben való tartózkodásnak oka a háború volt, vagy iskolába járás, avagy házi cselédi szolgálat és a visszatérés óta már jelentékenyebb idő telt el, vagy végül ha az idegenben tartózkodó közben haza-hazajött és semmiféle gyanú szabad állapota körül fel nem merült. (AKK. 1917. 73. l. k.)

jelentés nem teendő. Ha a másutt való tartózkodással kapcsolatban akadálynak komoly gyanúja merült fel, az illetékes plébános közvetlenül forduljon — az Ordinárius közbenjötte nélkül — az illető tartózkodási hely plébánosához, ha az az egyházmegye területén van. Ha a vett válasz után is marad fenn kétség, vagy ha idegen egyházmegyében való tartózkodás kapcsán merült fel az alapos kétely, kikérendő az egyházmegyei hatóság utasítása.

4. A hirdetés ideje. A hirdetések történjenek (1024):

vasárnapon vagy parancsolt ünnepeken, akár a közönséges jog által parancsolt az (1247. § 1.), akár a partikuláris jog írja elő vagy a helyi Ordinárius parancsolta meg, aki azonban csak egy-egy alkalomra rendelhet el ünnepet (1244. § 2.). A magyarországi részleges jog a kódex előtt ádventben és nagyböjtben tiltotta a hirdetést. Ma már nem áll fenn ez a tilalom.[40] *Hétköznapokon vagy fogadott ünnepeken* nem szabad hirdetni, ha sokan jönnének is a templomba; *eltörölt ünnepeken* sem, mert a törvény szövege világosan parancsolt ünnepekről beszél. A püspök azonban, aki egyáltalában elengedheti a hirdetést, megengedheti azt is, hogy eltörölt ünnepen[41] történjék.[42]

Három vasárnapon ... azaz háromszor kell végezni a hirdetést, nem egyszer, mint a IV. lateráni zsinat rendelte. Három *különböző* napon, azaz nem engedheti meg a püspök, hogy ugyanazon napon végeztessék két vagy mind a három hirdetés, hacsak nincsen olyan ok, mely miatt részben vagy egészben el is engedhető a hirdetés.

[40] L. alább az 57. §-ban.

[41] *Leitner* Handbuch 4. 265. l.

[42] A kódex előtt eltörölt ünnepekre, ha sokan jöttek össze azokon a templomban és komoly ok forgott fenn, nemcsak esetről-esetre, hanem általánosan megengedhették a püspökök a hirdetést. (S. C. C. 1780. jún. 17. és júl. 5. in causa Brunensi, 1823. ápr. 19. in causa Tudertina, 1862. ápr. 7. in causa Pinaroliensi; *Gasparri* nr. 213. (163.) A *magyar* püspökök 1918. ápr. 26-i tanácskozmányukból kifolyólag adott utasításaikban kimondották, hogy a hirdetések eltörölt ünnepeken nem eszközölhetők.

Egymásután következő vasár- vagy ünnepnapokon kell hirdetni, vagyis a megkezdett hirdetés egy vasár- vagy ünnepnapon se hagyassék el; ha azonban két vagy három ünnepnap úgy következik egymás után, hogy egy hétköznap sincs köztük, lehet a hirdetést valamelyik alkalommal elhagyni s a következő ünnepnapon végezni, hogy legyen idő az akadály bejelentésére. (*Cappello* nr. 165., *De Smet* 54., *Gasparri* E. n. 161.)

5. A *hirdetés* helye a templom[43] (1024), éspedig a plébániai, vagy másik, ahol azon napon a plébániai isteni tisztelet végzik. Ha a házasulandók fiókegyházban laknak, és ott is van isteni tisztelet: vagy csupán ott, vagy ott is, meg a plébánia-templomban is végeztessék a hirdetés.

A templomban *az ünnepélyes misével kapcsolatban*, vagy más istentiszteleten (a délutáni vagy esti ájtatosság alkalmával) eszközölhető a hirdetés, ha az utóbbin nagy számmal jelennek meg a hivők.[44] [45]

6. A hirdetés módja.

a) A hirdetés rendes módja az *élőszóval* való hirdetés, melynek a szertartáskönyvek és törvényes szokások szerint kell történnie. A nép nyelvén meg kell jelölni a házasulandók vezeték- és keresztnevét, születés- és lakóhelyét, állapotát, valamint azt, hogy a hirdetés hányadszor történik. A kor megjelölését *Gasparri*[46] nem helyesli, csak annyit óhajt kijelenteni, hogy kis- vagy nagykorúak-e a felek. A különböző

[43] De történhetnék templomon kívül is, ha pl. a prédikáció, vagy más istentiszteleti cselekmény nagy népcsődület miatt ott tartatnék. Legalább *sz. Alfonz* (VI. nr. 991.) és általa elsorolt több író valószínűnek és valamely ok fennforgása esetén bűn nélkül követhetőnek mondja e véleményt.

[44] Ezt eddig a közönséges jog kifejezetten nem engedte meg; a S. C. C. 1580. okt. 25-i válasza szerint püspöki engedély kellett hozzá; *sz. Alfonz* probabilisnak mondta azt a véleményt (VI. n. 991.), hogy a plébános püspöki engedély nélkül is hirdethet sűrűn látogatott körmenet stb. alkalmával. Most a törvény minden kétséget kizár.

Az a feltétel, hogy a hívők nagy számmal jelenjenek meg, nem szorosan értendő és azért végezhető a hirdetés, ha bizonyos esetben nem volnának is sokan, pl. rossz idő miatt.

[46] I. m. nr. 204. (155.)

vagy vegyes vallás akadálya alól nyert fölmentéssel kötendő házasságok hirdetését (1026.) l. e. § 2. pontjában.[47]

b) A kódex felhatalmazza a püspököket, hogy területükön a hirdetések helyébe a templom ajtajára való *kifüggesztést* tegyék.[48] A házasulók nevének és egyéb szükséges adatnak kell a hirdetésben lennie s a plébánia vagy más templom ajtajára (amelyik templomban ti. a hirdetések végzendők vagy végezhetők) kell kifüggeszteni, úgy, hogy legalább nyolc napon át ott maradjon, s e nyolc nap két vasárnapot vagy parancsolt ünnepet foglaljon magában. A kifüggesztés nyolc napon át tartson, vagyis a kifüggesztés és levétel napját nem szabad számítani, hacsak pontosan éjfélkor nem akarja valaki kifüggeszteni és levenni a hirdetést[49] (1025).

7. Az akadályok bejelentésének kötelezettsége. A hívek kötelesek az akadályokat, amelyekről tudomásuk van, a plébánosnak vagy helyi Ordináriusnak a házasság megkötése előtt bejelenteni (1027). A szeretet parancsából eredő s a tételes törvény által is előírt eme törvény súlyos bűn terhe alatt kötelez minden katolikust, aki valamely bontó, vagy tiltó, nyilvános vagy titkos akadályról tud. Ki vannak véve mégis e kötelezettség alól azok, 1. akiket a gyónási pecsét vagy secretum commissum professionale (hivatali titoktartás) kötelez a hallgatásra (a secretum naturale, a promissum és privatim commissum tehát nem ment föl a be-

[47] Az új egyházi törvénykönyvnek a hirdetésekről szóló ezen és következő szabályai állnak nemcsak a szóbeli, hanem az írásban kifüggesztett kihirdetésekről is.

[48] A hirdetéseknek ez a módja apostoli indultum alapján azon párisi plébániákban, melyeknek létszáma meghaladja a 10.000-et, már 1908. óta megvan. (S. C. C. 1908. márc. 28. ASS. XLI. 246. ss.)

[49] A magyarországi püspökök eleinte nem engedélyezték a hirdetés ezen módját. (Utas. 1918. ápr. 26.) — A váci egyházmegyei zsinat statutumai szerint olyan helyekre, ahol a hirdetések sok időt vennének igénybe, a plébános kérelmére az egyházmegyei hatóság megengedi a hirdető táblán való hirdetést. E helyeken üveglappal és sodronyhálóval biztosított zárható hirdetőtáblák készítendők és a templom ajtajára vagy előcsarnokába kifüggesztendők. (102. § 2.) A szombathelyi és pécsi (317. §) zsinati statutumok is kilátásba helyezik a plébánosok kérelmére a kifüggesztés által való hirdetés engedélyezését.

jelentés kötelezettsége alól: *Schönsteiner* IV. 9. § III. a sub secreto commissumra nem fogadja el a bejelentés kötelezettségét): 2. akik a bejelentéssel maguknak vagy a hozzájuk tartozóknak nagy kárt okoznának; 3. akik biztosan tudják, hogy a bejelentés hiábavaló volna (mert pl. csak hallomásból tudnak valamit az akadályról s nem tudják, kitől hallották, stb.).

A bejelentés elmulasztóira a régi jognak sem volt, az új jognak sincs önmagától beálló büntetése. A püspök megteheti, hogy büntető záradékkal látja el a bejelentést előíró törvényt.

8. Fölmentés a hirdetések alól. Előfordulhatnak olyan esetek, hogy szükségessé vagy kívánatossá válik a hirdetések mellőzése. Ilyenkor az alóluk való felmentésnek lehet helye.

a) Jogosult a felmentésre a saját helyi Ordinárius,[50] (akinek a házasulandók alattvalói;[51] és ez felmentést adhat az esetleg idegen egyházmegyében végzendő hirdetés alól is (1028. § 1.). Ha a házasulandóknak több saját püspökük van (mert különböző egyházmegyéhez tartoznak, vagy mert több egyházmegyében van domiciliumjuk), annak van joga fel-

[50] Ki a helyi Ordinárius l. a 198. kánonban.

[51] A *magyarországi* püspökök 1895. szept. 1-én kelt közös pásztorlevelükben (l. *Sipos:* Rendelettár 243. l. kk.) nr. 7. felhatalmazták a *plébánosokat,* hogy olyan esetekben, mikor a polgári kötés ideje már meg van állapítva s nem hajlandók a felek elhalasztani, két hirdetés alól felmentést adhassanak. Az adott felmentés utólag az egyházm. hatóságnál bejelentendő s az eskettek anyakönyvébe bejegyzendő. Élhetnek e felhatalmazással a plébánosok akkor is, ha az egyik fél más plébániához, vagy akár más magyarországi egyházmegyéhez tartozik (1897. ápr. 7-i püspöki tanácskozmányi határozat. L. *Sipos;* Rendelettár, 221. l.). Stat syn. V. Eccl. 318. §. A második világháború alatt katonai bevonulás miatt mind a három hirdetés alól felmenthettek a plébánosok az előbbi feltételek mellett. Pécsi püsp. körl. 2394/1942. A pécsi püspöki hatóság 1429—1951. sz. rendeletével (Litt. circ. 1951. X.) felhatalmazást adott a plebániák és lelkészségek vezetőinek arra, hogy saját területükön felmentést adjanak az összes házassági hirdetések alól. A felek szabadállapotáról a szokott módon — esetleg eskü alatti vallomás útján — kell megbizonyosodni. Az eskettek anyakönyvében az Észrevételek rovatába be kell írni: „Az egyhm. Hatóság 1429—1951. sz. körlevéli rendelkezése alapján felmentést nyertek a hirdetések alól." Utólagos bejelentést nem kell beküldeni, csak a felmentésért járó taxákról kell év végén elszámolni.

mentést adni, akinek egyházmegyéjében a házasságot megkötik;[52] ha pedig idegen egyházmegyében kötik meg, akármelyik „saját" püspök megadhatja a felmentést (1028. § 2.).

b) A felmentéshez *törvényszerű ok* (legitima causa) szükséges. A törvényszerűség elbírálását az Ordinárius bölcsességére bízza a kódex (1028. § 1.). Minél több hirdetés elengedését kérik, annál súlyosabb ok kell.[53] Az ok lehet olyan, hogy az Ordináriusnak a felmentést meg kell adnia, vagy olyan, hogy megadhatja. Elbírálását peren kívüli eljárással, rendszerint a felmentést kérő plébános előterjesztése alapján végzi az Ordinárius. Ha bizonyos, hogy nincs semmiféle akadály, megadhatja a felmentést pusztán azért, mert kérik. Az akadály hiányának bizonyossága s a felek kérése elég ok a felmentéshez. Ha pozitív kétely forog fenn valamely akadályról, legalább általában és valamennyi hirdetés alól semmiképpen sem adható felmentés. Ha sem az előbbi erkölcsi bizonyosság, sem a pozitív kétely nem forog fenn, a felmentés megadható, esetleg megadandó vagy megtagadható a felhozott okok szerint.[54]

Törvényszerű okok mind a három hirdetés alól való felmentéshez *a) a halálos veszedelemben* kötendő házasság, amikor is mint már föntebb láttuk (11. § A. 3. a.), mind a három hirdetést most maga a jog engedi el[55] (valamint a szabad állapot bizonyításához szükséges egyéb követelményeket is, ha lehetetlen azokat teljesíteni s megelégszik a házasulandók eskü alatt tett ama nyilatkozatával, hogy meg vannak keresztelve és hogy nincs köztük semmiféle akadály, hacsak alapos gyanúokok az ellenkezőt nem sejtetik); *b)* ha olyanok akar-

[52] A kódex előtt mindegyik saját püspöktől kellett felmentést kérni, hacsak megegyezés vagy szokás alapján elég nem volt a házasságkötés Ordináriusának felmentése. (*Wernz IV. 142.*;[44] *Gasparri* 229.; *Aichner* 163. § 2. a.)

[53] XIV. Benedek const. „Satis vobis" 1741. nov. 17., § 5. és „Nimiam licentiam" 1743. május 18. (Fontes I. nr. 319. és 337.)

[54] *Gasparri* nr. 231. (178.)

[55] Azelőtt a plébánosok vélelmezett felhatalmazás alapján engedhették el.

nak egybekelni, akiket mindenki házasoknak tartott, pedig ágyasságban éltek; *c)* ha alapos a gyanú, hogy a házasságot rosszakaratból megakadályozhatják, ha annyi hirdetés előzi meg,[56] *d)* ha a hirdetések a házasulandókat nagy kor- vagy állapotbeli különbségük miatt gúny- vagy nevetség tárgyává tennék; *e)* ha uralkodó családok tagjai vagy főrangúak kötnek házasságot; *f)* ha a polgári kötés ideje már meg van állapítva.[57]

g) Két vagy egy hirdetés alól való felmentéshez megfelelő ok az, ha a három hirdetés bevárása a házasulandóknak lelki, becsületbeli vagy vagyoni hátrányára lenne.

Ha a hirdetések alól nyert felmentés után 6 hónapon belül a házasság nem köttetett meg, hirdetést vagy új felmentést vélünk szükségesnek.

9. A kihirdetés hatálya. A kihirdetés megtörténte után nem szabad a házasságkötést addig megengedni, míg a) a plébános az összes szükséges okmányokat kézhez nem vette és azonfelül b) míg az utolsó hirdetés után három nap el nem múlt[58] (tehát ha vasárnapon volt az utolsó hirdetés vagy a kifüggesztés utolsó napja, csütörtökön lehetne rendes körülmények közt legkorábban a házasságot megkötni), ha csak ésszerű ok mást nem kíván (1030. § 1.). Ilyen ésszerű ok volna az is, hogy csütörtöki mennyegző könnyen a pénteki böjt megszegésére vezetne.[59]

[56] Trid. XXIV. c. 1. de ref. m.

[57] Azelőtt ius particulare alapján sok helyütt kiegészítő esküt kívántak a házasulandóktól az összes hirdetések elengedése esetén. *(Bangen:* Instructio practica de sponsalibus et matrimonio, Münster, 1858., II. 60. l.) A kódex nem követeli ugyan, de a püspök most is előírhatja az 1020. § 3. alapján.

[58] Eddig a partikuláris jogok és szokások többnyire csak azt tiltották, hogy az utolsó hirdetés napján legyen a házasságkötés (pl. az utolsó előtti pécsi egyhm. zsinat t. II. § 9. nr. 7. — *Sipos:* Rendelettár 219.). Régebben 7, 8, 14 napi időköz volt előírva. (L. *Wernz IV. 136.*[2]

[59] *Leitner:* Handbuch 4. 266. l.

Ha a hirdetés után 6 hónap alatt a házasság létre nem jön, *ismételni* kell azt, ha csak a helyi Ordinárius másképp nem intézkedik[60] (1030. § 2.).

Ha a *hirdetések megkezdése előtt vagy alattuk akadály gyanúja merül fel,* a hirdetéseket megkezdeni, illetve folytatni kell, közben pedig kutasson a plébános az akadály után, mint az előző § A 3. b) pontja alatt mondottuk. Ha a gyanú minden kutatás ellenére sem oszlatható el, nem szabad a feleket házasságkötésre bocsátani az Ordinárius megkérdezése nélkül (1031. § 1. nr. 1—3.).

Ha *biztos akadály* derül ki, éspedig *a)* felmenthetetlen, a hirdetéseket nem lehet megkezdeni, illetve ha már megkezdődtek, abba kell hagyni; *b)* ha az akadály titkos és felmenthető, a hirdetések megkezdendők, illetve befejezendők és azonközben meg kell tenni a lépéseket a felmentés megszerzésére; *c)* ha nyilvános és felmenthető s a hirdetések még nem kezdődtek meg, nem is szabad megkezdeni, míg az akadály el nem háríttatott, jóllehet tudomása van a plébánosnak arról, hogy a belső fórum számára már megadatott a felmentés; ha azonban a nyilvános és felmenthető akadály az első vagy második hirdetés után tudódott ki, a plébános folytassa s fejezze be a hirdetéseket s tegyen az ügyről az Ordináriusnak jelentést (1031. § 2.).

Ha sem biztos, sem kétes akadály nem derült ki s az okmányok is rendben vannak, a hirdetések végeztével házasságkötésre bocsátandók a felek (1931. § 3.).

10. B ü n t e t é s. Az új jog a hirdetések elmulasztásáért sem a plébánosra,[61] sem a felekre,[62] sem a tanúkra[63] nem álla-

[60] A régi Rit. Rom. szerint két hónapra, az utolsó előtti *pécsi* egyhm. zsinat (t. II. § 9. nr. 7.) szerint szintén 6 hónapra terjedt a hirdetések hatálya. (L. *Sipos;* Rendelettár, 219.)

[61] Eddig 3 évig tartó felfüggesztés volt a püspök által kimondandó, mely alól csak a jelzett idő elteltével adhatott a püspök feloldozást (c. 3 X 4, 3.; *Bened.* XIV. De syn. dioec. l. XII. c. 6. n. 2.).

[62] Eddig a püspök belátása szerint büntethette őket, azonfelül ha a házasság megkötése után bontó akadály fedeztetett fel, elválasztandók voltak a felmentés reménye nélkül (Trid. XXIV. c. 5. de ref. m.),

pít meg büntetést, a püspököknek azonban megvan az a joguk, hogy belátásuk szerint büntető záradékkal lássák el a közönséges jognak a hirdetésekre vonatkozó törvényeit (2221), vagy ilyen külön büntető paragrafus nélkül is büntessék a törvény áthágását akkor, ha az okozott botrány vagy a törvénysértés különlegesen súlyos volta azt követelni látszik (2222. § 1.). A hirdetéseket elhanyagoló plébános ellen különben a közönséges jog alapján közigazgatási úton is eljárat a püspök a 2382. kánon értelmében, 2182—2185. kánonban szabályozott mód szerint.

11. *Állami törvények.*[64] A kihirdetést a polgári házasságot bevezető állami törvények is előírták és részletesen szabályozták annak módját, elengedését, hatályát. Mint a kánonjogban, az állami jogokban is nem a házasság érvényességéhez, hanem csak a megengedettséghez volt szükséges.

Magyarországon[65] a régi jog szerint „a házasság megkötését kihirdetés előzi meg." (L. H. T. 28. §). Magyar állampolgárnak külföldön kötendő házasságára a kihirdetést illetőleg a magyar törvény szabályait kellett alkalmazni[66] (113. §). Szabályszerű kihirdetés nélkül tilos volt házasságot kötni (tehát nem érvénytelen);[67] a közigazgatási hatóság *felmentést* adhatott (27. §).[68]

1950. ápr. 28-án kelt és 1950. máj. 1-én életbelépett I. M. rendelet a házasság kihirdetését megszüntette. Helyébe a házasságkötési szándék bejelentése lépett: a házasulandók az anyakönyvvezető előtt nyilatkozatot tesznek, hogy szabad elhatározásból kívánnak házasságot

---

a gyermekek pedig törvényteleneknek voltak tekintendők, még ha nem is tudtak volna a felek az akadályról (c. 3 X 4, 3).

[64] A kódex előtt sem volt l. s. büntetés, hanem a püspök belátása szerint büntethette őket.

[64] *Scherer* II. 159. l. k.; *Wernz* IV. 150. (Scholion.)

[65] L. *Jancsó* i. m. 32, 36—44. §§.

[66] A hágai nemzetközi egyezmény a házasságjog dolgában a hirdetésekre nézve úgy intézkedik, hogy mind a hazai, mind a házasságkötési hely törvényei betartandók. (L. 6. § II. 2.).

[67] De büntetendő a polgári tisztviselő is, a fél is, aki a tilalom ellenére tudva köt házasságot (122, 124. §§).

[68] A *felmentést*, melyet a törvényhatóság első tisztviselője adott, közelebbről az 1894: XXXIII. t.-c. 57. §-a szabályozta.

kötni és legjobb tudásuk szerint köztük házassági akadály nincsen. E bejelentés után a házasságot bármikor megköthetik mégis úgy, hogyha a bejelentéstől számított 30 napon belül akarják azt megkötni, 30 Ft illetéket kell leróniok. A bejelentés egy éven belül, ha nem kötnék meg a házasságot, hatályát veszti.

A Népközt. Eln. Tanácsa 1952. márc. 4-én a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot megszüntette. A házasulandók lakóhelyüket rendőrségi bejelentőlappal igazolják. Születési anyakönyvi kivonaton, korábbi házasság felbontását vagy érvénytelenségét kimondó bírói ítéleten, a volt házastárs halálát tanúsító anyakönyvi kivonaton, illetve bírói határozaton kívül más okmányt a felektől követelni nem szabad, ezeket is csak akkor, ha belföldön beszerezhetők.

Az új családjogi kódex 1952:IV. tv. a 70 §-ban a házasság kihirdetését végleg megszüntette.

13. § Kóborlók és kiskorúak házasságkötése[1]

A házasságkötés eddig tárgyalt előzményein kívül meg kell még emlékeznünk a kóborlókra nézve a püspöki engedélyről, a kiskorúakra nézve a szülői beleegyezésről.

A) A polygamia és érvénytelen házasság veszedelmeinek elkerülése céljából azt rendeli az 1032. kánon, hogy a kóborlók (vagi) házassága megkötésénél sohase működjék közre a plébános addig, míg a helyi Ordináriusnak vagy az általa felhatalmazott áldozópapnak jelentést téve, a közreműködéshez *engedélyt* nem nyert. Szükség esetén azonban engedély nélkül is szabad az esketés.

Vagus az, akinek sehol sincs rendes vagy pótlakóhelye (91.) — A püspök felhatalmazhat egyes papokat pl. az espereseket (aminek főleg nagyobb egyházmegyékben lehet jelentősége), hogy a plébánosoknak a kóborlók házasságáról beküldött jelentését felülvizsgálják s az esketéshez az engedélyt megadják. — Ha már most ilyen kóborlók akarnak

[1] *Gasparri* E. n. 188—194.; *Cappello* nr. 182, 186—193.; *Schönsteiner* IV. §§ 14., 17.; *Linneborn* 10. § III.

házasságra lépni, a püspöknek vagy felhatalmazottjának engedélye kell hozzá. És pedig akkor is, ha csak *az egyik vagus*, a másiknak ellenben van lakóhelye. Ezt ugyan az idézett kánon nem említi, de mivel a régi jogot tartalmazza, a régi értelmezés szerint kell venni (6. nr. 2.). A régi jogot pedig úgy értelmezték, hogy az esetben is kell püspöki engedély, ha csak az egyik házasulandó kóborló.[2] — Az engedélykéréstől csak szükség esetén lehet eltekinteni, de fennmarad természetesen a plébános kötelezettsége, hogy szorgosan vizsgálja meg az esetet és erkölcsi bizonyosságot szerezzen arról, hogy nincs akadály. — A tulajdonképpeni kóborlóktól (akiknek sohasem szokott állandóbb lakhelyük lenni), megkülönböztetik a *pillanatnyilag lakóhely* nélkülieket, akiknek szokott lakóhelyük lenni, csak éppen most nincs, mert pl. régi lakóhelyüket elhagyták s az újat még nem foglalták el, hanem átmenetileg tartózkodnak valahol. Az ilyenek házassága szintén csak püspöki engedéllyel volna megköthető, mert a kódex minden megkülönböztetés nélkül egyszerűen vagusokról beszél. Többen mégis a trienti jog[3] analógiájára és a régebbi jog értelmezőinek tanítása szerint[4] mentesíthetőknek vélik őket a püspöki engedély szükségessége alól.[5]

A tulajdonképpeni kóborlók, vagyis akiknek nincs és nem is szokott lakóhelyük lenni, az 1097. § 1. nr. 2. és 3. szerint feloszthatók olyanokra, akik sehol sem időznek hosszasabban (vagi actu itinerantes) és olyanokra, akiknek nincs ugyan lakóhelyük, de azért egy-egy helyen hosszasabban tartózkodnak (vagi commorationis sedem habentes.) Ez utóbbiak megint két csoportra osztandók: azokéra, akik valahol egy havi tartózkodási hellyel bírnak s azokéra, akik egy hónapnál rövidebb ideig tartózkodnak valahol. E felosztásnak csakis a házasságkötés szempontjából van jelentősége (az idézett kánon szerint ugyanis ha a kóborlók egy hónapja ott tartózkodnak valamely plébánián, a plébános éppen úgy jogosulttá lesz házasságuknál közreműködni, mintha ott rendes vagy quasi-domiciliumjuk volna, vagyis ha ezen ott tartózkodásuk alatt más helyen akarnák a házasságot megkötni, ezen más helynek plébánosa csakis az egy havi tartózkodási hely plébánosának

[2] L. *Aichner*, 192. § 2. b. — *Wouters* (i. m. 47. l.) a Ne temere uralma alatt is szükségesnek mondta az Ordinárius vagy meghatalmazottja engedélyét oly esetben, ha csak a felek egyike volt kóborló.

[3] XXIV. c. 7. de ref. m.

[4] *Wernz* IV. 178.; *Gasparri* 192.; *Scherer* II. 200. l. 171. j.; *Aichner* 192. § 2. b.

[5] *Chelodi* i. m. 30—31. l.; *De Smet* 129.; *Wernz—Vidal* 133.; *Triebs* 26. § 3.

engedélyével működhetnék megengedetten közre. Az egy hónapnál rövidebb ideig tartó commoratióval bírók az illető hely plébánosa előtt, a vagi actu itinerantes bármely hely plébánosa előtt házasodhatnak.) Egyébként azonban mindegyik csoportbéliek vagusok,[6] mert a 91. kánon legális meghatározása a vagusokról tökéletesen illik mindegyikükre, azért teljesen egyenlő elbánás alá esnek (kivéve a házasságkötésnél szem előtt tartandó előbbi megkülönböztetést), tehát mindegyik csoportbeli házassága esetén az Ordinárius[7] engedélyére van szükség, mert az 1032, kánon az egy havi tartózkodási hellyel bírókat ki nem véve azt mondja, hogy „a 91. kánonban említett vagusok házassága esetén... meg kell szerezni az ordinárius engedélyét." Saját plébánusok is van mindegyik csoportbelieknek, t. i. az, akinek területén tényleg tartózkodnak, illetve egy havi lakóhellyel bírnak (vagyis itten nem idegenek, hanem a plébániához tartozó hívek), azért házasságukat *hirdetni* kell az 1023. § 1. értelmében.[8]

B) 1. A régieknél az *atyai hatalom* akkora volt, hogy a szülők beleegyezése[9] a zsidóknál, görögöknél, rómaiaknál, germánoknál a házasság megengedettségéhez mindig, sokszor érvényességéhez is szükséges volt. Az egyház is mindig fontosnak tartotta a szülők beleegyezését és a nemzeti jogokkal megegyezőleg követelte azt, de hiányát sohasem is-

[6] A Ne temere a quasi-domiciliumot teljesen kiküszöbölte a házasságjogból s a menstrua commoratiót tette a helyébe. Ennek alapján lehetett mondani, hogy az egy havi tartózkodási hellyel bírók nem kóborlók s a S. C. Sacr. 1910. márc. 12-én (ad V.) valóban így is döntött. (AAS. II. 193.) De a kódex visszahelyezte a quasi-domiciliumot régi jogaiba s a vagusnak szabatos meghatározását adta a 91. kánonban, azért most kétségtelennek látjuk, hogy az egy havi lakóhellyel bírók is vagusok, feltéve természetesen, hogy más helyen nincs rendes vagy pótlakóhelyük. (L. alább 52. § D.)

[7] A házasságkötés helyének Ordináriusa értendő.

[8] *Leitner* Handbuch 4. 264. l. azt véli, hogy az egy havi tartózkodási hellyel bírókat s a szoros értelemben vett vagusokat nem kell hirdetni. De ez a vélemény nem egyeztethető össze a kódex szövegével, amely szerint a házasságot a proprius parochus hirdesse. Ezeknek pedig van saját plébánosuk. Azonfelül a régi jogban is kellett hirdetni a vagusokat (L. *Wernz* IV. nr. 139. V), az új jog e pontban megegyezik a régivel, tehát aszerint kell értelmezni. — Azt azonban megengedjük, hogy a vagi actu itinerantes hirdetése a legtöbb esetben haszontalan lesz, mert úgysem ismerik őket a hirdetés helyén, azért az Ordináriusnak teendő jelentésben a hirdetések elengedése kérhető, aki a szabad állapotnak másféle bizonyítását fogja előírni.

[9] *Wernz* IV. 334—339.; *Sägmüller* 135. §.

merte el bontó akadálynak.[10] — Gratian azt tanítja, hogy a házasság a szülők beleegyezése nélkül validum, de nem legitimum.[11] A dekretális jog még világosabban utasítja vissza a szülői beleegyezésnek a házasság érvényességéhez való szükségességét.[12] A trienti zsinaton a francia király és mások azt követelték, hogy az egyház bizonyos korú gyermekeknek a szülők beleegyezése nélkül kötött házasságát érvénytelennek jelentse ki.[13] A zsinat visszautasította e követeléseket és kárhoztatta azokat, akik a szülők beleegyezését az érvényességhez mondják szükségesnek, de egyszersmind kijelentette, hogy a szülők beleegyezése nélkül létrejött házasságokat az egyház mindig helytelenítette és tiltotta.[14]

Az új egyházi törvénykönyv szerint a *szülői beleegyezés* hiánya sem bontó, sem tiltó akadály. De mert a szülők iránt való kegyelet és tisztelet megköveteli, hogy a gyermekek a szülők tanácsát a házasságkötés fontos s a családot is érintő ügyében kikérjék s ellenükre, ha megfelelő okuk van a tiltakozásra, házasságot ne kössenek, a kódex a plébánosok lelkére köti, hogy komolyan (graviter) figyelmeztessék a kiskorúakat[15] (21 éven aluliakat: 88. § 1.), hogy tartózkodjanak a szülők tudta nélkül és ésszerű ellenkezése esetében a házasságkötéstől. Ha a figyelmeztetést semmibe sem veszik, a plébánosok ne eskessék meg őket, mielőtt a helyi Ordináriusnak jelentést nem tettek volna (1034.). Az Ordinárius hivatott ugyanis annak megítélésére, hogy a szülők jogosan ellenkeznek-e, és hogy ezen ellenkezés mellett is megengedhető-e a házasság? (Mert nem mindig jogos a szülők ellenkezése. Nem egyszer önzés, büszkeség, elfogultság, ellenségeskedés a forrása.)

A kóborlók házasságára nézve *az egyesült keletiek házas-*

[10] I. Miklós ad consulta Bulgarorum (c. 2 C. 27, qu. 2.). Hogy ingadozások fordultak elő, nem tagadjuk.
[11] Dict. Grat. p. c. 12. C. 32. qu. 2.
[12] L. e helyeken *Wernznél IV. 334.*[7]
[13] *Pallavicini* Hist. C. Tr. l. XXII. c. l, XXIII. c. 5.
[14] XXIV. c. 1. de ref. m.
[15] A Catech. Rom. P. II. c. 8. n. 32. is ugyanerre hívta fel a plébánosokat.

ságjoga a 22. kánonban, a kiskorúak házasságára nézve pedig a 24. kánonban a latin kódex 1032 ill. 1034. kánonjaival megegyezően rendelkezik.

2. Az *állami jogok*[16] általában szigorúbban követelik a szülői beleegyezést, mint az egyházjog. A házasság érvényességéhez kellett pl. Franciaországban, Svájcban, Németországban; megengedettségéhez Itáliában, Spanyolországban.

Magyarországon kiskorú (24 éven aluli)[17] nem köthetett házasságot törvényes képviselőjének[18] beleegyezése nélkül. A törvényes képviselő rendszerint a szülő. Voltak azonban esetek, mikor a törvény elveszi a szülőtől a törvényes képviseletet s másra ruházza. Ilyen esetben, *a kiskorú házasságához* mind a szülőnek, mind a törvényes képviselőnek beleegyezése volt szükséges. Szülő nem létében a törvényes képviselő beleegyezése mellett a gyámhatóságé volt szükséges, kivéve azt az esetet, amikor a törvényes képviselő a kiskorúnak nagyatyja. A törvényes képviselő vagy szülő beleegyezését pótolhatta a gyámhatóság beleegyezése. (H. T. 8. §). Eszerint tehát kiskorúra nézve a törvényes képviselői, jogosult szülői vagy gyámhatósági beleegyezés hiánya akadály volt éspedig megtámadási bontó akadály (3. §), mely alól nem volt felmentés.

Az új magyar családjogi kódex: 1952: IV. tv. a 10. §-ban kimondja, hogy érvénytelen a korlátolt cselekvőképességű kiskorú házassága, ha azt a gyámhatóság engedélye nélkül kötötte. A törvényt életbeléptető 1952. 23. sz. rendelet 21. §-ának 2. bekezdésében kimondja: „Nagykorú az, aki 18. életévét betöltötte". A 3. bek.: „Aki házasságot köt, 18. életévének betöltése előtt nagykorú lesz." Az új Magyar Polgári Törvénykönyv 1959: IV. tv. 12. §-a ugyanígy 18. év betöltésétől számítja a nagykorúságot.

[16] *Wernz* IV. 339.; *Chelodi* nr. 33.

[17] Az 1877:XX. t.-c. 1. §-a szerint a nagykorúság a személy életkora 24. évének elteltével állt be. A 10.470—1945. M. E. rendelet alapján a betöltött 20 évvel, 1953. jan. 1. óta betöltött 18. évvel.

[18] A törvényes képviselőről l. az 1877:XX. t. cikkely és az azt módosító 10.470—1945. M. E. rendeletet. Ilyen elsősorban az atya, az anya, azután a gyám, majd az atyai, anyai nagyatya, végül a finembeli oldalrokonok. Az új magyar családjogi kódex: 1952:IV. tv. 96, 97. §§-ban törvényes képviselőnek mondja a szülőket és vagy általuk vagy a gyámhatóság által kirendelt gyámot.

III. FEJEZET

AZ AKADÁLYOKRÓL ÁLTALÁBAN

14. § A házassági akadályok fogalma és felosztása[1]

A házasság megkötéséhez, mint minden szerződéshez, az szükséges, hogy a felek alkalmasak legyenek a szerződéskötésre, legyen belső beleegyezésük, s jelentsék ki azt az előírt forma szerint. Ehhez képest tárgyalni kell az akadályokról, a beleegyezésről, s annak formájáról.

1. Az akadályok fogalma. „Mindenki köthet házasságot, akit a jog attól el nem tilt" (1035.).[2] Vagyis a házasságkötésre való képesség mindenkit természettől fogva megillető jog (ius naturae), kivéve, ha valakit a jog eltilt a házasságtól. A tilalom eredhet az isteni, vagy illetékes emberi jogból, és vagy úgy tiltja a házasságot, hogy meg nem engedetté teszi, de nem érvénytelenné, vagy úgy, hogy meg nem engedett és érvénytelen a tilalom ellenére létrejött házasság. Az ilyen tilalmak magukat a házasságot kötni készülő személyeket érintik, amennyiben t. i. képtelenné teszik őket a megengedett vagy érvényes házassági szerződésre; bizonyos bennük

[1] *Wernz* IV. 214—219.; *Gasparri* 252—282 (201—227.); *Leitner* Lb[3] 16, 17. §§; *Sägmüller* 130. §; *Aichner* 166. §; *Scherer* 114. §; H. I. *Feije:* De impedimentis et dispensationibus matrimonii, 1893[1]; *Linneborn* 11. §; *Freisen* 220. 1. kk.; *Wernz-Vidal* 145—154.; *Cappello* 194—214; *De Smet* 429—432.; *Triebs* 28., 22. §§; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 294—300.; *Knecht* § 24.; *Schönsteiner* II. §§ 6—9., V. §§ 1—11.

[2] Ugyanígy III. Ince (c. 23 X 4, 1.).

lévő, nem pedig kívülük álló körülményeken, tulajdonságon alapulnak; céljuk az, hogy csak olyanok között jöhessen létre a házasság, akik közt az egyház vagy Isten azt megengedhetőnek tartja. E tilalmakat akadályoknak nevezzük. *Az akadály tehát olyan körülmény, mely isteni vagy emberi törvény alapján gátolja a házasság érvényes vagy megengedett létesülését* (impedimenta matrimonii.).

E meghatározás csak a szorosan vett, a házasulók személyét érintő, őket a házasságkötésre képtelenné tévő, vagy attól eltiltó akadályokat foglalja magában. Az új egyházi törvénykönyv a beleegyezés és forma hiányát (melyek tágabb értelemben vett akadályoknak mondhatók), nem akadályként fogja fel s nem is az akadályok közt tárgyalja. Eddig a legtöbb szerző az akadályok közt szólt róluk.[3]

Csak olyan körülmény értendő akadályon, mely a házasságot közvetlenül mint szerződést érinti, nem pedig mint szentséget. Az a hívő, aki el van tiltva a szerződéstől, el van tiltva a szentségtől is, de direkte a szentségtől eltiltó körülmények, pl. a szándék hiánya, méltatlanság, nem jogi akadályok (*Wernz—Vidal* nr. 146.)

2. Az egyház ősi századaiban is voltak akadályok, de nem használták ezt az elnevezést és hiányzott a szabatos megkülönböztetés a bontó és tiltó akadályok közt. Maga Gratian is összekeverve használja az elnevezéseket.[4] Rolandus Bandinelli (III. Sándor 1159—1181.) és Bernardus Papiensis óta állandósul a mai terminológia mind a jogforrásokban, mind az irodalomban. Nem volt meg a régi időkben az akadályok pontos katalógusa s az egyes akadályok mai elnevezése sem. Ezek is lassan fejlődtek ki,[5] sőt egészen az új egyházi törvénykönyv életbe léptéig eltértek egymástól a szerzők az akadályok számának megállapításában, nem mintha egyesek olyan akadályokat vettek volna fel, melyeket mások visszautasítottak, hanem mert rokon akadályok összefoglalásával vagy szétbontásával egyik több, a másik kevesebb akadályt hozott ki. A bontó akadályok száma 12—19—24 között,[6] a tiltóké 2—11 között váltakozott.

[3] A kódex beosztását és terminológiáját követték e pontban eddig is: *Gasparri, Scherer, D'Annibale, Haring.*

[4] Dict. Grat. post c. 6, 8 C. 30 qu. 5.

[5] *Freisen* 221—227. l.

[6] *Leitner* 19, *Aichner* 17 akadályt számlált.

3. Felosztás. Az akadályok feloszthatók.

a) eredet szerint *isteni jogi* akadályokra (impedimenta iuris divini), melyek a természetjogon, vagy tételes isteni jogon alapulnak és *egyházjogiakra* (impedimenta iuris ecclesiastici,) melyeket egyházi törvény állított fel;

b) terjedelem szerint vannak *feltétlen* vagy *általános* akadályok (impedimenta absoluta), melyek bármely személlyel, és *viszonylagosak* (imp. relativa), melyek csak bizonyos személlyel gátolják a házasságot;

c) a felmentés lehetősége szerint *felmenthetetlenek* (impedimenta indispensabilia), melyekben az egyház nem adhat, vagy nem szokott felmentést adni, és *felmenthetők* (imp. dispensabilia), melyek alól adhat is, meg szokott is adni;

d) hatásukat tekintve vannak *tiltó* (impedimenta prohibentia vel impedientia) és *bontó* (dirimentia, irritantia) akadályok.[7] A tiltó akadályok súlyos bűn terhe alatt tiltják a házasságot, de ha mégis létrejön, érvénytelenné nem teszik (1036. § 1.). A bontó akadály pedig oly akadály, mely nemcsak hogy tiltja a házasságot, hanem ha mégis megköttetnék, semmissé, érvénytelenné teszi (1036. § 2.). A bontó akadály elveszi a házasságkötésre való képességet, a tiltó nem veszi el, hanem csak annak használatát teszi meg nem engedetté.

Hogy a házasság tiltott, vagy érvénytelen legyen, elég, ha csak az egyik részen van akadály, (1036. § 3.). Akkor már mindkét félre nézve tiltott, vagy érvénytelen az. Folyik ez abból, hogy a házasság megoszthatatlan szerződés, minek következtében vagy mindkét félre nézve érvényes, vagy egyikre nezve sem. Ugyancsak ebből következik, hogy a házasság, mely isteni jog alapján kétoldalú visszterhes szerződés, vagy mindkét félre nézve kötelezettséggel jár, vagy egyikre nézve sem. De az nem lehetséges, hogy csak az egyik felet kötelezze,

[7] „Tiltó, bontó akadályok" nem tökéletesen megfelelő elnevezések, mert a bontó akadály is tiltja a házasságot, nemcsak a tiltó; másrészt mert a „bontó" nem úgy értendő, mintha az érvényesen létrejött házasságot felbontaná, hanem inkább érvényes létrejöttét gátolja meg. Mindamellett az impedimentum impediens, dirimens elnevezések Bernardus Papiensis óta használtak és általánosak.

a másikat pedig nem, vagyis hogy egyoldalú szerződéssé váljék.[8]

e) Bizonyíthatóságuk szerint vannak *nyilvános* és *titkos* akadályok (impedimenta publica et occulta.) Nyilvános az, mely a külső fórumban bizonyítható; titkos, mely nem bizonyítható. (1037.) Ebben a meghatározásban el kell vonatkozni annak a ténynek természetétől, melyből az akadály származik és annak ismertségétől. Egyedül a bizonyítás lehetősége veendő figyelembe, éspedig nem elvontan, hanem in concreto, az egyes esetek körülményeinek mérlegelésével. Így pl. ha van két személy, kik tudnak az akadályról, de semmi szüksége vagy alkalomszerűsége annak nincs, hogy tanúskodásra kéressenek, az akadály titkos. A bizonyítás a rendes bizonyítási eszközökkel történhetik, anélkül, hogy perbeli bizonyításnak kellene lennie. (*Gasparri* E. n. 209.)

A nyilvánosságnak és titkosságnak ez a meghatározása azonban csak a konvalidáció-jogban kerül alkalmazásba. A hirdetés- és felmentés-jogban a S. Poenitentiaria is, a kódex is más meghatározását adja a nyilvános és titkos akadálynak és zavar elkerülése céljából más elnevezését is.

Az akadályok ezen második értelemben vett nyilvánosságának és titkosságának alapja azok *ismeretessége,* nevük pedig *„casus publici et occulti"* (1045. § 3.) Ezek szerint az ismeretesség szempontjából nyilvános az az akadály, mely természeténél és a körülményeknél, vagy csak a körülményeknél fogva nyilvános (ismert.) Titkos, mely mind természeténél, mind a körülményeknél fogva titkos, vagy csak a körülményeknél fogva titkos, azaz ismeretlen. (Eddig a természeténél fogva nyilvános, de a körülményeknél fogva titkos akadály nyilvános akadály számba ment a felmentés-jogban is, most azonban a CP. 1927. dec. 28-i döntése értelmében: AAS. XX.

[8] Más visszterhes szerződéseknél megtörténhetik, hogy egyik félre nem bírnak teljes kötelező erővel. Pl. a cselekvőképességében korlátozott, ha a szülő vagy gyámhatóság jóváhagyása nélkül kötött visszterhes szerződést, ez rá nézve nem kötelező, ellenben a másik felet, ha az cselekvőképességgel bír, kötelezi. (Negotium claudicans.)

61. ad III. — titkosnak veendő.) A titkos megint vagy teljesen titkos (impedimentum omnino occultum), ha a feleken és gyóntatón kívül senki sem tud róla, legfeljebb — némelyek szerint — még egy személy,[9] vagy egyszerűen titkos, ha kisebb helyeken legfeljebb 2—3, nagyobb helyeken 4—5, városokban 7—8 személy előtt ismeretes, feltéve, hogy a tovább terjedésnek veszedelme nem forog fenn.[10]

Természeténél fogva nyilvános az az akadály, amely nyilvános tényből származik, amilyen az egyház színe előtt lefolyt tény, pl. felszentelés, fogadalom, vagy hivatalos feljegyzésekből bizonyítható tény, pl. a kor, vérrokonság, sógorság, köztisztesség, lelki és törvényes rokonság, vegyes és különböző vallás, és végül közhitelű tanú vagy annak hiányában két közönséges tanú előtt lefolyt tény, vagyis a plébános vagy annak hiányában két tanú előtt kötött házasság. *Természeténél fogva titkos* (azaz nem ismert) az olyan akadály, mely olyan tényből származik, mely rendszerint titkos, mint a crimen, impotentia, magán fogadalom, törvénytelen rokonság és az abból származó sógorság és köztisztesség. A *körülményeknél fogva nyilvános* (ismert) az olyan aka-

[9] *Wernz* szerint ha megkötendő házasságról van szó, a teljes titkossághoz szükséges, hogy a feleken (és gyóntatón) kívül senki se tudja; megkötött házasság esetén még egy személy tudhatja (i. m. IV. 216. V.), *Gasparri* (nr. 260.), *Leitner* (Lb[3] 272. l.), *XIV. Benedek* (Inst. Eccl. 87. n. 39. s.), *Fagnani* (Comm. cap. 7. n. 45. s. De cohab, cleric. et mul.) mind megkötendő, mind megkötött házasság esetén teljesen titkosnak tartják az akadályt, ha még egy személy tud róla.

[10] A nyilvános és titkos akadálynak a bizonyíthatóság szerint való meghatározása a SCC. 1881 júl. 9-i decisiójában fordul elő először (in causa Mohilovensi seu Tiraspolensi), az irodalomban *Gasparrinál* (nr. 259.). A kódex előtti legtöbb szerző azonban nem ügyelve a Gasparri által előadottakra, megkülönböztetés nélkül a régi értelemben vette a nyilvános és titkos akadály meghatározását mind az utólagos érvényesítés, mind a felmentés tanába. A kódex *Gasparri* tanítását követi, azzal az eltéréssel, hogy az impedimentum publicum és occultum kétféle jelentése helyett kétféle elnevezést használ: impedimentum publicum, occultum és casus publicus, occultus. (L. *Hilling*, Studien, zum Eherecht des CIC. AKK. 1922., *Triebs*, 29. § 1. e. *Wernz-Vidal* nr. 147. V., *Leitner* Hb. 4. p. 272. 311., *De Smet* 465.) *Köstler*, Was sind „öffentliche Ehehindernisse" c. cikkében (AAK. 1936. 67. kk.) mindezektől eltérőleg azt vallja, hogy a kódex az akadályokat csak bizonyíthatóságuk alapján osztályozza nyilvánosakra és titkosakra. Ha kivételesen ismertségüket akarja a felosztás alapjául venni, nem akadályokról, hanem esetekről beszél.

dály, mely természeténél fogva nem ismert ugyan, de ismert a körülményeknél fogva, mert jogilag vagy tényleg köztudomású a 2197. kánon 2. és 3. pontja értelmében (i. notorium notorietate iuris aut facti), mert szélesebb körben ismeretessé lett, vagy olyan körülmények közt történt avagy most olyan körülmények közt van, hogy bizton lehet és kell számítani arra, hogy ismeretessé lesz (publicum a 2197. kánon 1. pontja értelmében.) — *Titkos* az akadály, mely sem természeténél, sem a körülményeknél fogva nem ismeretes.

A kódex a „természeténél és körülményeinél fogva nyilvános és titkos" akadályokra való fölosztást az 1037. kánonnal kapcsolatban nem használja, csak a házassági perjogban: 1971. A casus publicus et occultus-szal kapcsolatban az 1045. § 3-hoz a CP. által adott törvénymagyarázat (1927. dec. 28. ad III. AAS. XX. 61.) említi ezt a felosztást és kimondja — mint feljebb már említettük, hogy a körülményeknél fogva titkos (habár természeténél fogva nyilvános) akadály a felmentési jogban titkosnak veendő.

Az egyesült keletiek házasságjoga a 27. kánonban nyilvánosnak mondja azt az akadályt, mely nyilvánvaló tényből ered vagy mely más módon a külső fórumban bizonyítható. Különben az akadály titkos.

Materialiter nyilvános, formaliter titkos (a konvalidációs jogban) az az akadály, melynél az akadályt okozó tényálladék nyilvános (pl. a házasságtörés a házasságkötés megkísérlésével), de általában nem tudják az emberek azon a bizonyos helyen, hogy ebből a tényálladékból akadály származik. Az ilyen akadály nyilvános, mert a jognak nem tudása nem teszi az titkossá (16. § 1.). A CP. 1932. jún. 25-én ad II. (AAS. XXIV. 284. l.) külön is kimondja, hogy az 1037. kánonbeli nyilvános akadály fogalmához elég, ha a tényálladék nyilvános, melyből az akadály származik. — Más volna az eset, ha maga a tényálladék nem volna ismert, vagy nem minden részében (pl. az említett esetben tudva volna az, hogy két személy vétkezett s utána polgári házasságra lépett, de nem az, hogy valamelyikük egy előző érvényes házasság fennállása alatt követte el a cselekményt, ilyen körülmények közt titkos volna az akadály.)[11]

f) Felismerésük foka szerint vannak *bizonyos* (i. certa) akadályok, melyekről semmi kétségünk nincs és *kétes* (i. du-

[11] *Wernz* IV. 216[10]; *Gasparri* 167. l. k.; *Aichner* 189. § 2. j.; az új jog értelmezői mind.

bia) akadályok, melyeknek létezése kellő vizsgálat után is kétes marad.

Kétségünk a jogról (dubium iuris) vagy tényről (dubium facti) lehet, s mindkét esetben a kétség az isteni vagy egyházi jog körül foroghat.[12]

Ha az isteni jogról van kétség,[13] nem szabad egybekelni, kivéve, ha az impotentia körül van a jogkétség, mert annak esetén a házasságot nem kell megakadályozni (1068. § 2.). Ha már ilyen jogkétséggel megkötött házasságról van szó, amennyiben meg nem kereszteltek az illetők, a házasság fenntartandó,[14] (feltéve, hogy az állami jog nem tiltja az ilyen házasságot) amennyiben pedig megkereszteltek, érvénytelen a házasság.

Ha az isteni jogú akadályok körül ténykétség merül fel, a már megkötött házasság fenntartandó, mert kétség esetén érvényesnek kell tekinteni a házasságot mindaddig, míg csak az ellenkezője be nem bizonyul (1014.); ha megkötendő házasságról van szó, meg kell akadályozni, amennyiben ligamenről, bármely fokú egyenesági vagy elsőfokú oldalági vérrokonságról van szó; ha ellenben az impotentia akadálya körül van a kétség, nem kell megakadályozni.

Ha az isteni jogú akadály körül jogi és ténykétség forog fenn, a kötendő házasság megakadályozandó (az impotentia esetét kivéve), a megkötött fenntartandó.

Ha az egyházjogi akadály körül forog a jogkétség,[15] a 15. kánon

[12] *Jogkétség* akkor forog fenn, ha a törvény értelme bizonytalan; pl. kétséges, hogy bizonyos szervi fogyatkozás az impotentia akadályát okozza-e, vagy csak egyszerű magtalanságot. *Ténykétségünk* akkor van, ha kétes, hogy az a bizonyos körülmény, melytől az akadály függ, fennáll-e (pl. kétes a ligamen, mert nem tudjuk biztosan, hogy a menyasszony első férje meghalt-e)?

[13] Jogkétség van több szerző szerint afelett, hogy az oldalági első fokú vérrokonság természetjogi akadály-e? (Némelyek tagadják e kételyt.) E jogkétségre való tekintettel az ilyen rokonoknak nem szabad egybekelniök. A gyakorlatban egyébként nem okoz e rokonság nehézséget, mert a megkereszteltek számára az egyházi, a meg nem kereszteltek számára az állami törvények úgy is tiltják a házasságot.

[14] Azok, akik a vérrokonságot egyenes ágon minden fokon s oldalágon az első fokon isteni jogú akadálynak mondják, érvénytelennek tekintik a kereszteletlenek házasságát is, ha ilyen akadállyal jött létre.

[15] Pl. jogkétség forog fenn akörül, hogy az érvénytelen házassag utólagos érvényesítésekor keletkező sógorsági akadály lerontja-e a korábbi köztisztességit. (L. alább 39. § 7. pont.)

szerint az akadály nem kötelez (feltéve, hogy a kétség alapos, jól megokolt[16]); ha ilyen akadály körül ténykétség merül fel, felmentés kérendő, melyet az ordinárius a 15. kánon alapján mindannyiszor megadhat, valahányszor olyan akadályról van szó, melyben a pápa felmenteni szokott. Ha egyszerre jog- és ténykétség forog fenn, még inkább szabad egybekelni, mert ha biztos tény mellett való jogi kétség nem akadályozza a házasságot, annál kevésbé kétes tény és kétes jog.

g) Fontosságuk szerint vannak *kisebb akadályok* (impedimenta gradus minoris); ezek:

1. oldalági harmadfokú vérrokonság (akkor is, ha az elsőt érinti a cn. 96. § 3. alapján):
2. oldalági másodfokú sógorság:
3. másodfokú köztisztességi akadály;
4. lelki rokonság;
5. házassági ígérettel vagy kísérlettel kapcsolatos házasságtörésből származó bűntett akadálya.

A többi akadály *nagyobb akadály* (impedimenta gradus maioris)[17] 1042.

A kódex e szavaiból: „a többi akadály nagyobb fokú" *Leitner* (Hb. 4. 285. I.) arra következtet, hogy a tiltó akadályok mind nagyobb fokúak, valamint *De Smet* (nr. 464. nr. 5.), *Schäfer* (91. l.) *Triebs* (§ 29. nr. 1. f.), *Eichmann* is.[18] Mások helyesebben az 1042. kánon felosztását kizárólag a bontó akadályokra vonatkoztatják.[19]

Az egyesült keletieknél kisebbfokú akadályok: 1. oldalági vérrokonság a 6. fokon. 2.) Oldalági sógorság, mely érvényes, ha el nem hált házasságból származik is — ex digeneia — a 4. fokon, ezenkívül a partikuláris jog rendelkezéséből a férj

[16] Vagy más szóval: feltéve, hogy az akadály nem létének véleménye valószínű. *(Sz. Alfonz, VI. 901.)*

[17] A felmentéseknél van e felosztásnak különösebb jelentősége. (L. 20. § 2. p.)

[18] Das kath. Mischehenrecht, 22. l.

[19] Így *Haring* (Theolog. prakt. Quartalschrift 1918, 28. l.); *A. Rösch* (AKK. 1921, 170. l.); *Wernz-Vidal* nr. 147. VI.; *Cappello* 206; *Hilling* p. 9.; *Knecht* p. 198; *Gasparri* E. n. 211.; *Schönsteiner* V. § 10.

vérrokonai és a feleség vérrokonai közötti sógorság, valamint ugyancsak a partikuláris jog rendelkezéseiből ex trigeneia: azaz két érvényes, ha el nem is hált házasságból eredő sógorság (pl. Péter és felesége fivérének felesége között affinitas ex trigeneia, mert 3 törzs találkozik) — ha ketten házasságot kötnek ugyanazzal a harmadik személlyel a házasság megszűnése után vagy két egymásközött vérrokon személlyel bármely fokon. 3.) a köztisztesség akadálya a 2. fokon, 4.) a lelki rokonság, 5.) gyámság és törvényes rokonság (71. kánon). 6. házasságtörésből házasság ígéretével vagy megkísérlésével (ha polgári házasság által is) származó bűntett akadálya. (31. § 1.) A 31. kánon 2. §-a kimondja, hogy a többi bontó akadály nagyobb fokú.

h) Tartamukat tekintve vannak *ideiglenes* akadályok (impedimenta temporaria,), melyek maguktól megszűnhetnek, minő pl. a korhiány akadálya, és *állandóak, örökösek,* (imp. perpetua), melyek maguktól sohasem szűnnek meg.

A kódex előtt beszéltek *közjogi* (imp. iuris publici) és *magánjogi* (imp. iuris privati) akadályokról, aszerint, amint a közjót vagy magánjót célozzák. A magánjogiak közé a beleegyezés hiányosságából származó tágabb értelemben vett akadályokat sorolták. Mivel a kódex a beleegyezés hiányosságát az akadályokon kívül helyezi el, a mai kánonjogban e felosztás már nem bír jelentőséggel. Különben a régiben is a legtöbben elvetették.

Azelőtt volt még *előzetes* (imp. antecedens) és *utólagos* (imp. superveniens) akadály is. Az utólagosak (utólag beálló lelkirokonság és tisztességtelen sógorság) nem tették ugyan érvénytelenné a házasságot, de hatásaiban korlátozták, nevezetesen elvették a jogot a házastársi kötelesség teljesítésének követelésére. A kódex eltörölte ezen utólagos akadályokat, illetőleg a házassági jognak említett korlátozását.

4. Az akadályokra vonatkozó régi és új jog viszonya. A kódex több tekintetben változtatott az akadályokra vonatkozó régi jogon. De nincs visszaható ereje (10.), azért a kódex életbelépte előtt kötött házasságok, ha semmisek valamely a kódex által eltörölt akadály miatt, nem

lettek érvényesek a kódex életbeléptetésével, hanem a kódex után utólagos érvényesítésre szorulnak.[20]

5. *Állami jogok.*[21] A polgári házasságra vonatkozó állami törvényekben csak a bontó és tiltó akadályokra való felosztás fordul elő. És ezek sehol sem egyeznek meg a kánoni törvényekkel. Részint olyan bontó akadályokat tartalmaznak, melyek a kánonjogban tiltó vagy semmilyen akadályok, részint az egyházi bontó akadályok némelyikét tiltó akadállyá minősítik vagy egyáltalában nem tekintik akadálynak. Továbbá a bontó akadályokat semmisítő és felbonthatási akadályokra osztják.[22]

A *magyar* házassági törvénynek is bontó és tiltó akadályai voltak. A bontó akadályok megint semmiségi és megtámadhatási bontó akadályok.[23]

Semmiségi bontó akadályok voltak a magyar ht. szerint 1. a cselekvőképtelenség; 2. vérrokonság és egyenes ágbeli sógorság; 3. korábbi fennálló házasság; 4. házastárs élete ellen törés; 5. házasságkötési lényeges alaki kellék-hiány.

Megtámadási bontó akadályok voltak: 1. fejletlen kor; 2. kiskorúság, illetve a törvényes képviselő, jogosult szülői és gyámhatósági beleegyezés vagy jóváhagyás hiánya; 3. kényszer; 4. tévedés; 5. megtévesztés.

Tiltó akadályok voltak: 1. gondnokság alá helyező eljárás elmebetegség vagy magát jelekkel megérteni nem tudó siketnémaság miatt;

[20] PC. 2—3. jún. 1918. IV. 7. (AAS. X 346.); *Gasparrinak*, mint a CP. elnökének válaszából (L. Theol-prakt. Quartalschrift 1925, 372. l.) világos, hogy ilyen házasságok utólagos érvénysítésénél nem szükséges felmentes, hanem az utólagos érvényesítés vagy a beleegyezés megújításával, vagy sanatióval történik. (De Smet nr. 730.) *Ruoff*-nak a Theol.-prakt. Qu. Schr. 1927. évfolyamában (767. l.) a dispensatio szükségessége mellett felhozott érveit nem találjuk helytállóknak.

[21] *Wernz* IV. 210, *Scherer* 114. § V.

[22] Nevezetesen a fejletlen korútól kötött házasság esetében a fejletlen kor tartama alatt az igazságügyminisztertől nyert felhatalmazas alapján a kir. ügyész (e határidő után már csak a fejlett korát elért házastárs); a 20 éven aluli kiskorútól törvényes képviselőjének, jogosult szülőjének, vagy a gyámhatóságnak beleegyezése, illetve jóváhagyása nélkül kötött házasság esetén a kiskorú házastárs, amennyiben fejlett korát már elérte, valamint a kiskorúság tartama alatt az ő gyámhatósága.

[23] Hogy e határidő hogyan számítandó, u. e. § mondja el részletesen.

2. gondnokság alatt állás elmegyengeség vagy magát jelekkel megértetni nem tudó süketnémaság miatt; 3. unokatestvérség, 4. örökbefogadás, 5. gyámság, 6. korábbi fennálló semmis házasság, 7. vélelmezett elhalálozási napnak tudott vagy igazolt túlélése; 8. elítéltetés a másik házastárs élete ellen elkövetett bűncselekmény miatt; 9. várakozási idő, 10. egyházi rend és szerzetesi fogadalom, illetve egyházi felsőbbségi engedély hiánya; 11. védkötelezettség, illetve katonai hatósági engedély hiánya; 12. szabályszerű kihirdetés hiánya.[24]

Új családjogi kódexünk (1952: IV. tv.) — mint a 73. oldalon ismertettük — nyolc érvénytelenségi okot sorolt föl: 1.) fennálló házasság (7. §), 2.) vérrokonság (8. §), 3.) a cselekvőképességet kizáró gondnokság (9. §), 4.) gyerekkori teljes cselekvőképtelenség (9. §), 5.) kiskorúság (10. §), 6.) a teljesen cselekvőképtelen tényleges állapot (11. §), 7.) az alaki szabályok meg nem tartása (12. §), és 8.) az egyik házastárs külföldi állampolgársága esetén az engedély hiánya. Ezt az utóbbi engedélyt az 1957: VI. tv. eltörölte. (L. a 90. old.)

Az új családjogi kódex tehát a korábbi semmisségi és megtámadási okoknak egységes megjelölésére az érvénytelenség elnevezést alkalmazza és ezzel a régi megkülönböztetést — mint amelynek ma gyakorlati jelentősége nincs — elejti.

15. § Ki állíthat fel és törölhet el házassági akadályokat[1]

I. A kereszteltek házasságát, mint már a 3. §-ban láttuk, nemcsak az isteni jog szabályozza, hanem az egyházi is; a tisztán polgári jogkövetkezmények tekintetében pedig az állami joghatóság illetékes (1016.).

[24] *Jancsó* i. m. 7., 8., 55—60. §§. — A házasságtörés miatt egymással való házasságkötés eltiltásának akadályát a 6880—1945 sz. M. E. rendelet eltörölte, a 20 éven felüli kiskorúság esetén a szükséges szülői beleegyezés hiányának tiltó akadályát pedig a 10470—1945. M. E. rendelet, mely a nagykorúság határidejét a 20 év betöltésétől számította.

[1] *Wernz* IV. 63—66.; *Gasparri* 272—282, (223—267.), 307—312.; *Leitner* 15. §; *Linneborn* 12. §; *Freisen* 885. l. kk.; *De Smet* nr. 429—432., 468.; *Cappello* nr. 62—67., 208. s.; *Vermeersch-Creusen* II. 298—300.; *Knecht* 25. §; *Schönsteiner* II. §§ 6—9., V. 6—11 §§.

Azt is láttuk, hogy az isteni jog tekintetében kizárólag az egyház illetékes annak hiteles kijelentésére, mikor tilos vagy semmis az isteni jog alapján a házasság.[2] Éspedig a legfőbb egyházi tekintélyt, ti. a római pápát vagy az egyetemes zsinatot illeti meg ez a jog (1038. § 1.).

1. Ami a kereszteltek házasságát az isteni jogon kívül szabályozó egyházi joghatóságot illeti, szintén tudjuk, hogy annak legfontosabb része a törvényhozás, ezé pedig az akadályok felállításának joga. Azt kell itt még csak tisztázni, kit illet meg az egyházban ez a jog? Kizárólagosan a legfőbb egyházi tekintélyt, vagyis *egyedül a pápa, vagy egyetemes zsinat állíthat fel tiltó vagy bontó akadályokat* akár egyetemes, akár részleges törvény alakjában (1038. § 2.).

2. A *helyi Ordináriusok* nem állíthatnak fel házassági akadályokat, még tiltókat sem törvény alakjában, hanem csak arra van hatalmuk, hogy bárkinek, aki tényleg területükön tartózkodik, és alattvalóiknak akkor is, ha azon kívül tartózkodnak, *megtiltsák* (per modum praecepti a 24. kánon alakszerűségei mellett) a házasságot, de csak egyes esetekben (in casu peculiari), ideiglenesen, alapos oknál fogva s annak fennforgása idejére (1039. § 1.). Eszerint tehát nem törvény, hanem csak parancs alakjában tilthatják meg az Ordináriusok a házasságot az említett személyeknek, de csak ideiglenesen és alapos oknál fogva, amilyen volna pl. akadály gyanúja, botrány elhárításának szükségessége, a tervezett házasságból keletkező civódások. A tilalmat büntetéssel is egybeköthetik, de soha érvénytelenítő záradékkal, és ha mégis megtennék, az ennek ellenére kötött házasság érvényes volna. Érvénytelenítő záradékot egyedül az apostoli szentszék csatolhat a tilalomhoz (akár a magáéhoz, akár a püspökéhez; 1039. § 2.) és ennek kifejezettnek kell lenni, különben az a vélelem, hogy

[2] Pl. kijelentette, hogy az előzetes, gyógyíthatatlan, biztos nőszteherétlenség a természet jogán teszi érvénytelenné a házasságot (1068. § 1.).

csak tiltó a tilalom.[3] Ami a helyi Ordináriusokról, ugyanaz áll e pontban a részleges zsinatról is. Azelőtt az ilyen tiltó parancsot házassági tilalom vagy vetitum néven a tiltó akadályok közt tárgyalta a doktrina,[4] bár nem volt akadály, mert — mint láttuk — a vetitum nem általános törvény, hanem csak parancs.

Régebben, éspedig legalább is IX. Gergelyig, a püspökök is állíthattak fel *bontó* akadályokat is, saját jogukon.[5] Mivel azonban ebből sok zavar származott s ilyen fontos dologban kívánatosnak mutatkozott az egyöntetűség, később maguknak tartották fenn a pápák e jogot,[6] valamint azt is, hogy a tiltó parancsot érvénytelenítő záradékkal lássák el, sőt maguknak tartották fenn a *tiltó akadályok* felállításának jogát is, és a püspököknek csak arra terjedt ki a hatalmuk, hogy a zárt időben, délután és magánházakban való házasságkötést tiltsák el.[7] Tehát nem isteni jog folytán nélkülözik a püspökök az akadályok állításának jogát, hanem pápai fenntartás miatt.

A *plébánosoknak* nincs hatalmuk a házasság megtiltására, kivéve az 1031. kánon esetét, mely szerint akadály gyanúja felmerültével megtilthatják híveiknek a házasságot — büntető záradék nélkül — és azonnal jelentve az Ordináriusnak.

3. *Szokás* új akadályt nem vezethet be (vagy fennálló akadályt *nem* ronthat el) s az ilyen szokást kárhoztatja a kódex (1041.).

Ismeretes, hogy régebben nem egy akadály szokás útján keletkezett és ez megtörténhetett a legújabb időkig, egészen az új egyházi törvénykönyv életbeléptéig. Így újabb időkben szokás vezette be és az

[3] *XIV. Bened.* De syn. d. l. XII. c. 5. n. 2. ss. — Azok a tilalmak tehát, melyeket a római kongregációk csatolnak néha döntéseikhez (melyek szerint valamelyik félnek az illető kongregáció tudta nélkül nem szabad új házasságra lépni, pl. kétes impotentia esetén) csak akkor érvénytelenítők, ha kifejezetten ilyennek mondatnak.

[4] L. *Scherer* 126. §.

[5] c. 1 X 4, 11.

[6] Csak kevesen voltak azon a tarthatatlan nézeten, hogy isteni jogon van a bontó akadályok felállításának hatalma a pápáknak fenntartva. (V. ö. *Wernz* IV. 63[102], *Gasparri* 278. (229.)

[7] *Gasparri* 279. (230.)

egyház elismerte[8] a zárt idő akadályát. Elismerte az egyház Japánban a klandestinitás akadályát eltörlő szokást[9] és Spanyolországban az eljegyzésnek szokás által bevezetett lényeges formáját és a publica honestas akadályának abból származó korlátozását.[10] Ma azonban szokás útján már nem keletkezhetik új és nem szűnhet meg régi akadály.[11]

II. *A természetjog és tételes isteni jog akadályai* minden embert, a kereszteletleneket is illetik.

Az *egyházi akadályok* ellenben nem érintik a kereszteletleneket, de érintik az összes kereszteltelteket, tehát az eretnekeket, szakadárokat, aposztatákat és kiközösítetteket is.

Több régebbi német egyházjogász azt tanította, hogy az egyház de facto nem akarta kiterjeszteni akadályait az eretnekekre és szakadárokra.[12] De XIV. Benedek óta lehetetlen volt már e nézetet vallani, mert a pápa ismételten érvénytelennek jelentette ki az eretnekek olyan házasságát, mely valamilyen egyházjogi akadállyal jött létre.[13] Ugyanígy nyilatkoztak utána más pápák is[14] és a S. C. C. ismételten semmisnek nyilvánított ilyen házasságot.[15] Hogy minden megkereszteltre állnak a kánoni akadályok, következik a 12, 87., 1038. § 2-ből, 1070. § 1-ből is, valamint az akatolikusoknak a házasságkötés lényeges alakja alól való kivételéből (1099. § 2.). Nem mentesíti az akatolikusokat az akadályok nem tudása, sem jóhiszeműség, sem a felmentés-kérés lehetetlensége. Menti az őket a bűntől, eredményezheti, hogy házasságuk putativ, hogy gyermekeik törvényesek, de soha azt nem eredményezi, hogy a házasság érvényes legyen és valahányszor az egyház olyan helyzetbe kerül, hogy akatolikusoknak kánoni akadállyal kötött házassága felől kell intézkednie, vagy orvosolja, vagy semmisnek nyilvánítja.

[8] S. C. Prop. F. 1841. júl. 5.
[9] X. C. Inqu. 1868 március 11. L. *Gasparrinál*[3] 1070.
[10] S. C. C. 1880 jan. 31.
[11] Arra a kérdésre, hogy fenntarthatnák-e a püspökök az 5. kánon alapján a zárt idő akadályát, alkalmasint igenlőleg kell felelni, mert a kódex *új* akadálynak szokás által való bevezetését teszi lehetetlenné.
[12] *Schmalgrueber, Pichler* stb.
[13] Const. „Matrimonia" 1741 nov. 4.; „Magnae nobis" 1748 jún. 29. (*Fontes* II. nr. 387.) stb.
[14] VI. Pius Frankenberg kardinálishoz 1782. júl. 13. (*Fontes* II. nr. 471.); a prágai érsekhez 1789. júl. 11-én; a rozsnyói püspökhöz 1780. aug. 20-án; VII. Pius a mainzi érsekhez 1808 aug. 8-án; XVI. Gergely a bajor püspökhöz 1832. május 27-én (*Fontes* II. nr. 484.).
[15] 1602. szept. 26-án, 1605. jan. 12-én, 1725. aug. 2-án.

A szakadárok közül némelyek szerint (pl. „Apollinaris" 1938. p. 121.) a keleti szakadárokat a kódexnek csak azon akadályai érintik, melyek már a szakadás előtt megvoltak, kivéve ha valamely akadályról bizonyos, hogy azt a pápa az egész egyház, nem pedig pusztán a latinok számára állította fel. Cappello is mentesíti a keleti szakadárokat. Dalpiaz szerint (Apoll. 1937, 457.) épp úgy érintik őket az akadályok, mint más szakadárokat. Az első vélemény valószínűbb.

Ha két olyan keresztény akar egymással házasságot kötni, kiknek mindegyike felnőtt korában keresztelkedett meg, a természetjog és tételes isteni jog akadályain kívül kötve vannak mindazon kánoni akadályok által, melyek a keresztség után keletkeztek (pl. fogadalom, stb.), valamint azok által is, melyek már a keresztség előtt fennállott természetes köteléken alapulnak. (Ilyen a vérrokonság: ellenben nem köti őket a köztisztesség legalább amennyiben érvénytelen házasságból származik (l. a 39. § 13. jegyzetét) és bűntett akadálya, ha az azokat előidéző tények a keresztség felvétele előtt történtek, mert ezeket a kötelékeket az egyház létesíti.)

III. Az akadályok megszűnhetnek mindenkire nézve *eltörlés* (abrogatio, derogatio) által.

Az eltörlés lehet teljes, midőn az előbbeni akadályt egészen eltörlik (abrogatio) és részleges, midőn csak részben törlik el (derogatio). Mindkettő törvényhozási cselekvény.

Az *isteni jog* akadályait nem törölheti el semmiféle emberi hatalom. Az egyház, mint az isteni jog hiteles értelmezője, csak azt teheti meg, hogy kinyilatkoztatja: ezen vagy azon körülmények közt az isteni jog nem kötelez. Azonkívül felmentést adhat a feltételes isteni jog akadályai alól, vagyis azok alól, melyeknek kötelező ereje az emberi akarattól, az akarat által magára vállalt kötelemtől, szerződéstől függ: a fogadalom akadálya és a kereszteltek bevégzetlen házassága, valamint a kereszteletlenek házassága alól az egyik fél megtérése után. Ugyanúgy az eskű és eljegyzés alól.

Az *egyházjogi akadályokat* abrogatio vagy derogatio által eltörölni csak a római pápa jogosult, ugyanaz, aki fel is állíthatja az akadályokat (1040.). *Jogszokás* immár fennálló aka-

dályt nem ronthat le, aminthogy újat sem vezethet be s fennálló akadályokkal ellenkező szokást reprobálja a kódex (1041.).[16]

16. § A házassági akadályok alól való felmentés[1]

Az akadályok egyes esetekre vagy személyekre nézve megszűnhetnek felmentés (dispensatio) által.

1. A felmentés a törvény alól bizonyos esetre vagy bizonyos személyre nézve adott kivétel. Nem szünteti vagy változtatja meg magát a törvényt, hanem csak a hatályát függeszti fel bizonyos esetre vagy személyre vonatkozólag. („Legis in casu speciali relaxatio" 80.)

Feloszthatő a) a megkötendő házassághoz vagy a már érvénytelenül megkötött házasság utólagos érvényesítéséhez adott felmentésre; b) a külső és belső fórum számára adott felmentésre. Az első a belső fórumban is érvényes, ellenben a belső fórum számára adott a külsőben nem érvényes és ha utóbb az akadály nyilvánossá lesz, új felmentést kell kérni a külső fórum számára, hacsak a jog másként nem intézkedik. (1047.). A belső fórum számára adott felhatalmazás a felmentésre a külső fórumban nem alkalmazható, ellenben a külső fórum számára adott a belsőben igen (202. § 1.).

[16] A szokást illetőleg eddig azt tanították, hogy *általános* szokás eltörölheti az akadályt, *részleges* szokás, feltételezve a római pápa kifejezett vagy hallgatag beleegyezését (ami természetesen az általános szokásnál is előfeltétel) szintén; akatolikusok partikuláris szokása azonban az általánosabb vélemény szerint nem törölhet el akadályt, mert a pápának ilyen esetben gyakorolt hallgatása semmiképp sem mondható beleegyezésnek, továbbá mert a fegyelem különfélesége ilyen fontos dologban nem volna ésszerű és mert vannak a szentszéknek nyilatkozatai, melyek általában mindenféle szokásnak akadálybontó ereje ellen vannak, pl. a S. C. S. Off. válasza a japán apost. vikáriushoz 1868 március 11-én. (*Fontes* IV. 1004.)

[1] *Wernz*, IV. 606—610.; *Gasparri* 313—321.; *Triebs* 30., 31. §§; *Sägmüller* 150. §; *Z. Zitelli*, De dispensationibus matrimonialibus, 1887[2]. H. I. *Feije*, De impedimentis et dispensationibus matrimonii 1893[1]; *Scherer* 132. § 133. § I.; *Leitner* Lb.[3] 48., 49. §; *Linneborn* 13. §; *De Smet* 732—744.; *Wernz-Vidal* 401—405.; *Cappello* 215—221.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 301. s.; *Knecht* 25. § II.; *Schönsteiner* VIII. 1—4. §.

2. Az egyház legrégibb századaiból nem ismerünk példákat a kötendő házasság számára adott felmentésre. Előfordulnak azonban utólagos felmentések (dissimulatiók) a házasságok bizonyos csoportjaira[2] s a XI. századtól kezdve egyes esetekre vonatkozólag[3] és előfordulnak inkább privilegiumnak nevezhető, egyes országoknak adott kedvezmények, amilyen pl. az angoloknak N. sz. Gergely által adott az a privilegium, hogy harmad- és negyedfokú rokonok házasságra léphetnek; II. Gergely Germania számára adott a közönséges jogtól eltérő kedvezményt, (ha ugyan megbízható az értesítés, mely ezen esetekről szól).[4] Az első biztos előzetes felmentést III. Ince adta IV. Ottónak 1209-ben. Amikor még partikuláris törvények és szokások is állíthattak fel akadályt, ezekben a püspökök is adhattak felmentést, valamint a nyilvános vezeklés letételével megengedhették a házasságot bizonyos bűnök elkövetőinek, amely bűnök később akadályokká lettek, de hogy különbség nélkül minden akadály alól felmenthettek volna, nem lehet mondani.[5]

A XIII. századtól, amióta az akadályok felállítása a szentszéknek van rezerválva, mindenféle felmentés is annak volt fenntartva.[6] Eleinte nehezebben adtak a pápák felmentést,[7] később azonban annyira gyakran, hogy a trienti zsinat (XXIV. c. 5. de ref, m.) szükségesnek látta a felmentések megszigorítását.[8] Ennek ellenére is mind sűrűbbek lettek a felmentések, mert gyakoriabbak lettek az okok, melyek szükségessé tették. Az új egyházi törvénykönyv bölcsen az akadályok kevesbítésével igyekszik a felmentéseket ritkábbá tenni.

[2] Can. 30. conc. Epaon. 517; c. 10. conc. Aurel. 538; c. 1. conc. Vermer, 573.

[3] II. Miklós (1058—1062) elismerte normann Vilmosnak rokonával kötött házasságát, II. Paschalis (1099—1118) I. Fülöp francia királyét.

[4] L. a 37. § 3. pontjában.

[5] *Wernz* IV. 610.[17]

[6] A gyakorlatban mindamellett nem egy helyen még tovább is adtak felmentést a püspökök. *(Leitner* 267. l.) Sőt a gallikanizmus és jozefinizmus velük született felmentési jogot tulajdonított a püspököknek.

[7] Innen van, hogy a XVI század elejéig nem egy tudós a kelleténél szigorúbb véleményt vallott az egyház és a pápák felmentő hatalmáról *(Freisen* i. m. 709. k. 897. k. 1.)

[8] A dispensatio korábbi történetére vonatkozó eddigi tanítást, melyet a fenti sorok is tartalmaznak, sok pontban cáfolja *J. Brys* munkája. (De dispensatione in iure canonico, praesertim apud decretistas et decretalistas usque ad medium saeculum XIV. Brugis, 1925.) Szerinte már az első századokban fordulnak elő igazi dispensatiók.

3. *Mindazon akadályokban, melyeket az egyház állított fel, felmentést is adhat.* Az isteni jog akadályait illetőleg — mint már fentebb láttuk — különbséget kell tenni. Azokban az isteni jogú akadályokban, amelyek az emberi akarattól függnek, vagy másképp a feltételes isteni jog akadályaiban lehetséges a felmentés, a többiben nem.

Isteni jogú akadályok 1. az impotentia (1068. § 1.), mely alól nincs felmentésnek helye; 2. a házassági kötelék: ha bevégzett a házasság, felmenthetetlen; (bevégzetlen házasság bizonyos esetekben felmenthető: 1118, 1119); 3. az egyeneságú bármely és oldalágú elsőfokú vérrokonság: felmenthetetlen (1076.)[9] 4. a fogadalom felmenthető; 5. a vegyes vallás és valláskülönbség akadálya amíg a kat. félre és a gyermekekre nézve fennforog a hitben való megtántorodás veszedelme.

Egyházjogi akadályok: 1. a korhiány (1067.); 2. a különböző vallás (1070); 3. egyházi rend (1072); 4. ünnepélyes fogadalom (1073); 5. nőrablás (1074); 6. vérrokonság az oldalágon az első fok kivételével (1076); 7. bűntett (1075); 8. sógorság (1077); 9. köztisztesség (1078); 10. lelki rokonság (1079); 11. polgári rokonság (1078); 12. a tiltó akadályok mind.

Sohasem ad az egyház felmentést a püspöki rend[10] és a nyilvános hitvesgyilkosság akadálya alól, ez utóbbit illetőleg a halálos veszedelmet és sürgős esetet kivéve. Igen ritkán, rendkívüli esetekben ad felmentést az egyenesági, végrehajtott házasságból származó sógorság, a presbyteratus és nőrablás akadálya alól.

[9] Egészen bizonyosan isteni jogú akadály csak az egyeneságú első fokú vérrokonság. A többi fok az egyenes ágon s az első fok az oldalágon kétes. De éppen ezen jogkétely miatt nem lehetséges alóluk a felmentés.

[10] Vannak, akik azt tartják, hogy a püspöki rend igen valószínűleg isteni jogon akadály. *(Leitner:* Handbuch 4. 271.) Alig bizonyítható.

17. § A felmentő hatóság[1]

A) A római pápa.

A római pápa az összes egyházjogi akadályok alól felmenthet, habár némelyik alól soha, másik alól nagyon ritkán ment fel. (L. az előző § 3. pontját.) A következő hatóságok útján adja a felmentéseket:

1. a *külső fórum* számára *a) a C. S. Officii* által a vegyes vallás és valláskülönbség akadályaiban,[2] valamint hozzá tartoznak a privilegium Paulinumra vonatkozó ügyek. Mindezen ügyekben kizárólagosan illetékes ez a kongregáció, a keleti egyházakra is (247. § 3, 257.); *b) a S. C. de disciplina Sacramentorum* által, mely az összes többi akadályokban illetékes a latin szertartású katolikusokra nézve (249. § 2.). E kongregációnak 3 osztálya van. A házassági felmentések az elsőhöz tartoznak. Könnyebb eseteket elintézhet maga az osztály főnöke, a subsecretarius; a bonyolultabbakat a secretarius vagy a bíbornok-prefektus a kongregáció elé terjeszti. Szünidőben (szept. 10.—okt. 31.) csak az egyszerűbb eseteket intézi el, a többit november 1-től kezdve, kivéve a különösen sürgőseket;[3] *c)* a *Congregatio pro Ecclesia Orientali* által, mely a „Sancta Dei Ecclesia" constitutio (1938 március 25. AAS. XXX. 154. kk. 1.) szerint bizonyos területeken (általában a Balkánon, Ázsia nyugati és Afrika északkeleti részén) a latin szertartásúakra nézve is, egyebütt a keleti szertartású katolikusokra nézve illetékes, akkor is, hacsak az egyik házasulandó ilyen szertartású, kivéve a S. Officium illetékessége alá tar-

[1] *Wernz* IV. 611—626.; *Gasparri* 322—346.; 434—474. (270—294., 389—422.); *Aicher* 187. §; *Leitner* Lb[3] 50, 59, §§; *Leitner* De Curia R. 1909; *Cappello* nr. 222—256; *Linneborn* 13., 14., 15. §§; *Wernz—Vidal* 406—428,; *De Smet* nr. 745—811.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 303—316.; *Triebs* 32—34. §; *Knecht* 25. §; *Schönsteiner* VIII. 5—22. §.

[2] A 247. kánon alapján azt kell mondani, hogy ugyanezen kongregáció illetékes a vegyes vagy különböző vallás mellett előforduló más akadályban is. *(De Smet* 748; *Wernz—Vidal* 408;[34] *Triebs* I. 164. l.)

[3] *Leitner* Lb[3] 273. l. kk.

tozó akadályokat (257. § 2.); *d)* a *Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita* (a szerzetesi fogadalmat illetőleg); *e)* a *S. C. de Prop. Fide* által a missziós területeken az összes akadályok alól kivéve a S. Off. akadályait, de különleges pápai felhatalmazás alapján ezek alól is felmenthet (éppenúgy, mint a S. C. Or.)

2. a *belső (akár szentségi, akár nem szentségi) fórum* számára a *S. Poenitentiaria* által, melynek joghatósága ma kizárólag csak a belső fórumra terjed. (258.) Gasparri (E. n. nr. 289.) így állapítja meg a S. Poenitentiaria mai gyakorlatát: „felment a Poenitentiaria *titkos* akadályok alól a belső fórum számára; ha *nyilvános* az akadály, nem adhat felmentést; ha *természeténél fogva nyilvános*, de *a körülményeknél fogva titkos* az akadály (teljesen vagy egyszerűen a 79. lapon mondottak szerint), felment a belső szentségi fórumban az 1047. kánon értelmében; a szentségi fórumban, valahányszor olyanok a körülmények, hogy nem könnyű vagy nem okos a külső fórumban elnyerni a felmentést és egyben sürget a lelkek javáról való gondoskodás a bűnös állapot megszüntetése által. Ezen esetekben azonban rendszerint mindkét fórum számára adja a felmentést, *facto verbo cum Ssmo* és figyelmeztetve a feleket a gyóntató által, hogy nevüket jegyezzék fel a Poenitentiaria rescriptumának aljára és a titkos levéltárban leendő őrzés céljából küldjék a püspöki hivatalba, vagy a plébánoshoz, vagy akár a Poenitentiáriához. Azonkívül 1918. április 19-én felhatalmazást nyert a Poenitentiária a római pápától, hogy felmentsen bárhogyan *titkos* akadályok alól, melyek valamiképpen *nyilvánossá* lehetnek, mindkét fórum számára, valahányszor különleges körülmények miatt nem látszik célirányosnak a kérelmet a külső fórum elé terjeszteni és az eset sürgőssége vagy más súlyos ok miatt nem lehet megvárni a pápai kihallgatást, éspedig mind megkötendő, mind megkötött házasságok számára."

Ha a belső nem szentségi fórum számára adott a Poenitentiaria felmentést valamely titkos akadály alól (áll ez az ok azonossága miatt az Ordinárius és más illetékes által adott

felmentésről is[4], ilyenkor — ha a leirat mást nem rendel — fel kell azt jegyezni a püspöki titkos levéltárban (379) őrzendő könyvbe s ha az akadály utóbb nyilvánossá lesz, nincs szükség más felmentésre a külső fórum számára. Ha ellenben a belső szentségi fórum számára adatott a felmentés, nem szabad feljegyezni s ha az akadály utóbb nyilvánossá lesz, új felmentés szükséges (1047).

Ha nyilvános akadály titkossal együtt fordul elő, a nyilvános alól a S. C. Sacr.-tól kell kérni a felmentést, semmi említést sem téve a titkosról; a titkos alól pedig — a nevek elhagyásával — a Poenitentiariától. Az eddigi kúriai gyakorlat szerint ilyen esetben a Poenitentiariához intézett kérvényben meg kellett említeni, hogy a titkossal együtt nyilvános akadály is forog fenn, mely alól már megvan a felmentés, vagy a kérvény érte beadatott. A kódex semmit sem mond erről, amiből több szerző kifejezetten vagy hallgatagon azt a következtetést vonja le, hogy a régebbi gyakorlat hatályon kívül van helyezve; *Gasparri* szerint azonban ma is érvényben van.[5]

A *pápai szék üresedése* alatt a *Poenitentiaria* a szokott módon adja a felmentéseket;[6] a *C. S. Off., C. Sacr.* és *C. pro Eccl. Or.* szintén megtartják *rendes* hatalmukat, de csak kisebb jelentőségű közönséges ügyek elintézésére élhetnek vele (a felmentések általában ilyenek), míg ellenben fontosabb ügyek, ha elhalaszthatók, a megválasztandó pápának tartandók fenn. Ha nem halaszthatók el, a bíborostestület megbízhatja az illetékes kongregáció prefektusát és néhány bíboros tagját az ideiglenes elintézéssel. Olyan ügyekben azonban, melyeket csak „facto verbo cum Ssmo", vagy „ex audientia Ssmi", vagy különleges és rendkívüli felhatalmazás alapján

[4] *Wernz—Vidal* nr. 408.; *Cappello* 242.; *De Smet* 738.; *Schäfer* 130. l.

[5] E. n. 294.

[6] „Vacantis Ap. Sedis" (cons. Pii XII. 1945. dec. 8. AAS. XXXVII. 65. sk. nr. 13—28).

intézhetnek el a kongregációk, széküresedés alatt semmiképpen sem járhatnak el.

Többé-kevésbé ugyanígy rendezte a kongregációk illetékességét már a római kúriát újjászervező „Sapienti consilio" constitutio[7] (X. Pius, 1908. jún. 29., életbelépett 1908. nov. 3.). Ezt megelőzőleg a szentszék szervei a felmentések megadására ezek voltak: a Secretaria Brevium,[8] a Congregatio pro negotiis extra-ordinariis,[9] a C. de Propag. Fide a neki alávetett területekre nézve, különösen pedig a *Dataria* és *Poenitentiaria*. A *Dataria* a nyilvános akadályok alól adott felmentést, amennyiben más hatóságoknak nem volt fenntartva, a *Poenitentiaria* pedig a titkos akadályok alól mindenki számára,[10] a XVIII. század vége óta a kánonilag szegények vagy félig szegények számára nyilvános akadályok alól is, a külső fórum számára,[11] ha az Ordinárius hiteles bizonyítványa igazolta a kérelmezők szegénységét. Ha a felhozott szegénység tényleg nem volt igaz (akár rosszhiszeműleg, akár jóhiszeműleg hivatkoztak rá a felek); a felmentés valószínűleg érvénytelen volt. De mivel a vitás kérdés eldöntve nem volt, házasságkötés előtt nem volt ugyan szabad ilyen felmentéssel élni, de már megkötött házasság érvényességét ez alapon nem kellett kétségbevonni.[12]

[7] Azzal a különbséggel mégis, hogy akkor még nem volt meg a S. C. pro Eccl. Orient., és a S. C. Sacr. házasságjogi illetékessége a keleti szertartásúakra is kiterjedt.

[8] Ez adta a felmentéseket a „királyoknak és királyi hercegeknek" (XIV. Benedek const. „Gravissimum Eccl." 1745. nov. 26.); ma ilyen felmentések, mint causae maiores a pápának magának vannak fenntartva (S. C. Sacr. 1910. márc. 7. AAS. II. 147.) „Királyok és királyi hercegek" alatt mindenféle államfő és gyermekei értendők az 1557. § 1. nr. 1. analógiájára *Linneborn* (§ 13. II. 6.) és *Leitner* (322. l.) szerint; ellenben *Knecht* (211. l.) és *Schönsteiner* (pag. 495.) ez utóbbiakat kizárják.

[9] Oroszország, Dél-Amerika államai számára és más nehéz esetekben.

[10] XIV. Benedek const. „Pastor bonus" 1744. ápr. 13. §§ 39—46.

[11] Mikor a franciák 1798-ban elfoglalták Rómát, a Dataria kénytelen volt működését beszüntetni s az összes házassági felmentéseket a Poenitentiáriára bízták és a szövegben mondott terjedelemben akkor is megtartotta az a külső fórum számára felmentési illetékességét, amikor a Dataria újból működésbe lépett. (*Leitner* 271. l.)

[12] *Wernz* IV. 613;[37] *Gasparri*[3] 342.

B) A helyi Ordinariusok.

A római pápán kívül csak az menthet fel a házassági akadályok alól, akinek vagy a közönséges jog, vagy különleges pápai felhatalmazás megengedi (1040). Az Ordináriusok mindkét címen bírnak a felmentés jogával.

I. A *közönséges jog* a következő esetekre ad az Ordináriusoknak felmentési hatalmat:

1. *ténykétség esetén* mindazon akadályok alól felmenthetnek, amelyek alól a római pápa felmentést adni szokott[13] (15);

2. felmenthetnek az *egyszerű, az apostoli széknek fenn nem tartott fogadalom akadálya alól,* amilyen a szorosan vett szüzesség, az ideiglenes tisztaság, a házasságra lépéstől való tartózkodás, az egyszerű fogadalmas szerzetekbe való belépés fogadalma és a nagyobb rendek felvételének fogadalma, sőt a tökéletes és örökös tisztaságnak és ünnepélyes fogadalmas rendbe való lépésnek fogadalma is, ha feltételesen vagy a 18. életév betöltése előtt tétetett (1309). E hatalmával a helyi Ordinárius minden alattvalójával és más egyházmegyében lakóhellyel bíró átutazókkal szemben is élhet, de csak megfelelő ok esetén (1313. nr. 1.).

Fölmenthetnek a 81. kánon alapján az abban foglalt feltételek mellett az egyház általános törvényei alól — kivéve mégis a fenntartott fogadalmakat és nem menthetik föl az alszerpapokat és szerpapokat a celibátus alól. (L. alább a 178. lapon a CP. 1949. jan. 26-i döntését.) Utóbbiak alól felmenthetnek az 1043—1045 kánonok alapján, a fenntartott fogadalmak alól alkalmasint nem. (L. alább a 178. lapon.)

A latin egyházmegyében élő görög katolikusok a latin ordináriusok joghatósága alá tartoznak és ezektől nyerik az akadályok alóli felmentést is.

3. Ha halálos veszedelem sürgeti, *bizonyos indító okokból,* nevezetesen a lelkiismeret megnyugtatása, vagy az esetleges gyermekek törvényesítése okából, a helyi Ordiná-

[13] Ha egyházjogi akadály körül jogkétség forog fenn, az ilyen akadály nem akadály, azért semmiféle felmentésre nincs szükség.

riusok felmentést adhatnak *mind a házasságkötési formu, mind az összes akár nyilvános, akár titkos egyházjogi akadályok* alól, akkor is, ha többszörösek, kivéve mégis a presbyterátusnak és a végrehajtott házasságból származó egyenesági sógorságnak akadályát éspedig alattvalóiknak bárhol tartózkodjanak, és mindenkinek másnak, aki tényleg területükön tartózkodik; a botrányt azonban el kell távolítani s a vegyesházasság és valláskülönbség akadálya alól csak a szokásos biztosítékok ellenében adható a felmentés (1043).

α) 1. E felmentési jog a püspöki *rendes* joghatósághoz tartozik. 2. Használható *halálos veszedelem* esetén; azaz nemcsak a halál pillanatában, hanem minden olyan veszedelemben, melyben az, aki beleesik, egyforma valószínűséggel elveszhet vagy megmaradhat, éspedig akár belső ok (betegség), akár külső ok (földrengés, árvíz, háború stb.) idézze elő és akár az legyen, ilyen halálos veszedelemben, akinek részén van az akadály, akár az akadálytól mentes fél.[14] 3. Hogy a halálos veszedelem sürgető legyen, vagyis olyan, amely kizárja, hogy Rómából lehessen megszerezni a felmentést, nem szükséges.[15] 4. A felmentési hatalom igénybevételéhez *megfelelő oknak kell fennforognia.* Ilyen a lelkiismeret megnyugtatása és az esetleges gyermekek törvényesítése. A lelkiismeret megnyugtatására szolgál a felmentés, ha a házasság az 5., 6., 7., 8. parancsolat ellen való bűnt, bűnalkalmat vagy kísértést távolít el, ha érvénytelen házasságot, ágyasságot vagy polgári házasságot szüntet meg. Azonkívül a születendő vagy már megszületett gyermekek törvényesítése is megfelelő ok a felmentéshez. Ezen okoknak nem együttesen kell meglenniök, hanem mindegyik külön-külön is elegendő. 5. A már megszületett vagy fogant gyermekek (kivéve ha házasságtörésből vagy sacrilegiumból származnak: 1051.) az Ordinárius

[14] S. Off. 1891. júl. 1. (*Fontes* IV. nr. 1139.)

[15] L. *De Smet* nr. 760.; *Cappello* nr. 232. h.; *Triebs* 168. 1., *Schönsteiner* 497. 1. Mások, pl. *Knecht* 219. l.; *Leitner* 324. l. nem engedik meg a felmentést, ha van idő a Rómához való fordulásra.

felmentésével eo ipso törvényesíttetnek. (L. ezt bővebben a 20. § 3. pontjában.)

β) A felmentési hatalom *kiterjedése.* 1. *Személyi* tekintetben felmentést adhatnak az Ordináriusok *a)* alattvalóiknak, bárhol tartózkodjanak; *b)* bárkinek, aki tényleg területükön tartózkodik; *c)* alattvalóiknak akkor is, ha ők maguk (ti. az Ordináriusok) egyházmegyéjüktől távol vannak.[16] 2. *Tárgyi* tekintetben felmenthetnek az összes egyházjogi akadályok alól, akár tiltó, akár bontó, akár nyilvános, akár titkos, akár egyszerű, akár többszörös az akadály. Kivétetnek mégis *az áldozó papi rendnek* (és természetesen a püspöki rendnek), valamint a *végrehajtott házasságból származó egyenes ági sógorságnak akadályai* (valamint a biztosan isteni jogúak és a vitásak is: az egyenes ágú vérrokonság nemcsak az első, hanem valamennyi fokon s az oldalági első fokú vérrokonság, éspedig ténykétség esetén is: 1076. § 3.). És felmenthetnek a házasságkötés lényeges formája alól is, vagyis megengedhetik a házasságkötést plébános és 2 tanú nélkül is. — A felmentéssel vele jár a már megszületett gyermekek *törvényesítése*, amennyiben nem házasságtörésből vagy sacrilegiumból származnak (1051). — Alkalmazható e felhatalmazás mind *megkötendő*, mind *utólag érvényesítendő* házasság esetén (de nem foglaltatik benne a gyökeres orvoslás hatalma).

Nem menthetnek fel az Ordináriusok halálveszedelemben a végrehajtott házasságból származó egyenesági sógorság akadálya alól az 1043. kánon értelmében. Ma azonban már ad a Szentszék felmentést a mondott akadály alól. (L. alább a 38. § 31. jegyzetét.) A házasság bevégzettségét hogyan lehet halálos veszedelemben bizonyítani? Az 1015. kánon 2. §-ának vélelmével. Ezen vélelemmel szemben a nonconsummatio bizonyítható az 1019. kánon 2. §-a szerint (a felek eskü alatti vallomásával.)

[16] 201. § 3.

γ) Ha nyilvános akadályról van szó, a *botrány eltávolítandó*[17] (pl. a dolognak a tanúk előtt való megmagyarázásával), s az adott felmentés a házasultak anyakönyvébe bevezetendő. Ha az akadály titkos, óvatosan kell eljárni, hogy a felek jó hírneve kárt ne szenvedjen. Ha a vegyes vallás vagy valláskülönbség akadályáról van szó, a *szokásos biztosítékokat* meg kell követelni. (A kauciók nélkül a felmentés érvénytelen. L. alább a 32. § 18. jegyzetét.) Ott, ahol lehetséges, szükséges a gyermekek kat. vallásának biztosítása az állami törvények szerint is, különben érvénytelen volna a felmentés. Ugyanez áll a többiekre is, kik felmentő hatalommal bírnak. (L. a 25. § 5. pontját.) Ha több akadály forog fenn, a legtágabb cumulandi facultást bírják az Ordináriusok.

E püspöki rendes felmentési joghoz sok tekintetben hasonló felhatalmazást[18] (de csak mint delegált felhatalmazást) a Szentszék az Ordináriusoknak első ízben a S. O. 1888. febr. 20-i dekrétuma (*Fontes* IV. nr. 1109.) által adott, melynek alapján a polgári házasságban vagy ágyasságban élő súlyosan betegeket[19] ugyanazon akadályok alól mint ma, felmenthették,[20] akár a maguk személyében, akár megbízott által (a plébánosokat a S. O. 1889. jan. 9-i dekrétuma alapján habitualiter subdelegálhatták.)[21] Ez volt az *indultum Leoninum*. Bővítette ezt a S. C. Sacr. 1909. máj. 14-i dekrétuma, az *indultum Pianum*, mely megengedte, hogy a „Ne temere" VII. artikulusa szerint halálos veszedelem

[17] Különféle akadály esetén lehet botránytól tartani; nagyon közeli vérrokonság, valláskülönbség, főleg nagyobb rendek és ünnepélyes fogadalomnál. Ez utóbbiak esetén az 1888. évi indultum különleges módját írta elő a botrány eltávolításának. A kódex ezt nem követeli, csak általában mondja, hogy a botrány elhárítandó, de mint irányítók figyelembe vehetők a régi szabályok: rá veendők, hogy máshova költözködjenek, ahol nem ismerik klerikusi vagy szerzetesi mivoltukat, vagy ha ez nem lehetséges, lelkigyakorlat vagy más üdvös vezeklés írandó elő.

[18] L. alább az 52. § E. I. pontját.

[19] Akármelyik fél volt a beteg. (S. Off. 1891. júl. 1.)

[20] Kivéve a tiltó akadályokat. Tehát felmentést adhattak az összes egyházjogi eredetű *bontó* akadályok alól (kettő kivételével), s a S. Off. 1899. dec. 13-i deklarációja szerint a lényeges forma alól is. (*Fontes* IV. 1231.)

[21] A magyar püspökök 1895. szept. 1-i közös körlevelükben az összes plébánosokat szubdelegálták.

esetén (ha nem is betegségből származik[22]) esketŏ bármely pap felmentést adhat nemcsak polgári házasságban vagy konkubinátusban élőknek, hanem valahányszor a lelkiismeret megnyugtatására vagy gyermekek törvényesítése céljából szükségesnek látszik, ugyanazon akadályok alól, mint előbb.[23] (az általánosabb és valószínűbb vélemény szerint ez utóbbi dekrétum szerint is a lényeges forma alól is).

Mindezek helyett most a kódex bővített és tökéletesített joga van érvényben.

4. Sürgős esetekben (casus perplexus), vagyis valahányszor az akadály olyan időben derül ki, mikor a házasságkötésre már minden készen van s azt nem lehet elhalasztani súlyos kár valószínű veszedelme nélkül addigra, mig a felmentés a római Szentszéktől kieszközölhető volna, a helyi Ordináriusok felmentést adhatnak éppúgy, mint az előző pont alatti halálveszedelem esetén, ugyanazon egyházjogi akadályok alól, mint előbb, azzal a különbséggel mégis, hogy ilyen esetekben a házasságkötés formája alól nem menthetnek fel (1045. § 1.). Felmentést adhatnak sürgős esetben az utólagos érvényesítésre is, de a sanatio kizárásával (1045. § 2.).

a) E felmentési jog *kiterjedése* tehát személyi és tárgyi tekintetben azonos a halálveszedelem esetére szóló felmentési jog fentebb (3. *β*) ismertetett kiterjedésével, avval az imént említett eltéréssel, hogy a házasságkötési formára nem terjed ki (így *Gasparri* E. n. nr. 399., *De Smet* nr. 764., *Linneborn* 14. § II., *Cappello* nr. 234. is az 1045. § 1. alapján, mely a formáról nem tesz említést; — *Knecht* 225. 1., *Vermeersch* Theol. mor. III. nr. 755. a formára is kiterjesztik az Ordináriusok ezen felmentő hatalmát); a botrány eltávolítására és a biztosítékok követelésére vonatkozó teendők is ugyanazok. — A törvényesítés éppúgy áll be, mint fentebb. (L. 20. § 3.)

b) A sürgős eset kötendő házasság esetén adva van, ha az

[22] Az 1888. évi dekr. csak súlyos betegekről beszélt.

[23] Vagyis a tiltó akadályok alól az indultum Pianum szerint sem.

akadály olyan időben derül ki,[24] mikor már a házasságkötésre minden készen van s azt nem lehet elhalasztani nagy bajnak (pl. infámia, botrány, bűn, anyagi kár, büntetés) valószínű (nem kell, hogy biztos legyen) veszedelme nélkül addigra, míg Rómából a felmentés megérkezik. Rendes időben két-három hetet kell számítani a Rómától ma kért felmentésnek megérkezésére. A távíró és távbeszélő nem veendő igénybe.[25] A 81 kánon alapján az Ordinárius felmenthet olyan egyházjogi eredetű akadályok alól, melyek alól a római Pápa fel szokott menteni, akkor is, ha a házasságkötésre nincs minden előkészítve, valahányszor súlyos kár veszedelmével járna a késlekedés (a Rómához való fordulás). (CP. 1942. júl. 27. AAS XXXIV. 241. ad I.)

E döntés alapján kétségtelennek látszott, hogy az Ordináriusok felmentést adhatnak a 81. kánon alapján és feltételei fennforgása esetén a 3 fenntartott fogadalom alól is, valamint felmenthetik a subdiákonusokat és diákonusokat a coelibátus kötelezettsége alól nemcsak az 1043—1045. kánonok alapján, hanem a 81. kánon alapján is. A CP. 1949. jan. 26-án ad I, 1, 2. AAS. XLI. 158. kimondta, hogy az Egyház általános törvényei nem foglalják magukban a fenntartott fogadalmakat, (tehát nem adhatnak azok alól felmentést) mert azok isteni, nem emberi törvények alapján köteleznek és alóluk nem rendes joghatósága, hanem mint Krisztus Urunk helyettesét megillető különleges hatalma alapján adhat felmentést és delegált hatalmat azoknak juttat, akiknek jónak látja. Az Ordi-

[24] Ez nem úgy értendő, hogy az akadálynak előzőleg teljesen ismeretlennek kell lennie, úgy, hogy csak most tudódjék ki, hanem úgy, hogy ámbár tudtak róla előbb is, de a plébános vagy Ordinárius csak most szerez róla tudomást. (PC. 1 martii 1921. IV. AAS. XIII. 178.) — Az Ordináriusok *Cappello* (nr. 233.) szerint akkor is élhetnek felmentő hatalmukkal, ha a felek rosszhiszeműleg hallgatták el az akadályt, azért ti., hogy előidézzék a sürgős esetet, mert a kódex nem tesz különbséget, és mert a felmentésnek nemcsak a felek magán java, hanem a közjó (a botrány kerülése) is a célja. *Wernz—Vidal* (nr. 413[4]) elutasítja e nézetet.

[25] A pápai államtitkár 1891. dec. 10-i körlevele s a S. C. Off. 1892. aug. 14-i decretuma szerint.

náriusoknak a 81. kánon alapján eddig bírt hatalmát most visszavonta a Szentszék, ellenben nem vonta vissza azt a felmentő hatalmat, melyet e fogadalmak mint házassági akadályok alól való felmentésre bírnak az 1043—1045 kánonok alapján, azt tehát továbbra is bírják. Kimondta továbbá ugyanott, hogy a 81. kánon alapján nem adhatnak felmentést a subdiákonusok és diákonusok rendjével kapcsolatos coelibátus alól. Ez a törvénymagyarázat tehát visszavonja az Ordináriusoknak a subdiákonátussal és diákonátussal kapcsolatos coelibátus alóli felmentő hatalmát éspedig valószínűleg azért, mert ezeknél is alkalmasint fenntartott fogadalom alóli felmentésről van szó. De nem vonja vissza ugyanazt a felmentő hatalmat az 1043—1045 kánonok eseteire.

Már megkötött házasság utólagos érvényesítése esetén akkor sürgős a dolog, ha nem lehet Rómához fordulni, mert nagy kárnak valószínű veszedelme nélkül nem lehet addig várni a konvalidációval, míg a felmentés onnan megérkezik (1045. § 2.). A távíró vagy távbeszélő nem veendő igénybe.

c) Ami mind a 3., mind a 4. esetben a felmentés módját illeti, adható az vagy a külső, vagy a belső fórum számára. A belső fórumban vagy a szentségi, vagy a nem szentségi belső fórum számára. Ha a külső fórum számára adja a püspök, írásban kell adni és az okirat gondosan megőrzendő. A belső nem szentségi fórum számára adott felmentés a titkos püspöki levéltárban őrzött könyvbe jegyzendő fel (379., 1047.), és az arra vonatkozó püspöki irat a plébános által is megőrizhető, de a plébánia titkos iratai között. A belső szentségi fórum számára költött nevek alatt állítandó ki a felmentés s az irat a végrehajtás után megsemmisítendő.

Eddig a *házasságkötés előtt* a püspökök a Szentszék hallgatag engedélyéből vagy törvényes jogszokásból származott rendes (nem feltételezett) hatalom alapján adhattak felmentést,[20] de csak 1. a belső fórum számára titkos akadályok esetén, 2. amikor lehetetlen volt a Szentszékhez fordulni és 3. igen fontos ok forgott fenn. Ilyen fontos

[20] Vö. *Wernz* IV. 619.; *Gasparri*[3] 452—454.

okok voltak a halál veszedelme és a casus perplexus (az az eset, mikor már a házasságkötésre minden készen van s akkor derül ki az akadály). Hogy ilyen esetekben az előadott körülmények közt felmenthetnek a püspökök, *Sanchez* tanította először.[27] Nem hiányoztak, akik ellene mondtak, *XIV. Benedek* sem mert hozzá csatlakozni,[28] de amióta *sz. Alfonz*[29] melléje állt, mind többen vallották e nézetet s utóbb általánosnak volt mondható,[30] s a Szentszék — bár tudhatta és tudta, hogy tanítják — nem nyilatkozott ellene, sőt indirekte megerősítette. Utóbbi időkben, mint fentebb láttuk, a halálos veszedelem esetére a S. C. Off. 1888. évi dekrétuma minden kétséget kizárólag és kiadósabban intézkedett. A casus perplexus azonban egészen a kódex életbeléptéig a mondott hatalom alapján volt a püspökök által megoldható. Most a kódex erre az esetre is bővebb hatalommal ruházza fel a püspököket.

A *házasság megkötése után* ugyancsak a Szentszék hallgatag engedélyéből vagy törvényes jogszokásból eredő rendes hatalom alapján menthettek fel a püspökök 1. szintén csak a belső fórum számára titkos akadály esetén, 2. ha a házasság az egyház színe előtt köttetett, 3. éspedig legalább az egyik fél részéről jóhiszeműleg, 4. ha a házasság végre volt hajtva, 5. ha nem lehetett egykönnyen a Szentszékhez fordulni, 6. ha a felek szétválasztása botrány vagy bűn nélkül nem volt lehetséges.[31] A püspököknek ezt a hatalmát a doktrina biztosnak tanította s a Szentszék jóváhagyta.[32] A kódex most e pontban is minden kétséget kizáró világosságot teremt s az ezen hatalom eredete és jogi természete körül is fennállott vitát megszünteti.

Az Ordináriusok összes eddig elsorolt felmentési jogosítványai a rendes joghatósághoz tartoznak, azért nemcsak esetről esetre, hanem állandó jelleggel is másra ruházhatók (199. § 1.) és tágan értelmezendők (200. § 1.).

II. A közönséges jogon kívül különleges pápai

[27] I. m. l. II. disp. 40. n. 7.

[28] De syn. d. l. IX. c. 2., n. 2, 3.

[29] VI. 613., 1122.

[30] Bár nem egyeztek meg egymás közt a szerzők e hatalomnak sem eredetét, sem jogi természetét illetőleg.

[31] *XIV. Bened.* De Synodo dioec. l. IX. c. 2. nr. 1.; *Wernz* IV. 618.; *Gasparri*[3] 440—441.

[32] S. C. Inqu. 1873. aug. 3.

felhatalmazások (Facultates Ordinario delegatae) is adnak az Ordináriusoknak felmentési jogosultságot.

E felhatalmazások idő és hely szerint változtak.[33] Magyarországon a kódex előtt háromféle felhatalmazásuk szokott lenni a püspököknek: 1. a *C. S. Officii* 3 évre szóló felhatalmazása (facultates triennales) a vegyesházasság alól való felmentésre; 2. a *S. C. Sacramentorum* 5 évre szóló felhatalmazása (facultates quinquennales pro foro externo) különféle akadályok alól való felmentésre, mind megkötendő, mind megkötött házasságok számára,[34] 3. a *S. Poenitentiaria* szintén 5 évre szóló felhatalmazása (facultates quinquennales, régebben triennales pro foro int.) a belső szentségi és nem szentségi fórum számára a bűntett és tisztességtelen sógorság akadályai alól, sürgős esetekben való felmentésre. Mivel azonban az új egyházi törvénykönyv a helyi Ordináriusok joghatóságát lényegesen bővítette s sok eddig külön felhatalmazásból bírt jogosítványukat rendes hatalmukká tette, úgy látszott, hogy a kódex életbeléptével a régi külön felhatalmazásokra nem lesz szükség. Azért a *S. C. Consistorialis* „Proxima sacra" (1918. ápr. 25-i) dekrétumával[35] a kódex életbeléptétől kezdődőleg a külső fórum számára adott összes felhatalmazásokat visszavonta,[36] csakis a *S. Poenitentiaria* által a belső fórum számára adottakat tartva fenn.[37] Utóbb azonban mégis szükségesnek mutatkozott, hogy az Ordináriusok a külső fórum számára is bírjanak rendkívüli felhatalmazásokat s a S. C. Consist, 1922. márc. 17-i kelettel körlevélben értesítette az Ordináriusokat, hogy újból kérhetnek felhatalmazásokat.[38]

[33] *Konnings* A. C. Ss. R. Commentarium in facultates Apostolicas. 1898[5] (curante *J. Putzer* C. Ss. R.); *Leiner M.* De curia Romana, 1909.; *L. Mergentheim*, Die Quinquennalfakultäten pro foro externo, 1908; *Idem*, Zur Entstehungsgeschichte der Quinquennalfakultäten. (Zeitschrift der Savigny—Stiftung. Kan. Abteilung. II. 1912. 100. l. kk.)

[34] A római kúria 1908. évi újjászervezése előtt a S. C. Prop. Fide adta e felhatalmazásokat.

[35] AAS. X. 190.

[36] Ugyanígy intézkedett a S. C. de Prop. Fide a missio-területekre nézve. (AKK. 1919. 156. l.)

[37] Ugyanezen dekrétum messzemenő felmentő hatalmat adott a háborúban álló országok püspökeinek, melyek azonban a quinquennálisok általános rendezésével megszűntek.

[38] A Rómától való távolság kisebb vagy nagyobb mérvéhez képest különböző terjedelemben kapják az Ordináriusok a felhatalmazásokat. Négyféle szövegű formulát használ a szentszék. Abban az évben kell a fakultásokat kérni, melyben esedékes az egyházmegyéről teendő jelen-

A *magyarországi püspökök* a III. formuláre szerint ezen felhatalmazásokat kapják:[39]

A *S. Poenitentiaria* felhatalmazása szerint felmentést adhatnak a püspökök a belső szentségi és nem szentségi fórum számára[40] a bűntett titkos akadálya alól (kivéve a hitvesgyilkosságot) mind a már megkötött, mind megkötendő házasságok esetén. Az utóbbi esetben figyelmeztetni kell a putatív házasokat a beleegyezés titkos megújításának szükségességére, mindkét esetben gravis et diuturna poenitentia rovandó ki rájuk. Élhet az Ordinárius a felhatalmazással a gyónás szentségén kívül és akkor is, ha akár ő, akár az alattvaló vagy pedig mind a kettő az egyházmegyén kívül tartózkodik, valamint az egyházmegyében tartózkodó nem alattvalókkal szemben. Pro foro interno *sacramentali* az egyházmegye határain belül szubdelegálhatják az Ordináriusok a felhatalmazást, éspedig habitualiter a poenitentiarius kanonokoknak és espereseknek, esetről esetre bármely gyóntatónak.

A *S. C. de disciplina Sacramentorum* felhatalmazása szerint a következő akadályok alól menthetnek fel az Ordináriusok: 1. a minoris gradus akadályok alól, ha jogos és ésszerű ok forog fenn; 2. az egyszerű fogadalom tiltó akadálya alól ugyanolyan okokból, de csakis kötendő házasság esetén; 3. néhány maioris gradus akadály, ti. a) az első fokot érintő másod- és harmadfokú vérrokonság alól, feltéve, hogy botrányt vagy csodálkozást nem kelt, b) a másodfokú oldalági vérrokonság alól, c) az elsőfokú egyenlő oldalági, valamint az elsőt érintő másodfokú oldalági sógorság, d) az elsőfokú köztisztességi akadály alól, csak semmi gyanú arra nézve ne legyen, hogy az egyik kérelmező a másiknak gyermeke; de mind a négy esetben súlyos és sürgős okból

---

tés. Az egyes kongregációk és a Poenitentiaria engedélyezi azokat, de egyetlen nyomtatott íven a S. C. Consistorialis küldi szét, melynek tisztviselői legalább minden ötödik év elején tartoznak megkérdezni az egyes hatóságoktól, hogy a quinquennálisokban nem szükséges-e valamilyen változtatás. (XI. Pius mp.-a „Post datum" 1923. ápr. 20. AAS. XV. 193. k.) Utóbb valóban történtek változtatások.

[39] Csak a házassági akadályokra vonatkozó felmentő hatalmat említjük. — A formuláré 1923. évi szövegét l. *Hillingnél*, Codicis Iuris Can. Supplementum, 1925. 41. kk. l., vagy AKK. 1924. 289. kk. l., melyet 1929., majd 1933., 1938. és 1948-ban némileg megváltoztattak.

[40] Ha így adott felmentés esetén később nyilvánossá lesz az akadály, a felmentés azért érvényes (v. ö. 1047.)

és ha a házasságkötés nem halasztható el addig, amíg a felmentés a Szentszéktől megjön; 4. az egyházmegye látogatása és missziók alkalmával az összes eddig (1—3. alatt) említett akadályok alól felmentést adhatnak a konkubinátusban élőknek.

Ezeken kívül *gyökerében gyógyíthatják* a kisebb- vagy nagyobbfokú egyházi eredetű (kivéve kettőt) akadályok valamelyike miatt érvénytelen házasságot akkor, ha nagy nehézséggel jár az akadályról nem tudó fél beleegyezésének megújítását kívánni, föltéve, hogy a korábbi beleegyezés még fennáll és nem fenyeget a divortium veszedelme; az akadályról tudó fél figyelmeztetendő e sanatio következményére és az eskettek anyakönyvébe bevezetendő.

Az „akadály" szó a quinquennálisokban a legszorosabb értelemben veendő (S. C. Sacr. a limburgi Ordináriusnak 1937. márc. 10-én AAS. 1937. 432.), tehát a beleegyezés és forma hiányai nem tartoznak alája.

Élhet e felhatalmazásokkal az Ordinárius személyesen, vagy más, erre külön feljogosított alkalmas egyházi személyek által, kötendő és már megkötött házasságok esetén egyaránt, élhet vele alattvalóival szemben, bárhol tartózkodjanak, és mindenkivel szemben, aki tényleg az ő területén tartózkodik; az 1048—1054. és 1057. kánonok rendelkezései betartandók; a felmentési *taksa* fizetésére képesek a házassági felmentések és sanatiók alkalmával az egyes hatóságok gyakorlata szerint megfelelő díjat fizessenek, mely évenként a S. Congr. Consist. útján az ap. Szentszékhez küldendő, kitüntetve az egyes kongregációkat illető részeket. Minden egyes indultumért valamit hozzászámíthat a rendes taksához az Ordinárius a maga vagy egyházmegyéje szükségletei számára; azonfelül ugyancsak évenként ugyanazon kongregációhoz jelentést kell tennie az adott felmentések számáról és fajáról.

A *S. C. Officii* indultuma szerint 1. felmentheti az Ordinárius jogos és súlyos okokból, alattvalóit akkor is, ha területén kívül tartózkodnak, területén belül pedig a nem alattvalókat is, a vegyes vallás akadálya és ad cautelam a cultus disparitas alól olyankor, amikor kétséges az akatolikus fél keresztsége, feltéve, hogy az 1061. kánonban követelt kaukciók megadatnak s azok betöltéséről erkölcsi bizonyossága van az Ordináriusnak; azonfelül a kat. fél figyelmeztetendő abbeli kötelességére, hogy a másik megtérését okosan munkálja, mindkettő pedig arra, hogy az 1063. § 1. szerint az akatolikus lelkészhez házasságkötés céljából menniök nem szabad; ha megteszik, tartoznak a plébánosok az 1063. § 2-hoz alkalmazkodni. Ha a felek konkubiná-

tusban élnek, a botrány elhárítandó s a kat. fél az esetleges censura alól való feloldozás után a szentségek vételére előkészítendő.

Ha pedig a tiltott viszonyból már gyermek származott, figyelmeztetni kell a feleket arra az isteni jogi kötelességükre, mely szerint gondozniok kell tőlük telhetőleg annak katolikus nevelését és az eset természete szerint megtérítését, keresztségét, a katolikus féltől pedig eme kötelesség teljesítésére vonatkozólag kifejezett ígéretet kell kivenni.

2. Felmenthetik jogos és súlyos okokból alattvalóikat területükön kívül is, területükön belül pedig a nem alattvalókat is a cultus disparitas akadálya alól (kivéve mégis a mohamedán személlyel kötendő házasság esetét), amennyiben a Teremtő meggyalázása nélkül lehetséges, feltéve, hogy a kauciók megadatnak stb. (mint az 1. pont alatt.)

Felhatalmazást kapnak ezenkívül a vegyes vallás vagy különböző vallás akadályával létrejött házasságok *gyökeres orvoslására*, mikor azok a forma hiánya miatt érvénytelenül köttettek (vagyis csak polgárilag avagy akatolikus lelkész előtt). *Föltételei* a szanálásnak: a kezdetben adott beleegyezés mindkét félnél meglegyen és az előírt forma szerint (plébános és két tanú előtt) megújítani ne lehessen, vagy azért, mert az akat. felet a kat. félre háramló nagy bajnak vagy nehézségek veszedelme nélkül a házasság érvénytelenségére figyelmeztetni nem lehet, vagy azért, mert az akat. fél az egyház előtt való beleegyezésmegújításra, avagy a kauciók megadására nem bírható rá, feltéve, hogy 1. erkölcsileg bizonyos, hogy a nemkatolikus fél nem fogja akadályozni a születendő összes gyermekek katolikus keresztelését és nevelését.[41] 2. A katolikus fél kifejezetten megígéri, hogy tehetsége szerint törekszik az összes születendő gyermekek katolikus nevelésére s ha az eset úgy hozza magával, a már született gyermek megtérítésére, megkeresztelésére és katolikus nevelésére, 3. a felek a megkísérelt házasságkötés előtt sem magánjogi, sem közjogi megegyezéssel nem kötötték le magukat gyermekeik nemkatolikus nevelésére, 4. egyik fél sem elmebajos, 5. legalább a katolikus fél tud a gyökeres orvoslásról és kéri, vagy nem forog fenn olyan bontó akadály, melyben az Ordinárius felmentő vagy szanáló hatalommal nem bír. *Alkalmazhatják* e hatalmat alattvalóikkal szemben akkor is, ha területen kívül tartózkodnak és a területükön belül tartózkodó nem alattvalókkal

[41] Kifejezett ígéret az akat. fél részéről nem szükséges, csak legyen meg az erkölcsi bizonyosság, hogy nem akadályozza a gyermekek kat. keresztségét és nevelését. — Ezen és a következő pontok miatt nehezebbé vált a forma-hiány miatt érvénytelen vegyes házasságok szanálása.

szemben. Az Ordinárius *figyelmeztesse* a kat. felet az általa elkövetett bűn igen súlyos voltára, rójon ki rá megfelelő vezeklést, ha szükséges, oldozza fel a cenzúra alól, jelentse ki, hogy a szanált házasság érvényes és felbonthatatlan, a született és születendő gyermekek törvényesek, hogy tartozik gondoskodni az összes gyermekek kat. kereszteltetéséről és neveléséről, valamint a másik fél megtéréséről. Gondoskodjék azonfelül az Ordinárius, hogy a sanatio a kat. fél megkereszteltetésének helyén a kereszteltek anyakönyvébe és a házasultak anyakönyvébe bevezettessék s iratai a plébániai levéltárban elhelyeztessenek. — A S. Off. felhatalmazásainak használatánál minden esetben említés teendő az apostoli delegációról; a sanatiót illetőleg az Ordináriusok senkit sem szubdelegálhatnak. Minden év végén a S. C. Consist. útján jelentés teendő a S. Off.-nak az indultum alapján adott felmentések számáról. — A taksákról az előbb mondottak állnak.

III. Az Ordináriusok rendes és delegált hatalmának *értelmezésére* és *használatára* vonatkozó szabályok:

1. A *rendes* és az *ügyek összességére delegált* felmentési hatalom, valamint a törvény épségben maradása mellett adott kiváltságszámba menő örök időkre vagy meghatározott időre, avagy bizonyos számú esetekre engedélyezett habitualis fakultás tág értelmezésű (200. § 1., 66. § 1., 68., 50.) ugyan, de kiterjesztő értelmezést nem enged meg (67). Az *egyes esetekre delegált* hatalom és *maga a felmentés* szorosan értelmezendő (85).

2. A Poenitentiaria felhatalmazása csak a belső (szentségi vagy nem szentségi) fórumban, a S. C. Sacr.-é mindkét fórumban, a S. Off.-é (a vegyes vallás akadályának természete miatt) csak a külső fórumban alkalmazható.

3. Az Ordináriusok mind rendes, mind delegált hatalmukat általában csak alattvalóikkal szemben használhatják (kiknek az egyházmegyében domiciliumjuk vagy quasi-domiciliumjuk van vagy mint vagusok tényleg ott tartózkodnak), akkor is, ha ők maguk vagy az alattvalók (a vagusok kivételével) az egyházmegyén kívül tartózkodnak. Indirecte használhatják nem alattvalókkal szemben azoknak alattvalókkal való kapcsolata révén, vagyis: mikor viszonylagos (mindkét

felet érintő) akadályról van szó, directe dispenzálhatják alattvalójukat s azzal való kapcsolat révén indirecte nem alattvalójukat is. Directe dispenzálhatják nem alattvalójukat halálos veszedelem esetén (1403), sürgős esetben (1045),[42] nem fenntartott fogadalom alól (1313. nr. 1.) és amikor a fakultás megengedi. Megengedik a S. C. Sacr., S. Off. és Poenitentiaria fakultásai.

4. Azokat a szabályokat, melyeket a római kúria alkalmaz a felmentéseknél, a delegáltnak is követnie kell. Áll ez főleg az indító okoknál, melyek nélkül érvénytelen volna a maioris gradus akadályok alól a felmentés. Egyéb formaságok (írásbeliség, a pápai felhatalmazásra való hivatkozás) nem az érvénytelenség terhe mellett szükségesek.

5. Ha oly esetben, melyre az Ordináriusoknak van felmentő hatalmuk, az ő mellőzésükkel vagy elnézésből, felmentésért a Szentszékhez folyamodtak, az Ordináriusok ne éljenek a felhatalmazással, hacsak közben fontos és sürgős ok nem merül fel; ha felmerül, nem várva be a Szentszék felmentését, dispenzálhatnak, de rögtön értesítve az illetékes hatóságokat (1048., 204. § 2.). Az Ordináriusok hatalma ilyenkor nincs felfüggesztve, azért érvényes volna a felmentés, de propter appositionem manus pontificiae nem megengedett, kivéve a fontos és sürgős szükség esetét.

Az 1048. kánon alkalmazandónak látszik olyankor is, amikor olyan akadály alól való felmentésért ment kérvény a Szentszékhez, mely alól az Ordinárius nem menthet fel és a kérelem függése alatt álltak be az 1044. és 1045. kánonok körülményei, amelyek folytán beállt felmentő hatalma. (*Wernz—Vidal* nr. 419. 2.)

6. Bizonyos akadály alól való felmentésre szóló általános felhatalmazás akkor is használható, ha *ugyanaz az akadály többszörösen* fordul elő, — hacsak az indultum generale ki-

[42] Így *Wernz—Vidal* 423.; *Cappello* nr. 252.; *Triebs* 173., 180. l., ellenben *De Smet* (774.) kételkedik, hogy sürgős esetben is dispenzálhatók-e a peregrinusok.

fejezetten mást nem mond.[43] *Többféle akadály alól* való felmentésre szóló általános felhatalmazás, akár bontóak, akár tiltóak, akár titkosak, akár nyilvánosak legyenek az akadályok, feljogosít az alóluk való felmentésre akkor is, ha ugyanazon esetben többféle fordul elő[44] (1049). Tehát kiterjedt *cumulandi facultást* engedélyez az új törvénykönyv.[45]

7. Ha *nyilvános* akadállyal vagy akadályokkal, melyek alól indultum alapján felmenthet az Ordinárius vagy más felhatalmazott, olyan másik akadály találkozik, mely alól nem adhat felmentést, valamennyi alól a Szentszéktől kell kérni a felmentést.[46] Ha azonban a Szentszék felmentése után tudódik ki olyan akadály, mely alól van hatalma az Ordináriusnak felmenteni, élhet a felhatalmazással[47] (1050).

8. Generale indultum által átruházott, valamint rendes felmentési hatalomból adott dispensatio eo ipso magába foglalja

[43] Ilyen esetben eddig is így volt. (*Leitner* Lb.[2] 475.)

[44] A felső fórum számára a cumulandi facultast a Poenitentiaria már 1891. óta meg szokta adni. (*Wernz* IV. 623.[128]) Nyilvános akadályok alól való felmentésre ugyanazon esetben nem volt több felhatalmazás igénybe vehető, hacsak külön indultum nem engedte meg a felhatalmazások halmozását is. (S. O. 1869. máj. 18. *Fontes* IV. 1010.) Nem volt azonban szükséges a cumulandi facultas olyan esetben, amikor nyilvános akadály találkozott titkossal. (S. O. 1897. aug. 18. *Fontes* IV. 1191.)

[45] A váci ordinárius kérdésére a S. C. Sacr. így válaszolt: „Ordinarius potest dispensare super impedimentis matrimonialibus (vi facultatis acceptae a S. C. de discipl. Sacr.) etiam concurrente impedimento mixtae religionis (vi facultatis acceptae a S. C. Officii".) *Egyh. Lapok* 1923. nr. 7. Azért azt valljuk *De Smet*-tel (nr. 779,). hogy az Ordinárius élhet, nem ugyanazon általános felhatalmazásban, hanem különféle felhatalmazásban nyert felmentő hatalmakkal többféle akadály alóli felmentésre, melyek u. azon esetben fordulnak elő. *Wernz—Vidal* (nr. 418.) ezt csak arra az esetre engedi meg, ha természeténél fogva nyilvános akadállyal titkos akadály találkozik.

[46] Ha tehát a szentszék által felmentő akadállyal olyan akadály találkozik, mely alól az Ordinárius rendes hatalma alapján dispenzálhat, vagy olyan titkos akadály, mely alól delegált hatalom alapján adhat felmentést, a szentszékhez csak az általa felmentendő akadály ügyében kell fordulni.

[47] Eddig nem élhetett, hanem új felmentést kellett kérni mindkét akadály alól. (*Gasparri*[3] nr. 469.)

a törvényesítést is quoad proles iam natas vel conceptas (exceptis adulterinis et sacrilegis). L. 20. § 3. pont.

9. A Szentszék által állandó jelleggel vagy meghatározott időre engedélyezett fakultások nem szűnnek meg amaz Ordinárius hatalmának megszűntével, akinek engedélyeztettek, hanem átszállnak a hivatal-utód Ordináriusra. Továbbá a püspöknek adott felhatalmazás megilleti a vicarius generalist is (66. § 2.).

10. Az Ordináriusok *rendes* felmentő hatalma egészében vagy részben másra ruházható (delegatio); a Szentszéktől delegált felhatalmazások *szubdelegálhatók* akár egyes esetekre, akár habitualiter, kivéve ha személyre való különös tekintettel adattak, vagy a szubdelegálást a Szentszék eltiltja (199). Bizonyos korlátozások vannak a szubdelegálást illetőleg a Poenitentiaria és a S. Off., de nem a SC. Sacr. indultumában.

C) A plébánosok.

Rendes körülmények közt nincs hatalmuk a házassági akadályok alól való felmentésre, hanem az Ordináriushoz vagy a Szentszékhez kell folyamodniok. De bírhatnak delegált vagy szubdelegált felhatalmazással, azonkívül a jog a következő hatalommal ruházza fel őket:

1. *Halálos veszedelemben* ugyanazon felmentési joggal bírnak, mint az Ordinárius, ugyanazon személyi és tárgyi terjedelemben és ugyanazon feltételek mellett, tehát *a házasságkötési forma* és az *összes,* akár titkos, akár nyilvános egyházjogi *akadályok alól* (kettő kivételével) felmenthetnek,[48] de csak *olyan esetekben,* amikor nem lehet az Ordináriushoz fordulni (1044). Nem lehet az Ordináriushoz fordulni, ha félő, hogy a beteg meghal vagy eszméletét veszti addigra, míg a felmentés megjön, vagy ha lehetne is hozzáfordulni, de nem súlyos nehézség veszedelme nélkül, amilyen volna főleg a gyónási pecsét vagy titoktartás megsértése. „Plébános" alatt az a pap értendő, aki a házasságkötésnél iure ordinario működhet közre. Alkalmazható e hatalom mind a külső, mind a

[48] Éspedig alattvalóikat, bárhol tartózkodjanak és mindenkit, aki tényleg területükön tartózkodik, részesíthetik a felmentésben.

belső fórumban, a házasság megkötése előtt, valamint az érvénytelenül megkötött házasság érvényesítésére. Valahányszor a külső fórumban ment fel a plébános, írásban tegye és rögtön értesítenie kell a helyi Ordináriust s bevezetni az esetet a házasultak anyakönyvébe (1046). A felmentéssel együtt jár a *törvényesítés* (1051). L. alább a 20. § 3. pontját.

2. *Sürgős esetekben, a)* vagyis mikor a *házasságkötésre minden készen van,* avagy *az érvénytelenül megkötött házasság érvényesítése sürgős,* szintén ugyanazon felmentési joggal bírnak a plébánosok, mint ilyen esetekben az Ordináriusok (tehát a forma alól nem!), *b)* feltéve megint, hogy az Ordináriusok nem közelíthetők meg, *c)* de csak *titkos esetekre* vonatkozólag (1045. § 3.). Nem közelíthető meg az Ordinárius, ha fizikai vagy erkölcsi akadály teszi lehetetlenné, pl. ha emiatt a gyónási pecsét vagy a titoktartás megsértésének veszedelmétől (cum periculo violationis secreti) kellene tartani.[49]

A kódex szerint *titkos esetekben* menthetnek fel a plébánosok e hatalom alapján, vagyis nemcsak azon akadályok alól, melyek mind természetüknél, mind a körülményeknél fogva titkosak (ismeretlenek), hanem azok alól is, melyek csak a körülményeknél fogva titkosak. Ez eddig felettébb vitás volt. *Wernz—Vidal* (nr. 428.) *Hilling,* Das Eherecht 68. l. pl. tagadták, hogy a plébános felmentő hatalma kiterjed a természetüknél fogva nyilvános, de a körülményeknél fogva titkos akadályokra. Mások állították, pl. *De Smet* nr. 793., *Cappello* nr. 236, *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 311., *Triebs* 34. § 7. A CP. véget vetett a vitának, amikor 1927. dec. 28-án ad III. kijelentette, hogy az 1045. § 3-ban említett casus occultus alatt értendő az az akadály is, mely természeténél fogva nyilvános ugyan, de a körülményeknél fogva titkos. (AAS. XX. 61.)

A plébánosoknak a casus perplexus esetére szóló ezen felmentési hatalma tehát csakis a *belső,* éspedig mind a szentségi, mind a nem szentségi fórumban alkalmazható, *megkötendő* és *már megkötött há-*

[49] Nem megközelítőnek tekintendő akkor is az ordinárius, ha csak távíró vagy távbeszélő útján lehetne hozzá fordulni. (CP. 1922. nov. 12. ad. V. AAS. XIV. 662.)

zasság számára (simplex convalidatio, nem pedig sanatio in radice útján) egyaránt. Ha a nem-szentségi belső fórum számára adatott a felmentés, jelentést kell tenni a helyi Ordináriusnak, hogy bevezettethesse a titkos püspöki levéltárban őrzendő könyvbe s ha utóbb nyilvánossá lesz az akadály, nem kell új felmentés (1047).

A plébánosnak mindkét hatalma *rendes*, ezért delegálható egyes esetekre is, habitualiter is.

D) A házasságkötésnél plébános nem létében közreműködő pap. Ha a plébános megközelíthetetlensége miatt az 1098. kánon eseteiben más pap működik közre, ugyanazon felhatalmazásokat bírja mind halálveszedelem, mind sürgős szükség esetére, mint a plébános. Vagyis halálos veszedelemben felmenthet mindkét fórum számára, minden egyházjogi akadály alól (kettőt kivéve) s a forma alól is; sürgős esetben csak titkos akadályok alól, a nem szentségi belső fórumban is, a forma alól való felmentés kizárásával. Az anyakönyvi bejegyzést nem ő eszközli, de gondoskodnia kell róla (1103. § 3.), ellenben a külső és nem szentségi belső fórum számára adott felmentést az Ordináriusnak ő jelenti (1046).

E) A gyóntató.

Halálos veszedelem és sürgős szükség esetén a gyóntató is ugyanazon felhatalmazással bír, mint a plébános, tum pro matrimonio contrahendo, tum pro contracto, azzal a különbséggel mégis, hogy mindkét esetben csak a belső szentségi fórumban veheti igénybe jogosultságát (in actu sacramentalis confessionis tantum: 1044.). Az 1045. § 3. nem mondja ugyan oly kifejezetten, mint az 1044. kánon, hogy a gyóntató sürgős esetben is csak a belső szentségi fórumban dispenzálhat, de eléggé következik az a dolog természetéből.[50] Felmenthetnek tehát a természetüknél és körülményeknél fogva titkos akadályok alól, valamint a természetüknél fogva nyilvános,

[50] *Wernz—Vidal* nr. 427.[92], *De Smet* nr. 794.

de a körülményeknél fogva titkos akadályok alól.[51] Élhetnek hatalmukkal a haldoklókkal szemben bárhol, sürgős esetben azon a területen, melyre nézve joghatóságuk van, bárkivel szemben.

A püspök vagy a plébános által a házasságkötésnél való közreműködésre *delegált pap* nem bírja eo ipso az illetők felmentési hatalmát.[52] De ráruházhatják, mert mindkettőben rendes hatalom az. Ha ilyen delegáció nélkül működik közre a házasságkötésnél és szükségessé válnék a felmentés, esetleg mint gyóntató segíthetne a bajon. Nem valószínűtlen az a vélemény sem, hogy az esketés aktusára delegált pap eo ipso bírja a plébánosok felmentő hatalmát a 200. § 1. alapján.[53]

A kódex előtt, mint már fentebb láttuk,[54] az *indultum Pianum* alapján *halálos veszedelem esetén* esketŏ bármely pap felmenthetett az egyházjogi bontó akadályok alól. A gyóntató a külső fórumban is, az Ordinárius és plébános által meghatalmazott pap eo ipso, minden külön delegatio nélkül mindkét fórumban. E tekintetben tehát a kódex joga némileg szűkebb, mint volt az indultum Pianum.

A *sürgős esetre* néhány egyházmegye püspöke már a kódex előtt megszerezte összes papjai számára a felmentési jogot. Azokon a helyeken tehát már régebben megszűnt a casus perplexus, és olyan volt a

[51] CP. 1927. dec. 28. ad. III. AAS. XX. 61. — Ezen declaratio után azok véleménye (*De Smet* nr. 794., *Cappello* 238., *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 312., *Triebs* 34. § 5.), kik szerint a plébános felmenthet a természetüknél fogva nyilvános, a körülményeknél fogva titkos akadályok alól, de nem a gyóntató, nem tartható már, mert az idézett declaratio minden megszorítás nélkül mondja, hogy az 1045. § 3-ban említett casus occultus alatt az impedimentum natura publicum, facto occultum is értendő anélkül, hogy csak a plébánosra korlátozná a casus occultus e jelentését. — Viszont *Oesterle* (L. Qu. Schr. 1932. 784. pk. l.) túlságosan messze megy, amikor azt vitatja, hogy a gyóntató a nyilvános akadályok alól is felmenthet, de csak a belső fórum számára.

[52] Így *Wernz—Vidal* 426.[10]

[53] *Cappello* nr. 237., kinek véleményéhez hajlik *De Smet* nr. 795., *Schäfer* p. 115., *Oesterle* L. Qu. Schr. 1932. 784. kk. l. Megjegyzendő, hogy a plébános által az esketésre delegált pap nem lehet az 1098. kánon értelmében asszisztáló pap, mert hiszen delegálva van az asszisztálásra.

[54] Ezen § B. 3. pontjában.

helyzet, mint amilyent most a kódex mindenütt teremtett. Ahol nem volt meg ez a felhatalmazásuk a papoknak a sürgős esetre, ott a casus perplexus végig sok gondot adott és nem volt más hátra, mint a megbízható szerzők ajánlotta eszközök alkalmazása.[55] Ma már sehol sem perplexus a casus perplexus.

a *D)* és *E)* alatt elsoroltak felmentési hatalma az általánosabb vélemény szerint delegált, mert nincs hivataluk, melyhez kapcsolva volna. Így *Wernz—Vidal* 426., *Cappello* 238., *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 311., *Blat* De Sacr. 541. 1., *Gasparri* E. n. 402. Legújabb kiadásában *De Smet* nem akar az említettek érveinek tovább is ellentmondani, habár, úgymond, nem érzi magát teljesen legyőzetve. (Nr. 799.) Akár delegáltnak, akár rendesnek tekintsük, az annak alapján adott felmentés magában foglalja a törvényesítést a 20. § 3. pontjában mondandók szerint, továbbá szubdelegálása (illetve delegálása) a dolog természeténél fogva ki van zárva.

Az apost. *nunciusok* felmentő hatalmát, amint azt a S. C. Consist. által kiadott 1929. évi egyik formula (mert nem mindegyik nuncius kapja ugyanazt a formulát) tartalmazza, imitten közöljük: (Index facultatum quas, pro locis missionis suae, Nuntiis, Internuntiis et Delegatis Apostolicis penes Civitates seu Nationes, post Codicis Iuris Canonici publicationem tribuere Ssmus Dominus Noster decrevit, ceteris abrogatis. L. *Vermeersch—Creusen* Epit. I. Appendix I.)

Caput III. *Facultates circa matrimonium.* — 29. Dispensandi ab impedimentis impedientibus de quibus in cap. III., tit. VII., lib. III Codicis, servatis ad unguem regulis ibidem positis, praesertim quod ad dispensationes ob mixtam religionem, et docta, quotannis ante Pascha, S. Congr. S. Officii de numero aliisque adiunctis dispensationum, quae anno praecedenti circa mixtam religionem datae sunt.

30. Dispensandi pro... vicibus ex gravi causa ab omnibus impedimentis dirimentibus matrimonium, iuris tamen ecclesiastici, sive publicis sive occultis, sive minoris, sive maioris gradus, iis tamen exceptis quae ex affinitate in linea recta consummato matrimonio, ex ordine sacro et sollemni professione religiosa proveniunt.

Quod vero ad impedimentum dirimens disparitatis cultus, fas non sit dispensationem concedere nisi servatis iis quae in canonibus 1060—1064. praescripta sunt, et quod ad matrimonia cum hebraeis vel mahumedanis, dummodo constet de status libertate partis fidelis[56] ad re-

[55] Pl. és főképpen *sz. Alfonz* tanítása (VI. 613.).
[56] Sajtóhiba; nyilván „infidelis" olvasandó.

movendum periculum polygamiae, absit periculum circumcisionis prolis, et si civilis actus sit ineundus, sit tantum caeremonia civilis nullaque Mahumetis invocatio aut aliud superstitionis genus interveniat.

Nupturientes aliquam oblationem, si fieri potest, iuxta vires persolvant, quam ipse Nuntius, Internuntius vel Delegatus Apostolicus transmittet ad S. Congregationem S. Officii, si agatur de impedimentis.

31. Sanandi in radice pro ..... vicibus matrimonia nulla ob impedimentum dirimens, de quo in numero 30, quando moraliter impossibilis est renovatio consensus modo ordinario, monita parte impedimenti conscia de sanationis effectu. Rescriptum vero huiusmodi sanationis in Curia Episcopali diligenter custodiatur, quo omni tempore et eventu de matrimonii validitate et de prolis legitimatione constare possit.

Sed si matrimonium fuerit nullum ob defectum formae, danda non erit sanatio, nisi in casu quo altera pars renuat renovare consensum iuxta formam, aut, si id ab ea exigatur, grave immineat alteri parti malum vel periculum.

Quod si matrimonium fuerit nullum ob non servatam formam in casu mixtae religionis aut disparitatis cultus, et pars acatholica induci non possit ad renovandum consensum iuxta leges Ecclesiae, danda non erit sanatio in radice, nisi assumptis a parte fideli obligationibus curandi pro viribus conversionem coniugis et educationem prolis in fide catholica, concessa eidem absolutione a censuris, si coram acatholico matrimonium attentaverit, ipsaque monita de gravi patrato scelere.

Az *egyesült keleti szertartásúaknál* a 32. kánon 1. §-a alapján a hierarcha loci felmenthet kellő okból a tiltó akadályok némelyike alól, a bontó akadályok közül az 5. 6. fokú oldalági vérrokonság, a sógorság akadálya alól bizonyos fokokon belül, a 2. fokú köztisztességi akadály, a lelki rokonság, a törvényes rokonság és gyámság akadályai alól és a korhiány akadálya alól 2 évnél rövidebb időre. U. azon kánon 2. §-a a páriarkák felmentési hatalmát a fentieken, a privilégiumokban és partikuláris jogban megadottakon kívül megadja a bűntett, a 4. fokú oldalági vérrokonság, bizonyos fokú sógorság akadálya alóli felmentéshez, sőt igen súlyos okból a lényeges forma alól is felmentheti azokat a keletieket, akik kellő felmentés elnyerése után a 90. kánon 1. §-nak 2. pontja értelmében megkeresztelt vagy kereszteletlen nemkatolikusokkal lépnek házas-

ságra. Halálos veszedelem, sürgős szükség esetére a keletiek házasságjoga a 33, 34, 35, 36. kánonokban a latin kódex 1043, 1046. kánonjaival egyértelműen rendelkezik a hierarcha loci, a plébános, a káplán, a házassághoz delegáció nélkül meghívott pap és a gyóntató felmentési hatalmát illetőleg. A latin Ordináriusok a S. C. Sacram-tól kapott felmentési hatalmukkal élhetnek a területükön lakó kellő okkal bíró keleti rítusuaknak javára is anélkül, hogy a S. C. Or. delegációjára szorulnának. De a saját rítusú hierarchával nem bíró keletieket kormányzó latin Ordináriusok a keleti hierarcháknak a 32. kánon 1. §-ban biztosított felmentési hatalmával nem élhetnek. (L. *Coussa:* i. m. 56., 59., 60.) Különböző rítusú hívek házassága esetén az akadályok alóli felmentést a vőlegény illetékes főpásztorától kell kérni, ha ez nem katolikus, akkor a menyasszony főpásztorától.

18. § A felmentéshez szükséges okok (Causae dispensationum)[1]

1. Az egyház a közjó szempontjából állította fel az akadályokat, azért ok nélkül nem adandó alóluk felmentés, hanem csakis elégséges és ésszerű ok alapján. Megfelelő ok nélkül adott felmentések megingatnák a törvény tekintélyét. A trienti zsinat[2] azt akarta, hogy egyáltalában ne, vagy csak ritkán adassék felmentés és mindig elégséges okból. Az újabb időkben gyakoriabbak voltak a felmentések, amit a trienti zsinat óta megváltozott viszonyok magyaráznak. A kódex több akadály enyhítésével igyekszik a felmentések gyakoriságát megszüntetni, de ha mégis szükségessé válik a felmentés, mint minden egyházi törvény alól, az akadályok alól is csak megfelelő és ésszerű okból adható meg az, és pedig minél nagyobb az akadály, annál fontosabbnak kell lennie az oknak (84. § 1.).

[1] *Wernz* IV. 627—631.; *Gasparri* 347—373., (295—323.); *Aichner* 188. §; *Leitner* Lb. 51. § II.; *Linneborn* 13. § IV.; *De Smet* 812—828.; *Wernz—Vidal* 429—434.; *Cappello* 257—269.; *Triebs* 36. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 317. k.; *Knecht* 25. §; *Schönsteiner* VIII. 24—28. §.

[2] XXIV. c. 5. de ref. m.

A törvényhozó és annak utóda, tehát a jelen esetben a pápa, ok nélkül is érvényesen,[3] de meg nem engedett módon[4] ment fel. A pápánál alsóbbak megfelelő ok nélkül nemcsak meg nem engedett módon, hanem érvénytelenül dispenzálnának. Ha kétséges, hogy az ok elegendő-e,[5] szabad a felmentést kérni és megengedett módon és érvényesen lehet felmenteni (84. §§ 1., 2.).

2. *Az okok felosztása.* Vannak *a)* felmentésre *indító* (vagy *döntő)* okok (causae motivae seu finales, 42. § 2; 1054), melyek a felsőbbséget a felmentés megadására indítják, és *támogató* okok (causae impulsivae), melyek amazokat támogatják, hogy a felsőbbség könnyebben és gyorsabban mentsen fel, amit alkalmasint ezek nélkül is megtett volna;[6] *b) tisztes és kényes okok* (causae honestae et inhonestae). Az utóbbiaknál valamely erkölcsi vétségről s abból származó infámiáról van szó (nemi érintkezés, áldott állapot, törvénytelen gyermekek stb.); *c) kánoni és nem kánoni okok* (causae canonicae et non canonicae). A kódex ugyan egyszerűen csak a törvény fontosságához mért elegendő és ésszerű okokról (causa iusta et rationabilis) beszél (84. § 1.) és a törvénykönyv tárgymutatója ezeket mind kánoni okoknak mondja (s. v. causae canonicae), vagyis most már tulajdonképpen mindenféle ok, csak elegendő legyen és ésszerű: kánoni, vagyis a törvény által elismert ok; mindamellett felemlítjük e felosztást, mert a *S. C. de Propag.* Fide 1877. május 9-i instrukciója (AAS. X. 291. kk.), melyet az okok elsorolásánál ma is haszonnal követhetünk, e szempont szerint csoportosítja az okokat.[7] Ezen okok:

[3] Érvényesen, mert teljesen a törvényhozó akaratától függ a törvény kötelező ereje.

[4] Mert a természetjog s a közjó ellen volna.

[5] Tehát ok van, csak az kétséges, hogy elegendő-e.

[6] Hogy felmentésre indító, vagy csak támogató-e az ok, természetéből lehet felismerni. Ha csak egy ok szerepel a kérvényben, az indítónak tekintendő. Ha többet hoznak fel, indító az, mely a Kúria gyakorlata, az ok természete, a személyek körülményei, az akadály fontossága szerint annak minősítendő.

[7] Többé-kevésbé ugyanazon okokat sorolják fel a *Datariának* 1901-ben közzétett felmentési formulái. (Formulae Datariae Apostolicae pro matrimonialibus dispensationibus. ASS. XXXIV. 34. kk.)

1. A *hely kicsiny volta (angustia loci).* Ha a hely, ahol a nő született vagy ahol lakik, vagy mindkettő oly kicsiny, hogy más hozzá illő korú, műveltségű állapotú férfit, akivel házasságot köthetne, nem talál rokonán vagy sógorán kívül, születési vagy lakóhelyét pedig elhagyni rá nézve fölötte terhes,[8] e körülmény elegendő ok a felmentéshez. — A hely kicsinysége lehet feltétlen, ha nincs több 1500 lakójánál (csak a katolikusok számítandók), vagy viszonylagos, a kérelmező körülményeire (előkelőségére stb.) való tekintettel kicsiny a hely. A „hely" nem plébániát, hanem helységet jelent, melynek szomszéd helységektől különállónak kell lennie. Hogy mennyire van azoktól, az közömbös, csak nagy városok külvárosainál szükséges, hogy a várostól vagy 1500 méternyire legyenek, hogy kicsinynek legyenek mondhatók.[9]

2. A *nő előhaladottabb kora (aetas foeminae superadulta).* Ha a nő elmúlt 24 éves és nincs most senki hozzá illő műveltségű, korú, állapotú, akihez férjhez mehetne, csak rokon, ezen ok a fontosabbak közül való. Ha korábban férjhez mehetett volna máshoz, de nem akart, nem változtat a dolgon. Az szükséges, hogy hic et nunc ne legyen módja máshoz menni. — Olyan *özvegy nőnél,* ki másodszor kíván házasságra lépni, ezen ok nem alkalmazható, de felhozható helyette fiatalabb kora (aetas adhuc florens), ha abból bűnveszedelem származik.

3. A *hozomány hiánya vagy elégtelensége (deficientia vel incompetentia dotis),* ami miatt a nő nem remélheti, hogy idegen elvegye, de rokona hajlandó volna vele így is házasságra lépni, (vagyis kisebb hozománnyal: propter insufficientiam dotis, vagy minden hozomány nélkül: pro indotata), vagy kész ő, avagy egy harmadik személy a hozományt kiegészíteni, ha ő hozzá megy nőül (propter dotem cum augmento). Hogy a nőnek szülei gazdagok-e, örökségre számíthat-e, mind közömbös, csak most tényleg ne legyen hozománya.[10]

4. Ha a nő *örökösödési perben* áll vagy előreláthatólag fog állani, és nincs más, aki a pert vinné s a költségeket fedezné, mint az a rokon férfi, aki őt elvenni óhajtaná, a felmentést meg *szokták adni. (Lites*

[8] Vagy: „ha szülőhelyét elhagyni akarná, hozománya nem volna elegendő". Dat. Form. 18. Esetleg a katonáskodás vagy háború miatt beállott férfihiány is igazolhatja az angustia loci-t. (36.) — „Angustia locorum" hozható fel, ha a férfi születés- vagy lakóhelye is kicsiny. (Dat. Form. 26, 30.)

[9] *Gasparri* 356 (303.)

[10] Dat. Form. n. 20., 22., 24., 31., 39.

super successione bonorum iam exortae vel earundem grave aut imminens periculum.) Még inkább megadják, ha maga a hozomány van per alatt *(dos litibus involuta).*

5. A *nő szegénysége,* akinek sok gyermeke van s a férfi vállalkozik azok eltartására *(vidua filiis gravata).*[11] Özvegy férfiúnál is lehet ezen körülményre hivatkozni, ha rokon vagy sógorságban lévő nőt akar elvenni.[12]

6. A *béke (bonum pacis),* melynek létrehozására vagy megerősítésére fejedelmek és országok, viszálykodó népek és családok, gyűlölködő és perben álló felek közt a tervezett házasság alkalmasnak mutatkozik.

7. *Túlságos, gyanús, veszedelmes barátság, vagy együttlakás ugyanazon fedél alatt,* melyet nem igen lehet megakadályozni *(nimia, suspecta, periculosa familiaritas,* necnon cohabitatio sub eodem tecto.) A nőre háramló *veszedelem* az ok lényege.

8. *Copula cum persona impedimento laborante habita* (publice nota vel mox divulganda, praegnantia ideoque legitimatio prolis.) Egyike a nyomósabb okoknak, s lényege a nőnek a kopulából származó infámiája.

9. *A nőnek abból a gyanúból származó rossz, bár alaptalan, híre, hogy rokonával túlságos barátságban és bűnös viszonyban él,* ami miatt más alig fogja elvenni. *Infamia mulieris sine copula.* A kopulának gyanúja s az abból származó infámia az ok alapja.

10. Érvénytelenül kötött házasság *utólagos érvényesítése.* (Azelőtt legalább az egyik fél jóhiszeműsége és az érvénytelen házasságnak az egyház színe előtt való megkötése volt szükséges. Újabban már nem ritka a felmentés mindkét félnek rosszhiszeműsége és a lényeges forma elmulasztása esetén sem).

11. *Vegyes házasságnak vagy akatolikus lelkész előtt való házasságkötésnek veszedelme (periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro celebrandi.)* Ha valószínű ez a veszedelem, nyomós ok a felmentésre a botrány, a hitközönyösség vagy a hittől való elpártolás elhárítása céljából.

12. *Periculum incestuosi concubinatus.* Hogy a vérfertőző ágyasság — ha a veszedelme valóban fennforog — be ne következzék, megnyerhető a felmentés.

[11] Sok gyermek neveléséhez szükséges segítség felmentési okként jómódú özvegynél (férfinél is) felhozható.

[12] Az özvegy fiatalabb koráról s az incontinentia veszedelméről mint felmentési okról a 2. pontban volt szó.

13. *A polgári házasság veszedelme* (Periculum matrimonii civilis.) Ennél is a bekövetkezhető veszedelem veendő figyelembe. Ha a baj már bekövetkezett, akkor ezek az okok hozhatók fel:

14. *Súlyos közbotrány elhárítása* (ellenségeskedés, stb.). Remotio gravium scandalorum.

15. *Köztudomású ágyasság megszüntetése* (cessatio publici concubinatus, matrimonii civilis.).

16. *Excellentia meritorum.* Az egyház engedékenyebb azokkal szemben, akik bőkezűségük, tudományuk, erényeik által az egyház, haza, társadalom körül különösebb érdemeket szereztek.

Ezek voltak eddig az úgynevezett kánoni okok. Ezeken kívül a római praxis figyelembe vett nem kánoni okokat is, vagyis olyan körülményeket, melyek a kánoni okokat támogatták. Ma — mint fentebb mondottuk — nem kell különbséget tenni a kánoni és nem kánoni okok közt, hanem minden ok kánoni, ha elegendő a felmentéshez; s a régi nem kánoni okok is, esetleg több együttvéve, elegendők lehetnek a maioris gradus akadályok alól való felmentéshez is.

Ilyenek 1. a nő részéről: oratrix est alterutro vel utroque parente orbata, ex natalibus illegitimus orta, infirmatate, deformitate aliove defectu detenta, iam ab alio deflorata. 2. A férfi részéről: orator infirmitate detentus, prole oneratus, cui quaerit bonam matrem, adiutorio mulieris indigens e. gr. ad gerendam rem domesticam. 3. Mindkét részről: omnia ad nuptias iam parata; propositum contrahendi iam propalatum, i. e. palam divulgatum vel propositi pertinacia; convenientia matrimonii; boni mores utriusque oratoris; oratorum munificentia erga bonum publicum; bonum parentum, quando alterutrius vel utriusque pater vel mater indiget adiutorio; mutuum auxilium in provecta aetate.

Néha a felmentő leirat így fejezi ki az okot, melyért adatott: *Ex certis rationabilibus causis*, vagyis nem említi a kérvényben felhozott okokat, vagy mert azok verificatiója nem szükséges (a minoris gradus akadályoknál), vagy mert a kérvényben felhozott okok nem kánoni okok, esetleg mert bizonyos különleges körülményekre való tekintettel adatott a felmentés, pl. távolabbi rokonság esetén a bővebb alamizsnára, a folyamodóknak vagy családjuknak érdemeire, a felmentés hasznos voltára, a folyamodók egymás iránt való nagy szeretetére való tekintettel, esetleg kényes okot takar a kifejezés és az ilyen felmentést dispensatio sine causa névvel jelöljük (jóllehet itt is van ok a felmentéshez).

Minden kérvényben okvetlen kell legalább egy okot felhozni, de ha van, többet is ajánlatos említeni, a címszóval megnevezve s aztán röviden körülírva, első helyre a nyomósabbat téve s utána a többit, mert gyakran „quae non possunt singula, multa iuvant."[13]

19. § A felmentési kérvény[1]

1. Ha a házasság, melynek akadály van útjában, nem kerülhető el, és van elegendő ok a felmentéshez, *kérvényt* (libellus supplex) kell annak elnyeréséért kiállítani.[2] A kérvényt vagy egyenesen Rómába küldjük a megfelelő hatósághoz, vagy minden esetben a saját helyi Ordináriushoz.[3] Ez a megfelelőbb és nálunk általános mód, mert lehet, hogy magának az Ordináriusnak van hatalma az illető akadály alól való felmentésre; ha pedig nincs, ő könnyebben szerzi meg a felmentést Rómából, mert jobban ismervén a hivatalos stílust, megfelelőbben állíthatja ki a kérvényt és mert a külső fórum számára való kérvényeket úgysem fogadja el a szentszék az Ordinárius bizonyítványa és ajánlása nélkül.[4] A belső fórumra szólót is tanácsos az Ordináriushoz intézni vagy az ő útján

[13] Instructio Prop. Fid. 1877.

[1] *Wernz* IV. 632—642.; *Gasparri* 374—391. (324—346.); *Leitner* 51. § I., II., V.; 55. § A.; *Aichner* 189. §; *Linnebora* 16. §; *De Smet* 829—856., *Wernz—Vidal* 435—443.; *Cappello* 270—279.; *Triebs* 37. §; *Knecht* 25. §; *Wermeersch—Creusen* Edit. II. 315—319.; *Schönsteiner* VIII. 29—32.

[2] A felmentési kérvényről nagyon kevés szabályt ad a kódex. Azért a régi gyakorlat alapján kell tárgyalni.

[3] Ha a házasulandók *két különböző* egyházmegyéhez tartoznak, elég, ha az egyik, és pedig a menyasszony Ordináriusa szerez vagy ad felmentést. Így intézkedtek a magyarországi püspökök 1910. évi ápr. 7-i tanácskozmányukból kifolyólag. (L. *Sipos*, Rendelettár 223. l.) Ha az akadály csak az egyik félben van (pl. votum), akkor persze mindenhogyan csak az egyik és pedig az illető fél Ordináriusához kell fordulni. Ha az egyik fél akatolikus, a kat. fél Ordonáriusa illetékes a felmentésre.

[4] *Wernz* IV. 632.[161] Cn. 1055.

küldeni Rómába, de egyenesen a S. Poenitentiariához is lehet irányítani, főleg olyankor, amikor a gyónási pecsét megőrzése az Ordinárius kikerülését látszik követelni.

2. Mindenféle kérvényt írásban kell felterjeszteni, legalább is rendszerint. Mindamellett a szóbeli előterjesztés sem lehetetlen. (L. *Wernz IV. 635.*,[169] *Linneborn* 16. § I.). Távíró és telefon útján általában véve nem szabad felmentést kérni, mint XIII. Leo a pápai államtitkár 1891. évi dec. 10-i körlevelében a római hivatalokat illetőleg kijelentette s azt az óhaját is kifejezte, hogy a püspöki kúriák is ehhez tartsák magukat.[5]

3. A k ü l s ő f ó r u m r a szóló (vagyis nyilvános, ismeretes akadály esetén kért) felmentések kérvényében ezek fejeztessenek ki:[6] 1. a *kérelmezők vezeték és keresztneve* világosan, tisztán, minden rövidítés nélkül, hogy felcseréléseknek eleje vétessék; 2. *születés- és lakóhelyük,* ha az Ordináriushoz megy a kérvény; lakóhelyük egyházmegyéje, ha Rómába folyamodunk;[7] 3. az *akadály* pontosan részletezendő legalsóbb *faj* szerint (vajjon vérrokonság vagy sógorság-e az, vagy köztisztességi akadály érvénytelen házasságból avagy közismert ágyasságból, bűntett ez adulterio cum promissione vagy attentatione matrimonii stb.); 4. a *fok* a vérrokonságnál, sógorságnál és publica honestasnál; ha ez a közelebbi az első, alkalmasint az érvényességhez szükséges a megemlítés *(Wernz—Vidal* nr. 440.,[32] *Michiels* III. 193. l. — Ezekkel szemben *De Smet* nr. 846., *Cappello* nr. 275., *Knecht* 251. l. a közelebbi fok megemlítését azért, mert a 96. § 3. szerint azt a távolabbi magához vonja, nem tartják szükségesnek; a 8. jegyzetben foglaltak alapján e nézetet legalább az első fokra nézve tarthatatlannak

[5] L. a 17. § 27. jegyzetét.

[6] Instructio S. C. de Prop. Fide. 1877. május 9. *(Fontes* VII. nr. 4890.)

[7] Ez esetben különösen kell ügyelni a helynevek tiszta kiírására, hogy a tisztviselők a válasz elküldésénél pontosan meg tudják írni a címet.

véljük),[8] és *ág*, hogy egyenes-e vagy oldalág; 5. *szám;* többszörös-e a rokonság vagy sógorság; a rokonság mellett nincs-e sógorság is, vagy bármilyen más bontó vagy tiltó akadály. 6. *Különféle körülmények:* kötendő vagy már érvénytelenül megkötött házasság számára kell-e a felmentés; az utóbbi esetben: hirdetett-e, a lényeges forma mellett s legalább az egyik részéről jóhiszeműleg kötött-e házasság, és nem a felmentés könnyebb elnyerésének reményében kötötték-e? [Hogy ez utóbbit ki kell-e fejezni, *De Smettel* szemben (848.) *Wernz—Vidal* kételkedik (440.[134]). *Gasparri* E. n. 202.[2] l. szerint ezen körülmény elhallgatása már a múltban sem tette a felmentést érvénytelenné, még kevésbé teszi a kódex óta.] 7. Elsorolandók az okok.[9]

Mindezeket, főleg a nevekre, akadályokra, okokra vonatkozó adatokat a felmentés érvényességének terhe alatt kell kérni. A felhozott okok révén esetleg más körülmények is említendők: a kérelmezők kora, (az 1941. évi Instr. szerint mindig), állapota, vallása (ha az egyik fél akatolikus.) — Kérni kell, ha az eset úgy hozza magával, a gyer-

[8] Bonyolultabb esetben (a római Szentszékhez intézett kérvényben az 1941. évi Instr. szerint mindig) családfát is kell a kérvényhez csatolni. — Hogy az első fokot érintő másodfokú vérrokonok közti házasságok lehetőleg kikerültessenek, a SC. Sacr. 1931. aug. 1-én (AAS. XXIII. 413. kk.) instructiot adott ki, mely szerint ki kell oktatni a híveket, hogy ne igen kérjenek felmentést nagyobb fokú akadályok alól; az Ordináriusok pedig különösen első fokot érintő másodfokú vérrokonság esetén beadott kérvényt ne egykönnyen ajánljanak, csak jogos és megfelelően súlyos okok fennforgása esetén; semmiképpen sem elegendők más akadályoknál felhozni szokott okok, hacsak együttesen több ilyen ok nem forog fenn s oly súllyal nem esnek a latba, hogy a felmentést javallják. Tartoznak továbbá a püspökök az ilyen kérvényt — mint a Dataria is rendelte 1895. jún. 19-én — sajátkezűleg aláírni és különlegesen ajánlani.

[9] Azelőtt a stylus curiae követelménye szerint meg kellett említeni történt-e a rokonságban lévő kérelmezők közt *vérfertőző közösülés* és milyen szándékkal? Nem a felmentés könnyebb megnyerésének reményében-e? Ennek elhallgatása érvénytelenné tette a felmentést. A S. Off. 1885. jún. 25-i decrétuma (Fontes IV. 1092.) eltörölte a copula incestuosa és az intentio bevallásának a felmentés érvényességéhez való szükségességét. Ilyen copula azonban mint ok, nyomós ok a felmentés kieszközléséhez természetesen ma is felhozható.

mekek törvényesítését.[10] — A vegyes vallás és valláskülönbség akadályánál csatolni kell a biztosítékokat (az államjogi megegyezéssel együtt).

Az Ordináriushoz intézett kérvényben megemlítendő a tervezett házasság megkötésének ideje, hogy megállapíthassa, van-e még idő a szentszékhez való folyamodásra, vagy nincs.

A kérvényt mindkét félnek, vagy, ha csak az egyiket érinti az akadály vagy csak az egyik katolikus, egyik félnek nevében a plébános állítja ki (mert a felek ilyen ügyekben járatlanok lévén, a legritkább esetben lesznek képesek maguk kiállítani), és pedig a jegyesek közös saját plébánosa, ha mindkét felet érinti az akadály s mindkettő ugyanazon plébániához tartozik, illetve a menyasszony plébánosa, ha különböző plébániához vagy egyházmegyéhez tartoznak, avagy az egyik félnek plébánosa, ha csak ebben a félben van az akadály, vagy csak ez katolikus. Záradékul kijelenti a plébános, hogy az előadottak megfelelnek az igazságnak s a kérelem meghallgatását ajánlja. A szentszékkel szemben az Ordinárius teszi ezt. („Exponentes ad dispensationis gratiam humillime commendamus.") Ha *első fokot érintő vérrokonságról* van szó, a tudnivalókat már említettük.[11]

A külső fórumra szóló egyenesen Rómába irányított kérvények magához a Szentséges Atyához intézendők (Beatissime Pater!), de a megfelelő kongregációhoz címzendők.

4. A belső akár szentségi, akár nem szentségi fórum számára szóló kérvények (természetüknél és a körülményeknél, vagy csak a körülményeknél fogva titkos akadály esetén), amint említettük, szintén az Ordináriushoz terjesztendők s csak kivételesen szükséges egyenest Rómához fordulni, ha ti. anélkül a gyónási pecsét forogna veszélyben.[12]

[10] L. alább a köv. § 3. pontját.

[11] § 8. jegyzetében.

[12] Ilyen esetben a kérvényben ez lesz a megszólítás: Eminentissime Domine! (t. i. a poenitentiarius maior.) A külső címzés pedig: Alla S. Penitenzieria, Roma, Cancelleria Apostolica.

Kiállítása nagyjából ugyanúgy történik, mint a külső fórumbeli kérvényé, azzal a különbséggel, hogy 1. a valódi nevek elhallgatásával költött nevek írandók, továbbá 2. hogy ha a titkos akadály mellett nyilvános is fordul elő, azt is meg kell említeni, hozzá téve, hogy megtörténtek a lépések az az alól való felmentésért is.[13] A felek lakóhelye nem említendő, annál pontosabban kell kiírni a kérvényt kiállító gyóntatóét.

Ha a belső nem szentségi fórum számára kértük a dispensatiót, annak megérkezése után be kell jelenteni a kérvényezők nevét az Ordináriátusnál, hogy a titkos levéltárban őrzendő könyvbe bevezettessék és akkor, ha később nyilvánossá lesz az akadály, nem szükséges új felmentés (1047.).

Belső fórumbeli kérvények a püspökhöz is, általában latinul szerkesztendők. Sok egyházmegyei statutum külön is elrendeli ezt. Rómába mindenféle kérvény latinul terjesztendő fel.

Kérvény minták a Függelék 12—16. pontjában találhatók.

20. § A felmentés megadása (felmentő leirat)[1]

1. A szentszék némelykor *breve* alakjában adja meg a felmentést (ha csak vissza nem utasítja a kérést mint teljesíthetetlent, vagy kiegészítés céljából vissza nem küldi a kérvényt), legtöbbször azonban *egyszerű leirattal, rescriptummal.* A házassági ügyekben kelt rescriptumok a felmentést rendszerint nem közvetlen, végrehajtó nélkül adják meg, tehát nem *in forma gratiosa,* hanem *in forma commissoria,* vagyis megbíz valakit a rescriptum a felmentés végrehajtásával, és pedig nem annak tetszésére bízva, hogy megadja vagy megtagadja a kért kegyelmet, amint jónak látja (exsecutor voluntarius: 54. § 2), ha-

[13] L. 17. § A. 2.

[1] *Wernz* IV. 638—642.; *Gasparri* 392—441. (347—377.); *Leitner* 52—55. §§; *Guidus Cocchi,* Commentarium in CIC., Turin, 1920., Lib. I., nr. 147. kk.; *Linneborn* 17. §; *Wernz-Vidal* 444—446.; *De Smet* 860—862.; *Cappello* 280. k; 290—291, *Triebs* 38. §; *Knecht* 25. §; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 320—323.; *Schönsteiner* VIII. 31., 35—39. §.

nem elrendelve, hogy szükségképpen adja meg, ha mindent rendben talál, vagyis csak a nudum ministerium van a végrehajtóra bízva. (Forma commissoria per exsecutorem necessarium.) A püspöki felmentések ellenben rendszerint in forma gratiosa adatnak.

2. A felmentő leirat többféle okból lehet érvénytelen. I. a kérés szempontjából. Mint minden rescriptumban, a házasságiban is érvényességének rendszerint kifejezett, vagy legalább is hallgatagon oda értendő lényeges feltétele az, hogy *a kérés igaz legyen („si preces veritate nitantur"*, mondja a 40. kánon). Nem valósul e feltétel, ha a kérvény valamely kinyilvánítandó igazságot elhallgat *(subreptio* seu reticentia veri), vagy hamis adatokat adott elő a kérés okai, a kérelmezők személye, a kérés tárgya körül akár szándékosan, akár tévedésből *(obreptio,* seu expositio falsi).

A Szentszékhez vagy az Ordináriushoz beadott kérvényben *szándékosan* vagy *megtévesztő célzattal* elkövetett subreptiót vagy obreptiót a jog büntetéssel is sújtja: az Ordinárius a bűncselekmény nagyságához képest szabhatja ki a büntetést (2361.). A büntetés tehát fakultatív. A nem szándékos sub- vagy obreptio nem büntethető.[2]

Ami a *subreptiónak és obreptiónak a rescriptumra való befolyását* illeti

a) a subreptio csak akkor érvényteleníti a rescriptumot, ha olyant hallgatott el a kérvény, ami a stylus curiae szerint az érvényesség feltétele mellett közlendő (42. kánon). Így közlendők főleg — mint az előző §-ban láttuk — a kérvényezők személyének és az akadálynak megjelölésére szolgáló adatok. De még e pontokban is fordulhatnak elő olyan tévedések, melyek a rescriptumot nem érvénytelenítik.

Így: habár tévedés van a rescriptumban akár a kérvényezőnek, akár a felmentést megadónak, akár ama helynek, ahol ezek tartózkodnak, akár pedig a dolognak, melyről szó van, *nevében,* nem érvénytelen a felmentés, ha az Ordinárius íté-

[2] Vö. *Eichmann Das Strafrecht* 195. l. s. k.

lete szerint semmi kétség sem forog fenn a személyek azonosságáról[3] (47.).

Ha pl. a kérvényező két keresztneve közül csak az egyiket említi a rescriptum, vagy a rendes keresztnév helyett annak kicsinyített alakját használja, vagy a betűk avagy szótagok kiírásában téved, pl. Antonius helyett Antuniust, Antoriust ír, érvényes a felmentés, mert a személyek azonossága nem kétes. A vezetéknév kiírásában való hiba már súlyosabb lehet, pl. Tamás helyett Gamás fordul elő. Esetleg egy egészen más kérvényre szól a rescriptum, hacsak a keresztnevek, a hely neve s egyéb körülményekben való egyezés itt is kétségtelenné nem teszi a személyek azonosságát.

A vérrokonság és sógorság foka és száma körüli tévedés[4] dolgában is könnyítést hozott a kódex, amennyiben 1. érvényes a felmentés, habár akár a kérvényben, akár a rescriptumban a fok körül tévedés forog fenn, feltéve, hogy a valóban létező távolabbi,[5] és 2. akkor is, ha elhallgattak egy másik akadályt föltéve, hogy az u. olyan fajú és u. olyan, vagy távolabbi fokú, mint a bemondott[6] (1052.).

[3] A kódex ezen intézkedése könnyítés a régi joggal szemben. Itt is, valamint a felmentési jog több más pontjában eleget tett a kódex a vatikáni zsinaton megnyilatkozott óhajoknak. (V. ö. *Laemmer*, Zur Kodification des kan. Rechts, 1899. 146. kk.)

[4] A kódex nem tesz különbséget jó- vagy rosszhiszemű sub- és obreptio között. Eddig (c. 20 X 1, 3.) rosszhiszeműség esetén mindig érvénytelen volt a rescriptum („Precator mendax carere debet impetratis"), jóhiszemű (tévedésből, tudatlanságból származó) sub- és obreptio esetén akkor, ha olyan volt az, hogy ismeretében nem adta volna meg a pápa a rescriptumot; ha ellenben annak tudatában is megadta volna, érvényes volt. Most a 42. és 1052. kánonok keretei között érvényes a rescriptum, akár rossz-, akár jóhiszemű sub- és obreptio követett el.

[5] Mert ha megfordítva, a rescriptumban szereplő távolabbi, mint a valóban létező, érvénytelen a felmentés. A kódex *előtt* ha a távolabbi fok helyett közelebbit mondtak be, pl. harmadikat negyedik helyett, a Poenitentiaria felmentése semmis volt, a Datariáé (1908. nov. 3. óta a S. C. Sacr-é) érvényes (L., *Gasparri* 385.[1]) Ezentúl érvényes, akármelyik hatóságtól származzék.

[6] A Dataria rescriptumaiban 1901 óta bennük volt ez a záradék; nec aliis, *bona fide forsan reticitis (impedimentis) non obstantibus*, vagyis a Dataria bentfoglalt felmentést adott a jóhiszeműleg elhall-

Antal és Berta másodfokot érintő harmadfokú vérrokonságban vannak és felmentést kérnek másodfokú vérrokonság alól. A felmentés érvényes az előző 1. pont alapján. — Antalnak már két felesége halt meg. Most házasságra szeretne lépni Bertával, aki második feleségének nőtestvére. Azt elhallgatja, hogy első felesége unokatestvére volt Bertának, vagyis az oldalági másodfokú sógorságról nem tesz említést. A felmentés érvényes az előző 2. pont alapján.[7]

A CP. 1948. júl. 8-án ad II. (AAS. XI. 386.) egy eléje terjesztett kételyre hiteles törvénymagyarázattal kijelentette, hogy az 1052. kánon úgy értendő, hogy egy bizonyos és meghatározott akadály alól elnyert felmentés érvényes egy másik ugyanolyan fajú és ugyanolyan vagy távolabbi fokú akadály számára is, melyet a kérvényben jó vagy rosszhiszeműen elhallgattak.

b) Az *obreptio* az okok körül, vagyis hamis adatok előadása az okok körül akkor érvényteleníti a felmentést, ha *nagyobb* akadályról van szó és a rescriptumban foglalt egyetlen ok is hamis, vagy ha a benne felhozott több ok között egyetlen igaz indító ok sincs (42. § 2.). A rescriptumban, nem a kérvényben foglalt okok számítanak.[8] Ha tehát a rescriptumban több indító ok foglaltatik, s azok közt legalább egy igaz,[9] vagy több támogató ok mellett egy indító ok van s ez utóbbi igaz, a többi nem: a felmentés érvényes.

---

gatott akadályok alól, de csak akkor, ha a bemondottnál kisebbek voltak. A S. C.Sacr. rescriptumban ilyen záradék nem volt, azért az elhallgatott akadályok alól nem adott bentfoglalt felmentést és ha utólag ilyenre rájöttek, „Perinde valere" volt kieszközlendő. (*Leitner* Lb[2] 435.) A Poenitentaria sem adott felmentést az elhallgatott akadályok alól. (V. ö. *Gasparri*[3] nr. 410,: Rota in Parisien, 1921 jan. 13. AAS. XIV. 472—479.) Most az 1052. kánon korlátai közt mind a Poenitentiaria, mind a S. C. Sacr. rescriptumaiban bentfoglaltatik az elhallgatott akadályok alól való felmentés.

[7] L. *Leitner*, Lb[3] 300. l.

[8] Azért, mikor az Ordinárius a felmentő rescriptumot végrehajtja, nem a kérvényben, hanem a rescriptumban foglalt okokat vizsgálja meg.

[9] Pl. egy felmentő leirat így foglalta össze az okokat: Conditio Oratricis annorum 32 ac filiis illegitimis ab alienis genitis gravatae. Ha a kérelmező nő valóban 32 éves, érvényes a felmentés akkor is, ha a többi ok hamis. (*Leitner* Lb[3] 301. l.)

c) Bizonyos esetekre még több könnyítést hoz a kódex: a *kisebb fokú akadályok* alól való felmentést semmiféle subreptio vagy obreptio nem érvényteleníti, még akkor sem, ha a kérvényben előadott egyetlen indító ok volna is hamis (1054.).[10]

Ha az előterjesztett kérelemre *Motu proprio* záradékkal adja a Szentszék a rescriptumot, semmiféle subreptio nem érinti érvényességét, de már az obreptio akkor igen, ha az előadott egyetlen indító ok is hamis (kivéve az előző c) pont alatti eseteket, ti. a kisebb fokú akadályok alól való felmentés esetét). 45. kánon.

d) Bentfoglalt felmentés. Valahányszor a Szentszék végre nem hajtott házasság alól ad felmentést, vagy a hitvestárs holttányilvánítása után a Szentszék vagy a helyi Ordinárius a másiknak új házasság kötését engedi meg, ez mindig magában foglalja a felmentést a házasságtöréssel kapcsolatos házassági ígéret vagy kísérletből származó bűntett akadálya alól (de nem a hitvesgyilkosság alól). 1053.[11]

II. Érvénytelen lehet a leirat a felmentő hatóság illetéktelensége miatt.

Ha valamely Congregatio vagy a római kúria valamely hivatala megtagadta a felmentést, érvénytelenül adná meg azt más Congregatio vagy hivatal vagy a helyi Ordinárius, jóllehet van rá hatalma, annak a Congregationak vagy hivatalnak

[10] L. a kisebb fokú akadályokat az 1042. kánonban. — Az ilyen felmentés tehát mintegy „ex motu proprio et ex certa scientia" adatik „ob rationabiles causas a S. Sede probatas, quae verificari non debent". Így van ez 1908. nov. 3. óta. (Ordo servandus in R. C. Normae pec. a. 3. n. 21. AAS. I. 91.)

[11] Ezt a bentfoglalt felmentést először a S. C. Sacr. 1912 jún. 3-i decrétuma tartalmazza (AAS. IV. 403.), mely egyszersmind gyökeresen orvosolta az ezen akadály miatt addig érvénytelenül kötött házasságokat. A CP. 1952. márc. 26-i hiteles törvénymagyarázata kijelentette, hogy ez a bennfoglalt felmentés nemcsak akkor van megadva, ha Szentszék eszközölte a holttányilvánítást, hanem akkor is, ha az Ordinárius. Mivel holttányilvánítási ügyek a legritkább esetben kerültek Rómába, e döntésnek nagy gyakorlati jelentősége kétségtelen. (AAS. XLIV. 496.) — Az egyesített keletiek házasságjoga 43. kánonban már ugyanígy rendelkezett.

beleegyezése nélkül, melynél először fordult meg kérvény. Csak a belső fórumra illetékes Poenitentiariára nézve áll fenn e pontban kivétel (43.). Valamint szabadon lehet folyamodni a római pápához vagy ugyanazon kongregációhoz, a korábbi visszautasítás elhallgatásával is.

Nem szabad a saját Ordináriustól megtagadott felmentést megengedett módon másiktól kérni a megtagadás említése nélkül. Ez pedig nem adja meg anélkül, hogy az előbbi Ordináriustól a megtagadás okait ne tudakolná (44. § 1.).

A generalis vicariustól kért és megtagadott felmentést ennek megemlítése nélkül érvénytelenül adná meg a püspök. A püspöktől megtagadott felmentést a vicarius még akkor is érvénytelenül adná meg, ha e megtagadást említenék neki, kivéve ha beleegyeznék a püspök (44. § 2.).

III. Érvénytelen lehet végre a leirat (még a Motu proprio záradékkal megadott is), ha a személy, akinek szól, a közönséges jog alapján *képtelen* a felmentés elnyerésére. Ilyenek a kerülendő és az ítéletileg (per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam) kiközösítettek, az ítéletileg kimondott személyes interdictum és suspensio alatt állók, hacsak a leiratban szó nincs a censuráról[12] (36. § 2., 2265. § 2., 2275. n. 3., 2283.). Ilyenek továbbá azok, akiket büntetésül mondottak ki képtelennek egyházi kegyelmek elnyerésére (2291. nr. 9.).

3. *Törvényesítés.* Ha a folyamodóktól gyermekek születtek már, vagy még a házasságkötés előtt meg fognak születni, utóházasságuk nem törvényesíti azokat, mert így csak azon gyermekek törvényesíttetnek, kiknek szülei képesek lettek volna egymással házasságot kötni tempore concep-

[12] Minthogy a censuráltak felmentése most már általában érvényes, ezért a rescriptumok nem foglalják magukban a censurák és más büntetések alól való feloldozást. 1908 előtt a tűrt kiközösítettek sem kaphattak rescriptumot, 1908 óta (Ordo servandus in R. C. Normae peculiaris c. III. a. 1. n. 6.) csak a Szentszék által névszerint excommunicáltak és felfüggesztettek nem, most a szövegben említettek nem. A felmentési habituális felhatalmazások azonban magukban foglalják az egyházi fenyítékek alóli feloldás jogát, de csak a felmentésben való részesedés hatályával. (66. § 3.)

tionis vel praegnationis vel nativitatis (1116.) Olyan szülőknél azonban, kik között bontó akadály van, ez a feltétel nincs meg, mert azok a fogamzástól kezdve egészen a születésig egyetlen pillanatban sem voltak képesek házasságot kötni. Ilyen gyermekeknek törvényesítése csakis az illetékes felsőbbség cselekménye által eszközölhető. A kódex szerint ez a cselekmény most implicite történik, ha a bontó akadály alól a felmentés rendes hatalom vagy általános indultummal átruházott hatalom alapján adatik. Valahányszor tehát a pápa in forma gratiosa, vagy az Ordinárius rendes hatalmából (az 1044. vagy 1045. kánon vagy a quinquennális fakultások vagy más indultum generale alapján), a gyóntató és az 1098. kánon papja (ugyanazon kánonok alapján) dispenzál, nincs szükség külön törvényesítő decretumra s a rescriptumban kifejezett törvényesítő záradékra, hanem a mondott felmentés eo ipso magában foglalja a folyamodóktól már megszületett vagy fogamzott gyermekek törvényesítését, kivéve mégis a házasságtörésből és sacrilegiumból származókat.[13] (1051.) Ha a felmentés egyes esetre in forma commissoria adott rescriptum alapján történik, nem foglalja magában a törvényesítést[14] (u. o.).[15]

A felmentés megnyerésével a törvényesítés rögtön és ipso iure bekövetkezik. Akkor is ha a felmentés engedélyezése után a házasságkötés nem történik meg. (L. Ciprotti tanulmányát az Apollinaris-ban 1939. 509.).

Nem lesz törvényessé utóházasság által az a törvénytelen gyermek, akinek szülei között korhiány vagy valláskülönbség (cultus disparitatis) akadálya forgott fenn, jóllehet a há-

[13] De habár a házasságtörésből és sacrilegiumból fogantak és még a felmentéses házasságkötés előtt születtek, nem törvényesítettnek a felmentés által, törvényesítettnek a felmentés alapján létrejött utóházasság által akkor, ha a házasságkötés után születnek (1116.).

[14] Házasságtörésből és sacrilegiumból származó gyermek törvényesítése külön kérelemre nem lehetetlen ugyan, de nehezen adja meg a Szentszék.

[15] Felmentési rendes hatalom vagy ilyen hatalmat átruházó indultum generale a kódex előtt is magába foglalta a már megszületett gyermek törvényesítését, de külön kellett kérni s külön dekrétummal vagy a rescriptum külön záradékával kellett megadni.

zasság megkötésekor már az akadály megszűnt volt, mert nem felmentés által szűnt meg, hanem a korhiány esetében időmúlás, a valláskülönbség esetében pedig áttérés révén. (CP. 1930. dec. 6 ad II. AAS. XXIII. 25. Hogy az 1116. kánon alapján sem lesz törvényessé, L. alább az 58. § B. e. pontot.)

4. Záradékok. Minden rescriptumban clausulák is foglaltatnak, melyeknek némelyike az érvényesség terhe mellett teljesítendő, mások inkább irányítók, azaz figyelembe veendők és teljesítendők, de nem az érvényesség feltétele mellett. Az új jog lényegesen kevesbítette a záradékokat. Az érvényesség feltételei azok, melyeket *si, dummodo* kötszavak vagy hasonlók vezetnek be (30.). A nem lényeges feltételek jelentő, kötő, parancsoló módban vagy ablativus abszolutusszal vannak kifejezve.[16]

a) A *S. C. Sacram.* rescriptumai ezen záradékokkal bírnak: 1. *„servatis canonicis praescriptionibus"* azaz a jog előírásai ami különben magától értetődik — pl. a felmentés ingyenes adásáról, a méltatlanoktól való megtagadásáról, betartandók; ez a záradék, bár ablativus absolutus-szal van kifejezve, az érvényesség feltételeit is tartalmazhatja, ha a jog előírása az érvényességhez tartandó be; 2. *„si vera sint exposita"*; a kisebbfokú akadályokban adott rescriptumokból hiányzik e clausula. A végrehajtó részéről eszközlendő vizsgálat az előadottak igazsága körül e záradék értelmében nem az érvényességnek, hanem csak a megengedettségnek feltétele. Az érvényességnek feltétele az, hogy az előadottak igazak legyenek. 3. A bűntett akadályában adott felmentések záradéka: *„dummodo nullum scandalum intercedat"*; a „dummodo" miatt a felmentés érvényességének feltétele az, hogy ne forogjon fenn botrány. A feltétel teljesítve van nemcsak akkor, ha nincs botrány, hanem akkor is, ha a felmentés végrehajtása előtt elhárították a botrányt. Az elhárítás módjának

[16] Az ablativus absolutus *Maroto* szerint lényeges feltételt fejez ki. De mivel az nem kötőszó, helyesebb azt mondani, hogy nem lényeges feltételt fejez ki, hacsak a dolog természetéből más nem folyik. (*Vermeersch-Creusen* Epit. I. nr. 159., *Cappello* nr. 284.)

megállapítása az Ordináriusra van bízva. Ilyen mód lehet pl., ha a botrány konkubinátusból vagy tisztán polgári házasságból származik, a felek kötelezése arra, hogy egybekelés előtt szétváljanak, máskor az elkövetett bűn feletti sajnálkozásnak tanúk előtt való kifejezése stb. 4. Ugyanezen rescriptumokban ez is benne van: *„imposita oratoribus salutari poenitentia"*. „Üdvös" az a poenitentia, melyet a kérelmező bűnének, állapotának, korának, egészségi állapotának, hivatalának, nemének figyelembevételével szabunk ki. E clausula preceptiv, nem érvénytelenítő tehát az elmellőzése, valamint a kiszabott poenitentia[17] elhanyagolása sem.[18] Néha gravis, vagy gravis et diuturna poenitentiát rendel a záradék. Gravis az a poenitentia, mely megfelel olyan cselekménynek, melyet súlyos bún terhe alatt ír elő az egyház; gravis et diuturna az olyan bűnbánati cselekmény, mely egy évre, vagy félévre, esetleg negyedévre heti ismétlődéssel van előírva.

b) A *S. C. Off.* a vegyes vallás akadályában adott rescriptumaiban ezen záradékokat szokta felvenni: 1. *„dummodo prius regulariter ad praescriptum Cod. I. C. can. 1061. § 2., cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse R. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scil.: ex parte coniugis acatholici, de amovendo a parte catholica perversionis periculo et ab utroque nupturiente, de universa prole utriusque sexus (nata et forsan nascitura) in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda."* Mind a biztosítékok, mind a bizonyosság azok teljesítéséről a felmentés érvényességéhez szükséges.[19] 2. *„Declarata parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam."* 3. *„Nupturientes moneantur se ante vel post matrimonium coram Ecclesia ini-*

[17] Megjegyzendő, hogy ez a poenitentia nem a szentségi poenitentiát jelenti, melyet az Isten ellen elkövetett bűn elégtételéül ad fel a gyóntató, hanem jogi poenitentia az egyház ellen elkövetett bűncselekményért.

[18] *De Smet* nr. 871.

[19] „Ecclesia super impedimento mixtae religionis *non dispensat*, nisi . . ." (1061. § 1.).

tum, ministrum quoque acatholicum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem Cod. I. C. can. 1063. § 1., sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte cath. incurrendae, iuxta cn. 2319. § 1. n. 1., stricte caeteroquin servatis, quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in cn. 1063. § 2." A 2. és 3. pont alatti záradékok nem mint a felmentés feltételei, hanem mint a felekre rovandó kötelezettségek tekintendők. Ha már voltak az akat. lelkész előtt, amikor a felmentést kérik, akkor a rescriptumban a cenzura alól való feloldozásról és üdvösséges poenitentiáról van záradék.

c) A *S. Poenitentiaria* rescriptumaiban sok régi clausula elmarad most már a törvénytelen sógorság megszűnése folytán. Ezek most is megvannak: 1. *„audita prius eius (vel eorum) confessione", „in sacramentali confessione tantum"*, azaz a felmentés érvényességéhez szükséges, hogy a rescriptum gyónás alkalmával hajtassék végre. Tetszés szerinti gyóntatóhoz mehetnek a felek s átadva neki a rescriptumot,[20] kérik végrehajtását. (Persze a legtöbbször úgy lesz, hogy a rescriptumot a gyóntató eszközölte ki és hozzá érkezik, nem pedig a felek adják át neki végrehajtás céljából.) A felmentés a feloldozás után adandó (*Leitner* Lb.[3] 3131. 1., *Linneborn* 17. § III. — *Cappello* nr. 287., *De Smet* nr. 886. szerint a feloldozás előtt), már megkötött házasság esetén a feloldozás előtt.[21] Ha a gyónó nem méltó a feloldozásra, azon kell lenni, hogy méltóvá legyen, ami ha nem sikerül, esetleg elhalasztható a feloldozás a felmentéssel együtt. Szükség esetén azonban megadható a felmentés feloldozás nélkül is. És érvényes a felmentés akkor is, ha szentségtörő volt a gyónás.[22] [23] 2. *„A qui-*

[20] Lepecsételve ilyen felírással érkezik: Discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario per latorem praesentium ad infrascripta specialiter eligendo.

[21] S. Poenit. 1834. május 19.

[22] S. Poenit 1834. május 19., 1839. január 4.

[23] Ha a felmentést mindkét félre kell alkalmazni (és alkalmazni kell akkor, ha az akadály mindkettőben közös, pl. vérrokonság, vagy mindkettejök vétke okozta, pl. a büntett akadálya) s különböző gyón-

busvis censuris et poenis ecclesiasticis, si quas propter praemissa quomodolibet incurrerint... hac vice in forma Ecclesiae absolvas". Nem absolutio ad cautelam ez, hanem feltétlen olyan esetekben, melyekben az akadály vagy ok bűntettet tételez fel: 3. *„Iniuncta salutari poenitentia" vagy néha még „et confessione sacramentali semel (vel quoties tibi videbitur) singulis mensibus"*; praeceptiv clausula. Azt írja elő, hogy a szentségi elégtételen kívül külön elégtételt szabjon ki a gyóntató. A havi gyónást nem örök időkre szólólag kell előírni, hanem tekintélyes írók véleménye szerint — hacsak kifejezetten mást nem rendel a rescriptum — elég félévre kiszabni. 4. *„Pro foro conscientiae tantum"* vagyis a felmentés a külső fórumban semmiképp sem érvényes és ha az akadály nyilvánossá lenne, új felmentést kellene kérni pro foro externo, és a folyamodók külsőleg mint nem hitvestársak tartoznának viselkedni. 5. *„Nullis super his testibus adhibitis aut litteris datis, sed praesentibus, post earum executionem, sub poena excommunicationis latae sententia per te laceratis."* Semmi nyoma se maradjon a felmentésnek, hogy sohase lehessen arra hivatkozni. Az eset sajátos részleteinek elhagyásával a maga okulására készíthet ugyan a gyóntató a rescriptumról másolatot, de magát az eredetit meg kell semmisíteni, legkésőbb 3 nap[24] alatt a rescriptum végrehajtása után.

5. A felmentő leiratok értelmezése. A reskriptumok a szavak betűszerinti jelentése és a közönséges szóhasználat szerint értendők. (49.) Kétség esetén szorosan értelmezendők. (50.)

---

tatójuk van, akkor előbb végrehajtja az, aki a rescriptumot kapta, azután átadja a gyónónak, hogy juttassa a másik félnek, az pedig kézbesítse saját gyóntatójának, hogy ez is végrehajthassa. Ha megszűnt az akadály az egyik félre nézve, tulajdonképpen megszűnt a másikra nézve is, és azért elegendő volna pusztán csak az egyik részére való alkalmazás, de esetleg mindkettő oka volt az akadálynak s ezért mindkettőre kiszabandó a penitencia. (S. P. 1748. nov. 15. V. ö. *Gasparri* nr. 432. [388.]). Ha az akadály csak az egyik félben van meg, pl. a votum, elég az alkalmazást csak az egyik félre nézve végezni.

[24] *Sz. Alfonz* VI. 1143.

6: A felmentés alkalmával bizonyos d í j a k (illetékek) fizetendők, melyeket részletes szabályok állapítanak meg.[25]

a) A *római felmentésekért* fizetendő együttes díjak neve *taxa* s ebben bentfoglaltatik:

a) az ún. *compositio* (componenda), mely alamizsna jótékony célokra (a missziókra, a ker. szeretet különféle intézményeire), megváltása a sebnek, melyet a felmentés üt a törvényen, némelykor elégtétel a bűnért, mely az akadályt előidézte s az akadály különfélesége, az okok természete s a folyamodók vagyoni körülményei szerint állapíttatik meg (pl. az in forma communi adott felmentésnél a folyamodó összes vagyona értékének 4 %-át veszik tiszta jövedelemképpen s ez után állapítják meg a compositiót):

b) a szoros értelemben vett *taxa*, mely a római hivatalok és tisztviselőik fenntartására szolgál s meghatározott összegekben fizetendő az akadályok különfélesége szerint, tekintet nélkül a kérelmezők vagyoni állapotára.[26]

c) *agentia* az agens-ek számára megállapított illeték, ha valaki az ő szolgálatukat veszi igénybe;

d) posta-költségek.

A *Poenitentiaria* teljesen díj nélkül adja a belső fórumbeli felmentéseket (csak éppen az agens illetéke fizetendő, ha az ő útján kérte valaki a felmentést és a posta-költségek.) A *S. C. Off.* a felmentés megadásakor fel szokta hívni a kérvényezőket, hogy irodai költségek címén kívánt összeget ajánljanak fel. A *S. C. Sacr.* megtartotta a Datariának s a Poenitentiariának pro foro externo szokásos díjszabását,[27] de jelentékenyen leszállítva. Eszerint a díjak három osztály szerint vannak megállapítva: in forma pro nobilibus, in forma communi és in forma pauperum.

Az *in forma nobilium* és *in forma communi* adott felmentéseknél fizetendő a compositio és taxa;

[25] *Wernz* IV. 634.; *Leitner* Lb.[3] 51. § IV.; *De Smet* 857—859.

[26] Azelőtt a Poenitentiaria is szedett taxát, mikor pro foro externo szegényeknek vagy majdnem szegényeknek adott felmentést.

[27] Ordo servandus in R. C. Normae communes c. 11. (AAS. I. 55)

a *majdnem szegények* fizetik a taxát és compositiót,[28]

a *szegények* csak leszállított taxát, sőt ha annyira szegények, hogy az is nehezükre esik, azt sem;[29]

agentiát és postaköltséget minden formában adott felmentésnél kell fizetni.

Szegények XIV. Benedeknek a toursi érsekhez 1754. szept. 26-án kelt levele szerint (*Fontes* IV. 806.) Itálián kívül azok, akik kezük munkájából élnek, vagy ha van egy kis vagyonuk tőkében vagy ingatlanban. Adósság, költségek és terhek leszámítandók; *teljesen szegények* (pauperes et miserabiles), kik csak kezük munkájából élnek.

A felek lakóhelyének Ordináriusa (a plébános jelentése alapján)[30] jelentést tartozik tenni a felek vagyoni állapotáról s igazolni, hogy szegények vagy majdnem szegények-e? Ha a felek szegényeknek mondják magukat, holott nem azok, pótolni tartoznak azt, amit igaztalanul visszatartottak (jótékony célokra). Ha vonakodnak fizetni, a Szentszéknek kell jelenteni.[31] A folyamodók vagyoni állapota körüli tévedés vagy megtévesztés azonban sohasem érinti a felmentés érvényességét.[32]

Gyakorlatilag ma a díjak fizetése úgy történik, hogy a felek önként ajánlanak fel bizonyos összeget, illetve a plébános kérdésére, hogy tudnak-e és mennyit fizetni, megmondják, mennyit fizethetnek és a kérvénnyel együtt azt Rómába küldik. A kérvényben ezt így kell kifejezésre juttatni: Oratores offerunt in totum libellas 50. (Ha hiányzik az „in totum", az egész felajánlott összeget taxának veszik.) Az Ordináriusnak igazolni kell, hogy a felajánlott összeg megfelelő. („Oblatio

[28] 1918. előtt.

[29] Ilyenkor a kérvénybe ezt kell bele venni: *Oratores sunt ita pauperes ac miserabiles, ut ne obulum quidem solvere possint.*

[30] A plébánosnak tulajdonképpen két tanút kellene kihallgatnia a kérvényezők vagyoni állapotát illetőleg, de a szabály mifelénk nem ment át a gyakorlatba.

[31] Ha tt. olyan felmentésről van szó, melynek engedélyezése — noha a felek megtagadták a díjak fizetését — erkölcsileg szükséges.

[32] Ordo servandus i. h. (fentebb a 27. j.).

consideratis conditionibus loci, personarum, possessionis iusta et rationabilis est.").

b) Püspöki felmentések díja.

Ha a püspök a Szentszéktől nyert *felhatalmazások* alapján a külső fórum számára ad felmentést,[33] épp úgy kell a díjakat megkívánnia, mintha az illetékes római hatóság maga adná a felmentést s a begyűlt pénzeket évenként tartozik Rómába küldeni a S. C. Consist. útján, pontosan kitűntetve az egyes kongregációkat illető részeket; a maga vagy egyházmegyéje szükségletei számára minden egyes felmentésért valamit hozzászámíthat a rendes taksához, mint föntebb már mondottuk.

Ha saját *rendes hatalma* alapján ad felmentést, csak irodai költség címén szedhet valamit a nem szegényektől, hacsak a Szentszéktől különleges engedélye nincs. Minden ellenkező szokást kárhoztat a kódex, és ha a püspök mégis többet követel, visszatérítésre köteles. (1056.)

Az apost. szék *rescriptumainak végrehajtásáért* a tartományi zsinaton megállapított és a Szentszék által jóváhagyott taksákat követelheti az Ordinárius.

c) A felmentés alkalmával fizetendő díjak nem ellenkeznek a trienti zsinat ama követelésével, hogy a felmentések ingyen adassanak,[34] mert nem a felmentés ára a díj, nem a felmentő javára esik, hanem a felmentés alkalmával adott alamizsna, jótékony célra szolgáló adomány, a törvényen ütött sebért elégtétel, részben a költségek fedezésére, és a hivatalok fenntartására szolgál s megfelelő, hogy aki a hivatalok munkáját igénybe veszi, azok fenntartásához hozzájáruljon. Az állam is kiró illetéket bizonyos közhatósági tevékenység igénybevételéért. Másodsorban az is figyelembe veendő, hogy e díjak alkalmasak arra, hogy az akadályozott házasságtól visszatartsák azokat, akik előtt magasabb szempontok nem igen hatásosak.

[33] L. 17. § B) II.

[34] XXIV. c. 5. ref. m.

21. § A felmentés végrehajtása[1]

A *felmentés végrehajtása* (executio dispensationis) alatt a kérvényezőkkel való közlését és alkalmazását értjük. Ha mindezt maga a felmentést engedélyező hatóság végzi, akkor azt mondjuk, hogy *in forma gratiosa* adatott a felmentés.[2] De a Szentszék nem így ment fel, hanem mint fentebb (20. § 1.) láttuk, végrehajtót rendel ki, vagyis *in forma commissoria*, és pedig per executorem necessarium hajtja végre a felmentést. A püspökök ellenben in forma gratiosa dispenzálnak.

I. A pápai felmentések végrehajtása.

1. *a)* A külső fórum számára adott rescriptumok végrehajtására a kérvényezők Ordináriusát[3] szokta kirendelni a Szentszék, aki a kérvényezők mellett a bizonyítványt és ajánlást kiállította, illetve a kérvényt felterjesztette, és ez illetékes a felmentés végrehajtására akkor is, ha a kérelmezők időközben rendes vagy pót-lakóhelyüket, melyet eddig az ő egyházmegyéjében bírtak, elhagyva más egyházmegyébe költözködtek át anélkül, hogy visszatérni akarnának, de értesíteni kell ama helynek Ordináriusát, ahol a házasságot megkötni akarják.[4] (1055.)

b) A végrehajtó csak akkor járhat el tisztében, ha a rescriptumot, illetve meghagyást már kézbevette.[5] Ha a felmen-

[1] *Wernz* IV. 638—642.; *Gasparri* 422—433., (378—389.); *Aichner* 190. §; *Leitner* Lb.[3] 52—55. §§; *Cocchi* Commentarium in CIC. Lib. I. nr. 156.; *Linneborn* 17. §; *Wernz—Vidal* 446—449; *De Smet* 863—898.; *Cappello* 282—288.; *Triebs* § 39.; *Knecht* 25. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 321.; *Schönsteiner* VIII. 33—34. §.

[2] Az ilyen rescriptum attól a pillanattól kezdve hatályos, amelyben kelt (megadott kegyelmet tartalmaz) s érvényességéhez az szükséges, hogy az előadottak a keltezés idejében legyenek igazak. (38., 41.) Az Ordináriusnak akkor is be kell mutatni, ha nincs külön meghagyva, mert közügyről van benne szó (51).

[3] Ki értendő az Ordinárius alatt, l. 52. § A (b).

[4] Így volt már S. C. Inqu. 1888. febr. 20-i dekrétuma óta.

[5] Kézbeveszi vagy egyenesen a rescriptumot kiállító római hatóságtól, vagy a féltől; a fel *praesentálja* a rescriptumot. (51., 52.) A praesentálás, amennyiben nincs erre határidő kitűzve magában a leiratban, bármikor történhetik, csak ne rosszhiszeműleg és rossz szándékból történjék a halasztás (52).

tés engedélyezéséről vett magánértesítés alapján teljesítené a végrehajtást, érvénytelen volna az. Ha azonban hivatalos értesítést kapott, annak alapján már érvényesen járhat el. (53.) Ha a magánértesítés alapján végzett érvénytelen végrehajtás után megérkezik a rescriptum, nem a felmentés új elnyerése, hanem csak új végrehajtása szükséges.[6]

c) Az olyan rescriptum h a t á l y a, mely in forma commissoria adatott,[7] a végrehajtással kezdődik, s az előadottaknak ugyanakkor kell igaznak lenniök. (38., 41.)

d) Az executor m á s r a i s b í z h a t j a a végrehajtást,[8] kivéve ha a rescriptum ezt kifejezetten megtiltja, vagy ha éppen az executor különleges tulajdonságai miatt bizatott meg ő a végrehajtással (industria personae): de az utóbbi esetben az előkészítő cselekményeket mégis szabad másra bíznia. (57.)

e) A v é g r e h a j t á s m ó d j a. Általában: írásban közlendő (56.) és hogy érvényes legyen, a leiratban foglalt lényeges feltételeket teljesíteni és az eljárás lényeges formáját követni kell (55.) Részletesen:

α) Miután az executor kézhez vette a rescriptumot s elolvasva meggyőződött, hogy csakugyan executornak van kirendelve, mindenek előtt arról kell meggyőződnie, hogy a rescriptum *hiteles* és *sértetlen-e* (litterarum „authenticitatem et integritatem recognoverit" 53.). *Hiteles,* ha a pápai rescriptumokban szokásos *külső* és *belső* alakiságok megvannak. *Külsők* a cím, keltezés, pecsét, aláírás[9], szokásos stílus. *Belsők* a szerkezeti részek, ún. narratio (ti. a kérés tárgya és oka), maga a supplicatio és a rendelkező rész (vagyis a kérés teljesítése a záradékokkal). *Sértetlen* a rescriptum, ha semmi gyanút keltő betoldás, törlés, javítás, súlyos latin nyelvtani botlás nincs benne. Ha akár a hitelesség, akár a sértetlenség

[6] S. P. 1894. jan. 15. ad. 2.

[7] Az in forma gratiosa adott kegyelmi leirat az engedélyezés pillanatától kezdve hatályos (38).

[8] Eddig a subdelegálás nem volt lehetséges. S. P. 1886. ápr. 27. (ad 2.). (L. *Gasparri*-nál nr. 424. (380.)

[9] Az aláírás kettős: aláírja a kongregáció bíboros-elnöke s a secretarius, vagy valamely praelatusa és tisztviselője.

szempontjából gyanú merül fel, kétessé válik, vagy éppenséggel hamisnak bizonyul a rescriptum.

Ha semmi kétség sem merül fel a hitelesség szempontjából, kötelessége az executornak a végrehajtást foganatosítani. Csak akkor *tagadhatná meg,* ha nyilvánvalóvá válnék, hogy 1. obreptio vagy subreptio okából érvénytelen a rescriptum; 2. ha biztosan tudná, hogy a rescriptumban foglalt feltételeket nem teljesítették; 3. ha a kérelmezőket annyira méltatlanoknak találná, hogy mások megbotránkoztatására szolgálna a felmentés megadása; ez utóbbi esetben minden további lépés megszüntetésével rögtön értesíteni kellene a rescriptumot adó hatóságot. (54. § 1.)

β) A rescriptum hitelességének és sértetlenségének megállapítása után következik a *verificatio precum,* vagyis annak vizsgálata, hogy a rescriptumban foglalt adatok a neveket, akadályokat, felmentési okokat s egyéb körülményeket illetőleg megfelelnek-e a mostani állapotnak.[10] Ha a kérvény megírásakor pl. az okok hamisak lettek volna, de beállott változás folytán most már igazak, a dispensatio érvényes. (Megjegyzendő, hogy in forma commissoria adott rescriptumról van szó.) Hogy esetleges subreptio és obreptio milyen befolyással van a rescriptum érvényességére, fentebb (20. § 2. 1.) már láttuk. Különösen ügyelni kell a 45. kánon által adott enyhítésre, mely szerint a Motu proprio záradékkal adott rescriptumnak nem árt a subreptio, az 1054. kánonra, mely szerint a kisebb akadályok alól való felmentésnek sem az obreptio, sem a subreptio nem árt, azért ilyenkor egészen elmarad a verificatio, és az 1052. kánonra a fokok körüli tévedést illetőleg. Ha az executor erkölcsileg bizonyos, hogy minden a kérvényben előadott ok és körülmény igaz és most is még fennforog, nincs szükség vizsgálatra.[11] Ha azonban kételye

[10] 41. kánon.

[11] S. Poenit. 1886. ápr. 27. ad III. — Azelőtt így hangzott a záradék: de praemissis se diligenter informet... — Akkor minden esetben szükséges volt a vizsgálat.

van, vagy legalábbis tájékozatlan a körülmények felől, személyesen vagy megbízott (rendesen a plébános) által sommásan és peren kívül alaposabb vizsgálatot kell tartania *(processus informativus, „processetto")* tanúknak s esetleg a feleknek kihallgatása alapján arra nézve, hogy a rescriptumban foglalt nevek, kor, lakóhely, akadály megfelelnek-e a valóságnak, nem hallgattak-e el valamilyen akadályt, a kérvény elküldése után nem merült-e fel új akadály, igazak-e az okok. A verificatióhoz tartozik a rescriptum *záradékainak teljesítése,* illetve a teljesítés vizsgálata is. Minderről jelentést tesz a plébános.[12]

γ) A vizsgálat (verificatio) végeztével az executor kifejezetten megadja a felmentést s ez a cselekvény a *fulminatio dispensationis.* Írásban kell történnie[13] (decretum fulminationis) 56., melyet az Ordinárius kiküld a plébánosnak az eredeti rescriptumot pedig elhelyezi a püspöki levéltárba.

d) A plébános közli a felekkel a felmentést *(intimatio)* s a püspöki rescriptumot a plébániai levéltárban fogja megőrizni. A felmentés *elfogadása (acceptatio dispensationis)* nem szükséges. Még ha mások kérték is a felmentést a felek beleegyezése nélkül, akkor sem szükséges az elfogadás az ő részükről, hacsak a pápai rescriptum záradékai mást nem mondanak.[14] De, hogy élnek-e a felek a felmentéssel, az tőlük függ.[15] (37) Éppen azért azt is lehet mondani, hogy a felmentés a felmentő részéről érvényes tisztán az által, hogy megadatott, de in actu secundo és de facto hatályossá lesz, akkor, amikor a felmentett elfogadja. *(Michiels* II. 293. 1.)

[12] A gyakorlatban az Ordináriusok a pápai rescriptum vétele után legtöbbször mindjárt megadják a dispensatiót feltételesen *(ex nunc pro tunc),* ti. kiküldik a plébánosnak a decretum fulminationist azzal, hogy akkor legyen érvényes, ha a plébános az általa foganatosítandó vizsgálatból meggyőződést szerez a benne foglaltak igazságáról. *(De Smet* nr. 879.)

[13] De azért nem volna érvénytelen az írás nélkül történt végrehajtás sem. (S. Off. 1875. jan. 15. *Fontes* IV. nr. 1042.)

[14] A kódex előtt az elfogadást általában szükségesnek mondták. *Sz. Alfonz* VI. 1145.; *Leitner* Lb.[2] 442. 1.; *Wernz* IV. 641.

[15] *De Smet* nr. 875., *Leitner* Lb.,[3] 305. 1.

f) Hatályát veszti a rescriptum 1. ha a felsőbbség az executor végrehajtási decrétuma előtt *visszavonja.*[16] (60. § 1.); 2. ha az *executor a végrehajtás előtt meghal,* de csak olyankor, amikor az ő személyére való különös tekintettel kapta a megbízást; más esetben végrehajtja a rescriptumot a hivatal-utód (58).

Nem veszti hatályát a római Szentszék vagy püspöki szék üresedése által, hacsak *a)* a záradékokból más nem tűnik ki, vagy *b)* hacsak nem in forma commissoria per executorem voluntarium adatott és még semmi sem történt a végrehajtás tekintetében (res adhuc integra est) 61. — Nem veszti hatályát a végrehajtó tévedése által, hanem ilyenkor újból kell kezdeni a végrehajtást.[17] (59. § 1.) — Nem veszti hatályát ellenkező törvény folytán, hacsak a törvényben ez kifejezve nincs, vagy a törvényt a rescriptumot adó feljebbvalója nem hozta. (60. § 2.)

2. A belső nem szentségi fórum számára adott rescriptum az Ordináriushoz érkezik; végrehajtása gyónáson kívül foganatosítandó, a szentségi fórumban való végrehajtás szabályai szerint, s be kell jegyezni a püspöki titkos levéltárban őrzendő könyvbe. Ha később nyilvánossá lesz az akadály, nem kell a külső fórum számára más felmentés (1047).

A belső szentségi fórum számára adott felmentés rescriptuma egyenesen, vagy az Ordinárius közvetítésével a gyóntatóhoz érkezik,[18] aki a végrehajtás tekintetében,

[16] De szükséges, hogy a visszavonás tudtára adassék annak, aki a rescriptumot kapta és csak a tudtuladás időpontjában veszti hatályát. (60. § 1.) Hallgatag visszavonás tehát ezentúl nem hatálytalanítja a rescriptumot.

[17] Ez eddig nem volt lehetséges. (L. *Wernz* IV. 641.)

[18] Hacsak nem személyesen hozza a gyónó. Ez akkor történik, ha a kérvényező maga terjesztette elő kérvényét s nem nevezett meg gyóntatót, akihez a rescriptum küldhető volna. Ilyenkor azt hozzá küldi a Poenitentiaria, hogy maga válasszon végrehajtót. A rescriptum ezen felírással van ez esetben ellátva: Discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario loci per latorem (praesentium) eligendo.

megfelelően alkalmazva, az Ordináriusra mondott szabályokat tartozik követni. Vagyis a gyónóhoz intézett kérdések alapján megvizsgálja, hogy megegyezik-e a rescriptum a tényleges állapotokkal (az akadályok, okok, körülmények tekintetében), megfontolja s teljesíti a clausulákat (1. 20. § 4. c. alatt) s megadja a bűnöktől való feloldozás után a felmentést latinul ezen vagy hasonló szavakkal: Insuper auctoritate Apostolica dispenso tecum super impedimento hoc, és magyarul is megmondja, hivatkozással a pápai felhatalmazásra.

II. A püspöki felmentések végrehajtása A püspökök rendesen in forma gratiosa adnak felmentést. Tehát nincs szükség executorra, hanem maga az Ordinárius adja meg a felmentést mind a külső, mind a belső fórumban, megbízva a plébános vagy gyóntató előterjesztésében. Ha rendes hatalma alapján ment fel, a megfelelő kánonra, ha indultum alapján, az indultumra hivatkozik s a körülmények követelte záradékokat a rescriptumba felveszi. A plébános vagy gyóntató közli a felmentést.

A *plébános, a gyóntató, az 1098. kánon szerinti pap* az 1044. és 1045. kánonbeli hatalmuk alapján in forma gratiosa dispenzálnak. Ha pro foro externo adnak felmentést, írásban kell adniok, ha lehet; ha nem lehet, élő szóval adják meg, s később foglalják írásba. A belső szentségi fórumban írás nélkül kell adni a felmentést. Ha a belső nem szentségi fórumban dispenzálnak, a neveket beküldik az Ordináriushoz. Általában a fent előadott szabályok követendők, megfelelően alkalmazva.

II. A polgári házasságot szabályozó *állami törvények*[19] is ismerik a felmentés intézményét. Az egyház természetesen, amint nem ismeri el az állam illetékességét a kereszteltek házassági ügyeire vonatkozólag általában, nem ismeri el felmentési jogát sem.[20]

Tekintettel arra, hogy az állami jogok rendszerint kevesebb akadályt tartalmaznak, kevesebb azon esetek száma is, melyekben a felmentés lehetséges.

[19] *Wernz* IV. 643.

[20] Kereszteletlen alattvalóira nézve azonban bírja az állam e jogot.

A *magyar* ht. szerint[21] az államfő adhatott felmentést 1. a vérrokonság semmisségi bontó akadályának azon esete alól, amely egyfelől a testvér, másfelől pedig testvérének vérszerinti leszármazója között volt megállapítva (ht. 11. §); 2. a bűncselekmény miatt való elítéltetésnek (23. §) tiltó akadálya alól. Az *igazságügyminiszter* adhatott felmentést néhány tiltó (17., 18. b., 24. §§) s a fejletlen kor megtámadási bontó akadálya alól (7, 63. §§,) a *közigazgatási hatóság* a kihirdetés tiltó akadálya alól.

Új családjogi kódexünk (1952:IV. tv.) a vérrokonság és sógorság akadálya alól ismeri a fölmentést. Eszerint testvér és testvérének vérszerinti leszármazója közt fennálló (egyenlőtlen oldalági vérrokonság), valamint a házasuló és volt házastársának egyenesági rokona közt fennálló (egyenesági sógorság) házassági akadály alól a járási (városi, városi kerületi) tanács végrehajtó bizottsága ad felmentést. (8. § 2. bek., 1952. évi 23. tvr. 4. §.)

[21] L. *Jancsó* i m. 34. §.

IV. FEJEZET

A TILTÓ AKADÁLYOK

22. § A tiltó akadályokról általában[1]

Régente, még a dekretális jogban is, több olyan tiltó akadály fordult elő, mely már jóval a kódex előtt részint ellenkező jogszokás, részint tételes törvény alapján elévült. Ilyen volt a *catechismus* akadálya,[2] az ti., aki felelt a szükség-keresztségben részesített gyermekek helyett akkor, mikor a keresztelési szertartásokat később pótlólag végezték, valamiféle lelki rokonságba került ugyanazon személyekkel, mint az igazi lelki rokonságban a keresztszülő;[3] *bizonyos bűntények* akadálya, amennyiben ezek elkövetőit egyéb büntetéseken kívül az is sújtotta, hogy senkivel sem léphettek házasságra (ilyen volt az incestus, más menyasszonyának elrablása, feleséggyilkosság, papgyilkosság stb.) és a *nyilvános vezeklés*, amely alatt, sőt után sem volt szabad házasságot kötni.[4]

Az új egyházi törvénykönyv előtt nem egyformán adták a szerzők a tiltó akadályok számát.[5] Általában ezeket sorolták fel: a zárt idő, eljegyzés, fogadalom, házassági tilalom, vegyes vallás.

A kódex eltörölte az eljegyzés tiltó akadályát, nem akadályként fogja fel a házassági tilalmat (aminthogy tulajdon-

[1] *Leitner* Lb.[3] 38. §; *Gasparri* 475., 476.
[2] c. 5 X 4, 11; c. 2 VI. 4, 3.
[3] Sőt még régebben a hitoktató és a hitújonc közt is fennforgott a catechismus akadálya. *Leitner* Lb.[3] 226. 1.
[4] *Freisen* § 53. és 54.
[5] L. 14. § 2.

képpen eddig sem volt az), a tiltott idő eddig is csak partikulár jogilag volt tiltó akadály, most sehogyan sem; marad tiltó akadálynak az egyszerű fogadalom és a vegyesvallás, némely országban a törvényes rokonság és nem tulajdonképpeni akadályként a méltatlanság.

23. § Az egyszerű fogadalom (Votum simplex)[1]

1. Az egyszerű fogadalom akadálya az a pusztán tiltó akadály, mely bizonyos fogadalom letevőit elzárja a házasság megengedett megkötésétől.

Olyan *egyszerű fogadalomról* van itt szó, mely közvetlenül vagy közvetve ellenkezik a házassággal, mert megtartása nem egyeztethető össze a házasélettel.

Öt ilyen fogadalom lehetséges:

a) a szorosan vett *szüzesség* fogadalma (a testi érintetlenség megőrzésére vonatkozik, azaz tárgya az első bevégzett testi cselekedet, mely által formaliter és materialiter megszűnik a szüzesség apud viros voluntaria seminis effusio sive per copulam, sive per pollutionem, apud mulieres copula vel innaturalis corporis integritatis laesio culpabiliter facta); votum simplex virginitatis;

b) a *tökéletes tisztaság* fogadalma (minden, akár megengedett, akár meg nem engedett nemi élvezettől való tartózkodást jelent); votum castitatis perfectae;

c) a házasságkötéstől való tartózkodás fogadalma (votum coelibatus, votum non nubendi);

d) a *nagyobb rendek felvételének* fogadalma (amelyek ti. tisztaságra s a házasságkötéstől való tartózkodásra kötelezneк, 132.), votum suscipiendi ordines sacros;

[1] *Wernz* IV. 561—571.; *Gasparri* 477—484.; (425—435.); *Leitner* Lb.[2] 40. §, Lb.[3] 39. §; *Aichner* 182. §; *Linneborn* 18. §; *De Smet* 489. k.; *Wernz—Vidal* 155—166.; *Cappello* nr. 292—305.; *Triebs* § 41.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 326. s.; *Knecht* 27. §; *Schönsteiner* VI. 2—8. §.

e) szerzetbe lépés fogadalma (votum amplectendi statum religiosum), akár rend, akár kongregáció legyen az; vagyis nemcsak ünnepélyes fogadalmas rendbe, hanem egyszerű fogadalmas kongregációba való lépés fogadalma is akadály.[2]

2. Mindezek a fogadalmak részint közvetlenül (a házasságkötéstől való tartózkodás fogadalma), részint közvetve (a többi négy) ellenkeznek a házassággal, mert általuk a fogadalmas olyan életmódra kötelezi magát, mely ellenkezik a házas élettel, vagy pedig a fogadalom megszegésének veszedelmét jelenti. Ilyen fogadalom fennállása mellett az *isteni jog* is tiltja a házasságot, mert amit Istennek ígértünk, nem adhatjuk másnak. Érvénytelenné azonban nem teszi, mert az ígéret még nem tulajdonjognak átruházása és ezért a fogadalmas a votum ellenére is megtartja a testéhez való jogot és azt érvényesen, bár meg nem engedett módon adja át a házasságban. Éspedig a házasságkötéstől való tartózkodás fogadalma esetén feltétlenül tiltja az isteni jog a házasságot, a többi négy fogadalom esetén feltételesen, mert a házassággal való nem élés szándékának esetén súlyos okból az isteni jog szempontjából lehetne ily fogadalmak mellett házasságot kötni. Az *egyházi jog* ellenben feltétlenül és az isteni jog tilalmának megszűnte esetén is tiltja az egyszerű fogadalmat tevőnek[3] a házasságot, de érvénytelenítő hatállyal csak akkor, ha valamely egyszerű fogadalomról azt az apostoli Szentszék különleges intézkedése mondja ki, mint ahogy a jezsuiták egyszerű tisztasági fogadalmáról kimondja (1058 § 2).

3. Az egyszerű fogadalom akadályának hatása.

[2] Ordo-religio, in qua vota sollemnia nuncupantur; *congregatio*-religio, in qua vota dumtaxat simplicia sive perpetua, sive temporaria emittuntur. (448. nr. 2.)

[3] Akár nyilvános (szerzetben letett) az egyszerű fogadalom, akár magán fogadalom, tilos a házasság, sőt akkor is ha egészen titkos és belső. Így *Wernz—Vidal* nr. 159,[9] *Cappello* (nr. 296.) és *Schönsteiner* (VI. § 7.) ellen, ki kételkedik azon, hogy a titkos és tisztán belsőleg tett fogadalom akadály-e.

Aki *egyszerű fogadalma ellenére lép házasságra,* súlyos bűnt követ el, mert lehetetlenné teszi a fogadalom megtartását, vagy legalább a fogadalomszegés veszedelmének teszi ki magát; a házasság azonban érvényes, és a fogadalmas a házasság kezdetétől fogva az 1111. kánon alapján ugyanolyan joggal és kötelezettséggel bír a házasélet sajátos cselekményeire, mint a másik fél. Vagyis az 1111. kánon bizonyos korlátolt felmentést ad a házasság megkötése után a fogadalom alól.

a) Aki szorosan vett *szüzességi fogadalmat* tett, az annak az első bevégzett testi cselekedetnek kerülésére kötelezte magát, mely a szüzességtől megfosztaná (voluntaria seminis effusio sive per copulam, sive per pollutionem in viro, copula vel innaturalis integritatis laesio culpabiliter facta in muliere.)[4] Aki már most ilyen fogadalommal köt házasságot, a házasságkötéssel magával közvetlenül nem vétkezik a fogadalom ellen, de közvetve igenis, mert szándéka a házasságot végrehajtani. Egyébként azonban a házasságban az 1111. kánon alapján a fogadalmas rögtön a házasság kezdetétől fogva kérheti is a debitumot.[5] A házastárs halála után új házasságot is szabad kötnie, mert a fogadalom már tárgytalan.

b) A *tökéletes tisztaság fogadalma* minden nemi élvezet kerülésére kötelez. Aki *nyilvános* vagy *magán, örökös* vagy *ideiglenes* tisztasági fogadalommal köt házasságot, nem cselekszik közvetlenül a fogadalom ellen, de közvetve igen, mert legalábbis a fogadalomszegés közeli veszedelmének teszi ki magát. De ha már egyszer a házasság létrejött, az 1111. kánon alapján a fogadalmas fogadalma alól oly értelemben

[4] *Noldin* De VI. praecepto nr. 4.

[5] Az 1111. kánon nemcsak azt a jogot törölte el, amely szerint az első két hónapban megtagadhatta a debitum teljesítését az a fél, mely szerzetbe való lépésről gondolkodott, hanem mindkét félnek mindjárt a házasság kezdetétől fogva egyenlő jogot és kötelezettséget biztosít nemcsak a testi egyesülésre, hanem általában a házasélet sajátos cselekményeire s ezzel korlátolt felmentést adott a fogadalmasnak fogadalma alól. *Gasparri* volt az első, ki erre rámutatott, bár nem mindenki fogadja el nézetét. — Arra kötelezni azt, aki szüzességi fogadalmat tett, hogy a házasság végrehajtása előtt szerzetbe lépjen, hogy így tegye magára nézve lehetővé a fogadalom megtartását, nem lehet, mert senki sem köteles rendkívüli eszközöket alkalmazni a fogadalom megtartása érdekében. (*Wernz* IV. 566.[14])

nyer felmentést, hogy joga van a házasélet sajátos cselekményeire, de a fogadalom ellen vétkezik, ha akár a házasságban, akár azon kívül vétkezik a tisztaság ellen. A házastárs halálával új házasságra nem léphet, ha örökös volt a fogadalom.

c) A *házasságkötéstől való tartózkodás fogadalmával kötött* házasság közvetlenül irányul a fogadalom ellen, azért súlyos bűn, de ha már egyszer létrejött, a fogadalom mint tárgytalan, megszűnik, minden felmentés nélkül szabad mind kérni, mind teljesíteni a debitumot. A házasság megszűnésével némelyek szerint a fogadalom feléled és tiltja egy újabb házasságnak megkötését (feltéve, hogy feltétlen és örökös volt a fogadalom).[6]

d) Aki a *nagyobb rendek felvételének fogadalmával* kötött házasságot, vétkezik, mert a fogadalomszegés veszedelmének teszi ki magát. Egyébként azonban az 1111. alapján a debitumot kérnie is, teljesítenie is szabad. Tartozik mégis fogadalmát teljesíteni, ha később valahogyan (a kötelék felbontása vagy ágytól és asztaltól való törvényes elválás által) lehetségessé válik.

e) Aki szerzetbe lépés fogadalmával kötött házasságot, épp úgy vétkezik, mint a d) pont alattiakról mondottuk. De az 1111. kánon alapján mind kérnie, mind teljesítenie a debitumot szabad. Ha azonban közben lehetségessé válik, teljesíteni kell a fogadalmat.

A gyakorlatban azon kell lenni, hogy a fogadalom alól minél hamarabb felmentés eszközöltessék ki.

Eddig másként állapították meg a házasságra lépett fogadalmas helyzetét. Általában tagadták, hogy kérheti is a debitumot.

4. Az egyszerű fogadalom akadálya m e g s z ű n i k a fogadalom megszűnésével. A fogadalom többféle módon szűnhetik meg. Az 1311. kánon sorolja el a módokat:

a) az időmúlás; ha a fogadalom ideiglenes volt, az idő elmúltával magától megszűnik;

b) az ígéret tárgyának lényeges megváltozása, ami miatt lehetetlen a fogadalom megtartása, pl. nem veszik fel a fogadalmat tevőt a szerzetbe;

[6] Így *Wernz* IV. 561.[15] *Wernz—Vidal* nr. 160., *Cappello* nr. 300. és mások. Az ellenkező véleményen van *Scherer* II. 404. l., *Gasparri* E. n. 432.

c) a feltételnek, melytől a fogadalom függővé tétetett, nem teljesedése;

d) a fogadalom végső céljának megszűnése. Valaki megfogadta, hogy nem megy férjhez beteg atyjának eltartása céljából és az atya meghal.

Az eddig felsorolt esetekben önmagától szűnik meg a fogadalom. A következőkben a törvényes felsőbbség közbenjöttével;

e) érvénytelenítés (irritatio). Akinek hatalma (potestas dominativa) van a fogadalmat tevő akarata felett, érvénytelenítheti annak fogadalmát éspedig érvényesen mindig, megengedetten megfelelő okból, anélkül, hogy valaha is feléledne. Akinek csak a fogadalom tárgya felett van hatalma, nem érvénytelenítheti, hanem csak *felfüggesztheti* a fogadalmat mindaddig, míg annak teljesítése neki hátrányára van (irritatio indirecta). Személyükre nézve van hatalma a *szerzetes elöljárónak* fogadalmas alattvalói (nem a noviciusok) felett, az *atyának* és mindazoknak, akik az atyai hatalmat bírják, serdületlen (12—14 éves) gyermekek felett.[7] Hogy a *férjnek* is van-e, vitás.[8] A hitvestársak alkalmasint csak felfüggesztő hatalommal bírnak.[9] Ilyennel bírnak még a szerzetes elöljárók a noviciusok és posztulánsok, a szülők, már serdült, de nem önálló gyermekeik felett stb.[10]

f) Felmentés. A fogadalom alól való felmentés joghatósági cselekvény s az egyház a Krisztustól nyert oldó és kötő hatalom alapján gyakorolja, mely szerint azon isteni törvények alól, melyek kötelező ereje az emberi akarattól függ, felmentést adhat, elengedve az akarat által vállalt kötelmet. A *római pápa* minden fogadalom alól felmenthet. A *helyi Ordinárius* 1. szintén minden fogadalom alól (akár nyilvános, akár magán fogadalom legyen) felmenthet halálos veszedelem és

[7] Azon fogadalmakra nézve, melyeket a serdültség előtt tettek s később jóvá nem hagytak.

[8] *Sz. Tamás* Summa Theol. 2. 2. qu. 88. art. 8. ad. 3., *sz. Alfonz* IV. 234. állítják. *Noldin* II. 231., *Schindler* II. 179. stb. tagadják.

[9] *Leitner* Hb. 4. 248.

[10] Vö. *Noldin* II. (1955.) 204.

sürgős szükség esetében kötendő házasság céljából (1043. és 1045.); 2. fenn nem tartott egyszerű fogadalmak alól bármily célból. [*A pápának fenntartott egyszerű fogadalmak ezek:* a) a nyilvános fogadalmak (vota publica), vagyis a törvényes szerzet-elöljáró által az egyház nevében elfogadott szerzetesi fogadalmak (1308. § 1.); b) a magán fogadalmak közül kettő: a tökéletes és örökös tisztaság, és az ünnepélyes fogadalmas rendbe való belépésnek fogadalma, feltéve, hogy mindkettő feltétlenül és a betöltött 18. életév után tétetett le (1309)]. A helyi Ordináriusok minden alatvalójukkal és a területükön tartózkodó idegenekkel szemben élhetnek e jogukkal. (1313.) *Kivett klerikális szerzet elöljárói* a helyi Ordináriusoknak a 2. pontban előadott hatalmát bírják, de csak a fogadalmasokkal, újoncokkal és azon házbeliekkel szemben, akik szolgálat, nevelés, vendégség vagy gyógyulás okából éjjel-nappal a szerzetházban tartózkodnak az 514. kánon szerint (1313. nr. 2.). A *plébános, a házasságkötésnél* az 1098. kánon szerint *közreműködő pap és a gyóntató* a halálos veszedelem és sürgős szükség esetében kötendő házasság céljából az 1043—1045. kánon értelmében. Némely esetekben maga *a jog ad felmentést,* a fogadalmak tehát a tisztasági fogadalom alól is: α) az elbocsátott ideiglenes fogadalmasnak (648); β) az elbocsátott örök fogadalmasnak feltéve, hogy a konstitutiók vagy apostoli indultum így intézkedik (669. § 1.); γ) a szekularizált fogadalmasnak.[11] (640. § 1. n. 2.)

g) Átváltoztatás (commutatio). Akinek felmentő hatalma van, még inkább van hatalma az átváltoztatásra. Sőt, ha a fogadalmak nagyobb vagy hasonló jóra való átváltoztatásáról van szó, maga a fogadalmat tevő is megteheti (1314).

5. Csak *érvényes fogadalomból* származik akadály. Érvénytelen a fogadalom, ha a) az értelem megfelelő használa-

[11] A iuris pontificii szerzetekben a pápa, a iuris dioecesani szerzetekben a helyi Ordinarius adhat saecularisationis indultumot (638). A püspök által adott saecularisatio is magában foglalja a perfecta és perfetua castitas fogadalma alól a felmentést, jóllehet az egyébként a pápának van fenntartva. (CP. 1922. nov. 12. AAS. XIV. 662.)

tával nem bíró által tétetett (1307. § 2.); b) ha fizikai kényszer (103); c) lényegbe vágó tévedés (104), vagy d) súlyos és igazságtalan félelem befolyása alatt állt a fogadalmas.[12] (1307. § 3.) Ha nyilvános (szerzetesi) a fogadalom, akkor még az ennek érvényességéhez szükséges kellékeknek is meg kell lenniök. L. a 34. §-ban.

7. Az *állami törvények* az egyszerű fogadalom akadályát nem ismerik.

Az egyesült keletiek házasságjoga tiltó akadálynak minősíti a tökéletes tisztaságra tett nyilvános fogadalmat „in professione simplici seu minore" — ezenkívül pedig a szüzességre, tökéletes tisztaságra, házasságtól való tartózkodásra, szerzetbelépésre és ahol a subdiákonátussal coelibátus kötelezettsége jár együtt, a subdiákonátusnak vagy nagyobb egyházi rendnek felvételére tett magánfogadalmat (48. § 1.).

6. *Büntetés.* Házasságra lépő egyszerű fogadalmas szerzetes büntetését l. alább a 34. § 7. b. és c. pontjában.

24. § Törvényes rokonság (Cognatio legalis)[1]

Azon országokban, melyekben a polgári törvények szerint az örökbefogadásból származó törvényes rokonság tiltó akadály, ezentúl az egyházjog szerint is az. Azért tehát itt kell már a törvényes rokonságot tárgyalni.

[12] Eddig a metus gravis és iniustus ilyetén érvénytelenítő hatását megállapító általános törvényünk nem volt. (*Wernz* III. 576.)

[1] *Wernz* IV. 465—480.; *Gasparri* 851—870., (764—774); *Scherer* 118. §; *Aichner* 178. § 2.; *Sägmüller* 145. §; *Leitner* Lb.[2] 34. §, Lb.[3] 34., 40. §§; *Bened.* XIV. De synod, dioec. 1. IX. c. 10. nr. 3—5.; *Laurin*, Das Ehehinderniss der bürgerlichen Verwandschaft (AKK. XIX. 193—259.); *Freisen* i. m. 555—561.; *Linneborn* 19. §: — *Dom. Lindner* Die gesetzliche Verwandschaft als Ehehinderniss im abendländischen Kirchenrecht des Mittelalters (Veröffentl. d. Görres—Gesellschaft. Sektion für Rechts- u. Socialwissenschaft, 36.) 1920; *De Smet* 491—499; *Wernz—Vidal* 185—198.; *Cappello* 323—329.; *Triebs* § 42.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 328.; *Knecht* 28. §.; *Schönsteiner* VI. 9—13. §.

1. A törvényes rokonság akadálya az az akadály, mely a törvényes rokonság által egybekapcsolt személyeknek az állami törvényekben megjelölt körét elzárja a házasság megengedett vagy érvényes megkötésétől (az állami törvények különfélesége szerint).

A *törvényes rokonság* azt a viszonyt jelenti, mely bizonyos személyek közt az örökbefogadásból származik.

Örökbefogadás alatt pedig azt a jogügyletet értjük, mely által valaki gyermekévé vagy unokájává fogad olyan személyt, aki a természetnél fogva nem az.

2. Az *örökbefogadás* a római jogban különösen kifejlett és fontos intézmény volt és eleinte két faját különböztették meg: az arrogatiót és simplex adoptiót. Az *arrogatio* népgyűlési határozattal (rogatio in comitiis curiatis),[2] később császári engedéllyel történhetett és általa egy önjogú, sui iuris (tehát atyai hatalom alatt nem álló) személy úgy átment az örökbefogadó (aki csak férfi lehetett) atyai hatalmába és családjába, hogy teljesen ez utóbbi tagja lett, az örökbefogadó atyafisága (az agnatusok) kötelékébe jutott s szükséges örökössé lett. A *simplex adoptio* egy másnak hatalma alatt álló (persona non sui iuris) személy örökbefogadása, eleinte mancipatio és manumissio, *Justinián* óta egyszerű nyilatkozat által az illetékes hatóság előtt ugyanolyan hatállyal, mint amilyennel az arrogatio bírt. Justinian óta azonban a simplex adoptio csak akkor bírt az arrogatio hatályával, hogy ha a gyermeket anyai felmenője adoptálta. Egyébként nem ment át az örökbefogadott az örökbefogadó atyai hatalmába és csak törvényes örököse lett.[3] Ennek alapján különbséget tesznek *arrogatio* (önjogú személyek örökbefogadása a természet szerinti gyermekek minden jogával és kötelességével), *adoptio plena* (nem önjogú rokonszemélynek ugyanolyan hatállyal való örökbefogadása, mint előbb) és *adoptio minus plena* közt (nem önjogú személynek olyan örökbefogadása, hogy nem megy át az örökbefogadó atyai hatalmába, és csak törvényes örököse lesz

[2] Megkérdezték az örökbefogadót (rogatur), hogy az adoptálandót gyermeke gyanánt akarja-e, az adoptálandót, hogy beleegyezik-e és a népet, hogy jóváhagyja-e?

[3] Törvényes örökös az, akit végrendelet hiányában a törvény rendel örökösül. Szükségbeli örökös, aki — akár van végrendelet, akár nincs, — a hagyaték egy részét szükségképpen örökli.

arra az esetre, ha végrendelet nélkül hal meg, nem pedig szükségbeli örököse).

Az *arrogatióból és plena adoptióból*, melyek szerint az örökbefogadott átmegy az örökbefogadó atyai hatalmába és családjába, olyan viszonylatok származnak, amelyek a természetes fiúságból származó viszonyatokhoz felettébb hasonlítanak,[4] nevezetesen *törvényes atyaság* az örökbefogadó és az örökbefogadott, valamint ennek leszármazói közt, kik az örökbefogadás idején atyai hatalma alatt álltak; *törvényes testvérség* az örökbefogadott és az örökbefogadó azon testszerinti gyermekei közt, kik az örökbefogadás idején atyai hatalma alatt állottak; *törvényes sógorság* az örökbefogadó és az örökbefogadott felesége vagy az örökbefogadott és az örökbefogadó felesége közt. A *minus plena adoptióból* ilyen viszonylatok ugyan nem származnak, mert nem jár az atyai hatalom átruházásával, de mégis származik sokszor belőle együttlakás, a tisztelet és kegyelet köteléke pedig (respectus parentelae) minden esetben.

Éppen ezért, mert az adoptióból ily benső családi viszony és vér szerinti szülők és gyermekek között fennállóhoz hasonló alárendeltség, vagy legalábbis (a minus plena adoptióból) a tiszteletnek és kegyeletnek szoros köteléke származik, már a rómaiak úgy érezték, hogy az örökbefogadási viszonyban lévők között a házasság megengedése az erkölcsi érzéssel, a családi élet tisztaságával, a minus plena adoptiónál a köztisztességgel ellenkezik. És ebből folyólag bontó akadály volt náluk az örökbefogadás mindegyik módja,[5] úgyhogy az örökbefogadott nem léphetett házasságra mindazokkal a személyekkel, akikkel nem léphetett volna házasságra akkor, ha abba a családba, mely örökbefogadta, beleszületett volna.

3. A keresztények az első századokban önként alkalmazkodtak a római törvényekhez, később szokás útján, majd kifejezetten is kanonizálta az egyház[6] az adoptióra vonatkozó római jogot, de csak álta-

[4] Adoptio enim naturam imitatur. § 4. Inst. I. 11.

[5] A minus plena adoptio is, mert a Justinián által bevezetett ama megkülönböztetés az adoptio akadály-természetét nem érintette. Így *Scherer* II. 323., *Wernz* IV. 469. stb. Mások tagadják, hogy az adoptio minus plena házassági akadály lett volna. Pl. *Leitner* Lb[2] 255. l. *Sz. Alfonz* VI. 1027., *Sanchez* l. VII. disp. 63., n. 9. stb. (V. ö. *Gasparri* 858.)

[6] Elsőnek I. Miklós tesz említést az adoptio akadályáról, a bolgárok kérdéseire adott válaszában (c. 1. C. 30 qu. 3.)

lánosságban, úgyhogy sok maradt a doktrinára[7] és nagy volt a bizonytalanság ez akadály körül.[8]

Az egyházjog tehát általában a római jog terjedelmében fogadta el a törvényes rokonság akadályát és fennállott 1. az örökbefogadó és örökbefogadott, valamint ennek azon leszármazói közt, kik az örökbefogadás idején az ő atyai hatalma alatt állottak[9] *(paternitas legalis);* 2. az örökbefogadott s az örökbefogadó vérszerinti és törvényes gyermekei közt, amennyiben az örökbefogadás idején a felfogadó atyai hatalma alatt állottak[10] *(fraternitas legalis);* 3. az örökbefogadó s az örökbefogadott felesége és az örökbefogadott és az örökbefogadó felesége *(affinitas legalis)* közt.[11] [12] De nemcsak terjedelmében,[13] hanem létében is a római jogtól függött ezen akadály, vagyis ott volt meg, ahol a római jogi adoptio megvolt. Idők folytán a római jog a legtöbb országban elvesztette hatályát, de az adoptio intézményét majd mindenütt fenntartották, csakhogy most már nem a római, hanem az illető országok törvényei által szabályozottan. Az adoptióból származó akadály *terjedelmét* illetőleg tovább is a római jog mellett maradt az egyház, de *fennállását* tekintve az egyes országok törvényhozásától tette függővé az akadályt. Vagyis ott, ahol az állami törvények szerint megvolt az örökbefogadás éspedig lényegében a római joggal megegyezőleg,[14] fennállott a törvényes rokonság bontó akadálya, éspedig a régi,

[7] A dekretális gyűjteményeknek egyetlen helyük van a törvényes rokonságról: c. ún. X. 4, 12. (I. Miklós szavai.) *Gratian* feltételezi ezen akadályt. *Bernardus Papiensis* volt az első, aki világosan tanította.

[8] *Sägmüller* II. 183. l.

[9] Vitás volt, hogy a törv. rokonság akadálya egyenes ágon a 2. vagy 4. fokig vagy pedig az összes fokokra terjed-e ki.

[10] Vitás volt, hogy vajon két örökbefogadott közt is fennáll-e a fraternitas legalis akadálya.

[11] Az egyes pontok körül fennforgott sok más vitás kérdést l. *Wernznél* IV. 473.[58] [59]

[12] A paternitas és affinitas legalisból származó akadály állandó volt, a fraternatis legalisból származó ellenben megszűnt az örökbefogadó halála és az örökbefogadott emancipatiója által.

[13] A kánonjogi tudomány által bevezetett megszorításokkal.

[14] Lényeges az volt, hogy jogi alakszerűségek mellett, a hatóság közbenjöttével, az örökbefogadó és örökbefogadott részéről megkívánt bizonyos feltételek megtartásával jöjjön létre az adoptio és a római jogi következményekhez hasonló következményekkel: atyai hatalom, vagy az adoptáló családjával való együttélés, vagy legalább azzal való szorosabb összeköttetés (tehát a római jogi minus plena adoptiohoz hasonló örökbefogadás is eredményezte az akadályt. L. *Wernz* IV. 472.[50].) Franciaországra és a régi nápolyi királyságra vonatkozólag maga a

római jog szerint kialakult terjedelmében, tekintet nélkül arra, hogy az illető ország törvényei szerint származott-e az örökbefogadásból polgári házassági akadály, vagy sem. Ahol pedig nem volt adoptió, ott nem volt abból származó akadály sem.

4. Amint régebben az egyház a római jogot, *most a kódex minden egyes ország jogát kanonizálja*, éspedig úgy, hogy most már a törvényes rokonság akadálya nemcsak *létében*, hanem *terjedelmében* és bontó vagy tiltó hatályában is a világi törvényektől függ. Azokban az országokban, melyekben az örökbefogadásból származó törvényes rokonság a polgári törvények szerint csak tiltja a házasságot, ott a kánonjog szerint is tilos a házasság (1059). Ott pedig bontó akadály, ahol az állami törvény szerint is bontó. Csak a törvényes atyaság akadály, nem pedig a sógorság és testvérség is, ha így van a világi törvények szerint. Beáll két örökbefogadott közt is, ha a világi törvények így szólnak. Megszűnik egyenes ágon is, ha az örökbefogadási viszony megszűntével megszűnik az akadály a világi fórum előtt. Ha valahogy közben megváltoztatják vagy eltörlik a polgári akadályt, megváltozik vagy megszűnik az egyházjogi akadály is.

Tehát a házasságkötés országának törvényét kell figyelembe venni.

A törvényes rokonság akadályának elemei tehát (fennállása, hatálya, terjedelme, tartama) az állami jogokból veendők, de az egyházi fórumban való kötelező erejét az egyházi jogból meríti. *Egyházjogi eredetű* tehát, azért a meg nem ke-

---

szentszék jelentette ki, hogy az ottani adoptio megállapítja a törvényes rokonság akadályát. (S. Poenit. 1826. május 17-én Franciaországra vonatkozólag s a S. C. Inqu. 1853. febr. 23-án Nápolyra vonatkozólag.) Bulgáriára vonatkozólag pedig a S. C. Inqu. 1761. ápr. 15-én azt jelentette ki, hogy az ottani adoptio nem hozza létre az akadályt, mert ott csak magánúton megy végbe az örökbefogadás. (V. ö. *Wernz IV. 472.*[5]) Annak megállapítása, hogy más országok örökbefogadási törvényei megfelelnek-e a római jognak, a tudományra maradt.

reszteltelket nem érinti. De érinti őket az állami akadály, mert a kereszteletlenek házassága felett az állam gyakorolja a joghatóságot.[15] Azonkívül a keresztség előtt keletkezett adoptio akadály a keresztség után kötendő házasságra nézve, mert jóllehet az adoptióból származó kötelék jogi (és nem természeti), de nem az egyházjog, hanem állami jog által teremtett, mely a keresztség felvétele után azonnal akadállyá lesz. (*De Smet* nr. 438. bis. 498.)

5. Megszűnik az akadály 1. az örökbefogadási szerződés felbontásával, ha a felbontás az állami fórumban is megszünteti az akadályt; 2. pápai felmentéssel. Állami felmentés az egyházi fórumban nem érvényes.

6. *Tiltó akadály* volt a törvényes rokonság az *állami törvények* szerint[16] (nem egyforma terjedelemben) Németországban,[17] Svájcban,[18] Franciaországban.[19] Belgiumban, Romániában, Venezuelában, Magyarországon. Mindezeken a helyeken egyházi szempontból is tiltó akadály volt. *Semmilyen akadály* Csehszlovákiában, ahol megvan ugyan az adoptio intézménye, de semmiféle következménye sincs a polgári házasságra vonatkozólag, tehát egyházjogilag sem akadály. Hollandiában nincs meg maga az örökbefogadás. Portugáliában, Dániában, Norvégia, Svédország, Anglia, Jugoszlávia (Horvát-Szlavonországban sem: L. Qu. Schr. 1932. 379. l. kk.) Bulgáriában, továbbá Ecuador, Argentina, Costarica, Chile, Mexico, Nicaragua, San-Salvador, Uruguay-ban nincs törvényes rokonsági akadály. Montenegró vitás[20] volt.

7. Magyarországon csak a teljes örökbefogadás[21] állapította meg a törvényes rokonság akadályát. A nem teljes, vagyis amikor a vér-

[15] L. fentebb 3. § C.

[16] L. *Jancsó* i. m. 491. l. kk.; Wernz—Vidal nr. 191.

[17] Az 1938. júl. 6.-i törvény 10. §-a szerint.

[18] Zivilgesetzbuch (1912. jan. 1. óta) Art. 100. III,; 129.

[19] C. civ. art. 348.; azelőtt bontó akadály volt. Az újabb interpretatio tette tiltóvá.

[20] *Chelodi* i. m. nr. 57.

szerinti szülő fenntartotta magának az atyai hatalmat, nem bírt a házasságkötés szempontjából jelentőséggel.

A tiltó akadály fennállott:

a) az örökbefogadó és örökbefogadott,

az örökbefogadott és az örökbefogadó vérszerinti leszármazottja közt (paternitas legalis):

b) az örökbefogadó és az örökbefogadottnak volt házastársa.

Az örökbefogadott és az örökbefogadónak volt házastársa,

az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazottjának volt házastársa,

az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa közt (affinitas legalis).[22]

Az a körülmény, hogy a házasság érvényes volt-e vagy ér-

[21] Magyarországon a régi jog szerint minden önjogú férfinak és nőnek volt örökbefogadási képessége. Az örökbefogadó és örökbefogadott közt legalább 16 évnyi korkülönbségnek kellett lennie. Az örökbefogadásnak törvényes szerződéssel kellett létesülnie; ha az örökbefogadandó nagykorú, a szerződés érvényes megkötéséhez az ő beleegyezésén kívül máséra nem volt szükség; kiskorúak örökbefogadásánál ellenben szükséges volt az atya, illetőleg gyám beleegyezése mellett az illetékes gyámhatóság jóváhagyása is. (1877: XX. t.-c.) A kiskorúak örökbefogadásának módját az 1884. jan. 22-én 3546. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet szabályozta. A szerződésbe befoglalandók voltak mindazon jogok, melyeket az örökbefogadó az örökbefogadottra átruház. Az örökbefogadási szerződés érvényességéhez a gyakorlat az igazságügyminiszter jóváhagyását is megkívánta. E kelléket kiskorúak örökbefogadásával a Magyar Népközt. Min. Tanácsa 1951. jún. 17-i 127. M. T. rendelettel elejtette. (Életbelépett 1951. júl. 1.) Az örökbefogadási szerződés eo ipso atyai hatalmat ad az örökbefogadónak, hacsak a vérszerinti szülők nem tartották fenn maguknak e hatalmat. Ha fenntartották, akkor beszélünk *nem teljes* örökbefogadásról. Megszűnik az örökbefogadási szerződés, ha a felek kölcsönös akarattal felbontják. Az örökbefogadók vallására való áttérés helyt nem foglalhat. Az örökbefogadás az örökbefogadott vallására, illetőleg annak megváltoztatására nézve kihatással nem bírhat és alapul nem szolgálhat. (Belügymin. 35.972/1906. sz. rend.) L. *Zlinszky—Reiner*, A magyar magánjog, 1897., 829. s. k. l.; *Kolosváry*, A magyar magánjog, 1911., II. 556. s. k. l.

[22] Fraternitas legalis nem akadály.

vénytelen, továbbá az, hogy az örökbefogadottnak vagy örökbefogadónak leszármazója törvényes vagy törvénytelen születésű-e, az akadály szempontjából nem bírt jelentőséggel.

A tiltó akadály csak az örökbefogadási viszony tartamára volt megállapítva. Ha tehát e viszonyt felbontják, megszűnik az akadály is. Sőt bizonyos esetekben (a fenti *a)* pont második, a *b)* harmadik és negyedik eseteiben) az igazságügyminiszter előzetes felmentést is adhatott,[23] mely az örökbefogadási viszony felbontása nélkül engedi meg a házasságot.[24]

Ugyanilyen terjedelemben s ugyanilyen időtartamra tiltó akadály volt Magyarországon a törvényes rokonság egyházi szempontból is. Csak éppen, hogy az igazságügyminiszteri felmentés nem volt elég, hanem pápai felmentés volt szükséges, ha a felek az örökbefogadási viszony felbontása nélkül akartak házasságot kötni.[25]

Az egyesült keletieknél ott, ahol a polgári törvény nemcsak az örökbefogadásból, hanem a gyámságból is tiltó házassági akadályt támaszt, ott egyházjogilag is tilos a házasságkötés. (cn. 49.)

Az örökbefogadás célja a szocialista társadalomban csakis az lehet, hogy az örökbefogadó és örökbefogadott közt családi kapcsolatot létesítsen. Nem az örökbefogadott öröklését, hanem oly kiskorú családi nevelését kell biztosítani, akinek szülei nem élnek, vagy akit szülei megfelelően nevelni nem tudnak. Az örökbefogadás a felektől indul ki, de az örökbefogadási viszonyt nem a felek megállapodása, hanem a gyámhatóságnak a kiskorú érdekeit és közérdeket figyelembe vevő döntése, engedélye, hozza létre. (A Házassági törvény indokolása VI. 2, 6. bek.)

[23] M. H. T. 18. §.
[24] *Jancsó*, i. m. 23. §.
[25] A M.. H. T. 19. §-a szerint a *gyámsági* viszonyból is tiltó akadály származott a gyám, valamint annak leszármazója (ilyennek tekintendő a gyám fogadott gyermeke is) és a gyámolt között, míg a gyámsági viszony tart. De az egyházi fórumban ez nem akadály, mert a kánonjog csak az adoptióból származó polgári rokonság akadályát ismeri és csak ennek megállapításához fogadta el alapul az állami jogokat.

A Népközt. Eln. Tanácsának 1950. évi 46. sz. törvényerejű rendelete (Magyar Közlöny, 1950. nov. 26.) 4. §-ban megszüntette a Ház. Törv. 18. §-nak b. pontjában fennálló házasságkötési tilalmat. A tilalom ugyanígy módosult tehát az egyházjogban is. (Pécsi Püsp. Körlevél 42—1951.)

Az *új 1952. IV. családjogi kódex* IX. fejezetében a gyámság tárgykörét újjárendezte, melyben a gyámsági viszonyból eredő házassági tiltó akadályt eltörölte. Ugyanez a törvény az örökbefogadásról a VI. fejezetben tárgyalva a belőle eredő házassági akadályt sehol sem említi. Mivel ugyanezen törvény a II. fejezetben csak érvénytelenségi okokat, tehát csak bontó akadályokat ismer és mivel az 1952 : 23. tvr. törvényerejű rendelet a házasságot, családot érintő régebbi törvényeket a 70. §-ban abrogálta, azt kell mondani, hogy a törvényes rokonság tiltó akadálya most már létében megszűnt a polgári fórumban, következésképpen az egyházban is.

25. § A vegyes vallás akadálya (Mixta religio)[1]

1. A vegyes vallás akadálya[2] az a kánoni tiltó akadály, mely két olyan megkeresztelt személy közt áll fenn, kiknek egyike katolikus, a másik pedig eretnek vagy szakadár felekezethez tartozik. (1060).

Hogy a vegyes vallás akadálya fennálljon, szükséges *a)*

[1] XI. Pius enc. „Casti connubii" II.; *Wernz* IV. 572—590.; *Gasparri* 485—525., (437—472.); *Leitner*, Lb.[3] 41. §;*Scherer* 130. §; *Eichmann*, Das Mischehenrecht. 1921.; *H. I. Feije*, Dissert. can. de matrim. mixtis, Löwen, 1847.; *Roskovány*, De matr. mixtis, 1842—1888.; *Sägmüller* 149. §; *Hanuy*, A Vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás. Pécs, 1904.; *Linneborn* 20. §; *Freisen* 57. §; *De Smet* 500—517.; *Wernz-Vidal* 167—184.; *Cappello* 306—322.; *Triebs* § 43.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 329—334.; *Knecht* 29. §; *Schönsteiner* VI. 12—23. §.

[2] A kódex a mixta religio és disparitatis cultus (valláskülönbség) elnevezéseket szabatosan és pontosan használja. Eddig az egyházi nyelvhasználat a terminusok alkalmazásában nem volt következetes.

hogy mindkét házasuló érvényesen meg legyen keresztelve.[3] Ha az akatolikus fél keresztsége vagy annak érvényessége kétes, és a kétely nem oldható meg, vagy nem ajánlatos, hogy megoldassék, felmentést kell kérni ad cautelam a cultus disparitas akadálya alól; ha mégis felmentés nélkül köttetett meg a házasság, propter favorem matrimonii a keresztség érvényesnek és a házasság a cultus disparitas akadályától mentesnek tekintendő mindaddig, míg csak be nem bizonyul, hogy az egyik fél meg van keresztelve (kat. módon), a másik pedig nincs megkeresztelve;[4] *b)* hogy a házasulandók közül az egyik katolikus legyen. Elvileg minden megkeresztelt az egy katolikus egyházhoz tartozik. Itt azonban különbséget kell tenni a jogilag és tényleg katolikusok és azok közt, akik bár jogilag igen, de tényleg nem katolikusok. Hogy tehát a vegyes vallás akadálya fennforogjon, szükséges, hogy az egyik fél tényleg katolikus legyen. Ilyen az, akit a kat. egyházban kereszteltek meg és a házasságkötés idején tényleg ahhoz tartozik; az is, akit valamely eretnek vagy szakadár felekezetben kereszteltek meg, de az egyházba tért meg s most tényleg odatartozik; az is, akit a kat. egyházban kereszteltek meg, de abból kilépett anélkül, hogy valamely felekezethez csatlakozott volna. Vagyis a katolikusból lett „felekezetlen" a jelen törvény alkalmazásában katolikus, és ha kat. ilyen felekezetlenné lett katolikussal akar házasságra lépni, ez nem lesz vegyes, hanem méltatlannal kötendő házasság, melyet az 1065. kánon[5] szabályoz. Katolikusok továbbá azok is, akik mint eretnekek vagy szakadárok személyesen elítéltettek, de eretnek vagy szakadár szektához nem csatlakoztak; valamint nemcsak a latin, hanem a keleti szertartású (egyesült) katolikusok is; *c)* szükséges végül, hogy a házasulandók másika eretnek vagy szakadár felekezethez tartozzék, olyan magát kereszténynek valló és a

[3] A valláskülönbség akadálya akkor forog fenn, ha az egyik fél a kat. egyházban kereszteltetett meg, vagy az eretnekségből vagy szakadárságból oda tért vissza, a másik pedig kereszteletlen. (1070. § 1.)

[4] L. az 1070. kánon 2. §-át és e munka 32. §-át.

[5] L. a 27. §-t.

keresztséget érvényesen kiszolgáltató felekezethez, amely önálló vallási társaságként van szervezve (ág. evangélikus, református, unitárius, baptista stb. felekezet.) Nem az a döntő, hogy az illető katolikus vagy protestáns módon van-e megkeresztelve, sem az, hogy bensőleg mit tart a kat. vagy eretnek vallásról, vagy hogy színleli az eretnek felekezethez való tartozását (S. Off. 1835. nov. 17. ad. 8. *Fontes* IV. nr. 872.), hanem hogy a házasságkötés idején tényleg az eretnek vagy szakadár felekezethez tartozik-e[6] (jóllehet esetleg előbb a kat. egyházhoz tartozott). „Eretnek és szakadár felekezet" alatt értendők az ateista szekták is: CP. 1934. júl. 30. ad. I. AAS. XXVI. 494. Azért ha akár katolikus, akár akatolikus módon megkeresztelt, de most ateista szektához tartozó személlyel akar kat. személy házasságot kötni, vegyes házasság lenne az. Ha akatolikus módon megkeresztelt nem keresztény (pl. zsidó, mohamedán) felekezetre tér, katolikusnak vele való házassága vegyes házasság. Ha katolikus lépett nem keresztény felekezetbe, katolikusnak vele való házassága szintén vegyes házasság.[7] Ha megkeresztelt akatolikus lett felekezetlenné, katolikussal kötendő házasság szempontjából akatolikusnak számít.

2. A vegyes házasságnak igen sok káros következménye van.

a) A házasság szentség s kiszolgáltatói a házasulók. Vegyes házasságnál a kat. fél a communicatio in sacris cum persona haeretica bűncselekményét követi el,[8] melyet tilt az 1258. kánon és büntet a 2316, 2315.

[6] A katolikusnak, nemkatolikusnak más meghatározása alkalmazandó a házasságkötési forma szempontjából, mint itt. Ott nemkatolikus az, aki soha nem tartozott az egyázhoz. (1099.)

[7] Így *Triebs* is (43. § nr. 1.) és *Hilling* (AKK. 1931. 302.)

[8] *XIV. Benedek* („Matrimonia" 1741. nov. 4. § 3.; „Magnae nobis" 1748. jún. 29.; *Fontes* II. nr. 387.; De synodo dioec. 1. VI. c. VI. c. 6. n. 2—3.) sacrilegum vinculumnak, XVI. Gergely (1841. ápr. 30-i brevéjében) flagitiosa in divinis rebus communionak mondja a vegyes házasságot, XIII. Leo az „Arcanum" enciklikában azt mondja róluk: quod occasionem praebent vetitae societati et communicationi rerum sacrarum.

b) Katolikusnak más vallású egyénnel való állandó együttélése az idegen vallás elismerésének, helyeslésének, a saját vallásától való elidegenedésnek vagy elpártolásnak avagy a hitbeli közömbösségnek (indifferentismusnak) veszedelmével jár.[9]

c) Vajmi könnyen viszálykodás származik a házasok közt. A legszentebb dolgokban nem értik meg egymást. Ahelyett, hogy egymást erősítenék a vallásban és egymás épülésére szolgálnának vallásuk gyakorlásában, inkább kerülniök kell a vallási kérdések érintését, rejtegetni egymás előtt vallási felfogásukat, kerülni a vallási élet külső megnyilatkozásait, hogy a másik fél vallási érzékenysége meg ne sértődjék. Mivel hiányzik a házasok közt a lelki közösség a vallásban, a világnézet alapjában, hiányozni fog egyéb tekintetben is. A legelső kérdésnél, mely kissé mélyebben jár, nem értik meg egymást, nem jutnak egyforma ítéletre, nem találnak összhangra lelkük közt. Boldogság helyett titkolt vagy nyíltan hangoztatott boldogtalanságot hoz a vegyes házasság. Hátha még támadja, gúnyolja, gátolja az egyik fél a másik vallását! Nem csoda, ha a vegyes házasságokra az öngyilkosságok és házassági elválások aránytalanul nagy száma esik és hogy ezek a legkevésbé sem termékenyek.[10]

d) Még szomorúbb, a vegyes házasságból származó gyermekek sorsa. Vagy olyan légkörben nő fel, melyben a vallásnak nem szabad szerepet játszania és akkor megfosztva marad a vallási élet mindazon apró és kedves megnyilatkozásaitól, melyek a gyermeki szívre nagyobb hatással vannak minden későbbi vallásoktatásnál. Vagy közönyösséget lát s akkor maga is közönyösséget örököl szülőitől és így egész életére nélkülözni fogja a legnagyobb kincset és erőforrást, a vallást. Vagy pedig civódást tapasztal és összeütközést a szülők közt a vallás miatt s azok egész életére megmérgezik lelkét.

A vegyes házasságból származó gyermekek hovatartozása a felekezetek közti surlódásoknak is legfőbb oka. Mindegyik felekezet magának akarja azokat s ezért minden új vegyes házasság újból és újból harci állásba sorakoztatja egymással szemben a felekezeteket.[11]

e) Mindeme bajokhoz járul még az a nagy jogegyenlőtlenség, mely válás esetén a katolikus felet éri. A protestáns fél az ő hitelvei szerint nem tekinti a házasságot felbontatlannak. Ha tehát az egyházilag is

[9] XIII. Leo az „Arcanum"-ban; S. Off. 1888. dec. 12. (*Fontes* IV. nr. 1112.)

[10] *Eichmann*, Das kat. Mischehenrecht, 16. l.

[11] *J. Könn.* Auf dem Wege zur Ehe (Hirt u. Herde, Heft 7. u. 8.) Herder 1920., 66. l. kk.

érvényesen létrejött vegyes házasságot polgárilag felbontják, a protestáns fél az ő elvei szerint új házasságra léphet, a katolikus nem.

Kivételek természetesen vannak, de általában mindig igaz marad, hogy a vegyes házasság a legtöbb esetben szerencsétlenségnek forrása.[12]

3. Az akadály **eredete**. Míg a kat. félre és a gyermekekre nézve közeli a hittől való elpártolásnak veszedelme,

[12] *Scherer* II. 412,[27] — A vegyes házasságok veszedelmeiről jó felvilágosítást nyújtanak: *Alban Stolz*, Der verbotene Baum für Katholiken u. Protestanten, 1908; *Jos. Könn*, Tue es nicht (1920-ig 100 000 pld-ban jelent meg); *Joh. von d. Driesch*, Der Irrweg der gemischten Ehen (magyarul *Huber János* kiadásában); *Jos. Ries*, Die Mischehe eine ernste Pastorationsfrage (Herder, 1918.; Hirt u. Herde, 3. Heft): a Sz. István Társulat 9. és 183. népiratkája. — A vegyes házasságok aggasztó szaporodását *Magyarországon* (Horvát-Szlavonországok nélkül) a következő adatok szemléltetik (l. Magyar Statisztikai Évkönyv). Vegyes házasság

évenként	köttetett	az összes házasságoknak	reverzálissal		ebből a kat. vallás javára szólt	
1881—1890	közt átlag	11 675,	8.5%-a,			
1891—1900	közt átlag	13 962,	10.1%-a,			
1901—1905	közt átlag	17 157,	11.6%-a,			
1906—1910	közt átlag	20 768,	12.8%-a,			
1911.	évben	22 874,	13.3%-a,			
1912.	„	22 107,	13.8%-a,			
1913.	„	24 023,	14.0%-a,			
1914.	„	20 757,	15.2%-a,	4767, 23 %	2418+273,	50.7+5.7%*
1915.	„	13,882,	22.8%-a,	3012, 21.7%	1614+138,	53.6+4.6%
1916.	„	12 984,	20.6%-a,	2899, 22.3%	1621+155,	55.9+5.3%
1917.	„	14 524,	19.2%-a,	3249, 22.4%	1861+161,	57.3+5.0%
1918.	„	22 172,	17.5%-a,	5506, 24.8%	2934+311,	53.3+5.6%
1919.	„	23 968,	14.6%-a,	7858, 32.8%	4180+275,	32.2+3.5%
1920.	„	18 879,	17.5%-a,	6498, 34.4%	3312+201,	51.0+3.1%
1921.	„	17 578,	18.8%-a,	6359, 36.2%	3142+200,	49.4+3.1%
1922.	„	17 482,	19.9%-a,	6182, 35.4%	3020+202,	48.9+3.3%
1923.	„	16 234,	20.7%-a,	6552, 40.1%	3272+173,	49.9+2.6%
1924.	„	14 900,	20.0%-a,	6018, 40.2%	2950+170,	49.0+2.8%
1925.	„	14 893,	20.0%-a,	5856, 39.3%	2825+204,	48.3+3.5%
1931.	„	15 890,	20.8%-a,	6877, 43.3%	3348+303,	48.7+4.4%
1936.	„	16 742,	21.7%-a,	8121, 48.8%	4061+281,	50,0+3.5%
1937.	„	17 862,	22.3%-a,	8835, 49.5%	4411+288,	49.9+3.3%
1938.	„	16 923,	22.8%-a,	7827, 46.2%	3970+222,	50,7+2.8%

* A Statisztikai évkönyvek külön mutatják ki a gör. katolikusok javára kötött megegyezéseket. A kisebb szám e rovatban ezeket jelenti.

maga az *isteni törvény* tiltja a vegyes házasságot, mert az isteni törvény alapján tilos magunkat a bűn közeli veszedelmének, az egyháztól való elszakadásnak, az örök üdvösség elvesztésének kitenni. (c. 1060.) Azonfelül az *egyház* is tiltja, és pedig a legszigorúbban és mindenütt („Severissime Ecclesia ubique prohibet, ne matrimonium ineatur . . ." 1060.) És mivel az ilyen házasságból származó bajok veszedelme általános, a legtöbb esetben bekövetkező, azért az egyházi tilalom is általános és fennáll olyankor is, amikor kivételes esetekben az isteni törvény megsértése, vagyis a hittől való elpártolás veszedelme (pl. a kat. félnek hitbeli szilárdsága vagy a protestáns fél hitbeli közönyössége miatt) nem állna be. Általános veszedelmek elhárítását célzó törvények akkor is állnak, ha egyes különleges esetekben azok a veszedelmek nem forognak fenn. (21.)

4. Az egyháznak a vegyes házasságokra vonatkozó tilalma ősrégi. Ahogy a zsidóknak tilos volt házasságra lépni a hitetlenekkel,[13] azonképpen az egyház is már a legrégibb időkben idegenkedett a keresztényeknek hitetlenekkel vagy eretnekekkel kötendő házasságától. Az első három században inkább lebeszélés, mint tilalom alakjában jelentkezett az egyháznak ezen idegenkedése[14] és pedig jobban óhajtotta az az eretnekekkel és zsidókkal, mint a pogányokkal való házasságkötés kerülését. A IV. századtól kezdve azonban zsinatok[15] is, meg atyák is[16] egyenesen tiltják a vegyes házasságot, anélkül, hogy érvénytelennek mondanák, sőt megengedik, ha az eretnek fél megígéri, hogy az igaz hitre tér.[17] — *Nyugaton* a VI. századtól kezdve Galliában és Hispaniában már olyan zsinatokkal is találkozunk, melyek a zsidóval és pogánnyal való házasságot érvénytelennek mondják,[18] de az eretnekkel

[13] Deuter. 7. 1. kk.; Exod. 34, 16; III. Kir. 11. 1.

[14] *Scherer* II. 372. 1.

[15] Elvirai (300 k.) zsinat c. 16.; laodiceai (343—381.) c. 31.; chalcedoni (451.) c. 14 (= c. 15 D. 32.); agdei (506.) c. 67. (= c. 16 C. 27 qu. 1. Mindezen és más zsinati kánonokat lásd *Hanuynál.* A v. h. jogtörténete stb. 12. 1. kk.)

[16] *Sz. Ambrus* L. de patriarchis 1. 1. c. 9. (= c. 15 C. 28 qu. 1.), *Sz. Ágoston,* Ad Pollentium 1. 1. c. 18. (= c. 9. § 6 C. 28 qu. 1.).

[17] Elvira, c. 16., Chalcedon, c. 14.

[18] II. orleansi zsinat (533.) 19. c., III. toledói zsinat (633.) 63. c.

kötött házasság érvényessége mindig kétségtelen volt. Ellenben *Keleten* nemcsak a valláskülönbséget, hanem vegyes vallást is bontó akadálynak kezdték tekinteni s a II. trullai zsinat (692.) tételes törvényben is azzá minősítette. L. *Zhishman* 519.

Nyugaton a galliai és hispaniai részleges gyakorlat a kereszteletlenekkel való házasság érvénytelenségéről lassan általános szokássá lett, de a vegyes vallás akadálya csak tiltó maradt.

Gratian a kereszteletlennel kötött házasságot világosan érvénytelennek mondja,[19] a vegyes házasságról azonban sehol sem állítja ezt. A glosszátorok ugyan egyenlősíteni igyekeztek a valláskülönbséget és vegyes vallást,[20] azonban Huguccio, sz. Rajmund és aquinói sz. Tamás győzelemre segítették azt a nézetet, mely szerint a vegyes vallás tiltó akadály.[21] A XII. század elején a valláskülönbség mint bontó akadály már egész nyugaton elfogadtatásra talált,[22] a vegyes vallást pedig mint önálló, de csak tiltó jellegű akadályt tekintették.

A *középkorban* igen szigorú volt mind az egyháznak, mind az államnak magatartása az eretnekekkel szemben. A XII. században fellépő és az egyházi meg állami rendet egyaránt veszélyeztető gnosztikomanicheus eretnekségek az egyházi és állami büntető hatalom határozott fellépését tették szükségessé. Minden néven nevezendő eretnekségnek kiközösítés volt a büntetése és az így kiközösítettekkel még világi dolgokban sem volt szabad érintkezni. A tilalom megszegője maga is kiközösítésbe esett. Emiatt az eretnekekkel lehetetlen volt a házasságkötés. Olyan szigorú és magától értetődő szabály volt ez, hogy külön tiltó törvényt erre nézve hozni sem kellett. Az egész Corpus iuris-ban mindössze egyetlen caput van, mely a vegyes házasságról szól, az is csak mellékesen.[23] Egyetlen lehetősége a vegyes házasságnak az volt, hogy az eretnek fél elhagyva az eretnekséget, az igaz hitre tér *(abiuratio haeresis)*. A régi időkben elég volt az eretnekség elhagyásának ígérete (a fentebb idézett elvirai 16. és chalcedoni 14. kánon szerint), hogy a házasság létrejöhessen, a kánonjogi középkorban csak az abiuratio tényleges megtörténte után lehetett arról szó.

A XVI. századbeli hitújítást követő időkben is jó darabig még ugyanazon törvények voltak alkalmazásban az újabban fellépett eretnekekkel szemben, mint a középkorban. A vegyes házasság tiltva volt

[19] Dict. Gratiani ad c. 14 C. 28 qu. 1. i. f.
[20] *Scherer* II. 407.[3] 1.
[21] *Hanuy*, A. v. h. jogtört. 22. 1. k.
[22] *Kérészy*, A Ne temere decretum stb. 43. 1.
[23] c. 14 VI. 5, 2.

és ha itt-ott felmentést adtak a pápák ezen akadály alól, feltétele egészen a XVIII. századig mindig az abiuratio haeresis volt[24] (amikor már persze felmentés tulajdonképpen nem is szükséges.) Utóbb azonban a protestantizmusnak sokfelé bekövetkezett állami elismertetése és a hitbeli közömbösségnek terjedése miatt a vegyes házasságok gyakoriabbak kezdtek lenni és nem egy helyen téves nézetek és laza gyakorlat kaptak lábra e pont körül. Pápai felmentés nélkül és nemcsak az abiuratio haeresis követelésének elejtésével, de még csak a várható gyermekek kat. nevelésének biztosítását sem követelve engedték meg a vegyes házasságot. Sőt voltak, akik azt hirdették, hogy vegyes vallású országokban a vegyes vallás akadálya egyszerűen megszűnt.[25] XIV. Benedek fájdalommal emlékezik meg e hamis nézetekről a „Magnae nobis" constitutióban (1748. jún. 29. ad Poloniae regni Primatem, Archiepiscopos et Episcopos),[26] de egyben elejtve az abiuratio haeresis eddigi követelményét, megengedte a vegyes házasságot pápai felmentéssel, ha vannak fontos okok a felmentéshez és a felek a vegyes házasságok veszedelmeinek elhárítását biztosító három *kauciót adnak.*[27]

Poroszországban, Ausztriában, Magyarországon az eddigi laza fegyelemről a kaució-rendszerre való átmenet nem egykönnyen ment. Még sokáig előfordult, hogy semmiféle engedélyt sem kérve, egyházi áldásban részesítették a vegyes házasságra lépőket akkor is, ha a gyermekek katolikus nevelését nem biztosították s ha a másvallású lelkész elé is elmentek esketésre. A pápák (VI. Pius, VII. Pius, XVI. Gergely) szembeszálltak e visszaélésekkel, de egyben bizonyos országok számára az ottani különleges körülmények miatt a vegyes házasságok jogának egyik-másik pontjában némi engedményeket tettek (a nem dispenzált vegyes házasság megkötésénél alkalmazható *passzív asszisztenciát,* a vegyes házasságoknak a *trienti forma alól való mentességét* illetőleg). IX. Pius az 1858. évi nov. 15-i *Antonelli-féle Instructióban* az elődjei által szabályozott vegyesházassági jogot újból összefoglalta s a sok helyen már régóta megvolt ama szokást, hogy a dispenzált vegyes há-

[24] Több ilyen esetet ad elő *Roskovány* De matrimoniis mixtis I. 19. 1. kk.

[25] Pl. *Sanchez* 1. VIII. disp. 72. n. 5.

[26] Tulajdonképpen partikulárjogi jelentőségű volt a constitutio kibocsátásakor, de szabályait XIV. Benedek is, meg utódai is következetesen és az egész egyházra vonatkozólag követték, azért általános érvényűnek kell tekinteni. *(Hanuy* i. m. 39. 1.).

[27] XIV. Benedeknek a kaució-rendszert megteremtő nagy fontosságú intézkedését érdekesen és tanulságosan méltatja *Hanuy* i. m. 41. s kk. 1.

zásságokat a tisztán kat. házasságokra előírt szertartások szerint áldották meg, kifejezetten megerősítette, megengedve a püspököknek, hogy amikor bajok elkerülésére szükségesnek látják, felhatalmazást adjanak a activa assistentia alkalmazására (a jegyesek sz. miséjének kivételével.)

A vegyes házasságok jogtörténetének utolsó mozzanatai az 1864. évi febr. 17-i *hannoveri Instructio*, mely kimondja, hogy a vegyes házasságnak más vallású lelkész előtt való megkötése censurával sújtott bűntett és a vegyes házasság *megkötése* tekintetében nagy fontosságú „Ne temere".

5. A vegyes vallás akadályának megszűnése.

Amíg a vegyes házasság közvetlen veszéllyel jár a kat. fél a gyermekek hitét és üdvösségét illetőleg, addig isteni törvény tiltja azt és alóla az egyház felmentést nem adhat. Csakis a veszedelem megszűnésével szűnik meg az isteni jog tilalma. De ha a veszedelem megszűnt is vagy távolivá lett, még mindig fennáll az egyház tilalma, mely alól azonban az isteni jog tilalmának megszűntével már adhat felmentést az egyház.

a) A felmentés *megadására* jogosult halálos veszedelem és sürgős szükség esetén *a helyi Ordinárius, a plébános*, az 1098. kánon szerint az *esketŏ pap* s a *gyóntató*.[28] (L. a 17. §-ban.) Minden más esetben kizárólag a római pápa, ki e hatalmát a S. C. Officii (247. § 3.) vagy külön felhatalmazott helyi Ordinariusok által gyakorolja.[29]

b) A felmentés *feltételei*. A kódex két feltételt sorol el *a)* Bizonyos biztosítékokat követel a vegyes házasság veszedelmeinek elhárítására, *b)* megfelelően fontos és súlyos okot.

[28] Sem az *indultum Leoninum*, sem a *Pianum* szerint nem lehetett felmenteni a vegyes vallás akadálya alól. Mindamellett általában azt tanították, hogy halálos ágyon megadható a felmentés felhatalmazás nélkül is, epikeia alapján, vagy azon a címen, hogy lex humana cum gravi incommodo non obligat. (*Hanuy*, A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog, 48. 1.; *Wouters*, Commentarius in decr. Ne temere, 66. 1.)

[29] A S. C. Off. vagy bizonyos időre, vagy az esetek bizonyos számára ad felhatalmazást. A clausulák figyelembe veendők. (L. 17. § B. II.) A felmentés megadására illetékes a kat. fél Ordináriusa. (S. C. Off. 1892. jún. 30.)

a) A vegyes vallás egyházjogi akadálya alól való felmentéshez múlhatatlanul szükséges, hogy az isteni törvény tilalma megszűnt legyen. Megszűnik akkor, ha a kat. félre és a gyermekekre nézve a hittől való elpártolás veszedelme elháríttatott. Ami akkor tételezhető fel, ha a nem kat. fél nem fogja háborgatni a kat. felet vallása gyakorlatában s ha az összes születendő gyermekek a kat. vallásban fognak neveltetni. És éppen ezekről, illetve ezek révén a természetjogi tilalom megszűntéről kíván az egyház bizonyosságot szerezni a felmentés megadásánál. A bizonyosságot a felek által az ezekre vonatkozólag megadott biztosítékok, ígéretek nyújtják, az ún. cautiók, melyeknek eredetéről a fenti 4. pontban volt szó. E kauciók olyan ígéretek, melyek megállapodásba foglalva erkölcsi alapot adnak ahhoz, hogy teljesítésük okosan várható legyen. (S. Off. 1842. jún. 30. ad 5. Fontes IV. nr. 890.) Ha e kauciók megvannak, akkor a kat. félre nem forog fenn a hittől való elpártolás veszedelme, vagy olyan távoli az, hogy megfelelő okból kiteheti magát annak. Az egyház ilyenkor felmentést ad a saját törvénye alól, a természettörvényre vonatkozólag pedig kijelenti, hogy a jelen esetben nem kötelez.[30]

I. Az ígéretek *tárgya* tehát: 1. az akatolikus fél megígéri, hogy a kat. féltől a hitbeli elpártolás veszedelmét elhárítja (azáltal, hogy azt kat. hitének gyakorlásában sem életében, sem halálában nem akadályozza); 2. mindkét fél megígéri, hogy összes születendő gyermekeiket kat. módon fogják kereszteltetni és nevelni. (1061. § 1. n. 2.)

A S. Off. 1942. jan. 16-án kelt decretuma szerint (AAS. XXXIV. 22.) a biztosíték ugyan csak a születendő gyermekekre vonatkozólag adandó, de figyelmeztetni kell a házasulandókat, hogy súlyos természetjogból eredő kötelezettség terheli őket esetleg már házasságkötés előtt tőlük származó gyermekek katolikus keresztelését és neveltetését illetőleg.

II. A biztosíték megadásának *formáját* illetőleg azt rendeli a kódex, hogy rendszerint írásban kell azokat megkövetelni.[31] (1061. § 2.)[32]

[30] *Gasparri* nr. 497. (450.)

[31] Az egyházi közönséges jog meghatározott alakot a kauciókra a kódex előtt nem írt elő. Megadhatók voltak írásban vagy élőszóval, eskü alatt vagy anélkül. (Scherer II. 414. 1.) A gyakorlat azonban az írásos módot és kötelezvény alakot fogadta el. (Hanuy, A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog stb. 36. 1.)

[32] *Magyarországon* régebben az állami hatóság előtt felvett jegy-

Rendkívüli esetekben tehát írás nélküli, vagyis szóbeli ígéret is elégséges, csak legyen meg az erkölcsi bizonyosság afelől, hogy az ígéret meg fog tartatni. Rendes esetekben azonban az írásos módot írja elő a kódex, anélkül mégis, hogy a formára nézve közelebbi szabályokat adna. (Hogy tanuk, eskű,[33] szerződéses, jegyzőkönyvi alak stb. kell-e, arról nem szól.) Ahol erre nézve különös jog volt érvényben, ezentúl is követni kell. A S. Cong. S. Off. 1932. jan. 14-én kelt (AAS. XXIV. 25 l.) dekrétuma szerint a püspökök, továbbá a plébánosok s mindazok, akik az 1044. kánon szerint felmentő hatalommal bírnak, csak akkor adhatnak a vegyes vallás (és a cultus disparitas) akadálya alól felmentést, ha a felek olyan kauciókat adnak, melyek hűséges betartását a felek vagy bármelyikük mostani vagy későbbi (ahova előreláthatólag költözködni fognak) lakóhelyének világi törvényei szerint sem akadályozhat meg senki: enélkül érvénytelen volna a felmentés. Tehát *Magyarországon* a gyermekek kat. vallására vonatkozó államjogi megegyezés is szükséges[34] volt.

A S. Off-nak az implicite adott kauciókról szóló döntését (1941. május 10.) l. alább:

A pécsegyházmegyei partikuláris jog (Püsp. körl. 1959. V. 742/1959. sz.) a vegyesházassághoz szükséges térítvényt az ok feltüntetésén kívül az alábbi jegyzőkönyv alakban rendeli el:

ad .... sz.

---

zőkönyvbe foglalták a nem kat. fél ígéretét (XVII. század). A XVIII. században kötelező irat kiállítása jött divatba, melyet térítvénynek *(reverzales, reverzális)* neveztek (olyan kötelező irat, melyet a kötelezettség teljesítése után a kiállítónak visszaadnak). Rendszerint a nem kat. fél állította ki s ő írta alá első helyen (Hanuy i. m. 34—37. l.) *Franciaországban* mindkét fél külön kötelezvényt állít ki s két tanúval együtt aláírja. Más helyeken szerződés alakjában adják meg a kauciokat, s aláírják a felek, két tanú s a plébános. *(Scherer* II. 414.[6])

[33] Némely régebbi jogforrás követelte az esküt (VI. Pius 1782. júl. 13. stb.). Némelyik nem. Most a közönséges jog által biztosan nincs előírva. A speieri egyházmegyében kötelező az eskü. (AKK. 1926. 586. l.)

[34] L. a köv. § végén.

Jegyzőkönyv

felvétetett a..... plébániahivatalban, 19..... napján.

Alulírottak eskü alatt ígérjük, hogy az egyházi törvénykönyv 1061. kánonjának 1. §-nak 2. pontjában, valamint az 1062. kánonjában előírt feltételeknek mindenben megfelelünk, nevezetesen:

1. a házasságunkból származó összes mindkét nembeli gyermekeinket a római katolikus vallás szerint kereszteltetjük meg és őket ugyanezen vallásban fogjuk neveltetni,

2. én, a nemkatolikus fél ígérem, hogy katolikus házastársamat katolikus vallásának szabad gyakorlásában akadályozni nem fogom,

3. én, a katolikus fél szeretettel és tapintattal iparkodom házastársammal a katolikus vallást megismertetni és megszerettetni, hogy házasságunk Isten kegyelmével esetleg tiszta katolikus házassággá váljék.

4. Ígérjük, hogy nemkatolikus lelkész elé házasságkötés végett nem járulunk. Egyben tudomásul vesszük, hogy amennyiben katolikus esküvő előtt vagy után nemkatolikus templomba is elmennénk házasságkötés végett vagy ha valamelyik gyermekünket nemkatolikus lelkész által kereszteltetnénk meg vagy valamelyiket nemkatolikus vallásban nevelnénk, a katolikus fél az egyházi törvénykönyv 2319. kánonja értelmében kiközösítésbe esik, melynek következtében szentségekhez nem járulhat, míg a kiközösítés alól feloldozást nem nyer.

5. Végül eskü alatt kijelentjük és ígérjük, hogy valamennyi születendő gyermekünknek a katolikus vallásban való kereszteltetését és neveltetését, ha ez szükségessé válnék, államjogilag is biztosítani fogjuk.

6. Alulírott tanuk és plébános a házasuló felek ígéretének komolyságát mindenkor tanúsítjuk és az ígéret megtartását figyelemmel kísérjük.

Kelt..... 19..... hó... n. P. H.

tanú vőlegény

tanú plébános menyasszony

III. A biztosítékok megadására vonatkozó kötelezettség fennáll *minden* vegyes házasság előtt. Ez alól általában lehetetlen a felmentés, mert a természetjogon alapul. Éppen a kauciók hárítják el a kat. félre nézve a hitbeli megtántorodás veszedelmeit és szüntetik meg a termé-

szetjogi tilalmat. A S. C. Off. a keleti szertartású püspökökhöz adott 1888. dec. 12-i Instructiójának 5. §-ában mondja: „Has autem cautiones ius naturale ac divinum cum postulet, nulla unquam humana auctoritate mixtae nuptiae sine ipsis permitti possunt".[35] Szabatosan szólva nem a kauciókat (vagyis nem az írásban vagy élőszóval adott biztosítékokat) követeli az isteni jog, hanem az isteni jogi tilalom megszűnésének előfeltételeit, ti. a hitbeli veszedelemnek elhárítását a kat. félre és gyermekekre nézve. A kauciókat az egyházjog követeli, mert általuk van biztosítva az említett veszedelem elhárítása, és ezáltal az isteni tilalom megszünte.

Nem lehet eltekinteni a kaucióktól a *halálos veszedelem esetén* adott felmentésnél sem, mint az 1043. kánon kifejezetten mondja. És nem lehet olyankor sem, amikor egészen bizonyos (pl. a házasulók kora miatt), hogy a házasságból nem fog gyermek származni. Erről az esetről nem szól ugyan a törvénykönyv, de a halálos veszedelemben adott felmentés szabályának analógiájára bátran a mondottak szerint oldható és oldandó meg. Ellenkező véleményt vall H. Flatten: Die Mischehenkautionen bei physicher Unmöglichkeit künftiger Nachkommenschaft. Tübing. Theol. Quartalschrift, 1957.

A vegyes vallás akadálya alól adott felmentő leiratban mindig bennfoglaltatik a záradék a biztosíték megadásáról és azok hiányában érvénytelen volna a felmentés. (L. 20. § 4. b.)

IV. Szükséges mindezeken felül és pedig a felmentés érvényességéhez, hogy akár írásban, akár élőszóval adattak a biztosítékok, erkölcsi bizonyosság legyen azok megtartása felől. (1061. § 1 nr. 3.) Nem elég a valószínűség, remény, a felek jóakaratára alapított következtetés, hanem a felek személyiségének és összes körülményeinek megfontolásából merített erkölcsi bizonyosság szükséges. Ha ez megvan, az apost. Szentszék formális kauciók nélkül is adhat felmentést, amikor azok kiállítása külső okok miatt erkölcsileg lehetetlen. Némelyek halálos veszedelem esetére az Ordináriusnak is megengedték a felmentést kauciók nélkül, ám ez a vélemény az 1932. jan. 14-i előbb említett dekrétum óta minden valószínűségét elveszítette.

V. Az egyháznak a kauciókra vonatkozó intézkedése azon meggyőződéséből folyik, hogy egyedül ő az igaz egyház, hogy rendes úton egyedül ő vezeti az embereket üdvösségre. Ezért nem engedheti, hogy tagjai a hitben való megingás veszedelmének tegyék ki magukat, vagy gyermekeiket más vallásnak engedjék át. Ha valamely protestáns ar-

[35] *Fontes* IV. nr. 1112.

ról van meggyőződve, hogy az ő vallása az igazi és hogy a kat. egyház nem vezethet az üdvösségre, nem adhatja meg a kauciókat, mert nem cselekedhetik meggyőződése ellen; de ne kívánja azt a katolikustól sem, s következésképp tartózkodnia kell a katolikussal való házasságtól. Ha ellenben azt tartja a protestáns fél, hogy a kat. vallásban is lehet üdvözülni, lelkiismerete sérelme nélkül megadhatja a kauciókat. A katolikusra nézve a kauciók megadásának kötelezettsége az isteni jogból folyik. (Vö. *Triebs*, 238. l. k.)

Ha az ígéretekben csalárd módon vállalt kötelezettségének nem tesz eleget a nemkatolikus fél, a házasság érvényét nem teljesített feltétel címén kétségbevonni nem lehet, hacsak a katolikus fél a házasság megkötésekor ezt mint jelenre vonatkozó feltételt ki nem kötötte. (*Wernz:* Jus decr. IV. 187.)

b) A vegyes vallás akadálya alól való felmentésnek a katolikus féltől és gyermekektől minden lelki kárt elhárító kauciók nem egyetlen feltétele. Szükséges, még, hogy *megfelelő és nyomós ok* javasolja a házasságot.

A kauciók elhárítják a legfőbb veszedelmeket, melyekkel a vegyes házasság jár. Mindamellett a kat. fél az ő vallási élete szempontjából még mindig eléggé veszélyes helyzetbe fog kerülni. Ezeknek a biztosítékok után is fennmaradó veszedelmeknek csak akkor teheti ki magát, ha fenyegető nagy bajok elhárítása másképpen nem lehetséges, mint éppen ezen vegyes házasság megkötésével. Vagyis ha — mint az új egyházi törvénykönyv mondja — megfelelő és súlyos okok sürgetik a házasságot (1061. §. 1. n. 1.). Jól megjegyzendő, hogy míg a 84. § 1. a törvények alól való felmentéshez megfelelő és ésszerű okok kíván (causa iusta et rationabilis), az 1061. § 1. n. 1. megfelelő és súlyos okokról beszél (causae iustae et graves). Ilyenek lesznek elsősorban mindenesetre a *köztermészetű* okok (polgári házasságnak, akat. lelkész előtt való házasságkötésnek veszedelme, az akat. félnek abbeli ígérete, hogy később katolikussá lesz, a protestánsoknak nagy száma az illető helyen), de azért *magántermészetű*, ám csak a kat. fél részén lévő ok is lehet megfelelő és nyomós (angustia loci, aetas superadulta stb.).[36]

c) A vegyes házasságra lépni kívánó felekre a kódex még egy *kötelezettséget* és egy *tilalmat szab*. A kötelezettség a kat.

[36] *Hanuy*, A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog 29. l. kk.

felet illeti és abban áll, hogy tartozik a másik félnek megtérítésén okosan munkálkodni. A tilalom pedig mindkettőjükre vonatkozik és abban áll, hogy nem szabad akat. lelkész elé is menniök házasságkötés céljából.

a) Köteles tehát a kat. fél a másik megtérését okosan munkálni. (1062.) Folyik e kötelezettség az igaz hit terjesztésére vonatkozó általános kötelezettségből, a házasságnak, mint teljes életközösségnek eszményéből s az igaz kat. meggyőződésnek és keresztény szeretetnek ama természetéből, hogy a legnagyobb földi és örök boldogságot másokkal is igyekszik közölni. *Okosan* kell ezen munkálkodni, vagyis nem erőszakkal, nem is tisztességtelen eszközökkel, hanem a kat. életnek vonzó példájával és imádsággal.[37] A katolikus felet ezen kötelezettségére rendszerint figyelmeztetni kell.

A kódex előtt a kat. fél erre nézve formális kauciót tartozott adni,[38] amit azonban az új jog nem ír elő.

b) A tilalom az akat. szertartás elkerülésére vonatkozik. Sohasem és sehogysem szabad az akat. lelkészhez menni házasságkötés céljából: sem az egyházi egybekelés előtt, sem után, sem személyesen, sem meghatalmazott által. (1063. § 1.) Communicatio in sacris cum acatholicis, implicita haeresi adhaesio, még többször az eretnekség pártolása volna ez, azért tiltja és bünteti az egyház (l. a köv. pontot), anélkül mégis, hogy a felmentés megadása előtt olyan kifejezett ígéretet követelne az akat. lelkész elkerüléséről, mint amilyen ígéretet követel a kat. fél és a gyermekek hitbeli veszedelmének elhárításáról. Parancsként állítja fel az ilyen kötés elkerülését s a parancs megszegésére büntetést állapít meg, de kauciót a parancs megtartásáról nem kíván.

Ha a plébános biztosan tudja, hogy a házasulók el fognak menni, vagy hogy már voltak is az akat. lelkész előtt, a házasságkötésnél nem szabad közreműködnie. Ez eddig is így volt. De a kódex bizonyos kivételt engedélyez ezen általános szabály alól. Ti. közreműködhetik a plébános a vegyes házasság megkötésénél (természetesen a felmentés kieszközlése után) akatolikus kötés esetén, ha *igen fontos* ok kívánja (pl. a házasságnak különben beálló érvénytelensége); de szükséges

[37] *Eichmann*, Das kat. Mischehenrecht 25. l.; *Knecht*, Grundriss des Eherechts (1918.) 64. l.

[38] XIV. Benedek „Magnae nobis" konstitúciója és a Szentszék számtalan későbbi határozata szerint.

ilyenkor, hogy az esetleges botrány elháríttassék és az Ordináriusnak előzetesen jelentés küldessék."[39] (1063. § 2.)

Ha azonban a plébános csak úgy sejti, vagy másoktól hallotta, anélkül, hogy biztosan tudná, hogy a házasulók e tilalmat meg fogják szegni, vagy előre látja ugyan, de azt is látja, hogy jóhiszeműek s a figyelmeztetés semmit sem használna, hanem inkább ártana, nem kell őket figyelmeztetnie, hanem disszimulálhatja a dolgot.[40]

Nem tilos azonban az akat. lelkész elé menni, ha az állami törvények azt rendelik, hogy a polgári kötés az akat. lelkész, mint állami tisztviselő előtt végeztessék (1063. § 3.). Így van pl. Norvégiában.[41] Természetesen azzal a szándékkal menjenek a felek, hogy az állami formalitást teljesítsék.

6. Büntetések.

Az a katolikus, ki az előadott törvények megsértésével köt vegyes házasságot, súlyos bűncselekményt követ el és büntetéseket von magára.

Hogy az akatolikus lelkész mint ilyen előtt kötött vegyes házasság censurával jár, az 1864. évben a hannoveri püspökökhöz írt instrukció kifejezetten említette. Mivel azonban az 1869. évi censura-bulla („Apostolicae Sedis") ezt a bűncselekményt nem tartalmazta, maga a S. O. is ingadozott eleinte, hogy van-e rá censura megállapítva.[42] Utóbb azonban ismételten[43] és következetesen úgy nyilatkozott, hogy a vegyes házasságnak akat. lelkész előtt való megkötése kiközösítéssel éspedig az 1879. márc. 22-i dekrétum szerint az „Apostolicae Sedis" I. 1. pontjában megállapított speciali modo fenntartott kiközösítéssel jár. Abban a pontban az eretnekekről, aposztatákról s a haeresis pártolás négy fajáról van szó. Hogy ezeknek melyikét követi el a vegyes házasságot akat. lelkész előtt megkötő katolikus, azt nem mondta ki a Szentszék, a doktrina pedig nem tudott megegyezésre jutni. *Leitner*[44] a creden-

[39] *Gasparri*[3] nr. 519. eddig is tanította ezt, mert az ilyen esetben való közreműködés bensőleg nem rossz és nagyobb bajok előzhetők meg általa.

[40] S. C. Inqu. 1864. febr. 17-i instrukciója a *hannoveri* püspökökhöz. (*Fontes* IV. nr. 976.)

[41] *Chelodi* i. m. nr. 61.

[42] 1871. ápr. 4. (*Wernz* IV. 588.[42])

[43] 1874. márc. 17., 1892. máj. 11. (*Fontes* IV. nr. 1029., 1154.)

[44] Lb.[2] 356. l.

tes tényálladékát állapítja meg, *Wernz*[45], *Höhler*[46] a fautores haereticorum tényálladékát. Az újabb kanonisták legtöbbje eretnek-pártolást látott nemcsak az akat. lelkész előtti kötésben, hanem a vegyes házasságból származó gyermekek akatolikus keresztelésben és nevelésben is,[47] (talán csak az egy *Leitner kivételével*)[48] és arra is a pápának különös módon fenntartott magától beálló kiközösítést alkalmazták.

Az új egyházi törvénykönyv eldöntötte a vitát, amennyiben pontosan megállapítja, hogy milyen bűncselekmények követhetők el a vegyes házasságok körül[49] és milyen büntetéssel járnak. E bűncselekmények most nem az eretnekség-pártolás eseteiképpen szerepelnek (mint az „Apostolicae Sedis" bullában), hanem önálló bűncselekménynyé minősülnek.

A *bűncselekmények* ezek:

a) a házasságnak akat. lelkész[50] előtt való megkötése. (2319. § 1. n. 1.). Beáll e bűncselekmény tényálladéka, akár felmentés nélkül ment a kat. fél az akat. lelkész mint ilyen elé házasságkötésre, és így kizárólag ott kötötte a házasságot, akár pedig felmentést nyert s ennek alapján a kat. plébános előtt jött létre a házasság, de vagy előbb vagy utóbb, személyesen vagy meghatalmazott által az akat. lelkész elé[51] is elment.[52] XII.

[45] IV. 588.[42]

[46] Theologisch-prakt. Quartalschrift, 1893. I. és II. füzet.

[47] *Wernz* i. h.; *Hanuy*, A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog, 105. l. k. stb.

[48] Lb[2] 359. l. k.

[49] Némelyik közülük tisztán kat. házasságnál is elkövethető.

[50] Azaz delictumot követ el az a katolikus, ki megkeresztelt vagy kereszteletlen akatolikussal köt házasságot (1701) akatolikus (eretnek, szakadár, zsidó, mohamedán) lelkész előtt. — Nem esik bele a büntetésbe, ha akat. lelkész előtt köt házasságot aposztata, eretnek, szakadár.

[51] *Eichmann*, Die Auslegung der strafrechtlichen Bestimmungen in CIC. cn. 2319. § 1. (AKK. 1934. 484. kk.) és Kienitz (130. l.) szerint csak akkor áll be a büntetés, ha a házasságot kat. és akat. módon kötötték meg; most azonban e vélemény már nem tartható.

[52] Azt hitték többen, hogy amikor az 1063. § 2. körülményei közt (igen fontos okból, a botrány elhárításával, püspöki engedéllyel) kötik meg az akat. lelkész előtt megkötött házasságot a kat. plébános előtt is, legtöbbször nem áll be a büntetés, mert a püspöki engedély ugyan csak a plébánosnak szól s teszi számára megengedetté a közreműködést (mint amely önmagában nem rossz), és nem szól az így házasuló

Pius pápa 1953. dec. 25-én a 2319. kánon 1. § 1. n. szavait: „contra praescriptum can. 1063. § 1." törölte. Ezentúl tehát akkor is beáll a kiközösítés büntetése, ha nemkatolikus pásztor előtt esküdtek katolikus esküvő esetén is (AAS. XLVI. 88.),

b) házasságra lépés[53] avval a kifejezett vagy bennfoglalt megegyezéssel, hogy a gyermekek valamennyien vagy részben a kat. egyházon kívül[54] neveltessenek[55] (2319. § 1. n. 2.). Ha nálunk a kat. fél reverzálist adott az akat. felekezet javára az 1894 : XXXII. t.-c. formaságai szerint, kifejezett megegyezést kötött összes gyermekeinek a kat. egyházon kívül való neveltetésére vonatkozólag, tehát elkövette a bűncselekményt. És pedig csak ezt, ha tisztán polgárilag lépett házasságra. Ha ellenben akat. lelkész előtt is volt, akkor elkövette az előző bűncselekményt is és így kettős exkommunikációba esett a 2244. § 2. n. 1. szerint. Ha nem kötött megegyezést, nem ugyan kifejezett, de bennfoglalt megegyezésre lépett arra nézve,

---

katolikusnak, aki tehát elköveti objektíve a delictumot, de nem lesznek meg a bűncselekmény tényálladékának alanyi elemei és ezért nem áll be a kiközösítés. (2242. § 1.) Az engedély megadásával az egyház elismerte azt a súlyos kényszerhelyzetet, melyben a kat. fél van (ha ti. valóban ilyenek a körülmények) és azért a cselekmény nem származik a hit és egyházi tekintély megvetéséből, tehát mentes latae sententiae büntetés alól (2229. § 3. n. 3.) Vö. *Eichmann*, Strafrecht, 133. l., Das kath. Mischehenrecht 51. l., *Triebs* 247. l., *Linneborn* 20. §, *Vermeersch-Creusen* Epit. III. nr. 518. nem fogadta el a mondott esetben az excommunicatiótól való mentességet a külső fórumban, mert akat. lelkész előtt házasságot kötni mindig a hit megvetését jelenti. XII. Pius pp. fenti döntése inplicite ezt hagyja jóvá.

[53] A törvénykönyv nem vegyes házasságra, hanem általában házasságra lépésről beszél, mert nemcsak a vegyesházasság esetén lehetséges ilyenféle megegyezés, hanem máskor is, pl. mikor katolikus felekezetlennel köt házasságot (aki azelőtt katolikus volt).

[54] „Extra catholicam Ecclesiam", mondja a törvény szövege, vagyis az olyan megegyezés is delictum, amely szerint a gyermekek vagy azok egy része vallástalanul, felekezet nélkül vagy nem keresztény felekezetben neveltessék.

[55] Ha a felek megegyezést kötnek, de a házasság elmarad, nincs büntetés; valamint akkor sem, ha a házasság megkötése után lépnek megegyezésre.

hogy a másik nembeli gyermekek a kat. egyházon kívül neveltessenek, tehát most is elkövette a bűncselekményt. Mivel az új magyar házassági törvény: 1952: IV. az 1894. XXXII. törvényt kifejezetten hatályon kívül helyezte, ezért a reverzális nélkül csak polgárilag kötött vegyesházasság többé az állami törvény erejénél fogva nem bír a gyermekek vallására nézve olyan kényszerítő hatállyal, hogy azok nemük szerint kövessék szüleiket, ezért az ilyen csak polgárilag kötött vegyesházasságok többé pactum implicitumnak, bennfoglalt megegyezésnek nem tekinthetők és ezért a katolikus felet a 2319. kánon 1. § 1. n.-ban foglalt cenzúra büntetése sem éri.

A V. K. M. 1950. nov. 6-án 1103—8—1—1950. sz. rendeletében ugyanis közölte, hogy a fakultatív hitoktatást elrendelő 1949 évi V. törvényerejű rendelet arra nézve, hogy a hitoktatásra jelentkezés esetén a gyermeket melyik vallásban kell oktatni, megkötést nem tartalmaz. Ennélfogva külön hatósági intézkedésre, illetve engedélyre szükség nincs, ha valamelyik tanulót szülei esetleg nem a nemük szerinti vallásban kívánják hitoktatásra járatni. (Pécsegyh. körlevél 1951. II. 1951—151. sz.) Ha a törvénytelen gyermek kat. vallású anyja utólagos házasságra lépett gyermeke akatolikus vallású természetes atyjával, a magyar jog szerint megint köthető volt megegyezés, vagy annak hiányában a törvény intézkedett a gyermek vallásáról. Ilyenkor is jöhetett létre tehát kifejezett vagy bennfoglalt megegyezés s a kat. fél elkövethette a szóban forgó bűncselekményt;

c) a saját gyermekének tudva akat. lelkész által való megkereszteltetése.[56] (2319. § 1. n. 3.)[57] Ez az eset természetszerűleg vegyes házasságoknál fordul elő leginkább. Pl. a felmentéssel megkötött házasságból származó gyermeket a kat. fél beleegyezésével akatolikus lelkészhez viszik keresztelésre (a reverzális megsértésével): a kat. fél elköveti ilyenkor a bűn-

[56] Minthogy csak keresztény felekezeteknél van keresztség, az „akat." szó itt csakis a protestáns és szakadár felekezetekre értendő.

[57] Ha a keresztelő nem akat. lelkész, hanem pl. bába, vagy más akat. személy, nem áll be a bűncselekmény.

cselekményt. De előfordulhat tisztán katolikus házasságnál is és akkor mindkét szülő elköveti a deliktumot.[58] Elkövetik a szülők akkor is, ha egyáltalában nem kötöttek egymással házasságot. (M. c. Coronata nr. 1879.) Megjegyzendő, hogy ezen c) pont alatti bűncselekmény beálltához teljes szándékosság szükséges (a „scienter... praesumunt" szavak miatt), miért is a beszámíthatóság bármely csökkenése (tehát az ignorantia crassa vagy supina is) akár az értelem, akár az akarat részéről mentesít az excommunicatio alól (2229. § 2.);

d) a gyermekeknek a szülők vagy szülő-helyettesek[59] által tudva akatolikus vallásban[60] való neveltetésre (educatio = lélekformálás) vagy taníttatásra (institutio = értelmi képzés) történt átadása[61] (2319. § 1. n. 4.). Tisztán kat. vallású szülők is elkövethetik e bűncselekményt, ha kat. módon megkeresztelt gyermeküket valamilyen okból akat. vallás szerint neveltetik (de pusztán akatolikus iskolába való járatás még nem eo ipso akatolikus vallásban való nevelés); de természetszerűen vegyes házasságban fordulhat elő leginkább. Pl. a reverzálissal házasságra lépett kat. fél hozzájárul ahhoz, hogy a kat. módon megkeresztelt összes vagy az akat. fél neme szerinti gyermekek a megegyezés ellenére akatolikus módon neveltessenek. Vagy a megegyezés nélkül kötött vegyes házasságban élő kat. fél a saját nembeli gyermekeit is átengedi a másik fél felekezete számára. Ennél a deliktumnál is teljes szándékosság szükséges („scienter").

e) A *b), c), d)* alatti bűncselekmények az eretnekségben való gyanusság tényálladékát is magukban foglalják. (2319. § 2.) Az *a)* alatti (az akat. lelkész előtti kötés) esetén is fennforoghat az eretnekség gyanúja a communicatio in sacris cum

[58] Ha nem a szülők, hanem más pl. a bába kereszteltteti meg a gyermeket, nincs delictum.

[59] Ha nem szülők vagy szülőhelyettesek, hanem pl. rokonok eszközlik ezt az akatolikus nevelésre való átadást, nincs bűncselekmény.

[60] „In religione acatholica", mondja a kánon szövege. Ha tehát vallástalan, vagy felekezetlen nevelésre adatnék át a gyermek, nincs meg ez a bűncselekmény.

[61] Ha a szülők maguk nevelik a gyermeket akat. módon, nem áll be a bűncselekmény (hacsak egyezségre nem léptek).

haereticis miatt, de legtöbbször nem fog beállni, mert a kat. fél tisztán emberi tekintetből, ti. hogy ő is tegyen engedményt az akat. félnek, egyezik bele az akat. lelkész előtti kötésbe.[62] A bűnrészesek (pl. rábeszélők) büntetését l. a. cn. 2231.

Büntetések.

a) Az *a)—d)* alatt felsorolt négy bűncselekményt elkövető katolikusra a 2319. § 1. az *Ordináriusnak fenntartott latae sententiae kiközösítést* állapít meg (és nem a pápának különös módon fenntartott kiközösítést, mint a régi jog.)

b) Az *e)* alatti *eretnekség gyanúja* a következő eljárást igényli: az eretnekségben gyanús először megintendő s ha a gyanú okát nem távolítja el, minden egyházi jogi cselekménytől eltiltandó és ha a büntetés kimondásától számított hat hónapon belül sem javul, eretneknek tekintendő, s azok büntetésébe, vagyis a pápának különös módon fenntartott kiközösítésbe esik. (2315.) Ez a kiközösítés is magától áll be ugyan, de szükséges előzménye a gyanús megintése s a jogi cselekvényektől való eltiltás, azért az egyházi bíró közbejötte nélkül nem következik be.

c) Azok a katolikusok, akik a kellő formában ugyan, de felmentés nélkül merészelnek vegyes házasságot kötni, érvényes házasságra lépnek, (ha akadna pap, ki így megesketi őket), de tiltott s büntetendő cselekményt követnek el. Büntetésük önmagától beálló kizárás az *egyházi jogi cselekvényekből és szentelményekből,*[63] míg csak a püspök felmentést nem ad. (2375). Kat. plébános előtt kötött érvényes, de felmentés nélküli vegyes házasságról van szó, mert a felek pl. elhallgatták a vegyes vallás akadályát. A bűncselekmény tényálladékához teljes szándékosság szükséges („ausi fuerunt"). A püspök felmentése nem az akadály, hanem a büntetés alól szükséges. Az egyházi jogi cselekvényeket (actus legitimi ecclesiastici) a 2256. n. 2. sorolja el: egyházi vagyonkezelés, bírói, ügyhallgatói, előadói, kötelékvédői, szentszéki ügyészi, jegyzői, kan-

[62] *Vermeersch—Creusen*, Epit. III. 518.
[63] Pl. a benedictio mulieris post partumból.

cellárius, küldönc és végrehajtói, ügyvédi és perbeli képviselői tisztség egyházi ügyekben; kereszt- és bérmaszülői tisztség; egyházi választásoknál szavazati jog; kegyúri jog gyakorlása.[64]

7. Az egyházi törvények megsértésével kötött vegyes házasság rendezése.

Az így létrejött vegyesházasság vagy érvénytelen vagy érvényes.

a) Érvénytelen, ha a felek a lényeges forma mellőzésével léptek házasságra. A kódex életbelépte óta a formátlan vegyes házasság mindenütt a világon (Magyar- és Németországban is) érvénytelen. Az ilyen házasság rendezése, ha a felek azt fenntartani akarják (mert mint érvénytelen házasságot érvénytelenné is nyilváníttathatják éspedig a rendes peres eljárás nélkül, rövid úton)[65] utólagos érvényesítés által történik. Ennek, mint alább látni fogjuk, két módja van: a convalidatio simplex és a sanatio in radice.

A *simplex convalidatio* abban áll, hogy a vegyes vallású felek az előírt forma mellett most kötik meg azt a házasságot, melyet valamikor csak polgárilag, vagy azonfelül akat. lelkész előtt érvénytelenül kötöttek. Meg kell tehát adniok a kaucióka t, lépéseket kell tenni a felmentésért; s annak megérkezte után a lényeges alak betartása mellett kijelentett beleegyezésükkel megkötik a házasságot. *Magyarországon* azonban alig volt alkalmazható simplex convalidatio, mivelhogy a polgári házasság megkötése után államjogilag nem volt biztosítható már az összes gyermekek kat. nevelése, anélkül pedig az 1932. jan. 14-i dekrétum szerint a püspökök nem adhatnak felmentést a vegyes vallás akadálya alól.

A *gyökeres orvoslás* előfeltételeiről a maga helyén lesz szó. Legfontosabb az, hogy a kezdetben adott beleegyezés, ha jogilag hatálytalan volt is a forma hiánya miatt, igazi házasságkötési szándék, consensus maritalis, nem fornicarius, nem pusztán a civil formaságok tel-

[64] A plébánosra, aki felmentés nélkül működik közre vegyes házasság megkötésénél, nincs a törvénykönyvben büntetés megszabva, de a 2222. § 1. szerint megbüntetheti a püspök.

[65] L. alább a 73. §-ban.

jesítésére vonatkozó akarat lett légyen és hogy még most is fennálljon anélkül, hogy visszavonatott volna. Akatolikus módon vagy tisztán polgárilag kötött vegyes házasságnál, habár a formahiány miatt érvénytelen, a keresztény értelemben vett házasság kötésére vonatkozó szándék mindig feltételezhető.[66] Megvan tehát a házasságnak konstitutiv eleme, a consensus coniugalis, csak nem hatályos, mert nem az előírt alakszerűségek mellett nyilvánult meg. De éppen azért orvosolható, vagyis az egyház által — amennyiben még mindig megvan — újból való kijelentése nélkül, az akadálynak felmentéssel történt elhárítása után hatályosnak ismertetik el, ami által a házasság érvényessé válik a gyökeres orvoslás pillanatától kezdve.

A gyökeres orvoslást a római pápa adhatja meg s a quinquennális facultások alapján az Ordinárius, de az 1929. évi szövegezés óta azon esetek kivételével, melyekben 1. az akat. fél nem egyezik bele mindkét nemű már megszületett vagy születendő gyermekeik kat. nevelésébe, 2. a rosszakaratúlag megkísérelt házasságkötés előtt a felek akár magán, akár közjogi megegyezéssel gyermekeik vagy azok egy részének akat. nevelésére kötelezték magukat. — Azóta nehezebbé vált a gyökeres orvoslás. Az 1948. évi szövegezés még több esetet kivesz: nem adhat sanatiót az Ordinárius mind a két fél tudta nélkül, ha valamelyik fél elmebajos, ha legalább a kat. fél nem tud a gyökeres orvoslásról és nem kéri azt, ha olyan bontó akadály forog fönn, melyben az Ordinárius felmentő vagy szanáló hatalommal nem bír, ha a kat. fél kifejezetten nem ígéri, hogy tehetsége szerint összes születendő gyermekei kat. nevelésére, ha az eset úgy hozza magával, a már megszületett gyermekek megtérítésére, megkeresztelésére és kat. nevelésére fog törekedni. Bizonyos esetekben a S. Officiumtól lehet kérni a sanatiót olyankor is, mikor az állami törvények szerint jogilag nem biztosítható a gyermekek kat. vallásban való nevelése. Feltéve, hogy az akat. fél egyházi fórumban adja meg a kauciókat, és hogy ha jogilag nem is, tényleg remélhető a kat. nevelés, mert pl. az egész vidéken csak kat. iskolák vannak. Olyankor is, amikor a felek korban előrehaladtak, vagy orvosi bizonyítvány szerint betegség vagy kiállott műtét miatt gyermekük már nem lehet, sőt ezekben az esetekben valószínű, hogy a püspök maga is adhat felmentést a megkötendő házassághoz, a megkötöttet pedig szanálhatja.

Kérvény-mintát ilyen esetre a *Függelék* 14. pontja tartalmaz.

[66] L. 5. § 5. pontját.

De még mielőtt a convalidatio simplex vagy a sanatio in radice végrehajtatnék, el kell intézni a kat. félnek a censúra alól feloldozását. Erről rögtön.

b) Ha az egyházi törvények megsértésével létrejött vegyesházasság *érvényes*, akkor persze utólagos érvényesítésre nincsen szükség, hanem szükség van a büntetéstől való szabadulásra. Amire egyébként, amint épen az imént mondottuk, érvénytelen házasság esetén is szükség van.

c) A *büntetésektől való szabadulásról* szólva az előző pontban tárgyalt négy esetbeli, az Ordináriusnak fenntartott kiközösítés érdemel különösebb figyelmet.

Az említett *kiközösítéstől* akkor adható meg a *feloldozás*, ha a bűntettes felhagy a makacssággal, azaz bánja a bűnt, melyet elkövetett s kész eleget tenni (2242. § 2.). Az elégtétel abban fog állni, hogy az okozott botrányt jóváteszi és simplex convalidatio meg sanatio in radice esetén akat. hitvestársával együtt, érvényes vegyes házasság esetén legalább ő maga megígéri, hogy amennyire rajta áll, gyermekeit kat. módon fogja nevelni. Ez egyébként — *érvénytelen* vegyes házasság esetén — a konvalidációhoz vagy gyökeres orvosláshoz szükséges feltételek teljesítése által már úgyis megtörtént. Azonkívül törekednie kell a kat. félnek a másik megtérítésére s kell, hogy az a kat. félnek a hittől való elpártolásra alkalmul ne szolgáljon.

Legmegfelelőbb az esetet in foro externo kezelni, hiszen közismert bűntényről van szó. A plébános tehát a püspök elé terjeszti az ügyet s ez megadja a felhatalmazást a feloldozáshoz in foro externo; a feloldozás szól a lelkiismereti fórum számára is. (2251). A külső fórumbeli feloldozáshoz szorosan véve nincs semmiféle formula előírva, de úgy illik, hogy a szertartás-könyvekben[67] foglalt formula alkalmaztassék (2250. § 3.). A kiközösítés alól való feloldozást követi a gyónás.[68]

Ha a bűntettes idegenkedik a nyilvános feloldozástól, akkor a gyóntató pro foro interno kér a püspöktől felhatalmazást, az abszolucióra s meghagyja a feloldozandónak, hogy bizonyos idő múlva jöjjön el gyónni. A vett felhatalmazás alapján aztán megadja a bűnöktől való

[67] Rit. Rom. III. 3, 4. Rit. Strig. III. 3.

[68] Ha érvénytelen házasság esetén a felmentő leirat előírja a külső fórumbeli feloldozást, akkor természetesen úgy *kell* azt végezni.

feloldozás szokásos formájával a kiközösítés alól való feloldozást (2250. § 3.) pro foro interno s ha a plébános volt a gyóntató, feloldozottnak tekintheti a poenitenst in foro externo is, amennyiben az Ordináriátus a külső fórumbeli feloldozást nem követeli (2251.). Ha nem a plébános volt a püspöktől a feloldozásra felhatalmazott gyóntató, hanem más pap, ez esetben a plébánosnak a gyónó által tudtára adandó a belső fórumban eszközölt feloldozás, hogy a külső fórumban is feloldozottként kezelhesse a poenitenst, hogy tehát a sz. áldozásból ne kelljen őt kirekeszteni.[69] A plébános persze megteheti, hogy nem veszi tudomásul a pro foro interno adott feloldozást s az Ordinárius elé terjeszti az esetet, de a legtöbb esetben bele fog nyugodni az ilyen elintézési módba s nem okoz további nehézséget. Megjegyzendő, hogy ez a belső fórumbeli elintézési mód a censurától való feloldozásra vonatkozik; a formahiány miatt érvénytelen vegyes házasság konvalidációjára, akkor, amikor a házasság érvénytelensége ismeretlen (titkos).

Érvényesen létrejött vegyes házassággal kapcsolatos censura esetén megtörténhetik, hogy azon a helyen, ahol a kiközösített most gyónik, nem tudnak a censuráról s ezért ha a mostani gyónása után nem mehetne a sz. áldozáshoz, ebből botrány vagy infámia származnék. Ilyenkor igénybe vehető a 2254. kánon, mely szerint bármely gyóntató bárhogyan rezervált latae sententiae censurák alól direkt feloldozást adhat (tehát a püspöknek rezervált censurák alól is, míg a kódex előtt csak a pápának fenntartott censurák alól),[70] de tartozik a gyónó egy hónap alatt, sub poena reincidentiae, legalább levélileg vagy[71] gyóntató útján, ha sine gravi incommodo lehetséges, a püspökhöz vagy más olyan elöljáróhoz fordulni, aki felhatalmazással bír s parancsainak engedelmeskedni. Ha az eset olyan rendkívüli volna, hogy ez a rekurzus erkölcsileg lehetetlen (a poenitens részéről rendesen az, a gyóntató részéről is lehet az pl. missziók idején),[72] akkor megadható a feloldozás a rekurzus kötelezettsége nélkül is, de a gyóntató tartozik a gyónó lelkére kötni mindazt, amit a jog előír s megfelelő vezeklést és elégté-

[69] *Feltételezheti* is a plébános a belső szentségi fórumbeli feloldozást a poenitens viselkedéséből, buzgó áldozásából, megjavulásából.

[70] S. C. Off. 1886. jún. 13. (*Fontes* IV. nr. 1102.)

[71] A kódex *et* szócskát használ, de nyilvánvaló, hogy disjunktív értelemben *aut*-nak veendő.

[72] Egy másik gyóntató felkeresése pedig nehezére esnék a gyónónak („quando durum sit adire alium confessarium": S. Off. 1898. nov. 9. és 1900. szept. 5. *Fontes* IV. nr. 1207., 1247.).

telt a censurákért kiszabni. Ha ezt a gyónó a gyóntató által kitűzött időben nem teljesíti, visszaesik a censurába. (2254. § 3.)

8. Lelkipásztori eljárás a vegyes házasságokkal szemben. A kódex lelkükre köti az Ordináriusoknak s a többi lelkipásztoroknak, hogy

a) a híveket a vegyes házasságoktól visszatartsák (hitoktatásban, prédikációkban stb.); tehát az első feladat a v. h. megelőzése (1064. nr. 1.);

b) ha nem akadályozhatják meg,[73] minden erejükkel azon legyenek, hogy ne Isten és az egyház törvényeinek megsértésével köttessenek meg (1064. nr. 2.);

c) a plébániájukban lévő vegyesházasságokra, akár ott köttettek, akár más plébániában, gondjuk legyen s ügyeljenek, hogy a házasok ígéreteiket híven betartsák (1064. nr. 3.);

d) azok, kiket minden fáradozás mellett sem lehetett a felmentés nélküli vegyes házasságtól visszatartani, nem oldozhatók ugyan fel, de a plébános ne tévessze őket szem elől s alkalmas időben igyekezzék a házasság rendezésére vezetni.

Az *egyesült keletiek házasságjoga* az 50—54. kánonokban egyezik a C. I. C. 1060—1064. kánonjaival, csak az 1064. nr. 4. maradt el az 54. kánonban.

9. A vegyes házasssság megkötése.

Ha a felek az egyház követelményeinek megfeleltek, kieszközlendő a felmentés. Annak megérkezte után érvényesen és megengedett módon köthetnek eljegyzést, éspedig a lényeges forma betartásával.

Az általános jegyes-vizsgálat elvégzendő. A különös, a házastársak kötelességeiről való kioktatást illetőleg szintén, a hitigazságokra való kioktatást illetőleg azonban és a gyónásáldozásra való buzdítást illetőleg csak a kat. félre vonatkozólag.

Hirdetni a vegyes házasságot nem kell, hacsak az Ordinárius jónak nem látja, feltéve, hogy ebből nem származik bot-

[73] Esetleg megakadályozható azáltal, hogy az akat. fél megtér.

rány; de ha megengedi is, a nem kat. fél vallásáról említés nem teendő. Nálunk általános engedély van a felmentett vegyesvallású jegyesek hirdetésére. (L. 12. § 2.)

Magáról a vegyes házasság megkötéséről alább tárgyalunk.

10. Különböző szertartású katolikus házassága nem vegyes házasság, hanem csak vegyes szertartásúak házassága.

A más ritusú nő a házasság megkötésekor (közvetlenül a ház megkötése után) vagy a házasság tartama alatt szabadon mehet át férje szertartására[74] s a házasság megszűnte után visszatérhet tulajdon ritusára, hacsak ez utóbbi pontot illetőleg a partikuláris jog másként nem intézkedik.[75]

Latin és keleti szertartású szülők gyermeke az atya ritusa szerint keresztelendő meg (illetve ahhoz tartozik még akkor is, ha e szabály elhanyagolásával vagy szükségből más ritusú pap keresztelte meg: 98. § 1.), hacsak a partikuláris jog másként nem intézkedik (756. § 2.). *Nálunk* régi gyakorlat és az azt megerősítő, előbb idézett kir. intimátum j) pontja alapján eddig is ez volt a szabály. A belügyminiszter 1898. febr. 14-i 13 831. számú körrendelete az 1814. évi kir. intimárumra támaszkodva úgy intézkedett, hogy az állam szemében is a vegyes szertartású szülők gyermekei az atya ritusához tartoznak és úgy anyakönyvezendők.

(L. a rendeletet *Hanuynál*, A vallásváltoztatás stb. 292. kk.)

Született protestánsok vagy kat. módon született és keresztelt, de később protestánssá lett személyek katolikus vallásba visszavehetők a külső fórumban akkor is, ha kat. életet a belső fórumban valamilyen ok miatt: pl. érvénytelen házasság miatt nem élhetnek. (Magyar Püsp. kar. 1951. nov. 6-i határozata. Id. Pécsi Püspöki körlevél 2021/1951. sz.)

[74] Máskülönben szigorúan tilos az önhatalmú ritus-változtatás, hanem csakis pápai engedéllyel lehetséges (98. § 3.), 1929 óta a pápai nuncius engedélyével. 1940. nov. 23. óta („Quo firmior" AAS. XXXIII. 28.) ismét csak a S. C. Or. engedélyével.

[75] *Nálunk* az idézett kir. intimátum tiltotta ugyan a vegyes szertartású házasoknak a ritus-cserét *(j)* pontban s csak böjt tekintetében tett némi könnyítést, óhajtva, hogy ha mindkét fél a saját böjtjeit külön-külön nem tarthatja meg, felmentéssel segítsenek rajtuk a püspökök *(c)* pont. (de e pontban a kódex nem tartja fenn a vele ellenkező partikuláris jogot), (csak a tekintetben tartja fenn, amennyiben a kódextől eltérőleg tiltja a házasság megszűnte után a feleségnek a saját ritusára való visszatérést), azért most már a ius commune szabálya van érvényben nálunk is.

26. § A vegyes házasság meg a felekezetek és az állam[1]

A vegyes házasságra vonatkozó *katolikus* egyházjog előadása a mi feladatunk. De mivel a vegyes házasság a felekezetközi kérdéseknek egyik legfontosabbja, nem érdektelen a protestáns felekezeteknek és az államnak e tekintetben elfoglalt álláspontja sem.

A) A protestáns felekezetek, volt idő, mikor lényegileg épp úgy kezelték a vegyes házasságot, mint a kat. egyház, azaz híveiket attól visszatartani s azokat, valamint gyermekeiket felezés nélkül a maguk számára biztosítani igyekeztek.[2] Újabban azonban a kat. egyház reverzális-prakszisát és a csak protestáns templomban kötött vegyes házasságoknak a kódex által nálunk is bevezetett semmiségét serelmezik. Magát a vegyes házasságot megengedik s a sexus sexum sequitur elvét szeretnék uralomra juttatni. Egyelőre azonban igyekeznek a maguk javára szerezni reverzálist és azokat, akik a kat. vallás javára adnak reverzálist, súlyos büntetésekkel sújtják, jelentékenyen súlyosabbakkal, mint a kat. egyház (az Úrvacsorától és az egyháztagok számára meghatározott összes jogoktól való megfosztás és az ilyen engedetlen egyháztagok nevének kihirdetése a szószékről). Katolikus részről legkevésbé sem nehézményezik a protestánsoknak ilyen eljárását. Mi valljuk azt, hogy mindegyik felekezet a maga érdekeinek és szükségleteinek szemmel tartásával intézheti ügyeit. De elvárjuk, hogy nekünk katolikusoknak se vegye senki rossz néven, ha ugyanazt tesszük. A katolikus egyháznak a vegyes házasságokra vonatkozó joga és annak az új kódex által bevezetett azon pontja, hogy ezentúl a lé-

[1] *Scherer* II. 130. § IV.; *Sägmüller* 149. § II.; *Hanuy*, A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szempontjából. Pécs, 1903; Ua. A vegyes házasságok jogtörténete különös tekintettel Magyarországra. Pécs, 1904; Ua. A vallásváltoztatás az egyházjog és a magyar államjog szerint. Pécs, 1905; *Kováts Gyula*, A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, Bpest, 1883; *Kérészy Zoltán dr.*, A „Ne temere" decretum tekintettel a jogtörténelmi előzményekre, Bpest, 1909; *Karácsonyi János*, Magyarország egyháztörténete, Nagyvárad, 1915; *Roskovány*, De matrimoniis mixtis, 1842—1888; *Tauber* § 146; *Szeredy*, II. §§ 491., 421.; *Várady L. Á.*, Lonovics József római küldetése 1924; *Kérészy Z.*, Az új egyházi törvénykönyv és a vegyes házasságok 1919.; *Salacz Gábor*, A magyar kultúrharc története 1890—1895. Pécs, 1932; *Madarász István dr.*, A vallásváltoztatás magyar közjogi szempontból. Budapest, 1938. *Meszlényi A*, A jozefinizmus kora Magyarországon, Budapest, 1934.

[2] *Scherer* II. 410. l.; *Friedberg E.* Lehrbuch des kat. u. ev. Kirchenrechts, 1909[6] 460. l.; *Eichmann*, Das Mischehenrecht 7. l.

nyeges forma nélkül kötött vegyes házasságok mindenütt, Magyar- és Németországban is érvénytelenek, nem a protestantizmus ellen irányul, hanem kizárólag belső egyházi szempontokat követ, mint a neves protestáns egyházjogász: *Ulrich Stutz* is elismeri.[3] „Grandiózus következetesség folyománya", mondja egy másik protestáns egyházjogász, *Hermann Henrici.*[4] A vegyes házasságok az egyháznak óriási veszteségeket okoznak. Senki sem kívánhatja tőle, hogy saját kárára tartson fenn a vegyes házasságot előmozdító afféle kivételes intézkedést, mely érvényesnek ismeri el a katolikusnak forma nélkül kötött vegyes házasságát. Az új házasságkötési forma nem a protestánsok ellen irányuló szabály, csak azt írja elő egységesen, hogy a katolikus akár katolikussal, akár nem katolikussal lépjen házasságra, az előírt alakszerűséget tartsa be. Ne lásson tehát abban magára nézve sérelmet egyik felekezet sem. A reverzálisok kérdésében pedig hitelvi okokból kell az egyháznak eddigi gyakorlatát fenntartani.

B) Amióta a protestáns felekezetek az egyes országokban államjogi elismertetésben részesültek s így törvényes létet nyertek, az á l l a m o k is szabályozni kezdték a vegyes házasságok ügyét és rendelkezéseik többnyire ellentétben álltak az egyházi törvényekkel. Arról az időről van szó, amikor még nem volt polgári házasság, hanem államjogilag is az egyházi házasságkötés volt előírva, főképpen a XVIII. századról és a XIX. elejéről. Ezen idők abszolutisztikus, jozefinista eszméknek hódoló rendőrállama arra az esetre, mikor a kauciók megtagadása miatt nem dispenzált vegyes házasságoknál a kat. plébánosok kötelességükhöz híven nem akartak közreműködni, maga gondoskodott a házasság megkötéséről, vagy az ellenkező kat. plébánost kényszerítve, hogy kauciók és felmentés nélkül is adja össze a feleket, vagy a másik fél lelkészét hatalmazva fel az államjogilag érvényes közreműködésre, vagy pedig a szükségbeli polgári házasságot léptetve életbe. Az állam beavatkozásának tere volt még a vegyesházassági ügyek illetékes bíróságának és a gyermekek vallásának megállapítása.

A jozefinista idők papsága alkalmazkodott az állami rendelkezésekhez és azok végrehajtásából keletkezett több helyütt a vegyes házasságok körüli ama laza gyakorlat, melyről az előző § 4. pontjában volt szó. A XIX. század első felének vége felé azonban Európa-szerte

[3] Zum neuesten Stand des kath. Mischehenrechts im Deutschen Reiche, 1918, 15. l.

[4] Das Gesetzbuch der kath. Kirche, 1918, 73. l.

emelkedőben volt a katolikus öntudat s az egyházellenes állami rendelkezéseket már nem voltak hajlandók szó nélkül teljesíteni. Innen keletkeztek az említett időben nem egy helyen fellobogó vegyes házassági harcok, melyek a lelkiismereti szabadság győzelmével s az államnak e térről való visszavonulásával végződtek.

Amióta majd mindenütt polgári házasság van, megszűnt az egyház és állam közti összeütközéseknek a vegyes házasságok megkötéséből származó lehetősége. Az ilyen házasságokból származó gyermekek vallási hovatartozandóságát azonban a legtöbb állam ma is közjogi érdekű dolognak tartja és közjogi jellegű szabályokkal rendezi, és e jogszabályok többnyire ellentétben állnak az egyháznak ide vonatkozó előírásaival. Vannak országok, ahol a vegyes házasságból származó gyermekek a törvényes apa vallásában nevelendők, másutt a nembeli szülők vallásában, ismét másutt a vegyes házasok közjogi hatályú egyezségben állapítják meg a gyermekek vallását. Egyes országokban megegyezhetnek, de az egyezségnek nincs közjogi hatálya; vannak helyek, ahol alakszerűségek nélkül, és olyanok, ahol törvényesen előírt formában kötendő meg az egyezség, hol csak a házasság megkötése előtt, hol utána, hol pedig előtte vagy utána. Néhol megváltoztatható, másutt nem.[5]

C) Magyarországon a XVII. századig nemigen lehet szó vegyes házasságról. Kánonjogi szempontból akkoriban nálunk is az általános egyházjogi szabályok voltak érvényesek, melyek szerint csakis abiurata haeresi lehetett akatolikussal házasságra lépni. Államjogilag sem volt lehetséges a vegyes házasság, hiszen egyetlen felekezet sem volt még akkor államjogilag elismerve. Az eretnekek ellen az I. Mátyás[6] és II. Ulászló[7] alatt hozott szigorú törvények a XVI. század folyamán is érvényben voltak, sőt az 1525. évi rákosi—hatvani országgyűlésen ki is bővítették.[8] Igaz, hogy a bécsi békét megelőző időkben az akkori zavaros közállapotok miatt végrehajtásukról szó sem lehetett s a protestantizmus rohamosan terjedt, vegyes házasságok mind-

[5] L. *Hanuy*, A vallásváltoztatás az egyházjog és a magyar államjog szerint Pécs, 1905, 56—62. l. Az egyes országoknak idevonatkozó intézkedéseit, l. még *Wernznél*, IV. 590[6]; *Chelodi* i. m. nr. 60.: *Heiner* Grundriss des kath. Eherechts[6] 59. l. kk.

[6] 1462. évi I. decr. 2. cikk 13. §-a.

[7] 1495. évi II. decr. 4. cikk 12. §-a.

[8] II. Lajos 1525. évi IV. decr. 4. §-a.

amellett az említett okokon kívül azért sem jöttek létre, mert a protestánsok is tilalmazták azt (pl. az 1626. évi komjáthi zsinaton).[9]

A XVII. század folyamán azonban eltértek e felfogástól s kezdték megengedni a vegyes házasságot, ha remény volt a gyermekek protestáns nevelésére.[10] A kat. plébánosok hasonló eljárással feleltek s a kánonjogi tilalmat figyelembe nem véve, közreműködtek a házasságkötésnél, ha a hittől való elpártolás veszedelme nem állott fenn s remélhető volt a gyermekeknek, vagy azok egy részének katolikus nevelése. *Keresztély Ágost* esztergomi bíboros érsek idejében ez már annyira elterjedt gyakorlat volt, hogy az érsek 1715 és 1716-ban egyházmegyéje plébánosaihoz körrendeletet intéz, melyben a vegyes házasságot tilos dolognak mondja, de megengedi mégis azon esetre, ha nem akadályozható meg s a nemkatolikus fél írásbeli ígéretet ád arra nézve, hogy a kat. hitvest nem fogja vallásában háborgatni, sem az eretnekségre csábítani, másrészt megígéri összes gyermekeinek kat. nevelését.[11] A kauciós rendszer ilyenformán Magyarországon már vagy 50 éve szokásos volt, mikor XIV. Benedek révén az egyetemes egyházi joggyakorlatban meghonosodni kezd.

A *reverzálisok* (így nevezték a kauciókról a nemkatolikus fél által kiállított iratot már Keresztély Ágost rendeletei előtt) eleinte nem bizonyultak elég hatályosnak, mert vagy megtagadták a felek s akat. lelkész előtt léptek házasságra, vagy ha megadták is, nem tartották be, kikényszeríteni pedig nem lehetett, nem lévén állami hatályuk. Miért is a katolikusok azt kezdték követelni, hogy mondassék ki törvényben, hogy a vegyes házasság csak kat. pap előtt köthető (lévén a kat. vallás az uralkodó) s az ebből származó gyermekek mind katolikusok. Így volna legkönnyebben elérhető, amit a reverzális céloz.

Az 1715. évi országgyűlésen a vallási ügyek rendezésére kiküldött Commissio religionaria valóban ily értelmű javaslatot[12] terjesztett III. Károly elé, de az általa 1731-ben kiadott *Resolutio Carolina* csak any-

[9] L. *Hanuy*. A v. h. jogtört. 56. l.

[10] A protestáns lelkész előtt kötött házasságok nálunk a trienti formának a XVII. század folyamán per observantiam bekövetkezett érvényrejutása előtt feltétlenül érvényesek voltak. Sőt a trienti forma befogadása után sem voltak kivétel nélkül érvénytelenek, mert ahol a protestánsoknak parochiális szervezkedése megelőzte a trienti forma befogadását, ott azok mentek maradtak alóla s e mentességet a velük házasságra lépő katolikussal is közölték s így vegyes házasságuk clandestine kötve is érvényes volt. (Vö. *Kérészy* i. m. 61. l.)

[11] *Hanuy* i. m. 62.; *Roskovány*, De matrimoniis mixtis II. 433. l.

[12] *Roskovány* II. 346. l.

nyit ír elő, hogy a vegyes házasságok a kat. plébános előtt köttessenek; a gyermekek vallásáról nem rendelkezik.[13] Emiatt, úgy látszik, el is maradt sokszor az egyházjog-előírta kauciók megkövetelése a vegyes házasságok alkalmával, miért is Mária Terézia 1749. évi rendeletével buzdítja a plébánosokat, hogy bono modo vegyenek a vegyes házasságra lépni kívánó felektől reverzálist; 1756-ban kimondja, hogy az így kieszközölt reverzális kikényszeríthető, 1768-ban pedig, hogy ezentúl csakis ilyen, a kat. vallás javára adott reverzális mellett szabad a vegyes vallású házasulandókat összeadni. Arról azonban nem volt intézkedés, hogy milyen vallásúak a gyermekek, ha nemkat. lelkész adja össze a feleket.

II. József 1781. október 15-én kiadott türelmi rendeletével a reverzálisokat eltörli s a gyermekek vallásáról úgy intézkedik, hogy ha az atya kat., minden gyermek katolikus; ha az atya akatolikus, a gyermekek nem szerint követik a szülőket.

Az 1790-1:XXVI. tc. 15. és 16. §-ai a II. József-féle rendelkezéseket némileg a katolikusok javára változtatják meg. Eszerint ugyanis 1. a vegyes házasság mindig a kat. plébános előtt kötendő meg;[14] 2. vegyes házasság körüli perekben a kat. szentszékek illetékesek; 3. a gyermekek vallását illetőleg, ha az atya kat., minden gyermek katolikus, ha az anya katolikus, a fiúk követhetik az atya vallását. A törvény a reverzálisokról nem szól, de II. Lipót is, I. Ferenc is kifejezetten kimondta, hogy az 1790-1:XXVI. tc. a reverzálisok szabadságát és érvényességét nem törölte el, 1807. okt. 2-án kelt rendeletével pedig véglegesen szabályozta I. Ferenc a reverzálisok ügyét olyképpen, hogy kat. apától sohasem kell elfogadni reverzálist, mert a törvény szerint ilyenkor úgyis minden gyermek katolikus; a nem kat. apától önként adott reverzálist szabad elfogadni (de nem követelni), mert a törvény ilyen esetben csak a leányokat biztosítja a katolikus vallásnak.[15] De ha megtagadja is a reverzálist, össze kell adni őket.

E rendelkezések hatása alatt vált annyira lazává a gyakorlat a vegyes házasságok körül. Kiment a szokásból a felmentés kérése és a nem reverzálisos vegyes házasságot is megáldották aktív asszisztenciával.

[13] *Hanuy* i. m. 66. l.; *Kérészy* i. m. 65. l.

[14] De az érvényesség feltétele alatt persze csak akkor, ha a protestáns fél is kötve volt a trienti forma által. (Vö. *Kovats Gyula*, A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, Bpest, 1883, 128—134.; *Kérészy* i. m. 67—71.)

[15] *Hanuy* i. m. 73. l.

A protestánsok egyébként folyton elégedetlenek az 1790-1:XXVI. tc. s az azt követő intimátumok miatt. Az 1825., 1827. és 1832—1836. évi országgyűléseken a reverzálisok eltörlését követelték.[16] Ugyanezen időben folytak Poroszországban is a vegyes házassági küzdelmek (a „kölni eset"[17]), melyeknek eredménye ott a fegyelem megjavulása lett. A lelkesedés mihozzánk is átcsapott s kezdenek a plébánosok az egyházjog előírásaihoz szigorúbban ragaszkodni, — Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök 1839. márc. 15-én pásztorlevelet ad ki, utána nemsokára Instrukciót, mely szerint reverzális nélkül a vegyes vallású jegyesektől az egyházi áldás megtagadandó, de tekintettel mégis az 1790-1:XXVI. t.-cikkre, adassék meg a *passzív asszisztencia* (melyet a S. C. C. a szepesi püspöknek már 1795-ben megengedett.)[18]

Az 1839—1840-i országgyűlésen nagy harc folyt a püspök ellen. Az egész püspöki kar magáévá teszi Lajcsák álláspontját s az ő elvei alapján álló körlevelet és instrukciót bocsát ki 1840. júl. 2-án, előzőleg pedig egy a Szentszékhez intézendő felterjesztést írtak alá s átnyújtásával Lonovics József csanádi püspököt bízták meg, melyben a passzív asszisztencia jóváhagyását kérték és útbaigazítást arra az esetre, ha a magyar országgyűlés azt a máris elfogadott javaslatot törvényerőre emeli, mely szerint a vegyes házasság nemkatolikus lelkész előtt is megköthető. Hosszas tárgyalások után Lonovics kieszközölte 1841. ápr. 30-i kelettel a „Quas vestro" brévét, mely megengedi a nem dispenzált vegyes házasságok számára a passzív asszisztenciát,[19] s az ugyanaz nap kelt *Lambruschini-féle instructiót*, mely szerint a nem kauciós vegyes házasságok kihirdethetők s érvényesek a trienti forma nélkül is.[20]

[16] L. *Hanuy* i. m. 82. l.
[17] L. *Hanuy* i. m. 90. l. kk.
[18] *Roskovány* i. m. III. 366. l.
[19] A kauciós vegyes házasságoknál pápai felmentés kérése a „Quas vestro" után sem lett még jóideig szokásos, sőt régi szokás folytán még a püspöknek sem jelentették be a vegyesházasságokat. Az 1858. évi esztergomi tartományi zsinat alapján vált általánossá a pápai felmentés gyakorlata. (*Hanuy* i. m. 129—131. l.) *Hermann Egyed:* Lonovics J. római küldetésének (1840—41) belpolitikai és diplomáciai előkészítése.
[20] Magyarországon hatályon kívül helyeztetvén a tisztán akatolikus és a vegyes házasságokra nézve (a Lambruschini-féle Instructio által) a trienti forma, érvényesek voltak azok, akárhogyan jöttek létre. Akkor is, ha tisztán polgárilag köttettek, mint azt a S. C. Inqu. 1897. aug. 18-án kelt válasza az esztergomi érseki helynök felterjesztésére kimondotta. (Közzététetett a rescriptum 1903-ban.) Előzőleg ez vitás kérdés volt kánonjogászaink közt. A római magyarázat álláspontját vallották már régebben: *Kováts Gy.*, i. m. 114. l.; *dr. Kokas János*, A

Az 1844:III. tc. csakugyan kimondta, hogy ezentúl az evangélikus lelkipásztor előtt kötött házasságok is törvényesek s ezzel a Lambruschini-instructio kedvezményét civilis jogi hatállyal ruházta fel.[21] Az 1848:XX. tc. 6. §-a kiterjeszti ezt a görög-keletiekre is.

A *gyermekek vallása* egészen 1868-ig maradt az 1790-1:XXVI. tc. szerint. A reverzálisok szabadsága és érvényessége is fennállott.[22]

Az *1868:XLVIII. tc.* a vegyes házassági válóperekről úgy intézkedik, hogy az 1790-1:XXVI. t.-cikktől eltérőleg az akat. felet illetőleg ezentúl nem a kat. szentszékek illetékesek, hanem a görög-keletiekre, unitáriusokra s az erdélyi protestánsokra nézve egyházi törvényszékeik, a magyarországi protestánsokra nézve pedig a világi törvényszékek.[23]

Az 1868:LIII. tc. szerint vegyes házasság az is, ha különböző felekezetbeliek egymás közt lépnek házasságra. (Eddig a vegyes házasság fogalmával vele járt, hogy az egyik fél kat. legyen.)[24] A 9—10. §§ a vegyes házasság hirdetésére vonatkozó régebbi jogszabályokat kiterjesztik az összes bevett vallásokra s szabályozták azt az esetet, ha az egyik fél lelkésze megtagadná a kihirdetést vagy a megtörtént hirdetések igazolását, illetve elbocsátó levelet. A 11. § megújítja a házasság megkötéséről az 1844:III. tc. jogszabályát, de kiterjesztve az összes bevett vallásokra, (hogy ti. a vegyes házasság bármelyik fél papja előtt érvényesen megkötheto.) A 12. § kimondja a reverzálisok érvénytelenségét[25] és szabályozza a következő §-okkal együtt (12—17) a gyermekek vallását.[26] Eszerint:

különböző vallású[27] szülők gyermekei nem szerint követik a szülőket. Ha az egyik szülő vallást változtat, ugyanazon nembeli 7 éven

---

házasságkötés és a vegyes házassági kötések érvényessége, Győr, 1898, 505. lapon. (L. *Hanuy*, A v. h. jogtörténete, 159. l. k.), Ugyanaz az Instructio 1. pontjában kimondja, hogy a pápának különös módon fenntartott kiközösítés büntetése, mely eretnekpártolás címén az „Apostolicae Sedis" konstitució szerint a kath. felet érte, nem áll be, ha a házasság csupán polgárilag köttetik anélkül, hogy nemkatolikus pásztor elé mentek volna házasságkötés céljából. (*Hanuy* i. m. 224.)

[21] *Kérészy* i. m. 81. l.

[22] *Hanuy* i. m. 134. l.

[23] *Hanuy* i. m. 134.[3]

[24] „Ezentúl is érvénytelen" mondja a törvény szövege, holott eddig érvényes volt. (L. *Hanuy* i. m. 135. l. k.)

[25] L. *Hanuy*, A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és magyar közjog szempontjából Pécs, 1903. 31. l. kk.

[26] Az akkori bevett vallások értendők.

aluli és születendő gyermekei követik, a 7 éven felüliek maradnak a régi vallásban. (1868:LIII. tc. 12., 14. §).

Törvénytelen gyermekek anyjuk vallását követik. Ha ez vallást változtat, 7 éven aluli gyermekei mind utána mennek, a 7 éven felüliek maradnak. (1868. LIII. tc. 16. §).

Ezen szabályokon nem változtat az, ha idővel a szülők valamelyike meghal, vagy a házasság államilag felbontatott (1868:LIII. tc. 13. §).

Az 1868:LIII. tc. után a felek nem adhattak államjogi hatállyal bíró, kikényszeríthető reverzálist. De mivel a törvény rendelkezései ellenére sem lehetetlen, hogy a vegyes házasságból származó s államjogilag nem kat. gyermek katolikus módon kereszteltessék meg és neveltessék, a S. C. Inqu. 1870. jan. 16-án a püspöki kar kérdésére azt felelte, hogy dispenzálható a vegyes vallás akadálya az 1868. évi törvény után is, ha kilátás van arra, hogy a felek az immár csak magánjellegű, államjogilag nem jogerős ígéretüket az összes gyermekek kat. nevelésére vonatkozólag meg fogják tartani.[27] Ennek alapján a kat. plébánosok tovább is kivették a felektől a reverzálist, közreműködtek házasságuk megkötésénél s megkeresztelték a gyermekeket akkor is, ha államjogilag nem voltak katolikusok. A protestáns lelkészek büntető perrel támadták meg az olyan kat. papot, aki a törvény szerint a protestáns valláshoz tartozó gyermeket megkeresztelte s keresetüket az 1879:XL. tc. 53. §-ára alapították, mely 2 hónapig terjedhető elzárással és 300 Ft-ig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja azt, aki életkorának tizennyolcadik évét be nem töltött egyént az 1868:LIII. tc. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz. A bíróságok azonban felmentették az ilyen elkeresztelő papokat (a budapesti kir. ítélőtábla a soproni esetben 1880. dec. 29-én,[28] a m. kir. kúria 1882. márc. 24-én a tatai esetben).[29]

Trefort Ágoston v. és közoktatásügyi miniszter egy rendelettel (1884. július 11-én) akart a törvénynek érvényt szerezni, melyben kimondta, hogy az „elkeresztelő" lelkész tartozik a keresztelési kivonatot 8 nap alatt áttenni az illetékes hitfelekezeti lelkészhez, ellenkező esetben alkalmaztatni fog rá a fent idézett 53. §. A bíróságok azonban ezen idő után is rendszerint felmentő ítéletet hoztak.

[27] *Kérészy* i. m. 86. l.; *Hanuy*, A v. h. jogtörténete 138. l.

[28] L. *Szeredy*, Egyházjog[3] II. 1135. l.; *Hanuy* i. m. 141. l.

[29] Azzal az indokolással, hogy az 1879 : XL. tc. 53. §-a nem az öntudatlan kisdednek megkeresztelését, hanem cselekvőképes személynek törvényellenes felvételét akarja büntetni. (L. *Szeredy* i. h., *Hanuy* i. m. 142. l. k.)

A kat. papok megtörésére gr. Csáky Albin v. k. miniszter 1890. február 26-án új rendeletet adott ki, mely szerint az anyakönyvi kivonatot az illetékes hitfelekezeti lelkészhez át nem küldő elkeresztelő pap anyakönyvi kihágást követ el s első ízben 10—50 Ft, ismétlés esetén 100 Ft-ig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandó. Ettől kezdve sok zaklatásnak voltak kitéve a kat. papok, kik tovább is folytatták a vegyes házasság körüli eddigi eljárást és a püspökök által megengedett modus vivendit igénybe nem véve, a keresztelési bizonylatot nem adták ki.

A katolikusok kívánsága az egész harc alatt az 1868:LIII. tc. revíziója s a szülői jog szabadságának biztosítása volt. Hosszú küzdelmek után[30] el is érték céljukat, de az 1868:XIII. t.-cikket módosító 1894:XXXII. t.-cikkel egy időben emelkedett törvényerőre a polgári házasságot és állami anyakönyvezést behozó 1894:XXXI. és XXXIII. tc. is.

A *m. h. t.* (1894:XXXI.) nem ismerte a vegyes vallás akadályát.[31] Elvesztették hatályukat az 1868:LIII. tc. 9—11. §-ai. A vegyes házasságokat illetőleg még csak az abból származott gyermekek vallása érdekelte az államot. Erről az *1894:XXXII. tc.* intézkedett eképpen:[32]

a) Ha a bevett[33] vagy a törvényesen elismert[34] különböző vallásfelekezetekhez tartozó házasulók gyermekeik vallására megegyezni akarnak, a házasságkötés előtt kell azt tenniök és vagy az atya, vagy az anya vallásának (nem pedig egy harmadiknak) javára szólhat a meg-

[30] L. a 4. § B) pontja végén.

[31] Nem is ezt az elnevezést használja, hanem a „különböző vallású felek közti házasságról" beszél. Az 1895 : XLII. tc. az izraelita vallást is bevett vallásnak nyilvánítja s a zsidók és keresztények közti házasságot a „vegyes házasságok" közé sorolja.

[32] L. *Hanuy*, A keresztség kiszolgáltatása ... 36. l. kk.; U. a. A vallásváltoztatás az egyházjog és a magyar államjog szerint Pécs, 1905. 165. l. kk.

[33] Bevett vallásfelekezetek Magyarországon 1. a latin, görög és örmény szertartású katolikus; 2. a református; 3. az ág. evangélikus; 4. a görögkeleti szerb és román; 5. az unitárius; 6. a zsidó. (V. 9. 1895 : XLIII. tc. 6. §.) A zsidó vallást az 1942 : VIII. tc. elismert vallássá fokozta le. A 200—1945. M. E. rendelet újból bevett vallássá tette.

[34] Törvényesen elismert felekezet a vk. min. 77.092 1905. sz. rendelete alapján a baptista, (u.a. min. 1347/1907. sz. rendelete szerint csakis budapesti egyházközségük tekintendő törvényesen megalakultnak, melyhez 1933. végén 526 állomás tartozott) és az 1916 : XVII. tc. szerint az iszlám.

egyezés. Kötendő a közjegyző előtt (közokiratilag), vagy a kir. járásbíró, polgármester, főszolgabíró előtt. (1. §).[35]

A járásbíró akkor is jogosítva van a megegyezés írásbafoglalásánál eljárni, ha a járásbíróság székhelyén közjegyző van és a közjegyző akadályozva nincsen. (I. m. 12628/1932. VIII.).

Megköthető a polgármester vagy főszolgabíró törvényszerinti helyettese előtt is, ti. a polgármesterhelyettes, vagy azon tisztviselő előtt, kit a város szervezési szabályrendelete a polgármester helyettesítésére kijelöl s a szolgabíró előtt. Azt a körülményt, hogy a szolgabíró milyen alapon járt el a megegyezés kötésénél, a megegyezésre készült jegyzőkönyvben, a szolgabíró aláírása felett fel kell tüntetni. (Bm. 60.439/926. V.) A felvett jegyzőkönyv hiteles másolatát a járásbíró, polgármester, vagy főszolgabíró legkésőbb a felvétel napját követő 3 nap alatt kiadja kérelemhez képest az egyik vagy mindkét félnek és mindenesetre hivatalból megküldi a házassági anyakönyvvezetőnek, illetve annak a polgári tisztviselőnek, aki előtt a felek házasságukat megkötni kívánják. (V. M. 1674—1895. sz. 4. §.) — A házasulók a megegyezést közös beleegyezéssel a házasságkötés előtt megváltoztathatják és vissza is vonhatják. (Bm. 5175/1896.), de érvényesen csak azoknak az

[35] A járásbíró, polgármester, főszolgabíró a felvett jegyzőkönyv hiteles másolatát a felvétel napját követő három nap alatt kérelmükre kiadja a feleknek és hivatalból megküldi a házassági anyakönyv vezetőjének, illetve azon polgári tisztviselőnek, aki előtt a felek a házasságot megkötni kívánják. (Vall. és közokt., ig. és belügym. rend. 1674/1895 4. §). — Ha magyar állampolgár *férfi* külföldön akar vegyes házasságot kötni, akkor a gyermekek vallására vonatkozó egyezményt magyar hatóság előtt kell megkötni, ami megbízottaik által is történhetik, akiknek azonban együttesen kell jelen lenniök. (Ig. ügym. rend. 1905. május 6. II. 4463.) Az erre vonatkozó külföldön kiállított meghatalmazást hitelesíttetni kell az illető külállamban névaláírásokat (kézjegyeket) hitelesíteni jogosult közeggel. (Bm. 34.905/1901.) Ha ellenben magyar honos *nő* köt vegyes házasságot külföldi férfival, akkor a külföldi törvények szerint kell a gyermekek vallását biztosítani, mert a férjhezmenés által a nő elveszti magyar honosságát. Ha külföldi nő köt magyar honos férfiúval házasságot, a gyermekek vallására nézve megegyezés köthető, mivel a házasságkötés folytán úgy a nő, mint a születendő gyermekek magyar állampolgárokká lesznek, s ennek folytán a gyermekek vallási hovátartozására nézve a magyar törvények határozmányai irányadók. (Bm. 82.897/1903.) — Külföldiek gyermekeik vallására nézve megegyezést köthetnek, de nem jegyezhető be az anyakönyvbe. (17,542—1936. B. M. r.) Magyar állampolgár által külföldi hatóságok előtt kötött megegyezés nem érvényes. (Bm. 34.905/1901.) A trianoni szerződés következtében elcsatolt területeken székelő hatóságok előtt kötött megegyezés nem érvényes. (Bm. 68.935/1935. III.)

alakszerűségeknek megtartásával, melyeket a törvény magára az egyezségkötésre megszab. (Bm. 32.844/1937. II.) Ha a megegyezés után, de a házasságkötés előtt egyvallásúakká válnak, vagy ha a megegyezésben megállapított vallás a házasságkötéskor már egyik házasulónak sem vallása, a megegyezés erejét veszti. Ha a megegyezésre lépett felek házassága bíróilag felbontatik, az ennek folytán (a jövőre nézve) érvényét vesztett megegyezés később akkor sem éled fel, ha a felek új házasságot kötnek egymással. (Bm. 1896, 5175.)

Ha a megegyezésre lépett szülők valamelyike vallást változtat, a megegyezés ereje megmarad (vagyis a 7 éven aluli gyermekek nem mennek vele, mint az 1868:LIII. tc. 4. §-a megengedi).

A kötött megegyezés még közös akarattal sem változtatható meg. Kivétel egy eset: ha a szülők az egyik félnek vallásváltoztatásával egy vallásra, éspedig nem a megegyezett vallásra kerülnek, akkor új megegyezést köthetnek 7 éven aluli és születendő gyermekeik vallását illetőleg az ő mostani közös vallásuk javára.[36] Sőt 7 éven felüli, de még nem 18 éves gyermekeik is követhetik az új vallásra a szülőket gyámhatósági engedéllyel. (3. §.) Az ilyen áttérés alakszerűségeit a v. k., igazságügyi és belügyi miniszterek által 1674/1895. eln. sz. a. kibocsátott rendelet szabályozza.[37]

E rendelet 7. §-a szerint a felszerelt kérvény az illetékes árvaszékhez terjesztendő (azon törvényhatóság árvaszékéhez, melynek területén a gyermekek községi illetősége van.) Az árvaszék a kérvényt az áttérni kívánó gyermek, szülők és ha nem a szülők volnának a gyermek törvényes képviselői, a törvényes képviselő kihallgatása végett kiadja az illetékes polgármesternek vagy főszolgabírónak. Esetleg a gyámhatóság is kihallgatja a gyermeket. A gyámhatóság beleegyezésének megadása után az áttérés az 1868:LIII. tc. 3—8. §-aiban körülírt módon megy végbe.

b) Ha nincs megegyezés, áll az 1868: LIII. tc. szabálya, vagyis a gyermekek nem szerint követik a szülők vallását. Ha valamelyik szülő vallást változtat, ugyanazon nembeli 7 éven aluli és születendő gyermekei követik, a 7 éven felüliek nem; ha a vallást változtató fél a másik vallására tér, akkor nemcsak a 7 éven aluli és születendő gyer-

[36] Az alább említendő 205.748/1931. Bm. rendeletet a joghasonlatosság elve alapján alkalmazva azt kell mondani, hogy a megegyezés akkor is megváltoztatható, ha a vegyesvallású szülők akár egyidőben, akár egymásután egy harmadik közös vallásra térnek át. (L. *Madarász*, i. m. 59. kk. l.)

[37] L. e. rendeletet *Hanuy*, A vallásváltoztatás... 167. s. k. lapján.

mekek követik a szülők közös vallását, hanem a 7 éven felüliek is követhetik gyámhatósági engedéllyel (1894:XXXII. tc. 2. és 4. §). Újabban egyesek (Madarász I.: A vallásváltoztatás, 47. l. Somogyi: A reverzálisok, 1933. 28. l.) azt tanítják, hogy a vegyes vallású vallását változtató szülő nembeli gyermekei a vallását változtató nemükbeli szülőt csak akkor követik az új vallásra, ha az a másik vallására tér.

A Bm. 205.748/1931. elvi jelentőségű döntése az 1894:XXXII. tc 4. §-a rendelkezéseinek per analogiam juris alkalmazásával kimondta, 1. hogy az ugyanazon bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezethez tartozó szülők 7 éven felüli gyermekei szintén áttérhetnek a szülők közös vallására, ha azok egy időben vagy egymást követően más bevett vagy elismert vallásra tértek át; 2. hogy arra az esetre is áll az 1894:XXXII. tc. 2. és 3. §-a, amikor a különböző bevett vagy törvényesen elismert felekezethez tartozó szülők egy időben vagy egymást követően más: nem egyik vagy másik fél közös bevett vagy törvényesen elismert vallására térnek át.

A Bm. 135.900/1930. számú határozata szerint pedig a 7. és 18. életév közt lévő gyermekek gyámhatósági engedéllyel az 1894:XXXII. tc. 4. §-a alapján a szülők közös vallására akkor is áttérhetnek, ha a különböző vallású házastársak egyike csak házastársának halála után tért át annak vallására. Államjogilag ker. vallású gyermek a szülők akarata ellenére is megkeresztelhető volt. Külföldi állampolgár gyermekére nálunk kötelező volt a hitoktatás, de az illetékes külföldi hatóság állapította meg a gyermek vallását, ezért az állami anyakönyvbe nem volt bevezethető.

Az eddigi jog szerint törvénytelen gyermek anyja vallását követte. Ha az vallást változtatott, 7 éven aluli gyermeke ment utána (1894:XXXII. tc. 5. §), a 7 éven felüliek nem, még gyámhatósági engedéllyel sem.[35]

[35] Az 1868 : LIII. tc. 15. §-át és az azt érvényben tartó 1894 : XXXII. tc. 8. §-át eddig az egyházjogászok mind úgy értelmezték, hogy az utóházasságok által törvényesített fiúk, illetőleg megegyezés esetén az összes gyermekek, 7 éven felül is az apa vallására, illetve a megegyezésben megállapított vallásra kerülnek, mert az idézett § semmi különbséget nem téve az életkor tekintetében kimondja, hogy az utóházasság által törvényesített gyermekek vallásos nevelés tekintetében a törvényesen született gyermekekkel egyenlő szabály alatt állanak. — Jóllehet ez az értelmezés megfelel a törvény szövegének, a belügyminisztérium nem annak megfelelő gyakorlatot követett, hanem csak

A gyermekek vallásos nevelését sem a szülők bármelyikének halála, sem a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtatja meg (1894:XXXII. tc. 8. §, 1868:LIII. tc. 13. §). Az örökbefogadás az örökbefogadott vallásának megváltoztatására alapul nem szolgálhat. (Bm. 35.972/1906.)

Az 1946:XXIX. tc. és a 99000—1947. B. M. rendelet a törvényes és törvénytelen származás között minden különbséget eltörölt és csak házasságban és házasságon kívül született gyermeket ismert el. A gyermekek vallásáról a rendelet még intézkedik. Ha a házasságon kívül született gyermek szülei vegyes vallásúak, a leány az anya vallását követi, a fiú ha 7. évét még nem töltötte be, az atyjának teljes hatályú atyai elismerő nyilatkozata keltétől, illetve az atyaságot megállapító bírói ítélet jogerőre emelkedésétől számított 6 hónap alatt az atyának kifejezett kívánságára az atya vallását követi, amennyiben ez a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik. (99000—1947. B. M. 34. §.) Ennek alapján, ha kat. anyának fiúgyermekéről van szó és az atya nem katolikus és ennek kívánságára a fiú nemkatolikus vallású lesz — nem keresztelhető meg, mert kat. nevelése nincs biztosítva. Ha az anya nem katolikus, az atya viszont az, a fiúgyermek vallása katolikus és megkeresztelhető. Ha az atyai elismerő nyilatkozat vagy az atyaságot megállapító bírói ítélet vagy az anya utólagos házasságkötése alapján a gyermek 3. életévének betöltéséig az atya neve nem volt az állami anyakönyvbe bejegyezhető, atyaként képzelt személy jegyzendő be az 1946:XXIX. tc. 22. §-a szerint és a gyermek vallásaként az anya vallása. Ha a házasságon kívül született gyermek anyja a gyermek születése után házasságot köt és a férj a házasságkötést megelőzően anyakönyvvezető előtt nem jelentette ki, hogy a gyermek tőle származik, a gyermeket születése idő-

---

a hét éven aluli gyermekre nézve ismerte el az utóházasság által beállott törvényesítés következtében a vallásváltozást (a fentidézett Bm. és Im. 99.156/1914. rendeletben.) — L. erre vonatkozólag *Madarász* i. művét a 70. kk. lapokon.

pontjára visszaható hatállyal ebből a házasságból születettnek kell tekinteni. (i. t. 20. §.) A gyermek vallása pedig így alakul: a) ha a szülők a házasság megkötése előtt egyezségre nem léptek, a gyermekek úgy tekintetnek, mintha kezdettől fogva törvényesek lettek volna (1868:LIII. tc. 15. §), vagyis a fiúk követik az atya vallását, ha alul vannak 7 éven, a 7 éven felüliek nem (B. M. és I. M. 99156—1914). b) Ha egyezséget kötnek, ez kihat nemcsak a születendő, hanem a már megszületett összes gyermekekre is, ha alul vannak 7 éven, akik minden alakszerűség nélkül követik a megegyezett vallást, c) ha az utólagos házasságot kötött szülők vallást változtatnak, érvényesek a fenti szabályok.

A házasságon kívül született gyermekek egyházi anyakönyvezéséről a magyar egyházmegyék körleveleikben 1948 elején előírták, hogy az említett gyermekek egyházi anyakönyvezésénél továbbra is az egyházjogi előírásokat kell követni a származási rovat kitöltésében is. Hogy azonban a vezetéknév és így a személyazonosság tekintetében az egyházi és állami anyakönyvezés közti egyezőség biztosíttassék, a keresztelési anyakönyvben a következő bejegyzést kell eszközölni: a) ha már a gyermek keresztelésekor bemutatják a teljes hatályú atyai elismerő nyilatkozatot vagy az atyaságot megállapító bírói ítéletet, vagy a gyámhatósági határozatot a képzelt atya megjelöléséről, az Észrevételek rovatába ez a bejegyzés vezetendő be: „Az itt bejegyzett gyermek a természetes atyának, N. N. róm. kat. vallású férfiúnak teljes hatályú elismerése vagy az atyaságot megállapító bírói ítélet avagy N. N. képzelt személynek gyámhatóság rendeletére atyaként történt állami anyakönyvi bejegyzése alapján az 1946:XXIX. tc. értelmében az atya nevét viseli." b) Amennyiben a természetes atyára vonatkozó említett bizonyítványokat nem a keresztelés bejegyzésekor, hanem csak később mutatják be, a bejegyzéshez a vonatkozó okmányok csatolása mellett szabályszerűen kikérendő az egyházi Hatóság engedélye. A keresztelési anyakönyv idexébe a gyermek neve nemcsak any-

jának, hanem természetes atyjának neve alatt is, tehát két helyen vezetendő be. (L. Pécsi püsp. körlevél 1948. IV. 1.)

Az államfői kegyelemmel történő törvényesítés jogintézményét az 1946:XXIX. tc. megszüntette.

Az 1952. 19. sz. törvényerejű rendelet és a végrehajtásról intézkedő 9—1952. B. M. sz. utasítás még a házasságon kívül született minőséget is eltörli. Ha a gyermek atyját a születési anyakönyvezéskor az anya házassága, teljes hatályú atyai elismerés vagy bírói ítélet alapján megállapítani nem lehet, a születési anyakönyvben az atya adataira és a gyermek családi nevére vonatkozó rovatokat üresen kell hagyni és a bejegyzest az anyakönyvvezetőnek nem szabad lezárni (keltezni és aláírni.) A hiányzó rovatok kitöltésére akkor kerül sor, ha az atya adatai megállapítást nyernek vagy a gyámhatóság határozata alapján képzelt atya bejegyzését rendelik el. A születési bejegyzést ennek megtörténte után le kell zárni, keltezni és aláírni. Mivel a nem teljes bejegyzések 3 évig (a képzelt atya bejegyzéséig) fennállhatnak és abból anyakönyvi okiratokat állítanak ki, az oda beírt adatok hitelessége biztosítására az atya adatai nélkül anyakönyvezett gyermekekről nyilvántartást kell vezetni. Ebbe mindama adat belekerül, ami az anyakönyvbe. Ezt aláírja az anyakönyvvezető és a bejelentő. A kettő adatainak összehasonlítása alapján ellenőrizhető a nem teljes anyakönyvi bejegyzés hitelessége.

Az új magyar családjogi kodex: 1952 : IV. tv. lényegében fenntartotta az előbb vázolt jogállapotot, részben továbbfejlesztette azt. Ezek szerint a gyermek atyjának azt kell tekinteni, akivel az anya a fogantatási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy legalább egy része alatt házassági kötelékben állt. (35. §), ha pedig ez az eset nem áll fenn, azt a férfit, aki a gyermeket teljes hatályú nyilatkozattal sajátjának elismerte, akit a bíróság jogerős ítélettel a gyermek atyjának nyilvánított, vagy aki az anyával a gyermek születése után házasságot kötött. (36. §). Az utólagos házasságkötést, mint az atyaság megállapításának feltételét a 39. § az 1946 :

XXIX. törvényhez hasonlóan szabályozza ti. nem elismerést kíván meg, hanem csak azt, hogy a férj az általa tudott gyermekre nézve ne tegyen kizáró nyilatkozatot. Egy változás mégis van: az új törvény szerint a gyermek és a férj közt legalább 16 év korkülönbség legyen, ami eddig nem volt előfeltétel. A 40. § lehetővé teszi azt is, hogy a gyermek annak megállapítását kérhesse, hogy anyja az általa megjelölt személy. Un. képzelt atya intézményét is a törvény tovább fejlesztette, mert képzelt atya bejegyzésének az anya kérelmére bármikor helye van, 3 év eltelte csak a hivatalbóli bejegyzéshez kell. Olyan gyermeknél pedig, akinek mindkét szülője ismeretlen, képzelt szülőket lehet bejegyezni már nyomban születése után (41. §.)

Az 1894 : XXXII. tc. tehát megengedte, hogy a vegyes vallású házasulandók a házasságkötés előtt megegyezzenek gyermekeik vallását illetőleg s így lehetővé tette, hogy a kánonjog által megkívánt reverzálisnak a gyermekek vallására vonatkozó része állami jogerővel is bírjon s eképpen az eddigi erkölcsi bizonyosság jogi bizonyosságnak adjon helyet. A nm. magyar püspöki kar 1895. szept. 1-én kelt Instructiója (nr. 11.) meg is követeli, hogy a gyermekek kat. nevelése az 1894 : XXXII. tc. alapján jogilag biztosíttassék s a felmentést kérő folyamodványhoz a megkötött egyezség okmányát mellékeljék a plébániahivatalban felvett írásos megegyezéssel együtt.[39] Ezen államjogi megegyezés nélkül az 1932. jan. 14-i decretum óta a püspökök által adott felmentés érvénytelen volna és olyan rendkívüli esetekben sem szabad kérni és megadni a felmentést ezen államjogi megegyezés nélkül, amikor a felek jogi vagy erkölcsi lehetetlenség miatt nem köthetik meg azt. (Előzőleg lehetséges volt a felmentés államjogi megegyezés nélkül is rendkívüli esetekben, tisztán az egyházi fórumban adott reverzális alapján; ilyen esetekben azt remélte az egyház, hogy az iskolai akat. hitoktatás ellenére is kat házi ne-

[39] L. *Sipos*, Rendelettár 247. l.

velés révén biztosítható a gyermekek kat. vallása.[40] A sok csalódás és ígéretszegés kényszerítette az egyházat a nagyobb elővigyázatra).

1945 után a gyakorlat áttért a tisztán egyházi belhasználatra szóló reverzálisra. (A pécsegyházmegyei formulát lásd a 251. o.) Az Ordináriusok az egyházi reverzálishoz esküt rendeltek el kivenni a felektől ily szöveggel: „Végül eskü alatt kijelentjük és ígérjük, hogy valamennyi születendő gyermekünknek a kat. vallásban való keresztelését és neveltetését, ha az szükségessé válnék, államilag is biztosítani fogjuk". (Pécsi püsp. körl. 890—1952 sz. 1952 okt. 3.) Az Eskettek anyakönyvébe pedig vegyesvallású eskettek esetén az Észrevételek rovatába mindig beírandó: „Összes gyermekeik kat. keresztelését és nevelését a felek N. N. plébános előtt ekkor és ekkor kelt nyilatkozatukban biztosították. (Pécsi püsp. körlevél 53—1955.)

Magyarországból *csehszlovák szuverenitás alá* került területen a csehszlovák törvény illetve gyakorlat a vegyes házasságoknál az egyházi reverzálist fogadta el: ezt szabad volt bevezettetni az állami anyakönyvbe is és ekkor állami jogi érvényt is nyert. Az 5900—1939 M. E. rendelet a magyar vallásügyi jogszabályokat a visszatért felvidéki területekre is kiterjesztette és 1. §-ban kimondta, hogy „a házasfeleknek gyermekeik vallására vonatkozólag e területeken az 1938. nov. 2. napja után és a jelen rendelet hatályba lépése előtt (1939. júl. 1.) kötött megegyezése... érvényes, ha akár a magyar, akár az ottani 1938. nov. 2. napján hatályban lévő jogszabályoknak megfelelt." A 8110—1941. M. E. rendelet megadta a lehetőséget, hogy a rendelet hatálybalépése után legközelebb született gyermek születésétől számított 30 napon belül a vegyesvallású szülők még mindig megegyezhessenek a gyermek vallását illetőleg.

Scheffler János dr. szatmári püspök 1942 okt. 7-i püspökkari konferencián szóbahozta az előbb *román szuverenitás alatt álló* területe-

[40] A Kúria 1893. évi 7967. sz. döntvénye szerint államjogilag nem kat. gyermek gyóntatása, áldoztatása, bérmálása nem esik az 1879 : XL. tc. 53. §-a alá, azaz nem tekinthető kiskorú egyénnek a törvény ellenére más vallásfelekezetbe való felvételének. Tehát állami jog szerint nem katolikus gyermek nevelhető volt kat. módon.

ken lévő helyzetet. A 4030—1942. M. E. rendelet az előbb román területeken 1928. ápr. 22. (a román kultusztörvény életbelépésének dátuma) és 1942 jún. 30-i között kötött vegyesházasságokra vonatkozólag az év végéig megengedte a gyermek vallására nézve az utólagos megegyezés kötését. 1940 szept.-től 1942. jún. 30-ig a visszacsatolt területeken a román kultusztörvény volt érvényben, mely szerint vegyes vallású szülők közül az atya az illetékes a gyermek vallásának megállapítására és bejelentésére.

A vegyes ritusu hívek esketésére a magyar püspöki kar 1918. ápr. 26-i határozata így szólt: „A házasságkötésnek vegyes szertartású jegyeseknél is rendszerint a menyasszony plébánosa előtt kell történnie." A román területeken új joggyakorlat honosodott meg, mely az 1097. kánon 2. §-nak: „nisi aliud iure particulari cautum sit" mellőzésével mindig a vőlegény plébánosát jogosította esketésre. A szatmári és nagyváradi egyházmegyék területén a visszacsatolás után tehát kétféle jog volt érvényben: más a magyarországi és más a volt román területeken. A püspöki Kar a magyarországi joggyakorlatot egyöntetűség kedvéért a visszacsatolt területekre is kiterjesztette.

A másik eltérés abban nyilvánult, hogy a román kultusztörvény megkülönböztette a román gör. kath. „felekezetet" a katolikus latin, görög-ruthén és örmény „felekezettől". Ehhez járult a magyar reverzális törvény, minek következtében a külön szertartású katolikus hívek házasságánál reverzális köthető. Előfordult éppen ezért, hogy e reverzális ellenkezett a 756. kánon rendelkezéseivel. Az 1943. márc. 17-i püspökkari konferencia kérte, hogy e kánonellenes törvény hatálytalaníttassék, mert a magyar törvény szerint is a különböző szertartású katolikusok egyvallásúak, a gyermekek vallásáról pedig a 756. kánon intézkedik. A püspöki Kar a miniszterelnökhöz fordult ebben az ügyben és 1944 március 14-ig a Prímás nem kapott választ onnét.

Mindezek jogtörténeti szempontból bírnak ma jelentőséggel.

27. § A méltatlanok házassága[1]

1. Méltatlanok a házasság szentségére mindazok, akik *a)* halálos bűn állapotában vannak, *b)* censura alatt állnak, *c)* az egyház által tiltott társasághoz tartoznak, vagy pedig *d)* a kat. hitet teljesen elvetették, anélkül, hogy valamely akat. felekezethez csatlakoztak volna (aposztaták). De a *külső fórumban* csak akkor, ha nyilvános bűnös az, ki halálos bűnben van és vonakodik a sz. gyónáshoz járulni,[2] ha a censura alatt állóról közismert, hogy ilyen helyzetben van és vonakodik az egyházzal kiengesztelődni, ha végül az aposztatáról és tiltott társasághoz tartozóról is köztudomású ezen viszonya.[3]

[1] *Gasparri* 526—537. (473—486.); *Hanuy*, A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás, 11. [1]. kk.; *Linneborn* 21. §; *De Smet* nr. 194—196.; *Wernz—Vidal* nr. 199—203.; *Cappello* nr. 330—334.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 335.; *Knecht* § 29.; *Schönsteiner* VI. 24., 25. §.

[2] A nyilvános bűnösre nézve tehát de praecepto kötelező a gyónás, a titkos bűnösre nézve csak tanácsos (mert ez gyónás nélkül is méltóvá lehet.) L. 11. § C.

[3] Az *aposztatának* hittagadása közismert, ha szóval, írással vagy tettel nyilvánította ki, hogy már nem katolikus (notorietas facti), vagy bírói ítélet vagy saját perbeli beismerése állapította meg a hittagadást (notorietas iuris: 2197.). Az „aposztata" fogalmában benne van, hogy valamely ker. felekezetbe nem lépett be, mert ha igen, akkor heretikus vagy schismatikus. Aki a vallási kötelességeket elhanyagolja, még nem aposztata, hanem nyilvános bűnös. — *Közismerten censura* alatt áll, akire marasztaló vagy megállapító ítélet mondta ki az itt szóba jöhető excommunicatiot vagy személyes interdictumot, vagy l. s. censurával sújtott delictumot úgy követett el, hogy az közismert, és olyan körülmények közt, hogy sem titkolni, sem menteni nem lehet. A *kárhoztatott társaságok* közt legfőképpen szabadkőművesség értendő. (Először XII. Kelemen tiltotta 1738. ápr. 28-án.) Ide tartoznak még a bibliai társulatok, a nihilisták, anarchisták, guttemplerek, Old Fellows, halottégetők, Sons of temperance, Knights of Pythia-s s az irországi szinfeinok társulatai. A közönséges szociál-demokratákat illetőleg megoszlanak a vélemények legalább arra vonatkozólag, hogy ők is beleesnek-e a kárhoztatott társulatok tagjaira kimondott büntetésekbe: 2335. Vö. *Schermann*, i. m. 96. l. *Linzi Qu. Schrift* 1919. 407. k. l. — Kárhoztatott társaságnak tagja, ki a társaság szabályai szerint oda belépett; notorie tagja, kinek tagsága notorietate iuris aut facti köztudomású.

2. Mindezeknek méltatlansága nem szorosan vett jogi akadály, (mert egyenesen a szentséget, nem a szerződést érinti), hanem inkább erkölcsi akadály, melynek elhárítása nem felmentéssel, hanem megjavulással történik és ha ilyenekkel kötendő házasságról van szó, mindenek előtt erre kell törekednie a lelkipásztornak. Ha minden törekvés sikertelen marad, bizonyos feltételek mellett mégis létrejöhet a házasság.

3. Ami a közismert a p o s z t a t á k k a l (qui notorie catholicam fidem abjecerunt) és k á r h o z t a t o t t t á r s a s á g o k t a g j a i v a l (qui notorie societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti sunt) való házasságot illeti, mindenekelőtt vissza kell attól tartani a híveket (1065. § 1.) Ha ez nem sikerül, az Ordináriustól kell *engedélyt* kérni a házasságkötéshez (ilyen engedély nélkül tehát nem esketheti meg őket a plébános.) A kérvényben épp úgy, mint a vegyes vallás akadálya alól való felmentésnél elő kell adni 1. a *súlyos okot,* mely a házasságot sürgeti; 2. a *biztosítékokat* a gyermekek kat. neveléséről s a hitbeli veszedelemnek a kat. féltől való elhárításáról (anélkül, hogy pontosan a vegyes házasságnál előírt biztosítékok volnának minden esetben szükségesek). Az ilyen házasság veszedelmesebb lehet a kat. félre és a gyermekekre nézve, mint a vegyesvallású házasság, azért már természet- és tételes isteni jog alapján tilos mindaddig, míg a veszedelem elhárítva nincs. Hogy el van-e hárítva az ígéretek által és van-e súlyos ok ahhoz, hogy megengedtessék, az Ordinárius hivatott elbírálni s ha úgy találja, hogy megengedhető, megadja az engedélyt (1065. § 2).[4] Az egyházi szertartásokra és

[4] Az *aposztatákra* nézve ugyanilyen szabálya volt a régi jognak is a S. C. Inqu. 1867. jan. 30-i válasza *(Fontes* IV. nr. 998.) alapján, mely partikuláris esetben hozatott ugyan, de u. e. C. 1899. jan. 11-i decretumában *(Fontes* IV. nr. 1215.) a kat. egyház összes püspökeire kiterjesztetett. *(Gasparri* nr. 534. (484.) A *titkos társaságok* tagjaira nézve nem volt eddig általános jogszabály. A S. C. Inqu. a brazíliai püspökökhöz adott instructiója (1878. júl. 5.) és 1883. febr. 24-én in Bombaien. *(Fontes* IV. nr. 1056., 1079.) a plébánosok bölcsességére bízta az eljárást, helytelenítve azt, hogy az ilyen házasságok a szokott ünnepélyességgel köttessenek. A Szentszék 1949. júl. 1-i decretuma (AAS. XLI. 334.) az aposztaták büntetését (2314.) kiterjesztette mindazokra, akik ateista,

sz. misére vonatkozólag nem tartalmaz e kánon olyan megszorítást, mint amilyen az 1102. kánon 2. §-ában van.

Ahol a felekezetlennel kötendő házasság esetén az állami jog megengedi a gyermekek vallására vonatkozó megegyezést, követelni kell, hogy a felek ilyent kössenek.

Halálos veszedelemben vagy sürgős esetekben az Ordinárius, plébános, az 1098. kánon szerint közreműködő pap és a gyóntató épp úgy járhat el, mint szorosan vett akadályok esetén.[5]

4. Nyilvános bűnösnek[6] (publicus peccator) előbb gyónnia, közismerten censura alatt állónak (censura notorie innodatus) az egyházzal kiengesztelődnie kell. Ha megteszi, nincs semmi akadálya az esketésnek. Ha színlelt és érvénytelen is a gyónás, a külső fórumban megszűnt a méltatlanság. Ha vonakodik a méltatlan a gyónástól, illetve az egyházzal való kiengesztelődéstől, a plébánosnak nem szabad a házasságkötésnél közreműködni, hacsak *súlyos ok* nem sürgeti a házasságot, pl. a tisztán polgári házasság, vagy ágyasság veszedelme,[7] de ilyenkor, ha lehet, értesíteni kell előbb az Ordináriust.[8] (Tehát nem olyan okvetlen szükséges, mint az előző esetben.[9] 1066.)

---

materialista, keresztényellenes tanokat nyilvánosan vallanak, védenek, terjesztenek. Ezek kat. házasságot csak az 1061. (kauciók) 1102 (minden rítus mellőzése) és 1109. § 3. (pleb. hivatalban) kánonok szerint köthetnek. A S. Off. 1949. aug. 11-i deklarációja — tekintettel arra, hogy a házasság kiszolgáltatói maguk a felek — megengedi, hogy kommunisták házasságához pap asszisztálhasson az 1065, 1066. kánonok értelmében.

[5] L. a 17. §-t.

[6] A bűn nyilvános, ha általában ismeretes, vagy olyan körülmények közt követtetett el, vagy utólag olyanok a körülmények, hogy ismertté lesz (2197.).

[7] Ha csak az egyik fél méltatlan, kisebb ok elegendő, mint mikor mindkettő az.

[8] Ha a kiközösített vitandus, vagy per sententiam declaratoriam vel condemnatoriam kiközösített, súlyosabb ok szükséges, mint az egyszerűen tűrt kiközösítettek esketéséhez.

[9] Így eddig is *sz. Alfonz* tanítása (L. VI. n. 54.) és a S. Poenit 1860. dec. 10-i válasza alapján (*Gasparri* nr. 536. (485.)

5. *Nem vétkezik-e a kat.*, ha méltalannal lép házasságra? Ha megfelelő okból teszi, nem, mert méltatlannak szolgáltatja ugyan ki a szentséget és így közreműködik annak szentségtörésében, de a megfelelő ok menti az ilyen materialis közreműködést; azonkívül nem hivatalból szolgáltatja ki a szentséget, aki tisztjénél fogva volna köteles ügyelni arra, hogy a felvevő méltó legyen.

A *plébános és tanuk* is közreműködhetnek a méltatlanok házasságánál megfelelő okból, mert ámbár szentségtörésben működnek közre, de csak mint tanuk, tanúként pedig közreműködni materialis közreműködés, ami megfelelő okból meg van engedve.[10] *Az egyesült keletiek* 55. és 56. kánonjai ugyanígy rendelkeznek.

6. *Magyarországon* az 1895 : XLIII. tc. megengedte a felekezetlenséget és természetesen sehogyan sem akadályozta, hogy felekezetlenek egymás közt vagy felekezetlen felekezettel bíróval lépjen házasságra. De az ilyen felekezetlen szülők gyermeke nem lehetett felekezetlen. Vallását vagy a házasságkötés előtt egyezségben á'lapították meg a szülők, vagy utóbb választották meg.

A törvény (26—30. §-aiban) ugyanis megengedte, hogy a felekezetlen, vagy vegyesen felekezetlen szülők, épp úgy, mintha vegyes házasságra lépnének, megegyezést köthessenek gyermekeik vallására vonatkozólag az 1894 : XXXII. tc. szabályai szerint.

[10] Vö. *Noldin* III. 37., 649.; *Gasparri* 527—529. (476—478.); XIV. Bened. De syn. dioec. 1. IX. c. 3. n. 5.

V. FEJEZET

A BONTÓ AKADÁLYOK

28. § A bontó akadályokról általában

Az új egyházi törvénykönyv összesen 13 bontó akadályt ismer. Ezek közül is egy: a törvényes rokonság, csak feltételesen akadály, akkor ti. és ott, ahol a polgári törvények szerint is az.

A bontó akadályok ezek: 1. a korhány, 2. nőszthetetlenség, 3. házassági kötelék, 4. valláskülönbség, 5. nagyobb egyházi rend, 6. ünnepélyes fogadalom, 7. nőrablás, 8. bűntett, 9. vérrokonság, 10. sógorság, 11. köztisztesség, 12. lelki rokonság, 13. törvényes rokonság akadálya.

A beleegyezés hiányosságából származó s előbb magánjoginak nevezett akadályok és a lényeges forma hiánya nem szerepel az akadályok közt. Ezeket más összefüggésben tárgyalja a kódex.

Mint már fentebb, a 14. §-ban láttuk, a bontó akadályok olyan körülmények, melyek isteni vagy emberi törvények alapján gátolják az érvényes egybekelést. E körülmények magukban a házasodni akaró személyekben vannak s mint az árnyék mindenüvé követik azokat. Közvetlenül a szerződéskötésből zárják ki az akadályozottat, közvetve a szentségből.

29. § A korhiány akadálya (Defectus aetatis)[1]

1. A korhiány akadálya a házasságkötésre való képtelensége annak, akiben az egyház által a házasság érvényes megkötéséhez előírt életkor hiányzik.

2. A természetjog a házasság megkötéséhez nem kíván meghatározott életkort, csak bizonyos lelki fejlettséget, melynek alapján a felek házassági beleegyezés nyilvánítására képesek legyenek (és követeli, hogy testük annak idején a házasságra alkalmasnak mutatkozzék.) Akikben nincs meg ez a lelki fejlettség, azoknál az önelhatározás az akarat és megismerő képesség hiánya miatt lehetetlen, azok cselekvőképtelenek,[2] tehát házasságot nem köthetnek. A kánonjog azt a vélelmet állítja fel, hogy a betöltött 7. életévig tart ez a cselekvőképtelenség, tehát azon aluliak a természetjog alapján, képtelenek a házasságkötésre, (bár megeshetik, hogy a cselekvőképesség a 7. évnél korábban vagy később áll be, és olyankor a természetjog alapján a 7 évnél fiatalabb is, illetve a 7 évnél idősebb sem köthetne házasságot.)

Az egyház azonban többet követel. Olyan kort ír elő a házasságkötéshez, melyben nagyobb szellemi fejlettséggel olyan nemi érettség egyesül, mely már most alkalmassá tesz a házastársi kötelesség teljesítésére. És e kettős fejlettségnek, illetve ama kornak hiányát, melyben e kettős fejlettség meg szokott lenni, bontó akadállyá tette, a házasság méltóságára és céljára való tekintettel.

3. A rómaiaknál a nemileg érettek[3] léphettek házasságra, de eleinte vitás volt a jogászok, nevezetesen a Cassiánok és Sabiniánok közt egyrészt, meg a Proculejánusok közt másrészt, hogy ifjonti házasulandók alkalmas volta hogyan állapítandó meg. A Cassiánok és Sabiniánok a nemi érettséget testi vizsgálat alapján vélték megállapítandónak; a Proculejánusok illetlennek tartották ezt és Justinián császár ezek mellé

[1] *Wernz* IV. 308—339.; *Gasparri* 544—562. (489—501.); *Aichner* 171. §; *Sägmüller* 135. §; *Leitner* Lb.[3] 18. § a); *W. v. Hörmann*, Die desponsatio impuberum, 1891; *Freisen* 323. l. kk.; *De Smet* nr. 544—549.; *Wernz-Vidal* 204—213.; *Cappello* 335—339.; *Linneborn* § 22,; *Triebs* 45. §; *Vermeersch-Creusen*, Epit. II. 337. k.; *Knecht* 30. §; *Schönsteiner* VII. 2—4. §.

[2] 88. kánon 3. §.

[3] A nemileg érett férfi neve külső jelek alapján pubes volt. A szó etimológiáját l. c. 3 X 4, 2. *(sz. Isidor.)* A testileg fejlett nő: viri potens.

állva azt az ellenbizonyítást nem tűrő vélelmet állította fel, hogy a férfiaknál a betöltött 14., nőknél a 12. évvel megvan a kellő szellemi és testi érettség, akkor tehát megköthető a házasság, előbb nem.[4] Az egyház átvette e jogszabályt[5] (bár nem küzdelmek nélkül[6]) és némi változtatásokkal alkalmazta egészen a törvénykönyv életbeléptéig. Ilyen változtatás volt legfőképpen az, hogy a római jognak ellenbizonyítását nem tűrő azt a jogvélelmét (praesumptio iuris et de iure,), mely szerint a törvényes pubertas előtt nincs meg a természetes pubertas sem, a kánonjog egyszerű jogvélelemmé (praesumptio iuris), tette, mely megengedi az ellenkező bizonyítást, és ha valóban bebizonyosodott, hogy valaki eszére és testére nézve a törvény által az érvényes házasságkötéshez előírt kor előtt is annyira ki van fejlődve, hogy a házasság természetét ismeri, beleegyezésre képes és a házassági kötelesség teljesítésére alkalmas („si malitia seu prudentia supplet aetatem"), a törvényes kor hiányával és érvényesen köthetett házasságot.[7] De megengedett módon mégiscsak akkor, ha a püspök vagy a római Szentszék kinyilatkoztatta, hogy valóban megvan a kellő szellemi és testi érettség és megengedte a házasságot.[8] E nyilatkozat és engedély (nem felmentés) előzetes vizsgálat vagy minden vizsgálatot feleslegessé tevő tények (pl. a kérdéses nő terhessége) alapján adatott. A korhiány tehát nem feltétlenül, hanem csak feltételesen volt bontó akadály, azzal a feltétellel ti., ha a testi és szellemi fejlettség nem pótolja a kor hiányát. Az akadály ilyen felállításának alapjául az a meggondolás szolgált, hogy a *törvényes pubertas* (mely férfiaknál a betöltött 14., nőknél a betöltött 12. évben volt megállapítva) nem okvetlen esik össze a *természetes pubertással.* A természetes serdültség helyenként és egyénenként más és más időben áll be. Korábban déli vidéken, mint észa-

[4] Pr. Inst. I. 10.; L. 24. C. V, 4.; L. 3. C. V, 60.

[5] C. 2 X 4, 2.; c. 4 X 4, 18.; c. 14 X 4, 2.; c. un. VI. 4, 2.

[6] A középkorban a szülők nem egyszer már a bölcsőben eljegyezték, sőt összeházasították gyermekeiket. V. ö. *Wernz* IV. 312., *Scherer* II. 286. l. — A kánoni törvényhozás III. Sándor óta tesz pontos megkülönböztetést az eljegyzéshez és házassághoz szükséges életkor között. A nevezett pápáig a serdületlenek házassága még érvényes volt, vagyis a korhiány akadálya nem ment túl a természetjog határain.

[7] C. 8, 9, 14 X 4, 2.

[8] S. C. Inqu, 1903. március 18. (*Fontes* IV. nr. 1264.) XIV. Bened. const. „Magnae nobis". 1748 jún. 29.

kon,[9] városban mint falun, a szellemi munkával foglalkozóknál, mint a fizikai munkásoknál. De mert minden egyes esetben lehetetlen volt a nemi érettség beálltát külön vizsgálat alapján megállapítani, megfelelőnek mutatkozott bizonyos közepes kort felvenni, melynek elértével érvényes volt a házasság akkor is, ha a természetes serdültség még nem állt volna be, másrészt lehetséges volt a házasság e kor beállta előtt is, ha megvolt a természetes serdültség.

Abban is eltért a római jogtól a kánonjog, hogy eszerint a serdültség beállta előtt kötött, tehát érvénytelen házasság sponsalia de futuro, eljegyzés erejével bírt[10] és létrehozta a publica honestas akadályát,[11] „contractus hic valuit ut potuit, non sicuti agebatur" mondta VIII. Bonifácius.[12] — De ezt már a „Ne temere" decretum megszüntette.

4. Az *új egyházi törvénykönyv* megváltoztatta az eddigi jogot, amennyiben az érvényes házasságkötéshez szükséges kort két évvel felemelte, úgy, hogy férfiak betöltött[13] 16., nők betöltött 14. életévük előtt nem léphetnek érvényes házasságra.[14] (1067. § 1.) Az egyesült keletieknél ugyanúgy. (cn. 57. § 1.) Azonfelül most abszolút akadály, azaz nem szűnik meg akkor sem, ha malitia supplet aetatem. (Ha az előírt kor-

[9] *Ribbing* (Die sexuelle Hygiene, németre fordította *dr. Reyher*) szerint a nemi érettség átlagos ideje (nőkre vonatkozólag):

Lapplandban	18 év
München	16 „ 5 hó 12 nap
Bécs	15 „ 8 „ 15 „
Korfu	14 „
Egyiptom	10 „

[10] c. 14 X 4, 2.; c. un. § 1. VI. 4, 2.

[11] Hogy extratridentin területen a serdületlenek forma nélkül kötött házassága, tridentin területen az előírt formával létrejött érvénytelen házasság eljegyzés erejével bírt, vitán felül állt. Ellenben vitás volt az, hogy a trienti formára kötelezettek klandesztin (tehát két címen is érvénytelen) házassága is eljegyzésnek tekintendő-e. Állította többek között *Scherer* 115. §, 113. j., tagadta *Wernz* IV. 326, *Heiner* Grundriss des kath. Eherechts.[6] 83. l.

[12] c. un. §. 1. VI. 4, 2.

[13] Az utolsó napnak is betöltöttnek kell lenni a 34. § 3. nr. 3. szerint. Eddig valószínűleg betöltöttnek volt vehető az előírt kor a megkezdett utolsó nappal. (*Wernz* IV. 321[5], 314.)

[14] A törvényes serdültség a kódex szerint is a 14., illetve a 12. évvel áll be (88. § 2.), de az most nem elég az érvényes házasságkötéshez.

ban nem volna meg az értelem használata, érvénytelen volna a házasság, nem korhiány, hanem az ész használatának hiánya, tehát a beleegyezés hiányossága miatt; hacsak a testi érettség hiányoznék, érvényes volna a házasság.)

5. Az egyház *nagyobb kort kíván tehát az új jog szerint,* mint eddig, mert a törvényes serdültséggel a legtöbb helyen nem jár együtt a természetes serdültség, még kevésbé a házasságra való teljes érettség;[15] enélkül pedig a házasság sem a házasfeleknek, sem az utódoknak nem szolgál javukra. Sőt a kódex által megállapított kor sem tekinthető a teljes érettség idejének, azért az egyház felállítja ugyan az érvényes házassághoz szükséges legkisebb kort, de óhajtja, hogy később kötessenek meg a házasságok és felszólítja a lelkipásztorokat, hogy igyekezzenek az ifjúságot visszatartani a házasságkötéstől ama kor előtt, melyben az illető vidék általános szokása szerint (vagyis a polgári törvények szerint)[16] a házasságok köttetnek. (1067. § 2.)

6. A korhiány akadálya egyházjogi eredetű (a kor hiányából eredő cselekvőképtelenség időpontján túl), azért csak a megkereszteltetek köti, nem pedig a kereszteletleneket.[17] Ezeknek házassága tehát (ha megvolt a cselekvőképesség), e kor nélkül is érvényes, hacsak a világi törvények nem irtak elő bizonyos kort. Ha a házasok közül az egyik megkeresztelt, akkor, a) ha a megkereszteltben megvolt a kánoni kor, a kereszteletlenben nem, a házasság érvényes, mert a kor szempontjából egyikben sem volt akadály. b) Ha a megkereszteltben nem volt meg a kor, érvénytelen a házasság, akármilyen korú volt a kereszteletlen, mivel a keresztelt részéről fennállt az akadály s a házasság érvénytelenségéhez elég, hacsak az egyik részen van akadály. (1036. § 3.)[18]

[15] Ez csak 3—4 évvel a kezdő serdültség után szokott beállni.
[16] Azokban fejeződik ki egy-egy vidék, ország általános szokása.
[17] C. S. Off. 1885 dec. 10. (*Fontes* IV. nr. 1097.)
[18] Az 1036. kánon 3. §-a keresztelt és kereszteletlen házasságát illetőleg akkor nyer alkalmazást, ha olyan akadály van köztük, mely mindkettőjükben közösen meglévő körülményen alapszik, de amely alól a kereszteletlen mentes, mivel az egyházi törvények őt nem érin-

7. A korhiány megszűnik a törvényes kor beálltával, azonkívül minthogy a kor hiányán alapuló cselekvőképtelenségen túl egyházjogi akadály, felmentéssel is elhárítható.[19] A felmentési jog kizárólag a római Szentszéket illeti meg.[20] Az Ordináriusnak, plébánosnak stb. a halálos veszedelem vagy sürgős szükség esetére szóló felmentő hatalma (1043—1945.) erre az akadályra is kiterjed. (A kor hiányán alapuló cselekvésképtelenség természetjogi akadálya alól lehetetlen a felmentés.)

A törvényes kor beállta előtt kötött házasság nem lesz önmagától érvényessé a szükséges kor elérkeztével, hanem szükséges, hogy az érvénytelenség tudatában a beleegyezés megújíttassék éspedig az előírt forma szerint, mert a korhiány akadálya nyilvános akadály.

8. Az *állami jogok általában* magasabb kort kívánnak, mint a kánonjog. Ami könnyen érthető. Egy-egy államnak sokkal kisebb területre terjedő törvénye bátran állapíthat meg magasabb életkort leg-

---

tik (ilyen a vérrokonság egyházjogi eredetű fokaiban). Ilyenkor érvénytelen a házasság, mert az idézett kánon szerint az érvénytelenséghez elég, ha csak az egyik részen van akadály, mivelhogy a kereszteletlen a kódex életbelépte óta az ilyen akadályoktól való mentességét nem közli a másik féllel. (L. a 32. § 7. pontját.) Továbbá alkalmazandó az 1036. § 3. akkor is, ha olyan az akadály, mely csak a keresztelt fél részén van (pl. nagyobb egyházi rend) vagy olyan, melynek alapjául szolgáló körülmény a kereszteletlenben van ugyan, de miatta a keresztelteket teszi képtelenné az egyház a kereszteletlennel való házasságkötésre (pl. a valláskülönbség). Ha azonban a kereszteletlenben olyan körülmény van, mely rá nézve mint kereszteletlenre nem akadály és miatta az egyház a keresztelteket direkte nem képtelenítette a kereszteletlennel való házasságkötésre, semmiféle akadály nem forog fenn. Ilyen a korhiány. A kereszteletlennél az nem akadály, ezen hiány miatt a keresztelt nincs direkte képtelenítve a kánoni korral nem bíró kereszteletlennel való házasságkötésre, éppen azért (feltéve, hogy a keresztelt-ben megvan a kellő kor), a házasság, (eltekintve a valláskülönbség akadályától, létrejöhet.

[19] A felmentetteknek a törvényes kor beálltáig különválva kell élniök. (S. C. Off. 1866 május 2.)

[20] Az erre vonatkozó régebbi kételyeket XIV. Benedek „Magnae nobis" constitutiója oszlatta el. (1748. június 29. *Fontes* II. nr. 387.)

kisebb korhatárként a házasságkötéshez, mint az egész földkerekségére kiterjedő egyházjog.

A *magyar* ht. szerint több fokozata volt a korhiány akadályának.

a) Első fokozat a kor hiányán alapuló cselekvőképtelenség, mely házasságkötési szempontból a 127. § szerint a 12. életév betöltéséig tart. (6. §). Ezen akadály alól felmentésnek helye nincs és az akadály ellenére megkötött házasság semmis (44. § első bekezdés).

b) Második fokozat a fejletlen kor, mely férfinél a betöltött 18., nőnél a betöltött 16. életévvel szűnik meg. Az akadály alól az igazságügyminiszter felmentést adhat (de szükséges a felmentésen kívül azok beleegyezése is, akiknek hozzájárulását a ht. minden nemteljes korúval szemben megkívánja.) (7. §.) Az akadály ellenére kötött házasság megtámadható (51. §) vagyis a fejletlen kor nem semmiségi, hanem megtámadási bontó akadály volt.

c) Harmadik fokozat a kiskorúság, mely azonban csakis a törvényes képviselői, jogosult szülői és gyámhatósági beleegyezés nélkül akadály (8. §) és edig megtámadási bontó akadály. (52. §). Az említett beleegyezésről a 13. § II. 2. pontjában volt szó.

d) Negyedik fokozat a teljeskorúság (nagykorúság), melyet a férfi és nő egyaránt a 20. évének betöltésével ért el.[21] Nagykorúak bárkitől eredhető beleegyezés nélkül szabadon léphettek házasságra. A nagykorúakkal egyenlő elbírálás alá estek azok a 18. életévüket betöltött kiskorúak, akik a gyámhatóság által nagykorúsíttattak.[22] Ellenben az önálló iparűzés által nyert nagykorúság[23] a házasságkötés szempontjából nem nagykorúság (130. §), valamint a férjhezmenés által nagykorúságot[24] sem vett tekintetbe a magyar ht., vagyis megtámadható volt a házasság, ha a nő (az 10470—7945. M. E. rend. alapján később már a férfi is) a beleegyezésre hivatottak hozzájárulása nélkül kötött házasságot. (129. §).[25]

Az új magyar családjogi kódex: 1952 : IV. tv. a 9. §-ban érvénytelennek mondja a 12 éven aluli serdületlenek házasságát. Kiskorúak a be nem töltött 18. évig nem köthetnek érvényes házasságot gyámhatóság előzetes engedélye nélkül, amely a házassági engedély kiadása

[21] 1877 : XX. t.-c. 1. §.
[22] 1877 : XX. t.-c. 4. §.
[23] 1877 : XX. t.-c. 5. §, 1884 : XVII. t.-c. 2. §.
[24] 1874 : XXIII. t.-c. 2. §.
[25] L. *Jancsó* i. m. 9, 14, 15, 21. §§.

előtt köteles meghallgatni a kiskorú törvényes képviselőjét. Mindazonáltal a törvénytelenül kötött házasság érvényes lesz, ha a gyámhatóság utólag engedélyt ad, vagy ha a felek 18. életévüket betöltik és házasságukat jóváhagyják. (10. §). Serdületlenek vagy kiskorúak házassága 18. életévük betöltése után 6 hónapon belül megtámadható annak a félnek részéről, aki oka az érvénytelenségnek (15. §). A személy teljeskorúvá 18. éve betöltésével válik, vagy házasságkötés által már korábban, ha ti. mint kiskorú a kívánt engedély birtokában köt házasságot. (1952:23. tvr. 21. §).

30. § A nősztehetetlenség akadálya (Impotentia)[1]

A nősztehetetlenség akadálya a házasságkötésre való képtelensége annak, aki impotentiában szenved.

1. Ezen akadály megértése céljából mindenekelőtt az impotenciáról kell beszélni. A dolog kényes volta miatt latinul tesszük azt.

Impotentia est incapacitas viri vel mulieris ad copulam de se aptam ad generandam prolem.

Copula de se apta ad generandam prolem requirit 1) penetrationem saltem partialem vasis foeminei per erectum membrum virile modo naturali factam (potentia coeundi) et 2. effusionem veri seminis virilis in testiculis elaborati intra idem vas muliebre ad ovulum foemineum foecundandum spermatozoidis seminis virilis (potentia generandi).[2]

[1] *Wernz* IV. 340—354,; *Gasparri* 564—612. (502—551.); *Sägmüller* 136. §; *Leitner* 26. §; *Aichner* 170. §; *Bangen,* Instructio practica de sponsalibus et matrimonio (Münster, 1858) II. 106—118,; *Scherer* 115. § I—VII.; *Antonelli,* Medicina pastoralis;[5] *Cappelmann—Bergmann,* Pastoralmedizin;[19] *Linneborn* 23. §; *Freisen* 330. l. kk.; *De Smet* nr. 550—562.; *Wernz—Vidal* 214—240.; *Cappello* 340—389; *Triebs* § 46.; *Meszlényi* 288—340. l.; *Wermeersch Creusen* Epit. II. 339—341.; *Knecht* § 31.; *Schönsteiner* VII. 5—17. §. *W. Lohmann* Das Ehehinderiss der Impotenz nach kanonischem u. deutschem, Recht, Dortmund 1941.

[2] Non omnes auctores eodem modo explicant conditionem alteram ad copulam de se aptam ad generationem prolis necessariam. Semen *viri* omnes necessarium esse dicunt (i. e. ex parte viri potentiam tum coeundi, tum generandi requirunt.) Quoad conditiones autem ex parte *mulieris* divergunt sententiae. Recentiorum plures defectum organorum postvaginalium impotentiam habent, i. e. illis etiam in muliere non

Adest ergo impotentia 1. si perforatio vasis foeminei per erectum membrum virile (et seminatio intra idem vas) modo naturali et licito, fieri non potest ob defectum organicum membrorum sexualium vel nervosas abnormitates. *a)* Sic si vir caret virga, si ex defectu organico non potest eam erigere, si virga deformis (e. gr. obliqua, distorta, enormiter crassa) est; erectio non potest fieri ex nervoso statu viri: ex anaesthesia sexuali (frigiditas); si vir laborat caliditate (aphrodisia) extra vas effundens semen, quin posset penetrationen exspectare, *b)* Si mulier caret vagina, vel est praeclusa, quin aperiri posset (talis est mulier, cuius vagina in parte anteriori prope orificium clausa est; quaestio, utrum mulier *occlusa,* cuius vagina in parte inferiori, versus collum uteri clausa est, potens aut impotens sit, redicit in quaestionem de muliere incisa) vel est absolute vel relative nimis arcta (et curari non potest) vel mulier laborat *vaginismo.*[3] — *In omnibus his casibus certa est impotentia.* Constans traditio canonica dein seminationem intra vas muliebre postulat et insufficientem habet seminationem ad orificium vaginae. Penetratio, elementum essentiale copulae perfectae et seminatio intra vas muliebre deest. Objectum autem contractus matrimonialis solummodo copula perfecta esse potest, ideo, licet physiologi doceant, *ex semine ad orificium vaginae deposito* graviditatem possibilem esse, propter defectum copulae tamen — si dicta depositio seminis fiat propter impossibilitatem penetrationis saltem partialis — impotentia adesse dicenda est. Idem dicendum de *foecundatione artificiali.* Si organa sexualia adsunt, sed unio elementorum ad generationem fieri potest tantummodo per injectionem artificialem seminis virilis in organa mulieris (quod iuxta physiologos pariter possibile est), adest impotentia, quia penetratio et seminatio, i. e. copula modo naturali et licito fieri non potest in casu. Artificalis foeceudatio enim illicita declarata est a S. C. Off. 1897. 24 Martii. [4] [5]

---

solum incapacitas coeundi, sed etiam incapacitas generandi impotentia est; antiquiores vero communiter et ex recentioribus etiam plures impotentiam identificant cum incapacitate coeundi et incapacitatem generandi in muliere sterilitatem habent. Controversia haec celeberrima de muliere excisa statim exponetur.

[3] *Vaginismus* est morbida et dolorosa occlusio introitus vaginae ad omne tentamen copulae, imo ad omnem tactum. *(Cappelmann—Bergmann* o. c. p. 302.)

[4] A S. S. XXIX. 704.

[5] Quid, si his non obstantibus ex semine ad os vaginae deposito vel ex artificiali foecundatione impregnatio et partus eveniat? Adest

2. Adest impotentia, si penetratio quidem possibilis, sed effusio seminis veri, in testiculis elaborati impossibilis est, sic si *a)* vir utroque testiculo caret *(spadones, eunuchi),*[6] vel si testiculi atrophici (sorvadt) sunt, si semen per abnormale foramen effluit (epispadia vel hypospadia) ita ut intra vas mulieris effundi nequeat.[7] Et hoc pariter cer-

---

etiam tunc impotentia, vel consummatum est matrimonium? Resp.; In utroque casu matrimonium nec valide contractum est (quia neuter modus seminandi est modus naturalis ab auctore naturae institutus), nec vere consummatum, et proles illa per accidens de facto nata non in valido matrimonio, sed ex turpissima fornicatione est nata. Ita *Wernz* IV. 824,[4] *Leitner* Lb.[3] p. 107. Fere eodem modo etiam, *Gasparri* E. n. 515., 516., 521. — Contrariam sententiam tenet *Triebs* pg. 655., 657. *Cappello* (383, 384 nrr.) sic distinguit: In casu foecundationis artificialis proprie dictae, (quae fit vel sine ulla copulatione vel cum copula quidem sed sine seminatione in vas muliebre, sed effunditur extra vas et sic introducitur in uterum) non consummatur matrimonium; improprie dicta foecundatio artificialis (quae fit praecedente copula more solito) consummat et licita est; appositio seminis ad orificium vaginae cum aliqua penetratione consummat matrimonium. sine omni penetratione non consummat. (Vide etiam *Gemelli in* „Anima" 1947, 42. etc.)

[6] *Spadones* vocantur testiculo utroque carentes a natura. *Eunuchi,* qui testiculis privati sunt operatione (castrati.) Quoad spadones et eunuchos cf. const. Sixti V. „Cum frequenter" 27. jun. 1587. *(Fontes* I. nr. 161.) — Enuchi post adeptam pubertatem castrati ad erectionem et penetrationem possunt esse habiles. Differunt a spadonibus *cryptorchidae,* qui habent testiculos, sed latentes in interiori corpore. (Cryptorchidia — rejtettheréjűség.) Tales verum semen conficere possunt.

[7] Impotens esse potest vir etiam propter *vasectomiam* — sterilisationem. Est autem vasectomia operatio chirurgica recentior, quae fit per sectionem et ligamen utriusque vasis deferentis (a semen-szállító csatornák átvágása és átkötése), ita ut intercludatur spermatozioidis via exeundi e testiculis et semen fiat imperfectum. Facultas autem coeundi manet. (In pluribus e Statibus foederatis Americae, in Germania lege erat praescripta haec operatio contra quosdam deliquentes et aegrotos ad impediendos posteros degeneres. Fere omnes canonistae impotentes habent tales homines, si vasectomia fuerit *antecedens et incurabilis.* Alii econtra cum *Veermersch—Gemelli* etc. affirmant eos, qui vasectomiam passi sunt, verum semen emittere quemadmodum etiam senes, ideo vasectomiam non esse impedimentum. Attamen vera paritas inter senes et vasectomiam passos non habetur, quia hi postremi emittunt semen spermatozoidis carens, illorum autem semen non caret spermatoizidis, quae tamen non habent mobilitatem ad uterum attingendum necessariam. (Certum est non esse licitam sterilisationem a publica auctoritate eugenicis vel aliis de causis impositam.) Utrum poenalis licita sit, est controversum etiam post hoc

tum. b) Ad generationem autem non solum semen viri est necessarium, sed requiritur, ut hoc semen in vaginam emissum transeat per uterum ad tubas Fallop, ubi unitur cum ovulo foemineo maturo, quod foecundat et ovum foecundatum rupta Graafiana vesicula (Graaf-féle tüsző tok) in qua continetur, ex ovario (petefészek) per tubas Fallopianas pervenit ad uterum ibique remanet et evolvitur.[8] Si nunc in aliqua foemina sive natura deficiant ovaria vel ovaria cum utero, sive arte chirurgica sint excisa, sive propter clausuram uteri via ulterior ad ovulum pro spermatozoidos occlusa sit, licet ceteroquin copula fieri potest (i. e. adest facultas coeundi), copula de se apta ad generandam prolem haberi, ergo finis principalis matrimonii obtineri non potest, quia talis foemina penetratur quidem, sed ex sua parte ad generationem non potest dare id, quod necessarium est, i. e. ovulum, quod generationis aeque principale elementum est ac semen virile (i. e. deest facultas generandi). Vir testiculos non habens impotens est; eadem ratione mulier excisa quoque impotens dicenda videtur, quae non potest praestare alteri parti ius ad corpus ad exercendos actus suapte natura idoneos ad generationem, proinde iuxta plures contractus deficiente obiecto non est contractus matrimonialis, non producit matrimonium.[9]

---

decretum, sicut antea fuit. Si fuerit *superveniens*, usque ad definitivam declarationem Sedis Apostolicae licitus esset usus matrimonii. — Si autem verum est, quod medici americani affirmant, sc. per aliam operationem vim generativam restitui posse, vasectomia efficeret impotentiam temporalem tantum et non esset impedimentum. — Quoad licetatem huius operationis moralistae negative respondent et solummodo in casu gravis necessitatis, ad liberandum hominem permittunt, non autem ad eum finem, ad quem in America adhibetur. (Cf. *Chelodi* nr. 70., *Leitner* Hb. 4. 203. p., *A. Schmidt*, Vasectomia. Eine neuere Operation u. ihre Erlaubtheit. Z. f. kat. Theol. 1911. 66. ss. 759. ss., 1913. 912. ss., *Gasparri* (E. n. Appendix in t. I.). — Sterilizationem sive perpetuam, sive temporariam, sive viri, sive mulieris illicitam esse, et quidem lege naturae, eamque, quoad sterilizationem eugenicam attinet, decreto huius S. C-is, die 21. martii 1931. reprobatam iam esse, edixit S. C. S. Off. 24. febr. 1940. (AAS. XXXII. 73.)

[8] Ovulum maturum non foecendatum eodem modo pervenit ad uterum et per vaginam foras eiicitur (in menstruatione).

[9] Ita *Leitner*, qui primus hanc sententiam proposuit *(Santi—Leitner*, Praelectiones iuris canonici, IV. 15. n. 1., Lb.[3] 105. Hb. 4. 201.); *Wernz* IV. 345.[34] *Chelodi*, nr. 71.; *Antonelli*, De conceptu impotentiae et sterilitatis (Romae, Pustet 1900.); *Noldin* in prioribus editionibus Theol. mor. (non autem in recentioribus ab a. 1927.); *Triebs* § 46. In hac sententia ad potentiam etiam ex parte mulieris capacitas tum coeundi, tum generandi requiritur et ad firmandam hanc sententiam

Quia tamen multi alii docent, mulierem excisam non impotentem, sed sterilem esse[10] et etiam hi possunt ad particulares decisiones S. O. provocare,[11] adest quoad hanc quaestionem dubium iuris, et consequenter matrimonium propter defectum organorum postvaginalium non est impediendum, contractum non est invalidum. (1068. § 2.).

2. Differt ab impotentia *sterilitas*. In casu sterilitatis potest fieri copula perfecta, de se apta ad generandum, quae tamen generationem prolis non producit; habetur saepe in iuvenibus ante maturam pubertatem, in senibus, in mulieribus post aetatem criticam (menopausa, cessatio ovulationis et menstruationis, inter annos 45—50), necnon quandoque in aliis etiam, ex diversis causis.[12]

---

allegant quattuor decisiones SCC., quae defectum organorum postvaginalium impotentiam dicunt (*Salernitana* 21. mart. et 27. jun. 1863., *Verulana* 24. jan. et 22. jun. 1871., *Albigan.* 7. sept. 1895., *Monasterien* 18. mart. et 16. dec. 1899.)

[10] Patroni huius sententiae (*Eschbach* Disputationes physilogico-theolog-Romae, 1901., p. 14., *Gasparri* 571—580.) 522. ss.), *Scherer* pag. 272,[37] *Wernz—Vidal* nr. 215. ss., *Cappello* nr. 342. ss., *De Smet* nr. 554., *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nov. 339., *Schönsteiner* VII. § 11. etc.) affirmant, ad conceptum copulae perfectae actionem illam humanam tantum requiri, quae consistit in penetratione vaginae et depositione seminis, reliqua ad actionem naturae pertinere et non esse objectum contractus, (Illi impotentiam mulieris concipiunt ut impotentiam coeundi et illas tantum impotentes habent, quibus impossibilis est penetratio vasis debiti cum emissione seminis virilis, non autem illas mulieres, quae descriptam copulam perficere valent, licet carent organo ad foecundationem physiologice necessario.)

[11] 3. Febr. 1887.; 23. jul. 1890. (*Fontes* IV. nr. 1124.), 31. jul. 1895. (*Fontes* IV. 1174.) — Deest ergo conformitas in sententiis, praeterea omnes datae sunt pro casibus sigularibus et ideo dubium iuris subsistit. Rota reorganisata in sententia 3. febr. 1916. lata theoriam impotentiae novam amplexa est, sed eadem Rota 14. jul. 1917. reiecit eam et antiquiorem secuta est sententiam, secundum quam impotentia generandi in muliere sterilitas est. In praxi iudiciali hodie adhuc adhaerendum huic sententiae antiquiori.

[12] Caeterum sicut in definienda notione impotentiae, ita etiam in definitione sterilitatis differunt auctores. Qui impotentiam quoad mulieres in sola incapacitate coeundi vident, illi impossibilitatem generationis sterilitatem habent, ex quacunque causa sequatur. Qui vero etiam in incapacitate generandi impotentiam agnoscunt, illi tunc tantum sterilitatem admittunt, si generatio per accidens non sequatur, non autem si e. gr. ob carentiam organorum postvaginalium generatio necessario non sequatur.

Mulier non retinere valens semen virile, vel utero carens sterilis est, non impotens (quia in casu secundo conceptio extra uterum quoque possibilis est[13]).

3. Felosztás. Az impotencia lehet *a)* a házasságot megelőző (impotentia antecedens), mely már a házasság megkötése előtt megvolt, és a házasságot követő (imp. consequens), mely a házasság megkötése után áll be;[14] *b) örökös* (imp. perpetua), mely természetes úton-módon, csoda, életveszély vagy bűn nélkül nem szüntethető meg,[15] és *időleges* (imp. temporalis), mely időmúlással (pl. ifjúkorúaknál), vagy kellő és tisztességes szerek alkalmazásával életveszély és bűn nélkül megszűnik.[16] *c) természetes* (imp. naturalis), mely szervi vagy működési hibából származik, tehát oka a személy szervezetében rejlik[17] és *esetleges* (imp. accidentalis artificiosa,) mely külső ok folytán[18] keletkezett;[19] *d) abszolút* (imp. absoluta), mely mindenkivel szemben fennáll és *relatív* (imp. relativa), mely csak egy bizonyos személlyel teszi lehetetlenné a kopulát; *e)*

4. Mivel az impotentia természetjogi akadály, inkább a fennforgása esetén követendő eljárásnak, mint magának az akadálynak van *története.*

[13] *Gasparri* nr. 569. (507.)

[14] Ha a házasság megkötése után, de végrehajtása előtt áll be, a házasság érvényes, de nem bevégzett, azért felmentéssel felbontható.

[15] Az az impotentia, mely bár nagy fájdalommal, pl. súlyos műtéttel, de mégis valószínű halálveszély nélkül hárítható el, nem örökös.

[16] Időleges impotentiában szenvedő házastárs tartozik magát súlyos és fájdalmas műtétnek alávetni, hogy a másik jogát biztosítsa, de nem életveszélyesnek. *Sz. Alfonz* szerint igen valószínű, hogy semmilyen operáció elszenvedésére nem köteles a nő, ha szeméremérzete nem képes ilyen orvosi vagy sebészi beavatkozás elviselésére. (IV. 1099.).

[17] A functionalis impotentia azonban ritkán örökös, mivel alkalmas szerekkel megszüntethető, vagy legalább is nehezen bizonyítható, hogy gyógyíthatatlan és ezért ilyen impotentia esetén a házasság nem akadályozható és támadható meg.

[18] Pl. betegség, orvosi műtét, emberi erőszak, baleset.

[19] Régi írók a külső okok közé sorozták az ördög befolyását is (maleficium). Az ördög befolyasának lehetőségét nem szabad ugyan általában tagadni, mindamellett az is kétségtelen, hogy sok olyant, amit a régiek az ördögnek tulajdonítottak, természetes úton is ki lehet magyarázni.

bizonyos és (jogilag vagy tényleg) *kétes* (imp. certa és imp. dubia).

Eleinte nem hozott az egyház az impotentiára vonatkozó törvényeket, hanem a római joghoz tartotta magát, mely szerint a kasztratusok nem köthettek házasságot,[20] más impotencia esetén megtámadható volt a házasság.[21] Iustinián a tehetetlenség bizonyítására két évi, majd (536. Nov. 22. c. 6.) három évi együttlakást *(experimentum triennale) írt elő.*[22] A VIII. századtól kezdve az egyházi jogforrásokban is előfordul az impotentia,[23] de nem volt egyöntetű az impotentiával kötött házasságok ellen beadott panaszok körüli eljárás. Galliában felbontották az ilyen házasságot[24] és a potens félnek új házasságra lépést engedélyeztek. A római egyház ellenben a XII. század végéig ezen akadály nehéz bizonyíthatósága miatt azt követelte, hogy a házasok testvérekként éljenek együtt.[25] [26] Ezt a szigorú és sok bajjal járó gyakorlatot III. Sándor óta[27] hagyták el a római pápák s ha bizonyos volt az impotentia, azonnal kimondták a házasság semmis voltát. Ha ellenben kétes volt, három évi együttlakást rendeltek el és ha eredmény nélkül telt el ez az idő, a felek és mindkét fél részéről 7—7 szavahihetőségi tanú esküre bocsáttatott *(iuramentum septimae manus propinquorum)* arra nézve, hogy a házasságot nem hajthatták végre, illetve hogy a feleket vallásosaknak és erkölcsöseknek tartják s hiszik, hogy igazat vallottak és az eskü letétele után a házasságot felbontották.[28] Az experimentum triennale[29] a XIX. században helyet adott a szakértői vizsgálatnak.[30]

[20] L. 39. D. 23, 3.

[21] L. 14. § 3, 7. D. 21. l.; 10. C. 5, 17; Nov. 22. c. 6.; 117. c. 12.

[22] L. 10. C. 5. 17.; Nov. 22. c. 6.

[23] II. Gergely válasza Sz. Bonifáciushoz — c. 18. C. 32. qu. 7. továbbá sok frank zsinat kánonjaiban és liber poenitentialisokban. (Vö. *Sägmüller* II. 152. l. 4. j., *Wernz* IV. 344.[16] [17]

[24] Mint kezdettől fogva érvénytelent. *Wernz* (IV. 344.)[18] szerint, mint kezdetben érvényes, inchoatum házasságot, de copula hiányában még nem szentségit: *Scherer* II. 266. Vagyis eszerint felbontási, nem pedig semmiségi akadály lett volna.

[25] Vö. c. 4. X 4, 15.

[26] Amiből azonban semmiképp sem következik, hogy a római egyház az impotentiával kötött házasságot érvényesnek tekintette. Vö. *Wernz* IV. 344.[19] *Schnitzer, Freisen, Scherer.*

[27] C. 2, 3, 4. X 4, 15.

[28] C. 2. 5, 7. X 4, 15.

[29] Utoljára alkalmazta a S. C. C. 1817-ben. (Vö. *Wernz* IV. nr. 351).[53]

[30] Ami egyébként régebben sem volt egészen használaton kívül: c. 3, 6. X 4, 15.

A dekretális gyűjteményekben foglalt törvények után e pontra vonatkozó nevezetesebb törvényalkotások voltak V. Sixtus „Cum fequenter" konstituciója (1587. jún. 22.) de eunuchis et spadonibus, továbbá a perrendtartásra vonatkozólag XIV. Benedek „Dei miseratione" konstitúciója és a S. C. C. 1840. aug. 22-i instrukciója.

5. Az impotentia akadályának terjedelmét és eredetét így állapítja meg az új egyházi törvénykönyv: a házasságkötést megelőző és örökös impotencia akár a férfi, akár a nő részéről, akár tudja a másik fél, akár nem, akár abszolút, akár relatív, a természetjog alapján érvénytelenné teszi a házasságot. (1068. § 1.)

a) Tehát a *megelőző* impotentia, nem pedig a házasságkötés után fellépő a bontó akadály. De sokszor nehéz megállapítani, hogy megelőző vagy a házasságot követő volt-e? Ha a házasság megkötése és a bevégzés megkísérlése után rögtön keletkezik a kétely, azt lehet vélelmezni, hogy megelőző; ha hosszabb idő után kezdenek a felek kételkedni, subsequens impotentiát kell feltételezni. Aki az ellenkezőt állítja, annak kötelessége a bizonyítás. A házasságot *követő* nősztehetetlenség nem teszi semmissé a házasságot, de ha végrehajthatatlan maradt, elegendő ok az érvényes, de el nem hált házasság alól való felmentés elnyeréséhez. Ugyanilyen felmentés nyerhető akkor is, ha az impotentia megelőző, de nem bizonyítható tökéletesen.[31] Mihelyt biztosan tudottá válik az utólag beállott impotentia, a házasság használata azonnal tilos, mert akkor már nem igazi kopula, hanem pollució volna csak lehetséges és mindaddig, míg az impotentia tartana, testvérekként tartoznának a felek együttélni. Kétes impotentiával megkísérelhető a házasság elhálása.

Továbbá az impotentiának *örökösnek* kell lennie. *Időleges,* akár megelőző, akár utólagos legyen az, nem teszi érvénytelenné a házasságot. Örökös impotentia miatt érvénytelennek nyilvánított házasság nem válik érvényessé, ha csoda, vagy erkölcstelen eszközök alkalmazása vagy életveszélyes műtét által a tehetetlenség megszűnt. Ha azonban az impotentia örökös voltát kimondó ítélet téves volt, érvényes a há-

[31] Ilyenkor a felmentő rescriptum azt a záradékot szokta tartalmazni: „Vetito viro (vel mulieri) transitu ad alias nuptias inconsulta S. Sede." E záradék azonban nem érvénytelenítő és az ellenére megkötött új házasság érvényes vagy érvénytelen volna, aszerint, hogy az impotentia fennáll-e vagy sem.

zasság és ha a potens fél új házasságra lépett, ez utóbbi házasság érvénytelen s előbbi hitvestársához tartozik visszatérni.

A *megelőző örökös* impotentia akár a férfi, akár a nő részéről forog fenn, egyformán érvényteleníti a házasságot.

Akár tudnak a felek az impotentiáról, akár nem, bontó akadály az akkor is, ha a potens fél tudva a másik tehetetlenségéről, beleegyezik a házasságba. A természet törvényei magánszemélyek szerződései által nem változtathatók meg. Téves volt tehát azoknak a régebbi szerzőknek vélekedése, hogy oly esetben nem bontó akadály az impotentia, ha mindkét fél annak ismeretével köti meg a házasságot.[32] Téves e vélekedés, mert semmis olyankor a házassági szerződés, amikor hiányzik annak tárgya, amikor a testi közösülésre való jogot az egyik fél nem adhatja át a másiknak.

Akár *abszolút, akár relatív,* érvénytelenné teszi a házasságot és pedig az abszolút mindenkivel, a relatív csak a másik féllel vagy hozzá hasonlókkal vagy bizonyos személyekkel.[33] Azonban a relatív impotentia a gyakorlatban ritkán örökös, mert legtöbbször gyógyítható.[34]

Akár *természetes, akár esetleges* az impotentia, közömbös, csak megelőző és örökös legyen.

b) Az impotentia akadálya *természetjogi,* mert az igazán tehetetlen nem adhatja át másnak a testi közösülésre való jogot, ami pedig lényeges tárgya a házassági szerződésnek. Azért a tehetetlen által kötött házassági szerződés a természetjog alapján semmis. A régiek közül egyesek *(Paludanus, Pontius)* azt vélték ugyan, hogy a tehetetlenség tételes egyházi jog alapján bontó akadály, de az újabbak általában természetjogi eredetűnek vallják, élükön *sz. Tamással*[35] és *Sanchezzel,*[36] és a kódex is ugyanezt mondja, azért felmenthetetlen és a kereszteletleneket is illeti.

[32] *Wernz* IV. 345.[32]

[33] Sunt viri potentes cum vidua vel deflorata, impotentes cum virgine, non valentes hymenem infringere (sed in tali casu mulier pati deberet incisionem).

[34] A S. R. Rota 1909. nov. 15. (dec. 16.) semmisnek mondott ki egy házasságot relatív és gyógyítható impotentia alapján, mert „regiones, ubi mulier degebat, medicis in gynecologica scientia peritis et artis salutaris praesidiis necessariis carent omnino".

[35] Comment. in 4. l. sent. dist. 34. qu. unic. art. 2. ad prim.

[36] L. VII. disp. 98.

De csak a *biztos* impotentiáról áll mindez. Ha *kétes* a tehetetlenség, akár a jog,[37] akár a tény körül forogjon a kétely, a házasságot nem kell megakadályozni. (1068. § 2.) Ez különlegessége ezen akadálynak és magyarázata az, hogy a kétes impotentia mindenféle házasságot lehetetlenné tenne; ily körülmények közt a házasságkötéshez való természetes jog birtokban van mindaddig, míg az impotentia egészen bizonyossá nem lesz és a magán- meg a közjóra vonatkozó fontos okok sem hiányzanak, hogy ilyen kétség mellett is megengedtessék a házasság, mert különben a potentiája felől kételkedő örökös coelibátusra volna kényszerítve.[38]

Akinek pozitív kételyei vannak potentiája felől, azért nem szó nélkül bocsátandó házasságkötésre, hanem arra kell kötelezni, hogy a kételyt eloszlatni igyekezzék. Ha minden igyekvés és erkölcsös eszközök alkalmazása után is fennmarad a kétely, a másik félnek értesítése után megengedhető a házasság.

6. A terméketlenség (sterilitas) sem bontó, sem tiltó akadály. (1068. § 3.) Azért az öregek, akármilyen korban legyenek, házasságot köthetnek, mert a potestas coeundi meg szokott lenni és sem a természet nem állapított meg olyan mindenkire nézve azonos időpontot, melyben e képesség megszűnik, sem az egyházjog nem vesz fel olyan korhatárt, melyben ennek megszűnését kellene vélelmezni.[39] Férfiaknál a potestas generandi is megvan; nőknél ugyan körülbelül az 50. év után megszűnik az ovulatio, tehát azok szerint, kik a potentiához a capacitas generandit is szükségesnek tartják, az ilyen nők impotenseknek volnának mondandók; de mivel az egyház tényleg ezeket is házasságra bocsátja, azt kell mondani, hogy a kritikus koron túl lévő nőknél a szervek hiánytalanul megvannak, csak nem működnek, azért nem az impotensek, hanem sterilisek közé sorozandók.[40] Ha azonban valamely konkrét esetben bizonyosan hiányzik a potestas coeundi,

[37] Jogkétely forog fenn pl. — amint már fentebb láttuk — ama kérdés körül, hogy az exstirpatio ovariorum vel uteri, általában a postvaginális szervek hiánya impotentia-e vagy pedig sterilitas.

Némelyek (*Schmalzgrueber, Sanchez* stb.) ellenkezőnek látszó nézetével szemben eddig is általában ezt tanították. (Vö. *Wernz* IV. 345.)[15]

[39] *Bangen* i. m. II. 106. l.

[40] *Triebs* § 46. nr. 9.

fennforogna az impotentia akadálya. A gyóntató mindamellett nem tartozik kérdezősködni az után, hogy megvan-e ez a képesség, kivéve ha maga az előhaladott korú gyónó veti fel a kérdést.

7. A hermaphroditák[41] oly egyének, kiknek nemi szervei olyan alkatúak, hogy mindkét nem szerveinek tekinthetők (látszólagos kétneműek,) vagy pedig olyanok, hogy egyszerre a férfi és női szervek sajátságait egyesítik magukban (igazi kétneműek[42]).

Ilyen esetben régebben az egyház eljárása ez volt:[43] ha valamelyik nem túlnyomó volt a hermaphroditában (melyet orvosi vizsgálat állapított meg,) csak eszerint köthetett házasságot,[44] ha mindkét nem egyenlően volt kifejlődve, csak úgy bocsátották házasságra, ha ők maguk választották ki a nemet és esküt tettek arra, hogy a házaséletben ezen nemhez tartják magukat.

Az újabb fiziológusok azt tanítják, hogy igazi, mindkét nem szerint házasságra képes hermaphroditák nincsenek, hanem a kétneműség mindig csak látszólagos, úgy, hogy az illető vagy férfi, vagy nő, vagy pedig a nemi szervek abnormális alakulata miatt egyáltalában képtelen a nemi életre. Ha akad ilyen eset, a szakértő véleménye s az Ordinárius ítélete alapján kell megállapítani, milyen nemű az illető és aszerint bocsátandó házasságra, vagy pedig ha tehetetlen, mint ilyen eltiltandó attól. Valamint eltiltandó az is, aki kivételesen mégis kétnemű volna, vagy akinél semmiképp sem állapítható meg, hogy milyen nemű.

Ha a házasság megkötése után derül ki a hermaphrodizmus s annak következtében abszolút vagy relatív (in hoc sexu) impotentia, ugyanaz az eljárás, mint más impotentia esetén.[45]

8. Az impotentia alapján indított kötelék i perek rendtartásának különlegességeit alább a maguk helyén fogjuk ismertetni. Itt csak annyit akarunk megjegyezni, hogy amikor a gyóntatószékben ilyen eset merül fel (mert a nyilvános impotentia ritka eseteit kivéve a gyóntatószékből indul meg az impotentiás perek legnagyobb része), a gyóntató ezekre ügyeljen: mérlegelje a hallottak alapján, hogy az

[41] A görög mitológiában szerepel egy Hermes és Afroditétől származó kétnemű ember, kit szülőiről Hermafroditosnak neveztek el.

[42] *Gasparri* 611. (550.), *Scherer* 115. § IV., *Bangen* II. 114—115.; *Leitner* 26. § Anhang; *Wernz* IV. 353.; *Cappello* nr. 386.

[43] A római jog alapján (L. 10. D. 1, 5.; L. 15. D. 22, 5).

[44] C. 3. § 22. C. 4. qu. 2. et. 3.

[45] A S. C. C. előtt utóbbi időkben tárgyalt ilyen esetek voltak: in Ferent. 1888. márc. 24. és aug. 18.; in Cameracen. 1893. márc. 18.

impotentia örökös és a házasságkötést megelőző-e? Továbbá a felek jó- vagy rosszhiszeműek-e? Ha jóhiszeműek (vagyis házasságukat érvényesnek tartják, avagy tudnak ugyan az akadályról, de azt hiszik, jogosultak testvérekként együttélni), megfontolandó, hogy nem célszerűbb-e őket jóhiszeműségükben meghagyni? Ez akkor lehetséges, ha az impotentia titkos s a házasság köteléki felbontása lehetetlen vagy sok veszedelemmel járna. Ha rosszhiszeműek, vagyis tudják, hogy házasságuk semmis, az impotens fél orvoshoz küldendő. Ha ez kétségbe vonja a tehetetlenséget, további lépések feleslegesek. Ha megerősíti, kivételesen ilyenkor is meg lehetne engedni, hogy a felek testvérekként éljenek együtt (ha ti. remény volna arra, hogy ezt megtartják és semmiféle botrány nem követelné a házasság felbontását), legtöbbször azonban a plébánoshoz utasítandók, hogy segítségével a per megindíttassék.

Ha a per folyamán bebizonyul, hogy az impotentia csakugyan megelőző és örökös, akkor a bíróság a potens félnek feltétlenül megengedi ítéletében az új házasságkötést; a másiknak relatív impotentia esetén szintén; az abszolúte impotens felet ellenben teljesen eltiltja. Ha az utóbbi sikerrel kísérelné meg később valakivel a kopulát, akkor impotentiája vagy nem volt örökös és így előbbi házassága érvényes; vagy csak relatív volt és akkor újra házasodhatik. Ha tévesen állapították meg az impotenciát, és így tévesen mondták ki a házasság érvénytelenségét, akkor az előző házasság érvényes és folytatandó. Ha a felek ettől vonakodnak, vagy a potens fél már új házasságot kötött s abban óhajt maradni, az előző házasságra nézve felmentés kérhető mint be nem végzettre nézve, az új házasság pedig (mely putatív volt) gyökerében orvoslandó.

Az egyesült keletiek fegyelme az 58. kánonban megegyezik a latin egyházéval.

9. *Az állami törvények*[46] némely országban (Olasz-, Spanyolország) szintén ismerik az impotentia akadályát. Másutt (pl. Franciaországban, Svájcban) nem önálló akadály az, hanem a tévedésnek egy faja.[47]

Magyarországon is a régi ht. 54. § c) pontja szerint a lényeges tévedések egy faja volt az, ha az egyik házasfél nem tudta, sem a körülményekből nem következtethette, hogy a másik fél, éspedig akár a férfi, akár a nő, állandóan képtelen a házassági tartozás teljesítésére, és mint

[46] *Wernz* IV. 354.

[47] Már a középkorban megtalálható e felfogásnak nyoma, pl. *Petrus Lombardusnál* (Sentent. I. IV. dist. 34.) s.) s másoknál. Vö. *Wernz* IV. 344.[26]

ilyen megtámadási akadály volt, de csak akkor, ha az impotentia már a házasság megkötésekor fennforgott, továbbá ha állandó és nem pusztán időleges, végül ha a tévedő fél a másik fél tehetetlenségét nem tudta, sem a körülményekből nem következtetehette. Arra, hogy a nősztehetetlenség gyógyítható-e vagy sem, a törvény nincs tekintettel.[48]

Új magyar családjogi kodexünk az impotentiát nem említi meg.

31. § A házassági kötelék akadálya (Ligamen)[1]

1. A házassági kötelék az az akadály, melynél fogva aki érvényes, ha mindjárt nem is *végrehajtott* házasság által kötve van, annak fennállása alatt képtelen új házasság érvényes kötésére. (1069. § 1.)

Ezen akadály a házasság egységének és felbonthatatlanságának védelmére szolgál és kizárja a polyandriát és a szimultán polygyniát.

Rolandus Bandinelli volt az első, aki az akadály mai nevét alkalmazta impedimentum ligationis alakjában, melyből az iskola és törvényhozás hamarosan impedimentum ligaminis elnevezést formált.

2. Már e munka elején láttuk, hogy a házasság természettől fogva egy és felbonthatatlan. Isten tételes törvénnyel is ilyenné rendelte, azonban a bűnbeesés után mindjobban kivetkőzött eredeti tisztaságából éspedig nemcsak a pogányoknál, hanem a választott népnél is; míg végre Krisztus Urunk visszavonva minden ószövetségi engedményt, visszaállította a házasság eredeti tisztaságát s az egységet és felbonthatatlanságot kivétel nélkül mindenki számára kötelezővé tette. A visszavonás annál kevesebb nehézséggel járt, mert Krisztus Urunk eljövetelekor a római birodalomban a monogamia dívott s a törvények a polygamiát szigorúan tiltották.[2] Éppen e körülménynél fogva eleinte

[48] *Jancsó* i. m. 17. § 1.

[1] *Wernz* IV. 356—372.; *Gasparri* 713—726., (552—565.); *Aichner* 1737. §; *Sägmüller* 137. §; *Leitner* Lb.[3] 27. §; *Linneborn* 24. §; *Freisen* 364. l. kk.; *De Smet* 563—567.; *Wernz—Vidal* 241—257.; *Cappello* 390—409.; *Triebs* § 47.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 342. s.; *Knecht* 32. §; *Schönsteiner* VII. 18—22. §. *Kurtscheid* I. 80, 187. 319.

[2] L. 1. 13. D. 3, 2.; 11. § 12. D. 48, 5.; L. 2. C. 5, 5.; L. 18. C. 9, 9.

nem volt szükséges, hogy az egyház a maga részéről is tiltsa a polygamiát. Annál inkább kellett védelmezni a házasság egységét azon időtől fogva, amióta többnejűségben élő pogányok kezdtek az egyházba lépni és amióta rossz keresztények a felbonthatatlanság törvényének megsértésével törvényes hitvestársukat elhagyva mással keltek egybe.

A történelem a tanúja, hogy mily következetesen és kérlelhetetlenül védelmezte az egyház a nagyokkal és hatalmasokkal szemben is a házasság egységét és felbonthatatlanságát.[3]

3. A házassági kötelék akadályának fennforgásához szükséges, 1. hogy a házasság *érvényes* legyen. Hogy bevégzett-e, vagy csak ratum non consummatum, az nem tesz különbséget. Tehát a végrehajtatlan házasságot nem bontja fel egy rákövetkező végrehajtott házasság.[4] Érvényesnek kell lennie a házasságnak *objektíve.*

[3] Az egyház ellen e pontban mindössze két esetet tudnak és szoktak felhozni. Az egyik *Gleichen* gróf esete, kinek IX. Gergely 1240-ben adta volna meg az engedélyt, hogy első felesége mellé a szaracénok szultánjának leányát is elvehesse. Az egész történet mesevoltát *Döllinger* (Papstfabeln, 34. l.) alaposan kimutatta. (Vö. *Wernz* IV. 359.[21]) A másik eset *I. Napoleoné.* Napoleon először Beauharnais Josephin-nel kelt egybe (polgárilag, császárrá koronázásakor egyházilag is), 1810-ben Mária Lujzával. Első házasságát a párizsi püspöki bíróság a trienti forma hiánya miatt, az érseki bíróság a beleegyezés hiánya miatt érvénytelennek mondta ki. A római Szentszék elé nem került az ügy. Nem a bigamia megengedéséről volt itt szó, hanem egy nem kétségtelenül érvénytelen házasság érvénytelenné nyilvánításáról. Legfeljebb annyi áll, hogy az érvénytelenség kimondásában tévedtek az említett bíróságok, bár még az sincs tisztázva. (Vö. *Leitner* Hb. 4. 206.) *L. Grégoir,* Le „divorce" de l'Empereur Napoléon et de l'Imperatice Josephine devant les Officialités de Paris. Paris, 1953. — Ellenben az egész kétségtelen, hogy a reformátorok, alig 20 évvel azután, hogy „az egyházat a pápaság szörnyűségeitől megtisztogatták", *hesseni Fülöpnek* megengedték a kettős házasságot, „quia paupercula et miserabilis ecclesia — sc. Lutherana — erat indigens probis dominis regentibus." (*Scherer* II. 359.[50], *Leitner* Hb. 4. 206.)

[4] A XII. században a bolognai iskola azt tanította, hogy csak megkötött, de végre nem hajtott házasság kivételesen bizonyos okok alapján felbontható és csak a testi egyesüléssel végrehajtott házasság az abszolút felbonthatatlan, mert szentségi házasság. Ennek alapján a felső-itáliai egyház a csak megkötött házasságot, egyéb okokon kívül, egy második elhált házasság esetén felbontotta. A párizsi iskola s a gallikán egyház az ellenkező nézetet vallotta és követte (Petrus Lom-

Nem a felek alanyi vélekedése, hanem a tárgyi igazság dönti el a kérdést. Azért ha valaki jóhiszeműleg köt is házasságot első hitvesének életében, érvénytelen a második házasság[5] és vissza kell térnie első hitvestársához akkor is, ha az első csak megkötött házasság volt, a második pedig végrehajtott. Aki pedig avval a rosszhiszeműséggel kötött új házasságot, hogy első hitvestársa él, tényleg azonban nem él, érvényes a házassága. 2. Szükséges továbbá, hogy a házasság még *fennálljon,* vagyis a második házasság megkötésekor ne legyen felbontva. Megkereszteltek testi egyesüléssel bevégzett házassága csakis az egyik hitvestárs halálával bomlik fel, meg nem keresztelteké azonkívül a privilegium Paulinum alapján, csak megkötött, de el nem hált házasság ünnepélyes fogadalom s pápai felmentés által is.

4. Ezen akadály a természetjog és tételes isteni jog akadálya, tehát minden emberre, a kereszteletlenekre nézve is áll és azért a természetjog és tételes isteni jog alapján érvénytelen a házasság, melyet akár a megkereszteletlen is első hitvestársa életében egy harmadik vagy több személlyel köt. Felmentést ezen akadály alól semmiféle emberi tekintély nem adhat.

5. A szabad állapot bizonyítása. Ha olyan akar házasságra lépni, aki már egyszer házasságot kötött, jól-

---

bardus l. IV. sentent., dist. 27.) és III. Sándor meg III. Ince a párizsiak nézetét juttatták diadalra (c. 3., 5. X. 4, 4), kimondván annak lehetetlenségét, hogy az el nem hált házasság későbbi végrehajtott házasság által felbontassék, de meghagyván mégis az el nem hált házasság felbonthatóságát szerzetesi (VIII. Bonifác óta) c. un. VI. 3. 15. (ünnepélyes) fogadalom és pápai felmentés által. (Erről alább még egyszer lesz szó. Addig is vö. *Freisen* i. m. 189—196., 364. kk., *Scherer* II. 549. l. kk. s. *Reiner János.* Az egyházi házasságkötési jog tanának kifejlődése, Bpest, 1908). III. Sándornak a c. 3. X. 4., 4-ben foglalt ama szavaiból: „quamvis aliter a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando iudicatum" semmiképp sem lehet kiolvasni, hogy elődjei közül valaki ex cathedra tanította azt, amit ő és utódai elvetettek. A különféle magyarázatokat l. *Wernznél* IV. 350.[20], vagy *Schönsteinernél* VII. 18. § III., *Gasparrinál* E. n. 554.

[5] De míg a jóhiszeműség tart, mindenesetre putatív volna. (1015. § 4.).

lehet előző házassága érvénytelen volt, vagy valamely okból felbomlott, nem köthet megengedett módon új házasságot mindaddig, *míg előző házasságának érvénytelensége vagy felbontása törvényesen és biztosan megállapítva nincs.* (1069. § 2.) Az előző házasság *érvénytelensége* bizonyítandó jogerős egyházi bírósági ítélettel, *felbontása* a pápai felmentésről vagy ünnepélyes fogadalomról szóló hiteles okirattal (ha az előző házasság ratum non consummatum volt), az apostoli privilegium igénybevételét tanúsító okmánnyal, vagy pedig az előző házastárs halálát igazoló irattal.

Ami különösen a korábbi hitvestárs *halálának bizonyítását*[6] illeti, erkölcsi bizonyosságot kíván arról az egyház, vagyis olyant, mely minden okszerű kételyt kizár. Maga a hosszú távollét, a nyomaveszett hitvestársnak hallgatása, életben létéről vagy haláláról való értesülés hiánya nem ad erkölcsi bizonyosságot. Olyan bizonyítékokra van szükség, melyek az elhalálozásról teljes erkölcsi bizonyosságot nyújtanak.

Az ilyen esetekben való eljárásról a kódex semmit sem mond. Alkalmazkodni kell a régi szabályokhoz. Már III. Lucius írt elő ilyeneket.[7] Későbbi időkből legfontosabb X. Kelemen „Cum alias" 1670. aug. 21-i dekrétuma (nr. 12, 13.[3]). Ennek szabályait a megváltozott viszonyok tekintetbevételével újból rendezte a S. C. S. Off. „Matrimonii vinculo" kezdetű 1868. évi május 13. instrukciója,[9] melyet a Szentszék azóta is követ és ismételten előírt.[10]

Ezek szerint erkölcsi bizonyosságot nyújtanak:

[6] *J. Schlenz*, Wiederverehelichung auf Grund der Todeserklärung des anderen Ehegatten infolge Verschollenheit, mit besonderer Berücksichtigung der Kriegsverschollenheit. AKK. 1918. 52. l. kk., 215. kk., 381. kk., 549.; *L. Kaas*, Kriegsverschollenheit u. Wiederverheiratung nach staatlichem u. kirchlichem Recht, 1919.

[7] c. 2. X. 4, 21.

[8] L. e munka 11. § A. 3. pontjában.

[9] L. *Gasparri* II. 523. l. (E. n. II. 428. kk.)

[10] S. C. de Prop. Fide 1883. jún. 20., S. Off. 1890. aug. 29., 1891. május 6.

a) hiteles halotti bizonyítványok, és pedig elsősorban egyháziak, melyeket plébános, kórházi vagy katonai lelkész állított ki; ilyenek hiányában világi (polgári vagy katonai) hatóságok által kiállított bizonyítvány is elégséges.[11] Ha a felmutatott halotti levél valóban hiteles és minden okszerű kételyt kizár, a plébános az Ordináriushoz való folyamodás nélkül megengedheti az életben maradt hitvestársnak az új házasságot. Ha azonban az okmányok nem látszanak hitelesnek, a püspök elé kell terjeszteni az ügyet.

b) Okmányok hiányában *tanúk* által is bizonyítható az eltűnt halála, de már ez nem a plébánoshoz, hanem minden esetben az Ordináriushoz tartozik, aki az ún. *holttányilvánítási eljárásban* fogja a halál bekövetkezését kimondani. Két hitelt érdemlő szemtanúnak eskü alatt tett egybehangzó vallomása a halál bekövetkeztéről (akik pl. látták holtan a kérdéses egyént, vagy jelen voltak temetésén, vagy talán maguk ásták el holttestét) teljes bizonyítást nyújt. (Instr. a. 1868. nr. 3.) Két tanú hiányában *egy* szemtanú is elégséges, ha vallomását jelek és nyomok erősítik. (nr. 4.) Sőt szükség esetén két fültanú is elégséges, kik szemtanúktól hallottak az eltűnt haláláról, ha a körülmények erősítik a vallomást. (nr. 5.)

A kihallgatás módjáról és a tanúkhoz intézendő kérdésekről részletesen intézkednek az említett instrukciók.

c) Ha még ilyen eszközök sem állnak rendelkezésre a halál bizonyítása tekintetében, történhetik végül az *vélelmek*, a megelőző, kísérő, követő körülmények, jelek, nyomok, következtetések alapján. Meg kell vizsgálni az állítólag meghaltnak korát, erkölcseit, műveltségét, egészségét, vallásosságát, családjához való viszonyát, rokonok, szomszédok, ismerősök eskü alatti kihallgatása alapján; szerette-e feleségét és gyermekeit, mikor adott jelt magáról utoljára, kifejezte-e visszatérési szándékát, milyenek vagyoni viszonyai, nem remélhetne-e itthon örökséget, nincs-e valami különös oka a távolmaradásra? Nem forgott-e életveszedelemben (elemi csapások, háború, hajótörés stb.), hol látták utoljára, milyen híre és becsülete volt, az elhalálozásáról való hírt nem az érdekeltek keltették-e? Ha katona az eltűnt egyén,

[11] De kell, hogy az egyenesen, közvetlenül és kétségtelenül igazolja a halálesetet. A világi bírósági holttányilvánító végzés alapján eszközölt anyakönyvelés és arról adott kivonat éppenséggel nem tekinthető ilyennek.

ki kell nyomozni, vett-e részt ütközetben, nem került-e fogságba, nem volt-e valamely veszélyes megbízatása?[12]

Tanácsos az eltűntet újságokban is körözni. Ilyen és hasonló körülmények felkutatása, úgy lehet, erkölcsileg bizonyossá teszi az eltűntnek halálát és akkor semmi akadálya sincs annak, hogy az életben maradt félnek az új házasság megkötése megengedtessék. A bizonyításnak ez a módja éppúgy az Ordináriushoz tartozik, mint a tanúk által való bizonyítási eljárás. (nr. 6—11.)

Az eljárás *módját* illetőleg, melyet az Ordináriusnak követnie kell: választható a *közigazgatási eljárás* és egyszerűbb különösebb vizsgálatot nem igénylő esetekben ajánlatos is, hogy választassék. Az Ordinárius előadót rendel ki, aki hites jegyző közreműködésével a szükséges perenkívüli vizsgálatot megejti, a tanúkat eskü alatt kihallgatja, az okiratokat megvizsgálja, a jeleket és nyomokat összegyűjti s mindennek alapján az Ordinárius végzést hoz oly értelemben, hogy conjux supervivens poterit transire ad alias nuptias, vagy pedig elutasítja a kérést. (Tehát nem ítéletet, hanem végzést, decretumot hoz, mellyel szemben nem fellebbezésnek, hanem a Szentszékhez való felfolyamodásnak van helye [2146. s 1601.], melynek benyújtására határidőt nem tűz ki a kódex.)

Ha bonyolultabb és alaposabb vizsgálatot igénylő az eset, akkor a közigazgatási eljárás helyett a *rendes per* útját kell választani, melyet a kódex a 1706—1924. kánonokban szabályoz. Illetékes mind a peres, mind a közigazgatási eljárásban az életben maradt fél lakóhely szerinti Ordináriusa. Házasságvédőre nincs szükség. Ennek közbejöttét csak a köteléki perekben és az inkonszummációs ügyekben írja elő az 1967.

[12] Ilyen *indicium-bizonyítás* alapján engedte meg a házasságkötést a S. Off. 1898. júl. 20-án azon nőknek, kiknek férje az aduai ütközetben esett el; ugyanezen elveket alkalmazta a S. C. Sacram, az *orosz—japán* háború után 1910. dec. 16-án. A *messinai földrengés* után ua. kongregáció (1910. márc. 12.) minden egyes eset külön vizsgálatát rendelte el. — Az AAS. XIV. 96—97. lapjain a S. C. Sacr.-nak egy holttányilvánítási ügyben hozott tanulságos rezolúcióját tartalmazza.

kánon.[13] A per ítélettel nyer befejezést, mely ellen annak kihirdetésétől, illetve a kihirdetés tudomásulvételétől számított 10 nap alatt az érsekhez lehet fellebbezni (1881). Különlegesen nehéz esetekben a római Szentszékhez fordulhat az Ordinárius (főleg elméleti nehézségek esetén).

A holttányilvánító végzésbe vagy ítéletbe ajánlatos belevenni annak megállapítását, amennyiben lehetséges, mikor következett be a halál, aminek a crimen akadálya, s a holttányilvánított férj halála után született törvénytelen gyermek törvényesítése szempontjából lehet jelentősége.

Mint már említettük (20. § 2.) a Szentszék vagy a helyi Ordinárius által a hitvestárs holttányilvánítása után új házasságkötésre kapott engedély mindig magában foglalja a felmentést a házassági ígérettel és a házasságkötés kísérletével kapcsolatos házasságtörés akadálya (de nem a bűntett akadályának másik két faja) alól. (1053. CP. 1952. márc. 26. AAS. XLIV. 496.)

A világi bíróság előtt lefolytatott eljárás és hozott végzés alapján nem lehet az egyházi házasságot minden további nélkül megengedni, mert a világi törvényhozások egészen más elvből indulnak ki a holttányilvánításnál, mint az egyházi (amennyiben erkölcsi bizonyosság helyett megelégszenek a halál vélelmezésével, ami mellett lehetséges, hogy a holttányilvánított él, amiért a magyar házassági törvény sem tekintette a házasságot megszűntnek a holttányilvánító bírói határozattal, hanem csak vélelemszerűen felfüggesztettnek a korábbi házasság alkotta semmisségi akadály hatályát és csak az új házasság jóhiszemű megkötése szüntette meg azt), a monogámiát gondosan őrző egyház a világi bíróságok végzését nem fogadhatja el szó nélkül. A periratokat azonban felhasználhatja s ha megvizsgálásukból kitűnik, hogy a felderített adatok erkölcsileg bizonyossá teszik a kérdéses személy

[13] A S. C. C. 1889. dec. 14-én szintén úgy nyilatkozott, hogy a holttányilvánítási eljárásnál nincs szükség a házasságvédőre. Az ausztriai Rauscher-féle instrukció 246. és 247. §-aiban ellenben előírja annak jelenlétét s az említett kongregációi válasz (ad 2.) azt felelte a boroszlói püspöknek, hogy ausztriai területre nézve alkalmazkodhatik az instrukcióhoz. A kódex az általános vélemény szerint hatályon kívül helyezte a Rauscher-féle instrukciót.

elhalálozását, a maga részéről is meghozhatja a holttányilvánító végzést. Ellenkező esetben a bizonyítás kiegészítését rendeli el s ahhoz képest hozza meg a végzést.

Ha az egyházi bíró ítélete, illetve végzése alapján a második házasság megköttetett, putatív házasságnak tekintendő, ha a holttányilvánított él (feltéve, hogy legalább az egyik fél jóhiszemű). Ha tényleg él, a második házasság természetesen érvénytelen s a felek szétválasztandók. Ha téves holttányilvánítás után jóhiszeműleg kötött putatív házasság esetén később a holttányilvánított valóban meghal, ez az érvénytelen (putatív) házasság nem válik érvényessé önmagától, hanem konvalidálni kell. Ha rosszhiszeműleg kötötték meg a felek a második házasságot, a holttányilvánított hitvestárs halála után nem szanálható a házasság.

6. A *belső fórum* számára ezeket jó megjegyezni: ha valaki makacsul házasságot akar kötni első hitvestársa haláláról való erkölcsi bizonyosság, illetőleg az azt megállapító püspöki végzés kieszközlése nélkül, nem oldozható fel. — Ha a második házasság már megköttetett, akkor a) ha rosszhiszeműleg tették ezt a felek, vagyis a másik hitvestárs életben létéről való bizonyossággal; a házasság használata tilos és szétválasztandók; b) ha alapos kétellyel kötötték a második házasságot és pedig úgy, hogy mindkét részéről megvolt a kétely, s az nem oszlatható el, ez esetben is tilos a házassággal élni, a felek elválasztandók s egyiknek sem szabad más házasságot kötni, mert nem lehetetlen, hogy mégis érvényes e második házasság; c) ha csak az egyik fél bizonyos az előbbi hitvestárs életéről, a házastársi kötelességet nem kérheti és nem teljesítheti, a másik felet fel kell világosítani és szétválasztandók; d) ha csak az egyik félnek van alapos kételye az előbbi hitvestárs elhalálozásáról és a kétely nem oldható meg, a házastársi kötelességet nem kérheti, de teljesítheti; e) ha jóhiszeműleg kötötték a házasságot és gyenge kételyük keletkezik az előbbi hitvestárs életben léte felől, nem kell vele törődni; ha alapos a kétely, utána kell járni s azalatt a kételkedő fél nem kérheti, de teljesítheti a házastársi kötelességet. Ha kiderül a második házasság érvénytelensége, tilos a második házastárssal élni s szét kell válniok a feleknek. Ha a kétely nem oszlatható el, úgy lehet tekinteni, mint gyenge kételyt.[14]

[14] *Leitner* Lb.[3] l.; *Noldin*, De sexto[35] n. 98.; *sz. Alfonz:* Homo apostolicus tr. 18. nr. 35—37.; Theol. Mor. VI. 901—908.; *Wernz—Vidal* nr. 249.

7. A kettős házasság büntetése. (2356.)

A bigámia *bűncselekményét* az követi el, aki a fennálló érvényes házassági kötelék ellenére új házasságot, ha mindjárt csak polgárit, merészkedik megkísérelni. Nemcsak a házasság által kötött fél, hanem a szabad is, aki ilyen kötöttel kísérli meg a házasságot, bigamus. Az első érvényes házasságnak polgárilag történt felbontása nem mentesít a bűncselekmény alól. A bűncselekmény alanyi tényálladéki elemeihez tartozik a teljes szándékosság („attentaverit").

Mint a jó erkölcsökbe, különösen a házasság monogam jellegébe ütköző deliktumot tiltja az egyház e cselekményt.

Büntetése: önmagától beálló *jogi becstelenség* (infamia iuris) melynek következményei a jó hírnév hiányából származó irregularitas a 984. n. 5. szerint, az egyházi javadalmak, hivatalok, méltóságok, évjáradékok elnyerésére, továbbá az egyházi jog cselekvények[15] végzésére, egyházi jogok vagy tisztségek gyakorlására való képtelenség (2294. § 1.). Ha pedig a bigamusok az Ordinárius figyelmeztetése ellenére is tovább folytatják az együttélést, a bűn súlyához mérten exkommunikációval vagy személyes interdiktummal sújtandók. (2356.)

Azonkívül a bigamusok mint *nyilvános bűnösök* kezelendők, aminek következményeit l. az 5. § 7. pontjában.

Következménye (nem büntetése) a bigámiának a bűncselekményből származó irregularitás is (985. nr. 3.) és a büntett akadálya, ha a második (érvénytelen) házasság az elsőnek fennállása alatt végrehajtott és a felek egymásnak házasságot ígértek. (1075. nr. 1.)

8. *Állami jogok.*

Az összes valamiképpen még keresztény népek házassági törvényei a monogamia alapján állnak. Kizárják a szimultán polygamiát, a korábbi fennálló házasságot akadálynak tekintik s még idegeneknek sem engedik meg területükön a polygamiát akkor sem, ha azok hazai törvényei megengedik. De ott van a nagy eltérés az egyházjog és a

[15] Melyek azok, l. a 25. § 6. pontja végén.

világi jogok között, hogy míg amaz szerint (a már ismert kivételes esetektől eltekintve) csak az egyik fél halálával bomlik fel a házasság, ezek szerint a legtöbb országban sok más okból felbontható (nem ugyan a felek kölcsönös megegyezésével, hanem bírói ítélettel[16])

I. *a)* A *magyar* ht. szerint is az *érvényesen* létrejött és meg nem szűnt, vagyis fennálló házasság semmisségi bontó akadályul szolgált az új házasságkötésre nézve.[17] Ha a korábbi házasság *megtámadható*, akkor az új házasságkötésre nézve mindaddig, míg érvénytelenné nem nyilvánítják, semmisségi bontó akadály éppúgy, mint a fennálló érvényes házasság. Ha ellenben a korábbi fennálló házasság semmis, az új házasságkötésre nézve csak tiltó akadály.[18]

A korábbi házasság akadálya azon esetben, ha a házastársak valamelyikét holttá nyilvánították, eképpen módosul: a korábbi házasság bontó akadálya megszűnik, jóllehet az eltűnt meghalása tekintetében csak vélelem áll fenn, ha sem a hátramaradt házastárs, sem az, akivel új házasságra lép, az új házasság megkötéséig nem tudták azt, hogy a holttányilvánított él.[19] Ha ellenben ezt a körülményt az új házasságot kötött feleknek bár csak egyike is tudta, akkor a korábbi házasság bontó, ha érvényes vagy megtámadható volt; vagy tiltó akadálya az új házasságnak, ha semmis volt.[20] [21]

Ha a házasulók vagy egyikük azt tudják, hogy a holttányilvánított házastárs az új házasságkötéskor már halott volt ugyan, de túlélte a holttányilvánító ítéletben megállapított elhalálozási napot, vagy a pol-

[16] Nem volt felbontható a házasság Olasz-, Spanyolországban, Monacóban, Brazíliában, Columbiában, Argentínában, Chilében, Mexikóban, Peruban, Uruguayban, Portugáliában (azok számára, akik 1940 óta kánoni törvények szerint kötöttek házasságot), Dél-Karolinában. Továbbá, de csak a katolikusok számára Lengyelországban (vö. *Chelodi* nr. 152). A csehszlovákiai 1919. május 22-i, Ausztriában az 1938. júl. 6-i törvény megszüntette a katolikusok házasságának felbonthatatlanságát.

[17] H. T. 12. §.

[18] H. T. 21. §.

[19] Vagyis más szóval téves holttányilvánítás esetén a jóhiszeműleg kötött második házasság megszünteti az elsőt. De a holtnaknyilvánított félnek az új házasság megkötése után való jelentkezése esetén az új házasság megtámadható volt tévedés címén: 54. § (l. alább az 54. fejezetben).

[20] H. T. 73, 73. és 74. §§.

[21] Vö. *Jancsó* i. m. 11. §.

gári tisztviselő tudja ezt: tiltó akadály forog fenn (a vélelmezett elhalálozási napnak tudott vagy igazolt túlélése). Ht. 22. §.[22]

b) A magyar ht. szerint is *felbontható* volt a házasság, de csak bírói ítélettel és a törvényben kimerítően felsorolt okok alapján (75. §). Ezen okok részint *feltétlen*, részint *viszonylagos* joghatályúak, aszerint, amint az illető ok fennforgása esetén a házassági kötelékeket fel kell, vagy csak fel lehet bontani és mind vétkességen alapult.

Feltétlen bontó okok 1. a házasságtörés, 2. természet elleni fajtalanság, 3. kettős házasság (76. §), 4. a hűtlen elhagyás (77. §), 5. az élet ellen törés, 6. súlyos bántalmazás (78. §), 7. súlyos büntetésre (ti. halálra vagy legalább 5 évi fegyházra vagy börtönre) elítéltetés (79. §).

Viszonylagos bontó okok 1. a házassági kötelességek szándékos és súlyos megsértése; 2. a családhoz tartozó gyermekeknek bűncselekményre vagy erkölcstelen életre csábítása; 3. erkölcstelen élet folyta-

[22] Vö. *Jancsó* i. m. 65—73. §§. — Az 1894:XXXI. tc.-en túlmenően a 6800—1945. M. E. rendelet (Magyar Közl. 1945. 107) három esetben lehetővé tette a felbontást vétkesség nélkül: 1. ha a házassági életközösség megszűnésétől 5 év eltelt és a felek ezalatt megszakítás nélkül külön éltek — bármelyik fél (a vétkes is) kérheti a házasság felbontását, 2. a 3 év óta gyógyíthatatlan elmebajban szenvedőnek házastársa a házasság felbontását kérheti (a házasság megkötése után fellépett elmebajról van szó), 3. ha a házasságkötés óta legalább 3 év eltelt, a házastársak közös kérvényben megegyezésük alapján kérhetik a felbontást. *Az új magyar családjogi kódex:* 1952: IV. tv. a házasságot nem tekinti feltétlenül egész életre szóló felbonthatatlan kapcsolatnak, a vétkesség elvét teljesen elejti, de a felbontást csak *komoly és alapos okból* a család érdekeit szem előtt tartva engedi meg. A házasság megszűnéséről intézkedik a 17. §-ban: A házasság megszűnik: a) az egyik házastárs halálával, b) bírói felbontással. Arra, hogy a házasság a házastárs halálával megszűnt, halotti anyakönyvi bejegyzés vagy a bíróságnak a halál tényét megállapító illetőleg holttányilvánító jogerős határozata alapján lehet hivatkozni. A másik házastárs újabb házasságkötése esetén a korábbi házasságot akkor is megszűntnek kell tekinteni, ha az említett anyakönyvi bejegyzés, illetőleg bírói határozat hatálya az újabb házasságkötést követően megdől. — 18. §. A házasságot komoly és alapos ok esetén bármelyik házastárs kérelmére az erre megszabott előkészítő eljárás és per lefolytatása után fel kell bontatni. Annak elbírálásánál, hogy a házasság felbontására van-e komoly és alapos ok, a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni. — 20. §. Bírói felbontás esetén a házasság a felbontást kimondó bírói ítélet jogerőre emelkedése napján szűnik meg. — 21. §. A házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve ha a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt arra érdemtelenné vált.

tása; 4. öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra való elítéltetés. (80. §[25])

II. A magyar polgári eljárási jog szerinti *holtnaknyilvánítást* az 1911:I. tc. (az új polgári perrendtartás) 732—748. §-aiban szabályozta.

Eszerint az, aki eltűnt és emiatt halálát bizonyítani nem lehet, holtnak nyilvánítható:

1. ha születése óta 30 év eltelt és annak az évnek végétől számítva, amelyben hír szerint még életben volt, 10 év óta híre veszett;

2. ha születése óta 70 év eltelt és annak az évnek végétől számítva, amelyben hír szerint még életben volt, öt év óta híre veszett;

3. ha háborúban vett részt és annak folyamán tűnt el, azóta híre veszett, s annak az évnek végétől számítva, amelyben a háború bevégződött, 3 év eltelt, vagy hajótörést szenvedett, avagy egyéb körülmények között életveszélyben forgott, azóta híre veszett s a hajótöréstől, illetve az életveszélyt előidéző körülmény megszűntétől 3 év eltelt.

A holttányilvánítást kérheti a házastárs, az örökös és mindenki, ki az eltűnt halálának megállapításában jogilag érdekelve van. Az eljárásra illetékes az a törvényszék, melynek területén az eltűntnek utolsó általános illetékessége volt.

A Pp. (Polgári perrendtartás) által szabályozott rendes holttányilvánítási módon kívül kivételes szabályokat állított fel az első világháborúban eltűntekre nézve a 28000—1919 I. M. rendelet és az annak kiterjesztéséről szóló 30,000—1922 I. M., a 25700—1925. I. M. és a 44200—1925. I. M. rendelet, a második világháborúban eltűntekre nézve pedig a 4700—1946. M. E. rendelet és az ennek kiterjesztéséről szóló 12520—1946. M. E. rendelet. Az itt elsorolt rendeleteket mind hatályon kívül helyezte az 1948. nov. 19-én kelt és 1949. jan. 1-én életbelépett 12200—1948. sz. kormányrendelet. (Magyar Közlöny 1948, 267.) és uj egyforma eljárást írt elő az 1939. szept. 2. és 1945. dec. 31. között (második világháború) és 1914. júl. 24. és 1924. júl. 27. között (első világháború) eltűnt személyekre nézve. Ez alkalmazandó akkor is, ha 1939. szept. 2. és 1945. dec. 31. között meghalt személy halálának közokirattal nem igazolható tényét más módon akarják bizonyítani. Sőt a volt házastárs halálának a házasságkötési eljárás során való igazolása tárgyában kiadott 84800—1946. B. M. rendelet (Magyar Közlöny, 1946. 98.) lehetővé teszi, hogy amennyiben a hátramaradt házastárs új házasságot akar kötni és meghalt házastársának halálát anyakönyvi kivonattal vagy a halál tényét megállapító jogerős bírói határozattal igazolni nem tudja,

[25] *Jancsó* i. m. 27. §.

a halál tényét másképpen igazolhassa. Igazolhatja pedig anyakönyvvezető előtt okiratokkal: pl. felekezeti halotti levéllel, vöröskereszt egylet értesítésével vagy feltétlen hitelt érdemlő tanúk közvetlen észleletén alapuló vallomásával. Maga az anyakönyvvezető a bizonyítékok alapján a házasulót felmentheti a házastárs halálának anyakönyvi kivonattal, illetve a halál tényét megállapító bírói határozattal való igazolása alól, éspedig kizárólagos hatáskörrel. Háborúban vagy deportálásban eltűntek holttányilvánítása sok esetben utóbb valótlannak bizonyult adatok alapján történt — kivált akkor, ha tanúk vallomása alapján történt a házasulónak felmentése az előírások alól. Ezért a 84800—1946. B. M. rendeletet később megszigorították. Az anyakönyvvezető a felmentés megadása előtt köteles a Honvédelmi és Népjóléti Minisztériumot megkeresni és csak akkor adhatja meg a felmentést, ha a szervek 30 nap alatt nem nyilatkoznak. (Magy. Közlöny, 1948, 161. számban foglalt 114700—1948. B. M. körrendelet szerint.)

A Magyar Népközt. Minisztertanácsának 105—1952 (XII. 28.) M. T. sz. rendelete (a Polgári Perrendtartásról szóló 1952:III. tv. (Pp.) hatálybaléptetése folytán szükséges rendelkezések tárgyában) a 10. § a holtnaknyilvánításról ezeket mondja:

Eltűnt holtnaknyilvánítása iránti kérelem előterjesztésének akkor van helye, ha az eltűnéstől számítva 5 év eltelt anélkül, hogy az eltűnt személy életbenlétére utaló bármily adat ismeretes volna. Ha háborúban, hajótörés következtében vagy más életveszélyes helyzetben tűnt el, a kérelem előterjesztésének ideje 3 év. Egyebekben a 12200—1948 (XII. 4.) kormányrendelet szerint kell eljárni. Ennek 19 §-a oda módosul, hogy a bíróság a végzést annak az anyakönyvvezetőnek küldi meg, ahol a halál történt, ha ez nincs megállapítva vagy külföldön van, úgy a születési hely anyakönyvvezetőjének.

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve 1959: IV. tv. 23. §-ban ezt mondja:

„Eltűnt személyt bírósági határozattal holtnak lehet nyilvánítani, ha eltűnésétől 5 év eltelt anélkül, hogy életbenlétére utaló bárminő adat ismeretes volna. (A 3 éves határidőről nem szól a törvény.)

A 25. §-ban pedig ezt mondja: „A holtnak nyilvánított személyt az ellenkező bebizonyításáig holtnak kell tekinteni. Ha visszatér, a határozat hatálytalan és az annak alapján beállott jogkövetkezmények, ha a jogszabály kivételt nem tesz, semmisek". A házasságban kivételt tesz a jogszabály, mert a második házasság megkötésével az elsőt megszűntnek veszi és a régi házasság csak új házasságkötéssel lenne helyreállítható. 1952:IV. tv. 17. § 2.

IV. A régi magyar ht. 24. §-a szerint a házasságban élt nő korábbi házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónap *(várakozási idő)* eltelte előtt nem mehetett újból férjhez, s ha mégis ment, tiltó akadályba ütközött. Az akadály a gyermek atyaságának biztos megállapíthatóságát célozta (enélkül ugyanis kétségessé válhatnék, hogy vajon az új házasság alatt született gyermek a mostani vagy az előbbi férjétől származik-e? Éppen azért elhárult az akadály,[24] ha a nő időközben szült. Az igazságügyminiszter felmenthetett alóla.)

V. *Ausztriában* a korábbi polgári törvények szerint a katolikusok házassága s azon házasságok, melyeknek megkötésekor legalább az egyik fél kat. volt, felbonthatatlan volt. Ha tisztán akatolikusok kötöttek házasságot s ezek valamelyike katolikussá lett, erre nézve is felbonthatatlanná vált a házasság, de nem az akatolikusnak maradt félre nézve. Ha mindketten katolikussá lettek, mindkettőjükre nézve állt a felbonthatatlanság. — Polgárilag elválasztott akat. egyénnel katolikus nem léphetett házasságra, míg a másik hitvestárs életben volt. *(Impedimentum catholicismi.*[25]) Az 1938. júl. 6-i törvény mindezt megszüntette.

32. § A valláskülönbség akadálya (Cultus disparitas)[1]

1. Az az akadály ez, mely képtelenné teszi az egymással való házasságkötésre azokat, kiknek egyike nincs megkeresztelve, másika ellenben a kat. egyházban kereszteltetett meg vagy az eretnekségből avagy szakadárságból oda tért vissza, habár később esetleg újból elszakadt is tőle. (1070. § 1.)

[24] *L. Jancsó* i. m. 29. §.

[25] 1814. aug. 4-i és 1835. júl. 17-i udvari dekrétum. Vö. *Haring* Grundzüge des kath. Kr. (1924.) 498. l.; *A. v. di Pauli*, Das imped. catholicismi in österr. u. kanon. Recht (AKK. 1908., 273. l. kk.) — Csehszlovákiában az 1919. május 22-i törvény törölte el a katolicizmus akadályát.

[1] *Wernz* IV. 500—513.; *Gasparri* 685—712., (566—596.); *Aichner* 172. §; *Sägmüller* 140. §; *Leitner* Lb.[3] 36. §; *Linneborn* 25. §; *Freisen* 635. l. kk.; *De Smet* 583—593.; *Wernz-Vidal* 258—277.; *Cappello* 410—427.; *Triebs* § 48.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 344—346.; *Knecht* 33. §; *Schönsteiner* VII. 25—29. §; *Kurtscheid* I. 78, 192.

2. Eredete. A valláskülönbség az *isteni jog* alapján *tiltja* a házasságot mindaddig, míg a kat. félre és a gyermekre nézve közeli a hitbeli perversio veszedelme, de nem érvényteleníti, mert a cultus disparitas nem érinti a házasság lényegét vagy lényeges tulajdonságait. Ellenben az *egyházjog* alapján feltétlenül, vagyis olyankor is, ha valamely esetben nem forogna fenn vagy csak távoli volna a perversio veszedelme, érvénytelenítő akadály, általános, minden esetben fennálló veszedelem vélelme következtében.

3. Kezdetben[2] a sz. atyák is, a zsinatok is *lebeszélték* a híveket a hitetlenekkel és eretnekekkel való házasságkötésről. Constantinus császár halálbüntetés mellett tiltotta a zsidókkal való házasságkötést.[3] A IV. századtól kezdve a zsinatok is már *tiltják* a hitetlenekkel s főleg zsidókkal való házasságot, ami ekkor még elég gyakran fordult elő, mert a kereszténység terjesztésének egyik legalkalmasabb eszközéül látszott. Amily mértékben diadalmaskodott a kereszténység a pogányság felett, oly mértékben nőtt az idegenkedés a hitetlenekkel való házasságra lépéstől és a zsinatok mind sűrűbben tiltják azt[4] anélkül azonban, hogy érvénytelennek mondanák. Csak Galliában és Hispaniában találkozunk a VI. századtól kezdve olyan zsinati határozatokkal, melyek a zsidóval és pogánnyal kötött házasságot érvénytelennek minősítik. Ellenben Keleten a II. trullai zsinat (692) kifejezetten bontó akadállyá tette a valláskülönbséget, sőt a vegyes vallást is.

A galliai és hispániai részleges gyakorlat lassan nyugaton is mindjobban terjed és a valláskülönbség *általános szokás alapján* bontóakadállyá lesz. Hogy ez pontosan mikor következett be, megállapítani nem lehet.[5] Gratián már ilyennek tételezi fel.[6] És attól fogva ellenmondás nélkül bontó akadály az egész egyházban, olyan újonnan megtért terü-

[2] L. a 25. § 4. pontját.
[3] L. a 6. Cod. Theod. 16, 8.
[4] Az elvirai zsinat után az arlesi (314.; c. 11.), hippói (393.), II. orléansi (533.; c. 19.), auvergnei (535.; c. 6.), III. orléansi (538.; c. 13.). IV, orléansi (541,; c. 31.); III. toledói (589.; c. 14.), IV. toledói (633.; c. 63.), római (743.; c. 70.)
[5] *Wernz* szerint (IV. nr. 504.) a VII. és XII. század között; *Scherer* szerint (II. 373. l.) már a XII. század előtt; *Hanuy* (A vegyes házasságok jogtörténete 17. l.) szerint a XII. század elején már általános volt.
[6] Dict. Gratiani ad. c. 14 C. 28. qu. 1. i. f.

leteken is, melyeken ez a jogszokás még nem találhatott elfogadtatásra, mint a Szentszék a XVI. században felmerült kételyekre válaszolva kijelentette, mert e jogszokás alapján keletkezett általános törvény a helyi szokásoktól függetlenül az egész egyházban kötelező.[7]

Éspedig a *kódex életbeléptéig* olyképpen volt akadály a valláskülönbség, hogy keresztelt és kereszteletlen között nem jöhetett létre házasság,[8] akár katolikus, akár akatolikus volt a megkeresztelt, úgyhogy akatolikus sem köthetett kereszteletlennel érvényes házasságot és az 1918. május 19-e előtt kötött összes házasságok ezentúl is ezen szabály szerint bírálandók el.

4. A kódex megváltoztatta ezen akadály terjedelmét, mert most csak kereszteletlen és a kat. egyházban megkeresztelt,[9] vagy az eretnekségből, illetve szakadárságból oda visszatért személyek között áll fenn. (1070. § 1.)

Képtelenek tehát egymással való házasságkötésre azon személyek, kiknek egyike biztosan nincs megkeresztelve, másika a kat. egyházban kereszteltetett meg, vagy ha nem is ott, hanem eretnekségben, illetve szakadárságban vette fel a keresztséget, de visszatért a kat. egyházba (s keresztsége ugyanakkor érvényesnek találtatott.) Érvénytelen tehát a házasság egy kat. és egy olyan személy között, aki kat. módon nevelkedett, de nincs érvényesen megkeresztelve. Ellenben érvényes egy kat. és egy felekezetlen személy között, ki azonban a kat. egyházban vagy akárhol, de érvényesen vette fel a keresztséget. A kat. egyházban megkereszteltekkel egyenlősítettnek a megtért eretnekek és szakadárok, feltéve, hogy érvényesen voltak megkeresztelve, vagy ha keresztségük kétes volt, feltételesen újból megkereszteltettek. És köti az ilyen

[7] *Gasparri* nr. 696., (589.), *Wernz* IV. 504., *XIV. Bened.* a köv. jegyzetben idézett constituciójában.

[8] *XIV. Bened.* const. „Singulari nobis" 1749. febr. 9., 10. és 20. §. (*Fontes* II. nr. 394.)

[9] Hogy ki kereszteltetett a kat. egyházban, alább, az 52. § F. I. 1. pontjában olvasható. Azt a vitás kérdést, hogy köti-e az akadály azt, aki akat. szülőktől származott, kat. módon kereszteltetett meg, de kisded korától az eretnekségben, pogányságban vagy minden vallás nélkül nevelkedett, a CP. 1940. ápr. 29-i döntésében (AAS. XXXII. 212.) úgy oldotta meg, hogy igenis köti. Ahogyan köti most már ugyanazokat a házasságkötés kánoni formája is XII. Pius pp. „Decretum Ne temere" (1948. aug. 1. AAS. XL. 305.) motu proprioja értelmében. (L. alább az 52. fejezet f. I. 1. pontjában.)

megtérteket az akadály akkor is, ha később megint elpártolnának az igaz hittől, valamint a kat. egyházban megkeresztelteket is, ha utóbb eretnekké vagy szakadárrá lesznek.[10] Ellenben azok az eretnekek és szakadárok, akik nem a kat. egyházban vették fel a keresztséget, sem oda vissza nem tértek, mentesek a valláskülönbség akadálya alól és érvényesen kötnek házasságot meg nem keresztelt vagy biztosan érvénytelenül keresztelt személyekkel.[11]

5. Nem csekély nehézségek keletkeznek ezen akadály körül akkor, ha kétség merül fel a keresztség kiszolgáltatásáról vagy a kiszolgáltatott keresztség érvényességéről (dubium facti aut iuris.)

I. Felmerülhet a kétely a *házasságkötés* előtt, és pedig vagy a kat. vagy az akat. fél keresztsége tekintetében. (Pl. tisztán kat. vagy vegyes vallású házasulandók valamelyikének keresztsége kétséges s ezért félő, hogy a valláskülönbség akadálya miatt érvénytelen lesz a házasságuk. Mi a teendő ilyenkor?)

Ha a *kat. fél* keresztsége körül merül fel a kétely, mindenekelőtt megoldására kell törekedni. Ha pedig a legnagyobb igyekezet mellett sem sikerül a kételyt eloszlatva a keresztségről (akár annak tényéről, akár érvényességéről legyen szó) bizonyosságot szerezni, feltételesen megismétlendő az, (hogy így magának az illető az üdvösség elnyerésére az eszköz szükségességével szükséges keresztséget megszerezze és képesse legyen a házasság szentségének felvételére).

[10] A kódex a cultus disparitas akadályához azt kívánja, hogy az egyik fél a kat. egyházban megkeresztelt vagy megtért legyen, nem pedig azt, hogy tényleg a kat. egyházhoz tartozzék. Azért köti ez az akadály a kat. egyházban megkeresztelteket vagy megtértet akkor is, ha a házasság megkötésekor már nem kat., azaz elpártolt az egyháztól. (*Wernz-Vidal* nr. 262.[21], *Cappello* 412., *Triebs* § 48. nr. 3., *De Smet* nr. 586.)

[11] Az akadály ilyetén korlátozásának oka egyrészt az a törekvés, hogy sok nem kat. kereszténynek házassága ne legyen érvénytelen (mert az egyház ezen akadályáról nem tudva, vagy vele nem törődve mind sűrűbben kelnek egybe megkeresztelteletlennel), másrészt az a körülmény, hogy nem katolikusok keresztsége körül egyre több kétely merült fel, s megnehezítette az egyháznak az ilyen házasságok feletti ítélkezését, amikor az az egyházi fórumban szükségessé vált.

Ha azonban az *akatolikus fél* keresztségéről merült fel a kétely, az újrakeresztelés eszközét nem lehet alkalmazni, mert tiltva van, hogy kat. pap az eretnekségben megmaradni kívánó eretneknek a keresztséget feltételesen kiszolgáltassa.[12] Hanem rendszerint minden egyes esetben gondosan meg kell vizsgálni a keresztségnek tényét vagy érvényességét. Ha pedig a leggondosabb vizsgálat mellett sem lehet a kételyt megoldani („solvi nequit"), vagy nincs a vizsgálatra mód („non oportet"), pl. mert sürgős a házasság megkötése az egyik fél halálveszedelme miatt, vagy mert akadályozza a megoldást valamelyiknek rosszakarata, felmentést kell kérni ad cautelam a cultus disparitas akadálya alól.[13]

a) A keresztség *tényének* bizonyításánál mindenekelőtt direkt bizonyítékot kell követelni: okiratot, tanukat. Ilyenek hiányában indirekt bizonyítás is alkalmazható, ti. *vélelmek*, amire nézve a S. C. Off. 1883. aug. 1-én ezen szabályokat állította fel.[14]

Ha az akatolikus fél szülei olyan felekezethez tartoztak, amely a keresztséget elveti, vagy a kisdedek keresztelését veti el, vagy ha a szülők, míg éltek, azt vallották, hogy semmiféle felekezethez sem akarnak tartozni, hanem ők a legfőbb lényt — mint mondani szokás — inkább jó élettel, mint valami különleges kultusszal akarják tisztelni — ezen esetekben a keresztséget nem lehet vélelmezni.

Ha az akatolikus félnek szülei olyan felekezethez tartoznak, mely szükségesnek tartja, vagy amelyben legalább rendszerint kiszolgáltatják a keresztséget és a szülők hitbuzgók voltak az ő felekezetükben, vélelmezni kell a keresztséget. Ugyanez áll akkor is, ha csak az egyik

[12] A S. C. Inqu-nak a s-galleni püspökhöz 1878. ápr. 3-án kelt válaszához a kongregáció titkára által (1878. ápr. 13-án) csatolt levél szerint. (AKK. 41. k. 183. l. — V. ö. *Wernz* IV. 507[29]) — Az *esztergomi* tartományi zsinatnak (Tit. III. § 2.) azon határozata tehát, hogy katolikussal házasságot kötni óhajtó *unitárius* újra keresztelendő, nem követhető.

[13] A S. Off. quinquennális fakultásai közt hatalmat nyernek az Ordináriusok felmenteni ad cautelam a cultus disparitas alól olyankor, amikor kétséges az akat. fél keresztsége. *Eddig* a kétes keresztség a házasság megkötése szempontjából érvényesnek volt tekintendő (a S. Off. ismételten kimondta: 1866. szept. 9., 1880. júl. 9., 1890. szept. 18., 1891. febr. 4. [*Fontes* IV. nr. 1130.]) Most kétes keresztség esetén felmentés szükséges ad cautelam (mert a keresztségről való kétség az akadályra vonatkozólag ténykétség, ilyen kétség esetén pedig dispensatió szükséges: 15.) Ha mégis felmentés nélkül köttetett a házasság, érvényesnek tekintendő a szövegben mondandók szerint.

[14] A. S. S. XVIII. 460—462.; *Fontes* IV. 1083.

szülő tartozott olyan felekezethez, amely szükségesnek vallja a keresztséget, vagy legalább rendszerint kiszolgáltatja azt és ez a szülő hitbuzgó volt az ő felekezetében, továbbá tényleg és kétségtelenül ennek volt a nevelésben a legfőbb szerepe, a másik félt illetőleg pedig nincs semmi nyoma annak, hogy pozitíve ellenezte volna a keresztség felvételét.

Ha a szülők nem voltak hitbuzgók, vagy felekezetük nem veti el a keresztséget, de nem is tartja szükségesnek és rendszerint nem is szolgáltatja ki, és végül ha a vizsgálat nem derítette ki, vagy nem eléggé, hogy a keresztségnek kedvező felekezethez tartozó szülőnek volt a főszerepe a nevelésben, valamint akkor is, ha biztos, hogy az a szülő bírt a nevelésben a legnagyobb szereppel, akinek felekezete és lelkülete nem kedvezett a keresztségnek, habár a másiknak felekezete és lelkülete kedvezett is, minden egyes esettel a Szentszékhez kell fordulni, illetőleg most felmentést kell kérni ad cautelam.

b) A biztosan kiszolgáltatott keresztségnek *érvényességét* pedig a S. C. Inquis. 1830. nov. 17-i dekrétuma[15] szerint a következő vélelmek alapján kell elbírálni:

1. ha az illető felekezet szertartáskönyvei előírják a keresztség kiszolgáltatását, azonban a lényeges anyag és alak alkalmazása nélkül, minden egyes esetet külön kell vizsgálni;

2. ha a felekezet szertartáskönyvei szerint helyesen keresztel, érvényesnek tekintendő az általa kiszolgáltatott keresztség. Ha mindamellett a kétség fennmarad a keresztség érvényessége tekintetében akár ezen, akár az 1. pont alatti esetben, a házasság szempontjából érvényesnek kell azt tekinteni;

3. ha pedig bizonyos, hogy az illető felekezet tényleges gyakorlata szerint érvénytelenül keresztel, semmis a keresztség.

A *S. C. Officii* 1949. dec. 21-i decretumában észak-amerikai püspökök kérdésére válaszolva úgy döntött, hogy a házasság szempontjából érvényesnek vélelmezendő az a keresztség, melyet valaki a Discipulorum Christi, Presbyterianorum, Congregationistarum, baptisták vagy methodisták kezéből vett fel, míg egyes esetekben az ellenkezője bizonyítva nincs (AAS, XLI. 650.)

Nálunk *Magyarországon* a keresztséget illetőleg *ténykétség* a baptistáknál fordulhat elő, akik csak felnőtteknek szolgáltatják ki a ke-

[15] *Fontes* IV. nr. 869. Később ismételten megerősítette és alkalmazta a kongregáció a dekrétumot: 1837. dec. 20., 1840. júl. 20., 1851. febr. 5., 1878. ápr. 3., 1890. szept. 18. (V. ö. *Wernz* IV. 508.[31]) Legújabban a S. C. Sacram. is 1916. nov. 17-én (AAS. 1916. 478.).

resztséget és az unitáriusoknál, felekezetleneknél, sokszor a cigányoknál, keresztlevelet felmutatni nem tudó akatolikusoknál, az olyan kommunistáknál, akik nem sokat törődnek a keresztséggel. Ezeknél tehát minden egyes esetet meg kell vizsgálni, illetőleg a keresztelési anyakönyvi kivonatot szigorúan meg kell kívánni.

Jogi kétség a mi protestánsaink és szakadáraink keresztségét illetőleg nem volna indokolt, mert szertartáskönyveik szerint érvényesen keresztelnek. Legfeljebb a fiatalabb, külföldi egyetemeken végzett, racionalista felfogást valló lelkészeknél lehet kételkedni a helyes intentiót, esetleg a megfelelő anyag és főleg alak alkalmazását illetőleg. De már a baptisták, nazarénusok és más hasonló szektához tartozók keresztsége körül jogi kétely igenis indokolt; az unitáriusok keresztségének érvényessége körül is méltán támasztható jogi kétség, mert igaz ugyan, hogy a deési egyezkedés óta (1638. júl. 17.) a helyes anyagot és alakot használják és Krisztus által rendelt vallási szertartásnak tekintik a keresztséget, de azért nem lehetetlen, hogy egyes esetekben mégis helytelenül szolgáltatják ki, miért is megtérés esetén feltételesen újra kell keresztelni az unitáriust, ha pedig megtérés nélkül akar kat. személlyel házasságot kötni, felmentés a disparitate cultus ad cautelam szükséges. (Pécsi püsp. körlevél 1943, 27.) Ha azonban anélkül jött létre a házasság, érvényesnek tekintendő a rögtön mondandók szerint.

II. Felmerülhet a keresztség tényéről vagy érvényességéről a kétely a *házasság megkötése után.* Erre az esetre ezen szabályt állítja fel a kódex: Ha valamelyik fél a házasság megkötésekor általában megkereszteltnek tekintetett, vagy keresztsége kétes volt (és felmentést ad cautelam nem kértek és nem kaptak), a házasságot érvényesnek kell tekinteni az 1014., kánon szerint mindaddig, míg bizonyossá nem lesz, hogy az egyik fél meg van, a másik nincs megkeresztelve. (1070. § 2.)

A kódex tehát jogvélelmet állít fel a házasság érvényessége mellett, amely azonban nem ellenbizonyítást kizáró, hanem egyszerű jogvélelem, azért cedit veritati, vagyis érvénytelen a házasság, ha bebizonyul, hogy az egyik fél meg van keresztelve (kat. módon), a másik pedig nincs megkeresztelve.[16]

[16] Eddig a *keresztség érvényessége* érdekében állított fel a törvény jogvélelmet, mely *Gasparri*[3] (686.), *Leitner* (Lb[2] 273. l.), *Lehmkuhl*

Az 1070. § 2. jogvélelme alapján a következő részletes szabályokat lehet felállítani:

a) ha két katolikus kötött házasságot és később gyanú támad az egyik vagy mindkét fél keresztségének érvényessége felől, mely szorgos nyomozás mellett sem oszlatható fel, a keresztség feltételesen újra kiszolgáltatandó,[17] de a házasság anélkül is érvényesnek tekintendő mindaddig, míg csak ki nem derül, hogy az egyik fél meg van, a másik nincs megkeresztelve;

b) ha biztosan megkeresztelt katolikus, vagy ilyen visszatért kötött házasságot olyan eretnekkel, akinek keresztsége körül kétségek forognak fenn, a házasság az érvényesség jogvélelme alatt áll mindaddig, míg be nem bizonyul, hogy az egyik fél meg van, a másik nincs megkeresztelve;

c) ha kétes keresztségű katolikus vagy ilyen megtért köt házasságot kétesen megkeresztelt eretnekkel, szintén az a vélelem, hogy érvényes a házasság, míg csak ki nem derül, hogy a kat. fél meg van, a másik nincs megkeresztelve. Ha az derülne ki, hogy egyik sincs megkeresztelve, a házasság érvényes, de nem szentségi (= matrimonium legitimum):

d) ha kétesen megkeresztelt katolikus vagy ilyen megtért biztosan kereszteletlen személlyel lépett házasságra, a házasság propter favorem matrimonii érvényesnek (legitimum) tekintendő (ilyen esetben az a kedvezőbb a házasságra, hogy a kétes keresztség érvénytelennek tekintetik.) Eddig ebben az esetben a keresztség mellett szólt a vélelem s

---

(Theol. mor., 1884. nr. 752., a 11. kiadásban nr. 985.), *Hanuy* (A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog stb. 17. l. k.) szerint praesumptio iuris et de iure volt, vagyis egy biztosan megkeresztelt egyénnek egy kétes keresztségű egyénnel kötött házassága kezdettől fogva érvényes és érvényes marad akkor is, ha a házasság megkötése után a keresztség hiánya, illetőleg érvénytelensége bebizonyulna. Éspedig származtatták az ilyen házasság érvényességét onnan, hogy a jogszokásból eredő ezen akadályt a jogszokás kétes esetekre nem terjesztette ki. *Lehmkuhl* úgy magyarázta, hogy a mixta religio alól adott felmentés implicite magába foglalja a cultus disparitas alól való felmentést is — ezekkel szemben *Wernz* (IV. nr. 507.[28] [30]), *Scherer* (II. 374. l. 12. j.) egyszerű jogvélelemnek mondották, mely kitér az igazság elől.

[17] „Sine praeiudicio validitatis matrimonii", mondotta a S. C. C. 1737. márc. 4-én in Tarvisina. Vagyis nem a házasság, hanem a keresztség érvényességének biztosítása céljából szükséges a feltételes újrakeresztelés.

a házasság a cultus disparitas akadálya miatt érvénytelen volt (cf. *De Smet*, 587., *Chelodi* nr. 80., *Wernz-Vidal* 269.);

e) ha eretnekek egymás közt kötnek házasságot, akár biztos, akár kétes, akár semmilyen a keresztség, a valláskülönbség akadálya miatt sohasem érvénytelen.

6. Megszűnik a valláskülönbség akadálya

a) a kereszteletlen fél *keresztsége által,* és pedig a kat. egyházban felvett keresztség által teljesen, az azon kívül felvett keresztség által mint bontó akadály szűnik meg és átváltozik a vegyes vallás tiltó akadályává. Ellenben nem szűnik meg az akadály a megkeresztelt félnek hittagadása által.

b) Fölmentés által. A vallásküönbség mint természetjogi tiltó akadály fennáll mindaddig, míg az ilyen házasság veszedelmei: a kat. félnek és a gyermekeknek a hittől való elpártolása fennállnak és addig lehetetlen a felmentés. Ha e veszedelmek nem forognak fenn, a természetjog akadálya önmagától megszűnik. De megmarad az egyházjogi bontó akadály, mely csakis felmentéssel hárítható el.

A felmentésre egyedül a *római pápa* illetékes, kinek közege e felmentésnél a C. S. Off. (247. § 3.) A vallásküönbség akadálya a nagyobbfokú akadályok közé tartozik. Halálveszedelem és sürgős szükség esetén az Ordinárius és a már említett többiek is felmenthetnek az 1043—1045. kánonok értelmében.

A felmentések feltételei ugyanazok, mint amelyek a vegyes vallás akadálya alól való felmentéshez szükségesek. (1071.) Vagyis kell, hogy 1. meglegyen az isteni jogi tilalom megszüntének bizonyossága a felek által adott biztosítékok révén (a kereszteletlen félnek meg kell ígérnie, hogy a másikat sem hittagadásra, sem más bűnre nem fogja csábítani, sem vallása gyakorlatában nem akadályozza, mindkettőjüknek, hogy összes gyermekeiket kat. módon fogják megkereszteltetni és nevelni,[18] a kat. félnek erkölcsi kötelessége a másik megtérését okosan mun-

[18] E biztosítékok hiánya estén nincs meg az egyház részéről a felmentés szándéka; azért azok nélkül érvénytelen volna a felmentés és következésképp a házasság is. (S. O. 1912. jún. 21. AAS. IV. 442.)

kálni; nem szabad a nem ker. fél lelkésze, pl. a rabbi elé menniök há asságkötés céljából.) A kauciókat épp úgy kell megadni és épp úgy kell, hogy azok megtartása az állami törvények szempontjából se legyen senki által megakadályozható, mint vegyes házasság esetén. (L. ott.) 2. Szükséges továbbá, hogy megfelelő és nyomós ok sürgesse a házasságot és pedig olyan, mely a kat. fél részén van. Általában nyomósabb ok kell keresztény vidékeken és a házasság megkötése előtt; enyhébb az egyház már megkötött házasságokat illetőleg és missziós területeken nemcsak az okok, hanem a kauciók tekintetében is.

A *C. S. Off.* 1941. május. 7-én (AAS. XXXIII. 294.) eléje terjesztett kétségekre ezeket válaszolta:

1. Semmiképpen sem tekinthető érvényesnek kat. és kereszteletlen nemkatolikus közt a vallászülönbség akadálya alóli felmentéssel kötött házasság, ha egyedül a nemkatolikus fél adott az 1061. § 1. nr. 2. szabályai szerinti kauciókat (1071.) hacsak a kath. fél legalább implicite nem adott szintén kauciókat.

2. Ugyanaz mondandó a kódex előtti dispenzációval kötött házasságról.

3. Ilyen házassági pereket nem az 1990—92 kánonok szerinti eljárás mellett kell tárgyalni, hanem társas bíróság előtt a rendes kötelékű per útján, hacsak valamely esetben bizonyosság nem forog fönn az 1990 kánon feltételeiről és az utóbbiak figyelembevételével: jóllehet a Szentszék emberemlékezetet meghaladó idők óta követelte és most is követeli, hogy mindenféle vegyesházasságban a kauciók formális ígéret alakjában mindkét féltől megadassanak, mégis sem a rendes, sem a delegált felmentő hatalom használata nem mondható érvénytelennek, ha mindkét fél legalább bennfoglalólag adja a kauciókat: ti. oly cselekményeket teljesít, melyekből következtetni kell és a külső fórumban bizonyítani lehet, hogy ismeri a feltételek teljesítésének kötelességét és kifejezte eme kötelesség betöltésére vonatkozó szándékát. XII. Pius pp. máj. 8-án megerősítette ezt a döntést.

Missziósterületen az apostoli vikáriusok és prefektusok rendszerint messzemenő felhatalmazást szoktak kapni, melyeket a S. C. de Propaganda Fide 1920. óta 3 formula szerint ad (a két utolsónak megint két alfaja van) a vidék szükségletei szerint, öt évre (l. *Hilling*, Die neuen Missionsfakultäten der Propagandakongregation vom Jahre 1920., AKK. 1924. p. 63.

kk.), s az indultumok az említett feltételeken[19] kívül még másokat is szoktak tartalmazni, pl. ha zsidóval, vagy mohamedánnal kötendő házasságról van szó, hogy a kereszteletlen szabad állapota (a többnejűség kizárására) megállapítva, a circumcisio veszélye elhárítva legyen.[20]

Keresztény területen körülbelül 1885. óta ad a S. Off. felmentést már megkötött házasság számára, a világháború óta megkötendő számára is.[21] A kódex 1043—1045 kánonjogai ezen akadályra is kiterjednek.

7. A cultus disparitas akadálya alól való felmentéssel kötendő házasság formáját illetőleg a ius commune ugyanúgy rendelkezik, mint a vegyes házasságoknál: a hirdetések elmaradnak, hacsak az Ordinárius mást nem rendel (1026.); a közhitelű tanú kérdezésel veszi ki a belegyezést, de minden egyházi szertartás mellőzésével, hacsak az Ordinárius bizonyos szertartásokat meg nem enged (1102.); a templomon kívül végzendő az összeadás, hacsak az Ordinárius e pontban is nem látja szükségesnek a felmentést.

Mivel az 1102. § 2. minden szertartást eltilt, ha a házasságok katolikus és nemkatolikus között köttetik, az egyesült keletiek házasságjoga viszont a 85. kánonban az érvényességhez előírja a szertartások alkalmazását — a keletiek jogát szerkesztő szentszéki bizottság (CP. ad redigendum codicem iuris canonici Orientalis) úgy döntött, hogy a) latin szertar-

[19] E feltételeket így szokták az indultumok kifejezni: Quatenus sine contumelia Craetoris fieri possit, vagy Absit contumelia Creatoris. *A. Iglesias* Brevis commentarius in facultates, quas S. C. de Prof. dare solet missionariis, Turin, 1924.

[20] Némelyek a kódex előtt azt tanították, hogy oly missziós vidékeken, ahol kevés a keresztény, úgy hogy nem köthetnek egymás közt házasságot és nem lehet a nagy távolságok miatt felmentést kérni, önmagától szűnik meg a valláskülönbség akadálya, mert a házasságkötéshez való természetjog föléje kerekedik az egyházjognak. Így *Gasparri* nr. 711., *Leitner* Lb.[2] 273. l.. *Wernz* (IV. 510.[-7]) tagadta ezt és az előbbiek által idézett kongregációi nyilatkozatot (S. Off. 1851. jún. 4.) nem ismerte el helytállónak. A kódex után is probabilisnak tartja e véleményt *Cappello* nr. 199., *De Smet* nr. 583. cum nr. 469.[5], *Wernz-Vidal* 273.[41], *Gasparri* E. n. 59.

[21] *Leitner* Lb. [3] 187. l.

tású pap, ki törvényesen assistál keleti ritusu katolikus és akár keresztelt, akár kereszteletlen nemkatolikus házasságához — az 1102 kánon 2. §-hoz tartozik alkalmazkodni, b) a keleti szertartású pap viszont, aki törvényesen assistál latin ritusu katolikus és akár keresztelt, akár kereszteletlen nem katolikus házasságához, az egyesült keletiek házassági cedexének 85. kánonját tartozik követni.

A *magyarországi* külön jogot l. alább az 57. § végén.

8. A 2319. kánonban elsorolt négy bűncselekmény a disparitas cultus akadályával kötött házasság esetén is elkövethető az ugyanott megállapított büntetéssel.

9. Már fentebb mondottuk (14. § 3. d) pont alatt), hogy a házasság *propter individuitatem contractus* nem lehet csak az egyik félre nézve érvényes, hanem vagy mindkettőre nézve az, vagy egyikre nézve sem. A házasság oszthatatlansága miatt nem jöhet létre tehát akkor sem, ha csak az egyik részen van bontó akadály, mert mihelyt az egyik félre érvénytelen, a másikra nézve is az. Az egyik fél közli a maga képtelenségét a házasságkötésre a másik féllel. Innen van, hogy ámbár az egyház a hitetleneket bontó akadályaival nem érinti direkte, mégis lehetetlenné teheti a velük való házasságot a megkereszteltek számára, amikor ezeket, a megkereszteltek teszi képtelenné pl. a valláskülönbség akadálya által; és emiatt egyáltalában nem jöhet létre a házasság, mert ahhoz mindkét félnek képessége kell. A megkeresztelt fél direkt képtelensége által indirekte a meg nem keresztelt fél is képtelenné válik a kereszteltel való házasságkötésre.

A házasság oszthatatlansága az egyik félnek képtelensége esetén a házasság érvénytelenségét eredményezi, vagyis negatív következménnyel jár *a dolog természeténél fogva*. Hogy pozitív eredménnyel járjon, vagyis hogy a képes fél a maga képességét közölje a másikkal és így az egyik félnek képtelensége esetén a házasság ne érvénytelen, hanem érvényes legyen, ez nem a szerződés oszthatatlanságának természetes erejéből van (mert ez, amint láttuk, csak negatív eredményt hoz létre), hanem az illetékes törvényhozó intézkedéséből.

A kódex előtti jogban 2 esetben volt a házasság oszthatatlanságának pozitív eredménye: 1. ha az egyik fél ment volt a

trienti forma alól, ezt a mentességet közölte a másik féllel is; 2. a valláskülönbség akadálya esetén azok az akadályok, melyektől ment volt a kereszteletlen, nem gátolták a házasságot.

Ez utóbbit a S. C. Inqu. 1824. szept. 16-án (*Fontes* IV. nr. 866. ad 2.) a quebeci érsekhez adott válaszában így fejezte ki: Ecclesia dispensando cum parte catholica super disparitate cultus, ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur ab iis etiam impedimentis, a quibus exempta est pars infidelis, ut inde huius exemptio propter contractus individuitatem communicata remaneat et alteri.[22] — Látni való, hogy ezen esetben sem a szerződés oszthatatlanságának természete, hanem az egyház tételes intézkedése eszközölte, hogy azok a mindkét félben közösen meglévő körülményen (pl. vérrokonság) alapuló akadályok, melyek alól ment volt a kereszteletlen, nem álltak útjába a házasságnak, mert ti. a valláskülönbség alól adott felmentés magába foglalta az ezek alól való felmentést is. De csakis azon akadályokra terjedt ki ezen bentfoglalt felmentés, amelyek alól adhat az egyház és szokott adni felmentést, és amelyek alól direkt mentes a kereszteletlen fél (nem pedig azokra, melyek egyedül a keresztelt fél részén vannak: pl. tisztasági fogadalom, egyházi rend stb.).[23]

A *kódex életbelépte* után is érvényesnek tartották e decretumot, mint amely a kúria stílusát tartalmazza: *Blat,* De Sacr. p. 588.; *Vermeersch-Creusen,* Epit. II. nr. 346.; *Wernz-Vidal* nr. 274.; *Cappello* 422.; *Chelodi* nr. 81.; *Triebs* §. 48.; nr. 8. — A kódex által hatályon kívül helyezettnek tekinti *De Smet* nr. 591. És a S. Off. 1931. május 20-án ezt a véleményt erősítette meg, amikor is kimondta, hogy a valláskülönbség akadálya alól adott felmentésben nem foglaltatik benne a dispensatio azon akadályok alól, amelyek alól mentes a kereszteletlen. (L. Qu. Schr. 1932. 370. 1.)

[22] Még legújabban is, 1913. ápr. 23-án megerősítette a S. Off. ezen intézkedést a kiangsii apost. vicariusnak adott válaszában. Közölve az *Ami du Clergé* 1913. évfolyamában (1019. 1.) V. ö. *Chelodi* i. m. 85. l.
[23] *Chelodi* i. m. 85. l.; *Wernz* IV. nr. 40., 510.

10. *A keleti szertartású katolikusoknál* a disparitas cultus akadálya tágabb, mert keresztelt és kereszteletlen között áll fönn (cn. 60.) Egyebekben a fenn mondottak állanak náluk is. Ha a megkeresztelt fél keresztségének ténye vagy érvénye felől kétség támad a házasság megkötése után, áll az 1070 § 2-ával azonos a rendelkezés a 60. kánonban.

11. *Az állami törvények* általában nem ismerik a valláskülönbség akadályát. Csak (1938 előtt Ausztriában[24]) és Spanyolországban maradt meg belőle valami, de ott sem az egyházjog értelmében,[25] amennyiben ti. nem a megkeresztelt, hanem a keresztény vallást követő nem léphetett nemkeresztténnyel házasságra. Ha a keresztény nem keresztténnyé lesz (tekintet nélkül a keresztségre), egybekelhet nem keresztténynyel.[26]

A *magyar* ht. szerint sem volt akadály a valláskülönbség. Keresztény és nem keresztény közti házasság épp úgy megengedett, mint a különböző keresztény felekezetbeliek közti házasság és a gyermekek vallására nézve ugyanazon szabályok álltak, mint a „különböző vallású felek közti házasságból" származó gyermekekre nézve.[27]

Az állampolgári jogegyenlőséget (1848:VIII. tc., 1868:XLIII. tc. és 1868:XLIV. tc) súlyosan sértő rövidéletű 1941:XV. tc. szerint zsidónak nemzsidóval házasságot kötni tilos volt. (9. §) A tilalom ellenére kötött házasságot az a fél, akit a másik zsidó mivoltára vonatkozólag megtévesztett, megtámadhatta. A zsidók elleni törvények eltörlésével ez is eltöröltetett a 200—1945. M. E. rendeletben.

[24] Horváth-Szlavonországban ugyanaz állt, ami korábban Ausztriában (L. *Jancsó* i. m. 492. l. jegyzet.) Csehszlovákia az 1918. május 22-i törvény 25. §-ában törölte el ezen akadályt.

[25] A kánonjogi cultus disparitas akadálya állt fenn Szerbiában, Bosznia-Hercegovinában, Montenegróban, ahol az egyes vallásfelekezetek egyházi jogaiban felállított házassági akadályok bírtak érvénynyel. (Lásd *Jancsó* i. m. 491. l. 6. jegyzet.)

[26] *Wernz* IV. 513.

[27] V. ö. e munka 26. § C. pontját.

33. § A nagyobb egyházi rend akadálya (Ordo sacer)[1]

1. A nagyobb egyházi rend az az akadály, mely a nagyobb renddel (ordo sacer, major) bíró egyháziakat képtelenné teszi az érvényes házasságkötésre[2] és eltiltja a felszentelés előtt kötött házasság használatától. (1072.)

2. *Nagyobb rendűek* az alapszerpapok, szerpapok, áldozópapok és püspökök. Ezek mind el vannak tiltva a házasságkötéstől (132. § 1.) és ha kötnének, érvénytelenül kötnének. (1072.) Ellenben a *kisebb rendekkel bírók* megházasodhatnak, de ipso facto kiesnek az egyházi rendből, hacsak erőszak vagy félelem okából érvénytelen nem volt a házasság.[3] (132. § 2.)

3. I. Az *egyházi rend akadályának története* szorosan összefügg a papi nőtlenség történetével.[4]

[1] *Wernz* IV. 387—404.; *Gasparri* 665—684., (597—623.); *Aichner* 174. §; *Sägmüller* 138. §; *Leitner* Lb.[3] 29. §; *L. Gaugusch*, D. Ehenindernis der höheren Weihe, 1902.; *Linneborn*, 26. §; *Freisen* 64. §; *De Smet* 571—582; *Wernz—Vidal* nr. 278—293.; *Cappello* nr. 428—446.; *Triebs* 49. §.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 347.; *Knecht* 34. §; *Schönsteiner* VII. 30—35. §.

[2] A trienti zsinat hitcikkelyként mondta ki (XXIV. cn. 9.), hogy a nagyobb rendűek házassága érvénytelen.

[3] Eddig a kisebb rendű a beneficiumot elveszítette, de a klerikális privilégiumokat nem (feltéve, hogy egyházi ruhát viselt és egyházi szolgálatot teljesített s feltéve, hogy házassága cum unica et virgine volt: c. un. VI. 3, 2.; Trid. XXIII. c. 6. iunct. cum c. 17. de ref.).

[4] *A coelibatus irodalma* szinte beláthatatlan. Fontosabbak: *Thomassin* p. I. l.) 2. c. 60. kk.; *F. A. Zaccaria*, Storia polemica del celibato s. 1774.; ua. Nuova giustificatione del celibato s. 1785.; *Möhler* Beleuchtung u. Denkschrift für die Aufhebung des den kat. Geistlichen vorgeschr. Zöl. (Gesammelte Schriften u. Aufsätze, I. 177—267.); *W. Volk.*, Der Zölibat (1841.); *A. Roskovány*, Coelibatus et Breviarium, 1861. kk.; *Hefele*, Beiträge zur Kirchengeschichte, Archäologie u. Liturgik, 1864. I. 122—139.; *Bickell*, Der Cölibat eine apostolische Anordnung (Z. f. kath. Theol. 1878., 26—64. l., 1879., 792—799.); *Funk*, Cölibat u. Priesterehe im christlichen Alterum (Kirchengeschichtliche Abhandlungen u. Untersuchungen (1897.) I. 121—155. l.; *Laurin*, Der Cölibat der Geistlichen nach kan. Rechte, 1880.; *D. F. Bruschelli*, Il Celibato Ecclesiastico (Roma, 1911.); *D. S. Carracciolo di Torchiarolo*, Il Celibato Ecclesiastico, Roma, 1912; *Sipos István dr.*: A celibatus története és védelme. (Pécs, 1913.)

A Szűztől született és szüzen élt isteni Üdvözítő példájával és tanításával tanácsolta a tökéletes tisztaságot és megjövendölte, hogy követői közt mindig lesznek, akik Isten országáért nem lépnek házasságra.[5] Az apostolok voltak az elsők, akik e tanácsot követték, s közülük azok is, akik előbb házasságra léptek, meghivatásuk után tartózkodtak a házasságtól[6] s sz. Pál csodálatos ékesszólással buzdította a kereszténveket, hogy kövessék Krisztus tanácsát.[7] Oly értelmű parancsot azonban, hogy a papok coelibatusban éljenek, sem Krisztus Urunk, sem az apostolok nem adtak.[8] Mindamellett a papi nőtlenség gyökérszálai Krisztus tanácsában keresendők, mely kezdettől fogva sok keresztényt s különösen sok papot indított a szüzesség gyakorlására.

Ezek alapján a következő volt a gyakorlat a *három első században:* a) a papság nagy része önmegtartóztatóan élt. Nagy volt a keresztények közt az aszkéták száma;[9] csak természetes, hogy különösen a papok közt találkoztak ilyenek sokan,[10] nem tételes parancs alapján, hanem buzgóságból, annak átérzéséből, hogy ha valakihez, akkor különösen az újszövetség papjaihoz illik a szentebb és tökéletesebb állapot; b) aki azonban akarta, a felszentelés előtt kötött házassággal élhetett.[11] Sem az apostolok, sem az azokat követő egyházi elöljárók ekkor még nem írták elő tételes törvényben a coelibátust; c) a szolgálat idejében azonban ezeknek is tartózkodniok kellett a házas élettől, mintahogy az ószövetségi papság számára elő volt írva[12] és sz. Pál is ajánlani látszik;[13] d) akik nőtlen állapotban lettek pappá, a felszentelés után nem házasodhattak.[14] Aki mégis megtette, letétetett.[15]

[5] Mt 19, 10. kk.
[6] Mt 19, 3, 2.; Tit. 1. 6.
[7] I. Kor. 7. I. Tim. 3, 2.; Tit. 1, 6.
[8] *Sz. Pál* kifejezetten a püspökséghez bocsátja a házas embert, azt követelve mindössze, hogy egyszer házasodott legyen (I. Tim. 3, 2.; Tit. 1. 6.)
[9] Ahogy *Minucius Felix* (Octavius c. 31), *Athenagoras* (Legatio pro christianis c. 33.), *Justinus M.* (Apologia I. c. 65.). bizonyítják.
[10] Tanúsítják: *Origenes* (Hom. 6. in Levit. c. 6.), *Eusebius* (Demonstr. Evang. I. 9.), *Tertullián* (De exhortatione castitatis c. 11.)
[11] Bizonyítják *sz. Ignác* (ad Polycarp. 5., 2.); c. 6. *Apost.; Constit. Apost.* VI. c. 17.; *Cypr.* Ep. 49.; syn. *Ancyr.* (314.) c. 10.; *Clem, Alex.* (Stromata III. c. 12.); *Socrates* (Hist. Eccl. I. 11.).
[12] Exod. 19, 15; Lev. 10, 9; 22, 3.
[13] I. Kor. 7, 5.
[14] Tanúk rá *Paphnutius* a niceai zsinaton *(Socrates,* Hist. Eccl. I. 11.); *Constit* Ap. VI. C. 17., c. 25. Apost.
[15] Synod. Neocaes. (314—325.) c. 1. = c. 9. D. 28.

Az első három században azonos volt a gyakorlat Keleten és Nyugaton. A III. századtól kezdve, Nyugaton mind többet és mind szívesebben nőtleneket vesznek fel a papságra. Nyugaton a mindennapi misézés kezd elterjedni és mivel a templomi szolgálat idején abstinentiát kell gyakorolni a papnak, a mindennapi misézés elterjedésével a tökéletes abstinentia vált szükségszerűvé. Meg most már a hívek számának növekedésével mind többen is akadnak nőtlenek, úgy hogy az egyház nem szorult már nősekre. Ha pedig mégis felvett nőseket is, azok rendszerint nem éltek többé feleségükkel. Az így kezdődött nyugati gyakorlatot kötelező törvény alakjában az *elvirai* zsinat írta elő elsőnek (300 körül), abszolut absztinenciát rendelve el 33. kánonjában, melyet aztán sok más törvény követett.[16] Nagy sz. Gergely óta mindenütt kötelezve vannak a coelibatusra a szubdiákonok is,[17] s fogadalommal kell azt megígérniök. A diákonokat több helyütt már az V. században fogadalomra kötelezték.[18] Ha valaki mégis házasságra lépett, depositio és excommunicatio volt a büntetése, de házassága érvényes volt.

Keleten megmaradt az első századok gyakorlata: a felszentelés után nem szabad házasságra lépni, de a felszentelés előtt kötött házasság folytatható.[19] Annyiból itt is szigorúbb lett a fegyelem, hogy az V. század közepétől a püspöknek szintén abstinensnek kellett lenni. E gyakorlatot először Justinian császár,[20] azután a trullai zsinat (692) 12. és 13. kánonja (= c. 13. D. 31.) erősítette meg, megengedve a presbyteroknek, diákonoknak és szubdiákonoknak a felszentelés előtt kötött házasság folytatását, megtiltva azonban, sőt érvénytelennek nyilvánítva a felszentelés után kötött házasságot.

A X. és XI. század általános eldurvulása a coelibátus tekintetében is nagy fegyelmetlenséget idézett elő. Azért a pápák, különösen VIII. Benedek, IX. Leo, X. István, II. Miklós, II. Sándor, VII. Gergely újabb

[16] *Siricius* (újabb vélemény szerint Damasus [l. *Knecht*, Eherecht, p. 406.7]) ad Himerium Tarraconensem 385-ben (= c. 3, 4. D. 82.); *Innoc.* I. ad Exsuperium Tolosanum 405-ben (c. 2. D. 82.), 404-ben ad Victricium Rothomagensem (c. 4, 5. D. 31.); syn. Carthag. II. (390.) c. 2. (= c. 3 D. 84.; a szubdiákonokat is kötelezi a coelibátusra); synod. Carthag. V. (401.) c. 4. (= D. 84.)

[17] c. 1. D. 28.; c. 1. D. 31.; c. 2. D. 32.

[18] c. 7. D. 28.

[19] Syn. Gangr. (380.) c. 4., Cyrill. Hier. (Catech. XII.); Epiph. (Haer, 48. c. 9.; 59. c. 4.); *Athanas.* ad Dracontium; *Socrates.* (H. E. V. 22.)

[20] L. 42. § 1. C. 1, 3.; L. 48. eod.; Nov. 6. c. 1.; Nov. 123. c. 1.

törvényekkel sürgették a coelibátust, amit az egyetemes zsinatok[21] és az authentikus dekretális gyűjtemények[22] is megerősítettek. A trienti zsinat[23] a hitújítókkal szemben újból ünnepélyesen megerősítette a papi nőtlenséget és e pontban való ősrégi fegyelmén sem a jozefinisták, sem az ókatolikusok, sem a modernisták és a világháborúk végén fellépett forradalmi törekvések hatása alatt nem változtatott az egyház és nem is fog változtatni. *XV. Benedek Csernoch János* bíbornok, hercegprímáshoz 1919. március 12-én intézett levelében[24] ezeket írja: „... alte vehementerque denuntient Episcopi nullam prosus ab Apostolica Sede de sacerdotalis continentiae lege permitti posse quaestionem, qua quidem lex ab ipsa tamquam peculiare ornamentum habetur Ecclesiae Latinae, eiusdemque fons quidam praecipuus actousae virtutis." Ugyancsak *XV. Benedek* a prágai érsekhez 1920. jan. 29-én[25] így ír: „Supervacaneum quoque est, etiamnum dicere, Apostolicam Sedem, cum de rebus in Ecclesia peculiariter novandis, tum de coelibatus lege, qua Ecclesia latina temquam insigni ornamento gloriatur, abroganda vel temperanda, nunquam fore consensuram ..." L. XI. Pius „Ad catholici sacerdotii fastigium" kezdetű enciklikáját is (1935. dec. 2. AAS. XXVIII. 1. kk.) és XII. Pius „Sacra virginitas" const. 1954. márc. 25. valamint „Cleri sanctitati" Mp. 1957. jún. 11.

II. Nem egykorú a papi nőtlenséggel *az egyházi rend akadálya.*[26] A coelibatus — mint láttuk — bizonyos értelemben visszamegy Krisztus Urunkig, de a papi házasságot eltiltó törvények a jogellenesen létrejött házasságokat nem mindjárt mondták ki érvénytelennek. Legalább nem határozottan. A VI., VII. század óta keletkezett kánonoknak a papi házasság ellen felállított büntetései nehezen érthetők érvénytelenítő törvényeknek.[27] A XI. századtól kezdve hozott törvények

[21] c. 3, 21. Conc. Lat. I. 1123 = c. 8. D. 27.; c. 6, 7. Conc. Lat., II. 1139 = c. 2. D. 28. et c. 40. C. 27. qu. 1.

[22] Decr. Greg. IX. III. t. 3.; IV. t. 6.; Lib. sext. III. t. 15.; Clem. IV. IV. t. un.

[23] Sess. XXIV. de sacr. matr. c. 9.

[24] AAS. XI. 123.

[25] AAS. XII. 58. — A cseh viszonyokkal kapcsolatban az 1920. dec. 16-i consistoriumi allocutiójában is megemlékezett XV. Benedek a coelibátusról s azt mint az egyház erejének és dicsőségének egyik legfőbb tényezőjét ünnepli, mely érintetlenül fenntartandó. (AAS. XII. 585. kk.)

[26] Vö. *Sipos,* Mikor lettek házassági bontó akadállyá a nagyobb rendek? (Religio, 1913. 17. és 18. szám.)

[27] *Mittelmüller* (AKK. 1866., 3—17. l.) hajlandó már ezekben érvénytelenítő törvényeket látni.

azonban már könnyebben tekinthetők olyanoknak, aminthogy sokan valóban innen keltezik az ordo bontó akadályát.[28] De minden kétséget kizárólag az 1139. évi II. lateráni zsinat 7. kánonjában jelentkezik a nagyobb rend mint bontó akadály, amikor kimondja, hogy a nagyobb rendűek és szerzetesek házassága nem házasság.[29] A szubdiakonok házasságának érvénytelen volta még III. Sándor idejében is kétséges volt.[30] III. Ince azonban már határozottan kimondja.[31]

III. A coelibátus elrendelésében az egyházat mindenekelőtt *a szűzi állapot szentebb és tökéletesebb volta* vezette. Sejtette ezt már a pogány világ is. De az Istenért vállalt szüzességnek igazi természetét csak Krisztus Urunk életéből és tanításából ismerte meg az emberiség. Megtanulta, hogy a szüzesség a benne rejlő nagyobb önmegtagadásnál fogva nagyobb szeretetet és így nagyobb tökéletességet képvisel és valósít meg. Az egyháznak szüksége van olyanokra, akik a szüzességet, az askézis e legfontosabb pontját, intézményes módon gyakorolják, hogy példájukkal hirdessék az önmegtagadásnak és önuralomnak mindenkit érintő, természetes szükségességét és annak megvalósításához erőt és bátorságot adjanak. Mivel a papságnak éppen az a hivatása, hogy mások tökéletesedésén és boldogságán munkálkodjék, természetes, hogy azt szemelte ki a szüzességnek, a vallás e legmagasabb díszének gyakorlására.

A másik ok volt az *újszövetségi papság szentsége és magasztossága.* Már a pogányság papideáljában benne volt a szüzesség eszméje. Menynyivel inkább hozzá tartozik ez az újszövetségi papsághoz, mely a végtelenül szent mise-áldozatot mutatja be s állandó imádság által az Istennel való szüntelen összeköttetést kell fenntartania.

E két dogmatikus okhoz bizonyos *célszerűségi okok* is járulnak, melyek ha egymagukban nem is lettek volna elegendők a coelibátus elrendeléséhez, de amazokkal egyesülve mindenesetre szintén közreműködtek annak kialakulásában. Ilyen célszerűségi okok a *papi teendők természete,* melyek család nélkül több odaadással és nagyobb osz-

[28] *Hefele* CG. IV.[2] 841., V. 195., 289., 380. l.; *Hinschius,* System des kath. Kirchenrechts. I., 155. l.; *Walter,* Lehrbuch d. K. R. 1854., 386., l.; *Phillips,* Kirchenrecht, 1855. I. 737. l.; *Laurin,* Der Cölibat der Geistlichen 1880., 157. l.; *Schulte,* Handbuch d. k. Eherechts, 1855., 208. l.; *Szeredy* I.[3] 384. l.

[29] *Scherer* II. 366. l.; *Sägmüller* I. 368. l.; *Haring* 499. l.; *Tauber* Manuale iuris canonici 1908. 203. l.; *Laurentius* (1908.) 489. l.

[30] c. 3, 4, 5. Comp. I. 4, 6.

[31] c. 7. X. 1, 21.

tatlansággal teljesíthetők; továbbá a *papság függetlensége* és az *egyházi javaknak rendeltetésükhöz illő használata.*[32]

4. Az egyházi rend akadályának e r e d e t é t kutatva azt kell megállapítanunk, hogy a latin szertartású nagyobb rendű egyháziaknak a házasságkötésre való képtelensége nem az egyházi rend benső természetéből, nem is a természetes vagy tételes isteni jogból származik. Nem mondható, ugyanis, hogy a papok kötelezettségeivel a házasság feltétlenül összeférhetetlen, éppen ezért nem bizonyítható, hogy volna a természetjognak a papok házasságát tiltó vagy éppenséggel érvénytelenítő törvénye. Valamint hogy ilyen tételes isteni törvénynek sincs semmi nyoma a kinyilatkoztatásban. Hanem kizárólag egyházi intézkedésből származik a nagyobb rendű egyháziaknak a házasságkötésre való képtelensége.[33] Ez egészen kétségtelen és senki sem tagadja. De annál vitásabb volt a legújabb időkig, hogy mi az alapja a papok coelibatusra való kötelezettségének? Két nézet állt egymással szemben. Az egyik szerint tisztán a papi házasságot érvénytelenítő tételes egyházi törvény,[34] a másik szerint a nagyobb rendekkel egybekötött tisztasági fogadalom.[35] Hangsúlyozzuk, hogy a fogadalom-hipotézis követői szerint is végső elemzésben az egyház intézkedéséből merítik a nagyobb rendek bontó akadályi jellegüket, mert hiszen semmiféle fogadalmat sem tesz a természetes vagy tételes isteni törvény bontó akadállyá, hanem csakis az egyház törvénye.

Hogy régebben valóban követeltek a felszentelendőtől fo-

[32] A coelibátus ellen szokásos vádakat l. Sipos, A celibátus, 185. l. kk.

[33] *Wernz* IV. 392.

[34] Így az egyházjogászok túlnyomó többsége: *Phillips, Hinschius, Schulte, Laurin, Scherer, Sägmüller, Leitner, Haring, Szeredy, Triebs, Hilling, Schönsteiner* stb.

[35] Ezt hirdetik *sz. Tamás, Sanchez, Knopp, Ginzel, Feije, Freisen, Wernz* (IV. nr. 393.), *Laurentius*, i. m. 103. s. 489. l. *De Smet* nr. 574, *Wernz—Vidal* nr. 284. — Ezen és az előző jegyzetre vonatkozólag vö. *Sägmüller* I. 270. l. 1. j.

gadalmat, már fentebb említettük.[36] Később kifejezett fogadalmat nem kívántak ugyan, de sokan azt tanították, hogy a rendek felvétele hallgatag fogadalom, amit egyik-másik törvényszöveg is megerősíteni látszott[37] és mivel ezek a törvények — mondották a fogadalom-elmélet hívei — máig sincsenek visszavonva, (mert a hallgatag szerzetesi fogadalom eltörléséből nem lehet a nagyobb rendek felvételével egybekötött hallgatag tisztasági fogadalom eltörlésére következtetni), megvan az a fogadalom most is.[38] Az ellenkező nézet követői ellenben azt vitatták, hogy azok az említett törvények lassanlassan, desuetudo által már régen kimentek a gyakorlatból és ezért nem fogadalom, hanem tisztán egyházi törvény a coelibátus alapja. A kódex ugyan nem tesz említést e kérdésről, de azt véljük mégis, hogy eldöntötte a vitát, amikor 1. hatályon kívül helyezve a fogadalom-elmélet hívei által idézett régebbi törvényeket a legerősebb érvet elvette tőlük, 2. amikor továbbá sehol sem beszél fogadalomról (132., 213—214., 1993—1998.), 3. hanem egyszerűen a tisztaság kötelezettségéről.[39]

Nem tagadható mindamellett, hogy a stylus Curiae ma is azt látszik feltételezni, hogy a szubdiákonátussal ünnepélyes fogadalom van egybekötve. Így CP. 1949. jan. 26. ad. I/2.

Hogy a nagyobb rend bontó akadály legyen szükséges, hogy *a)* érvényesen, *b) a* felszentelendő szabad akaratából és *c)* a kötelezettség ismertetésével adassék fel.

[36] I. Orange-i zsinat (441.) c. 22.; II. arlesi zs. (443. v. 452.) c. 2. és 43.; IV. arlesi zs. (524.) c. 1, 2.; II. toledói zs. (527.) c. 1, (= c. 5. D. 28.); N. sz. Gergely (c. 1. D. 28.).

[37] c. un. VI. 3, 15; c. un. Etrav. Joann. XXII. t. 6; Bened. XIV. const. „Inter praeteritos" 1749. dec. 3. *Fontes* II. nr. 404.

[38] L. az érveket pro és kontra: *Sipos*, A celibatus-kötelezettségnek fogadalom vagy egyházi törvény-e az alapja? (Religio 1913., 19. sz.)

[39] Abból, hogy a 132. § 1. szerint a nagyobbrendűek által a tisztaság ellen elkövetett minden, tehát belső bűnök is sacrilegium, nem lehet arra következtetni, hogy mégis votum a celibátus alapja, mert hogy tisztán belső cselekvényeket az egyházi törvény nem tilthat. A tisztaság ellenes belsőleg elkövetett bűnök fogadalom nélkül is lehetnek sacrilegium, ti. ratione consecrationis, mely az egész embert lefoglalja, közvetve legalább belső cselekedeteit is. *W. Bertrams*, De fonte obligationis coel. clericorum in sacris. Periodica, 1952. 107—129.

a) *Érvényesen.* Érvénytelenül felvett (akár a felszentelő, akár a felszentelt, akár a lényeges szertartások részén volt a hiba) nagyobb rend nem hozza létre a coelibátusra való kötelezettséget, sem az akadályt. A *felszentelőben* lévő hiány miatt akkor érvénytelen a felszentelés, ha nem volt érvényesen konszekrált püspök, vagy nem volt kellő szándéka; a *felszenteltben* levő hiány miatt, ha nem volt megkeresztelt férfi, vagy nem volt szándéka (színlelés pl. érvényteleníti a felszentelést); a *szertartások lényeges* hiánya miatt, ha az anyag vagy alak nem volt megfelelő.

b) A felszentelendő *szabad akaratából.* Ha olyan *külső kényszer* hatása alatt történt a felszentelés, melynek lehetetlen volt ellenállni, érvénytelen a felszentelés. (103. § 1.) Ha *súlyos félelem* (metus sive absolute, sive relative gravis, directe, verosimiliter etiam indirecte, praeterea a causa libera et iniuste, verosimiliter, quia cn. 214. § 1. non distinguit, etiam iuste incussus) hatása alatt vette fel valaki a rendeket, a felszentelés érvényes ugyan, de jogi következményeiben megtámadható és az alább (e § 8. pontja alatt) ismertetendő eljárás szerint a felszentelt a világiak sorába helyezhető vissza coelibátus-kötelezettség nélkül. Akár fizikai, akár lelki kényszernek alkalmazása abból a célból, hogy valaki az egyházi állást válassza, a szabadság ellen irányuló bűncselekmény. (971.) Különösen szülők, rokonok, gyámok, egyházi és világi hivatali személyek, püspökök, szerzetes elöljárók követhetik el, de nem a bíborosok, mert ezek kifejezetten nem említtetnek (qualibet dignitate fulgentes: 2352, 2227. § 2.) Akkor büntetendő, ha befejezett. Ilyen pedig akkor, ha az egyházi állásba való belépés a tonsura felvétele által bekövetkezett. Büntetése: önmagától beálló kiközösítés, melynek feloldozása senkinek sincs fenntartva. (2352.)

c) A *kötelezettség ismeretével.* A coelibatusra való kötelezettség feltételes: függ annak szabad elvállalásától. Aki azonban nem tud róla, annál hiányzik a szabad elvállalás, ezért nincs is coelibátusra kötelezve és nem képtelen házasságkötésre. Serdültekben azonban nem vélelmezi a jog ezt a tudatlanságot. Ha mégis előfordulna és bebizonyulna, ki kellene mondani a coelibatus alól való mentességet.[40] Annál könnyebben lehetséges a felszenteléssel járó kötelezettség nem tudása a kisdedeknél (a 7 éven aluliaknál: 12. kánon) és a serdületleneknél (a 14.

[40] A 16. § 1. azt mondja ugyan, hogy a hatálytalanító és képtelenséget megállapító törvények nem tudása nem mentesít azok alól, de itt nem a lex irritansnak, ti. az akadálynak, hanem az akadály alapjának, a coelibatus-kötelezettségnek nem tudásáról van szó.

éven aluliaknál: 88. § 2.). Ezek felszentelése érvényes volna, de a coelibatus kötelezettsége csak akkor válnék végérvényessé, ha a serdült kor beállta után jóváhagynák a felszentelést.[41] Megjegyzendő különben, hogy a kódexnek erre az esetre semmiféle intézkedése sincs, mert a nyugati egyházban serdületleneknek úgy sem adják fel a nagyobb rendeket. A keletieknél könnyebben megtörténik ez, nevezetesen a koptoknál, legalább XIV. Benedek idejében, aki a gyermekségükben ott diákonná szenteltekre nézve úgy intézkedett,[42] hogy 16. életévük betöltése után kell nyilatkozniok, hogy jóváhagyják-e felszentelésüket, vagy nem.[43]

Ha valaki ismeri a coelibatus kötelezettségét, de megtartásának szándéka nélkül veszi fel a rendet, nem mentesül a kötelezettség akadálya alól.

6. Az előadott terjedelemben csak a latin egyházban akadály az egyházi rend. A *keleti egyházban* más fegyelem uralkodik.

A *szubdiakonátus előtt* kötött házasság folytatható mindenütt. Csak a püspöki rend kíván teljes coelibátust. De a felszentelés után házasodni vagy újra házasodni nem szabad és érvénytelen.[44]

Az egyesült keletiek házasságjoga egységes egyházfegyelmet állított fel az egész keleti egyházban. A 62. kánon érvénytelennek mondja ki a nagyobbrendű klerikusok házasságát és ezt az érvénytelenítő hatást a 2. §-ban a subdiákonusokra külön is megállapítja azért, mert a keleti egyházban „nagyobb rend" csak a diakonátust és a presbiterátust jelenti. A subdiakonátus tehát a latin egyházfegyelemtől eltérően a keleti egyházban kisebb rend,) „Postquam Apostolicis" mp. III. 310. cn. 1951. nov. 21. De verborum significantione, AAS. XLIV. 144—

[41] A 214. kánon 1. §-ában szabályozott módon.

[42] Const. „Eo quamvis" 1745. május 4. (*Fontes* I. nr. 357.)

[43] *Laurin* (Der Cölibat ... 165. l.) a 19. évre akarja e nyilatkozat megtételét elhalasztani. *Wernz* (II. 201,[219], IV. 394,[55]) nem fogadja el megindokoltnak a korhatár e kiterjesztését. *Cappello* (nr. 434.) meg éppen a 21. évig véli elhalasztandónak a *Schönsteiner*-rel (VII. 33. §) és *Maroto*-val együtt (nr. 736.) *Wernz—Vidal* (nr. 285.[51]) a 16. évnél marad.

[44] *Gasparri*[3] 680—684.; *Leitner* Lb.[3] 136.

150. A mp. életbelépett 1952. febr. 9-én) — de a coelibatus kötelezettsége mégis velejár, amint már a trullosi zsinat (692) érvénytelennek mondotta a subdiákonusok házasságát.[45]

7. Házas pappászentelése. Házas ember csak akkor szentelhető fel, ha házassága megszűnt a másik házastársi halála (1118.), ünnepélyes fogadalom vagy pápai felmentés (1119.), avagy a privilegium Paulinum által. (1126.)[46] Ezen eseteken kívül akadályozva van a rendek felvételében. (987. nr. 2.) Csak a Szentszék felmentésével volna lehetséges a felszentelés, melyet bizonyára nem adna meg a feleség beleegyezése nélkül.[47] Esetleg egyéb kikötéseket is tenne. Ha valaki *apostoli felmentés nélkül* — habár jóhiszeműleg — venné fel házas létére a nagyobb rendeket, el van tiltva azok gyakorlatától (132. § 3.) s visszatérni köteles feleségéhez s a debitumot kérheti is, teljesítheti is.

Aki *apostoli felmentéssel* vette fel házas létére a nagyobb rendeket, a felszentelés előtt kötött házassága, habár csak megkötött, nem szűnik meg; de nem élhet vele és a felszentelés után nemzett gyermekei törvénytelenek volnának. (1114.)

A nagyobb rendű egyháziak *özvegye*, akinek papi férje meghalt, — ha a férjnek felszentelésekor az apostoli szék rendeletére a világban maradva egyszerű fogadalmat tett — érvényesen léphet házasságra, de nem megengedett módon. Azelőtt az általánosabb[48] vélemény szerint érvénytelen volt[49] az ilyen házasság.[50]

[45] Decr. S. C. de Prop. F. 1891. jún. 13. 1892. május 10; const. „Ea semper" 1907. jún. 14., decr. S. C. de Prop. F. 1913. aug. 18.

[46] Örökös ágytól és asztaltól való elválasztás esetén (adulterium miatt) nem szentelhető fel a házas.

[47] A kódex életbeléptéig nem volt szükség apostoli felmentésre, hanem csak a feleség beleegyezésére, azonkívül ez utóbbinak örökös tisztasági fogadalmat kellett letenni kolostorban, vagy ha korosabb volt, a világban. A püspökké felszentelendő felesége ünnepélyes fogadalmat tartozott tenni. (c. 6. X. 3, 32.) Cf. *Leitner* Lb.[3] 141.

[48] *XIV. Bened.* De syn. dioec. XIII. c. 12. n. 16.; *Sanchez*, l. VII. disp. 40. nr. 1. ss.

[49] Jóllehet az idézett törvényhelyek nem mondták ki világosan az érvénytelenséget (pl. c. 14. D. 32.).

[50] cf. *Wernz* IV. nr. 395., *Gasparri* nr. 663. (617.)

8. Az egyházi rend akadályának megszűnése.

a) Megszűnhet ezen akadály *felmentés* által. Mivel a nagyobb egyházi rend akadálya egyházi eredetű, az egyház felmentést adhat alóla. Megilleti pedig a felmenő hatalom 1. a *római pápát,* aki az összes nagyobb rendek alól adhat felmentést. A püspöki rend alól azonban még sohasem adtak,[51] a presbyteratus alól igen ritkán és csak nehezen,[52] és mindig úgy, hogy a felmentett a laikus állapotba helyeztetett (habár messzebbmenő felmentés sem volna lehetetlen[53]) a diakonátus és a szubdiakonátus alól most könnyebben, mint hajdanta. Az ezen utóbbi rendek alól való felmentéshez súlyos, de nem okvetlen köztermészetű okok kellenek (mint a régiek tanították).[54] 2. Felmentő hatalma van a nagyobb rendek alól, de a presbyterátus kivételével,[55] halálveszedelem és sürgős szükség esetén az *Ordináriusnak* (1043—1045), halálveszedelem esetén a *plébánosnak* s az 1098. n. 2. szerint közreműködő *papnak* is; a *gyóntatónak* csak a belső szentségi fórum számára. Sürgős szükség esetén a plébános (és a többi) csak in casibus occultis adhatnak felmentést. Nem adhatnak azonban az Ordináriusok felmentést a subdiákonátussal és diákonátussal kapcsolatos coelibatus alól a 81. kánon alapján a CP. 1949 jan. 26-i törvénymagyarázata szerint, mely eddigi felmentő hatalmukat a 81. cn. alapján visszavonta, de nem az 1043. kánonok eseteire. (L. fenn a 178. lapon.)

[51] *Talleyrand* sem kapott felmentést, hanem csupán a világi állapotban való helyezést VII. Piusnak „Gravissimas" kezdetű brevéjében (1802. jún. 29.) Vö. *Wernz* IV. 396[60], *Leitner* Lb.[3] 140.

[52] Ismeretes a két nagy felmentés: III. Gyula pápáé, aki 1554-ben felmentést adott azon angolországi papoknak, akik VIII. Henrik elszakadása után Kat. Mária uralkodásáig megházasodtak és VII. Piusé, aki a francia forradalom után tette ugyanezt.

[53] *Sz. Alfonz* úgy látszik, kétségbe vonja a pápa felmentő hatalmát a presbyterátusra vonatkozólag (Sacr. ordinis n. 808. i. f.), de a tények ellene mondanak e nézetnek.

[54] *Wernz* IV. nr. 397.

[55] Hogy a presbyterátus is egyházjogi eredetű akadály, abból is kitűnik, hogy az Ordináriusoknak ezen az összes egyházjogi akadályokra kiterjedő felmentő hatalmából éppen ez van (másodmagával) kivéve.

b) Megszűnik, illetőleg megállapíttatik, hogy sohasem is következett be, felszentelés elleni eljárásban hozott *bírói ítélettel* vagy *közigazgatási végzéssel.* A felszentelés elleni perek kétfélék: vagy a felszentelésből származó kötelezettségeket támadják, vagy magának a felszentelésnek érvényességét a szertartás lényeges hiányossága vagy egyéb hiányosság miatt. 1. Ha valaki a felszentelésből származó *kötelezettségeket* támadja meg azon a címen, hogy *súlyos félelem* hatása alatt vette fel a nagyobb rendeket és a félelem megszűnte után nem hagyta jóvá a felszentelést, sem kifejezetten, sem hallgaton a rend oly szándékkal való gyakorlása által, hogy e cselekvénnyel a papi kötelezettségnek vesse magát alá (214. § 1.), a kérvényt a S. C. de Sacr.-hoz kell intéznie (a kérvényező csak ő lehet egyedül) s a kongregáció határoz afölött, hogy bírói vagy közigazgatási úton kell-e eljárni. (1993. § 1.) Ha a *bírói utat* választja a kongregáció, a rendes egyházi bíróságok elé kerül az ügy (első fokon az az Ordinárius illetékes,[56] aki a felszenteléskor a klerikus saját Ordináriusa volt, másodfokon az érsek, harmadikon a Szentszék), s ezek a kódex IV. könyvének I. sectiójában (1556—1924.), továbbá megfelelő alkalmazással a házassági ügyek rendtartásában (1960—1992) foglalt eljárást tartoznak követni. A súlyos félelmet és az utólagos jóváhagyás hiányát kell a panaszos félnek bebizonyítania. A kötelékvédőnek ugyanolyan jogai és teendői vannak, mint a házasságvédőnek. Ha az elsőfokú bíróság ítélete a kötelezettségek fennállása mellett szól, fellebbezhet a nagyobb rendű klerikus. Ha ellene, a kötelékvédőnek kell fellebbeznie az 1879, 1986. kánonok szerint. Két egybehangzó ítélet a kötelezettségek semmis voltáról (ha a kötelékvédő nem találja szükségesnek a további fellebbezést), felszabadítja a klerikust a felszentelés minden kötelezettsége alól. (1998. § 1.). — Ha a *közigazgatási utat* választja a kongregáció, a S. C. Sacr.-nak a felszentelés elleni ügyekre vonatkozólag kiadott szabályzatát (1931. jún. 9. AAS. XXIII. 457. kk.) kell követni,

[56] Minden peres ügy a felszentelés köteléke körül 3 tagú bíróság elé tartozik. (1576. § 1. n. 1.)

mely sok tekintetben egyezik az inkonszummációs eljárásra vonatkozó szabályzattal.[57] (Ez utóbbit Reg.,[1] az előbbi Reg.[3] jelzéssel idézzük.)[58] A római pápához intézett kérvényt a saját Ordinárius Rómába küldi, előzetes nyomozásból (processus informativus) merített információval együtt a kérés alapjáról. Ha a kongregáció azt látja, hogy a kérvénynek alkalmasint van alapja, delegálja az Ordináriust a per lefolytatására. Erre az Ordinárius megalakítja az egyetlen bíróból, kötelékvédőből és jegyzőből álló bíróságot. A bizonyítás eszközei között az okiratok, jelek és vélelmek is helyet foglalnak. Végül bezárja a bíró a pert, ítéletet hoz közigazgatási úton a jogi és ténybeli indítóokok felsorolásával s az összes iratokat a püspök és kötelékvédő észrevételeivel a kongregációhoz küldi. 2. Ha a *felszentelés érvényességét* támadja meg valaki, a kérvény szintén a S. C. de disciplina Sacramentorumhoz intézendő kivéve, ha az érvénytelenség oka a lényeges szertartások hiánya (defectus substantialis ritus sacri), mert akkor a S. C. Off. az illetékes). A felszentelés érvényességét nemcsak a klerikus,[59] hanem Ordináriusa is megtámadhatja, valamint az is, akinek egyházmegyéjében felszenteltetett.[60] A kongregáció dönt ez esetben is afelett, hogy bírói vagy közigazgatási úton kell-e az ügyet elintézni. Ha a kongregáció a bírói utat választja, a per lefolytatását a S. C. Sacr. azon egyházmegye bíróságára bízza, melyhez a klerikus fel-

[57] Mindkét szabályzatot bővebben ismerteti „Egyházi perrendtartás köteléki felszentelés elleni és büntető ügyekben"[3] című munkánk. (Pécs, 1943.)

[58] Fentebb, e § 5. pontjában említettük, hogy az aequitas naturalis követeli, hogy az idő előtt, a kötelezettség ismerete nélkül felszenteltek is felszabadulhassanak a coelibatus kötelezettsége alól. A vizsgálatot XIV. Benedek „Eo quamvis" constitutiója szerint az Ordinárius végzi. Az új jogban a latin egyházban a súlyos félelem hatása alatt felszenteltekre vonatkozó szabályok szerint kellene eljárni. (Vö. *Maroto* nr. 736.)

[59] Mind a fenti 1., mind ezen 2. pont alatti eljárás megindulásakor a klerikus ad cautelam eltiltandó a rendek gyakorlásától (1997).

[60] A felszentelés érvényességének megtámadására vonatkozó keresetjog sohasem szűnik meg (1701).

szentelésekor tartozott, a S. C. Off. pedig, melyben a felszentelés végbement. Egyébként az eljárás olyan, mint fentebb mondottuk (1993—1998.)[61] Ha a közigazgatási utat választja a kongregáció, az előbb említett szabályzatot kell követni.[62] (Valószínű, hogy ezentúl — mivel a szabályzat a bírói eljárásról egy szót sem szól —, a felszentelés elleni ügyek általában közigazgatási úton fognak elintéztetni.)

Nem szűnik meg az egyházi rend akadálya olyan bűncselekmények következtében, melyeknek *letétel, az egyházi ruha viselésétől való megfosztás* vagy *lefokozás* a büntetése.

9. Büntetések.

Azok a *nagyobb rendűek,* akik az egyházi rend akadályának ellenére házasságot (ha mindjárt csak polgárit is)[63] kötni merészkednek,[64] valamint azok, akik velük a mondott módon házasságra lépnek, 1. az apostoli széknek egyszerűen fenntartott kiközösítésbe esnek;[65] 2. klerikusok amellett minden néven nevezendő egyházi hivatalt ipso facto elveszítenek,[66]

[61] Vö. *Eichmann,* Das Prozessrecht des CIC. (Paderborn, 1921) 219—221. l.; *Noval,* Commentarium CIC. L. IV. 584. l. kk.; *Kienitz,* Der Kirchliche Weiheprozess, Herder. 1934.

[62] Felszentelési ügyben hozott ítélet vagy végzés nem azt jelenti, hogy most szűnik meg az akadály, hanem kinyilvánítja, hogy sohasem is állt be. Azért aki a perfüggés alatt vagy az első ítélet után (a második bevárása nélkül) kötne házasságot, nem megengedetten járna el, de házassága érvényes volna, ha a felszentelés érvénytelensége vagy a súlyos félelem obiective igaz. (*Wernz—Vidal* nr. 290., *Gasparri* E. n. 610., *Fuchs,* Erpresster Zutritt zu den höheren Weihen u. Zölibatspflicht des Klerikers. AKK. 1939. 3. ss.)

[63] A bűncselekmény tényálladékához hozzátartozik, hogy matrimonium attentatum forogjon fenn. Színlelt vagy kierőszakolt beleegyezés esetén nem forogna fenn; ellenben pusztán polgári kötés vagy az ordón kívül még más akadály fennállása esetén igen.

[64] Az alanyi tényálladéki elemekhez tartozik mindkét részről a dolus plenus (2229. § 2.). Klerikusban a kellő ismeretet mindig, laikusokban rendszerint feltételezhetjük.

[65] Eddig az „Apostolicae Sedis" III. 1. alapján az Ordináriusnak volt a kiközösítés fenntartva.

[66] Eddig nem ipso iure, hanem bírói ítélet után állt be a hivatal elvesztése (c. 1. X. 3, 3; 4. X. 3, 2; Trid. XXV. c. 14. de ref.) Vö. *Wernz* II. 201. Scholion.

mintha lemondottak volna róla (188. n. 5.); 3. ha az Ordinárius kánoni figyelmeztetésére s általa kitűzött határidőre észre nem térnek, lefokozandók. (2388.)

Következménye még az egyházi rend akadálya ellenére kötött házasságnak az irregularitas ex delicto (985. n. 3.) bigamiae similitudinariae.

E büntetések alól csak a római Szentszék adhat felmentést a nőtől való elválás vagy annak halála után. Megtörténhet azonban, hogy a szentségtörő konkubinátusba esett pap a polgárilag megkötött házasság és más igen súlyos okok miatt kénytelen a nővel együtt lakni és mindkettőjük lelkiismeretének rendezésére esküvel ígérve a megtartóztatásnak ezentúl való gyakorlását —, azt kéri, hogy a hívek módjára a szentségekhez járulhasson. A Poenitentiariának 1936. ápr. 18-i, a pápa által ápr. 28-án megerősített decretum szerint (AAS. XXVIII. 242.) az ilyen ügyek kizárólag a Poenitentiariának vannak fenntartva, mely különleges eljárás, bizonyos kautélák és feltételek mellett megengedheti a fent leírt esetben a 2388. § 1.-ben foglalt kiközösítés alóli felmentést és a szentségekhez való járulást világi hívek módjára. Halálos veszedelemben és csakis ekkor! (S. Poenit. 1937. máj. 4. AAS. XXIX. 283.) ezeket egyszerű pap is megadhatja, de csakis úgy, hogy fennmarad a Szentszékhez intézendő recursus kötelessége, mint ahogyan a 2252. cn. specialissimo modo fenntartott excommunicatiónak halálos veszedelemben felhatalmazás nélküli pap által történt feloldozásánál előírja.

10. Az *állami jogok*[67] többnyire nem fogadják el az egyházi rend akadályát, pl. Francia-, Német-, Olaszországban, Svájcban, Csehszlovákiában.[68] — Spanyolországban fennállott ez akadály.

Magyarországon tiltó akadály volt az egyházi rend, amennyiben a ht. 25. §-a szerint tilos volt házasságot kötni annak, aki azon egyház szabályai szerint, melyhez tartozik, egyházi rend okából házasságot

[67] *Wernz* IV. 404.
[68] Az 1919. május 22-i cseh házassági törvény 25. §-a szerint.

nem köthet. (A róm. és gör. kat., valamint a gör. kel. egyháznak vannak ilyen szabályai.)

E tiltó akadály alól polgári felmentés nem volt. Azonban elhárult az egyházi felsőbbség engedélyével, továbbá az illető egyház kötelékéből való kilépéssel, de nem a papi hivatal egyszerű letételével.[69]

Az új magyar családjogi kódex: 1952:IV. tv. ezt az akadályt nem ismeri.

34. § Az ünnepélyes fogadalom akadálya

(Professio sollemnis.)[1]

1. Az ünnepélyes fogadalom azon akadály, mely képtelenné teszi az érvényes házasságkötésre azt a férfi- vagy nő-szerzetest, aki ünnepélyes vagy olyan egyszerű fogadalmat tett, melyet az apostoli szék a házasságbontó akadály jellegével ruházott fel. (1073.)

2. Krisztus Urunknak az örökös tisztaságról szóló tanácsát[2] kezdettől fogva sokan követték és amennyiben nyilvánosan, az egyház színe előtt szentelték magukat a tisztasági fogadalom által Istennek, aszkéta és virgo volt a nevük. Már a IV. századtól kezdve a szüzeknek két csoportját lehet megkülönböztetni: a *virgines velatae*, kiket különösebb ünnepélyességek közt avattak fel, s a *virgines canonicae*, kiket minden ünnepélyesség nélkül egyszerűen felvettek az egyház jegyzékébe, a canonba.[3] Mindkét csoportbeliek nyilvánosan kötelezték magukat a tisztaságra, azért házasságra lépniök tilos volt s ha mégis

[69] *Jancsó* i. m. 30. §.

[1] *Wernz* IV. 373—386.; *Gasparri* 657—664. (624—633.); *Aichner* 174. §; *Sägmüller* 139. §; *Leitner* Lb[3] 28. §; *Linneborn* 27. §; *Freisen* 62. §; *A. Scharnagl*, Das feierliche Gelübde als Ehehindernis in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt. (Strassb. theol. Studien IX. 2—3.) 1908.; *De Smet nr.* 568—682.; *Wernz-Vidal* nr. 294—305.; *Cappello* nr. 447—457.; *Triebs* § 50.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 348.; *Knecht* 35. §.; *Schönsteiner* VII. 36—40. §.

[2] Mt. 19, 12.

[3] *Tertullian*, De velandis virginibus c. 14, 15.; *I. Ince* ad Victricium Rothomagensem c. 13, 14.

megtették, nyilvános vezeklést kellett tartaniok,[4] makacsság esetén kiközösíttettek s a házasság felbontandó volt.[5] Különösen szigorú volt az eljárás a virgines velatae ellen s olyan szavakkal bélyegzik meg házasságukat, hogy szinte érvénytelenségükre lehet következtetni.[6] Minden kétséget kizárólag a II. lateráni zsinat (1139.) mondta ki a szerzetesek házasságának érvénytelen voltát.[7] De azt nem állapította meg, hogy vajjon a szerzetes rendeken kívül letett (magán) fogadalom is érvényteleníti-e a házasságot.

A Gratian által kezdeményezett[8] s később fejlesztett megkülönböztetés az ünnepélyes és egyszerű fogadalom közt (a régi nyilvános és magánfogadalom helyett) arra a felfogásra vezetett, hogy az *ünnepélyes* fogadalom érvényteleníti a házasságot. De most meg azon vitatkoztak, hogy milyen fogadalom az ünnepélyes. E vitát VIII. Bonifácius oldotta meg, kijelentve, hogy csakis az apostoli szék által megerősített valamelyik rendben kifejezetten vagy hallgatagon és nagyobb rendek felvétele előtt letett fogadalom az ünnepélyes.[9] Ebben az időben még nem voltak kongregációk, csak rendek, melyekben kizárólag ünnepélyes fogadalmat tettek s ez hallgatagon is lehető volt.

Ezt a szabályt *loyolai sz. Ignác* változtatta meg, ki bevezette Társaságába az egyszerű fogadalmat s XIII. Gergely ehhez is hozzákötötte a házasságot érvénytelenítő hatályt.[10]

Az ünnepélyes és egyszerű fogadalom közti megkülönböztetés különösen azóta gyakorlati, amióta sok szerzetes társaság keletkezett pusztán egyszerű fogadalommal, sőt újabban az igazi rendekben is csak megelőző egyszerű fogadalmak után volt szabad az ünnepélyes fogadalmat letenni.[11] (Így rendeli a kódex is az 574. kánonban.) Mindezek

[4] c. 4, 5, 9 D. 27.; c. 10, 24, 25, 27, 28, 35. C. 27. qu. 1.; c. 8 C. 20 qu. 1.; c. 1 C. 20 q. 3.

[5] c. 15, 28, 29, 29 C. 27 qu. 1.

[6] *Sz. Vazul* in ep. ad Amphiloch. c. 6.

[7] c. 40 c. 27 qu. 1.

[8] Gratian ad c. 8. D. 27 és c. 43. C. 27. q 1.

[9] C. un. VI. 3, 15.

[10] Const. „Quanto fructuosius" 1583 febr. 1. és „Ascendente Domino" 1584 május 25. (*Fontes* I. nr. 150. és 153.) *E. Gambari*, De votis simplicibus religionis in soc Jesu eorumque momento in evolutione iuris religiosorum. Ephem. Iur. Can. 1947. 87—123.

[11] A megelőző egyszerű fogadalmat a férfi rendekben IX. Pius vezette be (decr. S. C. de statu Reg. 1857 márc. 19. és const. „Ad universalis" 1862 febr. 7. *Fontes* II. nr. 532.), a női rendekben a S. C. Epp. et. Reg. 1902 május 3-i decrétuma. („Perpensis" *Fontes* IV. nr. 2039.)

az egyszerű fogadalmak nem érvénytelenítették a házasságot, hanem csak az ünnepélyes, mely már csak kifejezetten volt letehető. Ugyanazok az intézkedések, melyek bevezették az előkészítő egyszerű fogadalmat, eltörölték egyben a hallgatag fogadalmat.

3. Az új jog szerint is tulajdonképpeni rendekben[12] letett örökös ünnepélyes (a megelőző egyszerű fogadalmat követő)[13] fogadalom bontó akadály, azonfelül az az egyszerű fogadalom is, melyet az apostoli szék a házasságbontó akadály jellegével ruházott fel.[14] [15]

Hogy az ünnepélyes fogadalom bontó akadály legyen, érvényesnek kell lennie. Az érvényességnek kellékei pedig az 572. kánon szerint 1. a betöltött 21. év, 2. a fogadalomra bocsátás a konstituciók szerinti törvényes előljáró által, 3. a noviciátusnak az 555. kánon szerint való törvényes elvégzése,

[12] „Ordo" 488. n. 2.

[13] 572. § 2, 574.

[14] Egyedül a *jezsuiták* egyszerű fogadalma bír ezen hatállyal, amíg a fogadalmas a rendhez tartozik.

[15] Több női rendnek vannak olyan kolostorai, melyekben a pápai klauzura megtartásának nehézségei miatt egyáltalában nem tesznek le már ünnepélyes fogadalmat. Így egész Franciaországban, az Egyesült Államokban (néhány kolostor kivételével) és Bajorországban 1847. óta, amely évben a bajor püspökök felhatalmazást kaptak, hogy ezt a változtatást bevezethessék s be is vezették majd mindenütt. *Leitner* szerint (Lb[3] 127. l.) az apostoli széknek, úgy látszik, az a szándéka, hogy másfelé is egyszerű fogadalmakat tegyenek minden olyan rendházban, ahol a pápai klauzura megtartása nehézségekkel jár. *Magyarországon* is egyszerű fogadalmuk van már a Miasszonyunkról nevezett női rendnek és az orsolyitáknak. Mindezekben a kolostorokban megszűnik az ünnepélyes fogadalom bontó akadálya. V. ö. cn. 488. n. 7. — XII. Pius pápa 1950. nov. 3-án „Sponsa Christi" constitutioja és ehhez a S. Congr. de Relig. 1956. márc. 25-én kiadott instrukciója a mai idők szükségleteinek kívánva eleget tenni az ünnepélyes fogadalmas szerzetesnők (moniales) pápai klauzuráját nagyobb és kisebb pápai klauzurára osztja szét. A nagyobb pápai kaluzura oly rendekben van elrendelve, ahol ünnepélyes fogadalmakat tesznek és melyekben kizárólagosan szemlélődő életet folytatnak a rendtagok. Itt érvényben maradnak a Codex 600—602 kánonjai. A kisebb pápai klauzura azokban a kolostorokban kötelező, ahol nem kizárólag szemlélődő élet folyik, hanem ahol egyébként jóváhagyott munkát végeznek a rendtagok. Itt más szabályok alatt állanak a kizárólagosan szerzetesi élet számára fenntartott épületrészek és azok, ahol a rendtagok egyébkénti munkája folyik.

4. kényszertől, erős félelemtől, tévedéstől való mentesség, 5. kifejezett forma, 6. a fogadalom elfogadása a törvényes elöljáró által, 7. megelőző egyszerű fogadalom kitöltése.

4. Az örökös tisztaság fogadalma egymagában sem *természeténél*, sem *tételes isteni jognál* fogva nem teszi a házasságot érvénytelenné, hanem csak tiltottá. És mivel belső természetüket tekintve a fogadalmak mind egyformák, mindegyikre nézve áll ez. Az ünnepélyes fogadalomra is. Hogy tehát az ünnepélyes fogadalom mégis bontó akadály jellegével bír, az nem természetéből, nem is az isteni jogból,[16] hanem az egyház intézkedéséből származik. Az egyház az, amely bizonyos fogadalmakat ünnepélyessé tesz (voti sollemnitas ex sola constitutione Ecclesiae est inventa, mondja VIII. Bonifácius c. un. VI. 3, 15.) s az ünnepélyesség lényege éppen abban áll, hogy a fogadalmat tevő úgy adja át magát a rendnek, hogy az mindkét részről feltétlen és legalább rendes úton felbonthatatlan, és ez az átadás olyan hatállyal kapcsolatos, hogy a fogadalmast képtelenné teszi a fogadalmakkal ellenkező bizonyos cselekményekre, nevezetesen házasságkötésre.[17]

5. Megszűnik az ünnepélyes fogadalom akadálya

a) felmentés által. Mivel az egyházjogi az akadály, a felmentés alóla nem lehetetlen.[18] Felmentő hatalma van első-

[16] *Rosset* De sacr. nr. 1676. kk, isteni jogból származtatja az ünnepélyes fogadalom bontó erejét s több más régi írón kívül *sz. Tamásra* és *sz. Alfonzra* is hivatkozik. Rosset e nézetével az újabbak közt teljesen magára marad.

[17] Az ünnepélyesség lényegéről sokféle vélemény van ezen kívül (v. ö. *Wernz* III. nr. 654.; *Notter Antal*, A szerzetesi professzió egyházi és világi jog szerint. (Bpest, 1908.) III. fejezet 2. §.) De akármelyiket tartanók is, végeredményben mindig csak az egyházból származik az ünnepélyesség és annak házasságbontó hatálya.

[18] De sohasem úgy adják a felmentést, hogy valaki szerzetesnek maradva köthessen házasságot. A szerzetesi élet és házasság természetüknél fogva összeférhetetlenek. Vagyis nem csupán a tisztasági fogadalom, hanem mindhárom fogadalom alól, a szerzetesi status alól adják a felmentést.

sorban a *római pápának;* csak fontos ok esetén él vele,[19] az ünnepélyes fogadalom a maioris gradus akadályok közé tartozik. Továbbá halálveszedelem és sürgős szükség esetén az egyházi rendnél (33. § 8. a.) említettek is felmenthetnek. (1043—1045.)

b) Indirekt felmentés a *saecularisatio.* Aki ilyen indultumot nyer, felszabadul a fogadalmak alól, akár egyszerűek, akár ünnepélyesek legyenek, (tehát felszabadul az akadály alól is), de megmaradnak a nagyobb rendekből származó kötelezettségek, ha nagyobb rendű klerikus a szekularizált. (640.[20])

c) A jezsuitáknak bontó hatállyal bíró egyszerű fogadalma megszűnik, ha a fogadalmast a rendből elbocsátják (a rendi generálist illeti meg e jog).

d) Megszűnik az ünnepélyes fogadalom annál, aki a törvényben szabályozott módon (632—636.) rendből egyszerű fogadalmas kongregációba *lép át.*

e) Megszűnik az akadály a *fogadalmak érvénytelenné nyilvánítása* által is. A fogadalom érvénytelenségének vizsgálata eddig a trienti zsinat (XXV. c. 19. de reg.) és XIV. Benedek (const. „Si datam" 1784. márc. 4. *Fontes* II. nr. 385.) szabályai szerint történik. *Most* a kódex csak annyit mond, hogy ha a fogadalmasnak fogadalma érvényessége ellen komoly érvei vannak és nem akarja fogadalmát utólag megújítani, sem szanáltatni,[21] az egész ügy a Szentszék elé terjesztendő, mely

[19] Az oknak nem kell okvetlen köztermészetűnek lennie. Az akadály alól való felmentéssel nem jár együtt eo ipso a fogadalom alól való teljes felmentés, hanem sokszor korlátozásokat tartalmaz a rescriptum, pl. a hitvestárs halála után nem léphet a felmentett új házasságra, minden cselekmény extra licitum matrimonii usum a tisztaság fogadalma ellen való bűn stb.

[20] Az *exclaustratióval* (639) és *dimissióval* nem jár együtt az örökös fogadalom alól való felszabadulás, hacsak az utóbbi esetén a konstitutiók vagy az apostoli indultum másképp nem intézkednek. Az *apostata* és *fugitivus* is kötve marad. (645.) Az ideiglenes fogadalmak alól a *dimissió* (de nem az *exlaustratio)* mentesít. (648.)

[21] Ha külső akadály miatt volt érvénytelen a fogadalom, az apostoli Szentszék szanálhatja, vagy az akadály elhárítása után a semmisség tudásával letett új fogadalom által érvényesíthető. (586. § 1.) Ha a beleegyezésnek belső hiánya miatt volt érvénytelen, utólagos beleegyezéssel érvényesíthető, feltéve, hogy a rend a maga beleegyezését nem vonta vissza. (586. § 2.)

a további teendőket előírja[22] (talán a felszentelés érvényessége elleni (1993—1998.) eljárás analógiájára.). Kiváltságolt papi szerzet peres ügyeiben elsőfokú bíró a provinciális vagy helyi apát (1579.), másodfokú az általános főnök (illetve a Congregatio monastica feje).[23] 1594. § 4.

Az érvénytelenné nyilvánítás előtt nem szabad a fogadalmasnak házasságot kötnie. Mindamellett érvényes volna az így kötött házasság, ha a fogadalom valóban érvénytelen.

6. Házas férfi vagy nő a házasság végrehajtása után, amíg fennáll a házasság, nem vehető fel szerzetbe, nem bocsátható noviciátusra és fogadalomra s ha a törvény ellenére mégis megtörténnék, érvénytelen volna a belépés is, a fogadalom is (542., 555., 572.), s visszatérni tartozik hitvestársához, anélkül, hogy érvénytelen fogadalmából bármiféle kötelezettség származnék. (1311.) Lehetséges azonban a házasnak is a szerzetbe lépés, ha a pápa engedélyt ad a belépésre. Az engedély megadásakor fogja a pápa felállítani követelményeit a másik féllel szemben.[24]

De mindenféle engedély nélkül szerzetbe léphet a házas, ha házassága megszűnt a másik házasfél halála (1118.), vagy pápai felmentés által végre nem hajtott házasság esetén (1119.) vagy a privilégium Paulinum által (1126.)

Ha a *szerzetbe lépett házasfél meghal,* az egyszerű fogadalommal a világban maradt fél nem léphet megengedett módon új házasságra, az kétségtelen. De hogy az ilyen házasság érvénytelen volna, ma már semmiképp sem lehet mondani. Eddig némelyek annak mondták. Maga *XIV. Benedek* is kételkedően szól az ilyen házasság érvényességéről.[25]

[22] 586. § 3. — Illetékes a S. C. de Religiosis. (251. § 2.)

[23] *Leitner* Hb. 3. 397. l.; *Fanfani,* De iure religiosorum ad normam CIC., Turin, 1920. 104. l.

[24] A kódex előtt pápai engedély nélkül lehetett a házasnak szerzetbe lépnie, ha a másik fél beleegyezett és örökös tisztasági fogadalmat tett (a világban, ha idősebb és az incontinentia gyanúja felett álló, ellenkező esetben szerzetben.)

[25] De syn. dioec. XIII. c. 12. n. 16.

7. Büntetések.

a) Azok az *ünnepélyes fogadalmas* férfi vagy női szerzetesek, akik ünnepélyes fogadalmuk ellenére, és mindazok, akik az ilyen szerzetessel házasságot kötni merészkednek, ha mindjárt polgárit is, a pápának egyszerűen fenntartott kiközösítésbe esnek.[26] (2388. § 1.) Az egyszerű fogadalmas jezsuitára nem áll ez a büntetés. A bűncselekmény tényálladékához szükséges kellékek ugyanazok, mint az előző §-ban a nagyobb rend ellenére kötött házasságnál láttuk.

b) Ha *egyszerű örök fogadalmas* köt házasságot (akár rendhez, akár kongregációhoz tartozzék), valamint az is, aki vele házasságra lép, az Ordináriusnak fenntartott kiközösítésbe esik,[27] dolus plenus szükséges („praesumentes"). De érvényes volna a házasság. (2388 § 2.)

c) A szerzetes ipso facto törvényesen elbocsátottnak tekintendő, ha házasságot, akár csak polgárit, kísérel meg rosszakaratúlag, vagy köt. (646. § 1. n. 3.) Nincs másra szükség, mint hogy a Superior maior (488. nr. 8.) káptalanával vagy tanácsával a konstituciók szerint a tényt megállapítsa (ám a dimissio nem ezen megállapítással áll be, hanem a delictum elkövetésével: CP. 1934. júl. 30. AAS. XXVI. 494. ad III. 1.) Az összegyűjtött bizonyítékok a ház iratai közt őrzendők. Az ideiglenes fogadalmas az elbocsátás folytán minden rendi fogadalom alól felszabadul (648.), az örök fogadalmas ellenben kötve marad, hacsak a konstituciók vagy az apostoli szék indultuma másképp nem intézkednek. (669. § 1.)

d) Következménye a fogadalmas házasságkötésének (akkor is, ha egyszerű és ideiglenes a fogadalom, tehát érvényes a házasság), az *irregularitas* ex dilecto. Ugyanabba esik bele az a világi férfi is, aki ilyen fogadalommal bíró nővel köt bármiféle házasságot. (985. nr. 3.)

[26] Eddig az Ordináriusnak volt fenntartva a kiközösítés. (Ap. Sedis III. 1.).

[27] Új büntetés. Az Ordinárius alatt exempt klerikális szerzetekben a nagyobb elöljáró, más szerzetekben a helyi Ordinárius értendő.

8. Az ünnepélyes fogadalomnak már a megkötött, de bevégzetlen házasságra való hatásáról alább lesz szó.

9. *Az egyesült keletiek házasságjoga* egységes egyházfegyelmet állít a 63. kánonban. Bontó akadálynak mondja az ünnepélyes vagy nagyobb fogadalmat és a nagyobb fogadalmon kívül tett olyan tisztasági fogadalmat, melynek a Szentszék különös intézkedése folytán házasságbontó hatása van. (L. a keletiek szerzetesjogát rendező „Postquam apostolicis" mp. 106—122. kánonokat. Megjelent 1952. febr. 9., életbelépett 1952. nov. 21. AAS. XLIV. 66—150.)

10. Az *állami jogokat* illetőleg ugyanaz áll, mint fentebb az egyházi rend akadályára vonatkozólag.

Magyarországon a ht. 25. §-a szerint a szerzetesi fogadalom épp úgy tiltó akadály volt, mint az egyházi rend.[28]

Új családjogi kódexünk ezt az akadályt nem ismeri.

35. § A nőrablás akadálya (Raptus mulieris)[1]

1. A n ő r a b l á s az az akadály, melynél fogva a nőrabló vagy a nőt letartóztató a házasságkötés céljából rablott vagy letartóztatott nővel házasságot kötni mindaddig képtelen, míg csak az szabadságát vissza nem nyeri.[2] (1074. §§ 1, 3.)

2. Hogy a nőrablás nem egy néptörzsnél megvolt és megvan, részint valóságosan, részint jelképesen, tagadhatatlan. De messzemenő

[28] L. fentebb a 33. §. 10. pontját s *Jancsó* i. m. 30. §-át.

[1] *Wernz* IV. 275—289.; *Gasparri* 613—651. (634—664.); *Aichner* 176. §; *Sägmüller* 141. §; *Leitner* Lb[3] 25. §; *M. Kaiser*, Über das impedimentum raptus nach kan. R. (AKK. 1858., 170. l. kk.); *H. Kolberg*, Über das Ehehinderniss der Entführ. 1869.; *Linneborn* 28. §; *Freisen* 55. §; *De Smet* nr. 646—656.; *Wernz-Vidal* nr. 306—318.; *Cappello* nr. 458—477.; *Triebs* § 51.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 349—350.; *Knecht* 36. §; *Schönsteiner* VII. 41—45. §.

[2] Mint az akadály e körülírásából látszik, ma már szorosan véve nem helyesen nevezzük nőrablásnak, mert a letartóztatást (a szabadságtól való megfosztást: seguestratio) is magában foglalja a kódex életbelépte óta.

következtetéseket vonnak le ebből azok, akik a nőrablásban általános, a kultúrátlan népeknél mindenütt megtalálható házasságkötési fejlődési fokozatot látnak és átmenetnek vélik a nőközösségből a házassághoz.[3]

A *római jog* halálbüntetést állapított meg a nőrablóra, de ha az elrablott nő beleegyezett, létrejöhetett a házasság közte és a rabló közt; később örökös bontó akadállyá lett a nőrablás az elrablott nő és a rabló közt.[4]

Az *egyház* az első három században nem hozott törvényt e tárgyra vonatkozólag, részint mert a birodalom törvényei úgyis elég szigorúan tiltották a nőrablást, részint mert a keresztények közt akkoriban a házasságkötés szabadságának ilyetén megsértése alig fordult elő. De mikor a IV. század óta e bűntett a keresztények részéről is sűrűbbé kezdett válni, az egyház is indíttatva érezte magát annak eltiltására.[5]

A rómainál sokkal enyhébb *germán jogok* befolyása alatt enyhébbé lett az egyház is a nőrablással szemben. A nőrablót nyilvános vezekléssel és kiközösítéssel fenyítette, de a büntetés kitöltése után nem volt tilos a házasság az elrablott nővel.[6] De mikor a karoling törvényhozás a nőrabló és a rablott között a házasságot feltétlenül eltiltotta, főleg mikor a karoling birodalom szétesése után az erkölcsi eldurvulás mind nagyobb méreteket öltött, az egyház is szigorúbban lépett fel e bűn ellen és a maga részéről is feltétlenül eltiltotta a rabló és a rablott közti házasságot, sőt a nőrablónak harmadik személlyel sem volt szabad házasságra lépnie.[7] Az ennek ellenére megkötött házasság azonban érvénytelen nem volt.[8]

A XII. század óta elveszítette ezen akadály büntető jellegét és csak annyiban volt akadály, amennyiben az elrablott nő szabad beleegyezése akadályozva volt. Ha a nő, jóllehet még a rabló hatalma alatt állott, beleegyezett a házasságba, „si prior dissensio transeat postmodum in consensum", mondja III. Ince,[9] a házasság létrejöhetett. Ennélfogva

[3] *Scherer* II. 113. § 1. j.; *Leitner* Lb[3] 32. k.

[4] L. un. C. 9, 13.

[5] Ancyrai zsinat (314.) c. 11.; chalcedoni zs. (451.) c. 27. (= c. 1 C. 36 qu. 2.); Gelasius 496-ban (= c. 2 C. 36 qu. 1.)

[6] Symmachus pápa 513. (= c. 2. C. 36. qu. 2.) II. Gergely 721. (= c. 5 ibid.)

[7] c. 4. C. 36. qu. 2. (aacheni zs. 817. c. 23.); c. 10, 2, meauxi zs. 845. c. 64.); c. 33, 34. C. 27. qu. 2. (aacheni zs. 817. c. 24.) stb.

[8] Az ezen kérdés körüli vitát l. *Wernznél* IV. 278.[21]

[9] c. 7 X 6, 17.

a nőrablás a dekretális jogban nem volt önálló akadály, hanem az erőszak és félelem egyik esete. Így volt ez egészen a trienti zsinatig, ahol a francia király követeinek és sok püspöknek kérésére a gyakori visszaélések megszüntetése céljából megint önálló, külön és a felek akaratától független és bontó akadállyá lett a nőrablás,[10] mely mindaddig lehetetlenné teszi a házasságot, míg az elrablott nő a rabló hatalmában van. De egészen a kódexig csak a szorosan vett nőrablás, ti. a nőnek erőszakos elvitele valamely biztos helyről a rabló hatalmában lévő helyre volt akadály, nem pedig az erőszakos letartóztatás (violenta retentio), bár többen a letartóztatást akkor, ha ott történt, ahová a nő szabadon jött, egyenlőnek vették a raptussal.

3. A nőrablás akadálya nem a beleegyezés hiánya, hanem az egyház által felállított *házasságkötésre való képtelenség miatt bontó akadály,* tehát nem a természeten, hanem egyházjogon alapul. Mindenesetre a beleegyezés hiányának feltételezése is vezette az egyházat ezen akadály felállításánál és amíg az elrablott nő nem akarja a házasságot, a raptus összeesik a fizikai erőszakkal és természetjogon érvényteleníti a házasságot, de megvan az akadály akkor is, ha az elrabolt nő később már beleegyeznék a házasságba, megvan mindaddig, míg szabadságát vissza nem nyeri s így az akadály felállításánál elsősorban a házasság méltóságának és szabadságának védelme s e nagy bűntett kárhoztatásának szempontja lebegett az egyház szeme előtt.

Mivel egyházjogi eredetű ezen akadály, a *kereszteletleneket nem érinti,* ha egymásközt kötnek házasságot. Ha azonban a nőrabló keresztelt, az elrablott pedig kereszteletlen, vagy megfordítva, a házasság érvénytelen nemcsak a valláskülönbség, hanem a nőrablás akadálya miatt is. Mert ha a nőrabló a keresztelt, propter odium facinoris képtelen a házasságkötésre, a házasság érvénytelenségéhez pedig elég, ha csak az egyik részen van akadály (1036. § 3.); ha az elrablott nő a keresztelt, ilyenkor a házasságkötés szabadságának védelme cí-

[10] Sess. XXIV. de ref. matr. c. 6.

mén ez a képtelen a házasságkötésre és a házasság érvénytelenségéhez most is elég az egyik részen lévő akadály.[11]

A nőrablás a következő feltételek mellett bontó akadály;

a) nő legyen az elrablott. Hogy erkölcsös-e vagy nem, nagy- vagy kiskorú-e, jegyese-e a rablónak, vagy sem, nem változtat a dolgon.[12] *Férfi* elrablása esetén nem áll fenn ezen akadály, de fennállhat az erőszak és félelem címén a beleegyezés hiánya.[13]

b) További kellék a nőnek *elvezetése* biztos helyről, más, ettől különböző, nem biztos, vagyis az elrabló hatalmában lévő helyre (anélkül, hogy az egyik helynek a másiktól való távolságát túlságosan kellene hangsúlyozni), akár személyesen, akár más által végeztesse a rabló a nő elvitelét (de az akadály mindig csak az elvezetést végrehajtató rablóra, nem a bűnrészesekre vonatkozólag áll fenn.) A kódex életbelépte óta az elvezetéssel egyenlő a *detentio* (sequestratio), amikor a nőt helyváltoztatás, más helyre való elvitel nélkül ugyanazon a helyen, ahol tartózkodott vagy ahová szabadon jött, fosztják meg szabadságától.[14]

[11] A kódex előtt voltak, akik azt vélték, ha megkeresztelt rabolt el kereszteletlent, nincs akadály, mert az elrabolt kereszteletlen nő, akinek javára az akadály tulajdonképpen szólna, az egyházi törvényeknek nincs alávetve, ezért a maga mentességét közli a másik féllel. A legtöbben azonban tagadták ezt, azzal, hogy habár elsősorban az elrablott nő javára hozatott is ezen akadály, érinti az és képteleníti a házasságkötésre mind a kettőt, a rablót is, meg az elrablottat is és így akármelyik a keresztelt, egyik mindig inhabilis a házasságkötésre. (*Wernz* IV. 279.; *Gasparri*[3] 650.) Ugyanezt tartjuk most is, és ezért mondtuk fent az 1036. § 3. alapján érvénytelennek a házasságot akkor is, ha a nőrabló a keresztelt. (*Gasparri* E. n. 663.)

[12] Eddig vitás volt az, hogy a tulajdon, de ellenkező jegyesnek elrablása is létrehozza-e az akadályt. *Wernz* 280[12], *Gasparri* 626. (644.) eddig is igenlőleg feleltek. Most a kódex minden kétséget kizár. *Gálos*, A nő jogi helyzete... 62. l.

[13] Eddig voltak, akik férfi elrablása esetén is fennforogni vélték az akadályt (V. ö. Gasparri nr. 621. 640.).

[14] Eddig is voltak kétségek aziránt, hogy az ilyen detentio nem raptus-e, de eldöntve a kérdés nem volt s általában úgy adták elő a dolgot, hogy nem raptus. (V. ö. *Gasparri*[3] nr. 641.; *Wernz* IV. 280[29].)

c) Az elvitel és letartóztatás, (őrzés, fogvatartás) *erőszakos* kell, hogy legyen. Erőszakos akkor, ha fizikai kényszerrel vagy súlyos megfélemlítéssel avagy csalással, *dolo malo*, csalfán, a nő tudta nélkül történt az ellenkező vagy mit sem sejtő nőnek elvezetése a biztos helyről a nem biztos helyre, illetve letartóztatása ama helyen, ahol a nő tartózkodik vagy ahová szabadon jött. Az erőszaknak a nővel, nem pedig csak szüleivel vagy azok helyetteseivel kell történnie. Megvan az akadály, ha a nőt szülei beleegyezésével rabolták el.

Ezek szerint ma már fennforoghat az akadály, ha a nőt ugyanazon ház egyik szobájából a másikba viszik, ha nem az abductio, de igenis a detentio alapján (ha ti. a többi előfeltételek megvannak); kint a földeken meglepett nőt néhány lépésre tovább viszik, sőt akkor is, ha minden elvitel nélkül ugyanazon helyen vagy ugyanazon szobában tartóztatják le; ha az elvitelbe kezdetben beleegyező nő később ellenkezik és mégis erőszakosan letartóztatják; ha szabadon megy a nő valamely helyre s itt az őt felfedező férfi letartóztatja.

d) A nő elvezetésének vagy letartóztatásának *házasságkötés céljából* kell történnie. Ha más okból történik (bosszúból, buja gerjedelem kielégítése céljából), fennforog a *nőrablás bűncselekménye*, de nem az akadály.[15]

Ha kétes, hogy milyen indítóokból történt a nőrablás, vélelmek alapján kell eldönteni.

Ha kezdetben más volt az elvezetés indítóoka, utóbb azonban házasságkötés céljából tartja a férfi a nőt fogva, most már biztosan akadály, mert ha az elvezetésnél nem is volt még meg a házasulási szán-

[15] A kódex világos szavai kizárják azon kevesek véleményét, kik az új törvénykönyv előtt azt vélték, hogy a nőrablás akadálya akkor is fennforog, ha nem házasulási célból történt a raptus. (V. ö. *Wernz* 280 [4]).

dék, de megvan a letartóztatásnál,[16] azt pedig láttuk, hogy az erőszakos letartóztatás is létrehozza a nőrablás akadályát.[17]

5. Különbözik az eddig tárgyalt nőrablástól a szöktetés (raptus seductionis), ti. az elvezetésbe vagy letartóztatásba, valamint a házasságba beleegyező kiskorú nőnek a szülők vagy szülő-helyettesek tudta és akarta nélkül történt elrablása.

Ha az ilyen nő *nagykorú*, és teljesen szabadon, vagy legfeljebb kérésre, hizelgésre, de erőszak nélkül adta beleegyezését mind az elrablásba, mind a házasságba, nem forog fenn nőrablás, hanem szökés (fuga).

Ha a nő *kiskorú* és szabadon egyezett bele mind az elszöktetésbe, mind a házasságba, de a szülők, vagy gyám akarata ellen, vagy tudta nélkül történik a szöktetés (ez a raptus seductionis), a nőrablás akadálya nem forog fenn, de fennforog a nőrablás bűntette (amely tehát bizonyos értelemben tágabb körű, mint a nőrablás akadálya;[18] l. alább).

Ha kétséges, hogy nőrablás, szöktetés vagy szökés forog-e fenn, akkor ha a nő kiskorú és sem eljegyzés, sem tárgyalások a házasságkötés tekintetében nem fordultak elő — vélelmezni lehet a nőrablást. Ha a nő nagykorú és nem jegyes, a vélelem gyengébb. Méginkább, ha nagykorú és jegyes. (Wernz-Vidal V. 314. Knecht 446.)

Kiskorú, nem jegyes, de beleegyező nőnek a szülők vagy gyámok tudta nélkül és akarata ellenére történt elszöktetését a kódex előtt többen bontó akadálynak tartották *raptus in parentes* néven a szülőkkel szemben alkalmazott erőszak s a családi jogok meg házirend megsértése címén, valamint a szülői tekintély megóvása végett. Így *Scherer* is II. 383. l., meg az ausztriai *Rauscher-féle instructio.* V. ö. *Wernz* IV. 284., ahol megtalálható a S. C. C. 1608. jan. 24. és 1681 május 24. ama két deklaratiojának megoldása is, melyekre a raptus in parentes akadályának védelmezői mint legfőbb támaszukra hivatkoznak. — Ma az egész vita tárgytalan már, mert a kódex szerint minden kétséget kizáróan akkor van csak akadály, ha az elvitel vagy letartóztatás a nő ellen alkalmazott erőszakkal történik.

[16] Eddig vitás volt, hogy ez a tényálladék létrehozza-e az akadályt. Rosset i. m. nr. 1354. állította, *Wernz* IV. 280[34] stb. tagadta, és méltán, mert akkor a detentio nem hozott létre akadályt, annál a cselekménynél pedig, amely létrehozhatta volna, hiányzott az egyik szükséges elem, ti. a házasulási szándék.

[17] Raptus címén nyilvánít érvénytelennek egy házasságot a Rota 1917. jún. 6-i ítélete. (AAS. X. 207—215.)

[18] Annyiból meg szűkebb körű, hogy a büntető jogban az erőszakos letartóztatás nem egyenlő az elvezetéssel.

6. A nőrablás akadályának megszűnése.

a) Önmagától megszűnik, ha az elrablott nő a rabló vagy letartóztató hatalmából kiszabadulva biztos helyre jut. Ez esetben minden felmentés nélkül létre jöhet a házasság.[19] Ezen kiszabadulás és biztos helyre jutás nélkül sem önként végrehajtott testi egyesülés, sem önkéntes együttlakás, sem bármilyen más módon nyilvánított beleegyezés nem hárítja el az akadályt és a raptus állapotának tartama alatt létrejött házasság érvénytelen s csakis úgy érvényesíthető utólag, ha *a)* a nő szabadságát visszanyeri s biztos helyre jut, *b)* beleegyezését az előírt forma szerint újból nyilvánítja.

b) Megszűnhetik *felmentéssel.* Amíg a nőrablás összeesik az erőszak és félelemmel (vagyis ameddig a rabló hatalmában lévő nő nem akarja a házasságot), addig nincs felmentés.[20] A nőrablás egyházjogi akadálya alól azonban (vagyis mikor a nő a rabló hatalmában van még ugyan, de szabadon akarja a házasságot) lehetséges a felmentés. Ritkán ad ugyan a pápa, mert az akadály elhárítására sokkal egyszerűbb eszköz is áll rendelkezésre, ti. a nő szabadonbocsájtása, mindamellett vannak példák[21] az engedélyezett felmentésre.[22]

A *püspököknek* halálveszedelem és sürgős szükség esetére, valamint a *plébánosoknak* stb. halálveszedelem és in casibus occultis sürgős szükség esetére való felmentő hatalma alól nincs kivéve ezen akadály. (1043—1045.)

[19] 1074. § 2.

[20] Ha a nőrabló hatalmában levő nővel mégis létrejött — az ő akarata ellenére — a házasság, szabadságának visszaszerzése után tartozik a házasságot megtámadni, hacsak utólagos érvényesítését nem akarja. A perlési jog gyakorlására nincs határidő kitűzve. A rabló férfinak természetesen nincs perlési joga.

[21] S. C. Prop. Fide 1796. jan. 31., S. C. Inqu. Albánia püspökeihez 1901. febr. 15. (*Fontes* IV. nr. 1250.)

[22] A felmentő rescriptumok régebben ezt a záradékot is tartalmazták (a többi közt); Quodsi dictus N. praefatae N. supervixerit, perpetuo absque spe coniugii maneat. Ha ennek ellenére házasságot kötött volna a férj, tiltott, de nem érvénytelen a házasság. — Mindenféle felmentési kérvényben meg kell említeni a raptust, ha esetleg előfordult.

7. Büntetések.

Az egyház nemcsak házasságjogilag, hanem büntetőjogilag is küzd a nőrablás ellen.

A 2353. kánon szerint a raptus *bűncselekményét a)* az a *férfi* követi el, aki az ellenkező nőt (akármilyen korú) biztos helyről nem biztos helyre viszi el (tehát a letartóztatás nem bűncselekmény a 2352. kánon értelmében, de az lehet a 2354. kánonban foglalt gravis violentia címén); de csak akkor, ha a rablás házasságkötés vagy buja gerjedelem kielégítése okából történik (ha más okból, nincs bűncselekmény ezen kánon értelmében; akadály meg csak — amint tudjuk — akkor van, ha házasságkötés céljából történik a rablás); az elrablásnak erőszakosan vagy csalfán kell történnie, a nő akarata ellen. Hogy szabad-e vagy férjes, jóerkölcsű-e vagy nem, közömbös; b) az a férfi, aki kiskorú (12—21 év közötti) nőt beleegyezésével ugyan, de a szülők vagy gyám akarata ellen vagy tudta nélkül ugyanilyen célból megszöktet (raptus seductionis; ilyenkor akadály nincs).

A *büntetés* mindkét esetben: a rabló ipso iure ki van zárva az egyházi jogi cselekvényekből[23] s azonfelül más megfelelő büntetésekkel bűntethető.

Serdületlenek elrablása, bármely neműek legyenek (12 éven aluli leányok és 14 éven aluli fiúk), a 2354. kánon szerint mixti fori bűncselekmény s ha ilyenért laikust jogerősen elítéltek (az állami fórumban), az egyház részéről az a büntetés éri, hogy ki van zárva ipso facto az egyházi jogi cselekvényekből és minden tisztségből, melyet az egyházban esetleg viselt s azonfelül kártérítésre köteles. Ha klerikust ítéltek el ezért, a bűncselekmény súlyosságához mérten büntetendő, esetleg egészen a letételig. (2354. §§ 1, 2.)

A trienti zsinat a házasságkötés céljából raptust elkövető férfit és a bűnsegédeket kiközösítéssel, becstelenséggel s min-

[23] Hogy melyek azok, l. a 25. § 6. pontjában.

den egyházi méltóságra való képtelenséggel sújtotta; tartozott azonfelül az elrablott nőt ellátni (dotare[24]).

8. *Az egyesült keletiek házasságjogában* a nőrablás akadálya, — beleértve az erőszakos visszatartást is — éppúgy bontó hatályú, mint a latinoknál. (64. cn. 1, 2, 3. §§.)

9. *Az állami jogok* szerint a nőrablás nem önálló házassági akadály, hanem a kényszer egyik faja. Kivétel Spanyolország.[25]

A *magyar* ht. szerint is a raptus mint a kényszer egyik módja tette megtámadhatóvá a házasságot. (53. §.)[26]

Az új családjogi kódex a nőrablást nem említi. Az új büntetőtörvény kb. ugyanazokat a büntető sankciókat alkalmazza 1952. 320, 382. §§-ban, mint a régebbi törvény: 1878 : V. t.-c. 321. §.

36. § A bűntett akadálya (Crimen)[1]

1. A bűntett akadálya az az érvényes házasságkötésre való képtelenség, melyet a minősített házasságtörés és hitvesgyilkosság bűncselekménye miatt az egyház a bűntársak között felállított.

2. A *római jog*[2] a házasságtörő nőt és bűntársát szigorú büntetéssel sújtotta s az egymással való házasságkötést megtiltotta, ellenben a házas férfit szabad nővel való érintkezése miatt nem büntette.[3] Az *egyház* azonban kezdettől fogva visszautasított mindenféle megkülönböz-

[24] *Leitner* azt véli, hogy mivel ez a kötelezettség nem büntetés, a kódex után is fennáll. (Lb.[3] 103.)

[25] *Wernz* IV. 289.

[26] *Jancsó* i. m. 87. l.

[1] *Wernz* IV. 514—539.; *Gasparri* 727—749. (665—687.); *Aichner* 175. §; *Sägmüller* 142. §; *Leitner* Lb.[3] 35. §; *Linneborn* 29. §; *Freisen* 56. §; *De Smet* nr. 657—673; *Wernz—Vidal* nr. 219—342.; *Cappello* nr. 478—507.; *Triebs* § 52.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 351.; *Knecht* 37. §; *Schönsteiner* VII. 46—54. §.

[2] A *zsidóknál* a dekalogus a hitvesi hűséget a férjtől is megkövetelte, mindamellett kétségtelen, hogy a nő házasságtörésével szemben sokkal szigorúbb volt a mózesi törvény.

[3] L. 6, 34. D. 48, 5; L. 1. C. 9, 9.

tetést az adulterium dolgában férfi és nő közt,[4] és akárki követte el, nyilvános vezeklésnek vetette alá, melynek tartama alatt tilos volt a házas együttélés, méginkább új házasságnak kötése, legfőképpen a bűntárssal. *Keleten Justinián* császár a házasságtörők közti házasságot érvénytelennek mondotta ki,[5] s úgy látszik, hogy a keleti egyház kanonizálta e törvényt. *Nyugaton* ellenben akkor még ilyen érvénytelenítő törvény nem fordul elő, olyan kánonok ellenben akadnak, melyek egyáltalában megtiltják a házasságtörőknek a házasságot, de a rá kiszabandó életfogytiglan tartó poenitentia miatt[6] s így az adultérium akadálya még nem önálló, hanem a poenitentia akadályának egy esete. Mikor a nyilvános vezeklés megszűntével megszűnt a lehetőség a házasságtörő ellen való ilyetén eljárásra, akkor kezdték a házasságtörést önmagában is akadálynak tekinteni, ha bizonyos súlyosbító körülmények közt esett meg. Így a meaux-i zsinat (845) szerint nem köthetnek egymással házasságot a házasságtörők, ha a hitvest meggyilkolták, bár némelyek (pl. *Wernz* sem)[7] még ebben sem látnak a poenitentiától különböző s igazán bontó akadályt. A triburi zsinatnak (895.) 40. kánonja[8] a jövendő házasság ígéretével kapcsolatos házasságtörést már kétségtelenül bontó akadálynak mondja. *Gratian* is erre a két esetre szorítja a bűntett akadályát (hitvesgyilkossággal s házassági ígérettel kapcsolatos adultérium).[9] III. Kelemen (1187—1191) és III. Coelestin (1191—1198.) óta ezekhez járult a házasság megkísérlésével kapcsolatos adultérium[10] és a hitvesgyilkosság adultérium nélkül.[11] A dekretális gyűjtemények által megerősített eme jog a későbbi időkben semmit sem változott s az új egyházi törvénykönyv is változatlanul vette át, anélkül, hogy engedett volna azon óhajnak, mely a vatikáni zsinaton ezen akadály egyik-másik fajának eltörlésére vonatkozólag megnyilvánult.[12]

3. A házasság szentségének és méltóságának, a hitvesi hűségnek és biztonságnak védelmére az egyház állította

[4] I. Kor. 7, 4.; *sz. Ambrus* De patriarchis 1. I. c. 4 (= c. 4. C. 32. qu. 4.) *sz. Ágoston,* De adulterinis conjugiis 1. II. c. 13 (= c. 16. C. 32. qu. 5.)

[5] Nov. 134. c. 12.

[6] c. 22. C. 32. qu. 7.

[7] IV. 518.

[8] c. 4. C. 31. qu. 1.

[9] Dict. Grat. post c. 3. C. 31. qu. 1.

[10] C. 4, 5. X. 4, 7.

[11] C. 1. X 3, 33.

[12] *Linneborn* 29. § I.

f e l ezen akadályt, nem pedig a természet- vagy tételes isteni jog. Éppen ezért a *kereszteletlenek,* ha egymás közt lépnek házasságra, mentesek alóla, a kereszteltek ellenben mind (az akatolikusok is) alája vannak vetve. Ha a kereszteletlen bűntársak utóbb megkeresztelkednek, a korábban elkövetett bűntettből nem származik rájuk nézve akadály, mert a keresztség eltörli a bűnt. Sőt e bűntett ama fajainál, melyek kettős cselekvényből állnak, az akadálytól való mentességhez elég, ha csak az egyik cselekvény történt a keresztség felvétele előtt. Ha a bűntársak közül *az egyik keresztelt, a másik kereszteletlen,* fennáll az akadály (1036. § 3.), kivéve a hitvesgyilkossággal kapcsolt házasságtörést akkor, ha a keresztelt fél csak a házasságtörésben részes, nem a hitvesgyilkosságban. A hitvesgyilkossággal kapcsolatos házasságtörés esetén ugyanis az akadály annak a részén van, aki mindkét cselekményt elkövette. De azt a jelen esetben, lévén kereszteletlen, az egyház törvénye nem érinti. De megvan az akadály, ha megfordítva történt az eset.[13]

Mivel az egyház a bűntett akadályát azon illetlenség miatt állította fel, mely a bűntett részesei közt létrejött házasságban rejlik, nem pedig a bűntett büntetése céljából, azért az akadály nem tudása nem mentesíti alóla, ami különben a 16. kánon 1. §-ából is folyik.[14]

4 Amint mondottuk, nem minden bűn akadály, hanem csak a házasságtörés és hitvesgyilkosság. De ezek sem minden körülmények közt, hanem csak b i z o n y o s k e l l é k e k f e n n f o r g á s a e s e t é n. A kódex a bűntett akadályának 4 faját ismeri; ezek:

a) a házassági ígérettel kapcsolatos házasságtörés;

b) a házasságkötés kísérletével kapcsolatos házasságtörés;

[13] *Wernz* IV. 521.: *Gasparri* 741. (681.); *Leitner* Lb.[3] 180. 1.; *Wernz—Vidal* nr. 325.; *De Smet* 669.; *Cappello* 501.; *Triebs* 52. § nr. 8.; *Schönsteiner* VII. 53. § III.

[14] Eddig vitás volt, hogy nem tudása esetén fennáll-e az akadály. Állították, hogy fennáll *Wernz* IV. 522.; *Scherer* II. 395. 1. k.; *Leitner* Lb.[2] 262. stb. Tagadták *Gasparri*[3] nr. 747 és többen mások.

c) hitvesgyilkossággal kapcsolatos házasságtörés;
d) közösen elkövetett hitvesgyilkosság.

Ad *a) A házassági ígérettel kapcsolatos házasságtörés* (adulterium cum promissione matrimonii, 1075. n. 1.) akkor akadály, ha I. az *adulterium* 1. *igazi,* vagyis a bűntársaknak legalább egyike érvényes (bontó akadály miatt nem semmis), habár még be nem végzett házasság által van kötve; 2. *teljes anyagilag,* vagyis ha olyan testi egyesüléssel követtetett el, mely de se apta ad generandam prolem (érintések, copula sodomitica vagy onanistica esetén nincs meg az adulterium materialiter perfectum); 3. *teljes alakilag,* vagyis ha mindkét fél tudja, hogy egy ugyanazon házasság ellen irányuló házasságtörést követ el és szabadon követik el. Ha mindkettő házas, legalább az egyik fél részéről fennálló házasságot mindkettőnek kell tudnia. Mentesít az adulterium (és így az akadály) alól a tévedés,[15] a házasság nem tudása,[16] a létezéséről való kétely (de a kétely arról, hogy érvényes-e vagy fennáll-e még, alkalmasint nem), erőszak és félelem. II. A *házassági ígéret* részéről szükséges, hogy 1. legyen valóságos ígéret,[17] ne pedig csak óhaj vagy szándék; 2. legyen feltétlen (tehát nem feltételes)[18] komoly, (nem színlelt, tréfából adott), szabad; 3. kölcsönösen, azaz mindkét részről adott és elfogadott („et fidem

[15] Nem volna tehát adulterium, ha a nő tévedés folytán közösülne valakivel, férjének vélvén azt.

[16] A jogaiban megsértett házasság milyen fokú nem tudása mentesít az akadály alól, nincs megállapítva. Az ignoratia affectata semmi esetre sem mentesít. Hogy a crassa és supina mentesít-e, vitás, azért jogi kétely forog fenn, ilyenkor pedig nincs akadály. (*Cappello* nr. 481.)

[17] Anélkül, hogy az 1017. kánon szerint írásosnak kellene lennie.

[18] Ha a feltétel múltra vagy jelenre szóló, az akadály azonnal fennáll, vagy nem aszerint, hogy a feltétel létezik-e vagy nem. Ha a feltétel jövőre szóló szükségszerű, lehetetlen vagy erkölcstelen körülmény, az akadály azonnal beáll. Ha jövőre szóló tisztes, amennyiben nem valósul vagy a házasság felbontása után valósul, nincs akadály; ha a házasság felbontása előtt valósul, fennáll az akadály. (Így *Gasparri* [E. n. 674.] a feltételes házasságkötésre vonatkozó szabályok alapján.)

sibi mutuo dederunt": 1075. n. 1.)[19]; és házassági ígéret legyen, vagyis olyan ígéret, melynek tárgya a házastárs halála után a bűntárssal megkötendő házasság.[20] III. Mind az adultérium, mind az ígéret részéről mindezeken felül még az szükséges, hogy mindkettő ugyanazon házasság tartama alatt, a másik házastárs életében menjen végbe. Hogy az ígéret történt-e előbb, vagy az adultérium, közömbös, csak az szükséges, hogy amennyiben valóban az ígéret történt előbb, az adultérium előtt visszavonva ne legyen.[21]

Ad *b) A házasságkötés megkísérlésével kapcsolatos házasságtörés* (adulterium cum attentatione matrimonii) akkor akadály, ha I. az *adulterium* részéről megvan mindaz, amit fentebb elsoroltunk. II. Továbbá az szükséges, hogy a bűntársak, a fennálló házasság akadályának tudatával *új házasságot kössenek,* tehát olyan összeköttetésre lépjenek, melynek házasság formája van, habár tényleg az akadály miatt nem az. Történhetik ez a félrevezetett plébános és 2 tanú előtt, vagy tisztán

[19] Eddig némelyek azt tanították, hogy a házassági ígéret az egyik s hallgatás a másik részéről már létrehozza az akadályt. Mások a puszta hallgatást ugyan nem, de az ígéret elfogadását elégségesnek tartották, anélkül, hogy viszontígéretnek kellene vele kapcsolódnia. Eddig ez volt az általánosabb vélemény (így *Gasparri* is, nr. 737.), *Wernz* (IV. 524.[36]) már a kódex előtt tagadta s az ő felfogását lényegesen erősítette a Dataria gyakorlata. A kódex óta nyilvánvaló, hogy repromissio is szükséges.

[20] Azért ha az ígéret tárgya a polgári elválasztás után (még a házastárs életében) kötendő házasság volna, nem állna be az akadály. (*Gasparri*[3] nr. 737. e.; *Cappello* nr. 484.; *Wernz—Vidal* 328.[38] *Schönstetner VII. 48. §.*) — Nem fogadják el e nézetet *Chelodi* nr. 93.; *Triebs* 364. l. — Ha az ártatlan házastárs beleegyezik az ígéretbe, nem származik akadály, mert akkor az ígéret nem sérelmes a fennálló házasságra nézve. (*De Smet* nr. 659.; *Triebs* 364. l.)

[21] Ezen akadály gyakran előfordul. Ha az özvegy sokáig betegeskedett hitvese halála után, kivel rosszul is élt, rögtön sietne egybekelni eddigi alkalmazottjával, könnyen az akadály gyanúja merülhet fel s a legnagyobb okossággal és óvatossággal kellene a plébánosnak és gyóntatónak az akadály után tudakozódnia. Még könnyebben felmerülhet az akadály gyanúja, ha a házasulók még egyikük hitvestársának életében konkubinátusra léptek.

polgárilag,[22] vagy akatolikus lelkész előtt, sőt *Wernz—Vidal* (nr. 329.), *Cappello* (nr. 486.), *Triebs* (52. § 6. 7.), *Schäfer* (200. l.), *De Smet* (nr. 660.), *Gasparri* (E. n. 675.) szerint a teljesen privatim, minden nyilvános forma nélkül kijelentett beleegyezés által is, de nem elegendő a konkubinátus. Ha legalább az egyik fél nem tud a fennálló házasságról, nem áll be az akadály. De ha a jóhiszemű fél a házasságról tudomást szerezve megmarad ezen viszonyban és még az előbbi házasság tartama alatt formális adultériumot követ el, rögtön beáll. III. Ez esetben is szükséges az akadály bekövetkezéséhez, hogy az adultérium és a házasság megkísérlése ugyanazon házasság tartama alatt, a másik házastárs életében menjen végbe.[23]

Ha a köteléki per folyamata alatt, de még a második fórum előtt az egyik fél új polgári házasságot köt és utóbb a második fórum ítélete az első házasságot érvénytelennek mondja ki, a bűntett akadálya nem áll fenn, mert az érvénytelen házasság folyamata alatt kötött polgári házasság más személlyel nem tekinthető adulteriumnak.

Ad *c) Hitvesgyilkossággal kapcsolatos házasságtörésből* (adulterium cum conjugicidio uno machinante) akkor származik akadály, ha I. az adultérium részéről megvannak a fentebb ismertetett kellékek; mindkét félnek arról a házasságról kell tudnia, mely a hitvesgyilkosság által megszűnik; II. ha az adultériumot hitvesgyilkosság (vagyis igazi, nem putatív) házastárs megölése követi, 1. melyet legalább az egyik a házasságtörők közül szándékosan követett el (mint tettes vagy értelmi szerző, utólagos jóváhagyás nem elég): mindkettő összebeszélése vagy részvétele nem szükséges (de még csak az sem, hogy a másik fél tudjon a tervezett gyilkosságról);, 2. szüksé-

[22] Eddig nem volt autentikusan eldöntve, hogy a maritális szándékkal kötött polgári házasság esetén is fennforog-e az attentatio matrimonii. A kódex (1075. n. 1.) világosan kimondja, hogy: igen.

[23] Ahol a polgári törvények megengedik a házasság felbontását, vajmi gyakori ez az akadály, mert ha a polgárilag szétválasztottak új polgári házasságra lépnek, és azt végrehajtják, beáll az akadály. És ha az ilyenek az első házastárs halála után egyházi házasságot is óhajtanak kötni, csak ezen akadály alól való felmentéssel tehetik.

ges, hogy a hitves meggyilkolása az egyik házasságtörő fizikai vagy erkölcsi közreműködéséből valóban bekövetkezzék. A gyilkosság kísérlete vagy más okból bekövetkezett elhalálozás nem okoz akadályt. 3. Szükséges végül, hogy a hitvesgyilkosság a házasságtörésben bűntárssal való házasság megkötheté-sének szándékával történtjék.[24] II. Az adulterium is, a hitvesgyilkosság is ugyanazon házasság ellen irányuljanak. A házasságtörésnek természetszerűen meg kell előznie a hitvesgyilkosságot.

Ad *d)* A *hitvesgyilkosság* (conniugicidium utroque machinante, sine adulterio) akkor és azok közt akadály, 1. akik egymással *szövetkezve (mutua* machinatio) valamelyikük hitvestársának élete ellen törnek és pedig úgy, hogy mindkét fél közreműködött (utriusque *machinatio)* a hitvesgyilkosság kivitelében (ha tehát csak az egyik fél követte el a bűncselekményt, a másikkal való minden összebeszélés nélkül, nincs akadály); de e közreműködésnek nem kell mindkét részről tettlegesnek lenni, hanem elég, ha csak az egyik követte el a gyilkosságot, de a másikkal előzetesen egyetértve és annak parancsára, unszolására, tanácsára vagy kérésére (nincs meg az erkölcsi részesség annak részéről, aki a gyilkosságot, melyről előzetesen nem tudott, utólag jóváhagyja, sem annak részéről, aki a másik tervét semmit sem mondva tudomásul vette, sőt annak részéről sem, aki beleegyezett, ha ez a bele-

[24] E szándékról a kódex nem tesz említést, azért *Leitner* (Lb.[3] 179. l., Hb. 4. 229. l.) azt véli, hogy nem is szükséges. Általában azonban szükségesnek mondják a szerzők *(Wernz—Vidal* nr. 335.; *De Smet* 664.; *Cappello* 489.; *Linneborn* 29. § II.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 351.; *Knecht* 459. l.; *Schönsteiner* VII. 50. §; *Gasparri* E. n. 676.; *Triebs* § 52. nr. 6.; *Chelodi* nr. 93. 3. stb.), ami következik a régi jogból (cf. SCC. in. c. Ullysip. 1726. szept. 28.) és az akadály céljából, mely egyebek közt az is, hogy megakadályoztassék a bűntárssal kötendő házasság lehetővé tétele végett a hitvesgyilkosság. Nem szükséges, hogy e szándék a bűntárs előtt is nyilváníttassék, de kell, hogy valamiképpen külsőleg is jelentkezzék, mert különben az egyház nem ítélkezhetik felette. Ha más szándékkal történik a gyilkosság, nincs akadály. A házasságkötés szándékát azonban — ha direkte bizonyítani nem is lehet — vélelmezni kell mindaddig, míg az ellenkezője be nem bizonyul.

egyezés semmiféle befolyással a cselekményre nem bírt), vagy elég az is, ha egy e célra felbújtott harmadik személy által követték el a gyilkosságot, kit vagy mindaketten, vagy csak az egyik, de a másikkal egyetértve bújtott fel. 2. A hitvesgyilkosság továbbá akkor alapít bontó akadályt, ha a meggyilkolt valódi hitvestárs volt, azaz érvényes volt a házasság, mely ellen a bűntett irányul; hogy férj volt-e a meggyilkolt vagy feleség, közömbös.[25] 3. Ha a hitvestárs élete kioltása valóban a bűntársak machinatiójának következménye. Eredménytelen kísérlet nem hozza létre az akadályt; és végül 4. ha a hitvesgyilkosság azzal a szándékkal történik, hogy a tettestársak közt házasság jöhessen létre.[26] E szándéknak nem kell meglenni mindkét félben, sőt *Wernz—Vidal* (nr. 332.) és *Triebs* (§ 52. nr. 6.) szerint az sem szükséges, hogy az egyikben meglévő szándék a másik előtt kinyilváníttassék, csak legyen valamiképpen külsőleg kifejezve; mások szerint *(De Smet* nr. 663., *Cappello* 498., *Schäfer* 201. 1.) a szándéknak a tettestárssal való közlése hiányában valószínűleg meg volna az akadály, de dubium iuris forog fenn a kérdésben, azért nem kell rá figyelemmel lenni.

5. Többszöröződik a bűntett akadálya, ha *a)* többszöröződik az egy ugyanazon házasság ellen irányuló bűntettek száma (pl. az egymásnak házasságot ígérő házasságtörők a házasságot (érvénytelenül) meg is kötik, utóbb az egyik az első házasságbeli hitvest meggyilkolja: háromszor van meg az akadály), vagy pedig *b)* egy ugyanazon bűncselekmény egyszerre két házasság jogait sérti meg (pl. az egymásnak házasságot ígérő házasságtörők mindegyike házas; ilyenkor kétszer van meg a bűntett akadálya; ha házasságkötést is megkísérelnek, négy lesz az akadály száma stb.). Ellenben nem többszöröződik az akadály, ha ugyanaz a bűntett (pl. a házasságtörés, vagy ígéret, vagy mindkettő) ugyanazon házasság tartama alatt ismétlődik.

[25] Régen elavult már azon kevesek véleménye, kik csakis feleséggyilkosság esetén látták az akadályt fennforogni. (Vö. *Wernz* IV. 527.[51])

[26] A kódex itt sem szól semmit a szándékról, de a 24. jegyzetben elsorolt szerzőkkel a törvény céljából folyólag itt is szükségesnek kell azt mondani.

6. A bűntett akadályának megszűnése. Ezen akadály mindegyik faja egyházjogi eredetű, azért egyik alól sem lehetetlen a *felmentés*. Tényleg azonban a hitvesgyilkosság nyilvános akadálya[27] alól nehezen ad a szentszék felmentést.[28] A házassági ígérettel vagy házasságkötéssel kapcsolatos házasságtörés akadálya gradus minoris akadály. (1042. § 2. nr. 5.)

A halálveszedelem és sürgős szükség rendkívüli eseteiben a bűntett akadályának egyik faja sincs kivéve az *Ordinárius* stb. felmentő hatalma alól. (1043—1045.)

Azt már fentebb láttuk,[29] hogy a bevégzetlen házasság alól a Szentszéktől kapott felmentés és a Szentszék vagy a helyi Ordinárius által a hitvestárs holttányilvánítása után új házasságkötésre kapott engedély mindig magában foglalja a felmentést a házassági ígérettel és a házasságkötés kísérletével kapcsolatos házasságtörés akadálya (de nem a bűntett akadályának másik két faja) alól. (1053.)

7. Arra, aki a bűntett akadályának ellenére köt házasságot, az egyházjog külön büntetést nem állapít meg. De beleeshet az eset természete szerint a kettős házasság,[30] emberölés,[31] vagy házasságtörés[32] büntetéseibe.

8. *Az egyesült keletiek házasságjoga* a bűntett akadályát a latin kódexszel egyezően állapítja meg a 65. cn-ban. Precizebb kifejezésmóddal nem legitimum, hanem validum matrimonium-ról beszél.

9. *Állami jogok.*[33] A házasságtörést és a hitvesgyilkosságot, mint a házastársi hűségnek megsértését tartalmazó és a házasság fennállásának biztonságát veszélyeztető cselekményeket, a legtöbb állami jog is házassági akadálynak állította fel, azt célozva, hogy az ilyen cselek-

[27] Ha titkos, a Poenitentiaria csak a körülmények gondos mérlegelése után és igen súlyos okok esetén dispenzál.

[28] XIV. Benedek (ep. „Aestas", 1757. okt. 11. [*Fontes* II. nr. 445.] nr. XV.) még azt írta, hogy az ő idejéig nem volt eset az ezen akadály alól való felmentésre.

[29] 20. § 2.

[30] Vö. 31. § 7. pontját.

[31] 2354.

[32] 2357. § 2.

[33] *Wernz* IV. nr. 539.

ményeknek a házasságkötés lehetővé tétele végett való elkövetése kizárassék vagy legalább mérsékeltessék. De seholsem egyezik meg a bűntett államjogi akadálya a kánonjogi akadállyal, hanem több-kevesebb eltérés van a kettő közt.

Egyáltalában nem ismeri ezen akadályt Svájc, Anglia, az Egyesült Államok, Hollandia stb.

Megvan, de eltérő kiterjedéssel Spanyol-, Olasz-, Németországban, Franciaországban.[34]

Nálunk a coniugicidium utroque machinante, vagyis a gyilkosság és szándékos emberölés, sőt a kánonjogtól eltérőleg ezeknek *kísérlete* is (ha az élet kioltása tényleg nem következik is be), ha a bűncselekmények szándékosan követtetnek el (anélkül, hogy a leendő házasságkötés célzatának fennforognia kellene) a házasulók valamelyikének házastársa ellen, mindakét házasságra lépni szándékozó vagy azok egyike által, de a másikkal egyetértve: semmiségi bontó akadály volt, mely alól nem volt felmentés.[35] (H. T. 12. §.)

Nálunk a 6800—1945. M. E. rendelet (Magyar Közl. 1945. aug. 22.) eltörölte a régi házassági törvény 85 §-nak utolsó bekezdését, mely kötelezte a bírót arra, hogy a házasságtörés okából vétkesnek nyilvánított házastársat eltiltsa a bűntárssal való házasságkötéstől. Az új magyar családjogi kodex a bűntett akadályát nem említi.

37. § A vérrokonság akadálya (Cognatio naturalis, consanguinitas)[1]

1. A vérrokonság az a házassági akadály, melynél fogva képtelenek az egymással való házasságkötésre azok, kiket bizonyos közelebbi fokokon belül a vérség köteléke fűz egybe.

[34] Csehszlovákia a házasságtörésből származó akadályt az 1919. május 22-i törvény 25. §-ában törölte el.

[35] *Jancsó* i. m. 12. §.

[1] *Wernz* IV. 405—424.; *Gasparri* 750—775.; *Aichner* 177. §; *Sägmüller* 143. §; *Leitner* Lb.[3] 30. §; *Linneborn* 508—529.; *Triebs* §§ 53, 54.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 352—356.; *Knecht* 38. §; *Schönsteiner* VII. 55—63. §. *Kurtscheid* I. 190, 324. skk.

2. Előre kell bocsátani *a vérrokonság fogalmát és számításának módját.*[2]

A vérrokonság (consanguinitas, cognatio naturalis, carnalis) alatt értjük azon személyeknek összeköttetését, kik mind egyugyanazon közeli törzstől, vagy kiknek egyike a másiktól testi nemzés által származnak. A vérrokonok összeköttetése tehát nem barátságon vagy egyében, hanem a közös véren alapul, melynek forrása a nemzés.

Lehet a vérrokonság *törvényes* vagy *törvénytelen*, aszerint, amint házasságbeli vagy házasságon kívüli nemzés által jön létre (consanguinitas legitima, illegitima); *egyszeres* vagy *többszörös* (l. alább a 7. pontban); *egyoldalú* vagy *kétoldalú.*

A vérrokonság *kiszámítása* céljából ismerni kell bizonyos alapvető fogalmakat.

a) Közös törzs (stipes) alatt értjük azon személyt, kitől közvetlen vagy közvetett, törvényes vagy törvénytelen nemzés által mindama személyek származnak, kiknek vérrokonságáról szó van. Ezen elnevezés a vérrokonságot fa képében állítja elénk, melynek ágai éppúgy egyesülnek a törzsben, mint a leszármazók a közös nemzőben s azért a vérrokonoknak a vérrokonság foka szerint rendezett összeállítását *családfának* nevezzük. Ha az egymással vérrokonságban levő személyeknek ugyanazon atyjuk és anyjuk van, *kétoldalú* a közös törzs és a vérrokonság is és édes testvéreknek nevezzük őket. Ha csak az atya vagy az anya közös, *egyoldalú* a közös törzs is, meg a vérrokonság is s az így vérrokonok féltestvérek, éspedig ha az atya közös, consanguinei, ha az anya közös, uterini a nevük.

b) Ágnak (linea) nevezzük azon személyek rendezett sorát, kik a közös törzsből származnak. A vérrokonoknak olyan sorát, melyben végig egyik a másiktól származik, *egyenes ágnak* mondjuk (linea recta) és ha ezen az ágon a nemzőktől a nemzettekhez lefelé számítunk, *lemenő* (linea recta descendens), ha megfordítva a nemzettektől a nemzőkhöz felfelé, akkor *felmenő* (linea recta ascendens) az egyenes ág. A nemzők az ősök (majores), a nemzettek az utódok (posteri). A vérrokonoknak olyan sorát, melynek tagjai nem egyik a másiktól, de valamennyien egy közös törzstől erednek, *oldalágnak* (linea collateralis, obliqua, transversa) nevezzük. Az oldalág mindig két vagy több egyenes ágból áll, melyek a közös törzsből indulnak ki. Lehet az oldalág *egyenlő* (linea collateralis aequalis), ha a személyek egyenlő távolságra

[2] *Szeredy* II. 1275. l. kk.; *Wernz* nr. 408.; *Cocchi* Commentarium L. II., nr. 4.; *Schönsteiner* VII. 55. §.

vannak a közös törzstől és *egyenlőtlen* (l. c. inaequalis), ha a személyek nem egyenlő távolságra vannak a közös törzstől.

c) A fok, íz (gradus) jelenti valamely személynek a vele vérrokonságban levő s őt ugyanazon ágon közvetlenül megelőző vagy követő személytől való távolságát és ez a mértékegység a vérrokonság számításánál. Minden generatio egy-egy fok. Ezen elnevezés a vérrokonságot lépcső[3] képében szemlélteti, melyen a fokok által történik a fel- és alászállás.[4]

d) A fokok számítására (computatio graduum) két mód van: a *római* és a *kánoni.* Az *egyenes ág fokainak* számításában *mindkettő* ugyanazon szabályt követi: „annyi a fok, amennyi a nemzés" vagy „annyi a fok, amennyi a személy a törzsnek leszámításával" (96. § 2.)[5] Az *oldalág fokainak* számításánál a *római jog* ugyanezt a szabályt követi: tot sunt gradus, quot sunt generationes in utraque linea, vel quot sunt personae in utraque linea una dempta, vagyis elindulva az egyik személytől a törzsig s onnan le a másik személyig, összeadja a nemzéseket, vagy a személyeket (ez utóbbi esetben egyet leszámítva). Ez a számítás módja, akár egyenlő, akár egyenlőtlen az oldalág.[6] A *kánonjog* pedig így számítja az *egyenlő oldalági* rokonságot: két személy az egyenlő oldalágon olyan fokon vérrokon egymással, ahányadik fokon áll bármelyik közülük a közös törzstől. (Tehát nem adja össze a fokokat mindkét, hanem csak az egyik oldalon, de a jelzésnél össze-

[3] Gradus dicti sunt a similitudine scalarum. L. 10. § 10. D. 38, 10.

[4] A germán népek a vérrokon személyek egymástól való távolságának jelzésére nem a lépcső, hanem az emberi test képét használták s a mértékegység azért nem a „fok", hanem az „íz" volt. A fejtől az ujjak hegyéig hét íz van. A fej a közös törzset ábrázolja, a nyak-íz a gyermekeket, a váll-íz az unokatestvéreket stb. A gyermekeket eleinte nem vették külön íznek, hanem a szülőkkel együtt a törzsnek számították, tehát az unokatestvérek a váll-ízben voltak az első ízbeli vérrokonok és így hat ízt, fokot hoztak ki. Csak később kezdték a gyermekeket az első íznek tekinteni. (c. 2. C. 35. u. 5.; dict. Grat. ad c. 21. C. 35. qu. 2. et 3.) Vö. *Sägmüller* II. 174. 1.[4] *Wernz* IV. 409.

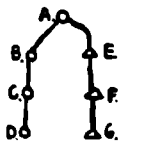

[5] *A* a törzs,
A—D
A—G
egyenes ág.
A/D = 3. gr. 1. r. vagyis *A* és *D* között harmadfokú egyenességi vérrokonság van (gradus 3. lineae rectae).

[6] A római számítás szerint tehát *D/G* 6-od fokú, *D/F* 5-öd fokú oldalági rokonságban vannak.

hasonlítás kedvéért a másik oldalnak távolsága is kifejezhető.[7] Az *egyenlőtlen oldalágon* pedig így számít: olyan fokon rokon a kettő egymáshoz, amilyen fokon áll a közös törzstől a távolabbi. (96. § 3.) Az egyenlőtlen oldalágon a vérrokonság fokát a távolabbi foka állapítja meg, de világosság okából tanácsos kifejezni a közelebbi fokát is.[8]

A kánonjog az oldalágon való ezen számításmódot a germán jogból vette át, mely két egyenlő oldalági személynek vérrokonságát úgy állapította meg, hogy csak az egyik oldalon olvasta össze az ízeket a törzstől az illető személyek egyikéig; az egyenlőtlen oldalágon pedig úgy, hogy nemcsak a távolabbi, hanem a közelebbi ízét is kifejezte.

Az egyház a korábban használt római jogi számításmód helyett a IX. századtól fogva kezdte alkalmazni a germán számítási módot, szokás útján, melyet II. Sándor[9] és III. Ince[10] erősített meg.

e) Azok, akiknek összekötő fokai között egyetlen női személy sem fordul elő, *agnati, atyafiak* (ezek ugyanazon nevet és címert viselik); akiknek fokai között nők vannak, *rokonok, cognati.*

f) A felmenő és lemenők neve az *egyenes ágon:* atya (pater), anya (mater), nagyatya, nagyanya, (avus, avia), szépatya, szépanya (proavus, proavia), dédatya, dédanya (abavus, abavia), ükatya, ükanya (atavus, atavia); — fiú, leány (filius, filia), unoka (nepos, neptis), kisunoka (pronepos, proneptis), dédunoka (abnepos), ükunoka (atneptos).

Az *egyenlő oldalágon:* fi-, nőtestvér (frater, soror), unokatestvérek (két fitestvér fiai és leányai = patrueles, két nőtestvér gyermekei = consobrini, egy fi és egy nőtestvér gyermekei = amitini, de valamenynyit is consobrini névvel jelöli a latin); másodunokatestvérek (con-

[7] *D/G* tehát vérrokonok az egyenlő oldalág 3. fokán, mert bármelyik közülük 3 foknyira van a törzstől. Röviden így jelezhetjük: 3/3, vagy: 3. gr. l. coll. aequalis.

[8] A fenti ábra *D/F* személyei egyenlőtlen oldalági vérrokonságban vannak. Távolabbi a *D* éspedig 3 foknyira van a törzstől. A két személy (*D* és *F*) között tehát 3-ad fokú a vérrokonság. De jelezni kell a közelebbi fokát is. *F* 2 foknyira van a törzstől. Van tehát köztük másodfokot érintő harmadfokú egyenlőtlen oldalági vérrokonság (consanguinitas lineae collateralis inaequalis in gradu tertio tangente secundum vagy in gradu tertio mixto cum secundo). A római jog összeadása helyett összehasonlít a kánoni számításmód; a mindkét oldalon található nemzések számát összehasonlítja s áltört alakjában így jelezhető: 3/2 gr. l. coll. inaequalis.

[9] c. 2. C. 35. qu. 5.

[10] c. 7. X. 4, 14.

sobrini secundi vel proconsobrini vagy egyszerűen sobrini, liberi patruelium, consobrinorum, vel amitinorum; harmadunokatestvérek (consobrini tertii vel abconsobrini; patruelium, consobrinorum vel amitinorum nepotes).

Az *egyenlőtlen oldalágon* felmenők: nagybátya (atyai nagybátya = patruus = atyám fitestvére; anyai nagybátya = avunculus), nagynéne (atyai = amita, anyai = matertera); ősbátya, ősnéne (patruus és avunculus magnus, amita és matertera magna = atyai vagy anyai nagyatyám fi- vagy nőtestvére). — Lemenők: unokaöccs és unokahúg (nepos, neptis, testvérem fia és leánya); kisöccs, kishúg (pronepos, proneptis, testvérem unokája).

3. Tekintettel arra, hogy a rokon-házasságtól maga a természet is irtózik, nem csoda, hogy a legtöbb népnél találunk erre vonatkozó tilalmakat. Az egyiptomiaknál és néhány más népnél, több indián törzsnél ma is megengedett a testvérházasság. A *zsidóknál* tiltva volt a házasság a fiú és anya, atya és leánya, a testvérek, a nagyatya és unoka, nagyanya és unoka, unokaöccs és nagynéne, unokahúg és nagybátya közt.[11] A *rómaiaknál* egyenes ágon a végtelenig, oldalágon a testvérek közt volt tilos házasságra lépni és az egyenlőtlen oldalági rokonoknak akkor, ha a közelebbi személy első fokon állt a törzshöz (2/1, 3/1; az ilyen személyek közt *respectus parentelae* állt fenn.)[12] Unokatestvérek közt, kik a római számítás szerint negyedfokú vérrokonok voltak, a későbbi római jog szerint lehetséges volt a házasság.[13] A *germán* népek az ő számításmódjuk szerint való 5., 6., némelyik törzs 7. fokig volt figyelemmel a vérrokonságra, de csak az örökösödés szempontjából és legkevésbé sem voltak mindezen fokok egyszersmind házassági akadályok.

Az *egyház* kezdetben a zsidó és római joghoz alkalmazkodott, de már a IV. századtól kezdve a római jogon túlmenőleg igyekezett a rokonházasságot megszorítani. Már hippói sz. Ágoston korában nemigen volt szokásos a házasság az unokatestvérek közt,[14] az epaoni zsinat (517.) 30. kánonja szerint[15] a másodunokatestvérek sem léphetnek egymással házasságra, az 527. (vagy 531.) évi II. toledói zsinat pedig egyáltalában tiltotta a rokonok közti házasságot. Ezt az elvet a római

[11] Levit. 18, 6, kk.; 20, 17. kk.; Deut. 27, 20. kk.
[12] §§ 1, 3, 5. Inst. 1, 10.; L. 17. C. 5, 4.
[13] N. Teodózius eltiltotta, Iustinián Arkádiust követve újból megengedte (L. 19. C. 5, 4.).
[14] De civitate Dei 1. 15. c. 16.
[15] c. 8. C. 35. qu. 2. et 3.

egyház is magáévá tette II. Gergely alatt a 721. évi római zsinat 9. kánonjában. Ez az elv azt jelentette, hogy a római számítás szerint 7. fokig tilos a rokonházasság, mert a rómaiaknál a 7. fokon túl nem tartották számon a rokonságot.[16] A germánoknál a 7. fok az oldalágon az ő számításuk szerint még egyszer olyan nagy számú fokot, vagyis a 14.-et jelentette volna, azért a germánoknál egészen a IX. századig a 4. fok volt a tilalom végső határa. III. Gergelynek 732-ben sz. Bonifáchoz írt levele is, melyben elrendeli, hogy a 7. fokig kell a házasságkötésnél a vérrokonságot figyelembe venni, a római számítás szerint 7. fokra értendő,[17] ami a germán számítás szerint 4. foknak felelt meg. III. Gergely az általános szabályt állítja fel, II. Gergelynek ugyancsak sz. Bonifáchoz intézett 726. évi levele, melyben a 4. fokon túl (a római számítás szerint, tehát a germán számítás szerinti 2. fokon túl) megengedi a házasságot, kivételt, felmentést tartalmaz az imént megtért barbár nép számára.

A VIII. és XI. század között különféle okok (a germán jog befolyása, Pseudo-Izidor) hatása alatt lassanként a germán számításmódot fogadta el az egyház, eleinte szokás, később tételes törvény alapján is, melyet II. Sándor hozott[18] és ezzel együtt a rokonság akadályát most már a *germán, illetve kánoni számítás szerint 7. fokig terjesztette ki*, eleinte ezt is szokás alapján, éspedig Róma és Itália területére, utóbb az egész egyházra, ami azonban nem ment nehézségek és viták[19] nélkül. A VIII. és IX. században még nemigen haladta túl az akadály a 4. fokot. De már az I. és II. lateráni zsinat, mikor a vérrokonok közt egyáltalában tiltja a házasságot, a kánoni számításmódot s a 7. fokot mint végső határt tételezi fel. A XII. században általában ezt tanítják.[20] De hogy az 5., 6., 7. fok is mindenütt bontó akadály lett volna, nem egészen kétségtelen. Inkább tiltó jellegük abból is kitetszik, hogy

[16] Egyébként, hogy II. Gergely itt és 726-ban sz. Bonifáciushoz intézett levelében, melyben a 4. fokon túl megengedi a rokonházasságot, a római számításmódot használja, némelyek tagadják. *Schnitzer* i. m. 382. l., *Freisen* 423. l., *Rosset* nr. 1775. szerint már a germán computatiót használta N. sz. Gergely is, aki canterbury-i sz. Ágoston kérdésére kijelentette, hogy az angolok a harmadik és negyedik fokon házasodhatnak. L. ezeknek cáfolatát *Wernznél* IV.[40]

[17] Különben afelett is eltérők a nézetek, hogy III. Gergely római vagy germán computatót tartott-e szem előtt? (Vö. *Wernz* 409.)

[18] c. 2. C. 35. qu. 5.

[19] Legnevezetesebb az, mely damiani sz. Péter és a ravennai legisták közt folyt. (Vö. *Wernz* 409.[46])

[20] Dict. Grat. post c. 19. C. 35. qu. 2. et 3.

az olyan házasságokat, melyek ezen távolabbi fokok nem tudásával jöttek létre, később, ha az akadály kiderült, nemigen bontották fel, hanem kifejezett vagy hallgatag felmentéssel (dissimulatio) segítettek rajtuk. Végül is ezt a szigorú és nehezen végrehajtható szabályt III. Ince változtatta meg a IV. lateráni zsinaton,[21] ahol a vérrokonság akadályát a 4. fokra (bezárólag) szállították le s így volt egészen a kódex életbeléptéig.[22]

Röviden összefoglalva a mondottakat: kezdetben a kánoni számítás szerint való második, utóbb a negyedik, aztán a hetedik, III. Ince óta a negyedik fokig volt akadály a vérrokonság.

Már a trienti, majd a vatikáni zsinaton (*Laemmer* i. m. 137. 1. kk.) kérték ezen akadály lejjebb szállítását, de akkor még nem következett be. A kódex azonban, legalább részben, megvalósította e kívánalmakat.

4. A vérrokonság akadályának e r e d e t e. Az egyenes ág első foka természetjogi bontó akadály; az atya és leánya közti házasság feltétlenül természetellenes és szégyenletes, veszélyessé tenné a szülőknek és gyermekeiknek szükségszerű együttlakását, ellene van a szülők iránt tartozó tiszteletnek, meg alárendeltségnek és a házasság fő céljának, amit a népek közmegegyezése is megerősít. Hogy az egyenes ágnak többi foka is természetjogi bontó akadály-e, nem egyeznek meg a vélemények.[23] A kódex sem ad döntő érvet sem az egyik, sem a másik nézet mellett. Az 1076. kánon 3. §-a megtiltja ugyan a házasság megengedését olyanoknak, kikről annak gyanúja merül fel, hogy az egyenes ág valamely fokán (vagy oldalági első fokon) vérrokonok. De ez még nem annak kimondása,

[21] c. 8. X. 4, 14. A Galenus-féle physiologiából vett indokolás persze jogilag irreleváns. („Quia quattuor sunt humores in corpore: sanguis, cholera, phlegma, melancolia, qui constant ex quattuor elementis").

[22] Kevés kivétellel. Pl. a latin Amerika és a Fülöp-szigetek indiánjai és négerei III. Pál ideje óta a 3. és 4. fok akadálya alól fel voltak mentve. (Const. „Altitudo" 1537. jún. 1. Codex: Documentum VI.).

[23] *Wernz* IV. 410[58], *Leitner* Lb.[3] 148., *Wernz—Vidal* nr. 347., *Cappello* nr. 518., *Linneborn* 30. § III., *De Smet* 607. természetjogi bontó akadálynak mondják és következőleg a megkereszteletleneknek ilyen házasságát érvénytelennek tekintik.

hogy az elsőn túl lévő fokok is természetjogi bontó akadályok, hanem csak annak az elvnek alkalmazása, mely szerint ha valamely akadály körül kétség forog fenn, hogy nem természetjogi bontó akadály-e (akár jogkétség, akár ténykétség legyen), a kötendő házasságot meg kell akadályozni. (L. a 14. § 3. f. pontját.)

Az egyenlő oldalág első fokát sokan szintén másodlagos természetjogi akadálynak[24] mondják.[25] Mások ezt kétségesnek vélik ugyan,[26] de az kétségtelen, hogy a testvérek közti házasság ellenkezik az erkölcsi érzéssel, a legtöbb nép felfogásával, nagyfokú illetlenséget foglal magában, és veszélyessé tenné a természetkövetelte családi együttélést. A vitát azonban a kódex sem dönti el és így a jogi kétség ezen akadály körül továbbra is fennáll.

Az oldalág többi foka, akkor is, ha a közelebbi az első fokon van, egyházjogi eredetű akadály.

5. Az okok, melyek miatt az egyház a vérrokonok közt tiltja a házasságot, a következők:

a) erkölcsi ok. A vérrokonok éppen a vérség kötelékénél fogva bensőbben és fesztelenebbül érintkeznek egymással és együtt élni és lakni kénytelenek. Ha köztük a házasság tiltva nem volna, a bizodalmas együttélés könnyen nemi hajlamokat ébresztene s a vérfertőzés bűnéig ragadná őket és a családi közösséget, melynek tisztának és ártatlannak kell lennie, felforgatná és lerombolná;

b) természeti ok. Maga a természet irtózik a rokonokkal, főleg közelebbiekkel való házasságtól (horror sanguinis) és a tapasztalat bizonyítja, hogy vérrokonok házasságából nemegyszer vagy semmilyen, vagy testileg és szellemileg korcs

[24] De e természeti törvény Ádám fiaira és leányaira az emberi nem szaporításának abszolút szüksége miatt nem állt.

[25] *Wernz* IV. 411., *Leitner, Wernz—Vidal* nr. 348. és sokan mások.

[26] *Gasparri* nr. 769. (708.) *Cappello* 519. és sokan a régiek meg újabbak közül, kiket *Wernz* (411.[61]) sorol fel.

ivadékok származnak. Az emberi nem egészsége szempontjából a vérkereszteződésre múlhatatlanul szükség van;[27]

c) társadalmi ok. Az ugyanazon családhoz tartozók összeházasodásának tilalmával és ennek folytán a nem rokon családokból való házasodás követelésével minél több családnak a szeretet és barátság kötelékével való egybefűzését szándékolja az egyház.[28] „Dum enim homo uxorem extraneam accipit — mondja sz. Tamás[29] — iunguntur ei quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris ac si essent consanguinei eius".

6. A vérrokonság akadályának t e r j e d e l m e.

a) Egyenes ágon érvénytelen a házasság az összes felmenők és lemenők közt, akár törvényes, akár törvénytelen a vérrokonság. (1076. § 1.), vagyis bontó akadály az egyenes ági vérrokonság a végtelenig.[30]

b) Oldalágon érvénytelen a házasság egészen a harmadik fokig bezárólag. (1076. § 2.) Ha a házasulandók valamelyike négy foknyira van a közös törzstől, nincs akadály akkor sem, ha a másik a 2. vagy 1. fokon áll. A negyedik fok akadályát eszerint megszüntette a kódex, amint azt már a trienti és vatikáni zsinaton kérték és a tudomány is sürgette.

[27] A tapasztalat és józan ész ma már kétségtelenné teszik e tétel igazságát. (Vö. *Leitner*, Lb.[3] 149. l.) — A legújabb örökléstani vizsgálódások szerint a rokonházasság nem mint ilyen oka a káros következményeknek, melyek a tapasztalat szerint az ilyen házasságból származnak, hanem az a körülmény, hogy ha mindkét szülőtől ugyanazon öröklődő beteges tulajdonságokat veszi át a gyermek, nagy valószínűséggel dominánssá lesznek benne.

[28] *Sz. Ágoston*, De civitate Dei, 1. 15. c. 16. n. 1. (= c. un. C. 35. qu. 1.)

[29] Summa theol. 2, 2. qu. 154. a. 9.

[30] Tehát most már kétségtelen, hogy az egyenes ági vérrokonság akadálya az egyházi jog alapján a végtelenig akadály, akkor is, ha az első fokon túliak nem természetjogi akadály volnának. *Sanchez, Pontius, Gonzales, Fagnanus* még azt tanították, hogy az első fok isteni jogi akadály, a többiek pedig csak a 4. fokig akadály, de csak egyházi jog alapján. (*Wernz* IV. 410.[5]) Az egész kérdésnek különben gyakorlati jelentősége nincs, mert egymástól 4—5 foknyira távolállók nem házasodnak egymással.

Fennáll az akadály, ha csak az egyik is a vérrokonok közül meg van keresztelve, valamint akkor is, ha egyoldali a vérrokonság.

Többszöröződik az akadály, ha többszörös a közös törzs (1076. § 2.).

A rokonság lehet egyszeres, vagy többszörös. *Egyszeres* akkor, ha a felek csak egy törzsben találkoznak, akihez csak egy úton, vagy az atyán, vagy az anyán keresztül lehet eljutni.[31] Többszörös a rokonság, ha 1. egy ugyan a törzs, de ahhoz két úton, az atyán és anyán (éspedig legalább az egyik fél anyján és atyján) keresztül lehet eljutni, és 2. ha maga a törzs többszörös. A kódex szerint a többszörös rokonság első esete (amikor egy ugyan a törzs, de ahhoz több úton lehet eljutni) nem többszörözi az akadályt.[32] Hanem csak akkor többszöröződik az akadály, ha a törzs is többszörös.

Ennek többféle esete lehetséges. *a) Többszörös a törzs két olyan rokon közt, kik egymással rokonságban lévő személyektől származnak.* *G* | *H* háromszoros vérrokonságban vannak, mert két közös tőzsük van: *B* és *A*, azonfelül *A*-hoz *H*-tól két úton el lehet jutni. *B* által másodfokú egyenlőoldalági rokonságban vannak. *A* által pedig kétszer harmadfokúban. De az akadály csak kettő, mert amint tudjuk, azáltal nem többszöröződik az akadály, ha ugyanazon törzs fordul elő többször.

b) Többszörös maga a törzs továbbá olyanoknál, akiknek egyik

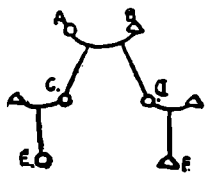

[31] *E*/*F* egyszeres vérrokonságban vannak, mert egy közös törzsük van s ahhoz csak egy úton, mindegyiknek atyján keresztül lehet eljutni.

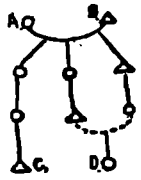

[32] *D*/*C* kétszer harmadfokú egyenlő oldalági rokonságban vannak, mert a közös törzshöz *D*-től két út vezet. De az akadály a fentiek szerint csak egyszeres.

közös felmenője egymásután két vérrokonnal kötött házasságot (a sógorság akadálya alól való felmentéssel).

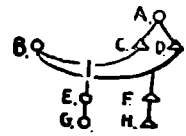

G | *H* kétszeresen vérrokonok, mert két közös törzsük van; *B*, aki először *C*-vel, majd *D*-vel lépett házasságra, és *A*, és mindegyik törzshöz csak egy út vezet. *B* által másodfokú, *A* által harmadfokú egyenlő oldalági a rokonság s kettős az akadály is.

c) Többszörös végül a törzs azoknál, akik olyan két rokon-személytől származnak, akik két rokon-személlyel kötöttek házasságot.

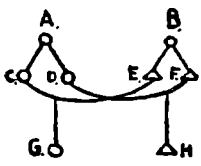

G | *H* kétszeres rokonok, mert két közös törzsük van, *A* és *B*, s mindkettőjüket mindegyik törzzsel egy vonal köt össze, *G* is, *H* is második fokon áll *A*-tól atyjuk által, kik testvérek voltak; vagyis unokatestvérek. De unokatestvérek anyjuk révén is, kik szintén testvérek voltak és így kétszeres az akadály is.

Többszörös akadály esetén valamennyit meg kell említeni a felmentésért benyújtott kérvényben, első helyre téve a közelebbit, második helyre a távolabbit.

Ha a távolabbi már túl van a 3. fokon, csak egyszeres az akadály.[33]

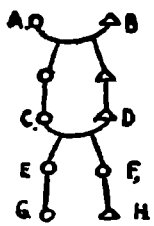

[33] *G/H* háromszoros vérrokonságban vannak, mert két közös törzsük van: *C—D* és *A—B*, és *A—B*-hez két úton is el lehet jutni *G*-től is, *H*-tól is, ti. *C*-en keresztül is *D*-en keresztül is. Van tehát köztük egyszer másodfokú és kétszer negyedfokú egyenlő oldalági rokonság. A kódex szerint azonban akadály csak kettő volna, mert az utóbbi kétszeres rokonság nem kétszerezheti meg az akadályt, mivelhogy az ugyanazon törzsnek két úton való eléréséből származik. Sőt, mivel ezen utóbbi rokonság a harmadik fokon túl van, egyáltalában nem akadály és így ma *G/H* közt csak egyszeres, másodfokú egyenlő oldalági rokonság van.

A régi jogban azonban három volt az akadály és mind a három, vagyis a távolabbi törzsből származó kettős akadály külön volt megemlítendő a kérvényben. (S. C. Inqu. 1896. márc. 11. *Fontes* IV. nr. 1175.), mindamellett érvényes volt a téves számítással kért és elnyert felmentés, ha maga az eset helyesen volt előadva. (S. C. Inqu. 1899. febr. 22. *Fontes* IV. nr. 1216.). Ha pl. a szóban forgó esetet így adták volna elő: két unokatestvér, kiknek szülei is unokatestvérek voltak, felmentést kérnek egy másodfokú és egy negyedfokú akadály alól, a számítás téves, az eset előadása helyes, tehát a *két* akadály alól adott felmentés érvényes volt.

7. Az akadály megszűnése.

Azon vérrokonsági akadályok, melyek természetjogiak, minden embert, a kereszteletlent is kötik és senki alóluk felmentést nem adhat. Azért a megtérő kereszteletlenek, ha a keresztség előtt biztos természetjogi akadállyal kötöttek házasságot, szétválasztandók. De biztos természetjogi akadály csak egy van: az egyenes ág első foka. Az egyenes ág többi foka és az egyenes oldalág első foka körül jogkétely forog fenn, azért a megtérő hitetleneknek ilyen akadállyal kötött házassága nem bontandó szét.[34] Ellenben ha megkötendő házasságról van szó, megkereszteltnek olyan akadály alól sem adható felmentés, mely körül természetjogi kétely forog fenn, sőt az 1076. § 3. szerint ténykétség esetén sem.

Az 1076. § 3. alkalmazandó akkor is, vagyis nem szabad megengedni a házasságot, ha a menyasszony születését megelőzőleg az ő anyjával végrehajtott tilos és titkos testi egyesülése alapján afölött forog fenn kétely, hogy a menyasszony nem leánya vagy testvére-e a vőlegénynek.[35]

A többi fok alól felmenthet és szokott is felmenteni a *római pápa*, nemcsak köz-, hanem magántermészetű okok alapján is, csak megfelelő és ésszerű okok legyenek, de annál nehezebben, minél közelebbi a vérrokonság,[36] főleg ha az első fok van érintve (3/1, 2/1 esetén)[37]. Az oldalági harmadfokú

[34] Így *Gasparri* és akik vele egy véleményen vannak ezen akadályok eredetét illetőleg. (L. fent a 4. pontban.) *Gasparri* E. n. pag. 433.[1] idézi a S. C. de Prop. F. egy 1916. dec. 31-i döntését, mely szerint két testvérnek a hitetlenségben kötött házasságát a keresztség felvétele után nem kell szétválasztani. Ellenben *Wernz* és a többiek, akik a szóbanforgó vérrokonsági fokokat biztos természetjogi akadályoknak tartják, a megtérő kereszteletleneknek ilyen akadállyal a keresztség előtt kötött házasságát felbontandónak mondják.

[35] PC. 1918. 2—3. jún. ad IV. 5. (AAS. X. 346. l.)

[36] A trienti zsinat (XXIV. c. 5. de ref. matr.) még azt akarta, hogy a második fok alól legfeljebb fejedelmi személyeknek és köztermészetű okokból adassék felmentés.

[37] Már fentebb a 19. §-ban említettük, hogy a S. C. Sacr. instructiója szerint, valahányszor az első fokot érintő vérrokonságról van szó, az Ordinárius sajátkezűleg írja meg a felmentési kérvényt és sorolja fel az okokat a felmentés mellett.

vérrokonság (ha mindjárt az elsőt vagy másodikat érinti is) gradus minoris akadály (1042. § 2. nr. 1.).

8. Büntetések. Azok a vérrokonok, akik az akadály ellenére felmentés nélkül kötnek házasságot, a *vérfertőzés*[38] bűntettét követik el. Ha *laikus* a tettes, a delictum mixti fori s az egyház rendszerint a világi bíróságra hagyja az eljárást. (1933. § 3.) Jogerős bírói elítélés után mindamellett a maga részéről is sújtja a vérfertőzőt, amennyiben önmagától beálló *jogbecstelenséget* állapít meg, az ilyenre nézve a 2357. § 1. és azonfelül az Ordinárius belátása szerint büntetést szabhat ki. Ha *kisebb rendű* klerikus a vérfertőző, a mondott büntetéseken felül esetleg az egyházi állásból való elbocsájtással is büntethető. (2358.) Ha *nagyobb rendű klerikus* egyenes vagy oldalági elsőfokú vérrokonával (vagy sógorsági viszonyban levővel) gyakorolja a vérfertőzést („exercuerint", tehát nem mindjárt az első esetnél), felfüggesztendő, becstelennek nyilvánítandó, hivatalától, javadalmától, méltóságától, tisztségétől megfosztandó s súlyosabb esetben deponálandó. (2359. § 2.) Ferendae sententiae és praeceptiv büntetések.

9. A vérrokonság bizonyítása, ha már megkötött házasság megtámadásáról van szó, teljes kell hogy legyen. Megkötendő házasság megakadályozásához nem teljes bizonyítás is elég.

A *teljes bizonyítás az anyakönyvekből* eszközlendő és legmegfelelőbben a mindkét félről készített családfa által történik.[39] Felírandó a házasulók neve a papírlap alsó szélére, majd a szülőké és így tovább egészen a felmenő 3. fokig bezárólag és megállapítandó, nincs-e felmenők közt olyan, ki mindkét házasuló *családfáján* előfordul. Szükség esetén tanúk is kihallgatandók és két hitelt érdemlő tanú egybehangzó vallomása szintén teljes bizonyíték. (1791. § 2.) Ha valóban

[38] A vérfertőzés (incestus) alatt olyanoknak egymással való testi egyesülését, vagy megkísérelt házasságkötését értjük, kik oly közeli rokonságban vagy sógorságban vannak egymáshoz, hogy érvényes házasságra nem léphetnek.

[39] S. C. Off. Instructio ad Orientales 1883. Jún. 20. Pars. II. art. 1. (*Fontes* IV. nr. 1076.)

akadt közös törzs, a többiek elhagyásával csak az összekötő személyeket rajzolva fel, állítjuk ki a *rokonsági táblázatot.*

Nem *teljes bizonyítás* egy szavahihető tanú vallomása vagy a nyilvános szóbeszéd.

10. *Az egyesült keletiek házasságjoga* az oldalági vérrokonság fokának kiszámításánál eltér a latin jogtól és a római jogot követi: oly fokban vérrokonok a felek, ahány személy szerepel a két oldalágon együttvéve a törzset nem számítva (cn. 66. § 4, 3.). Ez az oldalági vérrokonság bontó hatályát kiterjeszti, mert míg a latin jogban a másodfokot érintő negyedfokú vérrokonság nem akadály, a görög kódex szerint az, mert 2+4 = 6. A keleti jogban ugyanis az oldalági vérrokonság bontó akadály a 6. fokig bezárólag.

Ha a felek közül egyik latin, másik keleti rítusú, a vérrokonság fokának és ezzel együtt az akadály kisebb vagy nagyobb jellegének megállapítása ama rítus szerint történik, amelyhez tartozik a felmentést adó Ordinárius, ill. Hierarcha. (Coussa i. m. 73.)

11. Az állami jogok az egyenesági rokonságot éppúgy bontó akadálynak minősítik, mint a kánonjog. Az oldalági rokonság tekintetében azonban jelentékenyen eltérnek attól. Németországban csak az első fok akadály, Olasz- és Franciaországban meg Svájcban (és nálunk is) testvér testvérének vérszerinti leszármazójával sem köthet érvényes házasságot.[40]

Magyarországon semmisségi bontó akadály volt a vérrokonság 1. az egyenes ágon a végtelenig, 2. oldalágon az első fokon (testvérek közt), 3. valahányszor a közelebbi az első fokon áll (2/1, 3/1) vagyis testvér és testvérének vérszerinti leszármazója közt, de ez utóbbi esetben a király az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhatott. (Ht. 11. §).

Tiltó akadály volt az egyenlő oldalági másodfokú vérrokonság, vagyis az unokatestvérség. Az igazságügyminiszter felmenthetett alóla. (Ht. 17. §)

[40] *Wernz* IV. 424.

Egyik esetben sem tett különbséget a származás törvényes vagy törvénytelen volta.[41]

Új magyar családjogi kódexünk 1952:IV. tv. 8. §-a érvénytelennek mondja a házasságot: a) egyenesági rokonok, b) testvérek között, c) testvérnek testvérének vérszerinti leszármazójával, valamint d) házastársnak volt házastársa egyenesági rokonával kötött házasságát. A c) és d) pont akadálya alól a helyi tanács végrehajtó bizottsága akár a házasságkötés előtt, akár utóbb a házasság fennállása alatt felmentést adhat.

38. § A sógorság akadálya (Affinitas)[1]

1. A sógorság akadálya a házasságkötésre való képtelensége az egyik házastársnak a másik házastárs vérrokonaival, az ezen személyek közt az érvényes házasságból keletkezett közeli összeköttetés miatt, az egyház által megállapított bizonyos fokokon belül.

2. Az egyik házastársnak a másik házastárs vérrokonaival való összeköttetését sógorságnak nevezzük (latinul affinitas, mert az egyik házastárs a másik vérrokonságának határára (ad fines), körébe lép[2]).

a) A sógorság alapja az érvényes házasság, akár bevégzett, akár bevégzetlen az. („Affinitas oritur ex matrimonio valido sive rato tantum, sive rato et consummato" 97. § 1.)

1957. jan. 16-án a S. C. Off. arra a kérdésre, hogy kereszteletlen állapotban megkötött házasságból keletkezik-e sógorság akadálya — hacsak az egyik félre nézve is — igennel felelt. Eszerint a régi nézet, (melyet e mű előző kiadásaiban szerzőnk is vallott) hogy sógorság csak kereszteltek szentségi házasságából ered, ma már nem tartható. (AAS. XLIX. 77.)

[41] V. ö. *Jancsó* i. m. 10. és 22. §§.

[1] *Wernz* IV. 425—443.; *Gasparri* 776—797.; (715—727.); *Aichner* 179. §; *Sägmüller* 146. §; *Leitner* Lb.[3] 31. §; *Linneborn* 31. §; *Freisen* 39—44. §§; *De Smet* nr. 613—625; *Wernz-Vidal* nr. 359—371.; *Cappello* nr. 530—542.; *Triebs* 55. §; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 357—360.; *Knecht* 39. §; *Schönsteiner* VII. 64—71. §.

[2] L. 4 § 3 D. 38, 10.

Ha tehát pl. Ábrahám és Berta kereszteletlen házasfelek közül Berta halála után Ábrahám megkeresztelkedik és Berta nőtestvérét akarja feleségül venni, aki szintén megkeresztelkedett, ezt most már csak felmentéssel teheti, mert a S. Off. fenti döntése értelmében a kereszteletlen állapotban megkötött házasságból is keletkezik sógorság akadálya, ha az egyik fél halála után a természetes sógorsági viszonyban lévők közül egyik vagy mindkettő megkeresztelkedik és egymással házasságot kötni kíván.[3]

A régi jogban nem az érvényes házasság, hanem a *perfecta copula*[4] volt a sógorság alapja, akár házassági, akár házasságon kívüli volt az és ennek alapján különbséget tettek *törvényes* (aff. honesta) és *törvénytelen* (aff. inhonesta) *sógorság között.* Éppen mivel a copulára volt alapítva a sógorság, megtörténhetett, hogy az egyik házastárs saját hitvesével került sógorságba, ha annak 1. vagy 2. fokú vérrokonaival házasságtörő copulát végzett és ez az *affinitas superveniens,* mely nem bontotta ugyan fel a házasságot, hanem igenis zavaró hatással volt annak használatára (amissio iuris petendi debitum conjugale). Most a kódex, mikor az érvényes házasságra alapítja a sógorságot a copula helyett, visszatér a római jog és a modern jogok álláspontjához.

A sógorság *csak a férj és feleség vérrokonai, és megfordítva a feleség és férj vérrokonai közt áll fenn* (97. § 2.), akár

[3] Az új jog értelmezői közt vitás volt ez a kérdés. Csak érvényes szentségi házasságból származik sógorság *Cocchi* (Commentarium in CIC. L. II. P. I. nr. 4.) *Cappello* (nr. 538.), *De Smet* (nr. 613.), *Vermeersch-Creusen* (Epit. II. 357.), *Schäfer* (215. l.), *Schönsteiner* VII. § 67. szerint. *Chelodi* fogalmazási hibát sejt a 97. kánonban s azt véli, hogy a törvényhozó nem akarhatja azt, hogy a matrimonium legitimum ne hozzon létre sógorságot (i. m.[3] 105. l.). *Noldin* (Ius matr. 115. l.), *Triebs* § 55. nr. 10. azt vallja, hogy matrimonium legitimum is sógorságot szül, mely a keresztség felvétele után akadállyá válik. *Leitner* szerint kétes, hogy a kereszteletlenek házasságából származik-e sógorság. (Lb.[7] 159. l.), azért a 15. kánon szerint nincs akadály. *Wernz-Vidal* (nr. 367.) szerint, ha a matrimonium legitimum non consummatum nem is, de a consummatum igen is szül sógorságot, mely a keresztség felvétele után akadállyá lesz. A vitát autentikus magyarázattal eldöntötte most a S. C. Off.

[4] Nem a sodomitica vel onanistica, sem artificialis copula.

törvényes, akár törvénytelen, kétoldalú vagy egyoldalú a vérrokonság. Ellenben nem áll fenn az egyik házastárs és a másik sógorai, sem az egyik sógorai és a másik sógorai közt (tehát nincs sógorságban a férj felesége fivérének özvegyével; a mostoha fiú mostoha anyjának anyjával, nőtestvéreivel, leányával; mostoha leány mostoha atyja atyjával, fitestvérével, fiával; elhalt fi- és nőtestvérek hátramaradt hitvestársai; mostoha apa mostoha fia feleségével), mert affinitas non parit affinitatem. És nincs sógorság az egyik házastárs vérrokonai meg a másik házastárs vérrokonai közt (tehát nincs a férj fivére és a feleség nőtestvére vagy [más házasságból való] leánya közt; a férj fia és a felesége leánya közt, ha mindkettő egy korábbi házasságból való), mert affinitas non egreditur copulatos, nem terjed tovább az egybekelteknél.

b) A sógorság *számítása* úgy történik, hogy amilyen ágon és fokon vérrokona valaki az egyik házastársnak, ugyanolyan ágon és fokon van sógorságban a másik házastárssal. (97. § 3.)

c) A lemenő egyenes ágú sógorság nevei:

vő, meny (gener, nurus), progener, pronurus, stb;

mostoha fiú, mostoha leány (privignus, privigna) stb.

A felmenő egyenes ágon:

após, anyós (socer, socrus), nagyapós, nagyanyós (prosocer, prosocrus) stb.;

mostoha atya, mostoha anya (vitricus, noverca), mostoha nagyatya, mostoha nagyanya (vitricus magnus, noverca magna), stb.

Oldalágon: sógor (levir = a férj fivére; uxoris = a feleség fivére; ángy (glos = a férj nőtestvére vagy bátyám felesége, uxoria = a feleség nőtestvére); sororius = a nőtestvér férje, fratria = a fitestvér felesége. Két fitestvér felesége (két meny) = ianitrices, két vőtárs = congeneri.

3. Az egyik házastárs és a másik házastársnak vérrokonai közt a házasságból eredő természetes közeli összeköttetés miatt már a *mózesi törvény*[5] tiltotta a házasságot bizonyos határok közt. Nevezetesen

[5] Levitic. 18, 8. kk.; 20, 20—21.

tiltva volt a házasság a mostoha anyával, mostoha leánnyal, a mostoha fiú vagy leány leányával, az apóssal és anyóssal, a fitestvér özvegyével (kivéve a leviratust),[6] az atyai és anyai nagybátya feleségével. A *rómaiaknál* csakis az egyenesági elsőfokú sógorság volt akadály.[7] Az *egyház* eleinte ezen törvényekkel élt, de már a IV. századtól kezdve függetlenül a zsidó és római jogtól, saját jogtilalmakat állít fel, melyek túlmennek a zsidó és római jog tilalmain. Eltiltotta ti. a házasságot az oldalági elsőfokú sógorokkal (az elvirai (300—306.) zsinat 61. és a neocaesareai (314—325.) zsinat 2. kánonjában.) A következő időkben ezen akadály lépést tartott a rokonság akadályának bővülésével. A *germán* népek ebben is ellenálltak, de az egyház éppúgy diadalmaskodott, mint a rokonság tekintetében s a sógorság is a hetedik fokig lett akadály.[8]

Sőt ez az akadály még tovább bővült,[9] amennyiben bevezették a *másodnemű sógorságot* (affinitas secundi generis), melynél fogva az egyik házastárs és a másik házastárssal sógorságban levők („ego et uxor consanguinei uxoris meae", mint Bernardus Papiensis mondja) nem köthettek házasságot[10] (a 3. fokig) és a *harmadnemű sógorságot* (affinitas tertii generis), melynél fogva az egyik házastárs és a másikkal másodnemű sógorságban levők („ego et uxor relicti consanguineae uxoris meae") sem kelhettek egybe[11] (a 2. fokig). Akadály volt továbbá a hitves második házasságából született gyermekek és az első férj vagy feleség rokonai közt is a 4. fokig.[12] (Impedimentum sobolis ex secundis nuptiis.)

Az akadály bővülését idézte elő az a körülmény is, hogy a sógorság alapjául a római jogtól eltérőleg (mely a házasságból vezette le az affinitást) a VIII. századtól kezdve a copula perfectát kezdik tekinteni[13] s az a felfogás alakult ki, hogy a tiltott testi egyesülés által is

[6] *Deuter.* 25, 5. A *levirátus* alapján a fitestvér özvegyét (ha gyermektelen volt a házasság) az életben maradt fitestvér akkor is tartozott elvenni, ha házas volt. Többen ezt tagadják, de alap nélkül. V. ö. Hummelauer, Comment. in Deuter. 416. l. k.

[7] 6, 7. § Ints. 1, 10.; L. 14. § 4. D. 23, 2.; L. 4. § 5, 7. D. 38, 10.; L. 17. C. 5, 4.

[8] c. 7 C. 35 qu. 2. et 3.

[9] Apokrif dekretálisok alapján Gratian és a glosszátorok fejlesztették.

[10] c. 12 C. 35 qu. 2. et 3.

[11] c. 22 C. 35 qu. 2. et 3.

[12] L. C. 35 qu. 10.

[13] Az erre vonatkozó vitát l. *Sägmüllernél* (II. 185. l. 2. j.) és *Wernz-Vidalnál* (nr. 363.[28]).

beáll a tettesek közt az egymás rokonságával való szorosabb összeköttetés, beáll az *affinitas inhonesta*, mely épp úgy akadály, mint a törvényes sógorság. A régi incestus akadálya helyett a törvénytelen sógorság akadálya a VIII. század partikuláris zsinataiban fordul elő először,[14] Pseudo-Izidor hatása alatt tovább fejlődik s a XII. században a közönséges jogban is felvételre talált.

Az akadálynak ilyetén nagy terjedelme sok nehézséget okozott, miért is III. Ince a IV. lateráni zsinaton a másod- és harmadnemű sógorságot s a második házasságból született gyermekek s az első hitves rokonai közti sógorságot eltörölte s a sógorságot, a törvényeset és törvénytelent egyaránt, a IV. fokra szállította le (de valószínűleg csak az oldalágra vonatkozott a megszorítás),[15] a trienti zsinat[16] pedig a törvénytelen sógorság akadályát a második fokra (bezárólag).[17] Még messzebbmenő leszállítást kérelmeztek a vatikáni zsinaton, melyeket most a kódex legnagyobbrészt teljesített. (*Laemmer* i. m. 137. l. kk.).

III. Ince a *házasság után beálló sógorságot*[18] (affinitas superveniens) is rendezte. A házasságtörő copula, melyet az egyik házastárs a másiknak vérrokonával követett el, a régi jog szerint azzal járt, hogy mindkét tettesre nézve örökre tiltottá lett a házasságkötés,[19] sőt a frankoknál az ártatlan hitves még a házasságtörő fél életében új házasságra léphetett.[20] Az egyház azonban mindig ellenállt az efféle partikuláris rendelkezéseknek, a házasság felbonthatatlanságát következetesen védelmezte, hanem felbontás helyett nyilvános vérfertőző adulterium esetén megtiltotta az együttélést.[21] III. Ince az ágytól és asztaltól való elválasztás helyett enyhébb gyakorlatot vezetett be,[22] ti. megfosztotta a házasságtörő felet a *házassági kötelesség kérésének jogától*, de kötelezte a teljesítésre, ha az ártatlan kéri. Beállt e jognak elvesztése akkor, ha a vérfertőző adultérium alakilag teljes és bevégzett volt és (a trienti zsinat óta) a másik házastársnak 1. vagy 2. fokú vérrokonaival (tehát a törvénytelen sógorság akadályának határai közt) követtetett el és pedig a büntetés ismeretével.

[14] Compiègne-i zsinat (756.) 10. kánonja (= c. 32 C. 27 qu. 2.)
[15] c. 8 X 4, 14.
[16] XXIV. c. 4. de ref. matr.
[17] V. Pius (const. „Ad Rom. Pont." 1566. nov. 28.) kijelentette, hogy a 3. és 4. fok még csak nem is tiltó akadály.
[18] *Wernz* IV. 441.
[19] c. 21, 24 C. 32 qu. 7.; c. 30 C. 27 qu. 2.
[20] c. 19 C. 32 qu. 7. (Compiègnei zs. 11. kánonja).
[21] c. 2, 4, 5 Compl. I. 4, 13.
[22] c. 6, 10, 11 X 4, 13.

4. A mondottak szerint *a kódex életbelépte* előtt érvényben volt jog alapján copula carnalis perfecta és consummata hozta létre a sógorságot (sodomia, copula sine seminatione nem), egyébként akár törvényes, akár törvénytelen volt a copula. És ezért meg kellett különböztetni törvényes és törvénytelen sógorságot, azonfelül házasság előttit és utánit. Terjedelme az akadálynak ez volt: *a törvényes sógorság* egyenes ágon a végtelenig akadály volt,[23] az oldalágon a 4. fokig, akár érvényes volt a házasság, akár putatív, akár rosszhiszeműleg érvénytelen, feltéve, mégis, hogy házasság formája volt. A polgári házasságnál, mely tridentin területen jött létre, a házasság formája, a species et figura matrimonii, teljesen hiányzott, azért az ilyen „házasság" elhálásából, mint a fornicaria copulából csak a második fokig terjedő törvénytelen sógorság származott.[24] A *törvénytelen sógorság* egyenes ágon szintén a végtelenig volt akadály, oldalágon bezárólag a második fokig. Mindezen felül — mint az előző pontban mondottuk — megvolt az *affinitas superveniens* is, egyik házastársnak a másik 1. vagy 2. fokú vérrokonával elkövetett formális, bevégzett házasságtörés esetén, mely örökre megfosztotta a tettest a házassági kötelesség kérésének jogától, de nem mentette fel a teljesítés kötelességétől. E jogfosztás csakis az apostoli szék felmentése által volt elhárítható és semmiképp az ártatlan fél elengedésével. Rendkívüli megtorló büntetés jellege volt, azért kényszer, súlyos félelem, a tény vagy jog nem tudása mentesített alóla.

5. A kódex az egész házasságjogban ezen akadály körül eszközölte a legtöbb változtatást. Mint már fentebb mondtuk, ma az érvényes, akár csak megkötött, akár végrehajtott házasság a sógorság alapja.[25] A putatív házasságból nem származik sógorság.

[23] Bár ebben nem egyeztek meg a vélemények. V. ö. *Wernz* IV. 433.[68]

[24] A S. C. C. 1879. ápr. 7-i dekrétuma után az ellenkező vélemény egészen tarthatatlanná vált.

[25] Ezen nagyfontosságú újítás folytán megszűnt a törvénytelen sógorság és az affinitas superveniens, ami rendkívüli nagy megkönnyítése a lelkipásztori munkának. És megszűnt az a sok vitás kérdés, mely a testi egyesülés teljessége körül forgott fenn. V. ö. ezekre nézve *Gasparrit*[3] nr. 777., *Leitnert*, Lb[2] 217. l. kk.

6. Mai terjedelme az akadálynak: az egyenes ágon a sógorság bármely fokon bontó akadály,[26] oldalágon bezárólag a második fokig.[27] (1077. § 1.)

7. Az akadály eredete. A házasság már a dolog természeténél fogva bizonyos összeköttetést hoz létre az egyik házastárs és a másik vérrokonai közt. De ez az összeköttetés olyan erős még sincs, hogy a természetjog alapján tenné érvénytelenné a házasságot. Azért a sógorság akadálya minden ágon és minden fokon egyházjogi eredetű.[28]

8. Az okok, melyek miatt az egyház ezen akadályt felállította, ugyanazok, mint amelyek a vérrokonság akadályának felállítására vezettek: *erkölcsi ok* (a sógorságban levők közt bizalmasabb érintkezés fejlődik ki; hogy ment legyen ez minden veszedelemtől, és a házasélet tisztasága megőriztessék, a házasság lehetőségének kizárva kell lennie); *természeti ok* (a sógorságban levők közt a tiszteletnek olyan viszonya fejlődik ki — bizonyos fokok mellett —, mely a házasságkötéstől természetszerűleg idegenkedik(; *társadalmi ok* (a szeretet kötelékének minél több családra való kiterjesztése).

9. Többszöröződik a sógorság akadálya 1. akkor, ha többszörös a rokonság akadálya, melyből származik; 2. ha az

[26] Tehát el van döntve az a vita, hogy az egyenesági sógorság a végtelenig, vagy csak a 4. fokig akadály-e?

[27] Eddig — mint láttuk — a törvényes sógorság a 4., a törvénytelen a 2. fokig volt akadály.

[28] Eddig sokan azt vallották, hogy az egyenes ágú első fokú törvényes sógorság természetjogi akadály: *Reiffenstuel* Ius can. 1. IV. tit. 14. n. 49., *Rosset* i. m. nr. 1954. és k. stb. De még többen és méltán tagadták: *Sanchez*, l. VII. disp. 66. nr. 3. k. *Gasparri*[3] nr. 792., *Wernz* IV. 430.[45] *Leitner* Lb[3] 158, Lb.[2] 221.— Ma már, a kódex óta, beszélni sem lehet ezen akadály természetjogi eredetéről. Az 1043. kánon ugyanis az egyházjogi eredetű akadályok alól felmentő hatalmat adván a püspököknek stb., a presbyterátus akadályát és éppen ezt az egyeneságú sógorságot kiveszi, de egyúttal ezt a két akadályt is „impedimenta iuris ecclesiastici"-nek nevezi. — Különben így volt ez már az indultum Leoninum óta s tulajdonképpen akkor szünt meg e kérdés körüli bizonytalanság.

egyik házastárs az elhalt másik házastársnak több vérrokonával köt egymás után házasságot.[29]

A sógorság akadálya a vérrokonsággal is találkozhat.

10. A sógorság akadályának megszűnése. Ezen akadály természeténél fogva örökös és nem szűnik meg a másik házastárs halálával.[30] De felmentéssel elhárítható bármely fokon. Tényleg azonban az egyenes ágú sógorsági akadály alól, *ha a házasság már be van végezve,* (ez felel meg a régi jog egyenes ágú törvényes sógorságának), a legutóbbi időkig nem adott a Szentszék felmentést, sem megkötendő házassághoz, sem már megkötöttnek utólagos érvényesítéséhez és a már végrehajtott házasságból származó egyenesági sógorság a halálveszedelem és sürgős szükség esetére az Ordináriusoknak stb. adott felmentő felhatalmazásból is ki van véve.[31] (1043—1045.) A többi fok alól könnyen ad felmentést a Szentszék,[32] főleg az oldalági második fok alól, mely minoris gradus.

11. A büntetések dolgában ugyanazok állnak, mint amiket a rokonság akadályánál mondottunk.

[29] Eddig többszöröződött az akadály: 1. a másik félnek több vérrokonával; 2. a másik féllel többszörös vérrokonságban lévő személlyel való copula által; 3. ha mind a két fél a másik vérrokonával testileg egyesült; 4. ha előbb törvénytelen, később törvényes copula ment végbe a másik félnek vérrokonával (pl. *A B*-vel előbb házasságon kívül, azután vele házasságra lépve törvényesen egyesült, ezért *G*-vel, *B* nőtestvérével kettős sógorságban volna *A*). *Gasparri*[3] (785.) *Wernzzel* szemben kétségbevonja a sógorságnak ezen esetben való többszöröződését. Ma kétségtelenül nem többszöröződik.

[30] Érvénytelenné nyilvánított házasságból azonban nem származik sógorság.

[31] *Gasparri* (E. n. nr. 722.) írja, hogy napjainkban ismételten adott felmentést a Szentszék az egyenesági elsőfokú sógorság alól etiam consummato matrimonio, ha egészen rendkívüli ok és körülmények forognak fenn, nevezetesen ha bizonyos, hogy az egyik fél nem gyermeke a másiknak, ha súlyos botrány (concubinatus) elhárításáról van szó, ha esetleg már gyermek is származott a viszonyból, ha polgárilag már egybekeltek (ahol lehet!), ha nem kell félni megbotránkozástól stb. *Cappello* (539) is így.

[32] A régi jogban gyakran volt szükség a törvénytelen sógorság alól való felmentésre és könnyű volt megszerezni bármely fokon, az egyeneságú elsőn is, feltéve, hogy a leány már a világon volt akkor, amikor anyjával a törvénytelen copula megesett, vagy ha nem volt is, de kizárt volt, hogy ebből az egyesülésből származott volna.

12. Bizonyítása úgy történik, mint a vérrokonságé. Mivel oldalágon csak a második fokig tart, családfa ritkán lesz szükséges.

13. *Az egyesült keletiek házasságjoga* a 67. és 68. kánonokban a sógorság akadályát a latin codexszel egyértelműen nem a kopulából, hanem az érvényes — akár el nem hált házasságból eredezteti. A házasságot egyenes ágon a végtelenig, oldalágon a 4. fokig bezárólag érvényteleníti. A latin számítástól eltérően itt is a fokokat mindkét ágon összeadjuk, ami eltérő eredményre vezet. Pl. az első fokot érintő harmadfokú sógorság a latin jogban nem akadály, a keletiben igen, mert 1+3 = 4. A 68. kánon 2. és 3. §§-ai fenntartják az affinitas II. et III. generis-t ott, ahol a partikuláris jog szerint eddig is érvényben volt. (L. Coussa i. m. 130.)

14. *Az állami jogok*,[33] mint most már a kánonjog is, legtöbbnyire csakis az érvényes házasságból származtatják a sógorság akadályát, akár elhált az, akár nem.[34] Legtöbb helyütt csak az egyenesági sógorság akadály, vagy azonfelül még az oldaláginak csak első foka.[35] Csak Spanyolországban volt akadály a második fok is.

Magyarországon is házasságból származik a sógorság, de érvénytelenné nyilvánított házasságból is s az ebből származó akadály az egyenes ágra volt korlátozva.

Az új magyar családjogi kódex: 1952: IV. tv. a 8. §-ban érvénytelennek mondja a házasságot a házastársnak volt házastársa egyeneságú rokonával, tehát az egyenesági sógorságot bontó akadálynak mondja. A helyi tanács vb. felmentést adhat.

[33] *Wernz* IV. 443.
[34] V. ö. *Wernz* i. h.; *Scherer* II. 345. l. 80. j.
[35] Így az 1919. május 22-i törvény 25. §-a szerint Csehszlovákiában is.

39. § A köztisztesség akadálya (Publica honestas)[1]

1. A köztisztesség akadálya érvénytelen házasságban avagy nyilvános vagy köztudomású ágyasságban élő személynek házasságkötésre való képtelensége a másik törvénytelen házastársnak, illetőleg ágyastársnak egyeneságú első- vagy másodfokú vérrokonaival.

2. A mondott személyek között a sógorsághoz hasonló összeköttetés áll fenn (azért utánzott sógorságnak, quasi-affinitásnak is mondják). Az érvényes házassági összeköttetésből folyólag a házastársak egymásnak vérrokonaival sógorságba jutnak, akképp az érvénytelen házassági összeköttetésből, valamint a tiltott összeköttetésből, vagyis a köztudomású vagy nyilvános ágyasságból folyólag is az egyik házastárs a másiknak egyeneságbeli vérrokonaival bensőbb viszonyba lép, úgy hogy ellenkeznék az erkölcsi érzékkel, ha ezek egymással házasságra léphetnének. A köztisztesség kívánja, hogy az ilyenek közt a házasság tiltva legyen. Innen ezen akadályt köztisztességi akadálynak is nevezzük (impedimentum publicae honestatis, vagy iustitia, azaz iusta postulatio publicae honestatis).

3. A *római jog* szerint nem köthet házasságot a fiú atyja jegyesével, az atya fia jegyesével, a vőlegény menyasszonya anyjával.[2] Ezen akadályt az eljegyzést oly nagyra becsülő *egyház* is átvette és pedig korábban a keleti, a XI. századtól fogva a nyugati is. Gratiannál[3] és a glosszátoroknál már nyilvánvalóan megvan. Lassan ugyanolyan terjedelművé bővült, mint amilyen a sógorság volt s nemcsak az eljegyzésből, hanem a bevégzetlen érvényes és érvénytelen házasságból is származtatták, mert a források,[4] melyek az eljegyzésről szólnak,

[1] *Wernz* IV. 444—463.; *Gasparri* 798—830., (728—748.); *Aichner* 180. §; *Sägmüller* 147. §; *Leitner* Lb.[3] 32. §; W. v. *Hörmann*, Quasiaffinität, 1897.; *Linneborn* 32. §; *Freisen* 45. §; *De Smet* nr. 626—636.; *Wernz-Vidal* 372—386.; *Cappello* nr. 543—555.; *Triebs* § 56.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 361. k.; *Knecht* 40. §; *Schönsteiner* VII. 72—80. §.

[2] § 9. Ints. 1, 10; L. 12 § 1, 2; L. 14 § 4 D. 23, 2; L. 6 § 1; L. 8 D. 38, 8, 10.

[3] c. 11, 12, 13, 14, 15, C. 27 qu. 2.

[4] c. 3, 8 X 4, 1; c. 4, 6, X 4, 2.

nemcsak a jövőre, hanem a jelenre szóló desponsatiót is értik. Mikor III. Ince a IV. lateráni zsinaton a sógorság akadályát a negyedik fokra szállította le, ezzel indirekte ugyanazon fokra szállította le a köztisztességi akadályt is. További megszorítást VIII. Bonifácius[5] eszközölt, kimondván, hogy bizonytalan, feltételes és a beleegyezés hiányából érvénytelen eljegyzésből nem származik köztisztesség (tehát egyéb okból érvénytelenből akkor még származott). A trienti zsinat[6] még tovább ment és megállapította, hogy csakis érvényes eljegyzésből keletkezik és csak az első fokig terjed ezen akadály. A bevégzetlen érvényes és érvénytelen házasságból eredő quasiaffinitást azonban meghagyta régi állapotában és az ennek eltörlésére irányuló vatikáni indítványok akkor még nem teljesültek. (*Laemmer*, i. m. 137. l. kk.)

A *kódex előtti jog* szerint tehát a köztisztesség akadálya származott a) érvényes, feltétlen, vagy oly feltételes eljegyzésből, melynél a kikötött feltétel már beállott (a „Ne temere" óta természetesen csak írásban megkötött eljegyzésből, mert azóta csak az ilyen eljegyzés érvényes; előzőleg klandesztin eljegyzésből is), és az egyenes meg oldalág első fokára terjedt csak ki (tehát a vőlegény a menyasszony anyjával, nőtestvérével és leányával, a menyasszony a vőlegény atyjával, fitestvérével vagy fiával nem léphetett házasságra) és fennállott az eljegyzés felbontása után is; b) érvényes, de bevégzetlen házasságból,[7] és c) érvénytelen be nem végzett házasságból, hacsak az érvénytelenség a beleegyezés hiányán nem alapult,[8] mert akkor nem származott

[5] c. un. VI. 4, 1.

[6] XXIV. c. 3. de ref. m.

[7] Ha az ilyen házasság utóbb végrehajtatott, a köztisztesség akadályán kívül a sógorsági is keletkezett belőle és mind a kettő alól szükséges volt a felmentés. Azonban a törvényes sógorság alóli felmentést kérve eo ipso kérte már az ember a köztisztesség alól való felmentést is, anélkül, hogy azt külön kifejezni kellett volna. Mások ettől eltérőleg azt tanították, hogy az érvényes házasság végrehajtásával egyszerűen megszűnik a köztisztességi akadály (V. ö. *Wernz* IV. 459., ki az első nézetet vallotta.). Hogy az érvénytelen házasság bevégzése után fennáll mindkét akadály (a köztisztességi és a sógorsági), az kétségtelen volt. A S. C. C. 1667. dec. 3. in Brixiensi ki is jelentette.

[8] Ha a természetjogilag szükséges beleegyezés hiányzott, akkor kétségtelen volt, hogy nincs köztisztességi akadály. Ha csak az egyházjogilag szükséges beleegyezés hiányzott (pl. erős félelem, a szolga-állapotban való tévedés, nőrablás esetén) vagy a beleegyezés nyilvánításának módja körül volt hiányosság, (azaz a trienti forma körül), vitás volt, hogy származik-e köztisztesség? Csakis a klandesztin házasságok egyik csoportja, ti. a tisztán polgári házasságok tekintetében hozott bizonyosságot a S. C. C. rögtön idézendő dekrétuma.

köztisztesség, valamint nem származott a tisztán polgári házasságból sem (trienti területen), amint a S. C. C. 1879. márc. 13-i dekrétuma[9] világosan kimondta. A b) és c) alatti esetekben az egyenes ágon a végtelenig, oldalágon a negyedik fokig terjedt az akadály és az általánosabb vélemény szerint fennállott akkor is, ha a vérrokon az érvénytelen házasság (vagy eljegyzés) felbontása után született.

Ha az érvényes eljegyzést házasság követte, megszűnt az eljegyzésből származó akadály. Ha az érvényes eljegyzésre érvénytelen házasság következett és bevégezték azt, három akadály volt: két köztisztességi és a sógorsági. Ha az eljegyzésből származó köztisztességi akadály miatt érvénytelen házasság jött létre, melyet nem végeztek be, az ebből származó köztisztességi akadály a rendes módon a 4. fokig volt bontó akadály, csak éppen az eredeti jegyessel szemben nem (c. 1. VI. 4, 1.). „Publica honestas non agit retro" ez volt a szabály. Pl. A eljegyezte B-t, s felmentés nélkül házasságra lépett C-vel, B nőtestvérével, de nem végezték be a házasságot. A és C vérrokonai közt a 4. fokig létrejött a köztisztességi akadály, csak éppen B-vel nem, akit szabad volt és kellett volna is elvennie A-nak.

4. A kódex óta a köztisztesség akadálya származik *a)* az *érvénytelen házasságból*, akár bevégzett, akár nem. Akkor is, ha érvényesnek gondolják (azaz: putatív házasság.) Hogy milyen okból érvénytelen, nem számít. A kódex minden megszorítás és megkülönböztetés nélkül „ex matrimonio invalido" származtatja a köztisztesség akadályát. Tehát akkor is létrejön az akadály, ha a beleegyezés vagy lényeges forma hiányából forog fenn az érvénytelenség.[10] *b) Nyilvános* vagy *köztudomású ágyasságból* (ex publico vel notorio concubinatu). 1078.

[9] ASS. XIII. 126.

[10] Hogy a beleegyezés hiánya miatt érvénytelen házasság esetén fennforog az akadály, az új jog értelmezői mind vallják *(De Smet* nr. 627.; *Vermeeresch-Creusen* Epit. II. 361., *Cappello* nr. 543., *Triebs* § 56. nr. 4., *Chelodi* nr. 104., *Schönsteiner* VII. 75. §, *Linneborn* 32. § stb.). Csak kevesen, pl. *Wernz-Vidal* (nr. 376.) hajlik azon nézet felé, hogy mivel az érvénytelen házasságból származó köztisztességi akadály részben összeesik a régi jog ezen akadályával, a 6. kánon 3. pontja szerint a régi jog szerint magyarázandó. Nem fogadható el e vélemény, mert a régi jogra való hivatkozás itt módszertanilag helytelen. Elég világosan beszél az új törvény szövege.

A konkubinátus olyan tartós nemi viszony, melynél hiányzik a házasságkötés szándéka. Hogy e konkubinátusból köztisztességi akadály származzék, nyilvánosnak, vagy köztudomásúnak kell lennie. A publicitas és notorietas fogalmát a 2197. kánonból kell venni. *Publicus* a konkubinátus akkor, ha már híre ment, vagy legalább olyanok a körülmények, hogy előreláthatólag hamar híre megy. *Notorius* lehet vagy notorietate iuris, ha jogerős ítélettel vagy pedig a tettesnek perbeli vallomásával van megállapítva, vagy *notorietate facti*, ha közvetlen bizonyosság van felőle és olyan körülmények közt áll fenn (pl. gyermekek származnak belőle), hogy lehetetlen tagadni és lehetetlen jogilag menteni.[11] Amíg titkos a konkubinátus, addig nem származik belőle akadály. Mihelyt nyilvánossá lesz (publicus), ha még nem is olyan evidentiával, mely minden tagadást lehetetlenné tesz, beáll az akadály. Még inkább notorietas esetén, akár jogi, akár ténybeli legyen az.

A vélelmezett konkubinátustól sem származik akadály. Ugyanazon férfi egyidőben több nővel is lehet konkubinárius viszonyban és mindegyik konkubinátusból előáll az akadály. (Így *Knecht* p. 525., *Gasparri* E. n. 737., *Schönsteiner* VII. 75. §; ellenkező véleményen vannak *Wernz—Vidal* nr. 378., *Cappello* 544.) — A CP. 1929. márc. 12-én ad II. (AAS. XXI. 170.) kelt döntése szerint az olyanoknak polgári házassága, kik a lényeges formára vannak kötelezve, az együttéléstől függetlenül nem alapít köztisztességi akadályt, vagyis nem mint érvénytelen házasság, hanem mint konkubinátus alapja az akadálynak. Ellenben a lényeges formára nem kötelezettek polgári házassága, ha házasságkötő szándékkal ugyan, de egyébként érvénytelenül kötötték, létrehozza a köztisztességi akadályt. Ezzel egy sokat vitatott kérdés dőlt el, melyben eddig is a CP. értelmében foglaltak állást *Wernz-Vidal* nr. 377., *De Smet* nr. 627., *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 361., *Cappello* nr. 543., *Linneborn* § 32. — Ellenben a polgári házasságból mint érvénytelen házasságból származtatták a köztisztességi akadályt *Leitner* Lb[3] p. 164., *Eichmann* Lb. § 141. XII., *Noldin* III. nr. 597., *Triebs* § 56. nr. 4.

Fennáll-e az akadály, ha Titius és Titia konkubinátusban élnek, de általában házasoknak tondolják őket? Elveheti-e Titius Titiának egy előző házasságból származó leányát? *Ferreres* (Derecho sacram. nr. 631.) bizonytalanul, *Cappello* (554.) biztosan állítja az akadály fennforgását. *Wernz-Vidal* (378.), *Knecht* (p. 526"), *Gasparri* (E. n. 739.) talán

[11] *Eichmann*, Strafrecht, 32. l. k.; *Wernz* VI. 17, V.

helyesebben azt vallják, hogy nincs akadály, mert nincs nyilvános vagy közismert konkubinátus, vagy legalább is jogkétely áll fenn ez akadály felől s azért nincs akadály.

A kódex tehát elejtette az érvényes eljegyzésből eredő akadályt, az érvényes, de bevégzetlen házasságból eredőt a sógorság akadályává tette s a köztisztességi akadálynak úgyszólván teljesen új tartalmat adott.

5. Ezen akadály terjedelme a következő: mindkét esetben csak az egyenes ág első és második fokán érvényteleníti a házasságot a férfi és a nő vérrokonai közt és megfordítva. (1078.) Tehát pl. nem léphet házasságra a férfi ágyasának anyjával, öreganyjával, leányával s unokájával. Épp így megfordítva. Ugyanígy az érvénytelen házasság esetén.

6. Az akadály tisztán egyházjogi eredetű,[12] azért a keresztteletleneket nem köti. De ha az egyik fél keresztelt, fennáll az akadály. (1936. § 3.) Ha az érvénytelen házasságban vagy konkubinátusban élő kereszteletlenek egyike vagy mindketteje megkeresztelkedik, beáll a köztisztesség akadálya s nem léphet már házasságra a keresztelt fél a másik 1. és 2. fokú egyeneságbeli vérrokonaival, kikkel a keresztség előtt akadály nélkül tehette volna.[13]

[12] Az a viszony, melyet az érvénytelen házasság és a konkubinátus hoz létre az egyik fél s a másik közeli vérrokonai közt, természetes ugyan, de mégsem oly erős, hogy a természetjog alapján tenné érvénytelenné a házasságot.

[13] Ha azonban az érvénytelen házasság a keresztség felvétele *előtt már megszűnt*, e keresztség előtti viszony a keresztség után nem szül akadályt, mert az akadálynak alapja a vinculum iuridicum, mely a hitetlenekre nem áll. Ellenben a konkubinátusból származó akadály alapja *De Smet* (nr. 438. bis) szerint a copulából származó vinculum naturale, azért a keresztség előtti konkubinátus a keresztség után is akadály. Így *Wernz-Vidal* is (nr. 383.) azzal a különbséggel, hogy szerinte a keresztség előtti végrehajtott házasság is, jóllehet megszűnt, akadály a keresztség után. Alig fogadható el. — Sem a keresztség előtt megszűnt érvénytelen házasságból, sem a konkubinátusból akadály nem származik a keresztség után *Cappello* (nr. 552.), *Vermeersch-Creusen* (Epit. nr. 361.) szerint, mert a konkubinátusból származó akadálynak is nem vinculum naturale, hanem legale az alapja. Ugyanígy *Triebs* is, § 56. nr. 9.)

7. A köztisztesség akadálya természeténél fogva örök, s *nem szűnik* meg az érvénytelen házasság vagy ágyasság megszüntével. Ellenben minden fokon elhárítható p á p a i f e l m e n t é s s e l. A 2. fokú a kisebb akadályok közé tartozik. (1042. § 2. nr. 3.) Ha a férfi érvénytelen házasságbeli feleségének vagy ágyasának 1. vagy 2. fokú leszármazójával akar felmentéssel házasságra lépni, kizártnak kell lennie az ő atyaságának, nagyatyaságának. (1076. § 3.)

A kódex nem szól ezen szabály többszöröződéséről, miért is *Cappello* (550.), *Schönsteiner* VII. § 77. azt tartják, hogy nem többszöröződik, vagy legalább is kétes, hogy többszöröződnék s ezért alkalmazandó a 15. kánon (lex dubia non urget); *Gasparri* ellenben (E. n. 740.) biztosra veszi, hogy az érvénytelen házasságok és konkubinátusok száma szerint többszöröződik.

Hogy megszűnik-e még a köztisztesség akadálya akkor is, ha az érvénytelen házasságot utólag érvényesítik, illetve az ágyasok egybekelnek, vagy más szóval: az ilyenkor keletkező sógorsági akadály lerontja-e a köztisztességit, épp úgy vitás, mint vitás volt a régi jogban.[14] Lásd fentebb e § 3. pontjában.

8. *Az egyesült keletiek házasságjoga* a 69. kánonban a köztisztesség akadályát eredetében, terjedelmében és bontó hatályában a latin kódexxel egyezően állapítja meg.

9. Az *állami jogok* nem ismerik ezt az akadályt. Azok szerint érvénytelen házasságból semmiféle akadály sem származik.

[14] *Leitner* szerint lerontja (Hb. 4. 224. l.); *Linneborn* (§ 32.); *Wernz-Vidal* (nr. 381.), *Cappello* (nr. 553.), *De Smet* (nr. 633.), úgylátszik *Schäfer* (219. l.) és *Schönsteiner* (VII. § 80.) is inkább azon nézet felé hajlanak, hogy mindkét akadály megmarad. A gyakorlatban a jogi kétely miatt a köztisztességi akadály megszűntnek tekinthető.

40. § A lelkirokonság akadálya (Cognatio spiritualis)[1]

1. A lelki rokonság az az akadály, melynél fogva képtelenek a keresztelő és keresztszülő a megkeresztelttel házasságot kötni a keresztségből származó lelki összeköttetés miatt.

2. A keresztség lelki újjászületés,[2] azért ezen természetfeletti életnek közvetítője, vagyis a keresztség kiszolgáltatója és a megkeresztelt,[3] valamint ez utóbbi és azok közt, kiknek e természetfeletti élet gondozásában részük volt, tl. a keresztszülők[4] közt, a legrégibb idő óta a lelki atyaságnak és fiúságnak bizonyos kegyeletes és szent viszonyát látták fennállni. De eleinte még házassági akadálynak nem tekintették, annál kevésbbé, mert amíg felnőtteknek szolgáltatták ki a keresztséget, ugyanolyan nemű keresztszülőt alkalmaztak.

A gyermek-keresztség szokásba vétele után tartózkodni kezdtek a keresztények a lelki rokonokkal való házasságkötéstől, anélkül, hogy egyelőre törvény tiltotta volna. Az első írott törvényt ide vonatkozólag, mely tiltotta a házasságot a keresztszülő és a megkeresztelt között, *Justinián* császár hozta 530-ban,[5] melyet egyházi részről is megerősített s némileg bővített a 692. trullai zsinat keleten s a 721. évi római zsinat nyugaton. Ugyancsak nyolcadik századbeli nyugati források emlékeznek meg először a bérmálás szentségéből származó lelki rokonságról és akadályról.[6] Ekkor ugyanis a bérmálást a keresztségtől már elkülönítve szolgáltatták ki, mindegyiknél más lelki szülőt alkalmaztak[7] s megfelelőnek látták, hogy a bérmaszülőkre is ugyanazon jogkövetkezményeket állítsák fel, mint amelyek a keresztszülőkre állnak.

[1] *Wernz* VI. 481—499.; *Gasparri* 831—850., (749—763.); *Aichner* 178. § 1.; *Sägmüller* 144. §; *Leitner* Lb.[3] 33. §; *Laurin*, Die geistl. Verwandtschaft in ihr. geschichtlichen Entwicklung... (AKK. 1886. 216. kk.); *Linneborn* 33. §; *Freisen* 46—51. §§; *De Smet* nr. 637—644.; *Wernz—Vidal* nr. 387—399.; *Cappello* nr. 556—568.; *Triebs* § 57.; *Knecht* 41. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 363—5.; *Schönsteiner* VII. 81—87. §.

[2] Ján. 3, 3—5.

[3] Sz. Pál Timotheust (II. Tim. 2, 1.), Titust (Tit. 1, 4.), Onesimust (Philem. 10.) fiainak nevezi.

[4] Már Tertullián említi őket. (De bapt. c. 18.)

[5] L. 26. C. 5, 4.

[6] Vö. *Wernz* IV. 485.[27]

[7] c. 100 D. 4. de cons.

A következő időkben roppant nagy terjedelművé vált ezen akadály. *Lelki atyaság* címén tiltva volt a házasság a keresztelő és keresztelt, a keresztszülő és keresztelt közt,[8] *lelki testvériség* címén a keresztelt és a keresztelő vagy keresztszülő gyermekei közt,[9] *lelki compaternitas* vagy *commaternitas* címén a keresztelő és a keresztelt szülei közt, valamint ugyanezek és a keresztszülők között; *lelki sógorság* címén a keresztelt és a keresztszülőnek meg a keresztelőnek hitvestársa közt, továbbá az utóbbiak és a keresztelt szülei közt.[10] Ugyanígy állt fenn az akadály a bérmálásnál szereplő személyek közt. Mindezeken felül beszéltek még a *katechismus akadályáról*[11] (értvén a katechismus alatt a keresztelést megelőző tanítást, majd pedig általában a keresztség előtti cselekvényeket és szertartásokat) és a *poenitentiatartás* szentségéből származó akadályról (a pap és lelki gyermeke között)[12] is. Hanem igen sok bizonytalanság és vita volt a lelki rokonság akadálya körül, melyeknek egy jó részét Gratian oszlatta el, másokat a decretális gyűjtemények oldottak meg,[13] sok azonban megoldatlanul maradt. A sok bizonytalanságon s a lelki rokonság akadályának nagy terjedelméből származó bajokon a trienti zsinat (XXIV. c. 2. de ref. matr.) segített, amennyiben a lelki paternitásra és compaternitásra korlátozta az akadályt mind a keresztségnél, mind a bérmálásnál, s elrendelte, hogy csak egy keresztszülő, vagy legfeljebb egy keresztatya és keresztanya szerepeljen a keresztelésnél. Ezen terjede'emben volt meg az akadály egészen a kódex életbeléptéig. A vatikáni zsinaton felmerült kívánalmakat illetőleg 1. *Laemmer*, i. m. 137. l. kk.

A *régi jogban* a házasságot követőleg is beállhatott a lelki rokonság. Ha ugyanis a házasok valamelyike saját gyermekét keresztszülőként keresztvízre tartotta vagy megkeresztelte, lelki rokonságba került hitvesével, szétválasztandók voltak és az akadályt okozó fél a másik halála után sem léphetett házasságra (c. 2, 5. C. 30. qu. 2); később amissio iuris petendi debitum lett belőle, ami *De Smet* (nr. 234.) szerint legalább elméletben egészen a kódexig fennállott, míg a legtöbben még arra az esetre sem fogadták el a ius petendi debitum elvesztésének

[8] c. 5. C. 30. qu. 1.

[9] c. 2. C. 30. qu. 3.

[10] c. 1. C. 30. qu. 4.

[11] c. 3. C. 30 qu. 4.; c. 1. C. 30. qu. 1.

[12] Dict. Grat. post c. 7. C. 30 qu. 1; 8, 9, 10. ibid. Persze ennek csak az ilyenek közt esetleg előforduló bűn büntetése szempontjából volt jelentősége.

[13] c. 2, 4, 5, 6, 8. X 4, 11; c. 1, 2, 3. VI. 4, 3.

beálltát, ha valamelyik hitves egyenesen azon célból keresztelte meg gyermeküket, hogy a házassági kötelezettség teljesítésétől szabaduljon.[14]

A lelki rokonság a *régi jogban* többféleképpen *sokszorozódhatott:* 1. ha valaki ugyanazon szentségnél kiszolgáltató és kereszt-, illetve bérmaszülő volt; 2. ha valaki ugyanazon gyermek mellett kereszt- és bérmaszülő volt; 3. ha valaki ugyanazon szülőknek egyik gyermeke mellett kereszt-, másik mellett bérmaszülő volt; 4. ha egyik a másik gyermeke mellett volt kereszt- vagy bérmaszülő. — Ellenben nem sokszorozódott a lelki rokonság, ha valaki ugyanazon szülőknek több gyermekét ugyanazon szentségnél tartotta.[15]

3. *Az új egyházi törvénykönyv* szerint a lelki rokonság akadályát csak a *keresztségből* származó lelki rokonság hozza létre (1079., 768.), a *bérmálásból* származó lelki rokonság most már nem. Lelki rokonság a bérmálásból is származik a megbérmált és a bérmaszülő közt[16] (de a bérmálás kiszolgáltatója és a megbérmált közt nem, tehát itt a lelki rokonságot még jobban megszűkítette a kódex, mint a keresztségnél), ebből folyólag a bérmaszülő tartozik bérmagyermeke kat. nevelése iránt érdeklődni, de akadály e lelki rokonságból nem származik. Azt csak a keresztségből eredő lelki rokonság hozza létre.

A *lelki rokonság* pedig *a keresztelésből* folyólag csakis a keresztelő és megkeresztelt, továbbá a keresztszülő és a megkeresztelt közt áll be (768.) és ugyanezek közt van meg a lelki rokonság házassági akadálya is. Az új jog tehát csakis a lelki atyaságból származó lelki rokonságot és akadályt tartja fenn s elejti a társ-atyaság vagy keresztkomaság (compaternitas, commaternitas) lelki rokonságát és akadályát.

A kódex életbelépte előtt keletkezett lelki rokonság a korábbi terjedelemben marad fenn, de mint akadály az új egyházi törvénykönyv szerint ítélendő meg[17] az azóta kötött há-

[14] Vö. *Wernz* IV. 498.; *Gasparri*[3] 843.; *Scherer* II. 319. l. k.
[15] S. C. Inquis. 1894. ápr. 29.
[16] 797.
[17] PC. 1918. 2—3. jún. IV. ad 8. (AAS. X. 346. l.)

zasságokra, de a régi jog szerint az 1918. május 19. előtt kötött házasságokra nézve.

4. A lelki rokonság akadályának **feltételei** ugyanazok, mint amelyek közt a lelki rokonság áll be.

a) Hogy a keresztelő és megkeresztelt közt álljon be lelki rokonság, két feltétel teljesülése szükséges: 1. a keresztség érvényesen legyen kiszolgáltatva; 2. a keresztelő legyen maga is megkeresztelve.[18]

b) A keresztszülő- és megkeresztelt közti lelki rokonság beálltához szintén kettő szükséges: 1. a keresztség érvényes kiszolgáltatása; 2. a keresztszülő részéről a keresztszülői tisztség érvényességéhez előírt kellékek fennforgása.

Ad *a)* és *b)* 1. A keresztség részéről tehát az szükséges, hogy érvényesen legyen kiszolgáltatva. Hogy ünnepélyes-e a keresztség vagy magán,[19] nem tesz különbséget.[20] (762. § 2.) De az, akit csak a szertartások későbbi pótlásánál alkalmaznak (magánkeresztség után), nem lesz keresztszülővé. Feltételesen ismételt keresztelésnél csak akkor áll be lelki rokonság, ha ugyanazt alkalmazzák keresztszülőnek, aki az első kétes keresztelésnél is alkalmazva volt. (763. § 2.) (Ugyanez áll keresztelőre is.[21]). Ha nem lehet ugyanezt alkalmazni, nincs előírva

[18] Ha a keresztelő eretnek, szakadár stb., beáll a lelki rokonság. Nem lehet a keresztszülőkre vonatkozó 765. nr. 2-t a keresztelőre alkalmazni. *Cappello* (nr. 558.) a lelki rokonság beálltát a jelzett esetben kétségesnek tartja.

[19] Magán keresztelésnél is, ha könnyen lehet, alkalmaztassék keresztszülő. (762. § 2.) A régi jogban ez sem előírva, sem megtiltva nem volt. (Vö. *Wernz* IV. 491.[57]) Ha nem volt keresztszülő a magán keresztelésnél, alkalmaztassék a szertartások pótlásánál, de ez esetben nem származik lelki rokonság. (762. § 2.)

[20] Eddig sokan (*Sz. Alfonz* is, De bapt. nr. 149.) kétségbevonták, hogy a magán keresztelésnél alkalmazott keresztszülő lelki rokonná lesz-e, bár a S. C. C. 1678. márc. 5. dekrétuma szerint alig volt kétes.

[21] Vagyis kétes keresztség esetén a keresztelőre sem áll be a lelki rokonság, hacsak mindkét keresztségnél ugyanazt nem alkalmazták. A kódex ugyan nem tesz említést a kétes keresztségnél szereplő keresztelőről, azért némelyek a régi jogot vélik alkalmazandónak, mely szerint a kétség eloszlásával a keresztelőt köti az akadály, ellenkező esetben felmentés volna szükséges ad cautelam (*Chelodi* nr. 106., *Hilling* SR. 25. l.); mi mégis azt hisszük, hogy a 763. kánon a keresztelőre is alkalmazandó, mert alig hihető, hogy a törvényhozó ugyanazt a dol-

keresztszülő igénybevétele. Ha mégis alkalmaznak valakit, sem ez, sem az, aki az első kétes keresztelésnél szerepelt, nem lesz lelki rokonná (763.), akkor sem, ha később bizonyossá lesz, hogy az első vagy második keresztség érvényes volt.[22]

Ad *b)* 2. A keresztszülői tisztség érvényességéhez a keresztszülő részéről ezen kellékek szükségesek (765.):

a) legyen megkeresztelve;[23] bírjon eszének használatával,[24] legyen szándéka ezt a tisztséget vállalni (anélkül, hogy a lelki rokonság vállalásának, vagy az akadály magára vonásának szándéka volna szükséges.) Akinek csak az a szándéka, hogy tanú legyen a keresztelésnél, vagy aki kényszerből, félelemből viseli a keresztszülői tisztet, vagy lényeges tévedésben van a keresztelendő gyermeket illetőleg, aki más helyett tartja a gyermeket, vagy csak azért tartja, hogy a keresztszülőt segítse, szándék hiányából nem lesz keresztszülővé. Aki *meghatalmazott* által tartja a keresztelendőt, maga lesz keresztszülő, nem pedig a meghatalmazott. A meghatalmazást nem szabad vélelmezni, azért nem lesz keresztszülővé, akit tudtán kívül helyettesítenek, ha mindjárt utólag jóváhagyja is, valamint az sem, aki elvállalta a jelölést, de senkit sem bízott meg helyettesítésével, ha mindjárt tudtán kívül valakivel helyettesítették is. A S. C. Sacr. 1925. júl. 24-én reprobálta az

---

got másképp akarta volna rendezni a keresztszülőre, mint a keresztelőre nézve. (*Schäfer* p. 222., *Leitner* Lb.[3] 167., *Schönsteiner* VII. 84. §.) *Wernz—Vidal* (nr. 395.), *Cappello* (nr. 558.), *De Smet* (nr. 639.) szerint kétes, hogy a 763. kánon áll-e a keresztelőre nézve is, vagyis maga a jog kétséges, dubium iuris esetén pedig nincs akadály.

[22] A kódex előtti doktrina szerint: ha később bizonyossá lett, hogy az egyik vagy másik keresztség érvényes volt, keresztszülővé lett az, akit az érvényes keresztségnél alkalmaztak. *Most* akkor sem áll be a keresztszülőség, ha utóbb bizonyossá lesz, melyik keresztség volt érvényes, mert maga a jog állapítja meg ilyen esetre a keresztszülőségtől a mentességet, nem pedig a jogászok magyarázata. (*Wernz—Vidal* nr. 393.)

[23] A kereszteletlen nem lesz lelki rokonná, éspedig akkor sem, ha később megkeresztelkedik.

[24] Bizonyos kor nincs előírva, csak éppen az ész használatára. A *megengedettséghez* azonban a 14. életév szükséges. (766. nr. 1.)

utrechti egyházmegyében dívó azt a szokást, hogy a kijelölt keresztszülő senkinek sem ad helyettesítésre megbízást, hanem a szülők kérnek fel arra valakit. A lelki rokonság — mondja a resolutio — beáll ugyan, ha a keresztszülő ismerve e szokást, ahhoz akarja tartani magát és ha a 765. kánon kellékei megvannak benne, de helytelen a szokás, mert nem bizonyítható ilyen esetekben az, hogy a keresztszülő vállalta-e tisztségét, mert kizártnak látszik, hogy a belőle származó kötelezettségek tudatával vállalta, és mert lehetetlen a plébános számára meggyőződést szerezni arról, hogy a keresztszülőben megkívánt kellékek megvannak-e? Egyben 1925. nov. 25-i kelettel Instructiót közöl a kongregáció, melyben egyebek közt előírja, hogy a távollevő keresztszülő meghatalmazását tanúkkal vagy írással kell bizonyítani, hacsak a meghatalmazó szándéka egyébként nem ismeretes, hogy így megállapítható legyen a szükséges kellékeknek a keresztszülőben való fennforgása, és hogy a kereszteltek anyakönyvébe a meghatalmazott neve bejegyeztessék. (AAS. XVIII. 43. l. kk.)

b) Ne tartozzék semmiféle eretnek vagy szakadár felekezethez[25] ne legyen marasztaló vagy kinyilvánító bírói ítélettel kiközösítve, ne legyen ugyanilyen ítélet által jogbecstelenséggel sújtva, se az egyházi jogi cselekményekből kizárva,[26] ne legyen letett vagy lefokozott klerikus.

c) Ne legyen atyja, anyja vagy hitvese a keresztelendőnek. Tehát azon a címen, hogy valaki saját gyermekét vagy hitvesét tartotta keresztvízre, nem származhatik ezentúl már akadály (cognatio spiritualis superveniens), mert nem származhatik lelki rokonság. — Hát ha valaki megkereszteli saját gyermekét? Csak a halálveszedelem esetén szabad ezt tenni a 742. § 3. szerint, ha nincs más, aki megtehetné, és ilyenkor

[25] Eddig ilyenek (ha jóhiszeműek voltak is) csak megengedett módon nem lehettek keresztszülők. (S. C. Inqu. 1893. május 3. *Fontes* IV. nr. 1163.) Most érvényesen sem.

[26] Ha az elsorolt büntetések nincsenek marasztaló vagy kinyilvánító ítélettel kimondva, de közismert a bűntett, mellyel azoknak valamelyike jár, *megengedett* módon nem lehetne az illető keresztszülő. (766. n. 2.)

alkalmasint származik lelki rokonság,[27] de semmi gyakorlati jelentősége a belőle származó akadálynak nincs. Ha saját hitvesét keresztelné meg valaki, akkor is valószínű, hogy származnék lelki rokonság, de semmiféle akadály, mely a házasság használatát befolyásolná, nem keletkezik.

d) Legyen a keresztelendő, vagy szülői, vagy gyámja, vagy ezek hiányában a keresztelő által kijelölve.

A trienti zsinat (XXIV. c. 2. de ref. matr.) a dekretális jogot (c. 3. VI. 4., 3.) módosítva kimondta, hogy nem lesznek lelki rokonná azok, akik a kijelölteken felül érintik a keresztelendőt; de nem mondta ki, hogy a kijelölés feltétlenül szükséges-e a lelki rokonság beálltához; azért sokak véleménye szerint,[28] ha senki sem volt keresztszülőnek kijelölve és valaki önként tartotta a gyermeket, keresztszülővé lett.[29] Most a kijelölés conditio sine qua non és az, aki önként tartja a gyermeket kijelölt keresztszülő hiányában[30] vagy a kijelöltön felül, nem lesz keresztszülővé.

A kijelölés joga a felnőtt keresztelendőt, ha ez még esze használatával nem bír, a szülőket, a gyámot és ha mindezek senkit, vagy olyant jelölnek ki, aki nem lehet érvényesen keresztszülő, a keresztelőt illeti meg. Ez utóbbi esetben azonban előbb figyelmeztetni kell a keresztelőnek a kijelölésre elsősorban illetékeseket, hogy alkalmas keresztszülőt jelöljenek ki. Ugyanez a teendője a keresztelőnek akkor is, ha olyant jelölnek ki, aki megengedett módon nem lehet keresztszülő.

Ha a keresztelő jogtalanul utasít vissza valakit, akit a szülők kijelöltek, de az illető teljesíti azt, amit a keresztszülőséghez teljesíteni kell, lelki rokonná válik. Ha ellenben jogosan utasít vissza valakit, aki mégis teljesíti azt, amit a keresztszülőnek teljesíteni kell, megkülönböztetést tehetünk. Ha a ki-

[27] *Schönsteiner* (VII. 85. §) bizonyosnak, *Leitner* (Lb.[3] 168. l.) kétesnek tartja a 765. n. 3.-ra való tekintettel.

[28] *Leitner* is: Lb.[2] 241. l.; *De Smet* nr. 640.

[29] *Wernz* azt tanította a kódex előtt (IV. 491.), hogy ilyen esetben kétes a lelki rokonság és az akadály.

[30] Hacsak abból, hogy az illetőt a keresztelő odabocsájtotta, hallgatag kijelölésre nem következtetünk.

jelöltet azért utasítja vissza a keresztelő, mert hiányzik benne valamely érvényességi kellék, nem áll be a lelki rokonság; ha a kijelöltet valamely megengedettségi kellék hiánya miatt utasítja vissza, *Wernz—Vidal* (nr. 396.), *Chelodi* szerint (nr. 106.) nem áll be, mert jogos a visszautasítás törvényes kijelölés hiánya miatt; *Cappello* (nr. 562.) *De Smet* (nr. 640.) szerint beáll, mert hisz csak a megengedettséghez szükséges kellék hiányzik, és mert a 765. kánon 4. pontja nem törvényes kijelölést, hanem az illetékes személyek által teljesítendő kijelölést kíván. Legalább is — mondja De Smet — dubium iuris forog fenn s ezért nincs akadály.

A keresztszülő helyes kijelölése okából tudni kell azt is, kik nem lehetnek keresztszülők *megengedett módon* (766):

a) aki még nem érte el életének 14. évét, hacsak a keresztelő jogos okból fel nem ment e korhiány alól;[31]

b) aki köztudomású (notorium) bűntett miatt kiközösítve, az egyházi jogi cselekményekből kizárva van, aki jogbecstelenségbe esett, anélkül, hogy mindez ítéletileg volna kimondva,[32] aki interdictum alatt áll, nyilvános bűnös[33] vagy infamis infamia facti;

c) aki a hit elemeit nem ismeri;[34]

d) a szerzetes-újonc vagy fogadalmas; de szükség esetén legalább helyi elöljárója engedélyével az ilyen is lehet keresztszülő;[35]

[31] Eddig illőnek mondták, hogy a keresztszülő serdült korú legyen. (Rit. R. II. c. 1. n. 24.)

[32] Mert akkor, mint fentebb láttuk, érvénytelen volna a keresztszülőség.

[33] Pl. konkubinárius, házasságtörő, tisztán polgári házasságban élő.

[34] Mert az ilyen képtelen a keresztszülői tisztség feladatainak teljesítésére.

[35] Eddig is alkalmatlannak tekintették a szerzeteseket (Rit. R. III. c. 1. n. 26.) és ünnepélyes fogadalmas férfi vagy nő szerzetesnek a S. C. Epp. et Reg., kongregációk tagjának legalább az Ordinárius engedélye volt szükséges ahhoz, hogy keresztszülő lehessen. Most mindenféle szerzetes számára legalább a helyi elöljáró engedélye szükséges, mely szükség esetén kérhető, illetve adható. Ha nem szükség esete kívánná a szerzetes keresztszülőségét, a S. C. Relig. adhatna engedélyt. Ha a szükség esete fennforog és az elöljáró nem közelíthető meg, kongregációhoz tartozó szerzetes engedély nélkül is vállalhatja e tisztséget, valószínűleg ünnepélyes fogadalmas szerzetes is. (S. R. C. 1887. febr. 15., nr. 3670.)

e) nagyobb rendű klerikus, hacsak nincs Ordináriusától kifejezetten megadott engedélye.[36] Hogy csak szükség esetén volna ezen engedély megadható, azt a kódex nem mondja.

f) A számot illetőleg a 764. kánon azt rendeli, hogy egy legyen a keresztszülő, és ez lehet másnemű is, mint a keresztelendő vagy legfeljebb kettő, egy férfi és egy nő. (Így volt azelőtt is.) Ha az előírás ellenére több keresztszülőt jelölnek ki, s mindegyik teljesíti a teljesítendőket, mindegyik lelki rokonná lesz, mert az említett számbeli megállapítás nem az érvényességnek, hanem csak a megengedettségnek feltétele.

e) Végül a keresztszülői tisztség érvényességéhez az szükséges, hogy a keresztszülő a kereszteléskor személyesen vagy meghatalmazottja által[37] érintse vagy tartsa a keresztelendőt vagy rögtön vegye át a keresztelő kezéből, illetve emelje ki a keresztelő kútból.[38]

Ha kétség van afelől, hogy lehet-e valaki érvényesen vagy megengedett módon keresztszülő, forduljon a plébános, ha az idő engedi, az Ordináriushoz. (767.)

5. A lelki rokonság akadálya egyházjogi eredetű, mert maga a lelki rokonság is nem természeti, hanem egyházjogi kötelék, miért is kereszteletlen, ha pl. keresztel, nem lesz lelki rokonná, még akkor sem, ha aztán később megkeresztelkedik.

6. Az ok, mely az egyházat a lelki rokonság akadályá-

[36] Ezek eddig a közönséges jog által nem, de többféle partikuláris statutumok által voltak eltiltva a keresztszülőségtől. (Collectio Lac. V. 492.; VI. 11.) Az Ordinárius általános engedélyt is adhat, aminthogy a *magyar püspöki kar* adott is az 1918. ápr. 26-i konferencián, azonban nem minden egyházmegyében hirdették ki.

[37] Ha a kijelölt keresztszülő helyettesítteti magát, szükséges, hogy a helyettesítő érintse a gyermeket.

[38] A keresztszülői tisztség vállalásának külső jele a fizikai érintés, melyet a kódex tenere, tangere, levare, suscipere szavakkal fejez ki. A „tartás" „érintés" magánál a keresztelésnél történik. A „kiemelés" (levare) rögtön az alámerítéssel kiszolgáltatott keresztelés után, valamint az átvétel is a leöntéssel keresztelő pap kezéből. Ha közvetve történik az érintés vagy átvétel a pap kezéből, a bába közvetítésével, kétes volna a keresztszülői tiszt. A ruhán keresztül való érintés elégséges.

nak felállításában vezette, a lelki újjászületésből folyó az a tisztelet, amelyet a lelki szülők és gyermekek egymás iránt tanúsítani tartoznak.

7. Megszűnik ezen akadály *felmentés* által, melyet a szentszék nehézség nélkül ad meg, hiszen a kisebbfokú akadályok közé tartozik (1042. § 2. n. 4.).

8. *Többszöröződés.* Mivel a bérmálásból ma már nem származik a lelki rokonság akadálya, és a compaternitást eltörölte a kódex, azért ma legfeljebb csak úgy válhatnék többszörössé a lelki rokonság akadálya, ha valaki ugyanazon személyre vonatkozólag keresztszülő és keresztelő volna.

A *bérmáló* püspökre nézve a S. R. C. 1873. jún. 14-én ad 3. (nr. 3305,) kifejezetten kimondta, hogy ha az általa megbérmálandónak egyben bérmaszülője is kívánna lenni, ez utóbbiban helyettesíttetni kellene magát. Ugyanezen szabály volna alkalmazandó, ha a keresztelő pap egyszersmind keresztszülő óhajtana lenni.

9. *Az egyesült keletiek házasságjoga* a 70. kánonban a lelki rokonság akadályát a keresztségből eredezteti és érvénytelenítő hatást tulajdonít neki a keresztszülők és a keresztelt, a keresztszülők és a keresztelt szülei között.

10. Az *állami jogok,* köztük a magyar is, nem ismerik a lelki rokonság akadályát.

41. § A törvényes rokonság akadálya (Cognatio legalis)[1]

A törvényes rokonság bontó akadálya az az érvényes házasságkötésre való képtelenség, mely az örökbefogadásból származik azon országokban, melyekben a polgári törvények szerint is bontó akadály a törvényes rokonság és ugyanolyan terjedelemben, mint amilyent a polgári törvények állapítanak meg. (1080.)

[1] L. a 24. §-nál.

Az örökbefogadásból származó törvényes rokonságról s az abból keletkezett akadály történetéről a 24. §-ban tárgyaltunk. Ugyanott előadtuk, hogy ezen akadály az új egyházi törvénykönyv életbeléptéig mindazon országokban mint bontó akadály állott fenn, amelyekben az állami törvények szerint megvolt a római jognak megfelelő örökbefogadás intézménye, tekintet nélkül arra, hogy származott-e az illető ország törvényei szerint az örökbefogadásból polgári házassági akadály, vagy sem. Hogy milyen terjedelemben volt bontó akadály, azt is ott adtuk elő.

Azt is mondtuk, hogy az új egyházi törvénykönyv ezen annyiból változtatott, hogy a törvényes rokonság kánoni akadályát nemcsak fennállásában, hanem hatályában, terjedelmében és tartalmában is az állami törvényektől tette függővé. Vagyis most már nem mindenütt bontó akadály a törvényes rokonság, ahol van örökbefogadás, hanem csak ott, ahol az állami törvények szerint is az. Ahol az állami törvények szerint tiltó akadály, ott az egyházjog szerint is csak tiltó.[2]

Hogy hol tiltó, l. szintén a 24. § 5. és 6. pontjában.

Szóval az egyházjogi akadály elemei az állami jogokból veendők, de kötelező erejét az egyházi jogból meríti. Eredetét és megszűnését illetőleg ugyanazt kell mondani, mint amit a polgári rokonság tiltó akadályáról mondottunk.

Az egyesült keletiek házasságjoga is átveszi és kánoni hatállyal látja el a civiljogot, amennyiben a 71. kánonban kimondja, hogy akik az illető ország polgári törvényei szerint gyámság miatt vagy örökbefogadásból származó törvényes rokonság miatt egymással házasságot nem köthetnek, ugyanazok egyházi házasságkötésre is képtelenek egymással. (L. *Coussa* i. m. 160. skk.)

[2] *Chelodi* i. m. nr. 107.; *Jancsó* i. m. 491. l. kk.; *De Smet* 499.; *Wernz—Vidal* 191.; *Schönsteiner* VII. 88. §.

VI. FEJEZET

A HÁZASSÁGI BELEEGYEZÉS

42. § A házassági beleegyezésről általában (Consensus matrimonialis)[1]

A házasságkötésre képes, vagyis az előző §-okban elsorolt akadályoktól ment személyek közt akkor jön létre a házasság, ha kölcsönös belső beleegyezésük van és azt kellően kijelentik. Éppen azért a személyi képesség letárgyalása után szólni kell immár a belső beleegyezésről és annak kijelentéséről.

1. A *beleegyezés jelentősége és fogalma.* A házasság létrejöttében szerződés. A szerződést pedig a szerződő feleknek a jogok kölcsönös átruházására vonatkozó megegyezése hozza létre. E beleegyezés nélkül tehát a házasság sem jöhet létre. Sőt éppen a házasságnál, mint különleges és a természetjog által szabályozott szerződésnél olyan szükséges a házassági beleegyezés, hogy azt semmiféle emberi hatalom nem pótolhatja. Más szerződéseknél néha a törvény pótolja a beleegyezést.[2] A házasságnál mindkét félnek személyes beleegyezése

[1] *Leitner* 2. §; *Linneborn* 35. §; *Freisen* 151. l. kk. és több helyen; *De Smet* 94—102.; *Wernz—Vidal* nr. 451—455.; *Cappello* 571—577.; *Knecht* 43. §; *Triebs* 58. §; *Gasparri* E. n. 775—781.; *Schönsteiner* IX. 1—5. §.; *H. Flatten:* Zum Inhalt des Ehekonsenses, Trierer Theol. Zeitschuft 1—1956; Der Ehekonsens als consensus de praesenti, Pastor bonus 5—1958.

[2] VI. Pius az egri püspökhöz 1789. júl. 11-én intézett levelében.

szükséges, éspedig annyira, hogy ez a beleegyezés annak konstitutív eleme, ez hozza létre a házasságot,[3] ez a lényege és azonkívül semmi más a házasság létrejöttéhez nem szükséges. Nevezetesen nem szükséges a copula. „Matrimonium non facit coitus, sed voluntas."[4]

A törvénykönyv ezt így fejezi ki: A házasságot az arra jogilag képes személyeknek törvényes módon kijelentett beleegyezése hozza létre, és e beleegyezést semmiféle földi hatalom nem pótolhatja. (1081. § 1.)

Ez a beleegyezés pedig nem más, mint az akaratnak ama cselekvénye, mellyel a házasulók kölcsönösen átadják és elfogadják az örökös és kizárólagos jogot a másik testéhez gyermekek nemzésére alkalmas cselekedetre. (1081. § 2.) Azért házassági beleegyezés a neve, consensus matrimonialis, maritalis.

2. A házasság tehát kétoldalú szerződés, melynek anyagi tárgya a szerződők teste, alaki tárgya a kölcsönös jog egymás testéhez utódok létrehozását célzó cselekedetekre. Az ágy, asztal, lakás közössége kiegészítő, nem pedig lényeges része a házasságnak. Azok nélkül fennállhat az, de az egymás testéhez való kölcsönös jog nélkül nem. A jognak végrehajtása azonban nem tartozik a házasság lényegéhez. A copula nem szükséges a házasság létrejöttéhez. A házasság consensuális szerződés, mely pusztán az akarat-kijelentéssel már létrejön, nem pedig reális, melyeknél a kötelem valamely dolognak átadásából származik.

3. Az evolúció elméletének hívei[5] a beleegyezéssel kötött házasságot a fejlődés utolsó és legmagasabb fokának tekintik, hová csak lassan ért fel az emberiség. Eleinte — mondják — úgy *rabolták*, később *vették* a nőt, akinek részéről beleegyezésről szó sem volt. Az etnográfia azonban nem erősíti meg az elméleteket és azért visszautasítandó az a törekvés, mely a nőrablást és nővásárlást általános fejlődési fokként akarja feltüntetni. A természettudósok kutatásai azt mutatják, hogy a házasság legrégibb népeknél is consensuális szerződés volt.

[3] c. 14. X. 2, 13, c. 14, 23, 25, 31, X. 4, 1.; Decr. pro Armenis, 1439. (Denzinger[28] nr. 702.); Catechismus Rom. P. II. c. 8. n. 4.

[4] c. 1. C. 28. qu. 1.

[5] L. e munka 1. §-ának 1. pontját.

De hogy sok néptörzsnél megvolt és itt-ott a mai napig megvan a nőrablás, az kétségtelen. Csak az a helytelen, ha ilyen részleges megtévelyedéseket általánosítanak és azokból messzemenő, tarthatatlan következtetéseket vonnak le (nőközösség).[6]

4. Hogy a belső beleegyezés, mely kifelé kellőképpen megnyilatkozott, hozza létre a házasságot, az *egyház a római joggal*[7] kezdettől fogva vallotta és sohasem gondolta, hogy a copula a házasság lényegéhez tartozik, hogy csak a copulával jön létre a házasság. A *consensus-elmélettel szemben* ezt a vélekedést *copulateoriának* nevezik, melynek fő képviselője Freisen, ki a Geschichte des kan. Eherechtes c. munkájában (1888, 1893[2]) azt tanítja, hogy a középkor felfogása szerint az affectus maritalissal végzett copula hozza létre a házasságot.[8] Voltak, akik csatlakoztak nézetéhez,[9] még többen, kik elvetették. Utóbb maga Freisen is elhibázottnak jelentette ki elméletét. Jó cáfolata olvasható Leitnernél.[10]

A *copula-teoriának*[11] sem az egyház gyakorlatában, sem a házasságról szóló tanban nincs alapja. Az egyház gyakorlatában nincs, mert

[6] Vö. *Leitner* Lb.[3] 32. l. kk.

[7] Hogy miben látták a *zsidók* és *görögök* a házasságot létesítő cselekvényt, l. *Hanuynál*, A jegyesség és házasságkötési forma, 3, l. kk.

[8] Szerinte e felfogás a mai napig „fennáll a ‚consummált' házasság felbonthatatlanságáról szóló jogi tételben" (Vö. *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma, 63. l.) *Freisen* főbb helyei: 151—164., 206. l. kk., főleg 215. l.

[9] *Scheurl:* Die Entwicklung des kirchl. Eheschliessungrechtes, 56. lap; *W. Hörmann*, Die desponsatio impuberum, 3, 256. l.; *Kovács Gy.*, A házasságkötés stb. 188. l. kk.

[10] Lb.[3] 6—7. Vö. *Wernz* IV. 36.[60] *Sägmüller* II. 83. l. 5. j.

[11] Újabban más elméletek is keletkeztek afelől, hogy a középkorban mit tekintettek házasság-létesítő cselekvénynek, melyek eltérnek az általános (a fentiekben előadott) felfogástól. Ilyen a *Sohm*-féle *desponsatio-elmélet.* (Das Recht der Eheschliessung, 1875.) mely szerint a germánoknál a desponsátioval köttetett meg a házasság. A traditio csak a házastársi tényleges viszonyt kezdi meg. (Általában elvetették a kanonisták Sohm nézetét. Vö. *Wernz* IV. 156.[83], *Scherer* II. 167. l., *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma, 57. l. kk.) — A *traditio-elmélet* szerint a traditio s azzal a középkorban kapcsolatos egyéb cselekvények voltak a középkorban a házasságot létesítő cselekvények. (Így Dieckhoff, Friedberg, Loening. — L. *Hanuy* i. m. 61. l. k.) — Mindazok, akik azt tanítják, hogy a házasság szentségének alakja a pap áldása s kiszolgáltatója a pap, a házasságot létesítő cselekvényt is a *pap áldásában*, illetve *később* a pap copuláló szavaiban látják. (*Benedictio- vagy copulatio-elmélet.* L. *Hanuy* i. m. 63. l. k. és e munka 52. lapján.)

az a körülmény, hogy a végre nem hajtott házasság felbontható, semmiképp sem jelenti azt, hogy az még nem házasság. De a doktrina régebbi képviselői közt sincs a copula-teoriának védelmezője, csak annyi igaz, hogy egy időben némelyek túlozták a copula jelentőségét. A római egyháznak ama mindig vallott nézetével szemben, hogy a házasság a beleegyezés által jön létre és hogy a bevégzetlen házasság is szentség és általában felbonthatatlan,[12] a IX. században a frank egyházban egyesek azt kezdték tanítani reimsi *Hincmár* vezetésével, hogy a consensus megalapítja ugyan a házasságot, de ez bizonyos esetekben felbontható s csak a testi egyesüléssel válik felbonthatatlanná és szentséggé. A frank iskola a két szemben álló (a római egyházban és a frank egyházban vallott) nézetet ezen tétellel igyekezett kiegyenlíteni: a consensus kezdeményezi, a copula teljessé teszi a házasságot.[13] Ezen nézethez csatlakozott *Gratián* is. A házasságot a beleegyezés hozza létre,[14] de a bevégzetlen házasság felbontható.[15] A bolognai iskola közelebbről megállapította az eseteket, melyekben a bevégzetlen házasság felbontható. Ezek voltak az ünnepélyes fogadalom, az impotentia, gyógyíthatatlan betegség, elmebaj, lelki rokonság, utólagosan beálló sógorság, nőrablás, a férfi fogsága, későbbi bevégzett házasság.[16] A bolognai iskola tanítását az egész transzalpin egyház elfogadta.

A bolognai iskola a frank egyháztól vette át a copula jelentőségét valló felfogását. De ezalatt Franciaországban a római házasságkötési jognak hatása, a sz. atyák tanulmányozása, sz. Mária és sz. József viszonyának ismételten felmerülő vizsgálata kételyt támasztottak a korábbi tannal szemben, ami annak elvetésére és helyette azon nézet elfogadására vezetett, hogy a házasság létrejöttéhez nem kell egyéb, mint a beleegyezés, s mihelyt ez megvan, a házasság már felbonthatatlan. A régi sz. atyákon (sz. Ambrus, Ágoston, N. sz. Leo) kívül az új gallikán tan támaszkodik a scholastica előfutáraira (chartresi Ivo, champeauxi Vilmos, Abelard stb.), a leghatározottabban képviselik *Hugo a Sto Victore* és *Petrus Lombardus*.[17] A szemben álló transzalpin

[12] *I. Leo* levele Rusticushoz (= c. 17. C. 27. qu. 2., melyet később egy *non* betoldásával az ellenkező nézet javára hamisítottak meg), *I. Miklós* a bolgárokhoz (= c. 2. C. 27. qu. 2.).

[13] Anselmus Laudum, Enarr, in. Matth. c. 5.

[14] Dict. Grat. ad C. 27. qu. 2.

[15] Dict. Grat. ad c. 34. C. 27. qu. 2.

[16] *Rufinus* Summa decretorum. Edid. H. Singer 443. l.

[17] Sent. l. IV. d. 26, 27.

és gallikán nézetek kiegyenlítésére felállítják a desponsatio de praesenti és desponsatio de futuro distinctiót. Ami a transzalpin egyház szerint felbontható, az desponsatio de futuro, jövőre szóló beleegyezés, vagyis eljegyzés. Ha ellenben jelenre szólólag adták a felek a beleegyezést, az desponsatio de praesenti, vagyis házasság, mely a beleegyezés nyilvánítása után rögtön szentség és abszolúte felbonthatatlan copula nélkül is. A bolognai iskola felbontási okai érvénytelenségi okok, vagyis házassági akadályok, ha a házasságot megelőzik.

Az egyház, az iskola és irodalom ezen vitájában a középútra lépett s III. Sándor meg III. Ince kimondták a gallikán iskolával megegyezőleg, hogy a beleegyezés hozza létre a házasságot s az így megkötött, de bevégzetlen házasságot nem bontja fel egy későbbi bevégzett házasság,[18] sem az affinitas superveniens,[19] viszont a bolognai iskola tanításából meghagytak annyit, hogy a bevégzett házasságot felbontja a szerzetesi fogadalom[20] és pápai felmentés.[21] (Ez utóbbiról alább, a 60. § 1. pontjában különben lesz még szó.)

5. *A beleegyezés kellékei.* A házassági beleegyezésnek ugyanazon kellékekkel kell bírnia, mint amelyek általában szükségesek a kétoldalú szerződéseknél. Legyen *igaz* (azaz belső, az akaratból származó), *megfontolt* (az értelem teljes ráeszmélésével adott), *kölcsönös* (mindkét fél részéről adott; nem szükséges, hogy a felek egyidejűleg adják, hanem az szükséges, hogy amikor az egyik adja, a másik által már megadott beleegyezés még fennálljon és fennállása vélelmezendő az 1093. kánon alapján mindaddig, míg visszavonása nem nyilvánvaló, a két beleegyezés közti hosszú idő más érvek nélkül nem szüli a visszavonás vélelmét), *jogilag házasságkötésre képes személyektől eredő, szabad és külsőleg kellőképpen kijelentett.*

[18] c. 3, 5. X. 4, 4.

[19] c. 10. X. 4, 13.

[20] c. 2, 14. X. 3, 32.

[21] *Scherer* II. 556. l. k.; *Sägmüller* II. 83. l.; *J. Fahrner*, Geschichte der Ehescheidung im kan. Recht, 1903.; *Kováts Gy.*, A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, 1883. VI.; *Reiner J.*, Az egyházi házasságkötési jog tanának kifejlődése, 1908.; *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma stb. 8. §.

6. A beleegyezés az akarat ténye, de azt megelőzőleg értelmes megismerés szükséges. Amiből következik, hogy a beleegyezés *hiányos* lehet részint az értelem, részint az akarat részéről.

A beleegyezés hiányai az *értelem* részéről *a)* az ép elme hiánya, *b)* az érett ész hiánya, *c)* a tévedés; az *akarat* részéről *a)* színlelt beleegyezés, *b)* a kötelezettség-vállalás szándékának hiánya, *c)* az erőszak és félelem.

Már fentebb (14. §) mondottuk, hogy a kódex előtt a beleegyezés hiányosságait az akadályok közé sorozták. A kódex rendszere szerint azonban nem tartoznak a szorosan vett akadályok közé s e helyütt kell velük foglalkozni.

43. § Az ép elme hiánya[1]

1. Az új egyházi törvénykönyv hallgat az ép elme hiányáról, de mert a beleegyezés az, ami a házasságot megalapítja, beleegyezés pedig az ész használata nélkül lehetetlen, magától értetődik, hogy nem köthetnek házasságot mindazok, kik eszök használatával nem bírván, képtelenek öntudatos akaratnyilvánításra.[2] Az ép elme hiánya a természetjog alapján teszi lehetetlenné a házasságot.

Nem köthetnek ez okból házasságot 1. akik nem ugyan állandóan, de *múlólag* (actualiter) nincsenek eszük használatában: a *kisdedek, alvók, ájultak, részegek, dühöngők, hipnotizáltak.* Ezen öntudatlan állapot megszűntével azonban semmi akadálya sincs a házasságkötésnek; 2. akik *állandóan*

[1] *Gasparri* 881—886. (785—787.); *Wernz* IV. 41.; *Sägmüller* 131. §; *Leitner* Lb.[3] 18. §; *Linneborn* 36. §; *Wernz—Vidal* nr. 456.; *De Smet* nr. 522. bis.; *Cappelo* nr. 579.; *Meszlényi* nr. 39—48.; *Schönsteiner* IX. 5. §; *Triebs* 59. §.; *H. Flatten:* Ehekonsens und Geisteskrankheit, Trierer Theol: Zeitschrift. 5—1954.

[2] A régi jogban is kevés szó esett a beleegyezés ezen hiányosságáról, aminek alapja szintén az volt, hogy önként érthetőnek látták az elmebajos házasságkötésre való képtelenségét. (c. 24. X. 4, 1.)

(habitualiter) nincsenek eszük használatában: az őrültek, akár dühöngők (furiosi), akár csendes őrültek (amentes) legyenek.

Ha az elmebaj az érzés és gondolkodás teljes megzavarodásával jár, világos, hogy a házasság lehetetlen, mert az ilyen mindenféle beszámítható cselekedetre képtelen. Ha az elmebaj kétes, akár megkötendő, akár már megkötött házasságról van szó, szakértőket kell meghallgatni a betegségnek mind fennforgására, mind fokára nézve és véleményük alapján dönt az egyházi felsőbbség; ha a kétség nem oldható meg, az egészséget kell vélelmezni. Néha olyan az elmebaj, hogy a betegnek vannak világos időközei *(lucida intervalla.)* A kánonisták, főleg a régiek szerint, ha a gyógyulás nem pusztán látszólagos, hanem igazi, ha mindjárt csak átmeneti is, az ilyenek köthetnek házasságot.[3] A modern elmekórtan ugyan azt tanítja, hogy az elmebajos az ún. világos időközökben sem bír elméje tiszta használatával és azért ha be van bizonyítva a megelőző és követő elmebaj, lappang az a világos időközben is. Ám azt nem tanítja a modern orvosi tudomány, hogy nincsenek olyan világos időközök, melyekben a jogi cselekvőképesség lehetséges, azért az egyházi bíró a szakértők véleményének mérlegelésénél a Reg.[1] 154. articulusa szerint fog eljárni (vagyis esetleg nem követi a szakvéleményt, hanem az ügy egyéb körülményeit is számbaveszi, határozatában kifejezve az okokat, melyek alapján a szakvéleménytől eltért.)

Az elmebaj nem egyszerre lép fel azon a fokon, amelyen már a gondolkodás képessége teljesen megszűnik. Sokszor a beteg eleinte nyugodt, rendes, normális viselkedésű, a zavartságnak legkisebb jeleit sem adja s betegsége felismerhetetlen. Ilyen az *insania progressiva:* aggkori elmebaj agyérelmeszesedéstől, stb. Az elmebaj ezen fajánál nem könnyű megállapítani, hogy a házasságkötéskor megvolt-e az ész használata? A szakértők véleménye fog eligazítást adni.[4]

[3] *Sanchez* l. I. disp. 8. n. 18., *Schmalzgrueber* l. IV. tit. 1. nr. 14.

[4] Ilyen esetekben hozott rótai ítéleteket tartalmaz pl. az AAS. IX. 242—251. X. 517—526.; XII. 338. kk.

Némelykor az elmebaj nem teszi zavarttá a gondolkodást mindenben, hanem csak egy bizonyos eszmekörben *(dementia, monomania, paranoia, rögeszme.)* Többen képesnek tartják ezeket a házasságkötésre, különösen ha a rögeszme nem a házasság körüli dolgokra vonatkozik; az újabb elmekórtan azonban általában kétesnek tartja az ilyenek tiszta gondolkodási és szabad elhatározási képességét. A dementia fogalma alá sok mindenféle lelki betegség foglalható, melyek szintén korlátozhatják az értelmi és akarati képességeket: hisztéria, moralis insanitas stb.

A *gyengeelméjűeket* nem lehet általában képtelennek mondani a házasságkötésre. Esetről esetre kell megvizsgálni, hogy megengedhető-e nekik a házasság, és e vizsgálatnál az utódok szempontját nem szabad figyelmen kívül hagyni. Jól teszi a plébános, ha az Ordináriusra hagyja a döntést. Az elmegyengeség miatt esetleg kimondott állami gondnokság alá helyezés segítségül szolgálhat a döntésnél.

A születésüknél fogva *süket-néma-vakokat* régebben az elmebajosokkal egy sorba állították. Azonban ma már az ilyen szerencsétlenek tanításában olyan eredményeket érnek el, hogy eszük használatára ébredhetnek, azért minden efféle esetben szakértőkhöz kell fordulni. Még inkább bírhatnak eszük használatával a csak süket-némák.

2. Az elmebaj címén megindított köteléki per a rendes szabályok szerint folyik. (1960—1992.) A bizonyításnak egyik legfontosabb eszköze a szakértők. És pedig kétféle szakértők veendők alkalmazásba: *a)* a bíróság által a per folyamán kijelölt s a vizsgálatot megejtő szakértők, de ezek csak akkor, si casus ferat, ha ti. a vizsgálat lehetséges és nem felesleges; *b)* csak mint tanúk azok a szakértők, akik a beteget a per előtt kezelték. (1982.) Ezeket az elmebaj bizonyításánál meg kell hallgatni, inkonszummációs eljárásnál a kezelő orvost szabad tanúként kihallgatni. (1978.) A bíró nincs a szakértők véleményéhez kötve; az indokolásban kifejezni tartozik, miért fogadta el vagy vetette vissza véleményüket. (1804.)

3. Az *állami jogok* az elmebetegséget mint a cselekvőképtelenség egyik esetét tekintik, mely lehetetlenné teszi a házasságkötést.

A *magyar* ht. szerint a cselekvőképtelen nem köthetett házasságot (6. §). Az ész használatának szempontjából cselekvőképtelenek[5] (127. § b)—e):

a) akik elmebetegség miatt vagy egyéb okból eszük használatától meg vannak fosztva, míg ezen állapotuk tart (habár emiatt gondnokság alá helyezve nincsenek is);

b) azon nagykorúak, akik elmebetegek, vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémák, ha emiatt jogerős ítélettel gondnokság alá vannak helyezve;[6] (tehát e pontban nagykorúakról van szó, akik elmebetegség, az elmebajnak legsúlyosabb neme, nem pedig egyéb okból cselekvőképtelenek és gondnokság alá vannak helyezve);

c) akik a *b)* pontban említett okok valamelyike miatt, még kiskorúságuk idején, jogerősen gondnokság alá helyeztettek;[7] (e pontban a nagykorúság elérése előtt való gondnokság alá helyezés esetéről van szó);

d) akiknek kiskorúsága elmebetegség vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság okából meg van hosszabbítva. (Itt nem gondnokság alá helyezés, hanem kiskorúság-meghosszabbítás a cselekvőképtelenség kritériuma.)

A cselekvőképtelenség semmisségi bontó akadály volt. Elhárítható volt azonban azáltal, hogy az eredetileg semmis házasságot, annak megszűnése vagy érvénytelenné nyi'vánítása előtt, a cselekvőképtelen fél, cselekvőképtelenségének megszűnte után, helybenhagyja. (Ht. 44. § 2. bekezd.)[8]

A mai magyar családjogi kódex: 1952:IV. tv. a 9., 10. és 11. §§-ban említi a cselekvőképtelenség bontó akadályát. Az új magyar polgári törvénykönyv 12. §-a a 12. életévüket be nem töltött egyéneket korlátozottan cselekvőképes kiskorúaknak mondja.

[5] A korhiányban rejlő cselekvőképtelenségről fentebb, a 29. 8. pontjában volt szó.

[6] Az 1877:XX. tc. 28. §-ának a) pontja alapján.

[7] Az 1885:VI. tc. 1. §-a alapján.

[8] *Jancsó* i. m. 9. §.

44. § Az érett ész hiánya (Defectus discretionis animi)[1]

1. A házassági beleegyezéshez nem elég az ész használata, nem elég az észnek olyan érettsége, mely a halálos bűn elkövetéséhez szükséges, hanem olyan értelmi érettség, az ítéletnek olyan fejlettsége szükséges, hogy a házasulók mindegyike legalább nagyjából[2] (in confuso) fel tudja fogni: mi a házasság, mi a célja, mik annak lényeges tulajdonságai. Részletes ismerete a házassági cselekedet természetének és módjának nem szükséges, csak annyi, hogy a gyermekek a házastársak valamiféle együttműködéséből származnak és hogy a házastársak ezen együttműködésre egymás testéhez egymásnak jogot adnak.[3] „A házassági beleegyezéshez szükséges, hogy a házasulók legalább annyit tudjanak, hogy a házasság a férfi és nő állandó társulása gyermekek nemzésére." (1082. § 1.) Enélkül hiányzik a házassági szerződés lényeges tárgyára vonatkozó megegyezés és azért nincs házasság.

A serdültség beállta után a tudás hiányát (ignorantia rei matrimonialis) a jog nem vélelmezi (1082. § 2.), hanem inkább a tudást tételezi fel, de nem ellenbizonyítást kizáró vélelemmel; azért ha valaki bebizonyítja, hogy a házasságkötéskor nem tudta, mi a házasság, mik a vele járó kötelezettségek, elérheti a házasság érvénytelenné nyilvánítását,[4] mert akiben hiányzik az észnek ilyetén érettsége, a természetjog alapján képtelen házasságkötésre, illetőleg a kötött házasság érvénytelen. És pedig a kereszteletleneké is.

[1] *Gasparri* 881—883. (782—784); *Leitner* Lb.[3] 19. §; *Linneborn* 36. §; *Wernz—Vidal* nr. 456. s.; *De Smet* nr. 522. ter.; *Cappello* 580—582.; *Knecht* 44. § 1.; *Schönsteiner* IX. 6. §.

[2] Anélkül, hogy pontos fiziológiai vagy jogi ismeretek volnának szükségesek.

[3] *Wernz—Vidal* nr. 457.; *Chelodi* 110., *De Smet* 522 ter.; valamivel többet (ti. a copula tudását) kíván; *Cappello* nr. 582; *Schönsteiner* IX. 6. §.

[4] Ha makacsul megtagadja a házasság végrehajtását, vagy csak erőszak hatása alatt teljesítette. Mert ha önként végrehajtotta, az ügy el van intézve, a házasság érvényessé lett. (1136. § 2.)

Mivel a törvény a házasság céljára vonatkozó tudást a serdültség után már feltételezi, a serdültség viszont nőknél 2 évvel előbb áll be, mint a férfiaknál (12 év, 14 helyett), feltételezi tehát, hogy a leányok 2 évvel előbb tisztában vannak a házasság mibenlétével, ami gyorsabb fejlődésükre való tekintettel így is van. (L. Gálos: A nő jogi helyzete az Egyházban. Bp. 1944. 19.)

A kódex által a házasság érvényes megkötéséhez előírt kort (16. és 14. év) csak nemrég túlhaladottakkal eshetik meg legkönnyebben, hogy az értelem lassúbb fejlődése miatt még tudatlanok a nemi élet tekintetében.[5] Sőt előhaladottabb korúaknál is előfordulhat ily tudatlanság veleszületett vagy szerzett fogyatékosság miatt.[6]

45. § A tévedés (Error)[1]

1. A beleegyezésnek az értelem részéről való hiányossága a tévedés is. Nem más ez, mint valamely dolognak hamis felfogása. A valósággal meg nem egyező ítélet arról a tárgyról, melyre az akarat irányul.

Mint minden cselekvést, a házassági szerződést is érvénytelenítheti a t é v e d é s. Nem minden tévedés, mert ámbár mindegyik befolyással van az akarat elhatározására, de nem mindig annyira, hogy érvénytelenné tenné a cselekvést. Csak akkor érvényteleníti, ha lényeges a tévedés és pedig ilyenkor

[5] A kódex előtt, mikor még két évvel alacsonyabb kor volt szükséges a házasságkötéshez, még inkább előfordulhatott ilyen alacsony korúaknál az érett ész hiánya. A S. C. C. 1888. május 19-én e címen mondta ki érvénytelennek egy 13 éves leány házasságát (in Ventimilien). L. *Gasparrinál* 883. (784.)

[6] A Rota 1919. nov. 14-én (AAS. XIII. 54. kk.) e címen érvénytelenítette egy 30 éves fiatalembernek házasságát.

[1] *Wernz* IV. 220—257.; *Gasparri* 887—907. (788—813.); *Sägmüller* 132. §; *Leitner* Lb.[3] 19., 20., 21. §§; *Linneborn* 37. §; *Freisen* 27. §; *Wernz-Vidal* nr. 463—493.; *De Smet* 523—532.; *Cappello* 583—592.; *Meszlényi* nr. 55—73., *Triebs* 60. §; *Knecht* 44. § II.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 370—372.; *Schönsteiner* IX. 7—13. §.

a természetjog alapján: tételes törvény alapján bizonyos esetekben a nem lényeges is. (104.) A házasságjogban mind a kétféle módon érvénytelenítő tévedés előfordul.

2. A házasság megkötésénél előfordulhat 1. *ténybeli tévedés* (error facti), ha az egyik fél a másik személyében (error in persona) vagy annak valamely tulajdonságában (error in qualitate) tévedett, és *jogi tévedés* (error iuris) ha a házasság természete, lényeges tulajdonsága vagy érvényessége körül forog fenn tévedés; 2. *megelőző tévedés* (e. antecedens), mely akkor van meg, ha valaki nem kötötte volna meg a házasságot, ha idejében rájön tévedésére, és kísérő tévedés (e. concomitans), ha a házasságot a tévedő akkor is megkötötte volna, ha tévedéséről tudomással bír; 3. *legyőzhetetlen* és *legyőzhető* tévedés; 4. másoktól *csalással előidézett tévedés* (megtévesztés) és mások szándékossága nélkül keletkezett tévedés (error fraude et dolo, vel sine malitia productus).

3. Mivel a személy körüli tévedés magának a természetjognak alapján érvényteleníti a házasságot, eleinte nem alkottak erre vonatkozólag törvényt. Gratian is csak a szolgai állapotban való tévedésről tud régebbi kánonokat felhozni a 29. causában és az ugyanazon C. 1. quaestióját kitevő hosszú „dictumban" a tévedés fölosztása során a személyre visszaható tévedésről nem tesz említést. A tévedés e faját vagy inkább elnevezését szt. Tamás vitte bele a közhasználatba.[2] A dekretális gyűjtemények is inkább feltételezik, mint tételesen szabályozzák a személyben való tévedést s csak szolgai állapotban való tévedésről van külön titulusa a IX. Gergely-féle gyűjteménynek.[3]

4. A házasságkötésnél előforduló t é n y b e l i t é v e d é s vagy a személyben, vagy annak tulajdonságában való tévedés.

A) A s z e m é l y b e n v a l ó t é v e d é s lényeges tévedés (error substantialis) és akkor forog fenn, ha valaki mással kel egybe, mint akivel akart. A *B*-vel akart házasságra lépni és tévedésből *C*-vel teszi azt.[4]

[2] Summa Theol. III. Suppl. qu. 51. art. 1. ad. 5.
[3] X. 4, 9.
[4] Rota 1913. ápr. 16. AAS. V. 372. kk.

A személyi tévedés érvénytelenné teszi a házasságot (1083. § 1.) és pedig a természetjog alapján, akár megelőző, akár kísérő, akár legyőzhetetlen, akár legyőzhető, akár csalással előidézett, akár szándékosság nélkül keletkezett a tévedés, mert a tévedőnek beleegyezése nem arra a személyre irányult, akivel egybekelt, hanem arra, akinek azt gondolta. Ezért volt érvénytelen Jákobnak Liával kötött házassága, akit megtévesztéssel Rachel helyett adtak neki.

Mivel a személyben való tévedés *természetjogilag* érvényteleníti a házasságot, a kereszteletlenekre is áll és felmentés alóla nem lehetséges. Utólag azonban érvényesíthető a házasság a tévedés kiderülése után az 1136. szerint.

B) A személy tulajdonságában való tévedés akkor forog fenn, ha nem a személyre magára, hanem annak valamely testi, lelki, vagyoni vagy bármely más tulajdonságára vonatkozik a tévedés. (Error accidentalis).

Az ilyen tévedés (két eset kivételével) nem érvényteleníti a házasságot, még akkor sem, ha az volt a házasságkötés oka.[5] (1083. § 2.) Nem érvényteleníti a *természetjog* alapján, mert nem rontja le a lényegre, a személyre vonatkozólag a beleegyezést. Az akaratelhatározás úgy irányul a házastársul venni kívánt személyre, amint azt az értelem eléje állítja. Az értelem pedig, igaz hogy tévesen ítél a személy valamely tulajdonságáról, de feltétlenül, nem feltételesen állítja az illető személyt az akarat elé, azért ennek elhatározása feltétlenül irányul feléje. (Más volna persze az eset, ha a házasságba való beleegyezésnek kifejezett feltétele volna az a bizonyos meghatározott tulajdonság, amely körül a tévedés fennforog. Ez esetben a természetjog alapján volna semmis a házasság: 104.[6]) Az *egyházjog* alapján sem érvényteleníti a tulajdon-

[5] Error antecedens seu dans causam contractui.

[6] Egy ilyen természetű causa Cameracen. háromszor fordult meg a Rota előtt, míg végre 1911. jún. 23-án érvénytelenné nyilváníttatott. (AAS. III. 497.) L. még a Commissio specialis Cardinalium ítéletét in in causa Versalien. 1918 aug. 2-án (AAS X. 388. kk.) — A feltétel alatt adott beleegyezésről alább (50. §) külön lesz szó.

ságban való egyszerű tévedés a házasságot, mert ámbár az egyház megtehetné, hogy az efféle súlyosabb tévedéseket akadállyá minősíti (aminthogy a szolgai állapotban való tévedést valóban érvénytelenítő okká tette), tényleg azonban tartózkodott ettől, mert különben jelentéktelenebb és gyakoribb tévedések miatt is mennyi házasság válnék bizonytalanná, mennyi viszálykodás és per keletkeznék!

Ha tehát valaki egészségesnek, műveltnek, nemesnek, erényesnek véli jegyesét s az egybekelés után keservesen látja csalódását, mert a hitves beteg, vagy közönséges, vagy romlott, vagy mástól teherbe ejtett,[7] a házasság érvényes; akkor is, ha bizonyos, hogy az igazság ismeretével a házasság nem jött volna létre; ha bizonyos, hogy a tévedő azért vette el ezt a személyt, mert azt hitte, hogy az a tulajdonság, amely körül csalódott, megvan benne. Akkor is érvényes, ha a másik fél maga idézte elő csalással a tévedést.

(H. Flatten: Der error qualitatis dolose causatus esetére az 1083 § 2-hoz még egy 3. pontot javasol: „Si quis graviter ac dolose de alterius partis qualitate magni momenti deceptus matr. ineat, quod re vere cognita non contraheret". Österr. Archiv. f. Kr. 1960, 4.)

De *két esetben mégis érvényteleníti* a tulajdonságban való tévedés a házasságot, ti. a) olyan tulajdonságban való tévedés, mely visszahat a személyre, és b) a szolgai állapotban való tévedés.

a) Ha a tulajdonságban való tévedés visszahat magára a személyre (error qualitatis redundans in errorem personae[8]), érvénytelen a házasság. (1083. § 2. n. 1.)

Az olyan tulajdonságban való tévedés egyenlő magával a személyben való tévedéssel, amely tulajdonság 1. az egyetlen, mely az illető személyt a tévedőre nézve meghatározza s mindenkitől mástól megkülönbözteti; 2. és éppen ezen tulajdonság miatt akarja a vele való házasságot.

[7] Rota 1913 jan. 2. (AAS. V. 44. kk.) — Akadt kat. kanonista is, aki a mástól való teherbeejtettséget lényeges tévedésnek mondta. (V. ö. *Sägmüller* II. 139. l. 3. j.; *Linneborn* 37. § II. III. 3.)

[8] Azelőtt így nevezték: error qualitatis in personam redundantis.

Az ilyen tévedéssel kötött házasság a természetjog alapján semmis, mert ez a tévedés tulajdonképpen a személyben való, azaz lényeges tévedés, amely kizárja a beleegyezést. A beleegyezés másra irányult, mint akinek tényleg adatott.

Valaki házasságra akar lépni N. gróf elsőszülött leányával. Rá nézve a grófleánynak egyedüli meghatározója s mindenki mástól való megkülönböztetője az, hogy N. gróf elsőszülött leánya s egyedül e tulajdonság miatt kívánja a vele való házasságot. Ha most magánál a házasságkötésnél az elsőszülött helyett, akit eddig személyesen nem ismert, a másodszülöttet állítják oda, a házasság érvénytelen a személyre magára visszaható tulajdonságbeli tévedés miatt. — Habár személyes ismeretség mellett sem teljesen lehetetlen az ilyen tévedés,[9] leginkább mégis akkor fordulhat elő, ha az a személy, aki körül a tévedés fennforog, a tévedőre nézve előzőleg egyébként ismeretlen volt s csak azt az egyetlen tulajdonságot tudta róla (hogy ti. a felvett példa szerint N. grófnak elsőszülött leánya), amely körül a tévedés fennforog és a házasságot meghatalmazott útján köti meg, vagy anélkül, pusztán levélben vagy megbízott útján folytak a tárgyalások s magánál a házasságkötésnél a kívánt menyasszony helyébe mást állítanak be.[10]

A Rota pl. 1913. jan. 2-án (in causa Limburgen) hozott ilyen ügyben elutasító ítéletet. (AAS. V. 46.) A gyakorlatban ilyen tévedésnek esetei alig fordulnak elő. (*Wernz—Vidal* nr. 465.[3])

Névben, rangban, címben való tévedés, ha egyébként maga a személy a tévedő előtt ismert, nem érvényteleníti a házasságot.[11] „Dummodo de corpore constet, cetera non obsunt."[12]

b) Érvényteleníti továbbá a házasságot a tulajdonságban való tévedés akkor, ha az a tulajdonság, amely körül a tévedés történt, a szolgai állapot (error in conditione servili); fennforog a tévedés, ha szabad személy házasságot köt egy olyan személlyel, akit szabadnak gondol, holott szoros ér-

[9] *Scherer* II. 181. l.

[10] *Sz. Tamás*, Summa Theol. Suppl. qu. 51. a. 1.; *F. Thaner*, Die literargeschichtliche Entwicklung von error qualitatis redundans in personam u. v. error conditionis. (Sitzungsber. d. Kais. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Kl. CXLII. 1900 nr. 2.)

[11] S. C. C. 1745. aug. 2. és 28.; 1820. máj. 27.

[12] *Leitner* Lb.[3] 81. l.

telemben vett rabszolga. (1083. § 2, nr. 2.) (Error conditionis sc. liberae).

A *szolgaság (servitus, conditio servilis)* nem pusztán antik-pogány értelemben veendő, amely szerint a rabszolga (mancipium, servus) merő dolog, aki felett ura korlátlanul rendelkezik,[13] hanem a későbbi értelemben is, amint a szolgaság a keresztények közt is megvolt s amely szerint szolga az, aki egész életén át másnak hasznára és másnak akarata szerint tartozik dolgozni s ezért nem kap mást, mint ami élete fenntartásához szükséges.[14] Ellenben nem szolgák a cselédek, jobbágyok stb.

Ha már most házasságot köt *a)* szabad személy, *b)* rabszolgával (mindegy, hogy a régi pogány vagy későbbi keresztény értelemben vett rabszolga-e az illető), *c)* kit szabadnak gondol, (mindegy, hogy legyőzhetetlen vagy legyőzhető-e a tévedés, csalással vagy anélkül előidézett-e), az *egyház törvénye*, nem pedig a természetjog alapján, érvénytelen a házasság.[15] És érvénytelen marad akkor is, ha a szolga-állapotbeli felszabadul, mielőtt a másik tévedését felfedezné, mert az első beleegyezés nem hozott létre házasságot. A tévedés felismerése után kijelentett új beleegyezésre van szükség, hogy házasság jöjjön létre. Ha azonban a rabszolga a házasság által felszabadult, kezdettől fogva érvényes a házasság.[16] Akkor is érvényes, ha a szabad tudva kel egybe a szolgával, vagy szolga szolgával, akár tud, akár nem tud annak szolga-állapotáról, vagy szabad szabaddal, akit szolgának gondol.

Mivel a szolgai állapotban való tévedés egyházjogi alapon érvényteleníti a házasságot,[17] azért a kereszteletleneket nem érinti. Ha csak egyik fél van megkeresztelve, két eset lehetséges: 1. megkeresztelt szabad kel egybe tévedésből kereszteletlen rabszolgával; a házasság kétségtelenül érvénytelen; 2. ha kereszteletlen szabad lép házasságra tévedésből megkeresztelt rabszolgával, vitás, hogy érvényes-e a házasság (elvonatkozva a valláskülönbség akadályától). Némelyek szerint

[13] L. 4. § 1. D. 5, 1.: servitus est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur.

[14] *Cathrein*, Moralphilosophie (1893.) II. 397. l.

[15] És pedig feltétlenül nem azzal a záradékkal: „hacsak hat hónapon belül a szolga állapotú szabaddá nem lesz", mintahogy *Sanchez* (l. VII. disp. 19. n. 4.) és mások vélték. (V. ö. *Wernz* IV. 242.[24])

[16] *Gasparri* nr. 894. (802.); *Wernz* IV. 242.[24]

[17] Némelyek *(Reiffenstuel*, l. IV. t. 9. n. 3., *Santi* h. t. n. 10.) természetjoginak mondják ezen „akadályt", összetévesztve a törvény természetes alapját a természet törvényével.

érvényes, mert a kánoni törvény a szabad fél védelmére hozatott, ám ez a jelen esetben kereszteletlen; mások szerint érvénytelen, mivel a törvény szövege semmiféle megkülönböztetést nem tesz és mert a szolgai állapotban való tévedésről szóló törvény nem a személyt teszi képtelenné, hanem a beleegyezést teszi hatálytalanná, a hitetlen beleegyezése felett pedig nincs hatalma az egyháznak.[18]

Elhárítható ezen „akadály" felmentés által is, de legegyszerűbben elhárítható utólagos érvényesítés által aképpen, hogy a tévedés felismerése után a szabad fél a beleegyezést annak rendje s módja szerint megújítja. Szükség esetén sanatio in radice sem volna lehetetlen.

Ha a szabad a tévedés felismerése után nem akarja a *házasságot* folytatni, az egyházi bírótól kell az érvénytelenség kimondását kérni. A szabad felperesnek kell bizonyítania a másik szolga állapotát, valamint tévedését akkor, ha a házasságkötés helyén és idejében általánosan ismert volt a szolgai állapot. Ha nem volt ismert, akkor a szolgának kell bizonyítani, hogy a szabad tudta ezen állapotot.[19]

A *rómaiaknál* a rabszolgák nem köthettek érvényes római házasságot (connubium,) az ő összeköttetésüknek contubernium volt a neve s nem bírt a törvényes házasság minden jogkövetkezményével. Még kevésbbé köthetett a rabszolga szabad személlyel házasságot. (L. 3 C. 5, 5.) A *germán népeknél* a rabszolgák egymás közt csak uruk beleegyezésével kelhettek egybe és ugyanaz fel is bonthatta a házasságot. Szabadok és rabszolgák egymás közt való házassága legszigorúbb büntetések terhe mellett volt eltiltva. Amint az *egyház* általában igyekezett a rabszolgák helyzetén enyhíteni, azonképpen törekedett a rabszolgák házasságára vonatkozó jogszabályok átalakítására is. A római birodalomban I. Callixtus (218—222.) a szabadok és rabszolgák egymásközti házasságát érvényesnek nyilvánította.[20] Még inkább

[18] Érvénytelennek mondják a tévedő szabad kereszteletlennek megkeresztelt rabszolgával kötött házasságát *Wernz-Vidal* (nr. 479.[76]) *Chelodi* (nr. 112.). *Cappello* (nr. 587.) bizonytalannak látja a dolgot; az érvényesség mellett foglal állást *De Smet* (nr. 530[1] 438 bis); *Vermeersch-Creusen* Epit. II. nr. 370.; *Schönsteiner* IX. 11. §; *Gasparri* E. n. nr. 804.; *Linneborn* 37. §.

[19] *Wernz* IV. 244.

[20] V. ö. Philosophumena 1. IX. c. 12., *Döllinger*, Hippolytus und Kallistus (1853.). Callixtus maga is rabszolga volt.

annak tekintette az egyház a rabszolgák egymásközti házasságát. A germán népeknél eleinte arra törekedett, hogy az úr beleegyezésével kötött rabszolga-házasságot legalább felbonthatatlannak tekintsék, ami a VIII. századtól fogva sikerült is.[21] A XII. század óta pedig érvényes volt a rabszolgák egymásközt való házassága uruk beleegyezése nélkül is.[22] A szabad és rabszolga közti házasság érvényességét is védelmezte az egyház és csak abban az egy pontban engedett a nemzeti jogoknak, hogy a szabadnak rabszolgával kötött házasságát érvénytelennek nyilvánította, ha a szabad nem tudta a másik szolgai állapotát. De ha tudta, a házasság érvényes.[23] Tehát nem mint a házasságkötésre való személyi képtelenséget ismerte el az egyház a rabszolgaállapotban való tévedést, hanem az így tévedő beleegyezésétől megtagadta az érvényes házasságkötéshez való hatályosságot.

Minthogy a rabszolgaság ma sincs mindenütt eltörölve, még mindig van gyakorlati jelentősége a szolgai állapotban való tévedés „akadályának".

5. A j o g i t é v e d é s (error iuris) a házasság természete, lényeges tulajdonságai és érvényessége körül fordulhat elő.

A) A *házasság természete* körül az tévedne, aki a házasságot nem gyermekek létrehozására irányuló életközösségnek, hanem pl. baráti együttélésnek, irodalmi vagy egyéb célokat szolgáló szövetkezésnek tekintené.[24] Az ilyen tévedés érvénytelenné teszi a házasságot, mert hiányzik a házassági szerződés lényeges tárgyába való beleegyezés. A serdültség beállta, illetőleg a házasságkötéshez előírt kor elérése után a külső fórumban az ilyen tévedés nem vélelmezhető, épp úgy, mint a tudatlanság sem.

B) A *házasság lényeges tulajdonságai,* vagyis az egység,

[21] c. 8 C. 29 qu. 2.

[22] IV. Hadrián (1154—1159): c. 1 X 4, 9. *Sz. Tamás,* Summa Theol. Suppl. qu. 52. a. 2.

[23] c. 4, 5 C. 29 qu. 2; c. 2, 4 X 4, 9.

[24] Hasonlít ez az eset a belegyezésnek az érett ész hiányából származó fogyatékosságához, de azért nem ugyanaz, mert ott a házasság mivoltának nem ismerése, itt pedig abban való tévedés, a házasság téves felfogása forog fenn. — A Rota 1914 aug. 19-én (AAS. VII. 51. kk.) érvénytelennek nyilvánított egy házasságot, melyet a férj azért kötött, hogy legyen valakije, aki a vendégeket fogadja.

felbonthatatlanság és szentségi méltóság körüli tévedés, amig az *egyszerű* tévedés, nem érvényteleníti a házasságot, még akkor sem, ha az volt a házasságkötés oka. (1084.) Egyszerűnek mondjuk a tévedést mindaddig, míg valaki elméletileg bár téves nézeteket vall a házasságra vonatkozólag, de pozitív akarati elhatározással egyik lényeges tulajdonságát sem zárja ki, vagyis amíg a tévedés az értelemben marad, az akaratra való kihatás nélkül. Az ilyen téves nézeteknek hódolók a házasságkötés pillanatában kifejezetten még csak nem is gondolnak nézeteikre, nem azoktól függőleg adják beleegyezésüket, hanem az a szándékuk, hogy úgy kössenek házasságot, amint azt a keresztények általában tenni szokták. Magántévedésüket mintegy elnyeli az az általános és fő szándék, hogy a házasságot úgy kössék meg, amint Krisztus Urunk rendelte. Azért a házasság érvényes, aminthogy az egyház valóban érvényesnek tekinti[25] azon kereszteletlenek és akatolikusok házasságát is, akik felbonthatónak tartják azt, vagy tagadják szentségi mivoltát.[26]

Érvényes a házasság akkor is, ha a tévedés volt a házasságkötés oka, mert az a vélelem, hogy a házasulók minden tévedésük mellett is abban az általános szándékban vannak, hogy Krisztus Urunk rendelése szerint kössenek házasságot, hacsak ellenkező pozitív akaratelhatározásuk nincs és azt be nem bizonyítják. A bizonyításnál a felek vallomása nagy súllyal bír, ha szavahihetőségüket a körülmények támogatják. (S. C. Off. 1892. május 19.).

Ha az eretnekek szertartáskönyve maga utal a felbonthatóságra és a házasulók eszerint jelentették ki beleegyezésüket, vagy pedig téves felfogásukat feltételként állították fel a

[25] S. C. Inqu. 1680 okt. 2. (*Leitner* Lb.[2] 105. l.)

[26] A kereszteletlenekre nézve *Leitner* (Lb.[3] 79.) nem hajlandó ezen elvet fenntartani, mert azok semmiféle ismeretével nem bírnak a házasság Kr. által történt megszentelésének és azért az egység és felbonthatatlanság körüli legyőzhetetlen tévedésük érvénytelenné teszi a házasságukat. Náluk tehát nincs meg az az általános szándék, hogy úgy kössék meg házasságukat, amint azt Kr. Urunk rendelte. — E nézet azonban ellenkezik a Szentszék ismételt nyilatkozataival: S. C. Off. 1843. ápr. 6., 1874. dec. 9. (*Fontes* IV. nr. 894., 1036.)

házasságkötésnél, akkor persze e tévedés már nem egyszerű tévedés és azért érvényteleníti a házasságot.[27]

C) Az *érvényesség* körül akkor fordul elő tévedés, ha az egyik házasuló vagy mindkettő azt hiszi, hogy érvényes házasságra lép, holott érvénytelen az valamely előttük ismeretlen akadály miatt; vagy azt hiszi, hogy érvénytelen a házasság, holott semmi akadály sem forogván fenn, érvényes. Az *első* esetben érvénytelen a házasság, jóllehet ismeretlen az akadály. Az ilyen tévedés nem zárja ki a beleegyezést, habár az akadály miatt nem hatályos az. Hogy *meglevő, de nem tudott akadály* mellett lehet valakiben igazi beleegyezés, kitetszik onnan, hogy kelthet fel magában az ember természetes beleegyezést, ami az akarat ténye, jóllehet az a személyi képesség hiánya miatt hatálytalan. Kitetszik továbbá az egyház gyakorlatából, amennyiben gyökeresen orvosolja bizonyos körülmények közt az akadály miatt érvénytelenül kötött házasságot *új beleegyezés nyilvánítása nélkül.* Ami másképp nem lehetséges, minthogy kezdettől fogva van beleegyezés, mely önmagában tekintve alkalmas lett volna a házasság létrehozására és csak az akadály miatt nem hozhatta létre.[28] A *második* esetben az akadályról való tévedés mellett is érvényes a házasság, feltéve, hogy igazi máritalis consensus volt az adott beleegyezés. Kétségtelen, hogy vélt, de még valóban létező akadálynak tudatában is fennállhat a beleegyezés, mert lehetséges az, hogy valaki megvetve a törvényt vagy magát alóla valamiképpen kivonni, mentegetni akarva, amennyire rajta áll, igazi házasságot akar kötni. Ezt is megerősíti az egyház gyakorlata, amennyiben rosszhiszeműleg kötött házasság esetén is ad gyökeres orvoslást, ami feltételezi a kezdetben adott, természetjogilag elégséges beleegyezést.[29] Sőt akkor is, ha az akadály *isteni jogi,* lehetséges a beleegyezés, mert az

[27] *XIV. Bened.* De syn. dioec. l. XIII. c. 22, nr. 3. et 7.

[28] Csak kevesen voltak (pl. *Sanchez,* l. II. disp. 35.), akik tagadták a beleegyezés lehetőségét tényleg meglevő akadály esetén.

[29] A beleegyezésnek lehetőségét tudott vagy vélt akadály esetén, főleg ha isteni jogi az akadály, már többen tagadták. Vö. *Gasparri* 904—907. (810—813.)

ilyen akadály is a személyt teszi képtelenné, nem pedig a beleegyezést zárja ki, és azért nem ugyan kezdettől fogva, de az akadály megszűnésének pillanatától kezdődőleg lehetséges volna a sanatio.[30]

Hogy akadállyal kötött házasság esetén tényleg volt-e beleegyezés vagy sem, az minden esetben külön-külön eldöntendő ténykérdés. A jog sem pro, sem kontra nem állít fel vélelmet. A törvénykönyv csak annyit mond, hogy a házasságnak tudott vagy vélt semmisége nem zárja ki szükségképpen a házassági beleegyezést. (1085.) Ezen elvet alkalmazva, ha az új egyházi törvénykönyv életbelépte előtt *Magyarországon* két magyarországi házasuló vegyes házasságot kötött volna tisztán polgárilag abban a téves tudatban, hogy ez érvénytelen házasság (holott akkor még érvényes volt), de szándékuk lett volna, amennyire rajtuk áll, igazi házasságot kötni, házasságuk érvényes lett volna. Ha ellenben az lett volna a szándékuk, hogy csak a polgári formaságot teljesítik,[31] a beleegyezés hiánya miatt nem jött volna létre a házasság. Hogy tényleg mi volt a szándékuk, arra nézve a jog nem állít fel vélelmet, hanem a bíró feladata, hogy a körülmények szerint a szándék milyenségére nézve következtessen. (L. fentebb 5. § 5.)

6. Az *állami jogok* a személyi tévedést akadálynak tekintik, egyébként azonban sok tekintetben eltérnek a kánonjogtól, amennyiben a szolgai állapotban való tévedést nem tekintik olyan tévedésnek, mely a házasságot érvényteleníti, ellenben bontó akadálynak minősítenek más személyi tulajdonságokra vonatkozó tévedést és megtévesztést.

A *régi magyar jog* szerint tévedés forgott fenn[32] (az lényegtelen, hogy a tévedést ki vagy mi idézte elő és hogy menthető-e vagy sem):

[30] Következik ez az 1093. kánonból is. Ennek nem mond ellene az 1139. kánon 2. §-a, mely szerint természetjogi vagy tételes isteni jogi akadállyal kötött házasságot nem orvosol gyökerében az egyház az akadály megszűnésének pillanatától kezdve sem, mert nem azért tagadja meg a sanatiót, mintha az nem volna lehetséges, hanem mert nem illő. (Az előző jegyzetben említett szerzők persze, akik az isteni jog ellen adott beleegyezést nem tekintik igazi beleegyezésnek — tagadják, hogy ilyen esetben lehetséges a sanatio.)

[31] Vegyes vallású házasoknak a polgári házasság *németországi* érvényességét illető vélekedésére nézve l. a Rota ezen ítéleteit: 1910. aug. 27. (AAS. II. 917. kk.), 1912. jún. 10. (AAS. IV. 629. kk.), 1912. febr. 23. (AAS. IV. 377. kk.), 1912. júl. 22. (AAS. V. 164. kk.)

[32] Ht. 54. §.

a) ha az egyik fél egyáltalán nem akart házasságot kötni és nem tudta, hogy kijelentésével házasságot köt;

b) ha az egyik fél tévedett a másik személyében,

c) lényeges tévedésnek tekintette a magyar jog azt is, ha az egyik fél a házasság megkötésekor nem tudta, hogy a másik a házassági tartozás teljesítésére képtelen (erről fentebb volt szó (30. § 9.);

d) lényeges tévedés volt az is, ha az egyik fél a házasság megkötésekor nem tudta, hogy a másik a házasság megkötése előtt halálra, legalább 5 évi fegyházra vagy börtönre; vagy habár 5 évnél rövidebb tartamú fegyházra, börtönre vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra volt jogerejűleg elítélve, de ez utóbbi esetben egyszersmind alaposan feltehető, hogy ezt tudva, a házasságot meg nem kötötte volna;

e) lényeges tévedés forgott fenn, ha a férj a házasság megkötésekor nem tudta, hogy felesége a házasság megkötésekor mástól, házasságon kívül teherbe volt ejtve (ellenben nem állapítja meg ezen bontó akadályt az, ha a nő korábbi házasságának a megszűnésétől számított 10 hónap eltelte előtt megy férjhez, mert ilyenkor az áldott állapotról az a vélelem, hogy a korábbi férjtől származik; továbbá ha nem „más", hanem a férj ejtette nejét a házasságkötés előtt teherbe; úgyszintén ha a nő a házasságkötés előtt, habár házasságon kívül szül; végül ha a nő nem volt szűz);

f) lényeges tévedés, ha a holttányilvánított házastárs az új házasság megkötése után jelentkezett és az új házastársak a házasság megkötésekor nem tudták, hogy a holttányilvánított életben van (tehát tévedtek a korábban kötött házassági kötelék fennállására nézve).

g) A tévedésnek mint megtámadási oknak e 6 esetét újabb hetedikkel egészítette ki az 1941: XV. t.-c. 7. §-a, mely szerint megtámadható a házasság, ha az egyik házasfél már a házasságkötéskor gyógyíthatatlan elmebajban szenvedett és a másik fél ezt nem tudta.

A tévedés (összes felsorolt eseteiben) megtámadási bontó akadály volt, mely felmentéssel nem, de utólag elhárítható volt a megtámadási jognak a kellő időben való nemgyakorlása vagy pedig helybenhagyás által.[33] A megtámadás határideje egy esztendő volt attól a naptól számítva, melyen a házastárs a tévedést vagy megtévesztést felismerte.[34]

A tévedésen kívül a *megtévesztést* is megtámadási bontó akadály-

[33] Ht. 62., 65. §§.
[34] Ht. 57. §.

nak tette meg a magyar ht.,[35] ha az a másik házastársnak lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozott és a megtévesztést a másik házastárs tudva maga idézte elő, vagy tudta a megtévesztést, mely egy harmadiktól ered. De nem volt megtámadható a házasság, ha alaposan feltehető volt, hogy a megtévesztett házasfél a házasságot megtévesztés nélkül is megkötötte volna. (A megtévesztésnek tehát szándékosnak kellett lennie, a másik házastárstól kellett erednie vagy legalább tudnia kellett a másoktól eredő tévedésbe ejtést és a vétkes házastárs lényeges személyi tulajdonságaira kellett vonatkoznia, melyeket azonban a törvény nem sorolt el, mint elsorolja a tévedés eseteit, hanem azok megállapítását a bíró belátására bízta. A szüzesség pl. nem volt lényeges személyi tulajdonság a Cúria 5759/1898. sz. döntvénye szerint. A vagyoni viszonyokban való megtévesztés sem tartozott az itt szóban forgó megtévesztés körébe.)[36]

Ellenben az 1941: XV. t.-c. 6. §-a szerint lényeges személyi tulajdonság volt a fertőző gümőkórtól és fertőző nemibajtól való mentesség és az ezekre vonatkozó megtévesztés megtámadási bontó akadály volt.

Új családjogi kódexünk: 1952: IV. tv. sem a tévedést, sem a megtévesztést nem említi.

46. § Színlelt beleegyezés (Simulatio totalis)[1]

A beleegyezés hiányosságai az *akarat* részéről: 1. a színlelt beleegyezés, 2. a kötelezettségvállalás szándékának hiánya, 3. az erőszak és félelem.

Háromféle színlelést szoktak megkülönböztetni: 1. a *teljes színlelést*, ha a fél teljesen kizárja a házasságot; 2. a *részleges színlelést*, mikor a félnek van házasságkötő beleegyezése, de kizárja a testéhez való jog átadását vagy a házasság lényeges tulajdonságát; és 3. színlelésnek nevezik azt is, mikor a fél akarja a házasságot, vállalja a kötelezettségeket is, de nem szándékozik azokat teljesíteni.

1. Akkor forog fenn a teljes színlelés, ha valaki a beleegyezés szavait a törvény által előírt alakban szabadon és tudato-

[35] 55. §.

[36] *Jancsó* i. m. 17. és 18. §.

[1] *Gasparri* 908—918. (814—824.); *Leitner* Lb.[3] 22. §; *Linneborn* 38. II., IV. §; *Freisen* 299. l. kk.; *Wernz-Vidal* 460.; *De Smet* 533.; *Cappello* 593—597.; *Triebs* 61. §; *Schönsteiner* IX. 14., 15. §.

san jelenti ki, belsőleg azonban nem akar házasságot kötni, hanem inkább pozitív akarati ténnyel kizárja a házasságot. Színlelt beleegyezés esetén nincs házasság a természetjog alapján, mert hiányzik a házassági szerződés lényege: a valódi belső beleegyezés. „Ha valamelyik, vagy mindkét fél pozitív akarati ténnyel kizárja magát a házasságot, érvénytelenül köti meg azt." (1086. § 2.)

2. A külső fórumban azonban az a vélelem, hogy a belső akarat megfelel a házasságkötésnél alkalmazott szavaknak vagy jeleknek. (1086. § 1.) De nem ellenbizonyítást kizáró jogvélelem ez, hanem praesumptio iuris, melyet az ellenkező bebizonyításával meg lehet dönteni. Ha tehát csakugyan bebizonyul, hogy a beleegyezés színlelt volt, a házasság érvénytelensége kimondható. Ez a bizonyítás azonban nem könnyű. A színlelők állítása éppenséggel nem elég, hanem kell, hogy szavainak igazságát erősítsék s az erkölcsi bizonyosság fokáig emeljék a színlelésnek igazolt és arányos oka s a házasságkötést megelőző, kísérő és követő körülmények.[2]

3. A színlelve házasuló súlyosan vétkezik, a másik félnek kárt okoz, melyért kárpótlásra köteles és ez a legtöbbször alig lehetséges máskép, mint a házasságnak igazi beleegyezéssel való utólagos érvényesítése által,[3] főképpen ha a külső fórumban a színlelés nem bizonyítható.

Ami a színlelt beleegyezésről, ugyanaz áll a *tréfából* kötött házasságról is.

A *magyar* jog a beleegyezés színlelését nem veszi figyelembe. Aki azon alakban, amint a törvény előírja, szabad akarattal és tudatosan kijelenti, hogy házasságot köt, kötve van kijelentéséhez.

[2] Vö. a Rota ítéletét in Oregonopolitana, 1914, júl. 6. (AAS. VI. 516.), mely egy színlelés alapján megtámadott házasságot nem mondott ki érvénytelennek. Ellenben kedvezően ítélt 1911. júl. 1. (AAS. III. 525.)

[3] Hacsak kellő ok nem menti a színlelést pl. erőszak és félelem, vagy valamely akadály, melyet a színlelő ismert, de sem elhárítani, sem az egybekelést elhalasztani nem tudta. Ilyenkor a színlelő a valószínűbb vélemény szerint szentségtörést sem követne el. (*Sz. Alfonz* IV. nr. 62.)

47. § Kötelezettség-vállalás szándékának hiánya (Exclusio iuris ad actum coniugalem et essentialis proprietatis)[1]

1. Ha házasulónak szándéka ugyan házasságot kötni (van szerződő szándéka), de nincs kötelező szándéka, mert pozitív akarati ténnyel kizárja a *házassági cselekedethez való minden jogot* (a bonum prolis-t), azaz nem akarja átadni és elfogadni a testi egyesüléshez való jogot, avagy korlátozza azt, pl. csak egy évre, egy gyermek létrehozására, vagy ugyanígy ki akarja zárni *a házasság valamely lényeges tulajdonságát* (az egységet és felbonthatatlanságot, a bonum fidei és sacramenti-t), nem elméletben, hanem pozitív akarati elhatározással, nem a vállalt kötelezettség megsértésének szándékával, hanem magának a kötelezettség-vállalás szándékának kirekesztésével vagy korlátozásával, részleges színlelésről beszélünk (simulatio partialis) és ilyen színlelés mellett sincs házasság a beleegyezés hiánya miatt. (1086. § 2.) Az ilyen akarná is a házasságot, meg nem is, mert kizárja a házasság lényegét, azért e két ellentétes akarati tény megsemmisíti egymást. Tévedés esetén csak egy akarati tény forog fenn, ellenben itt két egymást lerontó akarati elhatározás. A kötelezettség nem vállalásának szándéka tehát a házasság lényege ellen van és ezért a természetjog alapján érvényteleníti a házasságot.[2]

Ha a házasulók megegyeznek, hogy a házassággal csupán fogamzásra alkalmatlan időben fognak élni (Ogino-Knaus-Smulders számítottak ki ilyen időt), akkor, ha eme megegyezéssel csak arra az időre adják át és fogadják el a testi egyesüléshez való jogot, a házasság érvénytelen, ha ellenben a

[1] *Gasparri* 919—923. (825—831.); *Chelodi* nr. 116, 117.; *Linneborn* 38. § III.; *Wernz-Vidal* nr. 461.; *De Smet* 533., 155., *Cappello* 598—604.; *Triebs* 61. §; *Schönsteiner* IX. 16., 17. §. *H. Flatten:* Zur exlusio prolis in kanonischen Eheprozess, Tübinger Theol. Quartalschrift. 1953.

[2] A Rota 1916 május 10-én érvénytelennek mondott ki egy házasságot, mert a felek pozitíve és kifejezetten kizárták a gyermeknemzést. (AAS. IX. 32—39. l.)

megegyezés azt jelenti, hogy a korlátozás nélkül átadott és elfogadott joggal csak abban az időben akarnak élni — a házasság érvényes.

Konkrét esetben azonban nem könnyű megítélni, hogy vajjon a házasuló csak téves véleményben van pl. a házasság felbonthatóságáról, vagy pedig a házassági beleegyezés nyilvánításakor valóban felbontható házasságot akart-e kötni? A jogvélelem ezen szándék ellen szól (1086. § 1.), ha külsőleg feltétel nélkül köttetett meg a házasság, és az ellenkező ti. a kötelezettség nem vállalásának szándéka nehezen bizonyítható, anélkül mégis, hogy a bizonyításnak egyetlen lehetősége a kötelezettség nem vállalás szándékának a házasság feltételeül való kikötése vagy szerződésbe foglalása volna. Azért mindazok a régebbi ítéletek és kijelentések,[3] melyek a házasság érvénytelenségét csak akkor ismerték el, ha a lényeges tulajdonságok valamelyikét kizáró szándék kifejezett megegyezés alakjában jelentkezett, úgy értendők, hogy a jogvélelem e szándék ellen szól, ha külsőleg feltétlenül köttetett meg a házasság.

2. Ha azonban a házasulóban megvan a házasságkötés szándéka, valamint a kötelezettség elvállalásának szándéka is, csak ezeknek *betöltését* nem akarja (pl. a házassággal való visszaélést, a debitum megtagadását, házasságtörést, vagy a gyermeknemzés megakadályozását tervezi), vétkezik ugyan, de a házasság érvényes, mert a házasságkötéshez szükséges szándék (t. i. a házasságnak és kötelezettségvállalásnak szándéka) összefér a vállalt kötelezettségek megsértésének szándékával. Az ilyen szándék nem zárja ki a házasság lényegének akarását. A kötelezettségek teljesítése a már létrejött házasság után következik, azért azok megsértése, vagy megsértésük szándéka a már létrejött házasságon nem változtat. Annál kevésbé a gyermektelenség vágya vagy a házassággal való nem élés szándéka.

[3] *XIV. Bened.* De syn. dioec. 1. XIII. c. 22. n. 7.; S. C. C. 1724. júl. 18. (*XIV. Bened.* i. h. n. 10.); S. O. 1874. dec. 9.; 1891. febr. 4. (*Fontes* IV. nr. 1036., 1130.) stb. Az új életre keltett Rota is ítéleteiben eleinte azt követelte, hogy a lényeges tulajdonságok valamelyikét kizáró szándék szerződésbe foglalt legyen (pl. 1909. jún. 19., dec. 8.; 1909. júl. 24., dec. 17.; 1909. dec. 6., dec. 18.; 1910. márc. 17., dec. 12.) De később arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szerződés nem okvetlen szükséges, habár a kizáró szándék bizonyítására igen nehéz elképzelni más eszközt, mint e szándék szerződésbe foglalását, vagy a házasságkötés feltételeül való kikötését. (1913. márc. 1. AAS. V. 312. kk.; 1915. febr. 8. AAS. VII. 292. kk.; 1916. máj. 10. AAS. IX. 32—39. l.)

De jól megjegyzendő, hogy ez csak a gyermek és hűség javával összefüggő kötelezettségekre (vagyis a házassági cselekedethez való jogra és az egységre) áll és nem a bonum sacramenti, a felbonthatatlanság javára vonatkozó kötelezettségre. A bonum sacramenti-t illetőleg nem lehet különbséget tenni a kötelezettség vállalása és annak betöltése közt, mert a házasság mindig felbonthatatlan. Aki tehát házasságot akar kötni, felbonthatatlannak kell akarnia, és ha nem akarja annak, nem akar házasságot.[4]

Sajnos napjainkban mind gyakoribb a házasságkötés azzal a szándékkal, hogy a gyermekáldás korlátoztassék vagy megakadályoztassék akár a fogamzás meggátlása, akár a méhmagzat elhajtása által. A házasság a mondottak szerint érvényes ugyan, de szörnyű bűnt követnek el a felek, mert visszaélnek a házassággal s tudatosan meghiúsítják főcélját. A lelkipásztoroknak különös gonddal kell küzdeniök a kárhozatos *egyke* ellen.[5]

3. Ha valaki kizárná a szentségi jelleget, azt mondván, hogy akarja a házasságot, de nem a szentséget, érvényes házasságot köt, mert az abszolute akart házasság szentségi jellege nem függ a fél szándékától; de ha azt mondaná, hogy amennyiben nem lehetséges a házasság szentség nélkül, a házasságot sem akarja, a házasság semmis lenne. (1086. § 1.)

48. § Erőszak és félelem (Vis et metus)[1]

A beleegyezésnek az akarat részéről való fogyatékossága a szabadság hiánya.

1. A házassági beleegyezés lényegéhez tartozik, hogy sza-

[4] Rota in Oregonopolitana 1914. júl. 6. (AAS. VI. 516. kk., különösen 519. és 521. l.) részletesen tárgyal e kérdésről. L. még a Rota ítéletét 1927. ápr. 30-ról in Westmonasterien. Marconi-O' Brien. (AAS. XIX. 217—227.)

[5] V. ö. *Dr. Aug. Knoch:* Geburtenrückgang und praktische Seelsorge. Mainz, 1913.; *Pezenhoffer A.*, A demografiai viszonyok befolyása a nép szaporodására. Bpest, 1922.

[1] *Wernz*[3] IV. 258—273.; *Gasparri* 926—957. (832—863.); *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 375. k.; *Knecht* 44. § III.; *Triebs* 62. §; *Schönsteiner* IX. 18—22. §; *Aichner* 168. §; *Sägmüller* 133. §; *Leitner* Lb.[3] 24. §; *Linneborn* 39. §; *Freisen* 26. §; *Wernz-Vidal* nr. 495—508,; *De Smet* 534—542.; *Cappello nr.* 605—615.; *Meszlényi* nr. 87—136.; *Bánk J.* A kényszerházasság. Bpest, 1947.

bad legyen. Az akaratelhatározás szabadságának lerontója vagy gátlója az erőszak és félelem. Ezek egymást feltételező fogalmak: az erőszak a félelem oka.

2. Felosztjuk az erőszakot testi és lelki erőszakra. A *testi*, fizikai, abszolút erőszak (vis physica, absoluta, coactio) előzetesen alkalmazott ellenállhatatlan testi erő[2] valamely cselekvés kikényszerítésére, mely az akaratot teljesen kizárja s az így kikényszerített külső cselekvés az akarat teljes ellenkezésével jön létre, nem pedig beleegyezésével. Mivel a házasságot a beleegyezés hozza létre, fizikai kényszer alkalmazásával kikényszerített házasság a beleegyezés hiánya miatt nem házasság.[3] Különben a mai házasságkötési forma mellett alig fordulhat elő, hogy maga az akaratkijelentés ténye közvetlenül alkalmazott testi erőszak hatása alatt történjék, legfeljebb néma házasságkötésénél, ha fizikailag kényszerítik a beleegyezés jelének megadására, vagy a meghatalmazott által kötött házasságnál. — A *lelki* erőszak (vis compulsiva, causativa, moralis) alatt valamilyen rosszal való fenyegetés által előidézett lelki szorongást értünk.[4] Olyan kívülről, más valaki részéről kiinduló kényszerítést valamely cselekvésre a szabad akaratot befolyásolni képes rossznak kilátásba helyezése által, amely mint ok okozatként létrehozza a kényszerítést szenvedőben a félelmet, ti. a kilátásba helyezett baj elgondolásából származó szorongást és a baj elhárításának vágyát ama cselekvés teljesítése által, melyet a félelem nélkül nem teljesítene. A lelki erőszak az akaratot nem zárja ki, hanem az akaratnak irányítását, a választást korlátozza oly módon, hogy a megfélemlített a cselekvés teljesítésére érzi magát kényszerítve. Lehet ez a lelki erőszak akkora, hogy lehetetlenné tesz minden megfontolást és választást, úgy hogy a megfélemlített ész nélkül adja beleegyezését a házasságba. Ilyenkor épp úgy semmis a házasság, mint mikor a testi erőszak hatása alatt jön létre. Rendesen azonban nem zárja ki a gondolkodást, az akarati elhatározást. Aki félelemből köt házasságot,

[2] „Necessitas imposita contraria voluntati." L. 1 D. 4, 2; vagy „maioris rei impetus, qui repelli non potest": L. 2 D. 4, 2.

[3] Aminthogy általában minden jogügylet, mely külső, ellenállhatatlan erőszak hatása alatt jön létre, úgy tekintendő, mintha meg sem történt volna (103. § 1.). Egy ilyen erőszak hatása alatt létrejött koreai házasságot érvénytelenített a Rota 1913. jan. 16-án (AAS. V. 253—261.)

[4] „Trepidatio mentis instantis vel futuri periculi causa": L. 1 D. 4, 2.

akarja azt, beleegyezik, csakhogy nem szabadon, hanem mert egyedül ebben látja a fenyegető bajtól való szabadulás eszközét, éppen azért elhatározó képessége nem teljes, hanem csökkent.

A *testi kényszer és az ész használatát kizáró lelki kényszer* minden kétséget kizárólag érvényteleníti a házasságot a beleegyezés hiánya miatt és azért további tárgyalásukra nincs szükség. Az alábbiakban a lelki erőszakból származó félelemről lesz szó.

A *lelki kényszer és félelem* lehet *a) belső ok által* előidézett (metus intrinsecus), melyet belső ok, pl. lelkiismeretfurdalás, képzelődés, vagy valamely szükségszerűen ható külső természeti ok: földrengés, vízáradás stb. hoz létre,[5] és *külső ok által előidézett* (metus extrinsecus), melyet külső szabad ok, ti. egy harmadik személy szabad cselekvése kelt; *b) jogszerű*, mikor a kilátásba helyezett baj mind lényegét, mind módját tekintve jogosan állhat be és *jogellenes*, ha valamilyen szempontból nem volna jogos;[6] *c) erős*, mikor a kilátásba helyezett baj *α*) súlyos, és pedig vagy *mindenkire* nézve, úgy hogy még házasságra lépni is kész a megfélemlített azzal, kivel különben sohasem lépett volna, csakhogy elhárítsa azt a nagy bajt, melytől önmagát vagy hozzátartozóit félti (amilyen a minket vagy közeli vérrokonságban, sógorságban levőket, jóbarátot, esetleg alkalmazottat fenyegető halál, csonkítás, kínzás, számüzetés, becsületvesztés, vagyonelkobzás, hivatalvesztés, az örökösödésből való kizárás stb.[7]), vagy legalább *viszonylagosan* súlyos, ti. az illető megfélemlítettnek[8] egyéniségét, körülményeit, nemét, ellenálló képességét tekintve súlyos;[9] *β*) mikor a megfélemlített meg van győződve, hogy a kilátásba helyezett baj őt csakugyan érheti, mert a fenyegető komolyan helyezi kilátásba a bajt s van hatalma fenyegetését végrehajtani és meg is szokta azt tenni s ezért a baj

[5] *Sanchez* l. IV. disp. 12. nr. 4.

[6] Ha pl. azt, aki házasságot ígért, azzal fenyegetik, hogy bíróilag kártérítésre fogják kötelezni, a félelem mind a kilátásba helyezett baj lényegét, mind pedig módját tekintve jogszerű. Ha azzal fenyegetik, hogy önhatalmú kártérítést fognak rajta behajtani, jogellenes a félelem a kilátásba helyezett baj módját tekintve. Ha azzal fenyegetik, hogy bíróilag kötelezik a házasság megkötésére, jogszerűtlen a félelem a kilátásba helyezett bajd lényegét tekintve. Ha olyant fenyegetnek meg, aki a házasságkötésre nem köteles, jogellenes a félelem a baj lényegét és módját tekintve.

[7] *Sanchez* l. IV. disp. 5.

[8] A mindenkire nézve, vagy önmagában súlyos félelmet tárgyilag, a viszonylagosan súlyosat alanyilag súlyosnak is mondjuk.

[9] A megfélemlítő természete stb. is figyelembe veendő.

kikerülésére nincs más mód, mint annak megcselekvése, amit máskülönben nem cselekednék meg. Az α) β) alatti követelmények együttes fennforgása szükséges. Az ilyen félelemről mondjuk, hogy a bátor, szilárd jellemű férfit vagy nőt is megingatja (cadit in virum constantem.)[10] És *könnyű* (metus levis), mikor a kilátásba helyezett baj nem súlyos, vagy súlyos ugyan, de könnyen kikerülhető, vagy a fenyegetés nem komoly, vagy a fenyegetőnek nincs hatalma azt végrehajtani. *d)* Lehet végül a félelem *egyenesen bizonyos cselekvés kikényszerítésére irányzott* (metus directe incussus ad aliquem actum extorquendum), vagy olyan, mely a megfélemlítő részéről *nem irányul a megfélemlített által végbevitt cselekvényre.* (Metus indirecte incussus.)

Egyik faja a félelemnek a *metus reverentialis,* (kegyeleti félelem) mely nem más, mint azok akarata iránt való tisztelet és félelem, azok megbántásából, nem tetszésétől való félelem, kiknek hatalmában vagyunk (szülők, elöljárók, gyám, stb.) Lehet ez *egyszerű metus reverentialis,* mely akkor forog fenn, ha az alattvaló a szülők, elöljárók akarata iránt való tiszteletből és megadásból cselekszik, anélkül, hogy valamilyen bajtól kellene tartania és ilyenkor a simplex metus reverentialis egyáltalában nem félelem. Még akkor sem félelem, ha a szülők, elöljárók, stb. akarata iránt való tisztelethez az ő megszomorításuknak vagy megbántásuknak félelme járul. Pl. az atya nyugodtan elmondja leányának, hogy szeretné, ha ehhez, vagy ahhoz a fiatalemberhez nőül menne és az engedelmességhez szokott leány félve a szülők megbántásától megteszi, holott semmiféle rábeszélés vagy erőltetés nem fordult elő és a szülők nem vennék rossz néven, ha leányuk őszintén megmondaná, hogy az ajánlott házasságot nem akarja: itt félelemről nem lehet beszélni, mert félelem veszedelem nélkül nem képzelhető. Ha azonban, az engedelmesség megtagadása esetére a szülők méltatlankodásától, neheztelésétől tarthat a gyermek, akkor már van félelem, mert a szülők megbántódása, méltatlankodása valóban baj, és ilyenkor *metus reverentialis qualificatus*-ról beszélünk. Ez a minősített metus reverentialis lehet megint *könnyű* vagy *súlyos. Könnyű,* ha remélhető, hogy a szülők neheztelése nem sokáig tart, mert hamar szoktak csillapodni, mert már máskor is fordult elő ilyen eset és rövidesen elfelejtettek mindent. Ha azonban a neheztelés súlyosnak és tartósnak ígérkezik, mert a szülők olyan természetűek, hogy neheztelésüket akár egy életen keresztül is tudják éreztetni, a gyermek pedig képtelen volna ezt hosszabb időn át elviselni, akkor a *gravis* és *diuturna indignatio*

[10] c. 15, 28 X. 4, 1.; c. 4, 6 X 1, 40.

oly baj volna, mely fenyegetés és verés nélkül is *gravis metus reverentialist* kelt, még inkább természetesen, ha fenyegetések, unszolások, rábeszélés, verés teszik súlyossá a szülői neheztelést. Ha a szülők az örökösödésből való kitagadással, elkergetéssel, súlyos testi bántalmazással, halállal stb. fenyegetőznek s elég ok van annak feltételezésére, hogy a fenyegetést be is váltják, arra pedig nincs mód, hogy a kilátásba helyezett baj másképp elháríttassék, hacsak nem a házasság megkötésével, akkor tulajdonképpen nem metus reverentialissal van dolgunk, hanem közönséges erős félelemmel.

3. A *római jog* a kényszer hatása alatt kötött házasságot érvényesnek tekintette, de megtámadhatónak.[11] Az *egyház* a felbonthatatlanság miatt az érvényesen megkötött házasság megtámadását nem engedhette meg, azért az erőszak és félelem hatása alatt létrejött házasságokat vagy kezdettől fogva érvénytelennek kellett tekinteni, vagy ha érvényesek voltak, az utólagos felbontást kellett megtagadni. Az első századokból nincsenek erre vonatkozó kánonok és ha érvénytelennek tekintette az egyház az erőszak és félelemtől kötött házasságot, a természetjog vagy szokásjog alapján tette azt.

Mikor a *középkorban* mind jobban lábrakapott az a visszaélés, hogy a királyok és földesurak gyermekeiket és alattvalóikat akaratuk ellen való házasságkötésre kényszerítették, az egyház következetesen védte a házasságkötés szabadságát s először részleges zsinatokon hozott ennek érdekében törvényeket,[12] anélkül, hogy a lelki kényszerről mindjárt szó lett volna, a XI. és XII. századtól kezdve pedig a pápák állítottak fel törvényeket (II. Orbán[13]) (1088—1099.), III. Sándor[14] (1159—1181) stb.), melyek már pontosan megállapították, milyen feltételek mellett érvényteleníti az erőszak és félelem a házasságot. A trienti zsinatig a nőrablás az erőszak és félelem egyik esete volt. A zsinat tette önálló akadállyá.[15]

4. Az akadály terjedelme. Nem minden erőszak és félelem érvényteleníti a házasságot.

a) Hogy *a testi kényszer* érvénytelenné teszi, fentebb már mondottuk s a 103. kánon 1. §-ában a kódex is kimondja.

[11] L. 22 D. 23, 1.; L. 21 § 5 D. 4, 2.
[12] V. ö. *Wernz* IV. 262.
[13] c. 1 C. 31 qu. 2.
[14] c. 15 X 4, 1.
[15] Sess. XXIV. c. 6. ref. matr.; V. ö. e munka 35. §-ának 2. pontját.

Ugyanez áll *olyan fokú lelki kényszerről* is, mely teljesen elveszi az ész használatát. A félelem előidézéséhez nem kell az erőszak aktuális alkalmazása, hanem elegendő ennek bekövetkezésétől tartó indokolt félelem: „metus est mentis trepidatio instantis *vel futuri* periculi causa." *Ulpianus* (D. 4, 2, 1.)

b) Egyébként a *lelki kényszer és félelem* akkor érvényteleníti a házasságot, ha *súlyos, kívülről előidézett, jogellenes és olyan, hogy a megfélemlített kényszerítve érzi magát a házasságkötésre, hogy tőle megszabaduljon.* (1087. § 1.).

Abból, hogy az 1087. § 1. vis vel metus gravis kifejezést használ vis et metus helyett, nem következik, hogy a régi jogot megváltoztatva kisebb fokú félelmet kíván, mint az eddigi jog.

Tehát olyannak kell lennie a félelemnek, mely az akaratot nem zárja ki, de *a) erős*, akár mindenkire nézve, akár viszonylagosan, akár a megfélemlítettet magát, akár hozzátartozóit fenyegeti a baj; *b) külső ok*, vagyis egy harmadik személy szabad cselekvése által előidézett (akár a jegyestárs, akár más személy az illető); *c) jogellenesen*[16] előidézett (akár a kilátásba helyezett baj lényegét tekintve jogellenes, amikor ti. a bajnak elviselésére nincs jogcím, akár pedig a módot tekintve jogellenes, amikor a ti. kilátásba helyezett bajt viselni kell, de nem olyan módon); *d)* végül olyan legyen a félelem, hogy a *megfélemlített kényszerítve érezze magát a házasságkötésre, hogy a félelemtől megszabaduljon.* Eddig általában azt tanították, hogy az erőszak-

[16] A kódex nem jogellenes félelemről, hanem jogellenesen előidézett félelemről beszél, amiből *Wernz-Vidal*-lal (nr. 501.), *De Smet*-tel (nr. 538.), *Cappello*-val (nr. 606.), *Trieb*-szel (62. § 11.) azt következtetjük, hogy a félelem akkor is érvényteleníti a házasságot, ha csak módját tekintve igazságtalan, amit eddig többen kétségbevontak, így *Gasparri* is (nr. 950.), de a E. n. nr. 855-ben már ő is így vallja. *Wernz* a kódex előtt is a mai jogot tanította. (IV. 265.) — Jogellenesen és külső ok által előidézett félelem-e az, melyet a vőlegénynek öngyilkosság által való fenyegetése vált ki? *Triebs* (62. § nr. 9.); *Schönsteiner* (IX. 19. §); *Ciprotti (Apollinaris* 1937. 588. kk. 1.) szerint bizonyos körülmények közt lehet az, még inkább, ha az atya vagy más közeli hozzátartozó fenyegetőzik öngyilkossággal. A Rota egy 1934. jún. 26-án hozott ítéletében elismeri, hogy az egyik félnek öngyilkossággal való fenyegetőzése a másikban súlyos félelmet kelthet. (L. *Bánk J.* A súlyos kényszer és az öngyilkossággal való fenyegetőzés a házasságkötésnél. Egyházi Körirat. 1946. dec. Ugyanő: A kényszerházasság, Bpest. 1947. 65—76. Connubia canonica, 390. skk.)

nak egyenesen a házasság kikényszerítésére irányzottnak kell lennie.[17] A kódex azonban nem a megfélemlítőnek szándékát tekinti, hanem azt a körülményt, hogy a megfélemlített kényszerítve érezze magát a házasságnak, mint kisebb rossznak választására,[18] jóllehet a megfélemlítő az erőszak alkalmazásánál nem is gondolt a házasság kikényszerítésére. (Metus indirecte incussus.)[19]

c) *Semmiféle más félelem nem érvényteleníti a házasságot,* még akkor sem, ha oka volt annak. (1087. § 2.) Tehát a súlyos, de igazságos félelem, a belső ok által előidézett félelem, a könnyű félelem nem érvénytelenítő ok. Ami különösen a *könnyű félelmet* illeti, mivel csekély erőszakból ered és könnyen legyőzhető, csak kevésbé befolyásolja az akaratot, azért a természetjog nem követeli, hogy érvénytelenítse a házasságot, a kánonjog pedig az 1087. kánon 2. §-ában kifejezetten mondja, hogy nem érvényteleníti.[20] Sőt mindenféle félelmet

[17] Kivéve *Schmalzgruebert, Lugót,* és még egynéhányat, akik tagadták, hogy az erőszaknak a házasság kikényszerítésére irányzottnak kell lennie, (v. ö. *Wernz* IV. 265.[25]). — A rótai ítéletek is eddig metus directe incussus-t követeltek.

[18] Mert más segítséget nem talál. Ha a kilátásba helyezett baj elhárítására van más mód is (az atya ellen az anya, a szülők ellen a rokonok, plébános segítségül hívása), a mégis megkötött házasság nem félelemből köttetett.

[19] Így magyarázzák az új jogot *Vermeersch-Creusen* (Epit. II. 376.); *Cappello* (nr. 607.); *Chelodi* (nr. 119.); *Leitner* (99. l.) *Triebs* (62. § 12.); *Linneborn* (39. §); *Gasparri* (E. n. nr. 856.); *Michiels* (III. 517. kk. 1.). — Ellenben metus directe incussus-t követel ma is *Wernz-Vidal* (nr. 501.); *Blat* (622. l.); *De Smet* (nr. 537.) ha nem is egészen mereven, *Hilling* (Eherecht 91. l., és AKK. 1927 18. l.); *Knecht* (576. l.); *Schönsteiner* IX. 19. §. — A Rota 1933. dec. 5-i ítéletében azt a véleményt tette magáévá, hogy elég az indirekt félelem (kivéve mégis a metus reverentialist, amikor metus directus szükséges), bár 1934. jún. 26-i állásfoglalásában a szigorúbb véleményt tette magáévá. *Hollnsteiner,* Die Spruchpraxis der S. R. Rota in Ehenichtigkeitsprozessen, 1934. 87., 101. l. Viszont az egyesült keletiek hjoga a 78. kánonban az 1. §-ban kimondja, hogy a házasságot érvénytelenítő erőszaknak vagy megfélemlítésnek a házassági beleegyezés kikényszerítésére — ad extorquendum consensum — kell irányulnia.

[20] *Lugo* és még néhányan azt vallották, hogy a könnyű félelem, ha oka volt a házasságnak és nélküle nem jött volna az létre, a belső fórumban érvénytelenné teszi azt. (V. ö. *Gasparri*[3] nr. 945.). Ma már semmi alapja nincs e véleménynek.

illetőleg — ama jogkedvezmény miatt, mely a házasságot megilleti, — az a vélelem, hogy könnyű, míg csak az ellenkező be nem bizonyul. A metus reverentialis sem érvényteleníti a házasságot, hacsak nem minősített és súlyos.

5. A legtöbb (sajnos kelleténél több) köteléki per az erőszak és félelem címén folyik.[21] A félelem *bizonyításánál* nem szükséges a kényszerítés okának ismerete, mert nem belső lelki tényről van szó, melyre egyebek mellett az okból kell következtetnünk, hanem külső tényről, melyet tanukkal lehet igazolni. A bizonyítás eszközei a megfélemlítettnek eskü alatt tett vallomása, a körülményekből, pl. a kényszerítettnek ellenkezéséből, (*aversio*, melyet a masik fél iránt a házasságkötés előtt és után tanúsított: R. Rota 1930. máj. 21. Decisiones XXII. 300/9.) panaszaiból levont következtetések és tanúk, főleg a félelmet okozók. (Rota in Gravinen. 1918. júl. 2. AAS. XI. 192—204.) Tanúkul olyanok is elfogadtatnak, akik máskülönben visszautasítandók: házbeliek, rokonok, szülők. Serdületlenek nem lehetnek tanúk, de a serdületlen korban tapasztaltakról tett vallomás elfogadható. Két szavahihető tanúnak a félelemről tett egybehangzó vallomása teljes bizonyítás, ha mégannyian vannak is, akik a szabadság mellett tanúskodnak. Mert akik az akarat szabadsága mellett tanúskodnak, olyan tényről tanúskodnak, amely rendszerint csak Isten előtt ismeretes; akik ellenben a lelki erőszakról tesznek tanúságot, olyan dologról tanúskodnak, ami az érzékek útján ismerhető meg. (Rota in Tarracon. 1919. febr. 15.. AAS. XI. 428. kk.).

6. Régóta vitás a tudósok közt, hogy milyen e r e d e t ű az

[21] Az AAS-ben közölt ítéletek nagy része ilyen esetekben hozatott (pl. 1911. márc. 13. AAS. III. 166.; 1911. júl. 7. AAS. III. 661.; 1911. jún. 2. AAS. IV. 108.; 1912. máj. 1. AAS. IV. 474.; 1912. márc. 11. AAS. IV. 503.; 1917. febr. 10. AAS. IX. 503.; 1917. ápr. 30. AAS. IX. 574.; 1918. júl. 2. AAS. XI. 192.; 1919. febr. 15. AAS. XI. 428. stb. stb.). Eredeti az 1918 május 10-én hozott ítélet, mely azon a címen mondott érvénytelennek egy házasságot, hogy a hithirdető a szentségek megtagadásának kilátásba helyezésével gyakorolt kényszert. (AAS. XI. 89—93.) Később már nem tették közzé az ítéletet az AAS-ban, hanem csak a R. Rota által 1909. óta kiadott S. R. Rotae Decisiones seu Sententiae köteteiben.

erőszak és félelem akadálya. Némelyek szerint *természetjogi,*[22] mert *a)* a súlyos félelemből származó jogügyletek érvényesek ugyan, de megtámadhatók; a házasság azonban felbonthatatlan, tehát a természetjognak akképpen kellett a súlyos félelem hatása alatt házasságra lépett fél segítségére jönni, hogy kezdettől fogva érvénytelenné teszi ezt a különleges szerződést; *b)* a házasság holtig tartó kötelék, igen súlyos terhekkel, azért minden kényszer és félelemtől ment, teljesen szabad beleegyezést követel már maga a természetjog. Mások ellenben *egyházjoginak* mondják,[23] mert különben az igazságos és a belső ok által előidézett félelemnek is érvénytelenítő hatállyal kellene bírnia, valamint a megtévesztésnek is, hogy a megtévesztett fél helyrehozhatatlan kárt ne szenvedjen. Továbbá azok a bajok, melyek a házasságra nézve a súlyos félelemből származnak, a belső ok által előidézett félelemből is származhatnak, tehát e címen is érvénytelenítő erővel kellene bírnia e félelemnek is, holott tényleg nem bír. — *Az a vélemény látszik helyesnek,* mely szerint a súlyos félelem érvénytelenítő ereje az egyház intézkedéséből származik, s a házasság szabadságának védelmére és a megfélemlítés bűnének kárhoztatására vezettetett be.

A mondottakból ezek *következnek:*

a) ha természetjoginak tekintjük a félelem érvénytelenítő hatályát, akkor a kereszteletleneket is köti. Ha egyházjoginak, nem (hacsak a világi törvény is akadállyá nem teszi.) Ha konkrét esetben kell a kereszteletlennek a félelem nyomása alatt kötött házasságáról ítélni, követni kell azt a választ, melyet VIII. Orbán adott Lugonak, mely szerint ha két egyformán valószínű nézet áll egymással szemben, azt kell

[22] *Sz. Tamás,* Summa Tehol. Suppl. qu. 47. a. 3., *Reiffenstuel* l. I. t. 40. n. 17. k.; *Scherer* II. 174. l. 45. j.; *Aichner* 168. § 4.; *Wernz* IV. 266.; *Leitner* Lb[3] 100.; *Sz. Alfonz* VI. 1054.; *Linneborn* 39. § IV.; *Wernz-Vidal* nr. 502.; *Cappello* nr. 609.; *Triebs* 62. §; *Schönsteiner* IX. 21. §.

[23] *Sanchez* l. IV. disp. 14. nr. 2.; *Schmalzgrueber* IV. t. 1. nr. 406.; *Feije* De imped. et disp. matr. nr. 136.; *Gasparri* 935. (839. kk.); *Heiner,* Eherecht[6] 72.; *De Smet* nr. 535.; *Chelodi* nr. 120.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 376.; *Knecht* 579. l.

alkalmazni, mely a helyi és személyi körülmények figyelembevételével a kereszteletleneknek kedvez;[24]

b) ha a keresztelt köt házasságot kereszteletlennel, a házasság érvénytelen, akár a keresztelt, akár a kereszteletlen a megfélemlített és pedig akár egyházi eredetűnek, akár természetjoginak tekintjük a félelem érvénytelenítő hatályát. Ha a keresztelt a megfélemlített, direkte éri az egyház törvénye. Ha a kereszteletlen, ezt ugyan nem érinti direkte, de igenis indirekte, amennyiben az egyház képtelenné teszi a kereszteltelteket az ilyen házasságkötésre a szabadság védelme okából.[25] Ha természetjogi a félelem érvénytelenítő ereje, szintén mindkét esetben érvénytelen a házasság és pedig ilyenkor ellenmondás nélkül vallják ezt a jogászok.

7. A félelem akadályának megszűnése. Mivel a súlyos félelem érvénytelenítő erejének eredete vitás (s a kódex sem dönti el), az egyház sohasem ad alóla felmentést, a házasság megkötése után sem.[26] Megszűnik azonban az erőszak megszűntével s akkor felmentés nélkül, új beleegyezés nyilvánításával érvényesíthető a házasság (az 1136. kánon szerint).[27]

Abban a kérdésben, hogy a félelem fennforgása mellett, amikor a megfélemlítettnek nagyon káros, sőt veszedelmes, hogy nem köthet házasságot, megszűnik-e az akadály, eltérők a nézetek. (Az eset ez: A kényszert szenvedő nem akarja a házasságot, félelem nélkül nem kötné meg, de félelemből rászánja magát. Azt is látja azonban, hogy a házassági kötelességeket is kénytelen lesz teljesíteni, miközben alig remélheti, hogy tisztán szenvedőleg viselkedjék, tehát fornicatiót fog elkövetni. Hogy ez ne következzék be, hogy ezt a nagy veszedelmet, azaz Isten megbántását elkerülje, érvényes házasságot akarna kötni. A fé-

[24] *Sz. Alfonz* VI. nr. 902.; *Gasparri* 936, 22. (842., 21.); *Leitner* Lb.[1] 100. l.; Rota 1918. május 10. (AAS. XI. 89. s.)

[25] *Gasparri* 936. (842.) szerint ilyen esetben és az egyházjogi eredet feltevésében érvényes a házasság, mert a megkereszteletlen nem áll az egyház törvénye alatt. *Wernz-Vidal* (nr. 501[28]) szerint az egyházjogi eredet mellett sem tartható Gasparri nézete.

[26] Tehát nem engedélyez gyökeres orvoslást, ugyancsak az említett jogi kétely miatt. (V. ö. *Wernz* IV. 267., *Linneborn* 39. § IV.)

[27] Ha a megfélemlített nem akarja a házasságot érvényesíteni, érvénytelenné nyilváníttathatja. A perlési jog elsősorban őt illeti. A másikat is megilleti akkor, ha nem ő alkalmazta a kényszert. (1971. §. 1. n. 1.)

lelem megvan, anélkül nem kötné meg a házasságot, de ha már kénytelen vele, inkább akar érvényes házasságot, mint Isten megbántását az érvénytelen házasság által való élés által.) *Lehmkuhl*,[28] *Gasparri*[29] azt vallják, hogy ilyenkor lehetséges a házasság a félelem fennforgása mellett is, mert az érvénytelenítés célja a kényszerített szabadságának védelme; ilyen esetben azonban megszűnik a törvény célja, mert az, akit a törvény véd, akarja azt, ami ellen a törvény védi, ti. akarja nagyobb rossz kikerülése céljából a házasságot. Megszűnvén a törvény célja, megszűnik — legalább probabiliter — maga a törvény is. Ezzel szemben *Wernz* (IV. 268.) és *Wernz-Vidal* (504.) azt vitatja, hogy ezen törvény főleg a közjó szempontjából állíttatott fel, nem propter bonum privatum, éppen azért nem szűnik meg, ha itt-ott egyesek kárára van is az, hogy a félelem fennforgása mellett nem köthetnek érvényes házasságot.

8. Az *állami jogok* általában szintén érvénytelenítő oknak tekintik a kényszert, de nem mind semmisségi bontó oknak,[30] hanem némely helyen megtámadási bontó oknak (Németország, Magyarország).

Nálunk[31] a ht. 53. §-a szerint megtámadható volt a házasság kényszer miatt, ha azt valamelyik házasfél fenyegetéssel előidézett alapos félelem következtében kötötte. A fizikai kényszerről nem is tesz említést a törvény, mint amelynek lehetősége a házasságkötésnek formája következtében teljesen ki van zárva. A lelki kényszer abban a tágabb értelemben veendő, mely nemcsak a fenyegetés folytán, hanem az előzetesen alkalmazott testi erőszak következtében származó félelmet is felöleli. A megtámadás határideje egy esztendő attól a naptól számítva, melyen a házastárs a kényszer hatása alól felszabadult.[32] A megtámadási jognak nem gyakorlása vagy helybenhagyása esetén a megtámadhatóság úgy tekintendő, mintha fenn sem forgott volna.[33]

Új magyar családjogi kódexünk indokolása szerint a házasságra kényszerítés szabad emberek szocialista társadalmában aligha fordulhat elő, ezért hogyha „az érintett fél úgy találja, hogy az ily módon létrejött házasság ránézve elviselhetetlen, ebből az okból kérheti a házasság felbontását". (18. §.)

[28] Casus consc, II. n. 940.
[29] Nr. 929. (835.)
[30] Ilyen Olasz-, Francia-, Spanyolországban stb.
[31] V. ö. *Jancsó* i. m. § 16.
[32] Ht. 57. §.
[33] Ht. 62, 65. §§.

49. A házassági beleegyezés kijelentése[1]

A házasság létrejöttéhez a belső beleegyezésnek olyan kijelentése szükséges, hogy az egyik fél átadását és elfogadását a másik kellőképp tudomásul vehesse. Következik ez abból, hogy a házasság szerződés, a szerződésnek pedig lényeges kelléke, az, hogy mindkét fél tudjon a másik akaratáról.

1. *Eddig,* mint minden szerződésnél, a házasságinál is a beleegyezés kijelentése történhetett *élőszóval, jelekkel,*[2] *konkludens cselekvényekkel*[3] (pl. testi egyesülés, a házasságkötési ritusok gyűrűcseréjében, összeadásában való részvétel, a házközösség megkezdése), *levél, hírnök*[4] vagy *meghatalmazott* által (per epistolam, nuntium, procuratorem).

Levél által nemcsak a távollevő férfi, hanem a nő is köthetett házasságot. (A római jog szerint csak a férfi.)[5] A trienti zsinat által bevezetett lényeges forma után kétség keletkezett, hogy tridentin területen lehetséges-e még a levél vagy hírnök útján való házasságkötés.[6] Általában azonban azt vallotta a tudomány, hogy lehetséges s a S. C. C. 1673. szept. 30-án ezt a nézetet erősítette meg s a Rota[7] is érvényesnek jelentett ki egy levél útján kötött s később színlelt beleegyezés címén megtámadott házasságot 1910. jan. 19-én.[8] — Sőt azt tartjuk, hogy a *„Ne temere"* decretum sem tette lehetetlenné a levél vagy

[1] *Gasparri* 958—976. (864—877.); *Wernz* IV. 45—47.; *Leitner* Lb.[3] 5. 1., Linneborn 40. §; *Wernz—Vidal* nr. 458. k.; *De Smet* 124.; *Cappello* 616—624.; *Vermeersch—Creusen Epit.* II. 377. k.; *Knecht* 45. §; *Triebs* 64. §; *Schönsteiner* IX. 23—27. §; *G. Bo,* Il matrimonio per procura Padova, 1934.

[2] c. 23, 25. X 4, 1. A. S. C. C. 1856. nov. 22-i resolutioja érvényesnek mond ki egy házasságot, mivel a jegyesek a templomban, a plébános és két tanú előtt kezet adtak egymásnak. (AKK. 1857. 81—85. l.)

[3] c. 4. X 4, 9.

[4] c. 14. X 3, 32.

[5] L. 5. D. 23, 2.

[6] *Scherer* is (II. 201. l. 177. j.) a Tametsi szószerinti értelmével és szellemével ellenkezőnek találja az ilyen házasságkötést.

[7] AAS. II. 297—309.

[8] *Sanchez* (l. II., disp. 12. nr. 1.; l. I. disp. 7. n. 29.), *Wernz* (IV. 45.) szerint a házasság a levél vagy üzenet átvevése után azonnal létrejöhet, ha a levél vagy üzenet küldője a beleegyezés esetére mindjárt a másik fél traditiójának elfogadását is kijelenti. *Lugo* ellenben azt tanítja, hogy a levél vagy üzenet küldőjének a másik fél traditióját minden esetben újabb levél által kell elfogadnia.

hírnök útján való házasságkötést, jóllehet előírta a plébános által a felekhez intézendő kérdést és feleletátvevést, mert ha nem is taxative, demonstrative mindenesetre jelen volt mindkét fél s a távollévő beleegyezése elegendőképp átvehető volt leveléből vagy üzenetéből.[9] Hogy jelek vagy konkludens tények által lehetséges volt a Ne temere után a házasságkötés, az kétségtelen, csak éppen a copula carnalis által volt erkölcsileg lehetetlen (már a Tametsi óta), mert annak teljesítése a mai fejlettebb erkölcsi felfogás mellett a nyilvánosság előtt nem történhetik.[10]

2. *Az új egyházi törvénykönyv* szerint *a házasság érvényességéhez* szükséges, hogy *a házasulók jelen legyenek személyesen vagy meghatalmazottjuk által.* (1088. § 1.)

E kánont a S. C. Off. 1949. május. 18-án hozott döntésében a megkeresztelt nemkatolikusok házasságánál is érvényességi kelléknek mondta ki. (AAS. XLI. 427.)

Ezentúl tehát lehetetlen *levél* vagy *hírnök* útján házasságot kötni.

A *megengedettséghez* szükséges, hogy a házasulók élőszóval jelentsék ki beleegyezésüket és nem szabad jeleket használniok, ha tudnak beszélni. (1088. § 2.) A plébános csak *némáknak,* vagy valamilyen ok, pl. súlyos betegség miatt *mulólag beszélni nem tudóknak* engedheti meg a jelekkel (fejhajtás, gyűrűcsere, kézfogás[11]) való consensus-kijelentést. Ha azonban a törvény ellenére beszélni tudók is jeleket használnának, a házasság érvényes volna.

3. Ha a jegyesek egyike a másik nyelvét, vagy a plébános és tanúk a jegyesek egyikének vagy mindkettejének nyelvét nem értenék, a házasság *tolmács* által (per interpretem) is megkötheto; szükséges azonban, hogy a tolmács megbizhatóságáról semmi kétség ne legyen, megfelelő ok forogjon fenn

[9] *Wernz* IV. 45.; *Gennari* a Monitore Eccl-ban. (XXIII. 170.)

[10] Vö. *Hanuy,* A jegyesség és házasságkötési forma ... 139. l.

[11] Hallgatás nem annyira a beleegyezés, mint inkább a vonakodás jele volna. (Linneborn 40. § II[9])

a házasság ilyetén megkötéséhez, és ha van hozzá elég idő, szereztessék meg az Ordinárius engedélye.[12] (1090, 1091.)

4. Hogy meghatalmazott útján megköthető a házasság, kifejezetten mondja az 1088. § 1.[13]

Hogy *érvényes* legyen a meghatalmazott útján kötött házasság, a kódex ezeket írja elő: *a)* különös megbízás adandó a házasságkötésre *(mandatum speciale*[14]), melyben *névszerint* van megnevezve a *személy,* akivel a házasság megkötendő;[15] *b)* a megbízás *írásban* állítandó ki,[16] s aláírandó a megbízó *és* ama hely plébánosa vagy Ordináriusa által, ahol a megbízás kiállíttatik vagy ezek valamelyike által meghatalmazott pap, vagy pedig két tanú által. Ha a megbízó nem tud írni, ezt az okmányban jelezni kell s ez esetben még egy tanúnak kell az okmányt aláírnia, különben a megbízás érvénytelen. (1089. §§ 1, 2.) *c)* A meghatalmazás *megszűnik* a megbízó halálán kívül akkor, ha ez α) a megbízást visszavonja vagy β) megőrül,[17] (örökre vagy átmenetileg) mielőtt a meghatalmazott az ő nevében a házasságot megkötötte volna, még akkor is, ha sem a meghatalmazott, sem a másik házasságkötő fél nem tud ezekről. (1089. § 3.). Más megbízásoknál az a szabály, hogy a megbízás alapján végzett cselekmény jogerős, habár a megbízás visszavonatott is, amíg a visszavonásról a meghatalmazott nem értesül. A házasság ellenben a meghatalmazás visszavonása esetén akkor is érvénytelen, ha a házasságkötéskor a meghatalmazottnak a visszavonásról nem volt tudomása. Oka ennek a különbségnek az, hogy míg más ügyleteknél a törvény a

[12] Eddig vitás volt, hogy tridentin területen is lehet-e tolmács által házasságot kötni (Vö. *XIV. Bened.* De syn. dioec. l. XIII. c. 23. n. 9.; *Gasparri* nr. 975. (876.) Most minden kétséget eloszlatott a kódex.

[13] A régi jog forrása c. 9. VI. 1, 19.

[14] Tehát egyéb ügyek vezetésére szóló meghatalmazás nem elég.

[15] A meghatalmazottban bizonyos kor, nem nincs előírva, csak legyen cselekvőképes. A meghatalmazottnak alkalmasint nem kell névszerint megjelölve lennie. A *keltezés* ellenben valószínűleg az érvényességhez szükséges, mert anélkül nem teljes az okirat.

[16] Eddig adható volt a megbízás élőszóval is. (Vö. *Wernz* IV. 45.)

[17] *Sanchez* (l. II. disp. 11. n. 12.) ama nézetét, hogy a házasság érvényes, ha a meghatalmazott a megbízó megőrülése után jelenti ki a beleegyezést, már a kódex előtt is általában visszautasították.

hiányzó beleegyezést pótolja, a házassági beleegyezést semmiféle hatalom sem pótolhatja. A meghatalmazás visszavonható belsőleg vagy kifejezetten. De in foro externo csak bebizonyított visszavonás vehető figyelembe.[18]

d) A meghatalmazó maga jelölje ki a meghatalmazottat; másnak a kijelölésre megbízást nem adhat. (CP. 1948. máj. 31. ad III. AAS. XL. 302.)

e) Végül a meghatalmazottnak személyesen kell tisztében eljárnia; a vett megbizatást nem ruházhatja másra még akkor sem, ha a megbízó (helytelenül és érvénytelenül) subdelegandi facultast adott volna.[19] (1089. § 4.)

A meghatalmazott által való házasságkötés *megengedettségéhez* az elsorolt érvényességi kellékeken felül még az szükséges: *a)* hogy amennyiben az ilyen házasságkötési módot még külön egyházmegyei statutumok szabályozzák, azok betartassanak (1089. § 1.); *b)* hogy megfelelő ok sürgesse ezt a módját a házasságkötésnek; *c)* hogy a megbízás hitelességéről semmi kétség ne legyen; *d)* ha van elég idő, szereztessék meg az Ordinárius engedélye.[20] (1091.).

A meghatalmazott által kötött házasság azonnal létrejön, mihelyt a belegyezés kijelentése megtörtént s nem szükséges, hogy a megbízó által jóváhagyassék vagy új beleegyezés-nyilvánítással megerősíttessék.[21]

5. *Az egyesült keletiek házasságjoga* a 82. kánon 2. §-ban buzdítja a meghatalmazott útján házasságot kötött feleket, hogy amikor egymással találkoznak, a 91. kánonban megállapított áldást — ami a házasság érvényét ugyan nem érinti — igényeljék. (L. Coussa i. m. 179.)

[18] *Gasparri* nr. 973. (874.)

[19] Azelőtt a subdelegatio lehetséges volt.

[20] Meghatalmazott által köttetett *Napoleon* házassága Mária Lujzával Bécsben 1810. március 11-én.

[21] Az a régebben egyesek által vallott vélemény, hogy a meghatalmazott által kötött házasság mint szerződés érvényes, de nem szentség, téves, mert a szerződés és szentség nem választható szét. (Vö. *Gasparri*[3] 969.)

6. Az *állami jogok* általában nem engedik meg a meghatalmazott által való házasságkötést.

A *magyar* ht. szerint is (39. §) a beleegyezés kijelentésének az együttesen jelenlévő házasulók által személyesen kellett történnie, meghatalmazott kizárásával. Ezen kellék hiánya a házasságkötés semmiségét vonta maga után.

Az első világháborúban megengedtetett, hogy a háborúban fogságba esett magyar állampolgárok (férfiak és nők,[22]) meghatalmazott útján kössenek Magyarországon házasságot a polgári tisztviselő előtt, de a meghatalmazásban mindig meg kellett nevezve lennie mind a meghatalmazottnak, mind pedig annak a személynek, akivel a házasság megkötendő. A meghatalmazás csak akkor volt ruházható másra, ha a meghatalmazott erre a meghatalmazásban fel volt jogosítva. Meghatalmazott bárki lehetett, aki házasságkötésnél tanúként alkalmazható. A meghatalmazás megszűnt, ha a házasság megkötése előtt a meghatalmazó meghalt vagy a meghatalmazást visszavonta. A házasságkötés e módját minden egyes esetben az igazságügyminiszter engedte meg.[23]

A második világháborúban is a 2400—1942. M. E. rendelet lehetővé tette a távházasságot. Eszerint hadműveleti területen vagy az ország határain túl eső helyen tartózkodók parancsnokuk előtt jegyzőkönyvbe vétették házasságkötésre irányuló akaratkijelentésüket, a jegyzőkönyvet hivatalos úton hazaküldték, ahol a nő anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenthette, hogy a jegyzőkönyvben megnevezettel házasságot köt. E rendelet a vegyesvallású házasok gyermekeinek vallásáról nem szólt. Pótolta ezt az 5830—1943. M. E. rendelet, mely szerint leszerelés után 3 hónapra a felek gyermekeik vallására nézve megegyezést köthettek az 1894 : XXXII. tc. alakszerűségei mellett.

Az új magyar családjogi törvény: 1952 : IV. tv. 2. §-a a házasságkötéshez feltétlenül szükséges kelléknek mondja ki a házasulandók együttes személyes jelenlétét, amivel elejti a távházasság intézményét és a meghatalmazott útján való házasságkötést is.

[22] Hadifoglyok, tuszok és internáltak.

[23] 3984/1916. M. E. rendelet. 60.300/1916. I. M. r. — Ezeknek kiegészítéseképpen a 925/1917. M. E. r. kimondja, hogy az igazságügyminiszter a háború ideje alatt katonai szolgálatot teljesítő oly egyéneknek is megengedheti a meghatalmazott útján történő házasságkötést, akik hadműveleti vagy ahhoz közel eső területen egészségügyi intézetben ápolás alatt állnak.

50. § Feltétel (Conditio)[1]

Az egyházjog a feltételes házasságkötés megengedésével bizonyos biztosítékot akar teremteni a család megtévesztés és a tulajdonságban való tévedések ellen. Az állami jogoknak erre nincs szükségük, mert megengedik a házasság felbontását. (L. *Kienitz,* 280.) Figyelemreméltó körülmény azonban, hogy az egyesült keletiek újonnan kodifikált házasságjoga a 83. kánonban a feltételes házasságkötést kizárja.

1. A házassági beleegyezés mint minden szerződésnél, a házasságinál is feltételhez köthető, és hogy ezt a kódex sem tiltja, következik az 1092. kánonból, mely a különféle feltételek hatását szabályozza.

A kódex azonban nem szabályozza a feltételes házasságkötés *módját.* Az új egyházi törvénykönyv előtt fontos okot és püspöki engedélyt tartottak szükségesnek.[2] Mivel a feltételes házasságkötés elüt a Rituale házasságkötési módjától, azonkívül bonyodalmak származhatnak belőle, azért most is kívánatosnak látszik, hogy súlyos ok forogjon fenn és az Ordinárius engedélye kikéressék, a feltétel kifejeztessék, és vagy a házasság megkötésekor, vagy ha már előbb állapodtak meg benne a felek, a házasságkötéskor közöltessék a plébánossal és tanúkkal. Mindamellett a legalább virtualiter észben tartott, vissza nem vont titkos és egyoldalú feltételnek is ugyanazon joghatálya van, mint a kifejezettnek, a belső fórumban

[1] *Wernz* IV. 290—306.; *Gasparri* 980—1026.; *Aichner* 169. §; *Sägmüller* 134. §; *Leitner* Lb.[3] 23. §; *Linneborn* 41. §; *Freisen* 25. §; *Wernz—Vidal* nr. 510—521.; *De Smet* nr. 151—156.; *Cappello* 625—647.; *Meszlényi* nr. 137—184.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 379—381.;, *Knecht* 44. § IV.; *Triebs* 63. §; *Schönsteiner* IX. 28—40. §; *Ferraboschi,* H Matrimonio sotto condizione, Padova, 1937.; *S. Fraghi,* De conditionibus matrimonio apositis, Romae, 1941,; *L, Bender* Conditio apposita et matrimonii nullitas, Ephem. Iur. Can. 1945. 53—69. H. Flatten: Absoluter Eheconsens trotz beidingtem Heiratsentschluss? Österr. Archiv. für Kirchenrecht. 1953. Ehenichtigkeit bei Vorbehalt gegen die Unauflösigkeit der Ehe oder gegen den Kindersegen. Ugyanott 1955. Das Verhältnis von Vorbehalt und Bedingung. 1956.

[2] Pl. a Rauscher-féle osztrák Instructio (55. §), mely a ki nem fejezett feltételt úgy tekinti, mintha ki sem köttetett volna.

mindig, a külső fórumban akkor, ha bebizonyítható (ami azonban nem csekély nehézségekkel jár).[3]

Triebs-nek (63. § nr. 3.) az az állítása, hogy a feltétel mindig és természeténél fogva kétoldalú, téves, mert lehetséges, hogy az egyik fél a másik tudta nélkül vagy akarata ellenére feltételhez kötötten adja beleegyezését és az ilyen feltételnek ugyanolyan hatása van, mint a kétoldalúnak. *(Cappello* 626., *Schönsteiner* IX. 29. §.)

Akkor adja valaki beleegyezését feltételesen, ha tisztában van magával a feltétellel, ha — mint mondottuk — legalább virtualiter eszében tartja és beleegyezését kifejezetten a feltétel megvalósulásától teszi függővé; tehát a feltételnek bensőleg kell összefüggnie a beleegyezéssel. *(Linneborn* 41. § II.)

2. F e l t é t e l alatt értünk a beleegyezéshez kapcsolt minden olyan körülményt, melytől annak érvényessége függővé tétetett.

Lehet a feltétel *a) múlt, jelen vagy jövőre szóló* (conditio de praeterito, praesenti, vel futuro), aszerint, amint a beleegyezés valamely múlt, jelen vagy jövőbeli körülménytől tétetik függővé. Szorosan véve csak a jövőre vonatkozó, nem bizonyosan bekövetkező feltétel igazi feltétel, a múltra és jelenre vonatkozó és jövőbeli szükségképpen bekövetkező csak tágabb értelemben, mert ezek nem teszik függővé a házasság létrejöttét, hanem csak egyelőre ismeretlenné.[4]

[3] A S. C. C. 1666. jan. 23., 1708. nov. 7., 1720. febr. 24., 1735. febr. 12., ápr 23-i ítéletei érvényesnek mondták ki a tárgyalt házasságokat, mert a feltétel kikötése nem bizonyult be. Újabb ítéletek is mutatják, milyen nehéz az egyoldalúan kikötött feltétel bizonyítása: S. C. C. 1893. jan. 28. (ASS. XXV. 612. kk.), 1893. szept. 9. (ASS. XXVI. 335. kk.), 1901. jún. 22. (ASS. XXXV. 674.), Rota 1913. jan. 2. (AAS. V. 44. kk.)

[4] Az a feltétel, mellyel az egyik házasuló a maga beleegyezését a másiknak valaminek a megadására vagy teljesítésére vonatkozó ígéretétől teszi függővé (amely ígéretnek teljesítése egyedül az illető szabad akaratától függ), jelenre szóló feltétel. Pl. ilyen volna ez: hozzád megyek, ha megígéred, hogy a kat. vallás gyakorlásában nem zavarsz. Itt a feltétel az ígéret. Ha az a másik fél részéről csakugyan őszintén és komolyan megvan, a házasság létrejön. Ha később az őszintén vállalt kötelezettséget nem teljesítené, az a házasság érvényességén nem változtatna. Ha ellenben az ígéret nem volt őszinte, nem valósul a fel-

b) Lehetséges és lehetetlen. Lehetséges (conditio possibilis), az, mely a dolgok természetes folyása szerint szükségképpen bekövetkezik, vagy amely bekövetkezhetik; lehetetlen (conditio impossibilis), mely fizikailag vagy erkölcsileg nem következhetik be. A lehetséges — mint mondottuk — vagy olyan körülmény, amely szükségszerűen áll be, vagy amely esetleges. Ez utóbbi ismét vagy a szabad akarattól függ (c. potestativa v. arbitraria), pl: ha megnősülsz, vagy valamely jövőbeli bizonytalan eseménytől (c. casualis, pl: ha szép időnk lesz), vagy mindkettőtől (c. mixta).

c) Erkölcsös (conditio honesta) vagy *erkölcstelen* (c. inhonesta, turpis), aszerint, amint az erkölcsi törvényekkel megegyezik vagy nem.

d) A házasság lényegével ellenkező vagy nem ellenkező (conditio contra substantiam matrimonii.) Ellenkeznek a házasság lényegével azok, melyek a házasság javai ellen vannak. (A bonum prolis ellen volna: contraho tecum, si generationem prolis evites; a bonum fidei ellen: contraho tecum, si pro quaestu adulterandum te tradas; a bonum sacramenti ellen: donec invenero aliam honore vel facultatibus digniorem.)[5]

e) Felfüggesztő (c. suspensiva) és *feloldó* feltétel (conditio resolutiva.) A felfüggesztő olyan jövőbeli bizonytalan esemény, amelynek teljesültéig a házasság létrejövetele függőben marad. Feloldó, mely a házasság létrejöttét nem kívánja felfüggeszteni, hanem azt célozza, hogy az érvényesen létrejött házasság a jövőbeli bizonytalan esemény teljesülésével felbomoljék. (Elveszlek, míg házasságtörést nem követsz el.) A feloldó feltétel eoipso egyúttal a házasság lényegével is ellenkező feltétel.

Az olyan feltételeket, melyeket maga a jog állít fel bizonyos ügylet érvényességéhez, vagy megengedettségéhez, a *jog feltételeinek* mondjuk.

3. A *római jognak* a feltételes házasságkötésről nincs kifejezett intézkedése. A *kánonjogban* az első világos említés róla III. Orbánnal történik[6] (1185—1187), aki azt mondja, hogy a kánoni intézkedések a

---

tétel s ezért nem jön létre a házasság. Természetesen bebizonyítva kell lennie annak, hogy az ígéret csakugyan színlelt volt. (Érdemesen és tanulságosan tárgyal egy ilyen esetet a Rota, Parisien, 1921. aug. 11. AAS. XIV. 512—523.)

[5] c. 7. X 4, 5.

[6] c. 5. X 4, 5.

feltételt a házasságkötésnél[7] nem rosszallják, amiből következik, hogy már előbb is ismeretes volt a feltételes házasságkötés. IX. Gergely a feltétel felosztását és hatását pontosan megállapítja[8] és az elméletet tovább fejlesztette.

4. A különböző feltételekre és azoknak hatályára vonatkozólag a kódex a következő szabályokat állítja fel:

a) Kikötött és vissza nem vont feltétel, ha az valamely jövőbeli szükségszerű esemény, vagy lehetetlen vagy erkölcstelen, de nem a házasság lényege ellen való,[9] — *úgy tekintendő, mintha ki sem köttetett volna* (1092. n. l.), azaz a házasság rögtön érvényes. Az ilyen feltétel nem függeszti fel annak érvényét, non vitiat, sed vitiatur, mintahogy a jogtudomány magát kifejezni szokta.

A törvénynek az az intézkedése, hogy az említett feltételek úgy tekintendők, mintha ki sem köttettek volna, azon a vélelmen alapul, hogy a felek komolyan kötöttek házasságot és a mondott feltételt csak tréfából kötötték ki.[10] De e vélelem nem ellenbizonyítást kizáró vélelem, hanem egyszerű iuris praesumptio, mely megdől, ha bebizonyul, hogy a felek komolyan kötötték ki az említett feltételek valamelyikét; vagyis ilyenkor a feltétel visszanyeri eredeti hatását: a szükségszerűen beálló feltétel semmi hatással sincs (hacsak nem kezdő határidőként kötötték ki), a jövőbeli lehetetlen feltétel érvénytelenné tenné a házasságot, a jövőbeli erkölcstelen feltétel pedig felfüggesztené a feltétel teljesüléséig, anélkül, mégis, hogy azt bevárni kellene.[11] Ha azonban a jövőbeli erkölcstelen feltétel bűnre kötelezne, érvénytelen a házasság, mert bűnre kötelezni senkit sem lehet.

Triebs (63. § nr. 11.) azt tartja, hogy a mondott feltételeket nem

[7] És nem pusztán az eljegyzésnél, amint némelyek III. Orbán szavait értelmezik (pl. *Scherer* II. 186. l. 99. j.).

[8] c. 7. X 4, 5.

[9] Pl. elveszlek, ha holnap a nap felkel, ha lehozod a csillagot az égről, ha lopni fogsz.

[10] Áll a vélelem *Wernz* (nr. 300.) szerint akkor is, ha a feltétel lehetetlenségét, erkölcstelenségét s az 1092. kánon szabályait nem ismerték.

[11] *Wernz—Vidal* nr. 517.; *De Smet* 153. k.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 381.

a jog védelme, hanem költése (fictio iuris) alapján kell ki nem kötöttnek tekinteni, azért nincs megengedve az ellenkező bizonyítása. Alig állhat meg e nézet.

b) Jövőbeli olyan feltétel, mely a házasság lényege ellen van, érvénytelenné teszi azt.[12] (1092. n. 2.) Ilyen feltétel volna az, mely kizárja a testi egyesülés jogát (si ius in corpus ad actum coniugalem non tradimus; dummodo debitum non petas), vagy a gyermek java ellen[13] (si generationem prolis evites, si natam interficias, abortum procures),[14] a hűség (egység) ellen (si pro quaestu te adulterandam tradas), vagy a felbonthatatlanság ellen van (donec ditiorem te invenero, donec fidem servaveris, adulterium non commiseris.)[15] Ilyen feltétel lerontja a beleegyezést. A beleegyezésnek ugyanis a házasság lényegére kell irányulnia; de a házasság lényege ellen való feltétel esetén nem irányul a lényegre, tehát magára a házasságra sem, mert a házasság lényege nélkül nem lehetséges. Azért ilyen feltétel esetén a természetjog alapján nem jöhet létre házasság.[16]

[12] Conditio, quae vitiat.

[13] Éspedig fizikai java, élete ellen. Azok véleményét, akik a gyermek lelki java ellen irányuló feltételt is a házasság lényege ellen valónak mondják, a legtöbben elvetik. (Vö. *Wernz* IV. 302.[40])

[14] Ez a föltétel: si abortum procures, si natas interficias némelyek szerint nem irányul a házasság lényege ellen, mert az abortus és a gyermekgyilkosság nem zárja ki a testhez való jogot in ordine ad generandam prolem, hanem csak követi a generációt. (*Fraghi*, o. c. 75.)

[15] Ilyen minden feloldó feltétel.

[16] Ha azonban a ius in corpus, a gyermek és hűség java ellen irányulni látszó feltétel nem az igazi házasságba való beleegyezést, illetve a házassági jogot és kötelességet kizáró feltétel, hanem inkább a házasságból származó kötelezettségek be nem töltésének szándéka, akkor érvényes a házasság. Pl. ez a kikötés: egybekelünk, ha egyelőre, amíg sorsom jobbra nem fordul, a gyermek-foganástól őrizkedel, vagy: egybekelünk, ha egy vagy két gyermek után a gyermekáldást megakadályozzuk, lehet feltétel és akkor nincs házasság. És lehet a vállalt házassági kötelességek megsértésének szándéka, és akkor nem érvényteleníti a házasságot. Általában talán azt lehetne mondani, hogy absolut, örökre szóló ilyen feltétel vagy kizárás (contra bonum prolis et fidei) esetén kötelességet kizáró szándékot kell vélelmezni. A vélelem ellenkezője azonban bizonyítható. — A felbonthatatlanságot illetőleg azonban efféle megkülönböztetést nem lehet tenni. L. e. munka 47. §-át.)

Ha a házasság lényege ellen való feltételt az egyik fél köti ki, a másik azonban ellentmond és a házasság mégis létrejön, az a vélelem, hogy amaz elejtette a feltételt és a házasság érvényes, mígcsak az ellenkező be nem bizonyult. — Ha a mondott feltételt az egyik kiköti s a másik hallgat, némelyek szerint az előbbi esetre felállított szabályok állanak; mások szerint a házasság érvénytelen, mert az egyik fél (a feltételt kikötő) részéről hiányzik a beleegyezés, (*Gasparri* E. n. 895.; *Cappello* 634.), vagy mert a hallgató fél „qui tacet consentire videtur" elv alapján beleegyezőnek tekintendő. (Schönsteiner IX. § 29.)

Hogy érvénytelen-e a házasság akkor is, mikor *a házasság lényege ellen való jövőbeli feltétel erkölcsös*, (pl. elveszlek, ha örökös tisztaságban fogunk élni,) régóta vitás kérdés. Többen[17] azt vallják, hogy az *örökös tisztaságnak*[18] *feltételével*[19] *kötött házasság* (az ún. József-házasság a B. sz. Szűz és sz. József házasságáról elnevezve) *érvényes*, mert a felek nem a testükhöz való jogot, hanem csak a jognak használatát zárták ki. Mások[20] ellenben *érvénytelennek* mondják az ilyen házasságot, mivel a házasságra vonatkozólag a ius in corpus és usus iuris közt a megkülönböztetés nem lehetséges, hiszen itt a ius in corpus tulajdonképpen az ususban áll, más tulajdonjog a más testével szemben nem szerezhető. Ha tehát ki van zárva az usus, ki van zárva a ius maga is. — De a szándékot és fogadalmat ezen vélemény hívei sem azonosítják a feltétellel. Az örökös tisztaságnak a házassági szerződésben kifejezett feltétele semmis, de nem az ilyen szándékkal, vagy fogadalommal kötött.

[17] *Lehmkuhl*, Theol, mor.[12] II. nr. 882., *Sägmüller* II. 146., 1., *Wernz—Vidal* nr. 521., *Schäfer* 243. l., *Gasparri* E. n. 903.

[18] Ha *ideiglenes* tisztaságnak, pl. néhány hónapra szóló megtartóztatásnak feltételével köttetett a házasság, kétség sem fér az érvényességhez, mert a jog egy bizonyos időre mindenesetre elválasztható annak gyakorlásától.

[19] Ha nem *feltételről* van szó, hanem csak *szándéka* egyik vagy mindkét félnek a házassági együttéléstől való tartózkodás, vagy már előzőleg *fogadalmat* tett erre nézve, vagy *meghagyásként* köti ki, avagy — mint az előző jegyzetben mondtuk — ideiglenes tisztaság fogadalmával jön létre a házasság, mindennek semmi befolyása sincs a házasságra, ha ezek mellett igazi és feltétlen a consensus. (*XIV. Bened.* De syn. dioec. l. XIII. c. 22. n. 11.)

[20] *Sanchez* V. disp. 10.; *Kreutzwald* a KL.-ban, VI. 1878. k.; *Scherer* II. 188. l. 102. j.; *Schnitzer* 317. l.; *Wernz* IV. 302.;[11] *Leitner* Lb.[3] 94. l. k.; *Cappello* nr. 636.; *Chelodi* nr. 152.; *Linneborn* § 41. IV.; *Knecht* p. 591.; *Triebs* 63. §; *Schönsteiner* IX. § 40, *Fraghi* 79.

A kódex azt a véleményt látszik megerősíteni, mely szerint az örökös tisztaság *feltételével* kötött házasság érvénytelen,[21] mert az 1092. nr. 2. minden megkülönböztetés nélkül mondja ki, hogy jövőbeli olyan feltétel (akár erkölcstelen, akár erkölcsös,) mely a házasság lényege ellen van, érvénytelenné teszi a házasságot.

A B. sz. Szűz és szt. József házassága valóságos házasság volt,[22] érvényessége nem függ a tárgyalt kérdés megoldásától; kimagyarázható ugyanis feltétel nélkül is; nem szerződésbe foglalt feltétel alatt keltek egybe, hanem fogadalommal, melyet a feltétlenül kifejezett beleegyezés adásakor tettek, vagy csak a sz. Szűz maga tette, vagy nem fejezte ki, hanem csak elméjében formálta meg, kinyilatkoztatásból tudva, hogy sz. József sohasem fog házassági jogával élni kívánni.

A házasság lényege ellen irányuló feltétel jelentkezhetik úgy, hogy magának a házasságnak megkötésekor fejezték ki, amennyiben a beleegyezést kifejező szavak kifejezetten tartalmazták a feltételt is; vagy úgy, hogy a megelőző tárgyalások alkalmával egyeztek meg a felek a feltételben, de annak befolyása a házasság kötésre bebizonyítható; vagy végül úgy, hogy az egyik vagy másik fél elméjében állította fel a feltételt, anélkül, hogy a másik tudott volna róla. Akárhogyan jelentkezik a házasság lényege ellen való feltétel, ha komolyan akart, a házasság a belső fórumban érvénytelen; a külső fórumban természetesen csak akkor, ha a kikötött feltétel jogi bizonyossággal megállapítható.[23] Így tehát megtörténhetik, hogy a külső fórumban érvényes a házasság, a belsőben érvénytelen. Az ilyen összeütközés elhárítására a gyóntatónak azon kell lennie, hogy a hiányzó beleegyezés pótoltassék.

c) Jövőre szóló megengedett (vagyis felfüggesztő) feltétel a házasság érvényességét felfüggeszti. (1092. n. 3.). Ilyen feltétel mellett a beleegyezés nem teljes, hanem feltételes; a tel-

[21] Jóllehet a *szándékra* nézve ez nem áll (és azért a megtartóztatás szándékával vagy fogadalmával kötött házasság érvényes volna), de mert a gyakorlatban nehéz ilyen feltétel és szándék közt különbséget tenni, azért a *József-házasság* megakadályozandó.

[22] *Sz. Ágoston* nyomán majd minden theológus ezt vallja. (L. felsorolásukat *Sägmüllernél* II. 147. l. 1. j.

[23] Ilyen perben ítélkezett a S. C. C. (Burdigalen.) 1893. jan. 28. — A Rota 1916. máj. 10-én (Parisien. AAS. IX. 32. kk.) bebizonyítottnak találta, hogy coniuges putidam theoriam Malthusianam aperte profitebantur. — Ha mindkét fél tett ilyen feltételt, egyiknek sincs perlési joga; ha csak az egyik fél állította fel a feltételt, annak nincs. Ám ez már perjogi kérdés.

jes házasságot tehát egyelőre nem hozhatja létre. De amit létrehoz, az több mégis a házassági ígéretnél[24] (sponsalia de futuro), az valóságos házasságkötés, csak még nem kész, nem teljes.[25] Éppen azért, ha a feltétel teljesül, a házasság rögtön érvényes, és szentséggé válik anélkül, hogy új beleegyezés kijelentése volna szükséges,[26] feltéve, hogy az annak idején feltételesen adott beleegyezést időközben nem vonták vissza. Ha csak az egyik fél állított fel ilyen feltételt a másik tudta nélkül, vétkezik, de a feltételnek jogi következménye ilyenkor is beáll, vagyis a házasság érvényessége felfüggesztődik. Hogy megengedett legyen, a § elején mondottak szerint kellene kikötni a feltételt.

Amíg a feltétel *függőben van,* a felek nem élhetnek együtt, s tartoznak a feltétel teljesülését bevárni, s azalatt más házasságkötéstől tartózkodni. Ha mégis más házasságot kötnek, érvényes az, mert az első feltételes házasságkötéssel a házasságot nem hozták létre teljesen és a feltételes beleegyezés visszavonható.

Ha a második házasság is feltételes, az volna érvényes, melynek feltétele előbb teljesülne. Ha mindkét feltétel egyszerre teljesülne, mindkét házasság érvénytelen volna. (Így *Sanchez, Fraghi* 53.)

Ha a feltétel *nem teljesül,* az eddig függőben volt beleegyezés megszűnik és házasság nem jön létre.

Amíg a feltétel *függőben van,* akármelyik fél *visszavonhatja* feltételesen adott beleegyezését és ha ilyen esetben

[24] Több kódex előtti teológus (köztük *sz. Tamás* és *sz. Bonaventura* is) és kanonista véleménye szerint csak házassági ígéret jönne létre.

[25] Ez volt a kódex előtt a többség véleménye és V. sz. Pius meg VIII. Kelemen gyakorlatilag ezt erősítette meg. A kódex óta e nézet kétségtelen (L. *Gasparri* nr. 993. (917.); *Leitner* Lb.[3] 92. i.; *Cappello* nr. 638.; *Linneborn* 41. § II.)

[26] Azok szerint, akik a jövőbeli megengedett feltétellel kötött házasságban nem láttak egyebet, mint házassági ígéretet, a feltétel teljesültével új beleegyezés lett volna szükséges. Így *sz. Tamás* is (III. Suppl. qu. 47. a. 5.)

utóbb a feltétel teljesül, nem lesz érvényessé a házasság.[27] Ugyanez áll akkor is, ha a feltétel teljesülése előtt az egyik fél őrültté lesz.

A felek a feltételtől annak teljesítése előtt bármikor *visszaléphetnek*, s a házasság rögtön beáll, mert a feltételesen adott beleegyezés feltétlenné válik s új kijelentés nélkül létrehozza a házasságot. De — ha kétoldalú a feltétel — a visszalépés érvényességéhez szükséges, hogy mindakét fél visszalépjen a feltételtől; ha csak az egyik fél lépne vissza, a másik beleegyezése feltételes maradván, a házasság nem lehetne teljessé. Ha nyilvánosan köttetett a feltételes házasság, csak az szükséges, hogy a plébánost a visszalépésről értesítsék. Ha titokban kötötték ki a feltételt, még csak a plébános értesítése sem szükséges.

Ha a felek a feltétel függőben léte alatt *testileg egyesülnek*, ez esetleg a feltételtől való visszalépés mellett szóló vélelmet alapít,[28] de nem ellenbizonyítást kizáró jogvélelmet, mint azelőtt,[29] még csak egyszerű jogvélelmet sem, hanem csak praesumptio hominis-t.

A *feloldó* feltételt (conditio resolutiva) a kódex külön nem teszi szóvá, mert ez nem „licita conditio de futuro", hanem „contra substantiam matrimonii" s mint ilyen a *b)* pont alá tartozik.

d) Ha a feltétel a múltra vagy jelenre vonatkozik, a házasság azonnal érvényes vagy nem, aszerint amint a feltétel lé-

[27] De megengedett módon csak együttesen vonhatják vissza a felek beleegyezésüket s a plébános, ha tudott a feltételről, értesítendő, hogy későbbi házasságkötésüknél nehézségek ne merüljenek fel. Az egyik fél nem vonhatja vissza beleegyezését egyoldalúlag, mert a feltételes házasságkötésben benne van a feltétel teljesítésének bevárására vonatkozó kötelezettség-vállalás.

[28] Ha a nő tisztes, akiről fel kell tételezni, hogy házasságon kívül nem adná oda magát nemi egyesülésre. Egyébként azonban copula ex se non est signum consensus, sed potius libidinis. (*Wernz* IV. 98. III.)

[29] Azelőtt éspedig az általánosabb vélemény szerint a XIII. Leo-féle „Consensus" decretum *után* is, a feltételt be nem váró feltételes házasságra lépett felek testi egyesülését a jog ellenbizonyítást nem tűrő vélelemmel (praesumptio iuris et de iure) vélelmezte a feltételtől való visszalépésnek. (Vö. 7. § 7. pont.)

tezik vagy nem. (1092. n. 4.) A kódex nem tesz különbséget a múlt és jelenre vonatkozó *lehetetlen, erkölcstelen, a házasság lényege ellen irányuló és lehetséges meg erkölcsös feltételek közt*, ezért valamennyire nézve ugyanazon szabály áll.

Ha tehát a feltétel *lehetetlen* és komolyan kötötték ki (elveszlek, ha hozományod aranyhegy), a házasság semmis, mert a feltétel nem létezik, és sohasem is létezhet.[30] Ha a feltétel *erkölcstelen* vagy a házasság lényege ellen irányuló (ha testvéredet megölted, ha terméketlenítő szert vettél be), a házasság érvényes vagy nem, aszerint amint a feltétel létezik vagy nem.[31] (Az ilyen múlt vagy jelenbeli feltétel nem jelent elkövetendő erkölcstelen vagy a házasság lényege ellen való kötelezettséget, mint a jövőbeli, hanem bizonyos bevégzett cselekvést tételez fel, mely mellett az adott beleegyezés a házasság lényegéből semmit sem zár ki, azért teljesen indokolt a kódex megkülönböztetése a jövőbeli erkölcstelen és a házasság lényege ellen való feltételek és a múltra vagy jelenre vonatkozó ilyen feltételek között.) Ha a múltra vagy jelenre vonatkozó feltétel *erkölcsös és lehetséges*, ugyanaz áll: a házasság kezdettől fogva érvényes vagy nem, aszerint, hogy a feltétel létezik-e vagy sem. Egyik esetben sincs függőben a házasság érvénye, csak ismeretlen még. A felek tartoznak mindaddig a házassági együttéléstől tartózkodni, míg a feltétel létezéséről vagy nem létezéséről bizonyosságot nem szereztek.

A vegyes vallás akadálya alól való felmentéshez szükséges kauciók a *jog feltétele*. Ezek nélkül a felmentés nem volna érvényes. A kat. fél azonban rendszerint nem ezen ígéretek feltétele alatt adja beleegyezését, azért a házasság, bár esetleg a vegyes vallás tiltó akadálya alól való érvénytelen felmentéssel, de a lényeges forma betartásával köttetett, érvényes akkor is, ha az akat. fél ígérete színlelt volt. — Ha a kat. fél a kauciókat mint feltételt kötötte ki, melyek nélkül házasságra nem lépett volna, potestatív feltétellel éspedig jelenre

[30] Jövőbeli lehetetlen feltétel, mint *a)* pont alatt láttuk, úgy tekintendő, mintha ki sem köttetett volna. Eddig múlt és jelenre vonatkozó lehetetlen feltételről is általánosabban ezt tanították (pl. *Wernz* IV. 300.; *Gasparri*[3] nr. 1020.) Tagadta többek közt *Scherer* II. 188. l. 103. j.

[31] Eddig a múltra és jelenre vonatkozó erkölcstelen feltételt éppúgy nem létezőnek tekintették többen, mint a jövőbeli ilyen feltételt. (L. ezeket *Wernznél* IV. 300.[31]) A házasság lényege ellen való múlt vagy jelenre vonatkozó feltételt pedig éppúgy érvénytelenítőnek tekintették némelyek, mint az ilyen jövőbeli feltételt. (Vö. *Wernz* IV. 302.[39])

szólóval állunk szemben; a körülmény, melytől a beleegyezés függ, *maga az ígéret;* ha az ígéret és a vele járó kötelezettség vállalásának szándéka abban a pillanatban őszinte, a házasság azonnal érvényes, még ha később nem is tartatnék meg, vagy kezdettől fogva hiányzanék a megtartás szándéka. — Ha a kat. fél az *ígéret megtartását* tette meg feltételül (hozzád megyek, ha hitem gyakorlásában sohasem fogsz zavarni), ez jövőbeli feloldó vagy felfüggesztő feltétel. Ha feloldó, a házasság lényege ellen van, tehát érvénytelenné tenné a házasságot. Ha felfüggesztő, a házasságot az akat. fél haláláig felfüggesztené, azért mint ilyen is érvénytelenné tenné azt. (L. 253. old.)

5. A feltétellel kapcsolatban szoktak megemlékezni a *meghagyásról* (modus), *okról* (causa), *rámutatásról* (demonstratio) és a *határidőről.*[32]

A *meghagyás* (modus) fogalmáról volt már szó a házassági ígéretnél (8. § 4. p.). Nem függeszti fel a beleegyezést, hanem a rögtön érvényes házassághoz kötelezettségként a másik fél által teljesítendő szolgáltatást csatol. (Elveszlek, hogy öregségemben ápolj.) *Erkölcsös és lehetséges meghagyás* teljesítendő és bírói úton is érvényesíthető. *Erkölcstelen, lehetetlen, a házasság lényege ellen való meghagyás* sem érvényteleníti a házasságot (hacsak nem burkolt feltétel), de nem teljesítendő s úgy tekintendő, mintha nem is léteznék.

Az *ok* azt a körülményt fejezi ki, mely valakit a házasságra indított. (Elveszlek, mert gazdag vagy.)[33] Akármi legyen az ok, nem érvényteleníti a házasságot, mert bár az indít a házasságkötésre, a beleegyezés nem attól függően adatik (hacsak feltétellé nem válik).

A *rámutatás* (demonstratio) valamely tulajdonságnak, körülménynek a kiemelése, melyet a házasságkötésnél a házasuló feltételez. (Elveszlek téged, ki a gróf leánya vagy.) Ugyanaz áll róla, mint az okról.

A *határidő* lehet kezdő határidő és akkor felfüggesztő feltétel erejével bír (ilyent kitűzni nem volna lehetetlen[34]), és véghatáridő (bizonyos időpont, ameddig a házasság tart,) és ez felbontó feltétel erejével bírna (ilyent kitűzni nem lehet, mert a házasság lényegével ellenkezik.)

[32] *Gasparri* 978. (879.); *Wernz* IV. 304. Scholion II.; *Leitner* Lb.[2] 96. l.; *Schönsteiner* IX. 38. §.

[33] A feltétel kötőszava *ha*, a meghagyásé *hogy*, az oké *mert*.

[34] Vannak, akik szerint kezdő határidő ki nem kötöttnek tekintendő. *Schönsteiner* szerint (IX. 38.) érvénytelenné teszi a házasságot, mert a jog a felfüggesztő feltétel erejét elismeri, de nem a kezdő határidőét.

6. Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 83. kánonban a feltételes házasságkötést kizárja. Coussa szerint azért, mert a régi egyesült és szakadár jogban is így volt. (i. m. 179.)

7. Az *állami jogok* nem engedik meg a feltételesen kötendő házasságot.

A *magyar jog* szerint sem lehetett a házassági beleegyezést feltételhez vagy időhöz kötni. (Ht. 39. §.)

Új magyar családjogi törvényünk ugyanígy.

VII. FEJEZET

A HÁZASSÁG ALAKJA

51. § A házasságkötés lényeges alakjának története[1]

A megelőző Fejezetben láttuk a belső beleegyezésnek kellékeit s kifelé való kijelentésének szükségességét. E kijelentésnek azonban az egyház által közelebbről megállapított *alakszerűségek megtartásával* kell történnie. Az alábbiakban erről lesz szó.

1. A házasság érvényes megkötéséhez a természetjog alapján nem szükséges más, mint a kölcsönös belső beleegyezésnek olyatén kijelentése, hogy mindegyik fél a másik átadását és elfogadását kellőképpen tudomásul vehesse. Az egyház azonban a természetjog követelte eme formán túl is előírhat bizonyos alakszerűséget a beleegyezés kijelentéséhez. Éspedig vagy úgy, hogy a házasságkötés ilyenképpen előírt alaki kellékei csak a

[1] *Wernz* IV. 151—188.; *Gasparri* 1027—1217. (926—932.); *Sägmüller* 129. §; *Leitner* 37. a) § *Aichner* 192. §; *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig. Bpest, 1912; *Dr. Kérészy Zoltán*, A Ne temere decretum tekintettel a jogtörténeti előzményekre, Bpest, 1909; *Kováts Gyula*, A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, Budapest, 1883; *Nikolaus Hilling*, Die kanonische Form der Verlöbnisse u. d. Eheschliessung. (Quellensamml. f. d. gelt. Kirchenrecht 3.) 1915.; *Linneborn* 42. § 1.; *Freisen* (120. l. kk.); *Meszlényi* 185—218.; *Schönsteiner* X. 1—9. §; *Knecht* 46. §; *Triebs* 65., 66. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 383—390.; *Kurtscheid* I. 78, 328. kk.

házasságkötés ünnepélyesebbé tételét és bizonyíthatóságát célozzák és akkor *lényegtelen alakról* (forma accidentalis) beszélünk vagy pedig úgy, hogy az alaki kellékek a házasság érvényességéhez szükségesek és a házasságkötésnek ilyen alakját *lényegesnek (forma substantialis)* nevezzük.

2. Joggal ír elő az egyház, ha szükségesnek látja, *lényeges alakot* a házasságkötéshez, melynek be nem tartása a házasság érvénytelenségét okozza, mert a nyilvános hatalomnak megvan a jogosultsága a joghatósága alá tartozó szerződések alakszerűségeinek megállapítására.

Mikor az egyház e jogával él, nem változtatja meg a házasságnak szentségi materiáját és formáját. Azt nem is teheti. Az változatlan. Krisztus Urunk a házassági *szerződést* emelte szentséggé és pedig az *érvényes* szerződést. És hogy mikor érvényes, azt nem maga állapította meg, hanem az egyházra bízta, hogy megállapítsa, kik és hogyan léphetnek házassági szerződésre. Ha szerződésük érvényes, akkor áll be a szentség. Ha nem érvényes, szentség sincs. Ha ma más alakot ír elő, mint tegnap, akkor ma csak ezen új alak szerinti szerződés érvényes és csak ez szentség.

3. A *házasságkötés alakja a trienti zsinat előtt.*

A *rómaiaknál* régebben a confarreatio, coëmtio és usus voltak a szokásos házasságkötési módok. A császárság idején azonban ezek már mind gyakorlaton kívül voltak s a szabad, vagyis a puszta consensus mellett, lényeges forma nélkül megkötött házasságok voltak alkalmazásban. Vallásos és népies mennyegzői ünnepélyességek azonban nem hiányoztak.[2]

Az egyház egészen a trienti zsinatig szintén nem írt elő lényeges házasságkötési formát.[3] *Érvényesek* voltak a titokban kötött (klandesztin) házasságok. Házasságlétesítő cselekvény a consensus kijelentése volt, akárhogy történt. De a házasság *megengedettségéhez* kezdettől

[2] Vö. *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne temere decretumig, 19—32. l.

[3] A trienti zsinaton sokat vitatkoztak a zsinati atyák (*Pallavicini*, l XXII. c. IV.), hogy a zsinat előtt a klandesztin házasságok érvényesek voltak-e vagy sem. Ma kétségtelen, hogy érvényesek voltak. (*Wernz* IV. 153.; *Gasparri* nr. 1029—1031.)

fogva megkívánta az egyház, hogy „az ő tudtával és hivatali közreműködésével, tehát bizonyos egyházi nyilvánossággal és sz. miseáldozat, valamint papi „benedictio" kíséretében kössenek a keresztények házasságot, ami aztán beleilleszteteti a népszokások szerinti nászszertartásokba".[4] Legrégibb tanúk erre sz. Ignác,[5] Tertullián,[6] sz. Ambrus.[7] Ezekből és más tanúk jelentéseiből kétségtelen, hogy már az ősegyházban nyilvánosan kötötték a házasságot, a pap előtt, ki azt a sz. miseáldozattal és külön áldással is megszentelte.[8] Csak az kétséges még, hogy a consensust expresse jelentették-e ki vagy e kijelentés a népszokások szerinti jelképes cselekvények végzésével történt-e?[9] A népszokás szertartásaiból természetesen a pogány vallási cselekvények és a keresztény erkölcsöt sértő szokások elmaradtak.[10]

A kereszténységre tért *germán népeknek* szintén megengedte az egyház népszokásaik megtartását, melyek lényege a desponsatio, a mundium-jog megváltása (dotatio sponsae, a vőlegény által adott germánjogi dos), gyűrűadás, traditio. Ezeket követték az egyházi szertartások, a sz. mise és papi „benedictio nuptialis". A traditio-t alkalmasint már régi időben[11] megelőzte a consensustudakolás.[12] A traditio régebben a templom előtt történt, szóról szóra in facie ecclesiae, később ez is a templomban.[13] [14]

[4] *Hanuy*, i. m. 49. l.
[5] Ad Polyc. c. 5.
[6] De pudic. c. 4.; Ad uxorem l. II. c. 9.
[7] Ep. 19. ad Vigil. c. 7.
[8] *Hanuy* i. m. 49. l. k.
[9] *Hanuy* i. m. 51. l.
[10] A keleti egyház is követelte a pap előtt való házasságkötést, sőt Bölcs Leo 893-ban a pap benedictióját a házasság érvényességének feltételeként írta elő. (*Wernz* IV. 155.)
[11] Még régebben külön és privatim történt a házasságkötés és azt követte a benedictio.
[12] Rituálében először a X. században történik róla említés. (Rennesi Rituale II. Ordo-ja. Vö. *Hanuy* i. m. 56. l.)
[13] *Wernz* IV. 156.; *Hanuy* i. m. 53—57. — A germánjogi desponsatio nem a római eljegyzés volt, hanem a házasságkötésnek egyik lényeges eleme, ti. annak ügyleti része, a megalkuvásszerű megegyezés; a Trauung (traditio) pedig a házasságkötés kiviteli ügylete. (*Knecht* p. 606.)
[14] Azokat a különféle elméleteket, melyek a consensus helyett a desponsatióban, traditióban, a copulában vagy a papi benedictióban, illetve copulatióban keresik a házasságlétesítő cselekvényt, l. e munka 42. §-ában.

Hogy az egyháznak a házasságkötés nyilvánosságára vonatkozó előírása ellenére is gyakran fordultak elő *titkos* házasságkötések, mutatják a IX. század óta sűrűn előforduló tilalmak.[15] Az ilyen házasságok kárhoztatottak voltak és az ágyasság jogvélelme alatt álltak, de maga a nyilvánosság hiánya nem tette azokat érvénytelenné. Ugyanezt tanítja Gratian is.[16] III. Sándor büntetéssel igyekszik a klandesztin házasságokat megakadályozni. Ugyanezen célból III. Ince a IV. lateráni zsinaton a házasságok kihirdetését írta elő.[17]

De a hirdetés előírása sem biztosította eléggé a házasság nyilvánosságát és bizonyíthatóságát, mert gyakran mellőzték s anélkül kötöttek házasságot. A klandesztin házasságok pedig sok bajjal jártak, mert az akadályokat nem vették kellő figyelembe; mert ha a felek tagadták, nehezen voltak bebizonyíthatók; mert az érzékiség és leánycsábítás eszközévé lettek. Azért már a trienti zsinat előtt partikuláris zsinatok bizonyos alakszerűségét kezdték előírni a házasság megkötéséhez.[18] A trienti zsinat pedig a francia király kérésére hosszas tárgyalás után megalkotta a „Tamesti" caputot,[19] mely a házasság érvényességéhez írt elő bizonyos formát. A trienti jogot a S. C. C. által 1907. aug. 2-án kiadott „Ne temere" módosította, melyet csekély változtatásokkal tartalmaz az új egyházi törvénykönyv.

4. A *trienti jog.* A trienti zsinaton megállapított lényeges formának veleje ez: „Qui aliter, quam praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos s. synodus ad sic contrehendum omnino inhabiles reddit et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat."

A „Tametsi" caput a trienti zsinat rendeletéből egészen különleges módon volt *kihirdetendő.* A kihirdetési módot a protestáns házasságok érvénytelenségének elkerülésére *Laynez* jezsuita generalis indítványára határozták el. Eszerint gondoskodniok kellett a püspököknek, hogy a trienti decretum, mint a trienti zsinat decrétuma, vagy legalább mint általános egyház törvény (és nem mint püspöki vagy rész-

[15] *N. Károly* 802. évi capitularéjának 35. caputja. Több zsinati tilalmat l. *Wernznél* IV. 156.[51]

[16] Dict. Grat. post c. 8. C. 30. qu. 5.

[17] c. 3. X. 4, 3.

[18] *Wernz* IV. 157.

[19] Sess, XXIV. c. 1. de ref. matr. — Behatóan és tanulságosan ismerteti a zsinati tárgyalásokat *Hanuy*, i. m. 10. §-ban.

leges zsinati törvény), plébániánként a plébánia-templomban (nem pedig a püspöki székesegyházban az egész egyházmegye számára, vagy püspöki körlevelekben, vagy egyházmegyei zsinaton), a nép nyelvén kihirdettessék és ismételten megmagyaráztassék. Az első kihirdetéstől számított 30 nap múlva lépett életbe. A végzett kihirdetés annyira odatapadt a területhez, hogy a plébániáknak későbbi szétdarabolása vagy egyesítése nem változtatott a trienti forma hatályán. A Tametsi irritáló erejének önálló forrása a kihirdetés mellett a diuturna observantia is, mely akkor van meg, ha bizonyos helyen emberemlékezetet meghaladó idő óta érvénytelennek tekintik a klandesztin házasságokat.[20] Tehát nem pusztán vélelmet szült az observantia a hirdetés megtörténte mellett, hanem pótolta a kihirdetést, azzal egyenértékű forrása volt a Tametsi irritáló erejének.[21]

A Tametsi kihirdetése azonban vagy gyakorlatba vétele nem következett be mindenütt. Azon helyeket (országok, vidékek, plébániák vagy plébánia-részek), melyeken a Tametsi-t nem hirdették ki, sem gyakorlat útján soha be nem vezették, vagy habár igen, de utóbb teljes szünetelés folytán hatályon kívül helyeztetett,[22] *extratridentin* területeknek, azokat pedig, ahol a kihirdetés megtörtént, *tridentin* területeknek nevezték. Amazokban nem volt szükséges a házasság érvényességéhez a trienti forma betartása, emezekben igen.[23]

Voltak tridentin helyek, ahol a Tametsi mind a katolikusokat, mind az akatolikusokat kötelezte, és voltak olyanok, ahol csak a tisztán *katolikus* házasságokra nézve volt érvényben, ellenben a *vegyes* házasságok és a tisztán *akatolikus* házasságokra nézve nem. Ez utóbbiakhoz tartoztak azon plébániák, melyekben a Tametsi kihirdetésekor az akatolikusok már különálló hitközségbe tömörültek, vagy a katolikus plébánia a kihirdetés után egészen akatolikussá lett, vagy

[20] S. C. Off. 1866. jan. 10.

[21] Így *Wernz* IV. nr. 160.; *Gasparri*[3] nr. 1061. stb. — *Scherer* szerint (II. 202. l. 210. j.) ellenben a diuturna observantia tényéből csak vélelmezni lehet a decretum hatálybaléptét.

[22] Elévült, főleg emberemlékezetet meghaladó szokás megszüntette a Tametsi decretumot. De ha csupán az akatolikusok nem tartották meg a Tametsi-t, ebből nem származhatott őket a törvény alól felszabadító desuetudo. (S. C. Inqu. 1898. júl. 6.) Vö. *Wernz* IV. nr. 166.[135]; *Hanuy* i. m. 170. l.

[23] A tridentin és extratridentin helyek elsorolása megvan *Gasparrinál*[3], II. Allegatum VI.; *Leitner* Lb.[3] 218. l. kk.; *Hanuy* i. m. 168. l. kk.

a katolikusok elűzésével akatolikusok vándoroltak be,[24] végül olyan vidékek, melyekre nézve a római pápák a tisztán akatolikus és vegyes házasságokra nézve a trienti forma alól felmentést adtak, vagy olyan értelmű kijelentést (declaratio) tettek, hogy azokon a vidékeken, mint kezdettől fogva vegyes vallású területeken, az említett házasságok pápai nyilatkozat nélkül is mentesek a trienti forma alól. XIV. Benedek volt az első, aki ilyen declaratiót adott, éspedig Hollandia számára,[25] mely később más területekre is kiterjesztetett, részint valóságos felmentés, részint declaratio alakjában. Ezeket *Benediktinás* területeknek volt szokás nevezni. Magyarországra nézve az 1841. évi április 30-i *Instructio Lambruschiniana,*[26] egész Németországra nézve X. Pius *„Provida"* constitutója (kelt 1906. jan. 18-án, életbelépett 1906. ápr. 15-én) adta meg a szóban forgó felmentést, illetve declaratiót.[27]

Azonkívül valahányszor a házasulók egyike ment volt a trienti forma alól, ezen mentességét a másikkal is közölte a házassági szerződés oszthatatlansága címén.[28]

A Tametsi formája a hívekre nézve mind területi, mind személyi kihatással volt. *Területi,* amennyiben tridentin területen mindenki, extratridentin területről jövő peregrinusok és vagusok is a lényeges forma betartásával köthettek csak házasságot és *személyi,* mert olyanok, akik tridentin területen igazi vagy pótlakóhellyel bírtak, extratridentin területen is kötelezve voltak a trienti formára, hacsak azon az extratridentin helyen legalább quasi-domicilumot nem szereztek.

[24] A plébánia megszűntével megszűntnek tekintendő a kihirdetés is. (Vö. *Gasparri*[3] 1185.) — Ha a régebben tisztán kat. plébánia nem szűnt meg, hanem a katolikusok mellé telepedtek le az akatolikusok, ha mindjárt külön hitközséget állítottak is fel, a kihirdetett Tametsi rájuk nézve is hatályos maradt. — Ha megfordítva olyan helyre mely előbb tisztán akatolikus volt, katolikusok vándoroltak be és plébániát állítván, rájuk nézve kihirdetés vagy gyakorlat útján hatályba lépett a trienti forma, nem lett az hatályossá az akatolikusokra nézve, hanem az ilyen hely vegyes helynek maradt.

[25] Const. „Matrimonia" 1741. nov. 4.

[26] Az ország tisztán vagy túlnyomóan kat. részeire dispensatio, régi akat. és vegyes vallású részeire declaratio jellegével bírt. *(Hanuy.* i. m. 175. l. 3. j.)

[27] A Benediktinás területek jegyzékét l. *Gasparrinál*[3] nr. 1190.; *Hanuynál* i. m. 175. l. kk.

[28] A házassági szerződés oszthatatlanságának ezen pozitív következményét előkészítette a bírói gyakorlat és a doktrina, győzelemre segítette *XIV. Benedek* (De syn. dioec. 1. VI. c. 6. nr. 12.) s ettől fogva általános elfogadásra talált. (Vö. *Wernz* IV. nr. 40.) Egyedül *Scherer* utasította vissza. (II. 210. l.)

Az extratridentin helyen szerzett ilyen igazi vagy quasi-domicilium nélkül ott a trienti forma nélkül házasságra lépő intratridentin félről azt mondták, hogy in fraudem legis, a törvény kijátszására ment oda, és e kijátszást nem úgy kellett érteni, hogy csak rosszhiszeműség esetén volt meg, hanem mindannyiszor, valahányszor a lakóhely feltétele nem forgott fenn. Nem subjectiva fraus kellett, hanem objectiva is elég volt.[29]

A házasságkötésnél való érvényes közreműködésre illetékes volt a feleknek *saját plébánosa*, vagyis akinek plébániájában mindketten, vagy ha két különböző plébániából valók voltak, legalább egyikük lakóhellyel (verum vagy quasi-domiciliummal) bírt. A saját plébános[30] a föld kerekségén mindenütt érvényesen működhetett közre alattvalói házasságkötésénél és kívüle senki más, kivéve mégis az Ordináriust és a kettejük (a proprius Ordinarius és proprius parochus) valamelyike által felhatalmazott papot. A még fel nem szentelt, a vélt (putatív), kiközösített, felfüggesztett, interdictummal sújtott, szabálytalan, szakadárrá, eretnekké lett (ha csak forma szerint is át nem lépett valamely felekezetre vagy kinyilvánító ítélet nem állapította meg a haeresis bűncselekményét[31]) érvényesen asszisztálhatott.

A plébánoson kívül legalább *két tanúnak* kellett még a consensus-kijelentésnél jelen lenni és mindezeknek (plébános és tanúk) együttesen formaliter erre a célra (a házasságkötés mellett való tanúskodásra) alkalmazva, fizikai és erkölcsi jelenléttel[32] kellett jelen lenniök. De ha nem is szólíttattak fel eleve a megjelenésre (ha nem voltak testes rogati, dummodo fuerint testes moniti seu adhibiti), ha tévedés, megtévesztés vagy erőszak folytán voltak jelen, vagy meglepetésszerűen jelentek meg a felek a plébános előtt, vagy a plébános egy szót sem in-

[29] S. C. C. in Colonien, 1626. szept. 5. L. erre nézve bővebben *Hanuyt*, i. m. 180—188. l.

[30] Régebben is tagadták egyesek s az újabbak közül is úgy vélekedtek némelyek, hogy a trienti zsinat nem a saját plébánost gondolta az illetékes plébánosnak, hanem vagy a házasságkötési helynek a plébánosát, vagy bármely plébánost, és csakis törvénymagyarázat meg a szerzők túlnyomó többségének véleménye által történt az asszisztálás jogának a saját plébánosra való korlátozása. E nézet cáfolatát l. *Wernznél* IV. 177.; *Hanuynál* i. m. 143. l. kk.

[31] *Gasparri*[3], 1098.

[32] Ha nem vették észre (látás és hallás, esetleg csak látás vagy hallás útján), vagy pedig nem tudták azt, hogy házasságkötés történik előttük, nem volt morális a jelenlétük, azért nem volt érvényes a házasság. Ignorantia affectata azonban nem érvénytelenítette azt.

tézett a felekhez a consensus-kijelentés előidézése végett (assistentia mere passiva), érvényes volt az asszisztencia, illetve házasság.

5. A „*Ne temere*". A lényeges formát előíró trienti törvény — mint láttuk — nem mindenütt vált kötelezővé. Sok helyen nem hirdették ki, másutt kétes volt a kihirdetés, vagy nem volt mindenkire nézve kötelező és ebből felettébb sok bizonytalanság származott és kétség a házasságok érvényessége körül.[33] Még több bizonytalanságnak forrása volt a plébánosoknak perszonális alapon megadott asszisztálási joga. Hogy ki a parochus proprius, vagy másképpen kifejezve, hol van a domiciliuma vagy quasi-domiciliuma a házasulandónak, az újabb időkben már túlságosan bonyolulttá lett. A csalás és tévedések veszedelmei napirenden voltak. Különösen a quasi-domicilium megállapítása volt nehéz, amiért is az Egyesült Államok és Párizs már régebben kieszközölték azt az engedményt, hogy egy havi tényleges tartózkodás alapján a felek egybeadhatók legyenek a maradás szándékára való tekintet nélkül.[34] További tökéletlensége volt a trienti formának a házasságkötés lehetősége kényszerített vagy meglepett plébános előtt, továbbá a forma alól való mentesség egyes esetekben való megállapításának nehézsége, valamint az akatolikusok házasságának kérdése és a vegyes házasságokra vonatkozó egységes jog hiánya.[35]

Ezért már a vatikáni zsinaton több püspök a Tametsi módosítását, némelyek egyenesen eltörlését kérték.[36]

Mindezen bajokon X. Pius segített az 1907. aug. 2-án kelt (1908. ápr. 19-én életbelépett) *Ne temere* dekrétummal, mely a házasságkötés lényeges formájául megtartotta a plébános és két tanú előtt való kötést, de lényeges változtatásokat léptetett életbe főleg a dekrétum területi és személyi kiterjedését és a plébános asszisztálási jogának alapját és módját illetőleg és így megteremtette a házasságkötési jog biztosságát és egyöntetűségét.[37]

[33] A hollandiai roermundi egyházmegyében pl. voltak plébániák, melyeknek egyik-másik utcája más házasságkötési elvnek hódolt, mint a város egyéb része.

[34] L. e munka 2. § 3. II. alatt.

[35] A trienti forma hiányait részletesen tárgyalja *Hanuy* i. m. 12. §.

[36] *Laemmer* i. m. 140. l. k.

[37] A Ne temere előmunkálatait l. ASS. XL. 531—575.; *Hanuy* i. m. 15. §.

A kódex majdnem változatlanul vette fel a *Ne temere* dekrétumot (éppen azért most is nagy fontossággal bírnak a dekrétumhoz kiadott resolutiók és a dekrétumnak tudományos értelmezései).[38]

52. § A házasságkötés lényeges alakja az új egyházi törvénykönyv szerint (Forma substantialis)[1]

A házasságkötésnek az egész latin egyházra szóló általános törvényét az 1094. kánon így fejezi ki: csak azon házasságok érvényesek, melyek a plébános vagy helyi Ordinárius, illetve ezek valamelyike által megbízott pap és legalább két tanú előtt köttetnek, éspedig a későbbi kánonokban foglalt szabályok szerint és az 1098. és 1099. kánonok kivételeinek épségben maradásával. Szólnunk kell először a *rendes*, azután az 1098. és 1099. kánonok *rendkívüli* formájáról.

Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 85. kánonban a latin lényeges formával egészen egyező alakiságot ír elő az összes keleti rítusú egyházakban: „coram parocho vel loci hierarcha

[38] A *Ne temere* decrétumhoz kiadott declaratiók és resolutiók összegyűjtve megtalálhatók *Hillingnél*, Die kanonische Form der Verlöbnisse u. d. Eheschliessung (Quellensammlung für das geltende Kirchenrecht, 3. Heft.), Bonn. 1915. A *Ne temere* irodalmának fontosabb termékei: *Haring*, Das neue Ehedekret Ne temere, 1907; *Leitner*, Die Verlobuns- u. Eheschliessungsform nach d. Dekr. Ne temere u. der Konst. Provida, 1910[6], (magyarul *Körmöczytől); Heiner*, Das neue Verlöbniss- u. Eheschliessungsrecht 1908.; *Gennari*, Breve commento della nuova legge sugli sponsali et sul matrimonio, Roma, 1908[4] (magyarra fordította *dr. Császár József); Ojetti*, In ius Antepianum et Pianum ex decr. Ne temere, 1908; *Cappello*, Nuova legislazione canonica circa gli sponsali ed il matrimonio, 1910.[2] *Boudinhon*, Le mariage et les fiançailles 1912[2]; *Ferreres*, Los esponsales y el matrimonio segun la novissima disciplina 1911[5]; *Wouters*, Commentarius in decr. Ne temere, 1912[4]; *dr. Notter Antal*, Eljegyzés és házasságkötés a Ne temere dekrétum szerint, 1909; *Serédi J.*, A Ne temere, 1909.

[1] *Leitner* Lb.[3] 37. §; Hb. 4. 48. §; *Linneborn* 42—45. §; *Wernz—Vidal* nr. 523—553.; *De Smet* nr. 103—150.; *Cappello* nr. 649—703.; *Meszlényi* nr. 219—250.; *Gasparri* E. n. 933—1030.;*Vermeersch—Creusen* Epit. II. 391—407.; *Knecht* 47. §; *Triebs* 67—73. §; *Schönsteiner* X. 1—38. §.

vel sacerdote cui ab alterutro facta sit facultas matrimonio assistendi et duobus saltem testibus" — azzal a különbséggel, hogy előírja még az érvényességhez a ritus sacer-t is. Egységes formula nincs előírva. (C. P. 1953. máj. 3. AAS. XLV. 313. *Coussa* i. m. 206.)

A) Ki jogosult a házasságkötésnél való közreműködésre?

a) A plébános. A házasságkötésnél való közreműködés szempontjából plébános

1. a *tulajdonképpeni plébános,* vagyis az a pap,[2] akire a kánonilag szervezett plébániát mint állandó vezetőjére (nem átmenetileg, ideiglenesen) bízták rá (in titulum) a 451. § 1. és 216. § 1. szerint, akár elmozdítható, akár elmozdíthatatlan (454. § 2.);

2. a *missziós plébánosok* (quasi-parochi), akik az apostoli vikariátusok vagy prefektúrák lelkészi körzeteit (quasi-parochia) mint azok tulajdon lelkipásztorai vezetik (451. § 2. n. 1., 216. § 3.);

3. azok a *plébános-helyettesek,* akik a teljes plébánosi joghatósággal bírnak. Ilyenek α) az *actualis vicariusok* valamely szerzetesházzal, káptalani templommal vagy más erkölcsi személlyel pleno iure egyesített plébánián. Ezeken a habitualis plébános az illető erkölcsi személy, a tényleges lelkipásztorkodást azonban teljes plébánosi jogkörrel a vicarius teljesíti (471.); *β)* a *vicarius oeconomus,* az üresedésben lévő plébánia ideiglenes adminisztrátora (472, 473.); γ) a *vicarius substitutus,* vagyis az, aki helyettesíti a plébánost vagy az 1923. kánon 2. §-a esetében,[3] vagy pedig mikor törvényes szabadságon van. Ez utóbbi esetben az egy hétnél hosszabb ideig

[2] Az új jog szerint a plébánosnak és mindannak, aki a jogban plébánosszámba vétetik, persbyternek kell lennie (451.) A régi szerint már „tonsuratus" is lehetett, de egy év alatt fel kellett vennie a presbyteratust (c. 2. Clem. 1, 6; Trid. XXIV. c. 12. deref.)

[3] Az 1923. kánon szerint ha a plébános ellen megfosztó ítéletet mondtak ki s az az apostoli szentszékhez fordult, az ügy eldőltéig vicarius substitutus nevezendő ki.

tartó *előrelátott* szabadságra bejelentett s az Ordinárius által elfogadandó helyettes érvényesen működhetik közre a házasságok megkötésénél a jóváhagyás *után*, hacsak az Ordinárius vagy plébános e jogot a helyettes felhatalmazásaiból ki nem vették; *a hirtelen eltávozás* esetén utólag bejelentett helyettes közreműködhetik a jóváhagyás *előtt* és mindaddig, míg az Ordinárius másképp nem intézkedik. Ha a plébános szerzetes, helyettesének mind az Ordinárius, mind a szerzetes elöljáró által meg kell erősíttetnie, és asszisztálhat a házasságkötésnél az Ordinárius jóváhagyása *után*, de már a szerzetes elöljáró megerősítése előtt is (474., 465. §§ 4., 5., PC. 1922. júl. 14. ad V. AAS. XIV. 527. l. k.); d) a *vicarius adjutor*, ha mindenben helyettesíti az állandóan szolgálatképtelen plébánost; ha csak részleges helyettesítéssel van megbízva, jogait és kötelességeit a megbízó levél határozza meg. (475.)[4]

A plébánia megüresedésétől a *vicarius oeconomus* kinevezéséig az is parochus számba megy a házasságkötésnél való közreműködés szempontjából, aki azon idő alatt a 472. nr. 2. értelmében a plébánia vezetését átveszi: a káplán; ha több van: az első; ha egyenlők: a hivatalban idősb; ha egy sincs, a legközelebbi plébános (az Ordinárius feladata minél előbb megállapítani zsinaton vagy azon kívül, hogy az egyes plébániákhoz melyik van legközelebb); ha szerzetesekre bízott a plébánia, a házfőnök.

Ha hirtelen eltávozás esetén a plébános elfelejtette vagy elhanyagolta a helyettest az Ordináriusnak bejelenteni, azért érvényesen működhetnék közre a házasságkötéseknél; valamint akkor is, ha a bejelentő levél bármely okból nem jutott az Ordinárius kezébe, vagy ha az Ordinárius által adott jóváhagyás az eltávozott plébánosnak nem

[4] A *vicarius cooperator*, a káplán hivatalánál fogva mint a CP. 1942. jan. 31-én ad I. kimondotta (AAS. XXXIV. 50.) nem eskethet, hanem az Ordinárius vagy plébános delegatiójára szorul. A magyarországi gyakorlat megegyezik ezzel. Nálunk sem egyházmegyei statumok, sem a kinevezési okmány nem szokta tartalmazni a káplánoknak feljogosítását az esketésre. Az *expositus káplánok* rendszerint szintén nem bírnak e joggal. De előfordulhat, hogy a kitett káplán területe már bizonyos plébániai jogokkal bír. Ilyenkor eskethet is.

jutott tudomására. (*Cappello* nr. 649., *Schönsteiner* X. 12. §. *M. c. Coronata* nr. 483.)

4. A *személyi plébánosokat*[5] illetőleg csak a katonai lelkészekről emlékezik meg a kódex kifejezetten; a többiekre nézve a SCC. 1908. febr. 1-én adott (ad VII—X. ASS. XLI. 108—111.) resolutiói állnak. Eszerint α) azok a plébánosok, akik saját területükön és az ott levő alattvalóikon túl más plébános területén is bizonyos személyek vagy családok felett állnak, az illető személyek házasságkötésénél (és csakis ezeknél) az egész mondott területen közreműködhetnek.[6] Úgy látszik azonban, hogy joghatóságuk nem kizárólagos, hanem a helyi plébános előtt is érvényesen köthetnek ezen személyek házasságot.[7] Csak Kelet-Indiában van ilyen esetben kizárólagos illetékességük a személyi plébánosoknak.[8] β Azok a szorosan vett személyi plébánosok, akik bizonyos személyek felett olyképpen bírnak joghatósággal, hogy az nincs meghatározott területhez kötve, hanem egyenesen az illető személyekre vonatkozik éspedig úgy, hogy követi őket, bárhová menjenek, úgy működhetnek közre alattvalóik házasságkötésénél, mint eddig, őket illetőleg semmi változás nem állt be.[9] Tehát közreműködhetnek kizárólagos vagy a helyi plébánosokéval versenyző hatalommal, mint eddig. Ilyenek különösen a *tábori lelkészek,* kikre nézve a kódex is kimondja (451. § 3.), hogy a Szentszék eddigi előírásaihoz kell alkalmazkodni. Vagyis érvényben vannak az egyes országokra nézve tett intézkedések. Ahol a katonai lelkészségnek volt területhez nem kötött személyi joghatósága a kódex előtt, bír a kódex életbelépte után

[5] A *területi illetékesség elve* néhány kivétellel áll csak. E kivételek a *személyi plébánosok* javára szólnak. A kódex tiltja ugyan új személyi plébániák létesítését pápai engedély nélkül, de a már meglevőket változatlanul hagyja. (216. § 4.)

[6] S. C. C. 1908. febr. 1. ad IX.

[7] Így *Wernz—Vidal* nr. 535. 3.

[8] S. C. de Sacram. 1910. jún. 2. (AAS. II. 447—449.) E declaratio, mert konkordátumot magyaráz, ma is érvényes. (*Vermeersch—Creusen* Epit. II. 393.)

[9] S. C. C. 1908. febr. 1-én ad VII.

is és közreműködhetik alattvalói házasságkötésénél bárhol.[10] γ) Azok a plébánosok, kiknek kizárólagos területük nincs, hanem más plébánossal vagy plébánosokkal közösen bírt területeken gyakorolnak joghatóságot, asszisztálási joggal bírnak (nemcsak alattvalóik házasságát illetőleg) azon az egész terü-

[10] Kizárólagos ez a joghatóság valószínűleg a régi jogban sem volt (*Scherer* II. 200. l.), még kevésbé az újban, mert semmi nyoma annak, hogy a civil plébánosoknak a közreműködésre való területi joga a katonai plébánosok javára a katonai személyeket illetőleg korlátozva volna. Azért a civil plébánosok területükön katonai személyek házasságkötésénél is közreműködhetnek, csak a megengedettséghez szükséges a katonai plébános felhatalmazása. Ugyanígy *Wernz* is a Ne temere uralma alatt: IV., I.[2] 266. l., *Linneborn* Joh., Rechtliches zur preussischen Militärseelsorge (Theologie u. Glaube, 1915. 529. l. kk.) és az új jog értelmezői közül *Schäfer*, 253. l.; A Pöschl, Kruzgefasstes Lehrbuch des kath. KR. auf Grund des CIC. 1918. I. 170.; *Chelodi* nr. 131.; Cappello 667.; *Wernz—Vidal* nr. 535.; *De Smet* nr. 108.; ellenben *Leitner* (Lb.[3] 191. l.) *Noldin* (De iure matr. 163. l.) tagadják, hogy a katonai személyeket a civil plébánosok is eskethetik. Az kétségtelen, hogy a katonai plébánosok nem katonai személyeket saját templomukban sem eskethetnek érvényesen, hacsak nincs delegatiójuk azon hely plébánosától, ahol a templom van. Németország számára a katonák lelki gondozásáról kiadott, pápailag jóváhagyott szabályzat XVIII. articulusa (AAS. XXVII. 367. kk. l.) a tábori lelkészeknek a házasságkötéseknél való közreműködési jogát kifejezetten versenyzőnek mondja a plébánoséval, helyi Ordináriuséval vagy bármelyiküké meghatalmazottjáéval. Katonai lelkészség volt az *osztrák-magyar monarchiában* (VI. Pius „Inter caetera" brevéje értelmében, 1778. okt. 12.) A monarchia összeomlása után *Magyarországon* külön tábori lelkészséget szerveztek. Szervezetét tartalmazza az I. sz. tábori püspöki körlevél. (Ismerteti az *Egyházi Lapok* 1922. 6. lapján *dr. Juhász Kálmán.*) A magyarországi tábori vicariust a szentszék 1920-ban cum consuetis facultatibus nevezte ki; ebből arra következtettek, hogy ugyanolyan joghatósága van — házassági ügyekben is — mint régebben az osztrák-magyar hadsereg tábori helynökének. A S. C. Consist, azonban 1923. júl. 5-i decretumában úgy intézkedett, hogy a katonai személyek házassági ügyei teljesen a civil lelkészség joghatósága alá tartoznak és így nálunk a katonai lelkészeknek nincs asszisztálási joguk a katonai személyek házasságkötésénél. A S. C. Consist. legújabb Instructiója 1951. ápr. 23. (AAS. XLIII. 562—565.) sem változtatott ezen. Legújabban: 1950. dec. 8. a *Fülöp szigeteken*, 1951. febr. 17. *Kanadában*, 1952. júl. 26. *Franciaországban*, 1953. nov. 21. *Angliában*, 1957. ápr. 16. *Hollandiában*, 1957. júl. 8., *Argentinában*, 1957. szept. 7. *Belgiumban*, 1957. szept. 8. az *USA*-ban, 1958. jan. 14, a *Resp. Dominicanaban* állított föl a Szentszék tábori püspökséget. A szerzetes tábori lelkészekről l. S. C. Relig. 1955. febr. 5-i decretumát AAS. XLVII. 93—97.

leten.[11] d) Olyan jámbor *intézetek (pia loca) lelkészei*, melyek a plébánosi joghatóság alól ki vannak véve, asszisztálhatnak, de csak a kivett területen, csak alattvalóik házasságkötésénél és csak akkor, ha biztos, hogy teljes plébánosi joghatóság ruháztatott rájuk.[12] A szemináriumok exemptek ugyan, de rektoruknak, aki a szeminárium lakóinak plébánosa, házassági ügyekre nincs joghatósága. (1368.)

5. Az elsoroltak közreműködése a házasságkötésnél érvényes akkor is, ha *vélt plébánosok* (parochus putativus), feltéve, hogy általános tévedés alapján tartják őket plébánosnak. „Titulus coloratus" nem szükséges (akkor van meg a titulus coloratus, ha valaki tényleg elnyerte plébániáját, de valamely titkos érvénytelenségi ok miatt érvénytelenül), csak legyen meg az error communis.[13] Az új jog szerint ugyanis az egyház általános tévedés esetén titulus coloratus nélkül is pótolja a hiányzó joghatóságot (209.) és ez áll az asszisztálási jogra nézve is, mely nem joghatósági hatalom ugyan, de joghatóságon alapul, mert csak abban van meg, akiben megvan a plébánosi joghatóság, vagy pedig akinél pótolja az egyház. Pótolja a plébánosi joghatóságot az általános tévedéssel plébánosnak tartott személyben, tehát pótolja a vele kapcsolatos asszisztálási jogot is. A *parochus intrusus*-nál hiányozván a titulus coloratus, a kódex előtt nem asszisztálhatott érvényesen: most error communis esetén az is asszisztálhat (az Ordináriusnak azonban elég eszköz áll rendelkezésre az asszisztálás megakadályozására).

Legújabban: 1952. márc. 26-án a CP. kimondotta, hogy a 209. kánonban foglalt rendelkezés, mely szerint a hiányzó joghatóságot az Egyház általános tévedés és pozitív ténykétség vagy jogkétség eseteiben pótolja — vonatkozik arra a papra is, aki delegáció hiányában asszisztál a házassághoz. (AAS. XLIV. 497. ad v.) E döntésből nem következik, hogy a pap

[11] S. C. C. 1908. febr. 1. ad. VIII.
[12] S. C. C. 1908. febr. 1. ad. X.
[13] Egyesek a kódex előtt is azt tanították, hogy error communis esetén titulus coloratus nélkül is megvan a vélt plébánosban az asszisztálás joga. (Vö. *Wernz* IV. 176.[182]) De az általános vélemény tagadta VI. Piusnak a francia püspökhöz adott instructiója (1791. szept. 26.), a S. C. C. 1669. márc. 30. válasza és 1683. dec. 11-i döntése alapján.

a házasságnál joghatósági ténykedést végez, mert a szöveg itt delegációról és nem iurisdictióról beszél. A S. Off. 1949. aug. 11-i döntése a méltatlanok házasságával kapcsolatban hivatalosan is kimondta, hogy az esketŏ pap közhitelű tanú szerepét tölti csak be képviselve a házasságnál az Egyház fórumát: „testis ex officio". Ugyanígy nyilatkozott a S. R. Rota is: Decisiones S. R. R. (1942. t. 34. 832.)

b) A helyi Ordinárius. Ilyenek a 198. kánon szerint 1. a *római pápa;* 2. a *megyés püspök* (nem a segédpüspök, sem a római kúriában alkalmazott püspökök); 3. a külön területtel bíró *apát vagy praelatus* (abbas vel praelatus mullius); 4. a 2. és 3. pont alatt említettek *általános helynöke;* 5. az *apostoli administrator;* 6. az *apostoli vicarius* és *praefectus* (missziós területeken); 7. az, aki a 2., 3., 6. alatt említettek után a jog előírásai vagy a megerősített konstituciók értelmében a kormányzatot ideiglenesen átveszi (káptalani helynök, misszióterületeken a provicarius vagy propraefectus: 309[14]).

Mindezeknek a házasságkötésnél való közreműködése nem rendi, sem joghatósági cselekvény; nem kiszolgáltatója, sem létrehozó oka a házasságnak a plébános vagy Ordinárius, hanem *közhitelű tanú. Testis autorizabilis vel qualificatus,* kinek a házasság megkötéséről szóló tanúsítását közhitelűnek tekinti az egyház. — A *Krüger* (Die Delegation zur Eheassistenz, Breslau, 1932.) és Triebs (71. §) által vallott azt a véleményt, hogy ma már, mivel az asszisztenciának tevőlegesnek kell lennie, a plébánosoknak stb. a házasságkötésnél való közreműködése joghatósági cselekmény, nem tartjuk elfogadhatónak. (L. *Sipos,* Matrimonio contrahendo adsistentia an actus sit iurisdictionis, in Ius Pontificium, 1935. 41. kk. 1.) G. O' Connel, De intima natura assistentiae matrimonialis ad normam cn. 1094. Romae 1940.)

c) A közhitelű tanún kívül legalább két[15] más, közönséges tanúnak is jelen kell lennie a házassági beleegye-

[14] Exempt klerikális szerzetek fő elöljárói is Ordináriusok alattvalóikra nézve, de nem helyi Ordináriusok. (198. § 2.)

[15] Egy akkor sem volna elég, ha a plébános is, meg a tanú is jóhiszemben volnának (S. C. C. 1673. jan. 14., idézve *XIV. Benedeknél* De syn. dioec. l. XII. c. 5. n. 5.)

zés kijelentésénél, éspedig 1. együttesen[16], 2. fizikai és 3. erkölcsi jelenléttel (vagyis olyannal, hogy tanúskodhassanak a házassági beleegyezés kellően történt kijelentéséről) anélkül, hogy külön erre a célra kijelölteknek vagy felkérteknek kellene lenniök, azaz anélkül, hogy formaliter mint tanúknak kellene alkalmaztatniok. Azért ha a véletlenül vagy tömegben jelenlevők közt van kettő, aki — bár nem jelölték ki és nem kérték fel a tanúskodásra — odafigyelt és tud tanúskodni a beleegyezésnek előttük történt kijelentéséről, érvényes tanúk. (*Wernz—Vidal* nr. 540[52], *De Smet* 123, *Cappello* 653.) *Triebs* (570. l.) azonban azzal az indokolással, hogy a tanúk nem pusztán bizonyításra szolgáló tanúk, hanem jelenlétük a házassági szerződés létrejöttéhez szükséges (testes sollemnitatis), azt tanítja, hogy előre kijelölteknek kell lenniök. Van is benne valami. — *Megtévesztéssel* vagy *erőszakkal* előidézett jelenlét is elég.

A tanúkat illetőleg a tételes jog semmiféle különös *kellékeket* nem ír elő. Azért mindazok lehetnek tanúk, akik természetjogilag alkalmasak a tanúskodásra. Nem tanúskodhatnak a kisdedek (7 éven aluliak), őrültek, részegek, vakok és süketek. Ellenben tanúskodhatnak kiskorúak, nők, rokonok, cenzúráltak, vakok, süketek. Illik, hogy nagykorúak és erkölcsileg kifogástalanok alkalmaztassanak és inkább férfiak, mint nők. Eretnekeket illetőleg a S. C. Inqu. 1891. aug. 19-én (*Fontes* IV. nr. 1144.) azt felelte, hogy általában nem alkalmazandók, de súlyos ok esetén, ha botrány nem fenyeget, megtűrhetők az Ordinárius által.[17] Rossz keresztényekről és pogányokról is ez áll.[18]

B) Az érvényes közreműködés kellékei.

A plébános és helyi Ordinárius érvényesen működnek közre:

[16] Successiva praesentia nem volna elég: S. C. de Prop. F. 1827. júl. 2.

[17] Ugyanez áll katolikusoknak akatolikusok házasságkötésénél való közreműködéséről. S. C. Inqu. 1859. jún. 8.

[18] S. C. Sacr. 1910. márc. 12. ad IV.

a) hivataloskodásuk i d ő t a r t a m á t tekintve: a javadalom kánoni birtokbavételének vagy a hivatal elfoglalásának napjától kezdve. (1095. § 1. nr. 1.) Tehát két csoportra osztja a törvény a közreműködésre jogosítottak: olyanokra, akiknek javadalmuk, és olyanokra, akiknek csak hivataluk van. Az elsők a javadalom birtokbavételének, az utóbbiak a hivatal elfoglalásának napjától kezdve asszisztálhatnak. Javadalmuk van a tulajdonképpeni plébánosoknak és az aktuális vikáriusoknak; a helyi Ordináriusok közül (a pápától eltekintve) a megyés püspöknek és a nullius apátoknak meg prelátusoknak. A többi „plébánosok" és helyi Ordináriusoknak *hivataluk* van.

A javadalom birtokba vétele így történik:

α) A *pápa* a választás elfogadásával rögtön birtokába jut a teljes legfőbb hatalomnak. (219.) β) A *püspöki javadalom* kánoni birtokba vétele akkor történik, mikor a püspök személyesen vagy meghatalmazottja által az apostoli kinevező iratot a székeskáptalannak a káptalani titkár vagy püspöki kúriai cancellarius jelenlétében felmutatja. (334. § 3.) Ugyanígy a *nullius apátságoknál* és *prépostságoknál* is. (322. § 1.) γ) A plébániai javadalmak birtokba vétele a javadalom-adományozás[19] cselekvénye után külön cselekvénnyel történik, az institutio quoad possessionem vagy missio in beneficii possessionem által. Ennek végzése az Ordináriust illeti meg, ki arra más papot is felhatalmazhat. (1443. § 2.) A javadalomba való bevezetés módját a közönséges jog nem állapítja meg, hanem azt rendeli, hogy a partikuláris jog előírásait vagy a törvényes szokást kell e pontban követni, sőt jogos okból, írásban az Ordinárius ez alól is felmenthet és akkor a felmentés helyettesíti a birtokbavételt.[20] (1444. § 1.) Nálunk *Magyarországon* az institutio quoad possessionem két részből szokott állni: az institutio verbalis, melyet a püspök végez a kúriában s utána kiállítja az investitura okmányt. Az így investált plébános birtokba veszi javadalmát s asszisztálhat a házasságkötésnél.

[19] Collatio tituli.

[20] Vö. *Linneborn* 42. § III.; *Leitner* Lb.[3] 194. l.

Az institutio realis vagy corporalis később következik (installáció) s rendesen az esperes végzi. Jogi jelentősége nincs.[21]

Nem javadalmas plébániai vagy ordináriusi hivatalnál az asszisztálási jog a hivatal elfoglalásával kezdődik.

Mindezek addig bírják a házasságkötésnél való közreműködés jogát, míg csak javadalmukat vagy hivatalukat el nem vesztik. Elveszthető a javadalom vagy hivatal *elhalálozás, lemondás, megfosztás, elmozdítás, áthelyezés, a hivatal viselésére kitűzött időnek elmúlása által.* (183. § 1.) Akármelyik módon álljon be a hivatal elvesztése, abban a pillanatban megszűnt az asszisztálási jog is. — A püspökség megüresedéséről még külön is szól a 430. kánon s ugyanazon módokat említi, mint előbb. Addig, míg a vicarius generalis biztos értesítést nem nyer a püspök haláláról, érvényesen eskethet; éppúgy a püspök és általános helynöke, míg a lemondás pápai elfogadásáról, áthelyezéséről vagy a megfosztás kimondásáról biztos értesítés nem jön. Áthelyezés alkalmával az arról szóló biztos értesüléstől az új egyházmegye birtokbavételéig a régi egyházmegyében káptalani helynöki jogokat bír a püspök, tehát bír asszisztálási joggal. (430. §§ 2, 3.)

Vannak azonban esetek, melyekben a plébános vagy Ordinárius nem szűnt meg ugyan plébános vagy Ordinárius lenni, de a házasság megkötésénél való közreműködési joga mégis *szünetel,* amikor ti. marasztaló ítélet (sententia condemnatoria) kiközösítéssel, (személyes) interdictummal, generális vagy legalább a hivataltól való felfüggesztéssel sújtja vagy sententia declaratoria ezen censurák valamelyikébe esettnek nyilvánítja.[22]

[21] Ezentúl is követhető e gyakorlat, mert az 1444. § 1. a javadalomba való bevezetés módját illetőleg, amint láttuk, a törvényes szokás követését rendeli el.

[22] A *Ne temere előtt* a hivataloskodás tartama alatt semmiféle olyan akadály nem merülhetett fel, mely az esketési jogot felfüggesztette (kivéve, ha a pápa megvonta volna azt, ami egyébként most is lehetséges.) Tehát a kiközösített is eskethetett. A *Ne temere szerint* a nyilvános decrétummal névszerint kiközösített és hivatalától felfüggesztett veszítette el eseketési jogát. *Most* az interdiktummal sújtott

A marasztaló és kinyilvánító ítéletre nézve l. a 2243., 2223. § 4., 2232. kánonokat. A suspensio a beneficio, a iurisdictione, ab ordine, a divinis nem jár a közreműködési jog felfüggesztésével, csak a suspensio ab officio, és az azt magában foglaló generális suspensio. — Mást tanít Triebs (570. l.) és azok, akik szerint a közhitelű tanú joghatósági cselekményt teljesít; ezek véleménye szerint a iurisdictiótól való felfüggesztés felfüggeszti az asszisztálás jogát is.

b) A plébános és helyi Ordinárius érvényes közreműködésének h e l y é t illetőleg azt mondja a törvény (1095. § 1. n. 2.), hogy csak területük határai közt eskethetnek, de ott nemcsak alattvalóik, hanem olyanok házasságkötésénél is érvényesen közreműködhetnek, akik nem alattvalóik. E pontban van a legfontosabb változtatás a trienti joggal szemben. Eddig a plébános és Ordinárius házasságkötési illetékessége személyi alapon az ő híveire volt korlátozva, és ezeket a földkerekség bármely helyén megeskethette és egyedül csak ő eskethette meg. Most (a Ne temere és a kódex szerint is) a területiség elve jutott érvényre, mely szerint a házasságkötési illetékesség a területhez van kötve, úgy hogy annak határain belül bárki házasságánál érvényesen működhetik közre a plébános vagy Ordinárius, azon kívül saját alattvalóinak házasságánál sem.[23]

Kivett szerzetes templomok a házasságkötés szempontjából úgy tekintendők, mint azon plébános vagy Ordinárius területe, akinek területén vannak.[24]

Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 86. kánon 1. §-ának 2. pontjában megadja a házassághoz érvényes közreműködés helyét tekintve a plébánosnak és a helyi hierarchának az asszisztálás jogát saját területükön belül, amennyiben a háza-

---

is, azonkívül az új jog nem kíván nyilvános decrétummal és névszerint kimondott censurát, csak egyébként legyen a személy eléggé meghatározva.

[23] A személyi plébánosokra vonatkozó kivételt l. fentebb *A) a)* 4. alatt.

[24] S. C. Sacr. 1910. márc. 12. ad. VIII.

sulandók — legyenek akár alattvalóik, akár peregrinusok — ugyanolyan rítusúak. Latin szertartású plébános két keleti rítusú hivőt még saját területén belül sem eskethet meg érvényesen, keleti rítusú plébános viszont nem eskethet meg érvényesen két latin szertartású felet, még saját területén sem. (CP. 1953. máj. 3. AAS. XLV. 313.) A Comm. Pont. ad redig. codicem iur. Or. 1952. júl. 8-án döntvényt hozott, mely szerint a plébános vagy helyi hierarcha érvényesen asszisztálhatnak saját rítusú híveik házasságához idegen rítus területén is, ha bírják ehhez az illető terület hierarchájának, plébánosának vagy rektorának kifejezett engedélyét. (AAS. XLIV. 552. *Coussa* i. m. 197.) Ez nem meghatalmazás (delegáció), hanem csak az érvényes asszisztálás föltétele, ezért adható általánosan nem meghatározott esetre nem meghatározott papnak is. 3. §. Ha nincs saját rítusú plébános, a hierarcha a kijelölendő plébános Ordináriusának hozzájárulásával jelöljön ki más rítusú plébánost, aki ezeknek az eltérő rítusuaknak is gondját viselje és házasságukhoz törvényesen asszisztáljon. (Általános felhatalmazás!) Az ordináriusi hozzájárulás csak a megengedettséghez kell. Végül a 3. pont szerint a saját rítusú területen kívül, ahol ily rítusú hierarcha nincs, saját ordináriusnak a helyi ordinárius tekintendő, ha többen vannak, akkor az, akit az Ap. Szentszék kijelölt. (L. *Coussa* i. m. 196. skk.)

Nagy jelentőségű nálunk a S. C. Orientalis 1954. febr. 8-án 127—149. sz. decretuma, mely szerint Magyarország, jelesül a hajdúdorogi egyházmegye területe nem számít „regio orientalis"-nak. Eszerint a vőlegény maga nem jogosult hozzájárulni ahhoz, hogy házassága a menyasszony szertartása szerint illetékes plébános előtt legyen megköthető. A különböző szertartású felek közti házasságokat a vőlegény szertartása szerint illetékes plébános előtt kell megkötni és csak a vőlegény plébánosának engedélyével (licentia) köthető a házasság a menyasszony plébánosa előtt.

c) A plébános és helyi Ordinárius érvényes közreműködésének m ó d j á t illetőleg szükséges, hogy

1. Jelen legyen a plébános *együttesen* a tanúkkal, *fizikailag* (nem volna elég a vele való érintkezés távbeszélő vagy távíró útján) *erkölcsileg* (vagyis úgy, hogy megérthesse azt, hogy házasságkötésről van szó), *formaliter* (a házasulók viselkedéséből legalább implicite tűnjék ki, hogy előtte, mint hivatalos tanú előtt akarnak házasságot kötni.)[25]

2. Legyen jelen *szabadon,* azaz *erőszak* vagy *súlyos* külső, a házasságkötésnél való közreműködés kikényszerítésére irányuló *félelem által való kényszerítés nélkül* kell az asszisztálásnak történnie. (1095. § 1. nr. 3.) Eddig érvényes volt az esketés akkor is, ha a plébános kényszerítve, vagy súlyos félelem hatása alatt volt jelen. Most érvénytelen volna az így létrejött házasság. Hogy mikor súlyos a félelem, már fentebb láttuk. Mivel a törvény nem tesz különbséget igazságos és igazságtalan félelem közt, azért az előbbi is érvényteleníti a közreműködést, csak igazán súlyos és természetesen külső ok által előidézett legyen.[26] A *megtévesztés* által előidézett jelenlét nem érvényteleníti az asszisztenciát.

3. Legyen jelen végül *tevékenyen.* A meglepett plébános előtt való házasságkötés lehetetlenítésére azt rendeli az 1095. kánon 1. §-ának 3. pontja, hogy *a plébánosnak a beleegyezést kérdezés útján kell kivennie* (requirant excipiantque contrahentium consensum). Nem érvényes tehát a házasság, ha a plébános tisztán passzíve viselkedik és egy szót sem intéz a felekhez a consensus-kijelentés előidézése végett (assistentia

[25] *De Smet* nr. 110. — A formális jelenlétet a Ne temere hangsúlyozottan követelte, amikor előírta, hogy a plébános „felszólítva és felkérve" (invitatus et rogatus) legyen jelen. A kódex e szavakat nem vette fel, a beleegyezést tudakoló plébános felkértnek tekinthető.

[26] Az az igazságos félelem azonban, mely a törvény megtartására, illetve megtartásának kikényszerítésére irányul, pl. ha az Ordinárius bünteti a közreműködni vonakodó plébánost, vagy ha a felek azzal fenyegetik a közreműködni nem akaró plébánost, hogy feljelentik az Ordináriusnak, nem vonandó a törvény alá. (Így *De Smet* 112.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 394.; *Wernz—Vidal* 537.; *Cappello* 668.; *Schönsteiner* X. 20. §.)

passiva, mely a trienti jog uralma alatt elég volt),[27] hanem szükséges, hogy pozitív tevékenységgel tudakolja ki a beleegyezést, azaz szóval vagy jellel kérdezősködjék utána és azután a consensus-kijelentést kivegye, azaz mint közhitelű tanú meghallgassa.

C) A házasságkötésnél való közreműködésre adott meghatalmazás.

A plébános[28] és helyi Ordinárius, akik érvényesen eskethetnek, más papnak is adhatnak *felhatalmazást,* hogy az ő területük határain belül érvényesen eskettessen. (1095. § 2.)

Ezt a felhatalmazást, habár nem a joghatóságnak átruházása, hanem a közhitelű tanú ama hatalmának cselekvénye, hogy magát helyettesítteti, *delegatiónak* nevezzük,[29] hogy megkülönböztessük a később említendő és más vonatkozásban szükséges licentiától.

Az *egyesült keletiek* kódexe facultas-nak mondja a felhatalmazást. Coussa szerint azért, hogy a joghatóságtól megkülönböztesse. (cn. 85. § 1. *Coussa* i. m. 195.)

A delegatió érvényességének kellékei:

1. csak *papnak* adható: a presbyteratussal még nem bíró klerikus nem delegálható (1096. § 1.);

2. a delegált pap csakis a *felhatalmazást adó területén belül* élhet a felhatalmazással, mert hiszen más területre vonat-

[27] Sokszor előfordult régebben, hogy lakásán, irodájában, az asztalnál meglepték a plébánost és előtte hirtelen kijelentették a consensust. (Pl. *Manzoni* híres regényében: A jegyesek-ben Renzo és Lucia Don Abbondio előtt.) Akkor érvényes volt a házasság, a Ne temere óta nem. Ilyen esetet többet is hoz fel *Gasparri*[3] nr. 1165.

[28] Adhat delegatiót a 472. 473. kánonok szerint kinevezett *vicarius oeconomus* is, valamint az előre látott szabadság esetére bejelentett *vicarius substitutus* az Ordinárius jóváhagyása után, hacsak az Ordinárius e hatalmat illetőleg korlátozást nem tett, a hirtelen eltávozás esetén utólag bejelentett *substitutus* az Ordinárius jóváhagyása előtt, amíg az Ordinárius másként nem intézkedik, a szerzetes plébános helyettese az Ordinárius jóváhagyása után, de a szerzetes elöljáró jóváhagyása előtt, a *vicarius adiutor,* ha mindenben helyettesíti a plébánost. (CP. 1923. máj. 20. V. 1—5. AAS. XVI. 114—5.)

[29] A kódex is használja ezt a szót. (1094, 1096.).

kozólag a delegálónak magának sincs asszisztálási joga, annál kevésbé ruházhatja át azt másra (1095. § 2.);

3. felhatalmazást csak az adhat, akinek magának asszisztálási joga nincs felfüggesztve.[30]

4. A delegátiót *kifejezetten kell* adni (1096. § 1.). A hallgatag vagy feltételezett (magyarázott) felhatalmazás nem elégséges. (Akkor *hallgatag* a felhatalmazás, ha a plébános tudva azt, hogy idegen pap asszisztál vagy fog asszisztálni, hallgat, jóllehet könnyen tiltakozhatnék. *Magyarázott vagy feltételezett* akkor, ha a plébánosról fel lehet tételezni, hogy megadná a delegátiót, ha kérnék tőle; tényleg azonban nem adja meg, mert nem kérték. A magyarázott sohasem volt elégséges. A hallgatag delegátiót illetőleg a Ne temere előtt eltértek a vélemények. Az általánosabb vélemény szerint elég volt azon az alapon, hogy qui tacet, consentire videtur. Reg. iuris 43. in. VI.)[31]

A delegátiónak tehát, hogy érvényes legyen, kifejezettnek kell lennie. Kifejezetten pedig adható explicite írásban, szóval, vagy implicite olyan jelekkel, melyek egyenértékűek a szavakkal. Adható távíró vagy távbeszélő útján. Ha partikuláris jog alapján valahol az írásos forma volna előírva (pl. a hildesheimi egyházmegyében: AKK. 1922., 106. k. 1.) vagy tiltott volna a távíró útján adott delegáció, nem volna érvénytelen a nem írásban vagy táviratilag adott felhatalmazás.

[30] A Ne temere előtt a plébános asszisztálási jogát semmiféle körülmény nem függesztette fel, azért delegálási jogát sem. A Ne temere után azonnal felvetették a kérdést, hogy adhat-e delegációt az, akinek asszisztálási joga fel van függesztve. Voltak, akik tagadták és voltak, akik állították. Tagadták pl. *Wouters*, Commentarius in Ne temere, 50. l. és *Wernz* IV.[2] 297. l. azon az alapon, hogy senki sem ruházhatja másra azt a hatalmat, mellyel ő maga nem élhet (Reg. iuris 79. in VI.). A kódex azt mondja, hogy azok adhatnak delegatiót, akik érvényesen eskethetnek; már pedig az nem eskethet érvényesen, kinek asszisztálási joga fel van függesztve, tehát nem is adhat delegatiót. (*Wernz—Vidal* nr. 538.,[10] *Cappello* 673.).

[31] Így pl. *Sanchez*, l. III. disp. 35. n. 20.; *XIV. Bened.* Instit. Eccl. 33. n. 12. — *Gasparri* nem tudott állást foglalni (nr. 1134.). *Wernz* IV. n. 180. III. elégnek mondta a hallgatag delegatiót, de azt tekintette hallgatagnak, mely konkludens cselekedetek által adatott, ez pedig nem hallgatag, hanem kifejezett.

5. A delegáló részéről megkívántatik az is, hogy *tudva és akarva* adja a delegátiót. Ha *fizikai kényszer* hatása alatt adja, semmis. (103. § 1.) Ha *súlyos félelem* hatása alatt, vagy *megtévesztés* folytán, érvényes, mert a jog sehol sem mondja ki az ellenkezőt. (103. § 2.[32]) A *tévedés* akkor érvényteleníti a felhatalmazást, ha a felhatalmazandó vagy a házasulók személye körüli tévedés az, vagy pedig olyan tulajdonság avagy ok körüli, mely conditio sine qua non-ként köttetett ki. — Szükséges, hogy a delegátus tudjon a delegátióról és legalább bentfoglalólag *elfogadja*, (kivéve ha törvény vagy statutum adja a delegátiót, amikor is nem szükséges az elfogadás). Az elfogadás magában az asszisztálás tényében rendszerint eléggé bentfoglaltatik.[33] Ha a delegátus tudtával kérték vagy ő maga kérte a delegációt, érvényes (bár tiltott) a delegátus asszisztenciája, ha a delegáció valóban megadatott, jóllehet sem ő. sem a felek a házasságkötéskor még nem tudtak róla. Az ilyen kérésben hallgatag acceptatio foglaltatik. Ellenben a delegátus tudta nélkül kért és kapott delegációnak tudomásul vétele és elfogadása előtt teljesített asszisztencia érvénytelen.[34]

6. A delegáció *meghatározott* papnak adandó. (1096. § 1.) Így rendelte már a Ne temere is. Előzőleg szólhatott a meghatalmazás meghatározatlan vagy a felek, avagy egy harmadik személy által választandó papra.[35] Most azonban a meghatá-

[32] A régi jogban is érvényes volt a félelem vagy megtévesztés folytán adott delegáció, és az most is, mert a kódex az asszisztálásnál megköveteli a félelemtől való mentességet, de nem a delegációnál. L. *Wernz—Vidal* nr. 538.; *Chelodi* 133.; *Cappello* 675.; *Schönsteiner* X. 27. §. — *Gasparri* (E. n. 948.) ezektől eltérően a súlyos félelem hatása alatt adott delegációt érvénytelennek mondja.

[33] *De Smet* nr. 117.; *Wernz—Vidal* nr. 538, 6.; *Cappello* nr. 675.; *Linneborn* 42. § IV.; *Schäfer* 268. l.

[34] *Wernz—Vidal* nr. 538. 6.; *Cappello* 675.; *Linneborn* 42. §; *Schäfer* 268. l.; *Gasparri* E. n. 952. — Ezekkel szemben *Leitner* Lb.[3] 205. l., *Knecht* 632.[b] l., főleg *Schönsteiner* X. 27. § a helyesen megadott delegatiót a delegált tudomásul vételétől és elfogadásától függetlenül érvényesnek vallják.

[35] Tehát a trienti jog szerint érvényes volt az úgy adott delegatio, hogy a felek bármely, tetszésük szerint választandó pap előtt kössék meg házasságukat. (S. C. C. 1586. jún. 15.; 1744. szept. 19.) Ha ellenben úgy adatott a delegatio az egyik félnek, hogy bármely pap előtt bár-

rozatlan vagy a felek, avagy harmadik személy által kijelölendő személynek adott delegáció érvénytelen; meghatározott személyre kell szólnia. A meghatározásnak nem okvetlen névszerint kell történnie. Történhetik a hivatal megjelölése által is, ha azzal félre nem érhetően egy határozott személy van megjelölve. Több pap is felhatalmazható; adható a felhatalmazás közvetlenül vagy a házasulók közvetítésével, csak legyen meghatározott a személy.

Ha egy plébános azt mondaná a feleknek: kössétek meg házasságtokat a plébániám területén lakó három nyugalmazott pap bármelyike előtt, érvényes volna a házasság akkor, ha a felhatalmazást e szavakkal mind a háromnak megadni akarta volna. Ha ellenben úgy értette volna a szavakat, hogy válasszanak a három közül egyet és akkor ők adják át annak a felhatalmazást, érvénytelen volna a házasság, mert a felhatalmazás meghatározatlan papnak adatott.[36]

Nincs meghatározva a pap, ha a plébános azt jelentené ki a szerzeteselöljárónak, hogy a legközelebbi vasárnap a filiális-templomban leendő esketésre azt a szerzetest delegálja, akit majd az elöljáró a következő napokban a vasárnapi sz. mise végzésére odaküld. (CP. 1924. május 20. VI. AAS. XVI. 115.) Ha azonban a szerzeteselöljárónak delegátiót adna a szubdelegálás hatalmával, érvényesen járna el. (L. a 39. jegyzetet.)

7. *Meghatározott házasságra* adandó a felhatalmazás, generalis delegációk kizárásával. A trienti jog és a Ne temere a generalis delegációt nem tiltották. A nagyobb városok plébánosai újabban kölcsönösen delegálták egymást az összes házasságkötésekre, ami ha a S. C. C. által a kölni esetben tett észrevételek szerint történt (1893. márc. 18.), a Szentszék jóváhagyásával találkozott (1894. máj. 27. in causa Camerac. stb.).[37] A kódex joga szerint azonban csak meghatározott há-

---

mely (meg nem nevezett) személlyel kössön házasságot, ezt *Wernz* (IV. nr. 180[217]) érvénytelennek mondta *Gasparri*[3] (nr. 1141.) és *Rosset* (nr. 222.) ellenkező véleményével szemben.

[36] *Leitner*, illetve *Gennari* példája. (Lb.[3] 203. l.)

[37] *Wernz* IV. 180.[217]

zasságra adható felhatalmazás. Meghatározható a házasság a házasulók nevének és állásának megjelölésével. Egyszerre több házasságra is adható delegáció, ha mindegyik meg van határozva.

Ha egy plébános ilyen felhatalmazást adna vendégének: delegálom öt házasságkötésnél való közreműködésre, tiltott és érvénytelen volna a delegálás. Ha azt mondaná: delegálom a legközelebbi öt házasságkötésre, és értené azt az ötöt, melyek az eljegyzések anyakönyvében sorra következnek, érvényes volna a delegatió. Ha ellenben a legközelebbi, de eddig még be sem jelentett, tehát ismeretlen házasságkötést értené, érvénytelen volna. (*Leitner* Lb.[3] 204.)

Csak éppen a *káplánoknak adható általános felhatalmazás* azon plébánia területére vonatkozólag, ahol működnek. Megadhatja a plébános vagy az Ordinárius. Az egész egyházmegye területére vonatkozólag nem adhatja meg az Ordinárius. A teljes plébánosi joghatósággal bíró plébános-helyettesek, mint fentebb láttuk, plébános számba mennek és hivataluknál fogva asszisztálhatnak. A *vicarius adiutor,* ha részleges helyettesítéssel van megbízva, káplán-számba megy és általános felhatalmazással látható el. (*Cappello* nr. 674.)

Abból, hogy a káplánok általános delegatiót kaphatnak, következik, hogy nincs asszisztálási hatalmuk hivataluknál fogva (amint némelyek a 746. § 6-ból levezetni akarják), mert akkor felesleges volna az általános delegatió.

Apost. vikariátusokban és prefekturákban, ahol nincsenek még quasi-parochiák felállítva, úgy kell tekinteni a misszionáriusokat, mint a vikárius vagy prefektus káplánjait, kiknek generális delegátió adható. (Instruct. S. C. de Prop. F. 1920. júl. 25. nr. 7. AAS. XII. 331.)

Érvényes-e annak a papnak asszisztenciája, kit általános tévedésből delegátusnak tartanak, vagy kinek delegációja körül pozitív alapos kétely forog fenn? *Cappello* (671.) szerint igen, a joghatóság pótlásáról szóló 209. kánon alapján. *Toso* ellenben (Ius Pontificium 1937. 97. kk. l.) azt tanítja, hogy egyetlen esetre adott delegációt sohasem pótol az Egyház.

A kérdést eldöntötte a CP. 1952. márc. 26-i döntése, mely szerint az Egyháznak a hiányzó joghatóságot pótló ténykedése általános tévedés vagy indokolt ténykétség, ill. jogkétség esetén vonatkozik arra a papra is, aki delegáció hiányában asszisztál a házassághoz. (AAS. XLIV. 497 ad V.) Annak a püspöki meghatalmazottnak (delegátusnak), aki a 199. § 1. szerint az összes ügyekre delegációt kapott, nem adatott meg — sőt nem is adható meg — az általános felhatalmazás a házasságkötéseknél való közreműködésre. (CP. 1943. jan. 25. AAS. XXXIV. ad I. 58.)

8. A *subdelegáció* a 199. kánon szabályai szerint igazodik: a) akit az apostoli szék delegált, szubdelegálhat, hacsak külön meg nincs tiltva, vagy személyére szóló különös tekintettel nem kapta a delegációt; b) aki az összes ügyekre vagy az ügyeknek bizonyos egész csoportjára van delegálva (pl. a káplán általános delegációt kapott az asszisztálásra),[38] szubdelegálhat, de csak egyes esetekre; c) szubdelegálhat végül az, aki erre külön, kifejezett felhatalmazást kapott.[39]

A szubedegált akkor delegálhat tovább, ha ez neki kifejezetten megengedtetett (199. § 5.) és pedig *Vermeersch-Creusen* Epit. I. nr. 280. (318.), *Oesterle* (L. Qu. Schr. 1935. 138. kk. 1.) szerint az első delegáló által, ami azonban nem kétségtelen.

9. Hogy a delegált érvényesen járjon el, a felhatalmazás-

[38] Hogy az általános delegatióval felruházott káplán szubdelegálhat más meghatalmazott papot meghatározott házasságnál való közreműködésre, egy eléje terjesztett dubiumra kifejezetten kimondta a CP. 1927. dec. 28-án ad IV. 1. (AAS. XX. 61. l.) Az egyesült keletiek hjoga ugyanígy a 87. § 1. nr. 2-ben.

[39] Hogy az Ordinárius vagy plébános a szubdelegálásra való felhatalmazással adhat delegatiót, eddig is a legtöbben vallották, pl. *Wernz—Vidal* (nr. 538[41]); csak *Vermeersch* tagadta (Theol. mor. III. nr. 795.) arra hivatkozva, hogy tudomása szerint a S. C. Sacr. felfogása az, hogy a házasságkötésnél asszisztáló pap meghatározása a delegáló által történjék; *De Smet* is hajlott e nézet felé (nr. 115.) A CP. 1927. dec. 28-án (ad IV. 2., AAS. XX. 62.) minden kétséget eloszlatott, kijelentve, hogy mikor az Ordinárius vagy plébános meghatározott papnak meghatározott házasságkötésre delegatiót adnak, ugyanannak felhatalmazást adhatnak, hogy más meghatározott papnak subdelegatiót adjon ugyanazon házasságkötésnél való közreműködésre. Ennek azonban nem kell a delegáció megadásánál meghatározottnak lennie; elég ha a szubdelegációkor van meghatározva.

nak az érvényesség feltételeiképp felállított keretei közt kell maradnia (203. § 1.) és meg kell tartania azon szabályokat, melyeket a plébános és Ordinárius asszisztenciájának módját illetőleg állít fel a kódex, ti. erőszak és súlyos félelemtől menten, kérdezés útján kell kivennie a beleegyezést.

10. Megszűnik a delegáció a megbízás teljesítésével; az idő elteltével, amelyre, vagy az esetek számának kimerítésével, amennyire adatott; a delegáló visszavonásával a delegálttal való direkt közlés után; a delegáltnak a delegálóval direkt közölt és általa elfogadott lemondásával. A delegáló hatalmának megszűntével akkor, ha a delegált még semmit sem tett az ügyben (si res adhuc integra est.) 207. § 1., 61.

Hogy a delegáció megengedett legyen, az szükséges, hogy a plébános vagy Ordinárius mindazt teljesítette légyen, amit a jog a *szabad állapot* bizonyítására előír. (1096. § 2.)

D) A megengedett közreműködés kellékei.

Hogy a saját területén mindig és mindenki házasságkötésénél érvényesen közreműködő plébános vagy Ordinárius *megengedett módon* működjék közre, az 1097. kánon ezen követelményeket állítja fel:

1. legyen megállapítva a házasulók szabad állapota, úgy amint azt a jog előírja (az 1020—1032. kánonokban), vagyis szerezzenek meggyőződést a plébános vagy Ordinárius arról, hogy a felek közt semmi akadály sincs, nevezetesen egyik sem házas. (1097. § 1. n. 1.)[40] E meggyőződés megszerzésének eszközei a jegyesek vizsgálata s a kihirdetés.

2. Legyen megállapítva, hogy a házasulók valamelyike a házasságkötés helyén igazi vagy quasi-domiciliummal bír, vagy legalább is már *egy hónap óta ott tartózkodik* vagy ha *kóborról* van szó, abban az időben tényleg ott tartózkodik. (1097. § 1. n. 2.)

[40] A szabad állapot megállapításának fontosságát újból hangoztatja, főleg *kivándorlók* esketésénél, a S. C. Sacr. 1921. júl. 4-i instructiója (AAS. XIII. 348—349. l. L. e munka 11. § A. 3. pontja végén).

Az igazi és quasi-domiciliumról fentebb már volt szó.[41] Akár plébániai, akár egyházmegyei a lakóhely, elég a megengedett közreműködéshez. Ez utóbbi esetén az a plébános illetékes a megengedett asszisztálásra, akinek területén a házasulók tényleg tartózkodnak. (94. § 3.)[42]

Elég a megengedett közreműködéshez az egy havi helybentartózkodás is, vagyis az egy teljes hónapon át már bírt és még mindig meglevő tartózkodás az egybekelés helyén. Az egy hónap a 34. § 3. nr. 3 szerint számítandó (vagyis mivel a kezdőpont nem esik össze a nap kezdetével, az első napot nem számítjuk és végződik az időtartam az ugyanazon számú nap befejeztével) és a naptár szerinti folyó hónap szerint (pl. febr. 10-től márc. 10-ig, ha nem is tesz ki 30 napot. Aki febr. 10-én de. 10 órakor jött a plébániára, március 10-én éjfél után bírja már az egy havi helybentartózkodást). Ha a hónapnak nincs ugyanolyan számú napja (pl. valaki jan. 31-én jött a plébániába), a hónap kitelik a hó utolsó napjával (febr. 28. vagy 29-én). Inkább az éjjeli, mint nappali tartózkodás fontos a menstrua commoratio megszerzéséhez. Több órai távollét, nappali gyakoribb távollét, néhány napig tartó távollét nem szünteti meg a menstrua commoratiót, akármi'yen volt a szándék és a távollét napjait, nem kell utólag pótolni, mert az egy havi tartózkodást az általános becslés szerint lehet venni, mely néhány napi távollét által nem látja megszakítva a folytonosságot.[43] A S. C. Sacr. 1916. jan. 28-i válasza szerint (AAS. VIII. 64. ss.) α) akkor is megvan az egy havi tartózkodás, ha az a házasulandónak a kat. vallásra való térését megelőzte; β) szükséges, hogy az egy havi tartózkodás a házasságkötés pillanatáig fennálljon és nem elég a valamikor itt, a házasságkötés helyén eltöltött egy hónap; γ) megszűnik a menstrua commoratio 3 heti távollét által. (*Gasparri* E. n. 988., *Schönsteiner* X 30. §).

Az egy havi tartózkodási hellyel bírók voltaképpen kóborlók, mert nincs sehol rendes vagy pótlakóhelyük[44] (91.), mindamellett az egy havi tartózkodás alapján illetékessé lesz rájuk nézve a helyi plébános a házasságkötésnél való közreműködésre, úgy hogy őneki ehhez senki-

[41] 12. § 3.

[42] Már a Ne temere egyik-másik értelmezője azt tanította, hogy az Ordinárius asszisztálhat az egyházmegyei lakóhely címén (*Wouters*, i. m. 43. l.; *Wernz* IV.[2] 293. l.). Mások tagadták. Most biztosan elég a domicilium dioecesanum éspedig a plébános asszisztálásához is.

[43] *Wouters*, i. m. 45. l.; *De Smet* nr. 127.

[44] Kivéve persze, ha domiciliumjuk mellett szerezték meg valahol a menstrua commoratiót.

től engedélyt kérni nem kell (kivéve természetesen az 1032. kánonban előírt püspöki engedélyt), viszont ha az egy havi tartózkodási hellyel bírók anélkül, hogy e tartózkodási helyet feladnák, másutt akarnának házasságot kötni, csakis az egy havi tartózkodási hely plébánosának engedélyével tehetnék.

A *szoros értelemben vett kóborlók,* mint a 13. §-ban láttuk, eltekintve az egy havi tartózkodási hellyel bíróktól, az 1097. § 1. nr. 3. alapján vagy olyanok, akik ha nem is egy havi, de mégis hosszabb (pl. nyolc napi) tartózkodási hellyel bírnak, és olyanok, akik minden hosszabb megállás nélkül bolyonganak (vagi actu itinerantes); ezek mind azon a helyen kelhetnek egybe, ahol tényleg tartózkodnak, és pedig úgy, mint alább a 3. pontban látni fogjuk, hogy az első csoportbeliek más, mint a tartózkodási hely plébánosa előtt nem házasodhatnak, a második csoportbeliek bármely plébános előtt.

Mind az egy havi tartózkodási hellyel bíró kóborlók, mind pedig a többi szoros értelemben vett kóborló esketéséhez szükséges püspöki engedélyről más alkalommal volt szó.[45]

Ami a régi jogban az érvényességhez volt szükséges (a proprius parochus által való esketés), azt most a kódex (illetve már a Ne temere) a megengedettséghez írja elő, azzal a módosítással, hogy a rendes és pótlakóhelyen kívül az egy havi tartózkodás is elegendő a plébános megengedett asszisztenciájához. Ma tehát régi értelemben vett „Elbocsátó" már nincs. — A Ne temere a quasi-domiciliumot egészen kiküszöbölte (S. C. C. 1908. márc. 28. ad V.), úgy hogy a dekrétum uralma alatt a plébános nem asszisztálhatott azok házasságkötésénél, akik azzal a szándékkal jöttek a plébániába, hogy az év nagyobb részét ott töltik, de tényleg egy hónapja még nem laktak ott. A kódex újból visszahelyezte a quasi-domiciliumot a házasságkötési jogban bírt régi szerepébe.

3. Ha az olyan házasulók, akiknek van valahol rendes vagy pótlakóhelyük vagy egy havi tartózkodási helyük, nem ebben a plébániában, hanem egy másikban akarnak házasságot kötni,[45] annak a helynek plébánosa ugyan érvényesen mű-

[45] 13 § A).

[45] A domiciliummal vagy quasidomiciliummal bírók ebben a másik plébániában peregrinusok. (91.) Az egy havi tartózkodási hellyel bírók itt is, másutt is vagusok, de a házasságkötésnél való asszisztencia szempontjából illetékes lesz rájuk nézve a hely plébánosa.

ködhetik közre a maga területi jogán, de megengedett módon csakis a házasulók vagy valamelyikük rendes vagy pót-lakóhelyének, illetve az egy havi tartózkodási helynek[47] plébánosától avagy Ordináriusától szerzett engedéllyel.[48] Csak *a) nagy szükség* (gravis necessitas) esetén lehet e licentia nélkül is esketni, *b)* továbbá megállás nélkül bolyongó vagusokat. (1097. § 1. nr. 3.)

Nagy szükség volna pl. a házasság rögtöni megkötésének szükségessége azért, mert a felek abban a hiedelemben, hogy a plébános akadály nélkül megesketheti őket, mindent elkészítettek már az esküvőre, vagy azért, mert a felek sürgősen elutazni akarnak.

A vagusok közül azok, kiknek van (ha nem is egy havi) tartózkodási helyük, mint fentebb láttuk, a tartózkodási hely plébánosa előtt házasodhatnak. Ha mégis más helyen akarnának esküdni, az 1097. § 1. nr. 3. szerint nem adhat engedélyt a tartózkodási hely plébánosa. Gravis necessitas esetén engedély nélkül is köthetnének házasságot más plébános előtt is, egyébként nem volna mit tenni, mint az Ordináriustól kérni engedélyt. — A vagi actu itinerantes ott kelhetnek egybe, ahol tényleg tartózkodnak, de ha másutt akarnak, bármely plébános előtt megtehetik, anélkül, hogy valakinek engedélye szükséges volna. (*Hilling* AKK. 1922., 17. kk. 1.; *De Smet* nr. 126.)

Ha az idegen plébániában esküvő házasulók mindegyike más plébániából való, a törvény szavai szerint elég az egyik plébánostól beszerzett engedély és pedig a menyasszony plébánosa veendő figyelembe elsősorban, aki előtt a házasság megkötendő volna. Ezen licentiát illetőleg nem kívántatnak a delegációra vonatkozólag előírt kellékek,[49] nem kell hogy kifejezett legyen, hogy meghatározott papnak adassék stb.

4. Ha a házasulók *különböző plébániához tartoznak*, a házasság a menyasszony plébánosa előtt köttessék.

[47] Ha az egy havi tartózkodási hellyel bíróknak valahol domiciliumjuk van, nem szükséges a domicilium plébánosának engedélye, mert a menstrua commoratio alapján illetékes azon hely plébánosa, tekintet nélkül az esetleg másutt bírt domiciliumra.

[48] Ez az a licentia, melytől a delegatiót jól meg kell különböztetni. A licentia a megengedett, a delegatio az érvényes esketéshez szükséges.

[49] *De Smet* nr. 127., *Knecht* 641. l.

Ami a régi jogban szokás vagy partikuláris jog alapján volt kötelező, azt a Ne temere, és most a kódex általános szabályként írja elő („pro regula habeatur"), de *a)* minden *jogszerű ok* miatt eltérést enged tőle. Nem súlyos, hanem csak jogszerű okot (iusta causa) említ a kódex;[50] ilyen volna pl. az a körülmény, hogy a menyasszonynak lakó- vagy tartózkodási helyén nincsenek rokonai, sőt ilyen volna a felek egyszerű abbeli óhaja, hogy a vőlegény plébániáján esküdhessenek.[51] Mikor a szabálytól eltérőleg a vőlegény plébánosa előtt kötik meg a házasságot, a menyasszony plébánosa licentiájára nincs szükség, még akkor sem, ha jogszerű ok nélkül történik ott az esketés. (1097. § 2.) *b)* Az *egyesült keletiek házasságjoga* úgy rendelkezik cn. 88. § 3., hogy azonos rítusú keleti felek házasságát a férfi plébánosa előtt kell megkötni, hacsak a törvényes jogszokás mást nem rendel vagy jogos ok nem mentesít. Vegyes rítusú felek házasságát a férfi rítusa szerint és a férfi plébánosa előtt kell megkötni, hacsak keleti területen rendes vagy pótlakóhellyel bíró férfi beleegyezését nem adta ahhoz, hogy a menyasszony plébánosa előtt köttessék a házasság. (L. *Coussa* i. m. 203.)[52]

5. B ü n t e t é s. Az a plébános, aki az előző pontban említett *engedély nélkül* esketett, a stólailletéket[53] nem tarthatja meg magának, hanem köteles átadni az eskettek saját plébánosának (1097. § 3.). A stóla átadása ex iustitia kötelez,[54] mert az idézett törvény szerint ilyen esetben nem szerez az engedély nélkül idegeneket esketŏ plébános a stólailletékek felett tulajdonjogot (non facit sua emolumenta stolae).[55] Ha a háza-

[50] A partikuláris jogok esetleg szigorúbban követelik a menyasszony plébánosa előtt való házasságkötést.

[51] Legfőképpen természetesen a menyasszony katolikus volta.

[52] Nálunk *Magyarországon* mást rendelt a partikulárjog, t. i., hogy a vegyes szertartású házasság a menyasszony plébánosa előtt kötendő (az 1814. okt. 4. kir. intimátum szerint; s a nm. magyar püspöki kar 1918. ápr. 26-i tanácskozmányából kifolyólag adott Instructiójában is úgy intézkedett.)

[53] A stólát a 463. és 1507. § 1. és a helyi statutum szabályozza.

[54] De csak a stóláé, nem a nászmise stipendiumáé, vagy a stólán felüli ajándéké.

[55] *Noldin,* Ius matr. 166. l.

sok különböző plébániához tartoztak, a menyasszony plébánosának kell a stólát átadni, ha a menyasszonynak több saját plébánosa van, a domicilium verum plébánosának.[56] Ha a vőlegény plébánosa esketett jogos ok nélkül, nem kell a stólát a menyasszony plébánosának átadni, mert ennek nincs szüksége engedélyre a házasságkötésnél való közreműködésre, azért tehát nem sértette meg e kánont. (Ellene mond e véleménynek *Triebs* p. 595.)

Cappello (nr. 689.), *Wernz-Vidal* (nr. 542.) nem büntetést látnak ezen intézkedésben, hanem csak a saját plébánost megillető jognak declaratióját.

A házasságkötés alakjára vonatkozó kánonok egyéb áthágásaira nincs büntetés megállapítva.[57]

E) A házasságkötés rendkívüli alakja.

Hívei iránt való gondoskodásból bizonyos szükség-esetekre kivételt enged az egyház a lényeges alakot előíró törvény alól, hogy a házasság megkötését ilyenkor is lehetővé tegye.

I Halálos veszedelem esetén, ha a plébánost vagy helyi Ordináriust, avagy általuk megbízott papot nagy nehézség nélkül nem lehet elhívni vagy megközelíteni, érvényesen és megengedett módon megköthető a házasság pusztán két tanú előtt. (1098.)

Ha azonban más pap van kéznél, meghívandó (keresni nem kell) és az köteles asszisztálni a házasságkötésnél; de a házasság akkor is érvényes, ha a pap meghívható lett volna és nem hívták meg, (1098.) vagyis csak a megengedettséghez szükséges a pap. Ez a pap teljesen ment a 1095—1096. kánonok követelményeitől. Lehet cenzúrázott is (2261.; 2275. n. 2.;

[56] *Wernz* IV.[2] 304. l.; *Cappello* (689.); *Gasparri* (E. n. 996.) szerint megosztandó a stóla az összes saját plébánosok közt az 1236. § 2. analogiájára. Vannak, kik az egy havi tartózkodási hely plébánosát kizárják az osztozkodásból, mert nem proprius parochus, amit *Chelodi* (nr. 135.) nem fogad el.

[57] A Tametsi l. s. suspensiója arra a papra, aki más plébános alattvalóját annak engedélye nélkül megesketi, hatályon kívül van helyezve.

2284.), de ha marasztaló vagy kinyilvánító ítélettel cenzúrázott, meghívása nem kötelező. Bírja az 1043—1046. kánonok nagy felmentő hatalmát a házassági akadályok alól. (L. fentebb, 17. § D) alatt.) Az *egyesült keletiek házasságjoga* ugyanígy a 89. kánonban.

Hogy tehát a házasság ezen esetben pusztán két tanú előtt megköthető legyen, az érvényességhez kettő szükséges: 1. halálos veszedelem, 2. a közreműködésre illetékes hivatalos tanú elhívásának vagy megközelítésének súlyos nehézség nélkül való lehetetlensége.[58]

1. A „halálos veszedelem"[59] nem a halál pillanatát, hanem a halál bekövetkezésének valószínűségét jelenti, akár belső, akár külső ok idézze elő, és a házasulók akármelyikének részén legyen. Ha a halál nem következik be, a házasság érvényes marad. A halálveszedelem mellett nem kell valamely különleges indító oknak fennforognia, mely a házasságkötést sürgeti (pl. a lelkiismeret megnyugtatása, gyermekek törvényesítése).[60]

2. Szükséges továbbá, hogy az asszisztálásra illetékesek fizikailag távol lévén (a CP. 1928. márc. 10-én ad I. AAS. XX. 120. l. kelt törvénymagyarázata szerint az 1098. kánon csakis a plébános, Ordinárius, vagy meghatalmazottjuk fizikai távollétében alkalmazható), elhívhatók vagy megközelíthetők ne legyenek. Az elhívás vagy megközelítés lehetetlensége lehet *fizikai*, ha egyáltalában nincs idő vagy mód meghívásukra vagy megközelítésükre (pl. levél útján sem lehet szerezni delegatiot; távbeszélő vagy távíró nem veendő számításba, mert bár annak használata nem jár ma már semmiféle incommodummal, az egyház mégis, mint ismételt nyilatkozataiból látszik, ezek használatát a jogügyletek-

[58] Ha akadály van a házasság útjában, akkor nem vezet célhoz a két tanú előtt történő házasságkötés, hanem okvetlen szükséges pap jelenléte és akárki legyen az (a plébános, helyi Ordinárius, ezek meghatalmazottja vagy az 1098. szerint meghívott pap), felmentést adhat az 1044. szerint a lényeges forma alól is, vagyis szükség esetén tanuk nélkül is eskethet.

[59] A kódex egyszerűen „in mortis periculo" kifejezést használ. A Ne temere „immimente mortis periculo" kifejezést, tehát akkor közelebbi halálos veszedelem fennforgása volt szükséges.

[60] Az akadályok alól való felmentéshez halálos veszedelem esetén szükséges ilyen indító ok, de a halálos veszedelemben való esketéshez nem. Mindamellett az esetleg jelenlevő pap vizsgálja meg a szükségesketés okait, hogy könnyelmű házasságkötések elháríttassanak, minők pl. a világháború alatt fölös számban fordultak elő.

nél kizárni akarja. [l. *Wernz-Vidal* nr. 544.[61]]), vagy *erkölcsi*, ha csak nagy nehézséggel (grave incommodum) volna az lehetséges. A nagy nehézség nemcsak az Ordináriust, a plébánost, és az általuk meghatalmazott papot, hanem mindkét vagy valamelyik házasulót (CP. 1945. máj. 3. AAS. XXXVII. 149.) mindezek életét, egészségét, szabadságát, jóhírnevét, javait fenyegető bármely nagy kár lehet. Így pl. a gyónó nem köteles felhatalmazást adni a gyóntatónak a delegatio megszerzésére, ha abból a gyónó ellen (nem a plébános vagy Ordinárius, hanem mások előtt: *Schönsteiner* X 34. §) keletkezhető gyanútól kellene félni; nem áll fenn a kötelezettség veszedelmes útnak vállalására, nagy költség viselésére a közhitelű tanú megközelítése okából.

A CP. 1928. március 10-én ad I. (AAS. XX. 129. l.) mint imént mondottuk, kijelentette, hogy az 1098. kánon csak a helyi plébános vagy Ordinárius (és megbizottjuk) *fizikai* távollétében alkalmazható. Később azonban ugyanaz a CP. (1931. júl. 1-én ad I. [AAS. XXIII. 388.]) oly értelmű törvénymagyarázatot adott, hogy a plébános vagy Ordinárius fizikai távolléte (amelyről az 1928. március 10-i interpretatióban szó van) alá vonandó az az eset is, mikor a plébános vagy Ordinárius materialiter jelen van ugyan, de nagy baj nélkül nem működhetik közre a házasságkötésnél a felek beleegyezésének kérdezés útján való kivétele által. (Morális távollét.) Azért most már olyan országokban, melyekben még halálos veszedelem esetén sem szabad egyházi házasságot kötni megelőző polgári kötés nélkül, különben a közreműködő papot súlyos büntetés éri, megköthető a házasság halálos veszedelemben pusztán két tanú előtt.

A *magyar* ht. szerint azonban nem volt büntethető a lelkész, vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy, ki az egyházi összeadásnál a polgári kötés előtt jár el, ha az az egyik félnek közel halállal fenyegető betegségében[61] történt.[62] Ugyanígy rendelkezik új családi kódexünk: 1952. : IV. tv. 48. §-a. (A házasság persze állami jog szerint nem jön létre. Éppen azért kívánatos, hogy a felek lehetőleg polgárilag is egybekeljenek, ami halálos ágyon sem volt lehetetlen. L. alább e munka 57. §-ában). — *Németországban* a birodalmi konkordátum (1933. júl. 20.) nemcsak halálos betegség, hanem más sürgős erkölcsi szükségesség esetén is megengedte a polgári kötés nélküli

[61] Más okból beállt halálos veszedelemre tehát nem áll ezen rendelkezés.

[62] Ht. 123. §.

egyházi házasságot. Az 1938. júl. 6-i h. t. csak halálos betegség esetében.

A trienti jog uralma alatt csak az *indultum Leoninum* (1888. febr. 20.) óta volt a halálos veszedelem esetén való házasságkötésre nézve némi könnyítés, amennyiben ezen indultum alapján felmentést adhattak[63] a püspökök személyesen vagy meghatalmazott útján (1889. jan. 9. óta *habitualiter* szubdelegált plébánosok útján is) 1. polgári házasságban vagy ágyasságban élő, 2. súlyosan betegeknek (az egyházjogi eredetű akadályokon kívül) a lényeges forma alól (vagyis szükség esetén megköthető volt a házasság betegségből származó halálos veszedelemben két tanú nélkül, de nem a plébános nélkül).

Tovább ment némileg a *Ne temere*, melynek VII. articulusa („Imminente mortis periculo") szólt a halálos veszedelemben való házasságkötésről, de a következő két pontban különbözött a kódex előbb ismertetett rendelkezéseitől: az illetékes közhitelű tanú meg nem közelíthetősége esetén csak akkor lehetett a rendkívüli házasságkötési módot igénybe venni, ha 1. a halálos veszedelem mellett különleges ok követelte a sürgős egybekelést (a lelkiismeret megnyugtatása, gyermekek törvényesítése) és ha 2. pap volt jelen, aki azonban bármilyen pap (névszerint kiközösített is) lehetett.[64] A Ne temere után kibocsátott indultum Pianum szerint (S. C. Sacr. 1909. május 14.) a Ne temere VII. artikulusának körülményei szerint esketö pap az általánosabb vélemény értelmében (a többi akadályokon kívül) a lényeges forma alól is adhatott felmentést, vagyis tanúk nélkül is eskethetett.[65]

Az új egyházi törvénykönyv az e pontban való jognak lényeges fejlődését jelenti.

II. Halálos veszedelem esetén kívül is lehet bizonyos körülmények közt pusztán két tanú előtt házasságot kötni, amikor ti. 1. a közreműködésre illetékes hivatalos tanú meghívása vagy megközelítése nagy nehézség nélkül nem lehetséges, és 2. bizonyossággal, vagy legalább alapos valószínűséggel előrelátható, hogy ez a helyzet egy hónapon át fog

[63] A S. Off. 1899. dec. 13-án külön is kijelentette.

[64] Tehát nem kellett a plébánosnak, helyi Ordináriusnak vagy meghatalmazottjuknak lennie. A papon kívül természetesen két közönséges tanú is szükséges volt.

[65] L. e. munka 17. § B. 3. alatt.

tartani (dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionen esse per mensem duraturam: 1098. nr. 1.)[66]

Ha nagy nehézség nélkül meg lehet hívni vagy közelíteni a helyi plébánost, vagy meg lehet közelíteni a szomszédos hely plébánosát,[67] meg kell tenni, különben érvénytelen a házasság.[68] Valahányszor azonban 1. fizikailag (mert pl. nincs plébános) vagy erkölcsileg lehetetlen a plébánosnak stb. alkalmazása fizikai vagy erkölcsi távollétük miatt, és 2. alapos a valószínűség, hogy egy hónapon belül nem lesz lehetségessé, érvényesen megköthető a házasság két közönséges tanú előtt, közhitelű tanú nélkül.[69] Hogy mióta van távol az illetékes pap, nem számít. Csak legalább alapos valószínűség legyen arra nézve, hogy egy hónapon belül nem lesz megközelíthető. A plébános távollétének puszta ténye nem elég, hanem szükséges a köztudomásból vagy kutatás alapján szerzett erkölcsi bizonyosság arról, hogy a plébános egy hónapon belül nem lesz alkalmazható, vagy megközelíthető nagy nehézség nélkül.[70] A hónap úgy számítandó, mint fentebb (D. 2. alatt) az egy havi tartózkodásról mondtuk.[71] Megköthető így a házasság akkor is, ha a felek a törvény megkerülése céljából mentek olyan helyre, ahol pap nem alkalmazható,[72] vagy szándékosan mulasztották el a házasságkötést oly időben, amikor a plébános előtt tehették volna, hogy utóbb nélküle esküdhessenek.

[66] A S. C. C. 1908. júl. 27-én a kínai püspököknek felhatalmazást adott, hogy igazi szükség esetén felmentést adhatnak a lényeges forma alól, mind a plébános, mind a tanuk jelenlétét illetőleg.

[67] Meghívni ezt az érvényesség feltétele mellett nem kell, mert a saját területén kívül úgysem illetékes.

[68] S. C. C. 1908. júl. 27. ad V.

[69] Hadifoglyaink Oroszországban könnyen lehettek oly körülmények közt, hogy érvényesen köthettek házasságot pusztán két tanú előtt is.

[70] CP. 1925. nov. 10. VIII. AAS. XVII. 583.

[71] A megkötött házasság nem lesz érvénytelenné, ha az illetékes pap közreműködése még az egy hónap letelte előtt lehetővé vált.

[72] S. C. Sacr. 1910. márc. 12. ad. III.

Pl. a házasulók arról értesülnek, hogy a missziós pap 2 hét múlva megérkezik. A két hét elteltével újabb két hétre, majd három hétre tolódik ki az érkezés. Mikor ez az idő is elmúlt hiába, megúnva a várakozást, házasságot kötnek két tanú előtt. A házasság érvényes, ha köztudomás vagy kutatás alapján szerzett erkölcsi bizonyosság alapján alapos a valószínűség, hogy most már egy hónap múlva sem érkezik meg a pap.

Épp úgy, mint halálos veszedelem esetén, most sem kell, hogy az illetékes pap alkalmazásának lehetetlensége *általános*, egész vidékre kiterjedő legyen, elég ha személyes. Ilyen esetek főképpen missziós területeken lehetségesek, ahol a hithirdető nem képes kerületének minden egyes helyét minden hónapban végiglátogatni. De előfordulhatnak másutt is forradalmak, háborúk, egyházüldözés idején.

Sokat vitatott kérdés, hogy olyan országban, melyben a polgári kötés előtt súlyos büntetés terhe alatt tilos a plébánosoknak az egyházi házasságkötésnél való közreműködés, azon házasulók, akik valamely okból polgárilag nem kelhetnek egybe (mert pl. okmányaik nincsenek rendben, vagy valamilyen polgári akadály forog fenn, pl. hiányzik a szülői beleegyezés, polgári házasság köteléke áll fenn), jóllehet az egyházi házasság lelkiismereti okból sürgős volna, léphetnek-e házasságra két közönséges tanú előtt, ha az egyébként jelenlevő plébános a bekövetkező büntetés miatt vonakodik közreműködni és alapos valószínűséggel előrelátható, hogy ez a helyzet egy hónap alatt nem változik meg?

A Ne temere a VIII. articulusban tartalmazott az illetékes pap közreműködésének lehetetlensége esetére a két tanú előtti egybekelést megengedő rendelkezést. („Si contingat, ut in aliqua regione...") Alkalmazásának előfeltételei voltak, hogy 1. a lehetetlenség regionális, egész vidéket érintő lett légyen, 2. és már egy hónapja, hogy fennforogjon.[73] (A Ne temere a múltat, a kódex a jövőt tekinti. A Ne temere szabálya nehezebb, de biztosabb volt, a kódexé könnyebb, de bizony-

[73] A kéznél lévő más pap közreműködéséről a Ne temere nem szólt.

talanságok forrásává lehet.) Némelyek mindjárt a Ne temere után abban a véleményben voltak, hogy ezen articulus nemcsak a regionalis, hanem personalis impossibilitas esetén is alkalmazható, és a S. C. Sacr. 1910. március 12-én (ad. I.) ezt a nézetet erősítette meg. E resolutio alapján, sőt egyesek már a Ne temere alapján lehetségesnek mondták a házasságkötést két tanú előtt olyankor is, amikor a pap jelenléte a megelőző polgári házasság hiánya miatt lehetetlen: *De Smet, Vermeersch, Lehmkuhl, Wouters, Wernz* (IV.[2] 299. l. k.), *Hilling* (AKK. 1915. 514. l. kk.), *Linneborn* (Theologie u. Glaube 1915. 493. l. kk.) A S. C. C. 1908. júl. 27-én (ad IX.) egy ilyen értelmű kérdésre kitérőleg válaszolt ugyan („non esse interloquendum"), de úgy értelmezték, hogy csak az államokra való tekintettel válaszolt így, nem pedig belső nehézségek miatt és elméletilag tovább is lehetségesnek mondották a pap nélkül való házasságkötést a szóban forgó esetben. Később újból előterjesztették e dubiumot és a S. C. de Sacr. 1916. jan. 31-én (AAS. VIII. 37.) oly értelmű declaratiót adott, hogy *halálos veszedelem esetén* bármely pap felmenthet a klandesztinitás akadálya alól, vagyis megkötheto a házasság két tanú előtt (amikor a pap jelenléte nem lehetséges a megelőző polgári házasság hiánya miatt), más esetekben *recurratur in singulis casibus.* Ezt azonban némelyek nem parancsnak, még csak nem is óhajnak, hanem direktívának tekintették arra az esetre, ha valaki maga nem tud eligazodni, hanem kételyének megoldását a Szentszéktől óhajtja. *(Bremer* S. J. a linzi Quartalschrift 1917. 474. kk. lapjain; *Hilling,* AKK. 1916. 310. kk.) A kódex után is többen érvényesnek tartották a mondott esetben a plébános nélkül kötött házasságot, csak a megengedettséghez kívánták, amikor van rá idő, a Szentszékhez való folyamodást: *Leitner* Lb.[3] 208., *De Smet* (habozva) nr. 135—138., *Vermeersch-Creusen* Epit. II. nr. 405., *Chelodi* nr. 137., *Cappello* nr. 694. *Knecht* 647. Mivel azonban a S. C. Sacr. 1916. márc. 9-én a *paderborni* Ordináriushoz adott válaszában az említett körülmények közt csak 2 tanú előtt kötött házasságok gyökeres orvoslását rendelte el, többen pl. *Linneborn*[2 3], 331. l., *Wernz-Vidal* (nr. 546—548.), *Schäfer* (278. l.), *Oesterle* (Theol-prakt. Qu-Schr. 1922. 238. l. kk., 407. l. kk.), *Hilling* (Eherecht, 111. l.) most már azt vallották, hogy a római Szentszék állásfoglalása szerint a mondott körülmények közt plébános nélkül kötött házasságok érvénytelenek és azért minden esetben szükséges a folyamodás a Szentszékhez. Erősítette ezt a véleményt az enyhébb nézet uralomra jutásából származható visszaélések és lelki károk ve-

szedelme. A CP-nak fentidézett[74] 1928. márc. 10-én kelt törvénymagyarázata, mely szerint az 1908. kánon csakis a plébános stb. fizikai távollétében alkalmazható, ezt a véleményt látszott győzelemre juttatni. Minthogy azonban a CP. 1931. júl. 1-én kelt törvénymagyarázata szerint fizikailag távollévőnek veendő az a plébános vagy Ordinárius, aki materialiter jelen van ugyan, de nagy nehézség nélkül nem működhetik közre a házasságkötésnél, most már megköthető a házasság az Ordinárius megkérdezése után két tanú előtt, ha a rendkívüli házasságkötési forma egyéb előfeltételei fennforognak. Így *Gasparri* (E. n. 1017.), *Vermeersch-Creusen* (Epit. II[5] 404.) *Cappello* nr. 694. is; az ellenkező véleményt tartják most is *Linneborn*[4 5] (§ 44. II.) és *Schönsteiner* (X. 36. §), de aligha elfogadhatóan.

Ha a szükségforma alkalmazhatóságának esetén más pap van kéznél, a megengedettséghez épp úgy meghívandó, mint a halálos veszedelem esetén, anélkül mégis, hogy a házasság érvényessége függene ettől. (1098. nr. 2.)

A trienti jog uralma alatt is a kánonjogi doctrina[75] és bírói gyakorlat már a XVII. század óta elfogadták azt, hogy a trienti forma teljes betartásának lehetetlensége esetén érvényes a házasság, ha megtörtént az, ami lehetséges volt; vagyis érvényes volt két tanú előtt kötve (ezekre nézve az impossibilitas alig volt elképzelhető) valahányszor a saját plébánost megkapni vagy felkeresni fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlen volt. *De csak a következő feltételek mellett:* 1. ha a lehetetlenség általános, nem pedig egyes személyekre szorítkozó volt[76] (impossibilitas communis, nem pedig personalis); 2. és tartósnak mutatkozott, azaz a S. C. Off. 1863. júl. 1-i határozata szerint alapos volt a valószínűség, hogy egy hónapon belül nem fog megszűnni.[77]

[74] L. az 503. lapon.

[75] *XIV. Bened.* De syn. dioec. l. XII. c. 5. nr. 5.

[76] A doctrina communis még a halál pillanatában fennforgó impossibilitas personalist sem tekintette elégségesnek a klandesztinitás akadályának megszűnésére. Mint fentebb láttuk, az 1888. febr. 20-i felhatalmazás hozott e tekintetben könnyítést.

[77] Az erre vonatkozó határozatok részint *missziós területekre* nézve adattak: S. C. de Prop. Fide 1625. jún. 13., 1625. jún. 27., 1670. júl. 7., 1798. jan. 4., S. C. C. 1663. jan. 18., 1669. márc. 30., S. C. Inqu. 1874. jan. 15. (*Fontes* IV. nr. 846.), 1835 nov. 17. (*Fontes* IV. nr. 872.) 1863. júl. 1., 1883. nov. 14.; részint pedig *Franciaország* számára: S. C. C. 1793. ápr. 22.; VI. Pius 1793. május 28-án a luconi püspökhöz, 1795. szept. 5-én a genfihez, Caprara cardinalis instructiója 1803. május 2.

F) Kikre terjed ki a házasságkötés lényeges alakja?

Mindenki, aki érvényesen meg van keresztelve, alá van vetve az egyház törvényeinek; a házasságkötés lényeges alakját előíró törvényt illetőleg azonban, ennek különleges természete miatt, kivételeket állít fel a jog. A trienti zsinat ilyen kivételeket kifejezetten ugyan nem engedélyezett, de mikor a lényeges forma kötelező erejének beálltához előfeltételül a plébániánként való kihirdetést írta elő, sok kivételnek vetette meg alapját és azok be is következtek. De mivel éppen ebből nem csekély számú kétség és bizonytalanság származott, már a Ne temere, most pedig az új egyházi törvénykönyv pontosan megállapítja, kiket kötelez a lényeges alak, kik mentesek alóla. Nem területileg, hanem személyileg állapítja meg a kódex a forma substantialis kiterjedését.

I. Kötelezi a lényeges forma.

1. Mindazokat, akik a *katolikus egyházban kereszteltettek meg,* vagy az eretnekségből avagy szakadárságból a *kat. egyházba visszatértek,* akkor is, ha akár azok, akár ezek a kat. egyháztól később elpártoltak, valahányszor egymásközt házasságra lépni akarnak (1099. § 1. nr. 1.).

Kötelezi tehát a lényeges forma a) azokat, akik a kat. egyházban kereszteltettek meg; így vannak megkeresztelve azok, akik saját vagy szülőik, illetve gyámjuk, vagy ha a kisded senkinek szülői hatalma alatt nem áll, illetve a felnőtt vagy kisded halálos veszedelemben kereszteltetett meg, a keresztelő szándékából kat. módon, a kat. egyház számára (in ordine ad ecclesiam catholicam) akár pap, akár más keresztelő által kereszteltettek meg, és mindvégig katolikusok maradtak; b) ugyanezeket akkor is, ha később a kat. egyházból kiléptek; c) azokat, kik bár nem a kat. egyházban kereszteltettek meg, de később az eretnekségből vagy szakadárságból a kat. egyházba visszatértek; d) ugyanezeket akkor is, ha később a kat. egyházból megint kiléptek; e) azokat az akatolikus módon kereszteltelteket, akiket katolikussá lett szülőik kisded koruktól kezdve katolikus módon neveltek (az ilyenek úgy tekintetnek, mint akik a szülőkkel együtt beiktattatnak a kat. egyházba); ugyanez áll a 7 éven felüli kiskorúakról, hacsak kezdettől fogva nem álltak ellen a katolikussá lett szülőik szándékának; mind e pontban

említetteket kötelezi a lényeges forma, akár mindvégig hívek maradtak a kat. egyházhoz, akár utóbb elpártoltak tőle.

Kötelezi azokat a nemkatolikus (eretnek, szakadár, hitetlen) szülőktől származó személyeket is, kiket a kat. Egyházban kereszteltek meg, de kiskorúktól fogva eretnekségben, szakadárságban vagy hitetlenségben vagy minden vallás nélkül nevelkedtek fel, mert a kat. Egyházban kereszteltettek meg. A kódex az 1099. kánon 2. §-ban kivette ezeket a lényeges forma törvénye alól kimondva, hogy nem esnek a forma substantialis törvénye alá valahányszor nemkatolikussal kelnek egybe.[78] Azért állapította meg ezt a kivételt, hogy elháríttassék az ilyen nemkatolikusok házasságának érvénytelensége. 30 év tapasztalata azonban eléggé megmutatta, hogy a lényeges forma megtartása alóli mentesség nem vált a lelkek javára, sőt egyes esetek megoldásánál csak szaporította a nehézségeket.[79] Miértis XII. Pius pápa 1948. aug. 1-én kelt motuproprioiában: „Decretum Ne temere" (AAS. XL. 305) visszavonja az említett kivételezést és úgy rendelkezik, hogy kivétel nélkül „mindenki, akit a kat. Egyházban kereszteltek meg, tartozik a házasságkötés kánoni formáját megtartani" ezért az 1099. § 2. második felét eltörli és elrendeli, hogy e szavak: „item ab acatholicis nati. ... contraxerint" az 1099. kánonból kihagyassanak. E rendelkezés 1949. jan. 1-én lépett életbe, visszaható ereje nincs.

Röviden összefoglalva: *kötelezi a lényeges forma mindazokat, akik házasságkötéskor katolikusok* a fenti *a)—f)* pontok értelmében vagy, akik valaha a kat. egyházhoz tartoztak.

A mondottak alapján világos, hogy a *házasságkötés formája* szempontjából lényegesen megváltozott a katolikusnak és nemkatolikusnak fogalma (már a Ne temere óta) a régi joggal szemben. De csak a házasságkötés formája szempontjából, mert ha a vegyes vallás akadálya alól való felmentésről van szó, most is nemcsak azok vétetnek nemkatolikusnak, akik eretnekségben vagy szakadárságban születtek és nevelkedtek és soha a kat. egyházba nem tértek, hanem azok is, akik kat.

[78] A Ne temere uralma alatt kétes volt, hogy az ilyenek katolikusnak veendők-e vagy sem, azért ha nemkatolikussal vagy hitetlennel kötött házasságukról volt szó, minden egyes esetben a szentszékhez kellett fordulni. (S. O. 1911. márc. 31. AAS. III. 163.)

[79] Az 1099. cn. 2. §-a második fele körül felmerült nehézségeket mutatja az a sok authentikus magyarázat, mely szükségessé vált és az a sok kétség, melyek megtalálhatók a munka előző kiadásainak ezen a helyén. A nehézségek kivált missziós területeken állottak elő.

szülőktől születtek, de nemkatolikus módon neveltettek vagy később maguk léptek ki a kat. egyházból.

A fenti értelemben vett katolikusokat kötelezi tehát a lényeges forma, valahányszor ugyanilyen katolikussal lépnek házasságra éspedig a földkerekség minden helyén; a katolikusok sehol a világon nem köthetnek egymásközt érvényes házasságot e lényeges forma betartása nélkül.

2. Kötelezi a lényeges forma ugyanezen *katolikusokat, ha akár megkeresztelt, akár kereszteletlen nemkatolikussal lépnek házasságra,* akár a vegyes vallás vagy valláskülönbség akadálya alól nyert felmentéssel, akár anélkül jön létre a házasság (1099. § 1. nr. 2.).

A házasság oszthatatlanságának a régi jogban két esetben volt pozitív következménye.[80] Ezeknek egyike az volt, hogy ha az egyik fél mentes volt a házasságkötés lényeges formája alól, közölte a mentességet a másik féllel is; ha tehát a nemkatolikus fél nem volt kötve a trienti formához, létrejöhetett a házasság anélkül is. Az individuitas contractus ezen következményét a XVII. század óta a doctrina és bírói praxis előkészítette s *XIV. Benedek*[81] diadalra segítette s azóta a stylus Curiae és ismételt pápai declaratiók[82] kétségtelenné tették. Az újabb szerzők közül csak *Scherer* mondott ellent.[83] Ezen elvet először a S. C. Neg. Extr. 1890. jan. 12-én törte át, amikor *Malta* szigetét illetőleg a vegyes házasságokra vonatkozólag a lényeges formát kötelezőnek mondotta ki, jóllehet a tisztán akatolikus házasságok mentesek maradtak alóla.[84] A Ne temere és a kódex végleg kiküszöbölte a jogból az individuitas contractus e pontban való pozitív következményét, mert az oszthatatlanság most itt is a természetével járó azt a negatív következményt hozza létre, hogy a házasságkötésre képtelen fél a maga képtelenségét, a lényeges formához kötött fél a maga kötöttségét közli a másikkal.

[80] L. fentebb 32. § 7. pont. — Vö. Wernz IV. 40.; C. *Boeckenhoff,* De individuitate matrimonii, Berlin, 1901.

[81] De syn. dioec. l. VI. c. 7. n. 12.

[82] Pl. XIII. Kelemen 1767. máj. 15.; VII. Pius 1805. jún. 27.

[83] KR. II. 210. l. 215. j.; 211. l. 219. j.

[84] L. Raccolta di concordati, Roma, 1919. 1069. l.

A vegyes házasságok tehát csak a lényeges forma szerint köthetők meg immár érvényesen éspedig az egész egyházban mindenütt, Magyar- és Németországban is.

A Ne temere (art. XI. § 2.) a vegyes házasságokra vonatkozólag ugyanazt a szabályt tartalmazta, mint most a kódex, mégis ezzel a kódexben hiányzó hozzáadással: nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum. Rögtön a decretum kibocsátása után kétségek merültek fel, hogy miképpen kell az idézett szavakat értelmezni? Vajjon a klandesztinitás akadályát érintő, 1907. aug 2. előtt érvényben volt összes partikuláris intézkedések érvényben maradnak-e, vagy csak némelyek? A S. C. C. 1908. febr. 1-én ad IV. azt válaszolta az eléje terjesztett dubiumra, hogy csak a „Provida" konstitúció marad érvényben.[85] Ezen egészen új törvényt tartalmazó („facto verbo cum Sanctissimo") megszorító magyarázat szerint minden más indultum, mely a vegyes házasságra nézve idők folytán adatott (a minekünk szóló Lambruschini instructio is), megszűnt és csak Németországnak nemrég adott Provida maradt érvényben.[86] Nyilvánvaló volt a Szentszék abbeli szándéka, hogy az egész világra kiterjedő egységes vegyes házasságkötési jogot teremtsen. A Németországnak 1906. évben adott Provida konstitutiót mégsem akarta alig kétéves fennállása után rögtön visszavonni, hanem meghagyta a német püspököknek, hogy a vegyes házasságokból származó bajokat megfontolva, alkalmas időben kérjék a szentatyát, hogy a Providát törölje el.[87] Vagyis csak ideigle-

[85] Comprehendi tantummodo Constitutionem „Provida", non autem comprehendi alia quaecunque decreta, facto verbo cum Ssmo; et ad mentem".

[86] Németországban roppant bonyolult házasságkötési jog uralkodott. Az 1906. jan. 18-án kibocsájtott és 1906. ápr. 15-én életbelépett „Provida" konstitució egységes jogot teremtett, amennyiben kimondta, hogy ezentúl a tisztán katolikus házasságok mindenütt a Német birodalomban a Tametsi szerint kötendők, a tisztán akatolikus és vegyes házasságok mindenütt mentesek a trienti forma alól, és egyben utólag szanálta mindazon előbb kötött tisztán akatolikus és vegyes házasságokat, melyek csak a formahiány miatt voltak érvénytelenek, feltéve, hogy a beleegyezés 1906. ápr. 15-ig megszakítás nélkül fennállott, hogy más akadály nem forgott fenn és hogy a házasság egyházilag érvénytelennek nem nyilváníttatott.

[87] Mens est: ut rescribatur Episcopis Germaniae, ut perpendere velint graviora incommoda, quae proveniunt ex matrimoniis mixtis, et hinc supplicare Ssmo, ut tempore opportuno abrogare Constitutionem Provida dignetur. (*Leitner* Lb.[3] 213.)

nesnek volt szánva a németországi kivétel. 1908. márc. 28-án (ad III.) a S. C. C. újabb megszorító magyarázatot adott ki, odaértelmezvén a Providát, hogy az abban megállapított kivétel csak azon házasulókra áll, akik Németországban születtek és ott kötnek házasságot. Az általánosabb értelmezés szerint elég volt, ha csak az egyik fél németországi születésű.

Magyarországon a Ne temere ellen a protestánsok zajos vitákat támasztottak[88] s sérelmüknek fogták fel a klandesztin vegyes házasságok érvénytelenné nyilvánítását. A püspöki kar ennek hatása alatt a Providához hasonló engedményt igyekezett kieszközölni Magyarország számára is és ennek eredményeképpen először 1908. ápr. 8-án 6 hóra szóló engedélyt kaptak arra nézve, hogy a lényeges forma alól esetről-esetre felmentést adhassanak,[89] majd ennek egy évre való meghosszabbítását, 1909. febr. 27-én[90] pedig a Provida kiterjesztését nyerték el. A kiterjesztés „attentis peculiaribus circumstantiis pro nunc" adatott, tehát ezt a kivételt is ideiglenesnek tekintette a Szentszék. Egyben érvényesítette ugyanezen resolutioban azon vegyes házasságokat, melyek a Ne temere óta a formahiány miatt érvénytelenül kötettek.[91]

1909. febr. 23-a óta a vegyes házasságok megkötése tehát Német- és Magyarországon külön jog szerint igazodott, amennyiben e helyeken forma nélkül is érvényesek voltak, de csak azok házassága, akik Német-, illetve Magyarországon születtek és ott kötöttek házasságot. A S. C. Sacr. 1909. jún. 18-án új dubiumokra azt válaszolta, hogy mindkét házasulónak Német-, illetve Magyarországon születettnek kell lennie, és hogy egy Németországban született nem köthet házasságot érvényesen a lényeges forma mellőzésével Magyarországon születettel, sem két németországi Magyarországon vagy megfordítva.[92] Nem magyar vagy

[88] Vö. *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma, 282. l.

[89] *Hanuy* i. m. 305. l.

[90] 1909. febr. 19-én tartott teljes ülésén javasolta a S. C. Sacr. az indultum megadását, febr. 23-án erősítette meg a szentatya és febr. 27-én tette közzé a resolutiót a S. C. Sacr.

[91] *Magyarország* alatt a S. C. Sacr. secretáriusának 1909. márc. 5-i válasza szerint a sz. István koronája alá tartozó minden terület volt értendő, tehát Horvát-Szlavonország és Fiume is. (A magyar püspöki kar 1909. márc. 16-iki körlevele.)

[92] Ezek szerint a klandesztin vegyes házasságok *Magyarországon* a Ne temere előtt érvényesek voltak a Lambruschini instructió alapján, az 1908. ápr. 19-től 1909. febr. 23-ig kötöttek szanáltattak (éspedig kivétel nélkül mind, akkor is, ha nem magyarországi születésűek házas-

német *honosságról*, hanem születésről beszél a kongregáció. Mind az 1908. márc. 28-i, mind az 1909. jún. 18-i declaratióról kijelentette a S. Off., hogy azoknak csak a jövőre ható erejük van, vagyis a declaratio előtt kötött forma nélküli vegyes házasság érvényes volt, ha nem is volt mindkét fél német-, — illetve magyarországi születésű. (AKK. 1915. 306. l.).

A kódex most eltörölte a német- és magyarországi külön jogot,[92] amely, mint láttuk, kezdettől fogva ideiglenesnek volt szánva és tökéletesen egységes házasságkötési jogot írt elő az egész egyházra nézve. Megszűnt ezzel a törvényhozásnak az a következetlensége, melynél fogva, ha kat. katolikussal kötött házasságot, tartozott a lényeges formához alkalmazkodni; ha protestánssal lépett házasságra, nem. Nem lehet az egyháztól azt kívánni, hogy felmentse az általános törvény alól azt a katolikust, aki vegyes házasságot, és hozzá protestáns formában, akar kötni. Az egyház éppúgy függetlenül állapítja meg a házasságok anyagi, mint alaki érvényességének kellékeit.

3. Az összes fenti katolikusok a lényeges forma betartására voltak kötelezve valahányszor keleti szertartású katolikussal léptek házasságra (1099. § 1. nr. 3.) egészen az új keleti házasságjog érvénybelépéséig: 1949. május 2-ig. Ma a vegyes rítusú házasságoknál aszerint a forma szerint kell eljárni, amelyikhez tartozik a házassághoz törvényesen asszisz-

---

sága volt, l. *Meszlényi* 268. l. 6. j.), ettől kezdve az 1909. jún. 18-ig kötött klandesztin vegyes házasságok érvényben voltak, ha legalább az egyik fél született Magyarországon (hogy kik katolikusok, kik nem katolikusok a házasságkötési jog szempontjából, 1908. ápr. 19. óta a Ne temere értelmében volt megállapítandó), ettől kezdve a kódex életbe léptéig csak azok, melyekben mindkét fél Magyarországon született.

[93] A kódex megjelenése után több német és magyar egyházjogász eleinte a német- és magyarországi eddigi különjog további érvényességét vitatta azon az alapon, hogy az privilégium, mely a 4. kánon szerint tovább is fennáll. Mások partikuláris törvénynek minősítették, mely a 6. nr. 1. szerint a kódex által eltöröltetett. Ezeknek lett igazuk. A CP. 1917. dec. 9-én (majd pedig 1918. márc. 30-án: AKK. 1919. 61. l.) kijelentette, hogy a német- és magyarországi kivétel megszűnt. A magyar püspöki kar is eleinte azon az álláspónton volt a kódex életbeléptetésével kapcsolatos házasságjogi instructiójában, hogy marad minden a régiben; utóbb persze ezt a felfogást vissza kellett vonni. (Circulares dioec. Strigonien. 1919. 5. l. 237. sz. L. Csernoch római útját 1920-ban és beszámolóját 1921. nov. 16—17-i ppkari konferencián.)

táló pap. (L. a keletiek hjoga. 86. § 3, 87. § 3. CP. 1953. jan. 8. AAS. XLV. 104.) Az a latin nő, aki a 98. § 4. alapján kijelenti, hogy rögtön a házasság megkötése után (in matrimonio ineundo) a férj keleti szertartására megy át, tartozott a lényeges forma követésére az 1099. § 1. nr. 3. szerint (CP. 1940. ápr. 29. AAS. XXXII. 212.) mert házasságkötéskor még latin szertartású volt.

Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 85. kánonban a latin kódexszel egészen azonos lényeges formát ír elő. Ez a 90. cn. 1. és 2. §§-ai szerint kötelezi a keleti szertartásúakat valahányszor egymással vagy kellő felmentés birtokában keresztelt vagy kereszteletlen nemkatolikussal lépnek házasságra.

A magyarországi hajdúdorogi egyházmegye keleti rítusú tagjaira a latin kódex nem nyert kiterjesztést, habár ezt a munkácsi, eperjesi, és hajdudorogi püspökök 1917. dec. 31-én XV. Benedek pápától kérték. A válasz a munkácsi püspökhöz volt intézve, aki a kódexet 1921. szept. 7-én egyházmegyéjében életbe is léptette. Ugyanezt tette a hajdúdorogi püspök is 1925. szept. 17-én. Jelenleg itt is a „Crebrae allatae" mp. egyetemes egyházfegyelme érvényesül, mely e kérdésben a C. I. C. 1099. § 1. n. 3. § abrogálta.

XI. Pius pápa 1932. jan. 4-én a Ne temere decretumot az egész körösi — krizevci — (egyesült keleti szerb) egyházmegyére is kiterjesztette.

II. Mentesek a lényeges forma alól az *akatolikusok,* akár meg vannak keresztelve, akár nem, valahányszor egymás közt lépnek házasságra (1099. § 2.). Kik az akatolikusok, fentebb láttuk: akik sohasem tartoztak a kat. egyházhoz sem keresztség, sem conversio által.

A trienti zsinat kifejezetten nem tett említést a protestánsokról, de magától értetődött, hogy mint megkereszteltek alá vannak vetve a lényeges formáról hozott egyházi törvénynek. Mindamellett módot adott a zsinat a protestáns házasságok érvényességének biztosítására a forma betartása nélkül is, a Tametsi kihirdetésének különleges módja által. Protestáns országokban, ahol nem hirdették ki, nem kötelezte a Tametsi a protestánsokat. Vegyes vallású területeken, ha a kihirdetés-

kor az akatolikusok már különálló hitközségbe tömörültek, a kihirdetés csak a katolikusokra nézve volt érvényes. A Benediktinás területeken szintén mentesek voltak az akatolikusok a trienti forma alól. A trienti területeken kötelezte ugyan őket, de a gyakorlatban bajos volt egyszerűen minden akatolikus házasságot formahiány miatt érvénytelennek mondani, mert lehetetlen volt azokat a kat. plébános előtt megkötni, lévén az eltiltva az ilyen házasságoknál való közreműködéstől. Azért az általános vélemény a kat. plébános előtt való consensus-kijelentés lehetetlensége miatt tridentin területen is érvényesnek mondta a forma nélküli akatolikus házasságokat. Az egyház e kérdésben elvi döntést nem hozott, hanem ha konkrét esetekben merült fel annak szüksége, hogy a felek vagy legalább egyikük megtérése után ítéljen az előzőleg kötött forma nélküli házasság érvényességéről, minden egyes eset körülményeinek külön-külön foganatosított viszgálata után hozta meg ítéletét.[91]

A Ne temere, és most a kódex is, kifejezetten mentesíti az akatolikusokat a lényeges forma törvénye alól és eképpen biztos szabályt ad az egyházi bíró elé azon esetekre, amikor ilyen házasságok érvényességéről kell ítéletet mondania.

G) Az állami házasságjogokban is vannak a házasságkötés érvényességéhez szükséges lényeges alaki kellékek, melyek azonban államonként mások és mások.

A *magyar* ht. szerint lényeges alaki kellék volt:

1. hogy a polgári tisztviselő illetékes legyen,[95]

[91] *Eichmann*, Das kat. Mischehenrecht, 1921., 27. l.; *Aichner* 192. §; *Schnitzer*, Kath. Eherecht, 1898., 167. kk.; *Scherer* II. 217. l. 242. j. — *Wernz* szigorúbban vélekedik és nem fogadva el a kat. plébános alkalmazásának lehetetlenségét, érvénytelennek mondja a tridentin területén forma nélkül kötött akatolikus házasságokat. És nézete mellett tud szentszéki nyilatkozatokat meg ítéleteket is felhozni. (IV. 166.[145]).

[95] Illetékes az anyakönyvezető saját kerületében, más polgári tisztviselő (alispán, járási főjegyző, polgármester, diplomáciai képviselő, konzul) hivatalos hatáskörének területén; az anyakönyvvezető olyan házasulókkal szemben, kiknek legalább egyike az ő kerületében bír rendes lakóhellyel, vagy legalább tartózkodási hellyel; (nem illetékes anyakönyvvezető egy másik anyakönyvvezető kerületében is közreműködhetik a házasságkötésnél, de csak annak az anyakönyvvezetőnek különös felhatalmazása alapján, kinek kerületében eljár.) Az alispán, főjegyző, polgármester csak főispáni engedéllyel és olyan házasulókkal szemben működhetik közre, akiknek legalább egyike rendes lakó- vagy tartózkodási hellyel bír valamely az ő hatósági területén fekvő anyakönyvvezetői kerületben. A lakó- vagy tarózkodási hely sze-

2. hogy a tisztében elöljáró[96] polgári tisztviselő előtt *a)* az együttesen jelenlevő[97] házasulók *b)* személyesen[98] kijelentsék[99] *c)* két tanú jelenlétében,[100] *d)* hogy egymással házasságot kötnek, *e)* és a házasságkötő kijelentést se feltételhez, se időhöz ne kössék. (Ht. 41., 39. §§. Ez utóbbi § második bekezdésében foglalt azon rendelkezés, hogy a polgári tisztviselő a kijelentés megtörténte után a házasokat házastársaknak nyilvánítja, nem lényeges alaki kellék.)

---

rint illetékes anyakönyvvezető egy másik anyakönyvvezetőt is felhatalmazhat a házasságkötésnél való közreműködésre. — Megjegyzendő, hogy csak a területi illetékesség a házasságkötés érvényességéhez szükséges lényeges kellék, nem a személyi (Ht. 29, 31, 32, 33, 34, 41. §§), vagyis lényeges, hogy polgári tisztviselő előtt és annak saját kerületében köttessék a házasság, nem lényeges ellenben az, hogy a házasulók „saját" polgári tisztviselője-e az illető (vagyis hogy bírnak-e az ő kerületében rendes lakó- vagy tartózkodási hellyel.) — A 7600—1945. M. E. rendelet (Magyar Közlöny 1945. 20. sz.) az 1941. okt. 10-től 1945. júl. 31-ig terjedő időben (a második világháború alatt) olyan valaki előtt, aki a házasságkörüli teendőket nyilvánosan végezte, de arra feljogosítva nem volt — megkötött házasságokat, ha azokat az állami anyakönyvbe bejegyezték, érvényesnek ismerte el, valamint azokat is, melyek polgári tisztviselő előtt, de annak nem saját területén köttettek. A 115.400—1948. B. M. rendelet szerint (Magyar Közlöny 1948. 162. sz.) az Ausztriában és Németországban megkötött házasságokból azok érvényesek, melyek az 1938. júl. 6-i német házassági törvény 15. és 17. §§-ai szerint köttettek. Tehát nem érvényes a katonai vagy táborparancsnok, Nyugatra távozott anyakönyvvezető, lelkész, hajóskapitány előtt kötött házasság. Ez nem is jegyezhető be magyar anyakönyvbe, ha bejegyezték, törölni kell. Csak akkor lehet bejegyezni, ha a törvényes alakiságok szerint újra megköttettek. A nyugatos házasságokból született gyermekek csak az új házasságkötés után anyakönyvvezhetők, mint házasságból született gyermekek.

[96] E szavak a polgári tisztviselő közreműködésének önkéntességét fejezik ki. Kényszerített vagy csak esetleges jelenlét nem volna elegendő, sem a pusztán személyes jelenlét, hanem tevékeny közreműködés kell éspedig mint lényeges alaki kellék. De az I. U. 64. §-ában előírt kérdezés nem lényeges alaki kellék.

[97] Nem a megjelenés, hanem a jelenlét együttessége lényeges.

[98] A házasságnak meghatalmazott által való kötése lehetetlen. (L. azonban a 49. § 5. pontját.)

[99] A kijelentés olyanok részéről, kik magyarul nem tudnak s nyelvüket a polgári tisztviselő nem érti, tolmács útján, siketnémák és némák részéről írásban vagy a siketnémák jelbeszédben jártas szakértő jelenlétében jelbeszéddel történik. (I. U. 65. és 66. §.)

[100] Tanukul olyanok alkalmazhatók, akik 16. életévüket betöltötték és a házasságkötés cselekvényét megérteni képesek. (Ht. 40. §.) De a tanuk e tulajdonságai nem lényeges kellékei a házasságkötésnek.

E kellékek némelyikének mellőzése azonban nem tette semmissé a házasságot; így nem volt semmis a házasság illetékesség hiánya okából:

1. ha azt, aki előtt a házasság köttetett, a közhiedelem az illető kerület polgári tisztviselőjének tartotta (putatív tisztviselő!), kivéve ha az ellenkezőt mindkét házasuló tudta. (Ht. 42. § a),

2. ha a polgári tisztviselő a házasság megkötésénél szomszédos területen működött közre, kivéve ha mind a két házasuló tudta, hogy a polgári tisztviselő nem a saját kerületében jár el (u. o. b).

Továbbá a házasságkötés után egy éven át folytatott férj és feleség gyanánt való együttélés a lényeges alaki kellékek közül a két tanú jelenlétének hiányát pótolta (a többi kellék hiányát nem. Ht. 43. §.)[101]

Az új magyar családjogi törvény: 1952:IV. tv. a 2. §-ban kimondja, hogy házasság akkor jön létre, ha együttesen jelenlevő házasulandók a helyi tanács végrehajtóbizottságának kiküldöttje (anyakönyvvezető) előtt személyesen, nyilvánosan, két tanú előtt hivatalos helyiségben kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek. Az anyakönyvi bejegyzés már nem lényeges alaki kellék. (L. még az 532. l.)

53. § A házasságkötés lényegtelen alakja (Forma accidentalis matrim.)[1]

A lényeges alaki kellékek (a házassági beleegyezésnek az előírt módon való kijelentése a plébános, helyi Ordinárius vagy valamelyikük megbízottja és két tanú előtt) betartása a házasság *érvényességéhez* elég ugyan, de *megengedettségéhez* bizonyos szertartások (lényegtelen alak) már ősi egyházi gyakorlat alapján szükségesek és szükségesek voltak akkor is, mikor még a lényeges forma kötelező előírásáról szó sem volt.

[101] Vö. *Jancsó* i. m. 13, 46, 47, 48, 51. §§.

[1] *Wernz* IV. 189—196.; *Gasparri* 1218—1242.; (1031—1051.); *Leitner*[3] 62. §; *Linneborn* 46. § I.; *Wernz-Vidal* nr. 554—561.; *De Smet* nr. 197—205.; *Cappello* nr. 705—714.; *Knecht* 47. § D.; *Triebs* 74. § 1—5., 75. §; *Schönsteiner* X. 39—40. §.

A házasságkötést kísérő liturgikus cselekvények jelentőségéről és fejlődéstörténetéről bővebben értekezik *Hanuy*, A jegyesség és házasságkötési forma stb. c. többször idézett munkájának 14. §-ában, vagy *De Smet* nr. 201. kk. A legszükségesebbek fentebb az 51. §-ban találhatók.

E házasságkötési szertartások két részből állanak: az *összeadásból* (copulatio) és az új *házasok* ünnepélyes *megáldásából* (nászáldás[2]).

I. Összeadás[3] (copulatio, a rituale áldása vagy egyszerű áldás). *a)* Kat. házasulókra nézve súlyos bűn terhe alatt kötelező ezen egyszerű áldás vétele (hacsak szükség esete nem mentesíti őket) és a második házasságnál sem mellőzendő. Ha bármely okból e nélkül kötöttek volna a felek érvényes házasságot, illő, hogy utólag áldássák meg magukat — a consensus-kijelentés és az összeadás („Ego coniungo vos . . .") szavai nélkül.[4] A kat. egyházba tért házasok jól teszik, ha megáldatják magukat, anélkül, hogy erre kötelezni kellene őket.[5]

b) Az összeadás végzése plébánosi jog (462. n. 4.), és liturgikus ruhákban (superpelliceum és fehér színű stóla), legalább egy (superpelliciumba öltözött) klerikus (sekrestyés, ministráns) segédkezése mellett végzendő.[6]

c) Az összeadás az egyházi jóváhagyással bíró egyházmegyei szertartáskönyv vagy a dícséretes szokás szerint végzendő.[7] Részei többnyire ezek: *a consensus-tudakolás és an-*

[2] *Leitner* e két részt így különbözteti meg: a rituale és a missale nászáldása. (Lb.[3] 354. l.)

[3] 1100.

[4] S. C. de Prop. F. 1841. júl. 5.; Instr. a 1806.; Instr. S. Off. 1817. júl. 6.; *Fontes* IV. nr. 855. (*Gasparri* 1222—1226.)

[5] S. C. Inqu, 1860. jún. 26. (*Fontes* IV. nr. 961.)

[6] *Hartmann*, Repertorium Rituum, 1916.[13] 222. §.

[7] Így rendelte a trienti zsinat is. (XXIV. c. 1. de ref. matr.) Alkalmazható a római rituale akkor is, ha az egyházmegyének saját ritualéja van. (S. R. C. 1925. nov. 6. ad V. AAS. XVIII. 21. — Decr. auth. 3654. 3792. ad IX.)

nak kivétele,[8] *gyűrűszentelés és a jegyesek ujjára húzása,*[9] *a jobb kezeknek összekötése a stólával* és az *áldás* („Ego vos coniungo . . ."); e szavakkal a már megkötött házasságot a pap az egyház nevében ünnepélyesen helybenhagyja és megerősíti. Mindezek után következik nálunk *Magyarországon az eskű.* Először a vőlegény, majd a menyasszony, illetve most már a férj és feleség jobbját a feszületre téve elmondja az eskű szavait, a házassági kötelességek hűséges teljesítését ígérve. A *beszéd* az összeadás előtt vagy után, vagy az ünnepélyes áldás után szokott tartatni.

II. Az új házasok ünnepélyes megáldása alatt azt az áldást értjük, mely a pro sponso et sponsa misével van kapcsolatban s melyet misén kívül adni apostoli indultum nélkül nem lehet. Az új házasok e miséje a misekönyvben a Missae votivae ad diversa között a 6. helyen található s az áldás részint a Pater noster után mondandó két és a Placeat tibi, sancta Trinitas előtt mondandó egy imádságban és a szentelt vízzel való meghintésben foglaltatik.

Az ünnepélyes áldást már nem olyan feltétlenül írja elő az egyház, mint az egyszerű áldást, hanem igen óhajtja, s azért nyomatékos hangsúlyozással köti a plébánosok lelkére, hogy legyen gondjuk arra, hogy a házasulók részesüljenek benne; sőt óhajtja, hogy azok is, kik ezen ünnepélyes áldás nélkül esküdtek, utólag vegyék fel a nászmiseáldást. (1101. § 1.) — A sorrend az, hogy először megy végbe a copulatio s azt követi

[8] A Ne temere-ig a consensustudakolás a házasságkötés megengedettségéhez volt szükséges, éppen ezért érvényesen jött volna létre a házasság akkor is, ha kérdezés nélkül jelentették volna ki a felek beleegyezésüket. És az ilyen tisztán passzív, minden kérdezéstől tartózkodó közreműködést (melynél a többi liturgikus cselekvény is hiányzott) *passzíva asszisztenciának* nevezték és a közönséges jog régebben ezt írta elő a felmentéssel kötött házasságoknál. A Ne temere szerint (és a kódex szerint is) a kérdezés a házasság érvényességének kelléke a vegyes házasságoknál is, azért most a „passzív asszisztencia" a többi liturgikus cselekvényeknek, nem pedig a consensustudakolásnak elhagyását jelenti.

[9] A Rit. Rom. szerint csak egy gyűrű szentelendő meg s azt a vőlegény húzza a leány ujjára.

a nászmise; ez csak akkor applikálandó a házasulókért, ha stipendiumot adtak.

Meg kell tagadni a nászmisét, és a vele kapcsolatos áldást *a)* a méltatlanok házasságkötésénél, *b)* vegyes házasságoknál (1102. § 2.), *c)* özvegyasszony házasságkötésénél, ha már egyszer részesült a nászáldásban (1143.), *d)* meghatalmazott által vagy feltételesen kötött házasságnál,[10] *e)* utólagos érvényesítésnél, ha az érvénytelenül kötött első házasságnál már megadatott, *f)* tiltott időben, hacsak az Ordinárius meg nem engedi. (1108. § 3.)

A nászáldást csak *az a pap* végezheti — személyesen vagy megbizottja által, — aki jogosítva van érvényesen és megengedett módon eskettetni. (1101. § 2.) Tehát plébánosi jog, illetve kötelesség a nászáldás végzése, melyet tartozik a plébános teljesíteni, ha a házasulók jogszerűen kérik.

XXIII. János pápa új Mp.-ja: a Codex Rubricarum 1960 jan. 1-én lépett életbe, hatálytalanítva az eddigi rubrikákat a nászmiséről az alábbiakban rendelkezik:

A nászmise ún. II. osztályú votiv mise. Nem mondható: 1. az I. oszt. ünnepeken, 2. az I. és II. oszt. vasárnapokon, 3. az I. oszt. fériákon: tehát hamvazószerdán, a nagyhét hétköznapjain, 4. az I. oszt. vigiliákon: tehát Karácsony és Pünkösd vigiliáján, 5. az I. oszt. oktávák alatt: tehát Húsvét és Pünkösd nyolcadában. Az összes többi: II., III., IV. oszt. liturgikus napokon tehát mondható. Nem mondható még febr. 2-án a gyertyaszenteléssel kapcsolatos szentmise helyett, búzaszentelő és keresztjáró napokon a rogációs mise esetén ott, ahol csak egy szentmise van. A nászmise nem mondható továbbá valahányszor nem adható nászáldás. Erről a következőket rendeli a Mp.

Valahányszor a nászmise nem mondható, de a nászáldást szabad adni, a napi szentmisét kell mondani, melynek orációjával egy konkluzió alatt mondandó a nászmise orációja és ebben a misében is adható a nászáldás. A nászáldás a szentmisétől elkülöníthetetlen, szentmisén kívül adni apostoli indultum nélkül nem szabad. A nászáldást annak a papnak kell adni, aki a szentmisét mondja, ha az esketést más pap tartotta is. A nászáldás nem adható, ha a felek nincsenek jelen, ha

[10] Ezt *Cappello* (nr. 710.) *Wernz-Vidallal* (nr. 557.) szemben kétségbe vonja.

egyik vagy mindkettő részesült már benne, bár fenntartható a szokás, hogy van nászáldás, ha csak a férfi kapta már egyszer. Halottak napján és nagyhét 3 utolsó napján tilos nemcsak a nászmise, hanem annak megemlékezése és a nászáldás is. Az Ordinárius engedélyével tiltott időben is mondható nászmise és adható nászáldás.

Ezüst vagy aranylakodalom alkalmával mondható mint II. oszt. votiv mise a szentmise a Szentháromságról vagy a B. Szüz Máriáról egy hálaadó orációval egy konkluzió alatt. A szentmise után mondandók a Ritualeban lévő imádságok és intelmek.

Az előző rendelkezésekkel szemben a nászmisében van Gloria, — hacsak nem violaszínben van a szentmise — Credo nincs, egy megemlékezés lehet, de oratio imperata nem mondható.

Régente tilos volt a házasság végrehajtása az ünnepélyes áldás előtt, sok helyen az ünnepélyes áldást követő második vagy harmadik nap előtt is.[11] *(noctes Tobiae.)* E tilalom alól a középkorban a felek a püspöknek vagy plébánosnak járó bizonyos taksa által válthatták meg magukat és e taksát *jus primae noctis* névvel jelölték. A földesuraknak is bizonyos illetéket kellett fizetni a házasság alkalmából s ennek a neve is ius primae noctis volt. Ez és nem az az erkölcstelen jelentése volt e kifejezésnek, melyet Voltaire és mások kötnek vele össze.[12]

III. *A magyar családjog* szerint a polgári házasság megkötése után a polgári tisztviselő azonnal köteles a feleknek díjmentes *tanusitványt* kiszolgáltatni. Ennek felmutatása után történhetik csak az egyházi esketés.

54. § A házasságkötés lényegtelen alaki kellékei a vegyes házasságoknál[1]

1. A felmentéssel kötött vegyes házasságoknál a közönséges jog szerint csak a *kódex értelmében vett passzív asszisztencia* végezhető, azaz a consensus tudakolása és kivétele (mely ezeknél a házasságoknál is az érvényességéhez szükséges lényeges alaki kellék)[2] és legfeljebb

[11] C. 1, 5, 7 C. 30 qu. 5.

[12] *Wernz* IV. nr. 193.[300]; *Scherer* II. 257.[57] l.; *Leitner* Lb[9] 39. l. k.

[1] *Hanuy*, A vegyes házasságok jogtörténete, Pécs, 1904; *Leitner* Lb.[3] 41. § IV.; *Linneborn* 46. II.; *Cappello* nr. 715—717.; *Wernz-Vidal* nr. 560. l.; *Schönsteiner* X. 41. §.

[2] 1102. § 1.

még beszéd;[3] egyéb liturgikus cselekvény azonban és minden más pozitív tevékenység tilos. Elmarad a hirdetés, az egyszerű áldás, még inkább az ünnepélyes; a templomon kívül,[4] superpelliceum és stóla nélkül teljesíti a pap azt, amit teljesíteni szabad. (1102. § 2.)

Nagyobb bajok elkerülése[5] okából azonban megengedheti az Ordinárius, hogy a szokásos szertartások egyike vagy másika a dispenzált vegyes házasság kötésénél elvégeztessék,[6] de soha a nászmise és a vele kapcsolatos nászáldás. (1102. § 2.) Megengedheti az Ordinárius azt is, hogy a katolikusok és akatolikusok közti házasság a templomban köttessék, valahányszor úgy látja, hogy nagyobb bajok elkerülése ezt kívánatossá teszi. (1109. § 3.)

2. A kauciók megtagadása esetén, az emiatt nem dispenzált vegyes házasságoknál a közönséges jog

Magyarországon, Németországban és *Ausztriában* már a XVIII. század óta szokásos a dispenzált vegyes házasságok rendes módon való megáldása (asszisztentia activa.) A Szentszék e szokást 1858-ig hallgatagon tűrte, ezen év nov. 15-én kiadott *Antonelli*-féle instructióban kikefejezetten is megengedte, hogy a püspökök a felmentéssel kötött vegyes házasságokat a tisztán kat. házasságok megkötésére előírt szertartásokban részesíthessék, kivéve mégis a nászmisét. A kódex — amint a mondottakból kitetszik — ezt az intézkedést vette át. Tehát a püspökök ezentúl is adhatnak engedélyt az egyszerű áldás (de soha az ünnepélyes áldás) végzésére és a *magyar püspöki* kar az 1918. ápr. 26-i tanácskozmányából kifolyólag kibocsájtatott instructióban általános engedélyt adott az e pontban való eddigi gyakorlat folytatására.

[3] És természetesen az eset anyakönyvi bejegyzése.

[4] 1109. § 3. — A sekrestyében vagy magánkápolnában, vagy plébánia hivatalban, de nem magánlakásban végezhető.

[5] Ilyenek a haereticusoknak a katolikusok és egyházi törvények ellen való panaszai és gyűlölködése, akat. módon kötendő házasság veszedelme, a kauciók megszegésének veszedelme, a kat. fél hitbeli megingásának vagy az eretnekek közé való elpártolásának veszedelme és hasonlók. (S. C. Inqu. 1862. dec. 4.)

[6] Megengedheti tehát, hogy liturgikus ruhában történjék az esketés, de a törvény szavai szerint legyen azért valami különbség a tisztán katolikus és vegyes házasságok megkötése közt, vagy legalább is ajánlatos, hogy legyen.

szerint sehogyan sem szabad a plébánosnak közreműködnie, és az ap. Szentszék által bizonyos helyeknek adott az a felhatalmazás, hogy a tiltott vegyes házasságok passzív asszisztenciával voltak megköthetők, vissza van vonva az 1102. kánon 1. §-a által. (C. P. 1928. március 10. ad II. AAS. XX. 120. l.)

Mindazon helyeken, ahol már az *Antonelli*-féle instructió előtt szokás volt a dispenzált vegyes házasságokat aktív asszisztenciában részesíteni, szokásba jött a nem dispenzált vegyes házasságoknak *passzív asszisztenciában való részesítése* (a régi értelemben véve a passzív asszisztencia elnevezést, vagyis a teljesen passzív, minden kérdezés és minden liturgikus cselekvény nélkül való meghallgatását a consensus-kijelentésnek értve alatta), és pedig azért, hogy biztosíttassék a házasság érvényessége, ami a lényeges forma mellőzése miatt hiányzott volna,[7] és hogy elég tétessék a világi törvényeknek, melyek a vegyes házasságoknak a kat. plébános előtt való megkötését írták elő.[8]

A passzív asszisztenciát — kötelesen, és mint a türelem legszélső határát — kifejezetten is megengedte a Szentszék Poroszország,[9] Bajorország,[10] Ausztria,[11] Magyarország és Chile számára,[12] alkalmazásához — a sürgős szükség esetét kivéve — püspöki engedély és fontos ok (ecclesiae utilitas, commune animarum bonum) volt szükséges.

A Ne temere megjelenése után a régi, teljesen passzív asszisztencia nem volt többé lehetséges, mivel a házasság érvényességéhez szükségessé vált a beleegyezés kérdezése és meghallgatása, és pedig a vegyes házasságoknál is;[13] ezeknél tehát a teljesen passzív közreműködést a consensus-tudakolással egybekötött asszisztencia váltotta fel (mely azonban egyéb liturgikus cselekvénnyel nem volt kapcsolatos és azért minimalis activa asszisztenciának mondták.) Míg aztán a C.

[7] Akkor még a kérdéses területeken a forma nélküli vegyes házasságok érvényessége nem volt kimondva.

[8] Pl. nálunk az 1790—1 : XXVI. t.-c. L. fentebb a 26. §-ban.

[9] „Litteris altero ab hinc" 1830. márc. 25.

[10] Bernetti-instructio 1834. szept. 12.

[11] Lambruschini-instructio 1841. május. 22.

[12] XVI. Gergely „Quas vestro" brevéje (1841. ápr. 30.) és az ugyanaz napon kelt Lambruschini-instructio. — *Chile* számára a többi területeitől némileg eltérő feltételeket állított fel a S. Off. 1869. május 17-i instrukciója.

[13] S. C. C. 1908. júl. 27. ad III.

S. Off. 1912. jún. 21-i decrétuma[14] a teljesen passzív, azaz semmit sem kérdező asszisztenciát, de csak taxative azokon a helyeken, melyek számára régebben engedélyezve volt,[15] újból engedélyezte.

Hogy a kódex után is megengedett-e a passzív asszisztencia, eleinte vitás volt. Voltak, akik *privilégiumnak* mondták és ezért a 4. kánon szerint érvényben marad; mások *partikuláris törvénynek*, és a 6. nr. 1. szerint eltöröltnek tekintették. Stutz már az 1916. aug. 5-ig declaratióban a szigorúbb felfogásra való átmenetet látja és a kódex által a passzív asszisztenciát visszavontnak tartja.[16] A S. C. S. Off.-nak a prágai érsek előterjesztésére 1919. nov. 26-án adott resolutiója arra a kérdésre, quomodo se gerere debeat in excipiendo consensu sacerdos, qui non dant cautiones, azt válaszolta: „in omnibus servandas esse praescriptiones Codicis I. C. Hinc sacerdos his matrimoniis assistere nequit nisi praestitis cautionibus obtenta fuerit dispensatio super impedimento mixtae religionis aut disparitatis cultus ad normam cn. 1060 et 1061; consensum vero requirendum ad normam cn. 1102 et 1095. Contrariae Sanctae Sedis praescriptiones atque contraria indulta per ipsum Codicem I. C. abrogata sunt." Tehát: az összes korábbi engedmények vissza vannak vonva, a régi (kérdezés nélküli) passzív asszisztenciával kötött házasságok érvénytelenek volnának és sehogyan sem szabad a plébánosoknak a nem dispenzált vegyes házasságok kötésénél közreműködni, a házasság érvényességéhez szükséges minimális activa assistentiával sem[17] (de ha mégis megtennék, érvényesen jönne létre a házasság.) A rescriptumot nem publikálták hivatalosan, azért — úgy látszik — némelyek még mindig kételkedtek. A CP. fentidézett (1928. márc. 10-i) declaratiója minden kétséget megszüntetett. A S. Off. a linzi püspök kérdésére 1929. febr. 3-án kijelentette, hogy az 1918. május 19. és 1928. március 10-e közötti időben passzív asszisztenciával kötött házaságok érvénytelenek. (L. Qu. Schr. 1929. p. 358.) Felvethető itt a kérdés, vajjon nem lehetne-e csatlakozni *Wernz-Vidal* (nr. 561.) azon nézetéhez, hogy amint nagyobb bajok elkerülése végett tűrte bizonyos helyeken az egyház a múltban a passzív asszisztenciát, ma ugyanazon helyeken tűrtnek kell mondani a kérdezéses, de minden más szertartást kizáró passzív asszisztenciát? Azt hisszük, nem, mert

[15] A S. C. Off. 1916. aug. 5-i declarációja (AAS. VIII. 316. l.) ezt külön is hangoztatja.

[16] Der Geist des CIC. 1918. 96. l. 3. j.

[17] AKK. 1920. 28. l. — Ugyanígy *Linneborn* 46. § II.; *De Smet* 512.; *Schäfer* 152. l.; *Chelodi* nr. 141.; *Cappelo* nr. 717.

[14] AAS. IV. 443. s.

mikor a CP. a passzív asszisztenciás engedményeket visszavontaknak jelenti ki, ugyanakkor a vegyes házasságok kötésére vonatkozó ius communét emeli érvényre mindenütt. A ius commune szerint pedig a kérdezéses, de minden más szertartást kizáró asszisztencia a dispenzált vegyes házasságok rendes formája; a nem dispenzált vegyes házasságoknál sehogyan sem szabad közreműködni. Ez a vélemény megerősítést nyert a S. Off. egy válaszából; ugyanis a zágrábi Ordinárius ezen kérdésére: „Utrum in territorio, quod respicit Breve Gregorii XVI. „Quas vestro" de die 30. apr. 1841. parocho post Codicem. I. C. in. celebratione huiusmodi (sc. non dispensati) matrimonii mixti licitum sit, omisso omni ritu ecclesiastico seu sacro, requirere et accipere contrahentium consensum; an vero eidem quaelibet assistentia prohibita sit" azt felelte 1928. júl. 6-án (L. Qu. Schr. 1931. l.) a Congr.: „Negative ad priman partem; affirmative ad secundam partem seu standum decisioni a S. Off. datae 26. nov. 1919. Si vero aliquis casus extraordinarius eveniat, Ordinarius recurrat ad S. Sedem."

55. § A házasságkötés anyakönyvezése és bizonyítása[1]

I. Mint már a trienti zsinat,[2] a régi Rit Rom.,[3] majd a Ne temere,[4] most a kódex is elrendeli, hogy a házasságkötés mielőbb bevezettessék az esketési anyakönyvbe. E kötelességnek fontossága kitetszik a plébániai anyakönyveknek, különösen pedig az esketési anyakönyvek nagy jelentőségéből, melyet semmit sem szállított alá az a körülmény, hogy sokfelé, nálunk is, ma már a plébániai anyakönyvek nem bírnak állami közhitelességgel, mivelhogy az államnak saját anyakönyvei vannak.[5]

1. Az anyakönyvezésnek *„mielőbb"* (quamprimum) kell

[1] *Wernz* IV. 197—199.; *Gasparri* 1276—1283., (1072—1080.); *Leitner* Lb.[3] 62. § A. 1.; *Linneborn* 47. §; *Wernz-Vidal* 562—564., 580—582.; *De Smet* 700 k. 149.; *Cappello* 718—722.; *Triebs* 76. §; *Knecht* 47. § E.; *Schönsteiner* X. 42. §.

[2] c. Tametsi.

[3] Tit. 7. cap. 2. n. 6.

[4] Art. IX.

[5] Nálunk az 1894 : XXXIII. t.-c. vezette be az állami anyakönyvvezetést; módosította az 1894. évi alaptörvényt az 1904 : XXXIV. t.-c.

történnie,[6] ami némelyek szerint legfeljebb három napot jelent.

2. A bejegyzés az eskettek *anyakönyvébe* eszközlendő, nem pedig papírszeletekre.

3. Az anyakönyvezést végezni tartozik az *esketés helyének plébánosa* vagy helyettese,[7] tehát nem a házasultnak saját plébánosa, hanem a helyi plébános,[8] és pedig akkor is, ha a helyi plébános vagy Ordinárius felhatalmazásából más pap működött közre a házasságkötésnél. Ha a helyi plébános vagy helyettese nincs jelen, az esketŏ pap a szükséges adatokat aláírásával ellátva hagyja hátra, hogy azok alapján a hivatalos anyakönyvezés foganatosítható legyen.[9]

A würzburgi egyházmegyében, ha idegen plébániabeliek esküdtek, értesítés küldendő a házasság megkötéséről (a 778. kánon analógiájára) az engedélyt adó saját plébánosnak (AKK. 1938. 237. l.)

4. Bevezetendő a házasultak, a szülők, a tanúk neve, a házasságkötés helye és napja és mindazon adatok,[10] melyeket a szertartáskönyvek és egyházmegyei rendeletek megkövetelnek. (1103. § 1.)

5. Az esketés megtörténtét a *keresztelési anyakönyvbe* is (a megjegyzések rovatába) be kell jegyezni, a házasságkötés idejének feltüntetésével. Ha a házasultak valamelyikét nem a házasságkötés helyének plébániájában, hanem másutt keresztelték, tartozik az esketés helyének plébánosa, maga vagy a püspöki iroda útján, a keresztelési hely plébánosának a megtörténti esketésről értesítést küldeni, hogy a kereszteltek anyakönyvébe a bejegyzést eszközölhesse. (1103. § 2.) Az értesítésnek, hogy a hitelesség jegyeivel bírjon (nem pedig hogy

[6] A Ne temere szerint „statim", rögtön, az 1941. évi Instr. szerint „illico".

[7] És nem a sekrestyés vagy templomőr.

[8] Pl. X. plébános saját híveit Z. plébániájában esketi. Z. plébános meghatalmazásával. Az anyakönyvezést Z. plébános tartozik végezni. (*Mihályfi*, Az emberek megszentelése (1921.) 391. l.)

[9] *Leitner* Lb.[3] 356.; *Noldin* Ius matr. 176. l.

[10] Nevezetesen az esketŏ pap neve, amiről az 1103. § 1. nem szól.

az anyakönyvbe mind bevezettessék), a S. C. Sacr. által 1911. márc. 6-án (AAS. III. 102. k.) kiadott s u. a. Congr. által 1921. júl 4-én (AAS. XIII. 348., l.) újból közzétett és sürgetett instructió szerint tartalmaznia kell a házasultak, szülőik és a tanúk családi és keresztnevét, a házasultak korát és a házasságkötés napját és helyét, legyen a plébános aláírásával és pecséttel ellátva, és pontosan megcímezve. Nagyobb biztosság okáért az értesítés (főképpen persze távoli vidékre szóló) a helyi Ordinárius irodája révén küldendő a keresztelési hely plébánosához.[11] Ha az értesítés Oroszországba volna küldendő, ahelyett a Pontificia Commissio pro Russia-hoz irányítandó. (S. C. Orient. 1928. júl. 13. AAS. XX. 260.)

A kódex szerint az értesítést a plébános vagy közvetlenül maga, vagy a püspöki iroda útján küldi meg. Az instructio szerint mindig a püspöki iroda útján. A gyakorlat a kódex-hez alkalmazkodik.

Az 1941. évi Instructio 11. b) pontja szerint a keresztelés helyének plébánosa írásban tartozik értesíteni az esketés helyének plébánosát a bejegyzés teljesítéséről, az pedig a vett értesítést a szóbanforgó házasság ügyirataihoz csatolja. A pécsi püspöki körlevél 1155—1960. sz. alatt elrendelte.

Vegyes házasság esetén a megkötött házasságnak a kereszteltek anyakönyvébe való bevezetése csak a katolikus félre nézve történik.

Vegyesvallású házasságkötés esetén az Észrevételek rovatába mindig be kell írni: „Az összes gyermekek katolikus keresztelését és nevelését a ...-i plébános előtt ... kelt nyilatkozatukban a felek biztosították" (Pécsi püspöki körl. 53—1955.)

6. Ha *halálos veszedelem vagy szükség esetén* a plébános, helyi Ordinárius vagy meghatalmazottjuk nélkül köttetett a házasság, ha pap volt jelen, akkor az, ha nem, akkor a tanúk és felek egyetemlegesen felelősek gondoskodni arról, hogy az eset az előírt könyvekbe (házasulandók és kereszteltek) mielőbb bejegyeztessék. (1103. § 3.)

[11] Ugyanezen instrukciók szerint, ha valamely új házasról kiderülne, hogy már egyszer házasságot kötött, a keresztelési hely plébánosa az újabb házasságról szóló értesítést véve, rögtön tartozik ezt az új házasságkötés helyének plébánosával közölni.

7. *Gyökeres orvoslás és egyszerű konvalidáció* esetén az azt foganatosító Ordináriusnak, plébánosnak, papnak kötelessége gondoskodni, hogy a házasság érvényesítése, klandesztinitás esetén maga a házasság mielőbb anyakönyveztessék. Ha azonban in foro interno sacramentali történt a sanatio vagy konvalidáció, természetesen elmarad mindenféle feljegyzés.

8. A plébánosok kötelesek mindezeket lelkiismeretesen betartani s a hanyagokkal szemben kánoni büntetésekkel is lehet eljárni.[12]

II. A kereszteltek vagy házasultak anyakönyvéből kiállított kivonat teljes bizonyíték a házasságkötés bizonyítására. (1816.) — Ugyanilyen bizonyíték annak a papnak vallomása, aki mint minősített tanú a házasságkötésnél közreműködött (1791. § 1.), — valamint két szavahihető tanúnak eskű alatt tett vallomása. (1791. § 2.) A feleknek esküje vagy egy tanúnak vallomása nem teljes bizonyíték.

A házasságkötés bizonyítására teljes bizonyítékok hiányában[13] nem teljes bizonyíték is elegendő olyan esetekben, mikor harmadik személyek joga nem szenved sérelmet. Ilyen bizonyítás pl. elegendő ahhoz, hogy a felek házasoknak tekintessenek, a szentségekhez bocsájtassanak, gyermekeik törvényesnek tartassanak. Ahol elenben harmadik személyek joga forog veszedelemben, nevezetesen egy előzőleg kötött házasság vagy a rendekhez való bocsájtásról van szó, teljes bizonyítás szükséges.[14]

Nem teljes bizonyítékokkal bizonyított házasság a kódex előtt nem a rendes, hanem külön házassági anyakönyvbe volt vezetendő.[15] [16] A kódex azonban nem tartalmazza e rendelkezést.

[12] S. C. Sacr. 1911. márc. 6., 1921. júl. 4.; 2383. kánon.

[13] Kivándorlóknál, háború, politikai zavarok idején, vagy a szükség-forma mellett történt házasságkötés esetén, ha elhanyagolták az anyakönyvezést s a tanúk meghaltak.

[14] Pl. Amerikából érkezők házasoknak mondják magukat. Ha nem tudják bizonyítani, de esküt tesznek le rá, házasoknak tekintendők, kivéve, ha más házasság címén valaki megtámadja ez állítólagos házasságot. Ilyenkor teljes bizonyítás kell.

[15] S. C. Sacr. 1911. márc. 8. in Venetiarum (AAS. III. 103.).

[16] *Amerikai* anyakönyvi adatnak itthoni anyakönyveinkbe való bevezetése a *pécsegyházmegyei hatóság* 1907. 4732. sz. rendelete értel-

56. § Lelkiismereti házasság (Matrimonium conscientiae)[1]

Azt a házasságot, melyet ugyan a lényeges forma megtartásával, de hirdetések nélkül, a plébániai anyakönyvbe való bevezetés nélkül, titoktartás kötelezettsége mellett és úgy kötnek, hogy nemcsak a házasság megkötése, de maga a házassági viszony is titokban marad, *lelkiismereti házasságnak* (matrimonium conscientiae) nevezzük.

Az ilyen házasságkötés szabályait XIV. Benedek[2] állapította meg s a kódex előírásai azokon alapulnak.

1. Így kötni házasságot *csakis igen fontos és igen sürgős okból szabad.* Régente ilyen oknak tekintették főképpen azt, ha házasoknak tartott ágyasságban élők óhajtottak egymással házasságra lépni. (Ez igazság szerint nem lelkiismereti, hanem titkos házasság volna.) De ezenkívül többféle más ok is lehetséges.[3] (1104.) Csak igen fontos és igen sürgős okból engedi meg a jog a lelkiismereti házasságot azok miatt a veszedelmek miatt, melyek belőle a hitvesekre és gyermekekre származhatnak.

2. Minden egyes esetben szükséges a *helyi Ordinárius engedélye; a vicarius generalis* csak külön felhatalmazás esetén adhat engedélyt. (1104.)

---

mében (l. *Sipos,* Rendelettár, 17. l.) csak akkor történhetik meg, ha az illető egyházmegye püspöke által aláírva, hitelesítve s pecséttel ellátva van, és ha a bevezetéshez az egyházmegyei hatóság az engedélyt megadta.

[1] *Wernz* IV. nr. 185.; *Gasparri* 1243—4., (1052—1054.); *Leitner* Lb.[3] 225. l.; *Linneborn* 48. §; *Wernz-Vidal* nr. 565—570.; *De Smet* nr. 160.; *Coppello* nr. 723—725.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 410.; *Knecht* 47. § F.; *Triebs* 78. §; *Schönsteiner* XI.; *Lazzaro Maria de Bernardis,* Il matrimonio di coscienza, Padova, 1935.

[2] Const. „Satis vobis" 1741. nov. 17. (*Fontes* I. nr. 319.)

[3] Pl. így kötnek némelykor házasságot *Wernz* szerint (IV. 185.[147]) katonatisztek, kik kaució hiánya miatt a civil fórumban nem kelhetnek egybe. Így köthetne házasságot az, aki megelőző és fel nem bontható polgári házassága miatt nem köthet új polgári házasságot, vagy aki egyáltalában nem köthet házasságot, vagy az az özvegy, kit súlyos hátrányok érnének, ha nem volna tovább polgárilag özvegynek tekinthető.

3. A lényeges forma megtartásával ugyan, tehát a plébános és két tanú előtt, egyébként azonban *hirdetések nélkül és a nyilvánosság kizárásával*, teljes titokban köttetik a házasság. (1104.)

4. A titkos házasságkötés engedélye magában foglalja a *titoktartás ígéretét és kötelességét* a) a közreműködő pap, *b)* tanúk, *c)* Ordinárius (és utódjai) részéről és *d)* a házasok mindegyike részéről, míg a másik a házasság nyilvánosságra hozatalába bele nem egyezik. (1105.)

5. Ha mindkét fél beleegyezik a nyilvánosságra hozatalba, az összes hallgatásra kötelezettek számára megszűnik a kötelezettség.

6. Megszűnik a titoktartás kötelezettsége az Ordinárius részéről,[4] ha annak magatartásából a) botrány,[5] b) a házasság szentségét érintő jogtalanság származnék, (pl. valamelyik fél második házasságra készülne lépni), c) ha a szülők ilyen házasságból származó gyermekeik megkereszteltetését elhanyagolják, d) vagy hamis név alatt keresztelteték meg anélkül, hogy 30 nap alatt értesítenék az Ordináriust a gyermek születéséről, és megkereszteltetéséről az igazi szülők jelzésével, és e) végül, ha a gyermekek keresztény nevelését elhanyagolják. (1106.) Ezekből következik, hogy a keresztelésekor a 777. § 2. értelmében az anya nevén, esetleg a természetes apa nevének is bejegyzésével vagy pedig ismeretlen szülők gyermekeként törvénytelennek vezeti be a keresztelő plébános a gyermeket a kereszteltek anyakönyvébe, ha nem tud a lelkiismereti házasságról s ilyenkor a szülők tartoznak 30 nap alatt jelenteni az Ordináriusnak a gyermek születését, ha viszont tud a lelkiismereti házasságról, nem anyakönyvezi a keresztelést, hanem a megtörtént keresztelésről keresztelési bizonylatot állít ki és vagy maga vagy a felek 30 nap alatt beküldik az Ordináriusnak.

7. A lelkiismereti házasság nem vezetendő be a rendes esketési és keresztelési anyakönyvbe, hanem egy külön könyvbe, mely a titkos püspöki levéltárban őrzendő.[6] (1107.) A házasság megkötéséről a plébános azonnal jelentést tartozik tenni az Ordináriusnak, hogy az anyakönyvezés megtörténhessék.

[4] Ha a felek nem is egyeztek bele a nyilvánosságra hozatalba. — A házasság megkötése előtt éppen erre való tekintettel figyelmeztetni kell a feleket arra, hogy az Ordinárius milyen feltételek mellett van titoktartásra kötelezve és figyelmeztetni kell őket gyermekeik megkereszteltetésének és katolikus nevelésének kötelességére.

[5] Botrány akkor származhatnék, ha a felek a nyilvánosság előtt házastársakként viselkednének.

[6] A titkos püspöki levéltárról l. a 379. kánont.

Állami jogok. Általában a nyilvános házasságkötést követelik. A magyar jog is;[7] fontos okból[8] azonban szabad volt a polgári tisztviselőnek a házasulók kérelmére, a házasságkötésnél a nyilvánosság kizárásával és a hivatalos helyiségen kívül közreműködnie.[9] (Az ilyen házasságkötést bizonyos mértékben titkosnak nevezhetjük.)

A spanyol polgári törvénykönyv elismerte a kánoni forma szerint létrejött lelkiismereti házasságot.[10]

Új családjogi kódexünk (1952 : IV. tv.) 2. §-a is nyilvános házasságkötést ír elő: a házasságot nyilvánosan két tanú jelenlétében az erre rendelt hivatalos helyiségben a tanács végrehajtó bizottságának hivatalosan eljáró kiküldöttje (anyakönyvvezető) előtt személyes házasságkötési kijelentéssel kell megkötni. Rendkívüli körülmény esetén a házasság az anyakönyvvezető hivatalos helyiségén kívül is megkötheto. (L. 456., 536. és 516. o.) Az anyakönyvvezető nem önálló jogon, hanem mint a helyi tanács végrehajtó bizottságának kiküldötte jár el. A házasságkötés anyakönyvi bejegyzése már nem a házasság létrejöttének előfeltételeként megszabott alakiság.

57. § A házasságkötés ideje és helye[1]

I. 1. *Eddig a közönséges jog* alapján tiltott időben nem volt szabad *ünnepélyesen házasságot kötni.* Ősi időkre megy vissza az a szokás, hogy a házasok a házasság használatától bizonyos szent időkben tartózkodnak.[2] A házassággal való élés ilyetén tilalmából később a házasság bizonyos időben való megkötésének tilalma fejlődött ki. A római egyház azonban soha magát a házasságkötést, hanem csak annak

[7] Ht. 37. §.

[8] A nyilvánosság kizárására szolgáló ok lehet pl. nagy korkülönbség, testi hiba, betegség, ha magas korban levők, vagy olyanok kötnek egymással házasságot, kiket a közhit eddig is házasoknak tartott. I. U. 63. §.

[9] U. o. második bekezdés.

[10] *Chelodi* i. m., 158. l.

[1] *Wernz* IV. 183, 184., 540—553.; *Gasparri* 1245—1271., (1055—1067); *Leitner* Lb.[3] 43. §; *Linneborn* 49. §; *Freisen* 58. §; *Wernz-Vidal* nr. 572—579.; *De Smet* nr. 199. k.; *Cappello* nr. 726—730.; *Vermeersch-Creusen* Epit. II. 411—414.; *Knecht* 47. § G.; *Triebs* 74. § nr. 6., 7.; *Schönsteiner* XII.

[2] I. Kor. 7, 5.

ünnepélyességét tiltotta a szentelt időben. Ugyanígy a trienti zsinat is,[3] mely egyben egységesen szabályozta és megszorította a tiltott időt,[4] amennyiben advent első vasárnapjától vízkeresztig bezárólag és hamvazó szerdától fehérvasárnapig bezárólag eltiltotta a menyegzői ünnepélyességeket (nászáldás, a menyasszonynak a templomba vagy házba való ünnepélyes elvezetése, fényesebb lakoma stb.)

A magyar és több más országbeli részleges szokás alapján fejlődött jog szigorúbb volt, amennyiben magát a házasságkötést is tiltotta zárt időben[5] meg a kihirdetést; a püspök azonban felmentést adhatott a tilalom alól (de nem a menyegzői ünnepélyességek alól; ettől csak a római pápa menthetett volna fel.) Ez volt a régi jog *tiltott idő* néven ismert akadálya.

2. Az új jog szerint a házasság bármely időben megkötheto, (1108. § 1.) Csak a misével kapcsolatos nászáldás (az ünnepélyes áldás) van eltiltva advent első vasárnapjától karácsony napjáig bezárólag és hamvazó szerdától húsvét vasárnapjáig bezárólag.[6] Azonban a helyi Ordináriusok még a tiltott időben is megengedhetik a misével kapcsolatos nászáldást, megfelelő okból és a liturgikus szabályok figyelembevételével, de figyelmeztetni kell a jegyeseket, hogy a nagyobb pompától tartózkodjanak. (1108. §§ 2, 3.)

A régi Rit. Rom. (tit. 7. c. 1. n. 18.) szerint a menyegzői ünnepélyességek a sollemnis benedictióból, a menyasszonynak ünnepélyes elvezetéséből s a menyegzői lakomából álltak. Ezek közül tiltott időben most szorosan csak a sollemnis benedictió van eltiltva, a másik kettőt illetőleg csak figyelmeztetni kell a feleket, hogy a nagyobb pompától tartózkodjanak. Egyszerű lakoma, mérsékelt ünnepélyesség nem volna tiltva. — Hogy a liturgikus szabályok a nászmiséről hogyan rendelkeznek, fentebb már láttuk.[7]

[3] XXIV. c. 10. de ref. matr.

[4] Régebben a római gyakorlat szerint a menyegzői ünnepélyesség septuagesima vasárnapjától pünkösd utáni szombatig volt tiltva, másutt Ker. sz. János születése ünnepét (jún. 29.) megelőző 3 hétben is, ismét másutt még a pünkösd előtt való két, és utána következő egy hétben is. (c. 4, X 2, 9.)

[5] A *pécsi* egyházmegyét illetőleg l. *Sipos*, Rendelettár 219. l. k.

[6] Így rövidítette meg a kódex a tiltott időt.

[7] 53. § II.

A kódex életbelépte óta tehát püspöki engedély csakis az ünnepélyes áldásnak tiltott időben való végzéséhez szükséges, nem pedig az egyszerű áldáshoz (copulatio.) Így van ez Magyarországon is. A püspökök ugyan az 5. kánon alapján továbbra is fenntarthatnák a tiltott időben való házasságkötés tilalmát a régi terjedelemben, mert az 1041. kánon csak új akadályt bevezető szokást utasít vissza, ez pedig nem új akadály; de gyakorlatilag semmi ok sem kívánja, hogy fenntartsák, aminthogy nem is tartották fenn seholsem s mindenfelé, *nálunk* is, a kódex szabályai érvényesülnek a házasságkötés idejét illetőleg.

A házasságkötésnek *délután* való megkötése a közönséges jog alapján nincs tiltva (legfeljebb oly mértékben, amily mértékben az egyház óhajtja, hogy a házasságok az ünnepélyes nászáldással kapcsolatban köttessenek). Amennyiben a partikuláris jog a délutáni esketést tiltja, a kódex e tilalmat nem hatálytalanítja.

A *hirdetések* tiltott időben is végezhetők.[8]

A *polgári házasságok* megkötését illetőleg az állami jogok nem ismernek tiltott időt.

II. *Eddig* a közönséges jog nem tiltotta ugyan a templomon kívül való házasságkötést, de efféle gyakorlat sehogysem volt az egyház kedvére és a legtöbb kanonista feljogosítottnak tekintette az Ordináriust a templomon kívül való házasságkötés eltiltására.

Ma az a szabály, hogy a *katolikusok* házassága templomban, és pedig a *plébánia-templomban* köttessék. *Más templomban,* vagy nyilvános és félnyilvános kápolnában csak a helyi Ordinárius vagy azon plébános engedélyével történhetik az esketés (1109. § 1.), kinek területén a templom vagy kápolna áll. *Szemináriumok* vagy *szerzetesnők templomában* vagy *oratóriumában* ne engedjék meg az Ordináriusok a házasságkötést, kivéve a kényszerítő szükség esetét és feltéve, hogy minden óvintézkedés megtörtént, hogy az intézet lakóinak semmiféle kárára vagy megzavarására ne szolgáljon a szertartás. E tilalmat egyes esetekben kiterjesztheti az Ordi-

[8] Előzőleg partikuláris jogok tiltották a tiltott időben való hirdetést, (ami összefüggött a tiltott idő akadályával). Pl. a *pécsi* egyházmegyében egy 1799. jan. 9-i szentszéki rendelet szerint tilos volt az ilyen hirdetés, de az 1858. évi 1022. sz. püsp. rendelet a tiltott idő végén megengedte. (L. *Sipos,* Rendelettár, 219., 220. l.)

nárius mindenféle kegyes intézmény (domus pia) oratóriumára is. (*Cappello* nr. 728.) Hogy a házasságkötés *magánlakásban* menjen végbe, csak rendkívüli esetben, jogos és ésszerű ok esetén, a helyi Ordinárius engedheti meg. (1109. § 2.) Halálos veszedelem esetén az esketŏ pap is.

Az Ordinárius *óceánjáró hajón* is megengedhetné az esketést. Illetékes volna az esketésre, illetve a delegációra a kiinduló hely plébánosa. *Folyami hajón, csónakon, repülőgépen* való esketéshez — ezidőszerint még — nem adhatna felhatalmazást az Ordinárius. (*Linneborn* 49. §., *Knecht* p. 669., *Schönsteiner* XII. 2. §.)

A *katolikusok* és a megkeresztelt *akatolikusok* közti házasság megkötésének helyéről az 54. §-ban volt szó.

A *dispar cultus* akadálya alól való felmentéssel kötendő házasság *formáját* illetőleg 1928-ban a *magyarországi* Ordináriusok egyező tartalmú rendelkezést bocsájtottak ki, pl. a pécsi ord. az 1928. évi körlevelek 57. lapján, mely szerint 1. az ilyen házasságok nem hirdettetnek, 2. a templomon kívül kötendők, úgy hogy a felek sem a templomba, sem a sekrestyébe, sem pedig a templomon keresztül más közeli helyre ne vezettessenek, hanem a plébánia-hivatalban fogadtassanak; 3. semmiféle egyházi szertartást végezni nem szabad; a plébános egyházi ruhák nélkül, a szokott talárisban van jelen és semmi mást nem tesz, minthogy kérdéssel kiveszi a beleegyezést és utána végzi az anyakönyvi bejegyzést. 4. Semmiképp sem szabad a beleegyezés kijelentése után a feleket a templomba vezetni, ott velük és a lakodalmas néppel közös imát végezni vagy hozzájuk beszédet intézni.

III. Az *egyesült keletiek házasságjoga karácsony* előtt, nagyböjtben és a partikuláris jogban megállapított más időkben megtiltja magát a házasságkötést vagy a szentmisével kapcsolatos nászáldást — amint a partikuláris jog rendeli. (97. § 2.) A helyi hierarcha felmentést adhat. A házasságkötés helyére nézve a 98. cn. a kódex 1109. kánonjával megegyezőleg rendelkezik.

IV. A *polgári házasság* megkötése a magyar jog szerint az erre rendelt hivatalos helyiségben történik.[9] Az erre rendelt hivatalos helyiség a polgári tisztviselő hivatalos helyisége.[10] Új családjogi kódexünk ugyanígy rendelkezik (1952 : IV. tv. 2. §), de rendkívüli körülmény esetén a házasság a hivatalos helyiségen kívül is megkötheto. (2. § 4. bek.)

VIII. FEJEZET.

58. § Az érvényes házasság jogi következményei (Effectus matrimonii)[1]

A házasságkötésnek többféle következménye van,[2] melyeket részben a dogmatikusok, részben a moralisták és részben a kanonisták tárgyalnak. A külső fórumra főképpen a következők tartoznak.

A) A házasság jogi következményei a házasfeleket illetőleg.

1. A *házastársakat együttesen érintő jogeredmények.* Legelső a házasfelek közt létrejött *házassági kötelék,* az osztatlan teljes életközösség, mely természeténél fogva *a)* örökös (tehát egyik félnek sem szabad annak felbontására törekedni), *b)* kizárólagos (vagyis egyik félnek sem szabad a hitvesi hűséget megszegni.) 1110.[3]

A házassági kötelék gyermekek létrehozására irányul,

[1] *Wernz* IV. 668—689.; *Gasparri* nr. 1287—1315., (1083—1121.); *Aichner* 195. §; *Sägmüller* 153. §; *Leitner* Lb.[3] 63. §; *Linneborn* 50. k. §; *Freisen* 73, 74. §§; *Wernz—Vidal* nr. 597—617.; *De Smet* nr. 206—251., 269—295.; *Cappello* nr. 735—754.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 415—421.; *Knecht* 49., 50. §§; *Triebs* 80—83. §§; *Schönsteiner* XIII.; *Ciprotti,* De prole legitima vel illegitima in iure can. vigenti. (Apollinaris, 1939, 329. skk. 490. skk.); *Bánk F.* Törvényesítés a kánonjogban, Bpest, 1944.

[2] Eddig a létrejöttében tekintett házasságról volt szó. (Matrimonium in fieri.) A következőkben a házassági kötelléknek (matrimonium in esse) jogi vonatkozásairól értekezünk.

[3] A házasság fenti két lényeges tulajdonságáról: a felbonthatatlanságról és egységről már volt szó.

azért a házasságnak másik fontos, sőt lényeges következménye *az egymás testéhez való jog* gyermekek létrehozása tekintetében, melyből folyólag mindkét házasfélnek mindjárt a házasság kezdetétől fogva[4] egyenlő joga és kötelezettsége[5] van a házasélet sajátos cselekvényeire. (1111.) A házassági tartozásra vonatkozó eme jog és kötelezettség kettőt foglal magában, ti. 1. a mindegyik felet egyformán megillető szoros jogot a házassági tartozás követelésére, melynek megfelel a másikban az igazságosság alapján való kötelezettség annak teljesítésére; 2. mindenki másnak kizárását eme jogból.

Vannak estek, melyekben a *házassági tartozás követelésének joga megszűnik*, pl. utólag beálló teljes és örökös impotentia, a másik házastárs beleegyezésével letett szerzetesi fogadalom vagy örökös tisztasági fogadalom, az ész használatának örökös hiánya, ágytól és asztaltól való örökös elválasztás esetén, vagy ideiglenesen *fel van függesztve*, pl. ideiglenes tisztasági fogadalom, utólag beállt ideiglenes impotentia, ágytól és asztaltól való ideiglenes elválasztás esetén, vagy ha a követelő fél ideiglenesen nincs eszének használatában (elmebaj, részegség miatt).[6] Megtörténhetik, hogy a *követelés joga megszűnt, de nem a kérés joga*, pl. házasságtörés esetén.[7] Elveszhet a követelés, illetve kérés joga úgy, hogy a *teljesítés kötelezettsége érintetlen* marad, pl. ideiglenes tisztasági fogadalom, házasságtörés esetén. Az egyik követelési

[4] Eddig c. 7. X 3, 32. alapján a házasok az első két hónapban a szerzetbe való lépés felett gondolkodhattak s e címen megtagadhatták a házasság végrehajtását. A kódex erről nem szól semmit, illetve az 1111. kánonban megszünteti e régi szabályt.

[5] I. Kor. 3, 4.

[6] Ilyen eset az is, ha kétség merül fel a házasság érvényessége, főleg a korábbi hitvestárs halála felől. Az a hitves azonban, aki tisztasági fogadalommal kötött házasságot, az 1111. kánon alapján nem veszti el a kérés jogát. (L. fentebb a 23. §-t.)

[7] A kódex előtt vérfertőző adulterium a másik házastárs első vagy másodfokú vérrokonaival úgy megfosztotta a bűntettes házastársat a kérés jogától, hogy csak felmentés adhatta neki vissza azt (ha minden előfeltétel fennforgott a büntetés beálltához; l. 38. § 4.). De nem érintette a teljesítés kötelezettségét. Most az ilyen házasságtörés éppen olyan követelménnyel jár, mint az egyszerű házasságtörés, ti. megfoszt a követelés jogától, de nem a kérésétől, és valószínűleg ettől is csak akkor, ha az ártatlan fél tud a bűntettről. *Noldin*, De VI. praecepto, nr. 100.

jogának épségben maradása mellett megszűnhetik a másikban a *teljesítés kötelezettsége*, pl. ha mértéktelen a követelés, ha teljesítés az élet vagy egészség súlyos veszedelmével járna.[8]

Az életközösségnek nem lényegéhez, hanem mindenesetre teljességéhez tartozik a *lakás, ágy és asztal* közössége, és erre a házasság főcélja: a gyermek-nemzés és nevelés okából a felek kötelezve is vannak, kivéve ha jogos ok őket ez alól felmenti. (1128.)

Az életközösségnek folyománya végül az egymás iránt való *szeretteten alapuló kölcsönös támogatásra és segítségre való jog és kötelezettség.*

2. *A házastársakat külön-külön érintő jogeredmények.*

A *férj* a család feje[9] s mint ilyennek döntő szava van a családi ügyek intézésénél (potestas maritalis). Feleségét oltalmazni, eltartani és iránta figyelemmel lenni tartozik, mert nem rabszolganője, hanem élettársa az.

A *feleség* — hacsak speciális jog másként nem intézkedik — a kánoni jogeredményeket illetőleg részesévé lesz férje (egyházi) jogállapotának (1112.), nevezetesen megszerzi a férj lakóhelyét (93.) és illetékes bíróságát (1561.), átmehet az ő szertartására (98. § 4.), választott temetkezési hely hiányában a férj családi sírboltjába temetendő. (1229.)

3. A *szülők kötelességei és jogai a gyermekeket illetőleg.*

a) A szülők *kötelességei* gyermekeikkel szemben, hogy *sz. Tamás*[10] szerint nekik létet adjanak, őket eltartsák és neveljék.

α *Létet adni tartoznak* nem oly értelemben, mintha a házassággal élniök kötelesség volna, hanem oly értelemben, hogy ha élnek vele, nem szabad a gyermekáldást megakadályozniok (onanismus), sem pedig a megfogant méhmagzatot bűnös módon elhajtaniok (abortus), hanem ellenkezőleg min-

[8] Minderről bővebben a moralisták tárgyalnak.
[9] I. Kor. 7, 39.; Ef. 5, 22. kk.; Kol. 3, 18.; I. Pét. 3, 1.
[10] III. Suppl. qu. 41. a. 1.

dent meg kell tenniök, különösen az anyának, hogy egészségesen és életképesen jöjjön a világra.

β A *gyermek táplálásának,* főleg a születés után való közeli időkben teljesítendő táplálásnak, az anyatejnek fontosságára a jegyesek oktatásánál nagyon üdvös kitérni s figyelmeztetni a házasulandókat, hogy a gyermek jövendő jelleme, lelkülete mennyire függ attól, milyen az anya lelki- és kedélyállapota a szoptatás ideje alatt.[11] A gyermekek további gondozása is kötelességük a szülőknek.

γ A *gyermekek nevelése* egyrészt joguk a szülőknek éspedig elsősorban őket, nem pedig a társadalmat, vagy államot illető jog, másrészt kötelességük is, éspedig igen súlyos kötelességük is, melynek értelmében tartoznak erőikhez képest gondoskodni gyermekeiknek mind vallási és erkölcsi, mind fizikai és polgári neveléséről és egyben ideigvaló boldogulásukat is kötelesek munkálni.[12] (1113.)

b) A szülők *jogai* gyermekeikkel szemben a szülői hatalom (patria potestas), melynek értelmében azok személyét, cselekedeteit s javait a család érdekeinek szemmeltartásával kormányozzák. Ugyanebből folyólag a gyermekek részéről tiszteletre, szeretetre és engedelmességre van joguk.

B) A házasság jogeredményei a gyermekekre nézve.

1. A *gyermeknek joga,* hogy törvényesnek ismertessék el és a tételes törvények szerint őket megillető minden családbeli jogban (és kötelemben) részesüljenek (atyjuk neve, rangja, címe, törvényes öröklési jog).

Minden jogrendszer, a kánoni is, kedvez a gyermekek törvényességének.

[11] *H. Muckermann,* Der biologische Wert der mütterlichen Stillplicht, Herder, 1917.

[12] Az elemi iskola feladata a szülők támogatása a nevelés munkájában. A tanítók tehát a szülőknek, nem az államnak képviselői. — A gyermekek első nevelése a családban vallásos. Joguk van a szülőknek megkövetelni, hogy a nevelés az iskolában is ezen irányban folytatódjék, ami csakis hitvallásos iskolákban remélhető. — A gyermekek vallásának megállapítása a szülőket, nem az államot illető jog.

Törvényes az, aki érvényes vagy annak vélt házasságból származik. *Törvénytelen,* aki házasságon kívüli viszonyból származik. A törvénytelen lehet természetes vagy spurius. *Természetes* az, aki egymással házasságban nem élő olyan egyénektől származik, akik képesek lettek volna a házasságkötésre a conceptio, vagy praegnatio vagy születés idején. *Spurius,* akinek szülei bontó akadály miatt az említett időben egymással házasságra nem léphettek volna; ezek közül *adulterinus,* aki házasságtörésből származott, *sacrilegus,* akinek szülői, illetve azok egyike ünnepélyes fogadalom vagy nagyobb rend miatt nem léphettek volna házasságra, *incestuosus,* akinek szülői oldalági vérrokonság — vagy bármilyen ági sógorságban voltak házasságkötésre tiltott fokokban és *nefarius,* ha szülői egymással egyeneságon voltak vérrokonok.

A törvényesség és törvénytelenség szabályait a kánonjog a római jogból vette át, némi változtatásokkal, amennyiben némelyeket törvényesnek tart, habár a római jog szerint nem az (a putatív házasságból származottakat), másokat a római jogtól eltérően törvénytelennek tekint. A putatív házasságból származók törvényességének kimondását az a körülmény sürgette, hogy az akadályok számának növekedésével sokszor fordul elő tárgyilag érvénytelen házasság kötése teljes jóhiszeműség mellett és kegyetlen dolognak látszott az akadály felfedezése után az ilyen házasságból származott gyermek törvénytelenné nyilvánítása. Úgylátszik, először *Petrus Lombardus* (L. IV. d. 41.) említi e kérdést. *Rolandus* kifejezetten törvényesnek mondja az ilyen gyermeket, amit mint pápa (III. Sándor) törvényerőre is emelt (C. 2, 8 X 4, 17.). Vö. *Wernz* IV. nr. 680. l.)

A törvénytelen származás egyházjogi következményei: A törvénytelen gyermek nem vehető fel papnöveldébe (1363), törvénytelen születésből származó szabálytalanság (irregulatitas) miatt nem szentelhető fel (984. nr. l.), nem nyerhet hivatalt vagy javadalmat, de a törvénytelenség alól a rendek felvételére kapott felmentés elég a nem konzisztoriális hivatalok elnyeréséhez is, csak bíboros, püspök, nullius apát v. prépost és kiváltságolt papi szerzetben nagyobb elöljáró nem le-

het a törvénytelen (991. § 3.), tehát nem nagy a különbség a törvényes és törvénytelen gyermek jogállása között.

a) A törvényesség megállapítására ez a *főszabály: törvényesek az érvényes vagy annak vélt házasságból fogant vagy született gyermekek* (akár keresztények, akár nem keresztények házassága az.) 1114.

Aki tehát ilyen házasságból fogantatott, de nem született, mert a házasság a születés bekövetkezése előtt megszűnt, törvényes. Törvényes az is, aki ilyen házasságban született, de nem fogantatott (mert akkor még nem állt fenn a házasság; sőt törvényes akkor is, ha a fogantatás idején a szülők bontó akadály miatt nem is köthettek volna házasságot).[13] A házasságnak egyházilag, illetőleg természetjogilag kell érvényesnek lennie. Hogy a házasság *putatív* legyen, ahhoz szükséges az egyik házastárs jóhiszeműsége, az akadálynak bármilyen nemtudása, a jognak vagy ténynek nem ismerése, csak szándékos (ignorantia affectata) ne legyen és a házasságnak egyházi forma szerinti megkötése. (CP. 1949. jan. 26.)

α Ezen általános szabály alól van kivétel. Fogantathatott vagy születhetett valaki törvényes vagy annak vélt házasságból és mégis törvénytelen, ha ti. szülőinek szerzetesi *ünnepélyes fogadalom* vagy *nagyobb rend* miatt a fogantatás idején a korábban kötött házassággal való élés tiltva volt.[14] (1114.) Az egyház intézkedése, nem a természetjog alapján volna az ilyen törvénytelen. Az állami jog törvényesnek tekintené.

β) Az érvényes vagy annak vélt *házasságból* fogantak vagy születettek a törvényesek, vagyis akik valóban az illető házastársaktól származnak. A törvényesség eldöntésénél minden egyes esetben külön kellene bizonyítani a házasság fennállását, az atyaság és anyaság kérdését. A házasság és anyaság bizonyítása semmi nehézséggel sem jár. De már *az atyaság kérdése* nem oly egyszerű s minden jog, a kánoni is, vélelem-

[13] Ez eddig vitás volt. (Vö. XIV. Benedek „Redditae nobis" 1744. dec. 19. 3. § *[Fontes* I. nr. 350.]; *Gasparri*[3] 1309.)

[14] A régi jogban is így volt. (c. 14. X 1, 7. — Vö. *Wernz* II. nr. 132.)

mel kénytelen megelégedni. Felállítja tehát a jog azt a vélelmet, hogy a házasságban született gyermek a házasságból született, vagyis *az az atya, aki az anyának férje;* „pater is est, quem iustae nuptiae demonstrant" (1115. § 1.)[15] Mert a legtöbb esetben valóban úgy van, hogy a házasságban élő asszonytól született gyermeknek atyja az, aki az anyának férje és így is kell lennie, azért a jog méltán tételezheti fel, hogy minden esetben így van. De azért nem ellenbizonyítást kizáró vélelem ez, mert némelykor mégis megtörténik, hogy a házasság tartama alatt fogant és született gyermek atyja más, nem az anya férje. Tehát a jog megengedi az említett vélelemmel szemben az ellenkező bizonyítását[16] s ha valóban bebizonyul, hogy nem a férj az atya, a vélelem megdől. De az érveknek nyilvánvalónak kell lenniök. A házasságtörést beismerő anyának állítása, még ha esküvel erősíti is; vagy a házasságtörő atyának vallomása; a házasságtörésnek vagy a nő konkubinátusának közismert volta; a törvényes férjnek hosszas távolléte, a plébános alanyi meggyőződése nem nyilvánvaló bizonyíték; mindaddig törvényes a gyermek, míg csak az illetékes egyházi bíróság a törvénytelenséget meg nem állapítja. A törvényességet csak a férj, ennek halála után örököse támadhatja meg s ha bebizonyítja, hogy az egész idő alatt, melyben a concepció történhetett, feleségével nem érintkezett, vagy nem érintkezhetett (pl. távolléte, betegsége miatt, vagy vérvizsgálat alapján állapítják meg, hogy nem a férj az atya), a bíró kimondja a törvénytelenséget.[17]

b) A terhesség ideje 180 naptól 300-ig terjed. Azért az a gyermek, aki a *házasság megkötése után legalább hat hónap elteltével született,* még a törvényesség jogvélelme alatt áll.

[15] A római jogban: l. 5. D. 2. 4.

[16] 1115. § 1.

[17] A *plébános* azonban nem bíró, neki tehát az anyakönyvi bejegyzéseknél a vélelemhez kell alkalmazkodni s törvényesnek bejegyezni azt a gyermeket is, aki pl. köztudomású konkubinátusból származott, míg csak a bíróság a jogvélelemmel szemben ki nem mondja a törvénytelenséget.

(1115. § 2.[18]) Az a feltevés, hogy az atya az, quem iustae nuptiae demonstrant és ha ez tagadná, nyilvánvaló érvekkel kellene állítását bebizonyítani, hogy a jogvélelmet megdöntse. Hasonlóképp a törvényesség jogvélelme alatt áll az, aki a *házas viszonynak bírói ítélet vagy halál által való felbontása után 10 hónapon belül születik.* Nem a házasság tartama alatt született ugyan, de a törvény azt vélelmezi, hogy a korábbi férjtől való és a törvényesség jogvélelme alá helyezi. (1115. § 2.[19])

Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 104. § 2. — nem hónap szerinti, hanem napi megjelölést használ: 180 nap eltelte után és 300 napon belül.

Arra az esetre, ha a teljesen kifejlett gyermek a házasságkötést követő betöltött *hatodik hónap előtt* születik, a jog semmiféle vélelmet nem állít fel. Az ilyen gyermek törvényes, ha atyja valóban az anya férje. Ha más az atya, törvénytelen. Ez olyan ténykérdés, melyet minden esetben külön kell megállapítani. A megállapítás azáltal történik, hogy a férj elismeri sajátjának, vagy legalább nem tiltakozik ellene, vagy pedig tiltakozik. Ha elismeri, vagy nem tiltakozik, törvényes és olyannak kell az anyakönyvbe bevezetni; ha tiltakozik, törvénytelen és semmiféle egyéb bizonyítás nem szükséges.[20]

A *kitett, elhagyott gyermek* (expositus, kinek szülei ismeretlenek) némelyek szerint törvénytelennek, mások szerint törvényesnek tekintendő. Mivel „judex debet in bonum et commoda prolis propensus esse" (XIV. Benedek „Reddite nobis" 1744. dec. 5. § 4. Fontes I. nr. 350.) valószínűbb az a vélemény, mely a törvényességet vallja.[21]

A törvényesség kérdése felett felmerült vitákban az *egyházi bíró* illetékes, mert e kérdések a házasság érvényességé-

[18] A római jogban: l. 12. D. 1, 5.
[19] A római jogban: l. 29. D. 28., 2.
[20] *Aschenbrier Antal,* A plébániai anyakönyvekről, Bpest, 1890., 89. l. kk.
[21] *Gasparri* 1310., (1114.); *Cappello* nr. 749. — *Scherer* (II. 519. l. 19. j.) az ellenkező véleményen van.

nek kérdésével függnek össze, a házasság érvényességétől elválaszthatatlanok, az ilyen jogkövetkezmények pedig, mint e munka 3 §-ában láttuk, az egyházhoz tartoznak.

2. Törvényesítés. *a)* Az érvényes vagy annak vélt házasságnak az is jogi eredménye, hogy *törvényesíti* a házasság előtt született gyermeket. Ha ti. a természetes gyermek szülői utóbb (akármikor) házasságot kötnek, a korábban született törvénytelen gyermek nem a házasságban rejlő valamiféle erő, hanem az egyház intézkedése, az Egyház által az utóházasságnak tulajdonított visszaható erő folytán törvényessé lesz, mintha csak a házasságban fogantatott vagy született volna. De csak a *természetes* gyermekekre áll ez, nem pedig a *spuriusokra.*

Természetes pedig, mint fentebb mondottuk — az a gyermek, kinek szülői házasságot köthettek volna, vagyis, akik közt semmiféle bontó akadály (sem isteni, sem egyházi jogi, sem felmenthetetlen, sem felmenthető) nem volt,[22] a conceptio, vagy praegnatio, vagy születés idején. (1116.) Azért most már az olyan gyermek, aki házasságtörésből fogantatott, de akinek születésekor már házasságra léphettek volna a szülők, az utóházasság által törvényessé lesz. A kánon világos szövege az eddigi controversiát[23] a gyermek javára dönti el.

[22] A kódex előtt is ez volt az elmélet és gyakorlat álláspontja. *Scherer* II. 135. § III. ezzel szemben azokat a spuriusokat zárta ki az utóházasság által történő törvényesítésből, akiknek szülei felmenthetetlen akadály miatt nem léphettek egymással házasságra. Ugyanezt vallották sokan *Geisz A.* Egyházi közigazgatás, Temesvár 1910, 624. alapján a gyakorlatban. (L. *Aichner:* Comp. Iuris Can. Brixen, 1870. 628.)

[23] Vö. *Wernz* IV. 686. — Az 1116. kánon alapján nem lesz törvényessé utóházasság által az a törvénytelen gyermek, kinek szülei közt a korhiány vagy a cultus disparitas akadálya forgott fenn, jóllehet a házasság megkötésekor már megszűnt volt az akadály. (CP. 6. dec. 1930. ad. II. AAS. XXIII. 25.) Azért nem lesz törvényessé, mert bár a házasság megkötésekor már nem forgott fenn az akadály, de a gyermek fogantatásától kezdve egészen születéséig nem volt pillanat, mikor a szülők házasságot köthettek volna, nem lesz törvényessé az 1051. cn. alapján sem, mert a szóbanforgó akadály nem felmentés által szűnt meg, hanem magától hárult el. (L. fentebb a 210. o.) azért a gyermek spurius, kinek törvényessége az utóházasság által nem áll be, hanem

Az utólagos törvényesítést eszközli a házasság akkor is, ha csak ratum, vagy halálos veszedelemben köttetett, vagy közvetett, melyet a szülők egy másik házasság után kötöttek, továbbá akkor is, ha nem újonnan kötött, hanem utólag érvényesített a házasság, csak legyen meg az a feltétel, hogy a szülők a fogantatástól a születésig valamely pillanatban egymással házasságot köthettek volna. Az utóházasság törvényesíti a házasság előtt született és *meghalt* gyermeket is, amint hogy a régi jogban is törvényesítette. (L. L. Qu. Schr. 1938. 691. kk. l.)

Az utóházasság által való törvényesítéshez nem szükséges, sem a szülők, vagy a törvényesítendő beleegyezése, sem a törvényesítés elismerése, sem más valami hozzájárulás, mert az utólag megkötött házasságból a gyermek javára magának a jognak rendelkezéséből következik be a törvényesítés. Csak a házasságkötés ténye és a gyermekeknek ezen szülőktől való származása legyen biztos. A putatíve természetes gyermeket nem törvényesíti az utóházasság valljuk a 1116. cn. alapján (L. De Smet nr. 288. Cappello 751. Ciprotti: Apollinaris 1939. 503). A szülők házasságkötési képessége tárgyi feltétele a törvényesítésnek.

Az ilyenképpen beállt utólagos törvényesítés bevezetendő a törvényesített gyermek keresztelési anyakönyvi bejegyzésének Észrevételek rovatába, mire nézve a partikuláris jogok szoktak részletesebb utasítást adni. A *pécsi egyházmegyében* pl. a plébános nem jogosult a törvényesítést önhatalmúlag bejegyezni a kereszteltek anyakönyvébe, hanem engedélyt kell kérnie az egyházmegyei hatóságtól.[24] A kérvény-

---

külön kell kérni. Vegyes rítusú szülők törvénytelen gyermeke, ha a szülők utóházassága által törvényessé válik, az 1117. cn. alapján az apa rítusához tartozik. Ez a törvényesítés automatikus hatása, mely minden rítusváltoztatási eljárást feleslegessé tesz. (Pécsi püsp. körl. 1955. V. 542—1955. sz.)

[24] Ugyanígy a váci (zsinati statutumok 141. §), a nagyváradi 1. sz. szepesi, egri, kalocsai, szombathelyi (zs. st. 258. §) megyékben. Másutt nem kell engedély, mert az ilyen utólagos bejegyzésnél nem valamely hibás bejegyzés kiigazításáról van szó, melynek megállapításához vizsgálat szükséges, hanem egy a bejegyzés után beállott ténykörülmény bejegyzéséről, mely új ténykörülmény minden vizsgálatot feleslegessé tesz, azért épp úgy végezheti a plébános hiteles bemondás, illetve okmányok alapján, mint az első bejegyzést. (*Aschenbrier* l. m. 78. 1. k.) — A kódex által előírt utólagos bejegyzések azonban kétségen kívül és mindenütt minden külön rendelet vagy utasítás bevárása nélkül teljesíthetők és teljesítendők.

hez csatolandó. 1. a természetes atyának és anyának két tanú előtt tett és valamennyiük által aláírt abbeli nyilatkozata, hogy a szóbanforgó gyermeket a sajátjuknak elismerik; 2. anyakönyvi kivonat a természetes szülők házasságkötéséről; 3. a plébános bizonyítványa arról, hogy a szülők a gyermek nemzése (vagy születése) idején szabad állapotban voltak; 4. a törvényesítendő gyermek keresztelési anyakönyvi kivonata. Ezek alapján a hatóság elrendeli az utólagos bejegyzést, mely az Észrevételek rovatba a püspöki leirat szövege szerint vezetendő be. A bejegyzés foganatosítása után a végzett bejegyzést feltüntető anyakönyvi kivonat küldendő a másodpéldány hasonló kiigazítása végett a törvényhatósághoz, ha 1895. okt. 1. előtti időből való az az anyakönyvi bejegyzés, melyhez az utólagos bejegyzés történt, illetve az egyhm. hatósághoz 1895. okt. 1. utáni eseteknél.[25]

Az *utóházasság által történt törvényesítés joghatálya.* Az így törvényesítettek a kánoni jogeredményeket illetőleg egyenlők a törvényesekkel, azaz felvehetők a szemináriumba (CP. 1930. júl. 13.), felszentelhetők, alkalmasak hivatalokra és javadalmakra, kivéve, hogy nem lehetnek bíbornokká (232. § 2. n. l.), püspökké (331. § 1. n. l.) és nullius apáttá vagy praelatussá (320. § 2. 1117.)[26] Szerzetes nagyobb elöljáróvá lehetnek (504.) Az utóházasság által való törvényesítés neve: *legitimatio plena.*

Az utóházasság által való törvényesítés intézményét a római jogból vette át a kánonjog és tovább fejlesztette, pl. a kánonjog ismerte el a putatív házasság törvényesítő erejét.

b) Történhetik még a törvényesítés *pápai leirattal* is, melyet nem mindig ugyanazon hatállyal adnak,[27] azért *legitimatio minus plena* a neve; és a *gyökeres orvoslás által;* ennek neve *legitimatio plenissima,* mert ez a törvényes születésnek

[25] Vö. *Sipos,* Rendelettár, 18. l. k. — Stat. syn. 363. § g.

[26] Eddig csak bíbornokká nem lehettek: Sixtus V. const. „Postquam verus" 1568. dec. 3. (Vö. *Wernz* IV. 676.[52])

[27] A leiratból magából kell megállapítani, hogy milyen hatállyal bír. Pápai leirattal a proles adulterina is törvényesíthető. Proles sacrilegát sohasem törvényesít a római szentszék. (L. *Gasparri* E. n. 1121.)

minden jogeredményével jár, tehát az így törvényesített bíbornok is lehet.

A pápai leirattal való törvényesítés legtöbbször a házassági akadályok alól való felmentéssel (S. C. Sacr. és Poenit.) történik.

Hasonló a pápai leirattal való törvényesítéshez az a törvényesítés, mely a rendes hatalom vagy általános indultummal átruházott hatalom alapján a pápán kívül más egyházi elöljárók által is adott házassági felmentésben foglaltatik (cn. 1051.)

c) A törvénytelen származásnak jogkövetkezményeit részben (ti. a rendek felvételére és javadalmak elnyerésére való alkalmatlanságot) elhárítja az *ünnepélyes fogadalom* (984. n. l.) és *felmentés.* (991. § 3.).

d) Azt már fentebb (20. § 3.) tárgyaltuk, hogy alsóbb hatóságok által is eszközölhető a törvényesítés a házassági akadály alól való *felmentés* által éspedig 1. a rendes hatalom vagy általános indultummal átruházott hatalom alapján adott felmentés eo ipso magában foglalja a felmentettektől már megszületett vagy fogamzott gyermekek törvényesítését, kivéve mégis a házasságtörésből és sacrilegiumból származókat (1051); 2. egyes esetre szóló rescriptum alapján adott felmentés akkor jár a törvényesítéssel, ha a felmentéssel együtt kifejezetten megadják a törvényesítést is (a felmentés ilyen esetben tehát nem foglalja magában eo ipso a törvényesítést.)

C) Az *állami jogok* a házasságnak előbb elsorolt joghatályait csak a polgári házasságnak tulajdonítják.[28]

A *magyar jog* szerint a házasságkötés a házasfelek között személyi vonatkozásban az állandó együttélést, az életközösséget állapította meg, melynek körébe eső kötelességek a kölcsönös tisztelet és megbecsülés, a segélyezés, ápolás és támogatás, a tartás, a házastársi kötelesség teljesítése és az együttlakás.

[28] Amint viszont a fent elsorolt egyházjogi következmények csak egyházilag érvényes házasságból következnek be. A két jogrend közti összeütközések elkerülése céljából a *magyar* püspöki kar úgy intézkedett 1909. nov. 17-én, hogy a tisztán polgári házasságból származott gyermekek beiskoláztatása és házassági hirdetése az apa vezetékneve alatt történjék. (L. *Sipos*, Rendelettár 222. l.)

A gyámsági törvényben: 1877 : XX. tc. szabályozott atyai hatalom és az anya természetes és törvényes gyámsága helyébe a 10470—1945. M. E. rendelet a szülői hatalom új jogintézményét vezette be, mely elsősorban az atyát, ennek halála esetére vagy ha a szülői hatalmát megszüntették vagy felfüggesztették vagy annak gyakorlásában akadályozva van, az anyát illeti meg.

Az 1946 : XXIX. tc. eltörölt minden különbséget a törvényes és törvénytelen származás közt és kimondta, hogy a házasságon kívül született gyermek éppúgy örököl atyja után is, mint a házasságból született. (L. a 279. l.) Mivel az 1952 : IV. tv. 42. §-a szerint a feleség a házasságban is megtarthatja saját családi nevét, a gyermekekre nézve a szülők megállapodhatnak abban, hogy azok az anyjuk nevét viseljék. Egyházi anyakönyvezésnél szabály marad, hogy törvényes származású gyermekek az apa családi (vezeték) nevét viseljék. Ha a polgári anyakönyv az anya nevére írta a gyermekeket, ezt az Észrevételek rovatba be kell jegyezni, az indexbe pedig a gyermek mindkét családi nevét be kell írni. (Pécsi püsp. körlevél. 745—1953.)

IX. FEJEZET

A HÁZASTÁRSAK SZÉTVÁLASZTÁSA

59. § A házastársak szétválasztásáról általában

1. Mindjárt e munka legelején kimutattuk, hogy a házasság már a természetjog alapján felbonthatatlan, mert a házasság céljai általában csak felbonthatatlan házasság mellett valósulhatnak meg. *Belső* és *külső* felbonthatatlanságot különböztetünk meg. A belső azt jelenti, hogy nem bonthatják fel a házasságot maguk a felek, a külső pedig, hogy általában külső tekintély sem bonthatja fel. A belső, önkényes felbontás a természet elsődleges parancsai ellen volna, mert meghiúsítja a házasság főcélját, azért a házasság belsőleg teljesen és kivétel nélkül felbonthatatlan. A külső felbontás csak a másodlagos természeti parancsok ellen van, azért Isten megengedheti, amint az ószövetségben megengedte és az újszövetségben is az egyház által megengedi. De sohasem engedheti meg az állam,[1] mint amely az isteni jog tekintetében illetéktelen.[2] Azonfelül az egyház megengedheti bizonyos körülmények közt — a kötelék épségben maradásával — az *életközösség megszüntetését.*

[1] IX. Pius a Syllabus 67. pontjában elvetette ezt a tételt: „Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest". (Denzinger[28] 1767.)

[2] Vö. *De Smet* nr. 310. kk.

2. A házastársak szétválasztása tehát kétféle lehet. Ha úgy választatnak szét, hogy maga a házassági kötelék is felbomlik, *kötelléki felbontásról* beszélünk (divortium plenum, perfectum.) Ha ellenben a kötelék épségben marad s csak az ágy, asztal és lakás közössége szűnik meg, a házassági életközösség megszakításával állunk szemben s *ágytól és asztaltól való elválasztásnak* (divortium minus plenum) nevezzük. Sőt a szétválasztásnak egy harmadik faját is megkülönböztethetjük, amikor ti. hitelesen megállapítja az arra illetékes egyházi hatóság, hogy a házassági kötelék kezdettől fogva nem volt meg és ezt a szétválasztást a *házasság érvénytelenné nyilvánításának mondjuk.*

60. § A házassági kötelék felbontása (Dissolutio vinculi)[1]

1. A házasságnak Istentől a paradicsomban rendelt felbonthatatlansága a bűnbeesés után súlyos sérelmet szenvedett és nagyobb bajok elkerülése végett Mózes is megengedte, hogy a férj feleségét bizonyos körülmények közt elbocsájthassa és más feleséget vehessen.[2] Krisztus Urunk minden ószövetségi engedményt visszavont s visszaállította a házasság eredeti felbonthatatlanságát, de megengedte a természetjog által is megengedett ágytól és asztaltól való elválást és később sz. Pál által kihirdette a hit javára adott azt a privilégiumot, mely szerint a

[1] *Wernz* 692—706.; *Gasparri* 1316—1362., (1122—1170.); *Sägmüller* 154. §, 139. § II.; *Leitner* Lb.[3] 66. §; *Fahrner*, Geschichte der Ehescheidung im kan. R.; *Linneborn* 52. és 53. §§; *Freisen* 67—70. §§; *Wernz—Vidal* nr. 619—638.; *De Smet* 310—370.; *Cappello* nr. 755—792.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 423—437.; *Knecht* 51—52. §; *Triebs* 84—88. §; *Schönsteiner* XIV. 1—23. §. — A görög keleti szakadárok gyakorlatát l. Zhisman-nál, (729 kk.) és Coussa-nál (251. kk.), ez egyesültekét az egységes egyházfegyelmet bevezető „Crebrae allatae" mp. előtt Papp—Szilágyi-nál: 136. §. A házasságjogot az egyesült keletieknél kodifikáló mp. a 107—116. kánonokban a házassági kötelék felbontásáról, a Priv. Paulinumról egészen a latin kodexszel egyezően rendelkezik. L. *Coussa* i. m. 249—251.)

[2] L. a 2. § 2. pontjában.

keresztség felvétele előtt kötött házasság bizonyos esetekben felbontható.

Az egyháznak azonban nem csekély küzdelmébe került a felbonthatatlanság diadalra juttatása. A *római törvények* ugyanis megengedték a házasság felbontását; a kölcsönös megegyezés alapján való felbontást[3] a keleti császárok csak a VIII., IX. század óta tiltották, de más, ésszerű ok alapján[4] még azon túl is meg volt engedve. Nem kisebb akadályokba ütközött a felbonthatatlanság a *germán népeknél*, kiknek törvényei nem feltétlenül tiltották a felbontást, sőt nem egyszer partikuláris zsinatok is tűrték azt vagy éppenséggel megengedték.[5] A római pápák állandó és meg nem alkuvó küzdelmének meg lett végre az eredménye: a frank birodalomban N. Károly óta,[6] a X. század óta pedig az egész Nyugaton diadalmaskodott a felbonthatatlanság.[7] Gratian[8] s a dekretális gyűjtemények[9] világosan tartalmazzák a felbonthatatlanság elvét.

A trienti zsinat a görögöknek azt a gyakorlatát, hogy a házasságtörés miatt a házasságot felbontják, kíméletes formában bár, de visszavetette,[10] a protestánsoknak pedig a házasság felbonthatóságáról vallott nézetét kárhoztatta.[11]

A *bolognai iskola*[12] a XII. században azt tanította, hogy a bevégzetlen házasság bizonyos okokból felbontható. A gallikán tan evvel szemben a bevégzetlen házasságot is abszolute felbonthatatlannak vallotta. III. Sándor döntötte el a vitát, elvetvén a bevégzetlen házasság felbonthatóságát a bolognai iskola okainak alapján, csak éppen az *ünnepélyes fogadalom* ilyetén felbontó erejét[13] tartotta meg.[14] A végre nem hajtott házasság felbontásának másik oka, a *pápai felmentés*, ha

[3] Divortium ex consensu.

[4] Divortium vagy repudium ex rationabili causa az egyik fél akaratából.

[5] *Scherer* II. 546. l. k.; Wernz IV. 695.[18]

[6] *Scherer* II. 547.[19]

[7] A részleteket bőven adja *Schnitzer*, 590. l. kk.

[8] Pl. c. 19, 21. C. 27. qu. 2.; c. 16, 26. C. 32. qu. 7.

[9] c. 6. 7, 8. X 4, 19.

[10] XXIV. cn. 7.

[11] Ibid. cn. 5.

[12] L. a 42. § 4. pontját.

[13] c. 2. X. 3, 32.

[14] A trienti zsinat az ünnepélyes fogadalomnak ezen erejét dogmaként mondta ki: XXIV. cn. 6.

megvan is III. Sándor pápánál[15] és ha elméletileg a XIII. század óta tanították is,[16] általában mégis csak V. Márton óta van alkalmazásban,[17] *éspedig állandó* alkalmazásban, úgyhogy a pápa ebbeli jogát kétségbevonni, vagy az ezt tagadó nézetet valószínűnek mondani[18] ma már nem lehet.

2. Hogy az *állami jogok* szerint a házasság a legtöbb országban felbontható, már fentebb láttuk a 31. § 8. pontjában.

A) A megkereszteltek végrehajtott házassága.

A megkereszteltek érvényes és végrehajtott házassága semmiféle emberi hatalom által és semmiféle okból (vagyis sem belsőleg, sem külsőleg) fel nem bontható; azt csak az egyik fél halála bonthatja fel.[19] (1118.)

E feltétlen felbonthatatlanságnak végső oka a keresztény házasság szentségi jellege és testi egyesüléssel való bevégzettsége, aminek következtében teljesen tökéletes képmása Krisztus és az Egyház felbonthatatlan összeköttetésének. (*Wernz* IV.) 697[33] *Cappello* nr. 755., *De Smet* nr. 367.)

[15] *Reiner* (Az egyházi házasságkötési jog tanának kifejlődése, 194. l.) III. Sándornál határozottan megtalálja már az el nem hált házasságnak felmentéssel való felbontását (c. 2. X 4, 13; c. 2, 3. X 4, 15.). *Wernz* (IV. 696.[23]) tagadja ezt.

[16] Tanították már *Alanus* és *Vincentinus Hispanus* glósszátorok (1210 körül), *Hostiensis* († 1271), *Guiliel, Durantis* († 1296), *Joannes Andreae* († 1348), *Panormitanus* († 1453) stb.

[17] Vö. *Wernz* IV. 696.[23]; *Scherer* II. 556. l. 47. j.; *Reiner* i. m. 193. l. kk.; *Fahrner,* Geschichte der Ehescheidung im kan. Recht. 318. l.

[18] Mint tette még *Sanchez,* II. disp. 14. n. l., bár az igenlőt probabiliornak mondta.

[19] Hogy *házasságtörés* miatt nem bontható fel a házasság, a trienti zsinat a *görögökre* való tekintettel dogmaként nem mondta ki (XXIV. cn. 7.), de hogy haeresis, összeférhetetlenség, hűtlen elhagyás miatt nem felbontható, azt már a protestánsokkal szemben dogmaként állapította meg (cn. 5.). Máté 5, 32.; 19, 9. helyeire vonatkozólag (ezekre szoktak hivatkozni a házasság adultérium miatt való felbonthatóságának bizonyításánál) l. a dogmatikusokat, pl. *Tanquerey* II. nr. 924. skk., *Triebs* 35, 689. skk.; *Fritz Vogt,* Das Ehegesetz Jesu 1936.; *Ott,* Die Ehescheidung im Mathaeus, 1939.; *Schütz A. Dogmatika.* II.[3] 118.

Minden megkereszteltnek, tehát megkeresztelt akatolikusoknak házasságáról is áll ez; azért a megkeresztelt nemkatolikus, kinek házasságát saját illetékes bírósága kötelékileg felbontotta, nem köthet érvényesen új házasságot, és ha az így megkötött új házasság bármilyen címen az egyház ítélőszéke elé kerül, nem ismeri el érvényesnek.

B) A kereszteltek végre nem hajtott házassága.

Kereszteltek egymás közt vagy kereszteltnek keresztelletlennel kötött, testi egyesüléssel végre nem hajtott házassága szintén felbonthatatlan, de külsőleg két esetben felbomlik, ti. 1. ünnepélyes fogadalom, és 2. pápai felmentés alapján. Mindkét esetben az egyházi teljhatalom a felbontás végső oka.

I. Ünnepélyes fogadalom. A *római jog* bevégzett házosságoknál is megengedte a kötelék felbontását szerzetesi fogadalom alapján.[20] A *kánonjog* e nézetet elveti[21] s *csak a végre nem hajtott házasságot tartja felbonthatónak.* A pápák (III. Sándor, III. Ince stb.) ezen nézet mellett nyilatkoztak s a trienti zsinat határozatként mondta ki.[22]

De csak ünnepélyes fogadalomnak van meg ez az ereje, és semmilyen más fogadalomnak; az örökös egyszerű fogadalomnak sem, a jezsuiták ünnepélyes fogadalom erejével bíró egyszerű fogadalmának sem. Továbbá csakis az *érvényes* ünnepélyes fogadalom bontja fel a bevégzetlen házasságot. Az érvényesség kellékeit l. fentebb a 34. §-ban (3. pont). Ezek között szerepel az is, hogy a noviciátus érvényes legyen. A noviciátus érvényességéhez egyebek közt az is szükséges, hogy a házas ember pápai engedéllyel ment légyen be a rendbe, mert anélkül érvénytelen a felvétel (542. nr. 1. „coniux du-

[20] L. 53. C. I, 3.; Novell. 117. c. 12.
[21] c. 19, 21, 25. C. 27. qu. 2.; c. 1, 4, X 3, 32.
[22] XXIV. cn. 6.

rante matrimonio"). A pápai engedélynek előfeltétele minden bizonnyal a másik félnek beleegyezése lesz.[23]

Maga a belépés vagy az ünnepélyest megelőző egyszerű fogadalom nem bontja még fel a házasságot, hanem csak az ünnepélyes, melyet tehát a másik félnek be kell várnia és csak annak megtörténte után léphet új házasságra. Az így bekövetkezett ünnepélyes fogadalom akkor is felbontja a bevégzetlen házasságot, ha a házasság megkötése előtt a felek testileg egyesültek volna. Az ilyen házasság előtti copula fornicaria nem teszi a később bekövetkezett házasságot végrehajtottá.

Az ünnepélyes fogadalomnak ezen házasságbontó ereje nem a természetjogból származik, sem a tételes isteni jogból,[24] hanem *az egyházi jogból*, azaz a római pápának, az Egyház kormányzatára vonatkozó teljhatalmából folyólag, a szerzetesi fogadalom javára adott általános felmentéséből. Ha ugyanis a pápa felmentést adhat jogos okból a bevégzetlen házasság köteléke alól egyes esetekben, semmi akadálya sincs annak, hogy általános törvény által adjon az ünnepélyes fogadalomnak a bevégzetlen házasság felbontására erőt, mint amely jogos és általános ok minden egyes esetben.[25]

[23] Eddig a házasság megkötése után két hónapon át tartózkodhattak a házasok a házasélettől s ha szerzetbe lépni akart valamelyik, a másik beleegyezése nélkül is megtehette s az ünnepélyes fogadalom után felbomlott a házasság. A kódex ezt a kéthavi gondolkodási időt eltörölte s mindjárt az első pillanattól kezdve csak pápai engedéllyel történhetnék meg a rendbe lépés.

[24] Csak kevesen voltak, akik a trienti zsinat szavai (XXIV. cn. 6.) alapján isteni jogból származtatták az ünnepélyes fogadalom ezen erejét: *Sanchez, XIV. Benedek, Perrone, Palmieri, Rosset* stb. (L. ezeket *Wernznél* IV. 698.[48])

[25] Az utóbbi időkben a kanonisták közt általánosnak mondható e vélemény. Vö. *Wernz* IV. 698.[47], [51]. Hogy *melyek azok az okok*, melyek miatt az egyház az ünnepélyes fogadalomnak ilyen erőt kölcsönöz, különféleképp felelnek a szerzők; ilyen ok: a szüzességnek az egyház által való magasabb értékelése; a matr. ratum lelki kötelékkel fűzi egybe a feleket, az ünnepélyes fogadalom Istennel fűz egybe; ezen kötelék mellett a bevégzetlen házasság kötelékének fel kell bomlania. — Amint a testi halál felbontja a bevégzett házasságot, azonképpen bontja fel az ünnepélyes fogadalom, mely által meghal az ember a világnak, a bevégzetlen házasságot. (*Linneborn* 52. § III.); *S. Thomas*, Suppl qu. 61. a. 2.

Kereszteltnek és kereszteletlennek bevégzetlen házasságát szintén felbontja az ünnepélyes fogadalom (1119.), valamint két olyan megtértét is, kik sem a keresztség előtt, sem az után nem hajtották végre házasságukat. De az már vitás, hogy felbontja-e az ünnepélyes fogadalom olyan megtértek házasságát, kik a keresztség felvétele után ugyan nem, de előtte bevégezték. *Wernzzel*[26] együtt inkább hajlunk ama nézet felé, hogy alkalmasint nem bontja fel, mert az ünnepélyes fogadalomnak az el nem hált házasságot felbontó erejéről szóló általános törvény nem látszik magába foglalni a bevégzetlen házasságoknak azt a különleges faját, melyek a keresztség előtt végrehajtattak, aminthogy valóban egyetlen ilyen biztos, a római pápa által jóváhagyott felbontási esetről sincsen tudomásunk.

II. 1. Kereszteltteknek egymás közt vagy kereszteltnek kereszteletlennel kötött bevégzetlen házassága felbontható még p á p a i f e l m e n t é s s e l is. (1119.) A „felmentés" itt tágabb értelemben veendő, amennyiben ti. jelenti a felmentést azon isteni törvények alól, melyek a szabad emberi akarattól függően köteleznek; a felmentés ezekben egyenesen és közvetlenül nem magát az isteni törvényt függeszti fel, hanem megszünteti a feltételt, melytől a kötelezettség létezése függ, vagyis hozzájárul, hogy a kötelezettséget létesítő emberi akaraton történjék változás s eképp megszünteti a kötelesség alapját. Így van ez a fogadalomnál, eskünél és a szerződésnél a bevégzetlen házasság esetében[27] (de nem a bevégzett házasságnál.) A bevégzetlen házasság szentség, az isteni jog alapján felbonthatatlan,[28] de avval a kivétellel, hogy a pápa érvénytelenítheti a szerződést s ezáltal megszűnik a feltétel, melytől a kötelesség függ, vagyis felbomlik a házasság. A bevégezetlen házasságnak ünnepélyes fogadalom által való feloldása is tulajdonképpen pápai felmentés alapján történik, de általános, minden ilyen esetre vonatkozólag, ezen meghatározott okból előre adott felmentés alapján. A pápa azonban ezen

[26] IV. 699. i. f. Ugyanígy *Cappello* nr. 760.; *Wernz—Vidal* nr. 628.

[27] *Sz. Alfonz*, De matr. 1119.

[28] És nem pusztán az egyházjog alapján, mint a régiek közül többen vallották.

egyen kívül sokféle más okból is felbonthatja a keresztények bevégzetlen házasságát. A római pápáknak legalább a XV. század óta állandó és sűrű gyakorlata kétségtelenné teszi ebbeli hatalmukat. Folyik az az *egyház kormányzatára vonatkozó teljhatalmukból*, mely magában foglalja mindazon jogosítványokat, melyek az egyház *megfelelő* és *üdvös vezetéséhez* tartoznak. (*Sanchez* II. disp. 14. n. 2.) Potestas ordinaria ez, de nem propria, hanem vicaria.

Hogy e felmentés megadható legyen, szükséges

a) jogos ok (1119). Jogos ok nélkül érvénytelen volna a felmentés.[29] Az alsóbbfokú elöljáró a felsőbbfokúnak törvénye alól (tehát a jelen esetben a pápa Istennek törvénye alól) megfelelő ok nélkül sem érvényesen, sem megengedett módon nem menthet fel. (Ugyanez áll akkor is, ha a bevégzetlen házasság felbontását nem felmentésnek, hanem deklarációnak, oly értelmű kijelentésnek tekintjük, hogy az adott körülmények közt az isteni törvény nem kötelez; ilyenkor is fenn kell hogy forogjon a megfelelő ok, ami nem más, mint éppen azok a körülmények, melyek miatt az isteni törvény az illető esetben nem kötelez.)[30]

Hogy melyek a megfelelő okok, sehol nincs a jogban kimondva. A kúria gyakorlata szerint[31] ilyenek pl: a házasság érvényessége felől felmerült kétely (pl. erőszak és félelem, hiányzó beleegyezés, impotentia miatt, stb.), de amely mégsem olyan, hogy a házasság érvénytelenségének bírói úton való kimondásához elég volna; tulajdonságban való fontos tévedés, utóbb beállott impotentia, betegség, főleg ha ragályos, vagy a házassággal való élést akadályozza; kölcsönös gyűlölet; súlyos bűncselekmény elkövetése; harmadik személlyel való házasságkötés; fogadalom, nagyobb rend, stb.

b) Szükséges továbbá, hogy *erkölcsi bizonyosság legyen a házasság bevégzetlensége felől.*

[29] A régiek közül némelyek megfelelő ok nélkül is érvényesnek mondták a felmentést. Összefügg e nézet ama véleményükkel, hogy a házasság felbonthatatlansága egyházjogi eredetű. (Vö. *Wernz* IV. 698.[38], *Wernz—Vidal* 624.[3])

[30] *XIV. Bened.* De syn. dioec. VII. c. 1. n. 7.; *Leitner* Lb.[2] 406. l. — A kódex dispensatio elnevezést használ.

[31] Az ASS. évfolyam 148 esetet tartalmaz. (L. Index generalis 391. l. kk.) — Az AAS. nem közli a bevégzetlen házasságok alól adott felmentéseket. (Vö. *Linneborn.*[4 5] 410. l. 1. j.)

Az inconsummatiónak *három esete* lehetséges: 1. a felek a házasság megkötése után soha együtt nem voltak vagy legalább soha magányosan (inconsummatio coarctata tempore); 2. együtt voltak ugyan, de nem kísérelték meg a házasság bevégzését (inconsummatio copula non tentata); 3. történt ugyan kísérlet, de a copula perfecta[32] nem következett be. (Inconsummatio copula tentata.) Viszonylagosan legkönnyebb a bizonyítás az első esetben.

Ha a *felek a házasság megkötése előtt egyesültek egymással testileg, de megkötése után nem,* inconsummált a házasság és azért felmentéssel felbontható.

Ha a *keresztség előtt kötött és végrehajtott házasság mind két félnek megtérése után újból nem hajtatott végre,* az el nem hált házasság felbontására vonatkozó pápai hatalom az inconsummált házasságok ezen fajára is kiterjed, mert a keresztség felvétele folytán szentségivé lett a házasság, de mint ilyen még valóban végrehajtatlan.[33]

Megadható e felmentés mindkét félnek, vagy egyiküknek kérelmére akkor is, ha a másik tiltakozik (1119.); de ha mindkét fél tiltakozik, eddig sohasem adtak a pápák felmentést és nem adnak, mert csak a felek kérelmezhetik a felmentést (1973., Reg. 5. art. 1. §), sőt úgy látszik, nem is adható, mert mint *Wernz* mondja,[34] nehéz elképzelni, hogy ilyen körülmények közt megfelelő oka volna a felmentésnek, ok nélkül pedig érvénytelen az.[35]

[32] Perfecta est copula quae peragebatur per penetrationem vasi muliebris *et* per effusionem veri seminis virilis intra idem vas. Copula in vase debito incoepta sed extra vas peracta non est perfecta (si quidem hoc in foro externo probari potest.) L. ezeket bővebben a 30. § 1. pontjában.

[33] *Wernz* IV. 699.; *De Smet* nr. 333.; *Wernz—Vidal* nr. 628.; *Triebs* 85. § nr. 4.; *Cappello* nr. 760. Tagadják *XIV. Bened.,* De syn. dioec. l VI. c. 4. nr. 3. ss.; 1. XIII. c. 21.; *Gasparri* nr. 1357. (de az E. n.-ben már nem tagadja), *Leitner* Lb.[3] 418. l. k. (ahol a S. C. C. által tárgyalt híres causa Florentina (1727—1729) is olvasható).

[34] IV. 698.[38]

[35] *Cappello* (nr. 757.) az ellenkező véleményen van, vagyis szerinte elképzelhető megfelelő ok mindkét fél ellenkezése mellett is és azért lehetséges a felmentés.

2. Az eljárás módja.

Az inconsummatiós ügyek rendtartására nézve pontos utasítást adott ki a S. C. Sacr. 1923 május 7-én „Catholica doctrina" kezdetű decretumában s az azzal együtt közzétett szabályzatban („Regulae servandae in processibus super matrimonio rato non consummato.")[36]

Ilyen ügyekben eljárni egyedül a római pápa illetékes. Közege a S. C. Sacr.,[37] mely ha jónak látja, rábízhatja az inconsummatiós ügy vizsgálatát a Rótára is. (249. § 3. 1692.)

Miért is ilyen ügyekben alsóbbfokú bíró az eljárást nem indíthatja meg, hanem ha efféle kérvény érkezik hozzá, az apostoli Szentszékhez tartozik azt terjeszteni.[38] (1963. § 1.) Ha azonban az illetékes bíróság előtt impotentia alapján indult meg a per és annak folyamán nem az impotentia, hanem az inconsummatio derül ki, nem kell az ügyet abbahagyni, hanem folytatandó és pedig most már az inconsummatio és a felmentéshez szükséges okok szempontjából. Ha az erkölcsi bizonyosság mindkét tekintetben megvan, ítélethozatal nélkül, az összes ügyiratok a S. C. Sacr.-hoz terjesztendők, mely felhasználhatja azokat a bevégzetlen házasság felől hozandó ítéletben (anélkül, hogy ilyen esetben külön eljárást rendelne el). 1963. § 2. Hasonlóképpen ha más címen (pl. a beleegyezés hiánya, vis metus címén) megindult per folyamán első vagy második fokon a házasság érvénytelensége nem bizonyítható, de alapos gyanú merül fel a házasság bevégzetlenségéről, a felek a római pápához címzett kérvényt adhatnak be a bevégzetlen házasság alól való felmentésért és anélkül, hogy a kérvényt az engedély elnyeréséért a Szentszékhez küldenék, a bíró a jog felhatalmazása alapján jogosult az ügy elintézésére. (Regulae nr. 4.)

Egyébként az ap. Szentszékhez intézendő kérvény az 1964. kánon szerint illetékes Ordinárius útján terjesztendő fel; de szabad felterjeszteni a tényleges lakóhely Ordináriusa útján is (nr. 8. § 2.).

[36] AAS. XV. 389. kk. l.

[37] Azelőtt (a „Sapienti consilio" 1908. jún. 29. előtt) a S. C. C. volt illetékes.

[38] Mindenesetre úgy, hogy az a tényálladékról s a felmentést javallni látszó okokról tiszta képet alkothasson magának, azért a kérvény esetleg kiegészítendő.

A kongregáció felhatalmazza az Ordináriust, vagy az általa szubdelegálandó egyetlen vizsgálóbírót a bizonyító eljárás lefolytatására (iudex instructor; tehát nem 3 tagú társas bíróság alkalmazandó). A vizsgálatnak arra kell kiterjednie, hogy az inconsummatio és a megfelelő okok fennforognak-e. (1966.) A házasságvédő közbenjötte szükséges. (1967., 1586.)

Az inconsummatiós ügyek nem peres, hanem közigazgatási ügyek (bár elintézésükben a ténykérdés eldöntése bírói úton történik), azért a felmentést kérő fél nem felperesnek, hanem kérelmezőnek nevezendő. (Regul. nr. 5. § 2.)

A bizonyítás eszközei legfőképpen a) a felek eskü alatt tett vallomása, b) a septimae manus tanúk, valamint esetleg hivatalból vagy a felek kérelmére megidézett tanúk, c) testi vizsgálat szakértők által, d) hiteles okiratok, magániratok, pl. levelek is, valamint a világi bíróságok periratai, e) jelek és vélelmek. (Reg. 20.)

A bizonyítási eljárás befejezése, illetve az ügy lezárása után a periratok közzététele és ítélet-hozatal nélkül a vizsgálóbíró (a latin nyelvre fordított) ügyiratokat másolatban a püspöknek és házasságvédőnek írásba foglalt véleményével együtt az ap. Szentszékhez terjeszti, (1985. Reg. nr. 96. kk.) A házasságvédő ne csatlakozzék a felmentést kérő félhez, hanem magára a peres eljárásra és az ügy érdemére vonatkozó nehézségeket hozzon fel, anélkül, hogy szofizmákkal kellene élnie. (Reg. az Appendix végén.)

A S. C. Sacr. rendesen teljes ülésen (in conventu, congressu plenario) vizsgálja felül az iratokat és ha az inconsummatiót erkölcsi bizonyossággal megállapítottnak s a felmentés támogatására felhozott okokat kielégítőknek találja, a felmentés megadását javasolja a pápának. (An sit consulendum Sanctissimo pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato in casu? Affirmative, vagy Non constare de inconsummatione matrimonii.)

A megadott felmentésnek az a joghatálya, hogy a házassági kötelékét felbontja s mindkét felet új házasságkötésre szabadítja fel, hacsak valamelyiket pl. impotentia gyanúja miatt el nem tiltja a házasságkötéstől inconsulta. S. Sede. (Az ilyen tilalomnak nincs irritáló hatálya, hacsak ki nincs fejezve.) Azonkívül magában foglalja a felmentést a házasságtöréssel kapcsolatos házassági ígéret vagy kísérlet akadálya alól arra az esetre, ha a házasfelek valamelyikét a pápai felmentés előtt e bűntett kötötte össze azzal a személlyel, akivel a felmentés

után házasságra lépni akar.[39] (1053.) A felmentés bevezetendő az esketek és kereszteltek anyakönyvébe. — Mivel a házassági ügyek sohasem válnak ítélt dologgá, azért a felmentés után kötött házasság érvénytelennek nyilvánítandó, ha kiderül, hogy az első házasság végrehajtatott.

C) A kereszteletlenek házassága.[40]

1. A *kereszteletlenek házassága* is, akár végrehajtott, akár nem, míg egyik fél sem keresztelkedik meg, belsőleg is, külsőleg is felbonthatatlan a természeti és tételes isteni jog alapján. Ha azonban az egyik fél megkeresztelkedik, felbontható a hit javára a *sz. Pál-féle privilégium* alapján.[41] (1120. § 1.)

2. Ha a két házasságban élő pogány közül az egyik kereszténnyé lett és a másik, a hitetlen elválik tőle, sz. Pál szerint a keresztény nincs kötve ilyen esetben.[42] Az első, aki sz. Pál e szavaiból az új házasságkötésnek megengedettségét s kapcsolatosan az első házasság felbontását vezeti le, a *Commentaria in XIII. epistulas beati Pauli* szerzője, kit régebben sz. Ambrusnak gondoltak, aminek Erasmus ellene mondott s azóta *Ambrosiasternek* nevezik[43] s a IV. századba helyezik. Más sz. atyák nem szólnak ugyan kifejezetten a felbontásról, de nem is tagadják, sőt inkább feltételezik.[44] Gratian,[45] Petrus Lombardus[46] tudományosan kifejtik, III. Ince megerősíti.[47]

[39] L. a 20. § 2. I. e) pontját.

[40] *Braun*, AKK. 46. (1881.) 385. l. kk.; *Fr. Hergenröther*, Katholik, 1883., I. 528. kk.; *J. Biederlack*, Zeitschrift f. k. Theologie, 1883. 304. kk.; *Freisen* 824. l. kk.

[41] Ezenkívül felbomlik persze, ha nem volt bevégezve, a kereszteltnek ünnepélyes fogadalma és pápai felmentés által.

[42] I. Kor. 7, 12—15 ... Quodsi infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater aut soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos Deus.

[43] *Bardenhewer*, Gesch. d. altk. Literatur, 1923. III. 520. kk. *Rauschen* — Wittig: 1916. Grundriss der Patrologie, *Altaner:* Patrologie. 248.

[44] *Sz. Ágoston*, De fide et operibus c. 16. n. 28.; *aranyszájú sz. János*, Homilia 19 in Cor. 7. nr. 3.; *sz. Vazul* Ep. 188. can. I. cn. 9.

[45] C. 28 qu. 1, 2. — Tanították előtte is (a VIII., IX. század poenitentialis könyvei, rheimsi Hincmár stb.), de az ő koráig sok volt körüle a bizonytalanság.

[46] L. IV. d. 39.

[47] c. 7, 8. X 4, 19.

3. E privilégium e r e d e t e körül már századok óta folyik a vita s máig sincs eldöntve. Némelyek tisztán *apostoli jogból* származtatják (sz. Pál adta a privilégiumot apostoli hatalmánál fogva a korinthusiaknak és sz. Péter jóváhagyásával az egész egyházra kiterjesztetett[48]), mások pedig *isteni jogból* s ez az általánosabb. E nézet szerint Krisztus Urunk adta s sz. Pál hirdette ki a privilégiumot.[49] E mellett szól a S. C. Inqu. 1866. júl. 11-i instructiója is ad Vicarium Apost. Natal. (Fontes IV. nr. 996.), melynek jelentőségét *Wernz* szerint *Gasparri, Scherer, Fahrner* túlságosan alászállítják.

A kiváltság *rendeltetése* az, hogy a hit javára szolgáljon, az igaz hitre való áttérés szabadságát biztosítsa, felszabadítván a hívőt a hitetlen házastárssal való házassági kötelétől, kivel hitének és erkölcsiségének veszélyeztetése nélkül nem élhet együtt. Azért privilegium fidei is a neve.

Egyébként a privilegium Paulinum és privilegium fidei kifejezések nem ugyanazt a fogalmat jelentik. A privilegium fidei tágabb, mint a privilegium Paulinum. Ez utóbbi az előbbinek egyik formája. A privilegium fidei alapján a római pápa a privilegium Paulinumon túlmenőleg is felbonthatja a hitetlenségben kötött házasságot a hit javára.

4. A sz. Pál által hirdetett privilégium alkalmazásának f e l t é t e l e i ezek:

a) kell, hogy a házasság *legitimum,* vagyis *két kereszteletlen* által kötött legyen. A „kereszteletlen" nemcsak pogányt mohamedánt, zsidót, hanem olyan magát kereszténynek nevező személyt is jelent, aki nincs megkeresztelve. Viszont nem „kereszteletlen" az, aki magát pogánynak, zsidónak, felekezetlennek stb. mondja, de tényleg meg van keresztelve. *Mindkettőnek* kereszteletlennek kell lenni. Azért nem alkalmazható

[48] E nézet felé hajlik *Gasparri* (a régebbi kiadásokban) *Sägmüller, Scherer, Fahrner, Triebs,* A régieket l. *Wernznél* IV. 702.[60]; *De Smet* (nr. 341.); *Cappello* nr. 767. mindkét nézetet probabilisnak tartja.

[49] *XIV. Bened.* De syn. dioec. l. VI. c. 4. n. 3.; *sz. Alfonz* VI. 955.; *Sanchez,* l. VII. disp. 74. n. 4.; *Leitner* Lb.[3] 421. l.; *Wernz* IV. 702.; *Wernz—Vidal* 631.[56]; *Gasparri* E. n. 1135.

a priviligéum, ha a házasságot a valláskülönbség akadálya alól való felmentéssel keresztelt kötötte kereszteletlennel. (1120. § 2.) Akkor sem alkalmazható, ha a házasság a valláskülönbség ellenére is érvényesen köttetett felmentés nélkül, ti. kereszteletlen és a kat. egyházon kívül keresztelt között, mert a privilegium Paulinum két kereszteletlen házast tételez fel, kik közül az egyik megkeresztelkedik. (*Vermeersch-Creusen* Epit. II. 428.; *Wernz-Vidal* nr. 631.[55]) Az ilyen házasság azonban direkte felbontható. L. alább. — Kell, hogy a matrimonium legitumum *érvényes* legyen, mert ha nem az, érvénytelenné nyilvánításnak van helye. Ha kétesen érvényes, a hit privilégiumának kedvez a jog.

b) A privilégium alkalmazásához szükséges továbbá, hogy a házasság megkötése után *az egyik fél megkeresztelkedése folytán* a kezdetben kereszteletlenek házassága különböző vallásuak házasságává váljék. Nem alkalmazható a privilégium akkor, ha a kereszteltek házassága válik az egyik félnek a hittől való elpártolása által vegyessé,[50] mert a privilégium a *hit javára* adatott, nem pedig a *hittagadás jutalmazására.*[51] Akkor sem alkalmazható, ha a megtérés még nem teljes, ha a keresztség felvétele még nem következett be. Vagyis a *katechumenek* nem élhetnek a privilégiummal, mint a Szentszék ismételten kijelentette.[52] Ellenben élhetnek vele azok is, akik nem a kat. egyházba, hanem eretnekségbe vagy szakadárságba tértek meg.[53] A privilégium alapja ugyanis nem az igaz hit, hanem a keresztség.

c) Maga az egyik fél által felvett keresztség még nem teszi felbonthatóvá a házasságot, hanem szükséges még, hogy a

[50] Ilyenkor ágytól és asztaltól való elválasztás lehetséges.

[51] III. Coelestin (c. 2. Comp. II. 3, 20., változtatva c. 1. X 3, 33.) egy esetben úgy döntött, hogy apostasia esetén is alkalmazható a privilégium; III. Ince (c. 7. X 4, 19.) kijavította e döntést. A két pápa közti ellentét semmiféle összefüggésben nincs az infallibilitással. (*Scherer*, II. 588.[43]; *Leitner* Lb.[3] 410. l.; *Sägmüller* II. 165.[3])

[52] S. C. de Prop. F. 1803. jan. 16.; S. C. Inqu. 1901. márc. 13.

[53] Némelyek ezt tagadják ugyan (*Rossel* I. 616. kk.; *Gasparri* E. n. 1136.), de érveik nem meggyőzők.

másik fél *hitetlennek maradjon és eltávozzék* („discedat.") Ez az eltávozás lehet fizikai vagy erkölcsi. *Fizikai* akkor, ha a kereszteletlen házastárs erkölcstelen[54] vagy bármilyen más indítóokból elhagyja a megkereszteltet, csak az ne adott legyen a keresztség felvétele után elegendő okot[55] a jogos elválásra;[56] sőt megvan a discessus már akkor, ha a kereszteletlen fél akadályozva van a másikkal való együttlakásban, feltéve megint, hogy nem a keresztelt fél az oka ezen akadálynak.[57] *Erkölcsi* az eltávozás, ha a kereszteletlen fél nem távozik ugyan el a kereszteltől, de *nem akar vele együtt élni a Teremtő meggyalázása nélkül.* (sine contumelia Creatoris.) A contumelia nemcsak a vallás ellen való bűnöket jelenti, hanem minden halálos bűnt, melyre a megkeresztelt felet a kereszteletlen csábítani akarja[58] (a házassági tisztaság megsértése, házasságtörő konkubinátus stb.). — De nincs meg a discessus akkor, ha nem maga a kereszteletlen, hanem hozzátartozói, rokonai stb. akarják a kereszteltet bűnre csábítani.[59]

[54] Ilyen volna pl. a ker. hit iránt való gyűlölet, nyereség-vágy, szabadabb élet vágya, stb.

[55] S. C. Inqu. 1759. aug. l. ad II. (*Fontes* IV. nr. 819.); 1866. júl. 11. ad. 1. — CIC. 1123. kánon.

[56] Jogos ok volna a kereszteletlen fél számára örökös elválásra a keresztelt által a keresztség után elkövetett adulterium, ideiglenes elválásra az 1131. kánon bűncselekményei. Mindezen esetekben a kereszteletlen fél eltávozhat anélkül, hogy a privilégium alkalmazására kerülhetne a sor. Ha a keresztség előtt követtetett el az adulterium, nincs elég ok az eltávozásra. (Instructio S. C. de Prop. Fide 1797. jan. 16.; S. C. Inqu. 1899. ápr. 19. [*Fontes* IV. nr. 1220.]) Ha a keresztség után követtettek el a bűncselekmények, de a kereszteletlen fél nincs azokra figyelemmel vagy nem tud róluk, nem akadályozzák a privilegium Paulinum alkalmazását. (S. Off. 1759. aug. 6.; 1797. jan. 16.; 1899. ápr. 19. *Fontes* IV. 1220.) Ha mindkét fél elkövette az adultériumot (a keresztelt a keresztség után), egyik fél sem jogosult az elválásra; ha azonban a kereszteletlen nem akar együttélni a másikkal a Teremtő meggyalázása nélkül, a keresztelt új házasságra léphet. (*Cappello* 771.)

[57] Ilyen akadály volna pl. a kereszteletlen félnek fogságban vagy rabszolgaságban sinylődése. Szívesen élne együtt megkeresztelkedett házastársával, sőt maga is megkeresztelkednék, de lehetetlen. Ilyen esetben a S. C. Inqu. 1850. jún. 12. (*Fontes* IV. 1140.) megengedte a privilégium alkalmazását.

[58] S. C. Inqu. 1866. júl. 11.

[59] S. C. Prop. F. 1816. márc. 5. *Gasparri* nr. 1338. [1145.])

Helye van tehát e szempontból — hogy a mondottakat röviden összefoglaljuk — a privilégium Paulinum alkalmazásának, ha a megkereszteletlen vagy egyáltalában nem, vagy legalább a Teremtő meggyalázása nélkül nem akar a kereszteltel együtt élni. Az 1124. kánon ezt így fejezi ki: „si conjux infidelis ... discedat sine iusta causa, vel ... non cohabitet pacifice sine contumelia Creatoris."

d) A kereszteletlen abbeli szándékának megállapítására, hogy akar-e a másikkal békésen együttélni, vagy nem — szolgál a *kérdezés*, az interpellatio. Mielőtt ugyanis a megkeresztelkedett fél új házasságra léphetne, *erre a két pontra* nézve a kereszteletlent meg kell kérdezni; 1. akar-e ő is megtérni és megkeresztelkedni; 2. vagy legalább akar-e vele békésen a Teremtő meggyalázása nélkül együttélni. (1121. § 1.) Amint maga a privilégium Paulinum, azonképp a kérdezés szükségessége is valószínűleg isteni jogon alapul, amíg a hitetlen szándéka bizonytalan; az egyházi jog azonban minden esetre előírja.

Ami az interpellatio *módját* illeti, 1. a megtérő fél megkeresztelkedése után kell történnie.[60] 2. Mindig meg kell történnie,[61] hacsak az apostoli Szentszék felmentést nem ad alóla.

[60] Amint a valószínűbb nézet szerint az egész *sz. Pál*-féle privilégium az isteni jogon alapul, azonképpen a megkérdezés kötelezettsége is. De hogy a kérdezés a keresztség után történjék, az egyházjogi eredetű rendelkezés. Vö. *Wernz* IV. 702.[72], [74]; *Wernz—Vidal* 632.[65] Ha szükségessé válnék az interpellatio a keresztség előtt, a római szentszékhez kell fordulni: S. Off. 1859. ápr. 13. *Fontes* IV. nr. 951.

[61] Hogy az interpellatio *elmulasztása* érvénytelenné teszi-e a második házasságot akkor is, ha a kereszteletlen fél elválása más módon egészen biztos: vitás kérdés. Elméletileg úgy látszik, érvényesnek kell mondani az új házasságot a mondott esetben, mert az interpellatio nem lényeges alakja a privilégium alkalmazásának, hanem csak bizonyítási módja a kereszteletlen fél elválásának, és azért ha az elválás objective fennforog, érvényes a házasság, habár az interpellatio elmaradt. A gyakorlatban a szentszékhez kellene fordulni ilyen esetekben s S. C. de Prop. F. 1883. évi instructiójának 45. §-a szerint. (Vö. *Wernz*—IV. 703,[72]) A kódex uralma alatt *Cappello* (776.), *De Smet* (nr. 352.), *Vermeersch—Creusen* (Epit. II. nr. 430.), az 1121. § 1. és 1122. § 2. alapján tagadják az interpellatio nélkül kötött házasság érvényességét, jóllehet a discessus biztos. Cáfolja e nézetet *Wernz—Vidal*, nemcsak azért,

(1121. § 2.) 3. Rendszerint a megkeresztelt fél Ordináriusa által bírói úton, vagy legalább sommás és peren kívüli alakban kell végeztetni. Ez a *hivatalos interpellatio.* Ugyanez az Ordinárius jogosult a kereszteletlennek meggondolási időt is adni, ha kéri, de azzal a figyelmeztetéssel, hogy amennyiben a meggondolási idő válasz nélkül múlik el, tagadó válasznak fog vétetni. (1122. § 1.) De érvényes a *megkeresztelt fél által magán úton* teljesített interpellatio is, sőt megengedett is, ha a hivatalos nem lehetséges. De szükséges ez esetben, hogy a megkérdezés ténye a külső fórumban bizonyítható legyen két tanú vagy egyéb törvényes bizonyítási mód által. (1122. § 2.) 4 Az interpellatiot szigorú jog szerint csak egyszer kell végezni, de szeretetből történhetik többször is.[62]

A *hivatalos* interpellatiót tehát az Ordinárius teljesíti, személyesen vagy meghatalmazottja által és pedig vagy *bírói* vagy *perenkívüli* alakban. Rendszerint bírói úton teljesítendő, ami abban áll, hogy a jog szabályai szerint kiállított idézőlevelet kézbesítenek a megkereszteletlennek (1711—1725.), mely tartalmazza az idéző bírónak, az idézettnek nevét, az ügyet, melyről szó van, a helyet és időt, melyben az idézett megjelenni tartozik. A kihallgatás alkalmával a bíró felteszi a kérdést, a feleleteket jegyzőkönyvbe véteti s a levéltárba elhelyezi. A *sommás, vagy peren kívüli* interpellatió aképpen történik, hogy az egyszerűbb formák közt meghívott kereszteletlent az Ordinárius megbizottja két tanú előtt az ismert kérdésekre nézve kihallgatja s a feleleteket jegyzőkönyvbe veszi. Vagy személyesen keresi fel két tanú jelenlétében, avagy levélben intézi hozzá a kérdéseket; ez utóbbi esetben fontos, hogy a kérdezés megtörténte bizonyítható legyen.

A *magán* interpellatió a megkeresztelt fél által úgy eszközölhető, hogy a másikat két tanúval felkeresi s élőszóval teszi fel a kérdéseket, vagy írásban fordul hozzá, vagy pedig felhatalmazottat küld maga helyett.

---

mert kétség esetén a privilégiumnak kedvez a jog, hanem az 1124. kánon alapján is, mely a második házasság érvényességéhez a discessust irja elő, nem bizonyítása módját is. (nr. 632.[68])

[62] S. C. de Prop. Fide, 1820. jún. 27.; S. C. Off. 1850. jún. 12.

Ha kereszteletlen mindkét kérdésre *igennel* felel és felelete komoly, a házasság fenntartandó és nincs helye a privilegium alkalmazásának. Ha nem komoly, vagy magatartása ellenkezik a felelettel, a tényálladék sommás megállapítása után az Ordinárius megengedheti a kereszteltnek az új házasságot. Ha a kereszteletlen *meggondolási időt* kér, az Ordinárius megadhatja, de azzal a figyelmeztetéssel, hogy amennyiben a meggondolási idő válasz nélkül múlik el, tagadó válasznak fog vétetni. Ha kifejezetten vagy hallgatólag[63] *nemmel* felel, a megkeresztelt fél kat. személlyel házasságra léphet, kivéve ha a keresztség után ő maga adott okot a megkereszteletlennek az elválásra. (1123.)

Ha a kereszteletlen fél csak a *második kérdésre felel igennel*, vagyis kész a másikkal a Teremtő meggyalázása nélkül együtt élni, de nem akar megkeresztelkedni — a megkeresztelt, ha az 1131. kánon valamelyik oka vagy hasonló fennforog, ágyra és asztalra elválhat tőle, de új házasságot az előbbi kötelék felbontásával nem köthet. Ha az előző kérdésre igennel, a másodikra nemmel, felel, igenlő felelete nem vehető komolynak s azért tagadónak tekintendő s a keresztelt fél élhet a privilegiummal. Ha az igenlő felelet színleltnek látszik, vagy az igenlő felelet ellenére az együttélésből az Ordinárius ítélete szerint a Teremtő meggyalázásának veszedelme fenyeget, az igenlő felelet tagadónak veendő. Ha a kereszteletlen fél semmit sem felel, jóllehet könnyen felelhetne, vagy elrejtőzik, hogy ne lehessen megkérdezni, hallgatását az Ordinárius tagadó feleletnek minősítse vagy határidőt tűzzön ki a feleletre, melynek eredménytelen eltelte után megengedheti a kereszteltnek az új házasságot. Ha kétségek maradnak fenn, felmentést kell kérni az interpellatió alól.

Ha a kereszteletlen az idézésre *nem jelenik meg*, vagy az írásos interpellatióra *nem válaszol*, az Ordinárius határnapot tűzhet ki, melynek eredménytelen elmúlása után a kereszteltet szabadnak nyilváníthatja.

e) A római pápa *felmentést adhat mindkét kérdés alól*, annál inkább a második alól, vagyis megengedheti, hogy csak azt a kérdést intézzék a kereszteletlenhez, hogy kész-e megtérni? (A kódex „declaratio" elnevezést használ ugyan [1121., 1123.], de azt hisszük, semmi sem akadályozza, hogy az eddigi

[63] Hogy a hallgatás tagadó válasszal ér fel, eddig is valószínű volt (*Gasparri* nr. 1336. l. f.). A kódex most megerősíti e véleményt.

terminologiával éljünk és „kijelentés" helyett „felmentést" említsünk.) Akkor lehetséges a felmentés, amikor a discessus biztos, mert ilyenkor a kérdezés isteni jogon már nem kötelező, hanem csak egyházi jogon, az alól pedig lehetséges a felmentés. E felmentés lehet *általános,* mely az esetek bizonyos csoportjára szól, és *különös,* mely egyes esetekre adatott.

α) Az új egyházi törvénykönyv az interpellatio alól a következő *általános* felmentéseket tartalmazza, amikor az 1125. kánon a régebben bizonyos helyeknek adott engedményeket ugyanazon körülmények közt más vidékre is kiterjeszti: 1. ha egy többnejű férj megkeresztelkedik és nem emlékezik, melyik feleségét vette magához elsőnek, azt tarthatja magánál, amelyiket akarja, hogy vele a lényeges forma szerint házasságot kössön. Tehát senkivel szemben sem szükséges az interpellatio. A megtartott feleségnek nem kell megkeresztelkednie, csak legyen kész sine contumelia Creatoris együttélni a megkeresztelttel.[64] 2. Ha többnejű férj megkeresztelkedik, feleségei közül azt tarthatja meg, (a lényeges forma alkalmazásával) aki vele együtt veszi fel a keresztséget, ha nem is az első.[65] De csak akkor, ha az első törvényes feleség ismeretlen és egyúttal igen nehéz őt megtalálni. (S. Off. 1871. nov. 22. *Fontes* IV. nr. 1019.) Successiv polygamia esetén is érvényes ezen engedmény. 3. A megtért házastárs bármely hivővel, más szertartásuval is, házasságra léphet az Ordinárius, plébános vagy elöljáróságától gyóntatásra felhatalmazott jezsuita presbyter felmentése alapján, jóllehet hitvestársa, akivel a keresztség előtt kötött házasságot, él, anélkül, hogy azt interpellálni s válaszát bevárni kellene, csak legyen megállapítva legalább sommás és perenkívüli módon, hogy a távollevő (ellenség által foglyul ejtett, rabszolgául eladott) hitvestársat interpellálni nem lehet, vagy hogy a megtörtént interpellatióra nem válaszolt. És az így létrejött házasság érvényes akkor is, ha utóbb bebizonyosodik, hogy a távollevő hitvestárs törvé-

[64] III. Pál const. „Altitudo" 1537. jún. 1. Codex: Documentum VI.
[65] V. Pius const. „Romani Pontificis" 1571. aug. 2. Codex: Documentum VII.

nyes akadályoztatás folytán nem tudta akaratát nyilvánítani, sőt akkor is, ha az derülne ki, hogy az a hitvestárs az új házasság megkötésekor már maga is meg volt keresztelve.[66]

Az első és második esetben maga a jog adja meg a felmentést az interpellatiók alól, a harmadikban az említett felhatalmazottak adhatják meg, éspedig az Ordinárius és plébános alattvalóiknak bárhol tartózkodjanak s mindenki másnak, ki területükön tartózkodik és mivel a hatalom rendes, delegálhatják is; a jezsuita gyóntatók azoknak, kiket gyóntathatnak és a gyónáson kívül is, pro foro externo. Ez utóbbi esetben szükséges, hogy az adott felmentés bizonyítható legyen.[67] — Az első és második általános felmentés férfiakról, a harmadik férfiakról és nőkről beszél. Valószínű azonban, hogy a két első indultum is alkalmazható nőkre is, kiknek successive több férjük volt.

A *misszió-területek Ordináriusai* a jog általános felmentésein túlmenő felhatalmazásokat szoktak kapni.

β) A különös felmentés megadásánál a római pápa a C. S. Off.-t használja, mely egyedül illetékes a privilegium Paulinumra vonatkozó kérdésekben.[68] (247. § 3.) Az interpellatio alól való felmentést csakis megfelelő okból adja meg a Szentszék. Ilyen okok az interpellatio lehetetlen, káros vagy haszontalan volta.

A lehetetlenség nem okvetlen fizikai kell hogy legyen. Elég az erkölcsi is.[69] Káros az interpellatio, ha belőle a megkeresztelt félre vagy magára a keresztény vallásra veszedelem származik. Hogy a felmentés az interpellatió alól annak haszontalansága címén legyen kieszközölhető, a haszontalanságnak nem vélelmezettnek, hanem nyilvánvalónak kell lennie.[70] (Pl. mert a hitetlen fél megőrült.)

[66] XIII. Gergely const. „Populis" 1585. jan. 25. Codex: Doc. VIII. — Ugyanezt az engedélyt XIV. Benedek (const. „In suprema" 1745. jún. 16.) kiterjesztette a velencei katechumenek házára.

[67] Vö. *Vermeersch—Creusen* (Epit. II. nr. 435.; Cappello nr. 787.

[68] A „Sapienti consilio" óta (1908. nov. 3.)

[69] A kereszteletlen fél ellenséges földön, ismeretlen helyen, igen távol tartózkodik.

[70] S. C. Inqu. Instructio ad Vic. Ap. Japoniae meridionalis, 1891. febr. 4. (*Fontes* IV. nr. 1130.) 1895. aug. 16. (és még sokszor.)

Ha a hitetlenségben kötött házasság érvényessége felől *alapos kétség* van, mely nem oldható meg, akkor az a hit javára érvénytelennek tekintendő az 1127. kánon értelmében (In re dubia privilegium fidei gaudet favore iuris) és *interpellatióra, illetve az alóla való felmentésre nincs szükség.* Áll ez arra az esetre is, ha az egyik fél megkeresztelkedése után a másik is megkeresztelkedik, úgy hogy immár mindketten meg vannak keresztelve; ha az alapos vizsgálat után a hitetlenségben kötött házasság érvényessége kétes marad, a házasság érvénytelensége mellett kell dönteni.[71] Csak annak kell megállapítva lennie, hogy a házasság a keresztség előtt köttetett és hogy az a fél, amelyik a házasság érvényessége ellen nyilatkozott, valóban szavahihető.[72]

Akármilyen címen történjék az interpellatio elengedése, szükséges, hogy *legalább sommás és peren kívüli úton a jogos ok fennforgása megállapíttassék.*

Ha az interpellatio alól a felmentés megadatott, de a keresztelt fél egy éven belül nem lép házasságra, az egy év elteltével vagy új felmentésre van szükség az interpellatió alól, vagy az új interpellatióra.[73] De az interpellatióra adott elutasító válasz egyszer s mindenkorra szól. Annak alapján bármikor megkötheti a keresztelt fél az új házasságot (amíg a másik kereszteletlen marad).

γ) A hitetlenségben kötött házasság direkt felbontása. *Az interpellatió alól adott felmentés rendszerint a sz. Pál-féle privilégium keretében mozog,* (vagyis oly esetekben adatik, melyekben a privilégium feltételeinek fennforgása biztos, tehát tudva van, hogy a hitetlen fél egyáltalában nem akar vagy nem sine contumelia Creatoris a kereszteltel együtt élni.) Vannak azonban oly felmentések is, melyekben már nem a privilégium Paulinumról van szo,

[71] S. C. Inqu. 1892. máj. 18. (*Fontes* IV. nr. 1156.)

[72] *Leitner* Lb.[3] 416. l. k.

[73] S. C. de Prop. F. 1820. jún. 26. (*Fontes* VII. nr. 4717.) — V. ö. *De Smet* nr. 353.; *Cappello* nr. 781.

mert az apostoli eset feltételei hiányzanak; ilyenkor az interpellatio alól adott felmentés tulajdonképpen nem más, mint a hitetlenségben kötött házasságnak bennfoglalt felbontása. (Privilegium Petrinum.)

Vannak ugyan, akik tagadják a pápának ezt a hatalmát és azt mondják, hogy a kereszteletlenek bevégzett házasságának felbontására egyetlen lehetőség a privilegium Paulinum. Azonban valószínűbb, sőt most már bizonyosnak mondható azok véleménye, kik szerint a római pápa a privilegium Paulinumon túlmenőleg, apostoli teljhatalmából és az ilyen házasságok gyengébb köteléke miatt, felbonthatja a hitetlenségben kötött házasságot, ha az egyik fél megkeresztelkedett, a másik kereszteletlen maradt és a házasságot bevégezték akár a keresztség előtt, akár az után, további a katolikus egyházon kívül megkereszteltnek és kereszteletlennek a kódex után érvényes létrejött házasságát, de csak akkor, ha a meg nem keresztelt fél kereszteletlen maradt az együttélés egész ideje alatt és amennyiben utóbb ez is megkereszteltetett, ennek keresztsége után nem éltek a házassággal (azonfelül szükséges, hogy a házasélet visszaállítása erkölcsileg lehetetlen legyen és a kegyelem esetleges megadása botrányt vagy csodálkozást ne okozzon). A vizsgálatot az 1964. kánon szerint illetékes Ordinárius végzi és a végén a kérvényt és az összes iratokat a S. Officiumhoz terjeszti föl, sőt felbonthatja a kat. módon megkeresztelt és kereszteletlennek a disparitus cultus akadálya alóli felmentéssel kötött házasságát is, bár ez a felmentés nem szokott megadatni. (*Capello* nr. 791.). Felbonthatja hitetlenségben kötött házasságot, *ha mindkét fél megkeresztelkedett és a házasságot bevégezték a keresztség előtt, de nem az után,* (ám ilyenkor a felbontás alapja nem a favor fidei, hanem a házasságnak matrimonium ratum non consummatum volta.) Mindennél jobban bizonyítja ezt a pápák gyakorlata, akik valóban adtak és adnak oly felmentéseket, melyek a privilegum Paulinumban nem foglaltatnak és abból nem magyarázhatók. Ilyenek a fentebb említett általános felmentések az interpellatió alól. Ha a megtért házastárs, aki nem emlékszik arra, hogy több felesége közül, melyik az első, megtarthatja azt, amelyiket akarja, továbbá megtarthatja azt, aki vele együtt kész megkeresztelkedni, ha nem is az első, végül, ha a megtért házastársnak szabad házasságot kötnie a másik megkérdezése nélkül, amikor azt interpellálni nem lehet, és ez a házasság érvényes akkor, ha utóbb kiderülne, hogy a távollevő korábbi hitvestárs az új házasság megkötő-

sekor maga is meg volt keresztelve,[74] mi más ez, mint a hitetlenségben kötött házasságnak az egyik fél megkeresztelkedése után való feloldása.[75]

Joggal mondható tehát s a kódex óta mondják is általánosan, hogy a római pápának hatalma van igen súlyos okból, a hit javára, a matrimonium legitimum direkt felbontására (jóllehet bevégzett), ha valamelyik fél megkeresztelkedik. Ugyanezen hatalom megilleti az olyan matrimonium legitimumra is, melyet megkeresztelt akatolikus kötött kereszteletlennel (ilyen estben nem áll a cultus disparitas akadálya.) A legújabb időből a S. Off.-nak több rescriptuma ismeretes, mely ilyen házasságot felbont: 1924. nov. 5-ről, 1924. júl. 10-ről, 1926. ápr. 16, 1950. máj. 1-ről. (L. *De Smet*, nr. 333., *Linneborn* 53. § IV., AKK. 1925. 574. l. és 1927. 181. l.) Ha kereszteletlennek megkeresztelt akatolikussal való házassága esetén a kereszteletlen is megkeresztelkedik mielőtt a pápa a legitimum matrimoniumot direkt felbontotta volna, a házasság ratum non consummatum házassággá lenne, mely direkt már nem bontható fel, hanem mint inkonszummált szentségi házasság pápai felmentéssel volna felbontható.

5. Mikor bomlik fel az előző házasság?

Az apostoli esetben a hitetlenségben kötött házasság felbontása nem az egyik fél megkeresztelkedése és a másiknak, a kereszteletlennek eltávozása által történik, hanem csak akkor következik be, mikor a megkeresztelkedett új házasságát érvényesen megköti. (1126.) Tehát a megkeresztelt fél bontja fel az előző házasságot új házasságkötés által, nem a kereszte-

[74] A fentebb ismertetett constitutiók, illetve az 1125. kánon szerint.

[75] Tagadják a pápának ezt a hatalmát *Schmalzgrueber, Vasquez, XIV. Bened.* De syn. dioec. l. VI. c. 4. nr. 3—5.; *Rossel* i. m. n. 639. s.; *Leitner* Lb.[3] 418. l. kk. stb. (elsorolva *Wernz*-nél IV. 705.[86]) — Védelmezik *Sanchez* l. II. disp. 17.; *Sz. Alfonz* (l. VI. n. 897.) *Lehmkuhl, Bucceroni, Wernz* (IV. n. 706.); *Scherer* (II. 560. l.) Az új jog értelmezői közül pl. *De Smet* (nr. 354.); *Wernz—Vidal* (nr. 636. k.); *Gasparri* (1156—1166.) *Chelodi* (160.); *Cappello* (789. kk.); *Vermeersch—Creusen* (Epit. II. 426, 429. 434.); *Hilling* (AKK. 1927. 181. kk. l.); *Triebs* 88. §: *Knecht* (p. 719.); *Linneborn* 53. § VI.; *Schönsteiner* XIV. 23. §. Vö. a S. Off. 1934. máj. 1-i decretumát: „Normae pro conficiendo processu in casibus solutionis vinculi matr. in favorem fidei."

letlen. Az új házasságnak érvényesnek kell lennie. Hogy bevégzett-e, közömbös. Továbbá keresztény házasságnak kell lennie, sőt az egyház meghagyja, hogy katolikussal köttessék, de azért a vegyes vallás és cultus disparitas alól a felmentés nem lehetetlen. Ha a megkeresztelkedett nem katolikussá lett, nincs a lényeges alakhoz kötve, tehát anélkül is érvényesen kelhet egybe más nem katolikussal és az ilyen házasság is felbontja az előzőt. A neophyta új házassága után[76] a kereszteletlen fél is érvényesen és megengedett módon köthet új házasságot. Ha azonban a megkeresztelt fél nem köt házasságot, a kereszteletlen sem teheti.

6. Meddig tart az előző házasság felbonthatósága? A megkeresztelt fél nem veszti el azt a jogot, hogy kat. féllel új házasságra lépjen, akkor sem, ha a keresztség felvétele után a hitetlennel tovább is együtt élt, esetleg éveken át, talán gyermekük is született; azért élhet e joggal, bármikor állanak be a casus Apostolici feltételei. Tehát ha a hitetlen fél gondolkodását megváltoztatva jogos ok nélkül elválik a kereszteltől, vagy nem akar vele békésen, a Teremtő meggyalázása nélkül együtt élni, a privilegium Paulinum alkalmazható. (1124.)

Ellenben elveszti a megtért házasfél új házasságkötésre való jogát, ha a másik fél is megkeresztelkedik vagy megkeresztelkedni szándékozik, mielőtt amaz a házasságot megkötötte volna. Ilyenkor folytatni tartoznak a házaséletet, hacsak ágytól vagy asztaltól való elválasztás nem következett, vagy következik be.[77]

[76] A megtért fél által felvett nagyobb rend bizonyosan nem bontja fel, az ünnepélyes fogadalom valószínűleg nem bontja fel a hitetlenségben kötött és akkor bevégzett házasságot, mivel mint B. I. alatt mondottuk, az ünnepélyes fogadalomnak a bevégzetlen házasságot felbontó erejéről és hatásáról szóló általános törvény nem látszik magában foglalni a bevégzetlen házasságoknak azt a különleges faját, melyek a keresztség előtt végrehajtattak.

[77] S. C. Inqu. 1866. júl. 11. ad 8.

7. Kétes esetekben, akár a keresztségnek,[78] akár a házasságnak érvényessége felől, akár pedig afelől legyen a kétség, ki volt az első feleség, őszinte volt-e a kereszteletlen fél válasza, akar-e sine contumelia Creatoris együttélni, van-e elég ok az interpellatió alól való felmentéshez, a hit privilégiumának kedvez a jog. (1127.) Míg más esetekben a házasságnak kedvez a jog, úgy, hogy kétség esetén érvényesnek kell tekinteni a házasságot, míg csak az ellenkező be nem bizonyul (1014.), addig a sz. Pál-féle privilégium tekintetében a vélelem mindig a hit, illetve a keresztény fél szabadsága javára szól.

D) Az állami jogok, mint már fentebb láttuk (31. § 8.), a bevégzett házasságot is felbonthatónak tekintik, viszont a kánonjog által elismert különleges felbontási módokat (ünnepélyes fogadalom, pápai felmentés, privilégium Paulinum) nem ismerik el. Azért, ha az egyházi fórumban az említett címeken megtörtént a felbontás, az állami fórumban valamely más címen kell azt kieszközölni.

[78] Arra a kérdésre, hogy a hit privilégiumának az 1127. kánon értelmében akkor is kedvez-e a jog, amikor két akatolikusnak házasságáról van szó, akiknek keresztsége megoldhatatlanul kétes, a S. Off. tagadólag válaszolt. (Decr. S. Off. 1937. május 5. [13.] ad l. AAS. XXIX. 305.). És helyesen, mert az 1127. kánon a priv. Paulinum alkalmazásáról szól, ami két biztosan kereszteletlennek házasságát tételezi fel, tehát a jelen esetben nem alkalmazható a priv. Paulinum, sőt nem alkalmazható a pápa direkt felbontó hatalma sem, mert a szóban forgó házasság lehet két kereszteltnek végrehajtott házassága is, amely semmiféle emberi hatalom által nem bontható fel. — Arra a kérdésre pedig, hogy szabad-e az Ordináriusoknak az 1127. kánon alapján kereszteletlen és kétesen megkeresztelt házassága esetén, amikor a keresztség megoldhatatlanul kétséges, a katolikus hitre térő bármelyik fél számára engedélyt adni a privilégium Paulinum igénybevételére, azt felelte, hogy nem szabad, hanem minden esetben a S. Off-hoz kell folyamodni. (I. decr. ad 2.) Azért kellett így válaszolni a S. Off-nak, mert legyőzhetetlenül ismeretlen, hogy a szóbanforgó esetben a házasság a privilégium Paulinum alapján, vagy pedig csakis a római pápa hatalma által vagy pedig semmiképpen sem bontható-e fel.

61. Az ágytól és asztaltól való elválás (Separatio tori, mensae et habitationis)[1]

1. A házastársaknak némcsak joguk az oszthatatlan életközösség, hanem egyszersmind kötelességük is.[2] Mindamellett állhatnak be olyan körülmények, melyek a kötelék épségben maradása mellett a házassági együttélés megszüntetését jogossá teszik. A házastársak ezen elválásának neve divortium minus plenum, separatio tori, mensae et habitationis, á g y t ó l é s a s z t a l t ó v a l ó e l v á l á s.

2. A házassági életközösség megszüntetése lehet *a) részleges,* ha csak az ágyra nézve és *teljes,* ha ágyra és asztalra nézve történik az elválás. *b) Örökös és ideiglenes.* Az *örökös* az egyik fél haláláig tart s az ártatlan felet az életközösség folytatására többé kényszeríteni nem lehet. Az *ideiglenes* csak egy bizonyos időre szól, amennyire ti. a bíróság meghatározta, vagy ameddig az ok tart. *c) Hatóságilag kimondott és magán elválás. d) Kölcsönös megegyezéssel* megvalósított és *az egyik fél által okozott. Kölcsönös megegyezéssel* az életközösség *ideiglenes* és *részleges* megszüntetése eszközölhető az önmegtartóztatásnak egy bizonyos ideig való gyakorlása által,[3] *teljes* megszüntetése a férj részéről a nagyobb rendek felvétele vagy bármelyik házastársnak szerzetbe való lépése által a másik beleegyezésével, ami azonban az új jog szerint csakis az apostoli szentszék engedélyével történhetik.

3. Mivel a régi zsidóknál és rómaiaknál nehézség nélkül ment a köteléki felbontás, az ágytól és asztaltól való elválást nem ismerték. Mikor azonban Krisztus Urunk megszüntette a kötelék felbontását, szükségessé vált az ágytól és asztaltól való elválasztás bevezetése, hogy

[1] *Wernz* IV. 707—715.; *Gasparri* 1363—1373. (1171—1179.); *Aichner* 199., 200. §§; *Sägmüller* 155. §; *Leitner* Lb.[3] 67. §; *Linneborn* 54. és 55. §§; *Freisen* 71. 72. §§; *Wernz—Vidal* nr. 639—649.; *De Smet* 252—268.; *Cappello* 822—832.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 438—445.; *Knecht* 54. §; *Triebs* 89. §; *Schönsteiner* XIV. 24—31. §§.

[2] 1128. kánon.

[3] „Ad tempus" I. Kor. 7. 5.

gondoskodás történjék a házasfelekről olyan esetekre, amikor az együttélés tűrhetetlenné válik. És valóban maga az Üdvözítő volt az, aki megengedte az elválást a házasságtörés esetére.[4] Az egyház Krisztus tanítását követve, házasságtörés esetén — a kötelék épségben tartásával — szintén megengedte az ágytól és asztaltól való elválást, éspedig a nőnek éppúgy, mint a férfinek. Ha a régi írók és zsinatok[5] itt-ott a házasságtörő hitves elbocsájtásának *kötelezettségéről* beszélnek, szavaik a nyilvános vezekléssel állnak kapcsolatban, melynek tartama alatt a házasságtörő nem élhetett a házassággal. A nyilvános vezeklés kiment a gyakorlatból, az egész középkoron át úgy volt, hogy a házasságtörő fél elbocsájtható volt, anélkül, hogy kötelező lett volna az elbocsájtás. Gratián tana teljesen megegyezik a maival.[6] Utóbb a hittől való elpártolás (fornicatio spiritualis) és egyéb okok is elegendőnek tekintettek az (ideiglenes) elváláshoz. A trienti zsinat kifejezetten megvédelmezte az egyház gyakorlatát az ellene irányuló támadások ellen.[7]

A) Az örökös elválás. (Separatio perpetua

a) Az örökös elválásnak egyetlen oka[8] az egyik fél házasságtörése, éspedig különbség nélkül akár a férfi, akár nő követte el.[9] E vétségnek fennforgása esetén a természeti és tételes isteni jog[10] alapján jogosult az ártatlan fél az életközösségnek holtiglan való felbontására, a másik fél akarata ellenére is.

A hitvesi hűség megszegése alapjaiban rendíti meg a házasságot. Annyira ugyan nem, hogy kötelékileg felbontaná, hanem megszünteti a házassági együttélés kötelezettségét.

b) Hogy azonban a házasságtörés ilyen következménnyel

[4] Máté 5, 31, 32.; 19, 9.; I. Kor. 7. 11, 12.

[5] c. 65, 70. conc. Illiber. (300—306.); c. 8. conc. Neocaes. (314—325.); c. 7. conc. Tolet. I. (400.); c. 9. conc. Tarrac. (516.), vö. *Hefele* CG.[2] I. 185, 247; II. 676.

[6] C. 32. qu. 7.

[7] XXIV. cn. 8.

[8] Nem szól a kódex a kölcsönös megegyezéssel megvalósított örökös széválasztásról a nagyobb rendek felvétele vagy szerzetbe lépés okából; mint fentebb említettük, csak pápai engedély mellett volna ez lehetséges.

[9] A római jog csak a nő által elkövetett házasságtörést tekintette súlyos vétségnek. L. fentebb 36. § 2.

[10] Máté, 5, 31, 32.; 19, 9.; I. Kor. 7, 11, 12.; Trid. XXIV. cn. 8.

járjon, szükséges, hogy 1. anyagilag és alakilag teljes legyen.[11] A házasságtöréssel egyhatályúnak veszik a sodomiát és bestialitást.[12] *Leitner* szerint szó fér hozzá, hogy e bűntettek mondhatók-e anyagilag teljes házasságtörésnek.[13] Szükséges továbbá, hogy 2. bebizonyítva legyen. Mivel pedig a közvetlen bizonyítás rendszerint lehetetlen, nyomós vélelmek is elegendők az adultérium bizonyítására, vagyis olyan bebizonyított ténykörülmények, melyekből a házasságtörés megtörténtére kell következtetni.[14]

c) Az ártatlan fél nem jogosult az elválásra, ha 1. a házasságtörésbe *beleegyezett,* ami kifejezetten vagy hallgatagon történhetett, hallgatagon akkor, ha nem akadályozta meg az adultériumot, noha könnyen tehette volna;[15] 2. ha maga *adott rá okot* pl. tanács, rábeszélés, parancs által (de nem veszti el az elválásra való jogát az ártatlan fél akkor, ha csak indirecte vitte rá a másikat a házasságtörésre pl. azáltal, hogy előzte magától, hacsak nem éppen azon szándékkal tette, hogy az adultériumot elkövesse); 3. ha a vétséget kifejezetten vagy hallgatagon *megbocsájtotta.* A hallgatag megbocsájtás akkor forog fenn, ha az ártatlan fél a házasságtörésről értesülve önként folytatja bűnös hitvestársával a házas együttélést.[16] Vélelmezendő a megbocsájtás, ha az ártatlan fél a házasságtörőt az adultériumról való megbizonyosodás után 6 hónapon belül nem távolítja el, nem hagyja el, vagy keresetet nem indít ellene az elválasztásra (1129. § 2.); 4. végül nem jogosult az elválásra az, aki maga is *elkövette* e bűntettet.[17] Ha a bírói ítélet

[11] L. a 36. § 4. pontjában.

[12] *Sz. Alfonz* általánosabbnak és valószínűbbnek mondja e véleményt, mert sodomia és bestialitas esetén vere dividitur caro cum alia. (VI. 962..) Így *Wernz* is: IV. 708.

[13] *Leitner* Lb.[3] 426. l.

[14] Nyomós vélelmek c. 12. X 2, 23. szerint pl., si solus cum sola, nudus cum nuda, in eodem lecto iacens videretur.

[15] *Gasparri* 1366. (1173.)

[16] Cum maritali affectu él vele, a hitvestársi szeretet jeleit (amplexus, oscula, copula) tanúsítva.

[17] „Paria delicta mutua compensatione delentur" c. 7. X 5, 16. A kölcsönös vétkesség kiegyenlíti egymást.

után vétkezett az eddig ártatlan házasfél, némelyek szerint az elítélt házastársnak joga van a házasélet visszaállításának kimondását kérni, mások ellenben azt vélik, hogy az ítélettel egyszersmindenkorra el van intézve az elválasztás.

d) Házasságtörés esetén, ha biztos és nyilvános, az ártatlan fél *önhatalmúlag is elválhat.*[18] Ha bizonyos, de titkos a házasságtörés, ilyenkor is elválhat az ártatlan fél önhatalmúlag, a külső fórumban azonban a botrányok és esetleg alaptalan vádaskodásból eredő elválás elkerülése céljából az ágytól és asztaltól való bírói elválasztást kell kérni. Még inkább áll ez arra az esetre, ha kétes a házasságtörés.

Eddig is megengedték a kanonisták *köztudomású* házasságtörés esetén az önhatalmú elválást, de inkább csak előleges és ideiglenes elválást, míg a végérvényeshez bírói ítéletet kívántak.[19] Az új törvénykönyv enyhébben veszi a dolgot s megfelelő körülmények közt törvényesnek tekinti a propria auctoritate végrehajtott elválást. Tévedések persze a házasságtörés közismertsége körül nincsenek kizárva. Ezeknek kiigazítására szolgál az alaptalanul vádolt félnek abbeli joga, hogy keresetet indíthat a házasélet visszaállításának kimondására.[20]

Lelki vagy testi veszedelmek miatt az egyházi bíró mindjárt a köteléki vagy válóper elején megengedheti a feleknek a különélést. (L. Wernz—Vidal V. 699. n. 42.)

e) A házasságtörés folytán végrehajtott elválás természeténél fogva *örökös,* úgy, hogy az ártatlan fél, akár bírói ítélet alapján, akár önhatalmúlag vált el törvényesen, sohasem tartozik a vétkes féllel a házassági együttélést újból helyreállítani. De ha akarja, visszaállíthatja, házastársát visszahívhatja (akkor is, ha bírói ítélettel történt a szétválás), kivéve ha az ő beleegyezésével lépett a házasélettel össze nem férő állapotba. (1130.)

[18] 1129. § 2., 1130.
[19] *Wernz* IV. 711.
[20] *Leitner* Hb. 4. 353. l.

Ebből következik, hogy a vétkes fél, akit az ártatlan örökre elhagyott, csak annak beleegyezésével veheti fel a nagyobb rendeket vagy léphet szerzetbe; ellenben az ártatlan a másik beleegyezése nélkül is megteheti azt. Pápai engedély mindkét esetben szükséges. Ha a vétkes fél csak a noviciátust végzi, vagy csak ideiglenes fogadalmat tett, avagy a kisebb rendeket vette fel, még visszahívható, mert nem végérvényesen lépett a házasélettel össze nem férő állapotba.

f) Az elvált házastársak gyermekeire vonatkozó szabályokat. l. alább *B) e)* alatt.

B) Ideiglenes elválás. (Separatio temporaria.)

a) Krisztus Urunk az elválásról szólva csak a házasságtörést említi ugyan, az egyház azonban más okokból is megengedi az elválást meghatározott vagy bizonytalan időre és hogy ennek megengedésében nem téved, katolikus hitcikkely,[21] mert nem tesz mást, minthogy az isteni jogot alkalmazza.

b) Az ideiglenes elválás *okait* nem sorolja fel a kódex kimerítően, hanem csak demonstrative.[22] Általában lelki és testi veszedelmek ilyen okok. Névezetesen

1. *akatolikus felekezetre való térés* (akár pogány, akár eretnek, szakadár vagy atheista: CP. 1934. júl. 30. (AAS. XXVII. 494.) felekezet legyen az; sőt azt véljük, hogy felekezetlenségbe lépés is elég ok, de nem a hit egyik vagy másik igazságának tagadása.)[23] E bűntettet fornicatio spiritualisnak is nevezi a szentírás is, meg a szentatyák is;[24]

2. *a gyermekeknek akatolikus módon való nevelése;*

3. *vétkes és becstelen élet folytatása* (vita criminosa et ignominiosa), mely ha nem jelent is az ártatlan félre nézve közeli bűnveszedelmet, de büntetést vagy szégyent hozhat rá;

[21] Trid. XXIV. c. 8.
[22] 1131. § 1.
[23] Elválhat az ártatlan fél ezen okból akkor is, ha az együttélés nem jelent számára közeli veszedelmet; de nem kell elválnia. Ellenben ha közeli veszedelemben forog, nemcsak lehet, de kell elválnia.
[24] Jer. 5, 7.; 13, 27.; Ezech. 53.; c. 5., 6. C. 28. qu. 1.

4. *súlyos lelki veszedelem,* vagyis az együttélésből származó bármely halálos bűnre vezető közeli alkalom, mely nem változtatható távolivá; ilyen esetben nemcsak megengedett, de kötelező a válás; vagy *súlyos testi veszedelem,* mely főképpen a nőnek életét, épségét, egészségét fenyegetheti és sürgősség esetén önhatalmú elválásra is feljogosít. A férfit illetőleg sem lehetetlen az ily veszedelem. Az élet ellen törés és súlyos bántalmazás tartozik ide;

5. *tartós elkeserítés, veszekedés (rixae), olyan mérvű lelki bántalmazások (saevitiae),* melyek az együttélést felettébb nehézzé teszik s az egészséget, főleg az elme és kedély épségét veszélyeztetik. A saevitia elbírálásánál figyelembe veendők az egyéni körülmények.

Ezen okokat névszerint említi a kódex és aztán hozzá teszi, hogy más efféle okok is elegendők a váláshoz. Ilyen okok volnának még a *hűtlen elhagyás* (malitiosa desertio, affectata absentia),[25] *gyűlölet és legyőzhetetlen ellenszenv* (odium implacabile), *elviselhetetlen együttélés* (molesta cohabitatio.) A *betegség* általában nem váló ok. A házastársak éppen betegség idején mutassák meg egymás iránt szeretetüket és hűségüket. Csak olyan betegség, mely közvetlen veszedelemmel van egybekapcsolva (őrjöngő elmebaj), vagy amely magának a házasságnak használatában járna veszedelemmel (syphilis és más nemi betegségek), volna elég ok a váláshoz oly esetekben, amikor a debitum coniugale megtagadása nem hárítja el elegendőképp a veszedelmet.

c) Az elsorolt okok alapján az ártatlan fél *önhatalmúlag* is elválhat 1. ha az ok bizonyos és 2. a válás halogatása veszedelemmel járhatna. Egyébként azonban *az Ordinárius közbenjötte* szükséges. (1131. § 1.)

d) Az ideiglenes elválás természeténél fogva *ideiglenes;* azért az ártatlan fél bármikor visszahívhatja és visszaveheti a másikat, sőt tartozik visszavenni, ha a válás oka megszűnt és önhatalmú volt az elválás. Ha azonban a válást az Ordinárius mondta ki meghatározott vagy bizonytalan időre, a házas-

[25] Hogy ez és a molesta cohabitatio a köteléki felbontáshoz nem elég, dogma. Trid. XXIV. cn. 5.

élet visszaállításának kötelezettsége csak az idő elteltével vagy pedig az Ordináriusnak a visszaállítást kimondó végzésére áll be. (1131. § 2.)

e) Az elvált házastársak *gyermekei* az ártatlan fél által nevelendők. Ha vegyes volt a házasság, a kat. fél által. Az Ordinárius azonban mindkét esetben a gyermekek java szempontjából másképp is intézkedhetik, de mindig csak úgy, hogy a katolikus nevelés biztosítva legyen. (1132.)

C) Eljárás az ágytól és asztaltól való elválasztásnál.[26]

a) Mint fentebb láttuk, bizonyos és nyilvános házasságtörés esetén az ártatlan fél önhatalmúlag is elválhat és az ilyen elválás törvényes, az így elvált házastárs nem kötelezhető az egyházi hatóság igénybevételére s nem zárható ki a szentségekhez való járulásból. Titkos, méginkább kétséges házasságtörés esetén az egyházi bírósághoz kell fordulni, mely rendes peres eljárás alapján fogja kimondani az örökös elválást. *b)* Ideiglenes elválásra feljogosító okok esetén is megengedett az önhatalmú elválás, de csak — mint láttuk — két feltétel mellett; ha az ok fennforgása egészen bizonyos, s ha az elválás halasztása veszedelemmel járna. Egyébként azonban csak a felsőbbség közbenjöttével válhatnak el a felek.

A régi jognak nem voltak az ágytól és asztaltól való elválasztás kimondását illető különleges szabályai, hanem a rendes, illetve sommás polgári peres eljárást kellett betartani. Itt-ott partikulárjogi instructiók közelebbről is megállapították az eljárást. A kanonisták bizonyos esetekben megengedték a peres helyett a közigazgatási eljárást is.[27]

A kódex sem tartalmaz a válóperekre vonatkozólag külön rendelkezéseket. A CP. 1932. jún. 25-én ad III. (I, II.) AAS.

[26] *Eichmann,* Das Prozessrecht des CIC. 1921., 213. l.; *Linneborn* 66. §.

[27] *Wernz* IV. 714., Sherer 591. l.

XXIV. 284. kimondta, hogy az 1131. § 1-ben foglalt okok miatt az ágytól és asztaltól való elválasztás közigazgatási úton mondandó ki, hacsak az Ordinárius hivatalból vagy a felek kérelmére másképp nem határoz. Ugyanezen ügyekben másodfokon az az eljárásmód követendő, melyet az első fokon alkalmaztak. (Tehát ha az elsőfokú hatóság közigazgatási úton döntött, a másodfokú hatóság, amely ilyenkor az általános szabály szerint a római szentszék, szintén közigazgatási úton jár el.) Adulterium miatt kért elválasztás peres úton nyer elintézést.

Megindul az eljárás az elválást óhajtó házastárs *keresetlevelére.* (Váló kereset.) Csak az kérheti az elválasztást, aki annak okában ártatlan. Illetékes a házasságkötés helyének vagy az alperes lakóhelyének Ordináriusa. (1964.) A kereset benyújtható egyenesen az Ordináriusnál vagy a plébános útján.

Ha nem adulterium, hanem az 1131. § 1. valamelyik oka alapján kérik (az ideiglenes) separatiót, az ügy természetéhez képest az Ordinárius dönt afelől, hogy közigazgatási vagy peres eljárást akar-e alkalmazni. Általában közigazgatási eljárás kerül alkalmazásba, melynek esetén a házasság fontosságára való tekintettel a békítési kísérletek megtartása nem mulasztandó el. Kötelékvédőre nincs szükség. Az Ordinárius előadót rendelhet ki, hogy hites jegyző közreműködésével a peren kívüli vizsgálatot megejtse. Esetleges tanuk eskü alatt hallgatandók ki. A felek megesketését illetőleg az előadó dönt. A végzés (decretum, nem sententia, ítélet) meghozatalát magának tarthatja fenn az Ordinárius. A végzéssel szemben nem fellebbezésnek, hanem a szentszékhez való felfolyamodásnak van helye (1601.), melynek benyújtására nincs határidő kitűzve.

Ha bonyolultabb és alaposabb vizsgálatot igénylő az eset, vagy pedig a felek kérelmezik, a közigazgatási eljárás helyett *a peres eljárást* kell választani (válóper), mely a rendes polgári peres eljárás formái közt (1706—1924.) folyik le. Társas bíróság nem szükséges, hanem elég egy bíró is. Házasságvédő nem szerepel. A békéltetési kísérlet kötelező. Ha az alperes tagadja a terhére rótt bűncselekményt, a felperes vádját bizonyítani tartozik. A bizonyítás eszközei a rendesek. A tanúk kihallgatásával a plébános is megbízható. A per ítélettel nyer befejezést, mely ellen kihirdetésének tudomásulvételétől számított 10 nap

alatt az érsekhez lehet fellebbezni. (1881.) Két egyező ítélet után nincs már helye fellebbezésnek. (1902.) Az ítélet adultérium esetén örökös, más ok esetén ideiglenes szétválasztásra szól. Éspedig vagy meghatározott időre választatnak szét a felek és akkor az idő lejártával minden további nélkül kötelesek a házaséletet visszaállítani, vagy meghatározatlan időre és akkor csakis az Ordinárius új végzése után kell az életközösségre visszatérniök.[28] Az ítéletben az is kifejezendő, kinek hibájából történik a szétválasztás és ki által nevelendők a gyermekek.

b) Az életközösség visszaállítására irányuló keresetet adhat be 1. az a házasfél, akit a másik ok nélkül elhagyott (1699. § 3.); 2. házasságtörés miatt önhatalmúlag vagy bíróilag foganatosított elválasztás esetén az ártatlan fél bármikor, kivéve ha a másik az ő engedélyével lépett a házasélettel össze nem férő állapotba; 3. önhatalmú ideiglenes elválás esetén az ok megszűntével újból helyreállítandó az életközösség; mindkét fél jogosult a másik vonakodása esetén az erre irányuló keresetet megindítani. Ha az Ordinárius mondta ki az elválasztást meghatározott vagy bizonytalan időre, az ártatlan fél csak az idő lejártával tartozik az életközösségre visszatérni, illetve, ha bizonytalan időre szólt az elválasztás, az Ordináriusnak a visszaállítást kimondó végzése alapján.

Az életközösség visszaállítására irányuló eljárás a rendes egyházi peres eljárás szabályai szerint, egyes bíró előtt, vagy pedig közigazgatási úton folyik le.

Semmiképp sem helyeselhető visszaélés az, ha a hívek megfelelő ok nélkül válnak szét önhatalmúlag, vagy csak a polgári bíróság ítélete alapján. (*Olaszországban* azonban az 1929. évi konkordátum 34. articulusa szerint az egyház az ágytól és asztaltól való elválasztás ügyeit az államra bízta; így volt az 1933. évi osztrák konkordátum szerint is.) A gyakorlatban az a legmegfelelőbb, ha a házasok, akármilyen ok forogjon fenn az elválásra, mielőtt széjjel mennének, előbb a plébánoshoz fordulnak és eléje terjesztik ügyüket. Még nyilvános és bizonyos adultérium esetén is; csak akkor távozzék az ártatlan fél haladéktalanul, ha a válás halogatása veszedelemmel járna. A plébános meg-

[28] De visszatérni visszatérhetnek természetesen bármikor.

vizsgálja az ügyet s ha biztosnak és nyilvánosnak tartja az adultériumot, vagy pedig ideiglenes elválást megengedő ok esetén látja, hogy az ok bizonyos és a válás halogatása veszedelemmel járna, kijelenti, hogy az örökös, illetve ideiglenes elválás minden további nélkül megtörténhetik. Minden más esetben jelentést tesz az Ordináriusnak, hogy az a szükséges utasítást megadja. Ha már tényleg szétvált házasok ügye kerül a plébános elé, ugyanígy jár el, esetleg olyan határozatot eszközöl ki, az Ordináriustól, hogy az önhatalmú elválás kánonilag indokolt volt. — A hűtlenül elhagyott házastársról, kivéve az eltávozott fél biztos és nyilvános adultériumának esetét, szintén jelentés teendő az egyházmegyei hatóságnak. — Ha az önkényes elválásban élő házasok vonakodnak ügyükben lépéseket tenni, a plébános kísérje őket figyelemmel s igyekezzék vagy kibékíteni, vagy rávenni, hogy az egyházi hatóság elé terjesszék ügyüket. Főleg ilyen esetekben lesz helyén az Ordinárius részéről az elválásnak közigazgatási úton hozott végzéssel való megengedése (decretum tolerantiae, in forma „Permittimus").

Annak azonban semmi akadálya nincs, hogy az egyházi elválasztás után a felek világi bíróság elé is elmenjenek a nőtartás és a házastársak egyéb vagyonjogi viszonyainak, valamint a gyermekek tartásának rendezése céljából. Ha mint mellékes ügyek merülnek fel, az egyházi bíró ugyan az ilyenekben is ítélkezhetik (csak mint főkérdések tartoznak kizárólagosan a világi bíró elé: 1961.), általában azonban nem tilos a házasság polgári jogkövetkezményeinek kérdéseiben a világi bírósághoz fordulni. Csak azt tiltja az 1554. kánon, hogy azok a vegyes ügyek, melyek már az egyházi bíró elé vitettek, a világi fórum elé ne terjesztessenek.

D) Az *állami jogok* legtöbbnyire szintén ismerik az ágytól és asztaltól való elválasztás intézményét, de nem egy tekintetben a kánonjogtól eltérő alakban.

1. A *magyar* ht. minden olyan esetben, midőn a házasság a Ház. törvény (nem pedig a 6800—1945. rendelet szerint) felbontható, megengedte, főképpen azokra való figyelemmel, akik lelkiismereti meggyőződésük sérelme nélkül a kötelék felbontását nem kérhetik, hogy a házasfél keresetében, vagy viszontkeresetében felbontás helyett az ágytól és asztaltól való elválást kérje. (104. §.) Tehát csakis valamely bontó ok fennforgása esetén volt lehetséges az ágytól és asztaltól való elválasztás.[29]

[29] L. a magyar jog bontó okait fentebb 31. § 8. I. b. alatt.

2. A 6. § II. pontjában említett *hágai nemzetközi egyezménnyel* egyidőben köteléki felbontásra és elválásra is jött létre *egyezmény* (becikkelyezte az 1911 : XXII. tc.), melynek lényege ez: 1. köteléki felbontásra vagy ágytól és asztaltól való elválasztásra irányuló keresetnek csak akkor van helye, ha mind a saját állam, mind pedig a tartózkodási hely államának törvényhozása tartalmazza a köteléki felbontás, vagy az ágytól és asztaltól való elválasztás intézményét (art. 1.); 2. az okok olyanok kell, hogy legyenek, melyek mindkét törvényhozás szerint elegendők (art. 2.); 3. mindegyik állam fenntarthatja magának, hogy alattvalóinak pere kizárólag a hazai törvények szerint folytattassék le (art. 3.)

3. Új családjogi kodexünk (1952 : IV. tv.) csak érvénytelenné nyilvánítást és felbontást ismer. Az ágytól és asztaltól való elválasztást nem említi.

X. FEJEZET

A HÁZASSÁG UTÓLAGOS ÉRVÉNYESÍTÉSE

62. § A házasság érvényesítéséről általában

1. Megtörténhetik, hogy érvényesnek látszó házasság a valóságban semmis, mert létrejöttekor nem volt meg mindazon kellék, mely a házasság érvényességének feltétele és e semmisség utóbb vagy a külső, vagy a belső fórumban kiderült.

Az ilyen esetek sokszor nem csekély nehézséget okoznak a lelkipásztornak. A megoldásnak több lehetősége van, melyek közül az választandó, mely a konkrét eset körülményeinek és természetének megfelelő.

a) Esetleg megengedhető a feleknek, hogy *testvérekként éljenek együtt* (cohabitatio ut frater et soror). Az incontinentia veszedelme miatt a legritkábban alkalmazható eszköz. Egyébként olyankor volna igénybevehető, amikor az akadály felmenthetetlen és titkos, a felbontás pedig kárral és veszedelemmel járna.

b) Némelykor az lesz ajánlatos, hogy a házasság érvénytelenségéről nem tudó felek továbbra is a vélt házasságban hagyassanak *(dissimulatio)*, anélkül, hogy akár a köteléki felbontást, akár az utólagos érvényesítést szorgalmaznók. Akkor

[1] *Gasparri* 1374—1389. (1180—1188.); *Mihályfi*, Az emberek megszentelése, 1921. 419. l.; *Leitner* Lb.[3] 65. §; *Linneborn*, 56. § II.; *Wernz—Vidal* 651—653.; *De Smet* 719—824.; *Schönsteiner* XV. §§ 1, 2.

van ennek helye, ha az akadály titkos, ha mindkét fél jóhiszemű, és nagy botrány, viszálykodás, vagy formális bűnök veszedelme nélkül nem lehet őket házasságuk semmiségéről felvilágosítani.[2] El lehet járni így akkor is, ha az akadály isteni jogi. Ha azonban a semmisség nyilvános, vagy az egyik fél rosszhiszemű (tudja a semmisséget, vagy komoly kétsége van), nem alkalmazható a dissimulatio.

c) Ha a házasság orvosolhatatlan, vagy orvosolható ugyan, de az utólagos érvényesítés a felek vagy egyikük vonakodása miatt lehetetlen, vagy az érvényesítésből nagyobb bajok származnának, mint az érvénytelenné nyilvánításból, érvénytelenné nyilvánításra kell törekedni.

d) A legtöbbször alkalmazandó eszköz a semmis házasságok rendezésére az *utólagos érvényesítés*. Nemcsak a plébánosnak, hanem az egyházi bírónak is (1965.) törekedni kell erre.

2. Hogy ezen módozatok közül egyes esetekben melyik vétessék alkalmazásba, a körülmények döntik el és e körülményeket az elhatározás előtt alaposan meg kell fontolni.

Ha *a felek egyike* sem bír tudomással a házasság titkos és orvosolhatatlan semmisségéről, meghagyandók jóhiszeműségükben, hacsak súlyos okok az érvénytelenné nyilvánítást nem követelik. Ha a semmisség orvosolható, vagy az egyszerű érvényesítés veendő igénybe, ha mindkét vagy legalább egyik fél felvilágosítható a semmisségről, vagy a sanatio in radice, ha egyik sem világosítható fel, vagy esetleg az érvénytelenné nyilvánítás.

Ha *a felek mindegyike* tudja a házasság érvénytelenségét és azonfelül mások is tudják, ágyra, asztalra és lakásra nézve rögtön el kell válniok, hacsak az elválás erkölcsileg nem lehetetlen pl. az egyik fél súlyos betegsége miatt, kit nem lehet máshova szállítani; de gondoskodni kell, hogy a botrány elháríttassék (pl. tanuk előtt tett abbeli nyilatkozattal, hogy mihelyt lehet, házasságukat érvényesíttetik, vagy érvénytelenné nyilvánítttatják) s a bűn veszedelme elháríttassék. Azután pedig, ha a házasság nem érvényesíthető, az érvénytelenné nyilvánítás eszközlendő ki; ha pedig érvényesíthető, vagy érvénytelenné nyilvánítttatják (ha pl. polgárilag már el vannak választva, vagy rosszul éltek, stb.), vagy érvényesítik.

[2] Instructio C. Caprara 1803. ápr. 25. (*Gasparri* 1379. [1182.])

Ha *csak a felek* tudják a semmisséget, mindenekelőtt el kell válniok legalább ágyra nézve. Ha ez nem lehetséges, együttlakásra nézve is valamilyen ürügy alatt, pl. valamelyik fél elutazik s azután, ha a semmisség nem orvosolható, az érvénytelenné nyilvánítás érdekében kell lépéseket tenni, hacsak (pl. az érvénytelenség bizonyíthatatlansága esetén) megfelelőbbnek nem látszik a testvérekként való együttlakás megengedése (ha nem járna az inkontinencia veszedelmével); ha a semmisség orvosolható, utólagos érvényesítés (esetleg az 1045. kánon alkalmazásával), vagy érvénytelenné nyilvánítás volna igénybe veendő.

Ha *csak az egyik félnek* van tudomása a házasság semmis voltáról, ennek sem kérni, sem teljesíteni nem szabad a debitumot; és ha a házasság nem érvényesíthető, a másik fél felvilágosítása után kérjék az érvénytelenné nyilvánítást, hacsak jobbnak nem látszanék a testvérekként való együttélés megengedése. Ha érvényesíthető, vagy az érvénytelenné nyilvánítás, vagy az érvényesítés útja választható, esetleg az 1045. kánon alkalmazásával.

3. Legtöbbször az utólagos érvényesítés lesz alkalmazandó. Utólagos érvényesítésnek „azt a műveletet nevezzük, mely által érvénytelen házasság érvényessé lesz". *Gasparri* 1383. (1186.)

Megkülönböztetünk *közönséges vagy egyszerű* (convalidatio simplex) és *rendkívüli* érvényesítést (gyökeres vagy gyökérben való orvoslás: sanatio in radice).

63. § Az egyszerű érvényesítés (Convalidatio simplex)[1]

Egyszerű érvényesítés alatt az érvénytelen házasságnak az akadály elhárulása után új beleegyezés által történő érvényessé tételét értjük.

[1] *Wernz* IV. 644—651.; *Gasparri* 1390—1421. (1189—1206.); *Aichner* 196. §; *Sägmüller* 151. § I.; *Leitner* Lb.[3] 56. §; *Linneborn* 56. §; *Wernz—Vidal* 654—657.; *De Smet* nr. 725—731., 734., 832., 835., 900—910.; *Cappello* 841—850.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 448—453.; *Knecht* 55. §; *Triebs* 92. §; *Schönsteiner* XV. 3—7. §.

A házasság érvénytelen lehet vagy a házasságkötésre való személyi képességnek hiánya (tehát szorosan vett akadály), vagy a beleegyezésnek, vagy pedig a formának hiánya miatt. Ehhez képest az utólagos érvényesítésnek háromféle esete merülhet fel. Mindegyiknél abban áll az érvényesítésnek lényege, hogy utólag megtörténik mindaz, aminek kezdetben kellett volna megtörténnie, mert a házasságot utólag érvényesíteni nem más, mint azt egészen újból megkötni.

a) Bontó akadály miatt érvénytelen házasság érvényesítése. Mint ahogy annak idején, mikor a semmis házasság megköttetett, előbb el kellett volna távolítani az akadályt s azután jelenteni ki a házassági beleegyezést, azonképpen az érvényesítéséhez is az szükséges, hogy az akadály eltávolítassék és azután a beleegyezés megújíttassék legalább ama házasfél részéről, kinek az akadályról tudomása van.

Az *érvényesítés tehát két részből áll:* az egyik az akadály eltávolítása, a másik a beleegyezés megújítása. Vagyis a felek közreműködése is szükséges. Anélkül nincs simplex convalidatio.

1. Az *akadály eltávolítása* kétféleképpen történhetik: vagy önmagától hárul el, önmagától szűnik meg s ilyenkor a felsőbbség közbejötte nem szükséges. (Így szűnhetik meg pl. a korhiány, a ligamen, a nőrablás, a valláskülönbség akadálya), vagy pedig felmentés által hárítható el.

A felmentést ilyenkor is, éppúgy, mint házasságkötés *előtt* megadhatja a *szentszék*,[2] továbbá *halálos veszedelem esetén* az Ordinárius, a plébános, az 1098. kánon eseteiben közreműködő pap és a gyóntató minden egyházjogi eredetű akadály s a forma alól (a gyóntató csak a belső szentségi fórumban a titkos akadályok alól), *sürgős esetben* az Ordinárius (a forma alól nem), valamint a *plébános, az 1098. kánon eseteiben közreműködő pap és a gyóntató,* de ez utóbbiak csak titkos

[2] A felmentési kérvény kiállítása a 19. §-ban előadottak szerint történik. *Minták* a Függelék 15. pontjában találhatók. Ha az érvénytelen házasság *jóhiszeműleg* köttetett, compositio és taxa nem fizetendő, hanem csak agentia és postaköltség. Ha rosszhiszeműleg, a rendes szabályok állnak. *(Leitner* Lb.[3] 315. *e)* — A felmentés végrehajtása szintén a fentmondottak szerint történik.

esetekben és olyankor, amikor nem lehet az Ordináriushoz fordulni (ugyanazon akadályok alól, mint előbb az Ordináriusok.) Convalidatio esetén rendszerint sürgősebb az ügy, mint házasságkötés előtt felmerülő casus perplexus alkalmával, azért az 1045. kánon felhatalmazásai gyakrabban fognak alkalmazásba kerülni a házasságkötés után, mint előtt. Ha az akadály a házasságkötés előtt derült ki, nagyon sok esetben lesz még annyi idő, hogy az Ordináriushoz folyamodjunk. Ellenben ha a házasságkötés után pl. a gyóntatószékben tudódik ki a titkos akadály, azonnal megvan a „sürgős eset" minden kriteriuma: nagy kár valószínű veszedelme nélkül nem lehet addig várni a convalidatióval, míg a felmentés az Ordináriustól megjönne. (A veszedelem az, hogy a gyónó ismeri a házasság érvénytelenségét, de félő, hogy nem kerülheti ki a házassági kötelesség teljesítését.) Ilyenkor tehát helye van az 1045. alkalmazásának, vagyis az érvényesítésnek az által, hogy a gyóntató felmentést ad az akadály alól s a beleegyezés az alábbiak szerint megújíttatik. Vegyes vallású és cultus disparitas esetén ügyelni kell arra, hogy a gyermekek kat. vallásának az állami törvények szerint is biztosítva kell lennie. (L. fentebb a 249. lapon.)

2. Az akadály elhárítása után a *beleegyezés megújítása* következik. A felek által kezdetben adott és vissza nem vont beleegyezés a dolog természeténél fogva abban a pillanatban létrehozta volna a házasságot, melyben az akadály eltávolíttatott.[3] De az egyház rendelkezésénél fogva[4] az ilyen beleegyezés hatálytalan marad és a házasság érvényesítésére mindkét félnek, vagy legalább annak, aki az akadály tudatában van, a beleegyezést meg kell újítani. (1133. §§ 1, 2.) Ezen beleegyezés-megújításnak a házasságra irányuló új akarati cselekvénynek kell lennie, végezve annak tudatá-

[3] Kereszteletleneknél létre is hozza, mert azokra nézve nem áll a beleegyezés megújításáról szóló 1133. § 2. Pl. Ábrahám házasságot kötött Rebekával. Ettől elválva Sárát vette magához. Néhány év múlva meghalt Rebeka. Abban a pillanatban érvényes lesz a Sárával való házasság, feltéve, hogy a kezdetben adott consensus még fennáll.

[4] Az 1133. § 2. kifejezetten mondja, hogy a consensus-megújítás az egyház rendelete alapján szükséges és ezzel egyben visszautasítja azok nézetét, akik szerint bontó akadály mellett nem lehetséges a beleegyezés. Hogy lehetséges, az 1093. kánon is megállapítja. (L. fentebb 45. § 5. C. alatt.)

ban, hogy a korábbi házasság kezdettől fogva semmis volt. (1134.) Vagyis a consensus megújításánál mindkét félnek, illetve annak, aki a megújításra köteles, abból kell kiindulnia, hogy a korábban kötött házasság érvénytelen.

A beleegyezés megújításának *módját* illetőleg ezen szabályok állnak:

α Ha az akadály *nyilvános,* a beleegyezés mindkét fél által az előírt forma szerint újítandó meg (1135. § 1.), azaz a szentségekhez való járulás után a felek beleegyezésüket a plébános és két tanú előtt kijelentik és az egyszerű áldásban (copulatio) részesíttetnek.[5] A végrehajtott érvényesítés bevezetendő az eskettek anyakönyvébe is, éspedig ha az első kötés más plébániában történt, ott is. Ha a körülmények azt javasolják — a consensusmegújítás a plébános és tanuk előtt ugyan, de a nyilvánosság kizárásával történhetik. A kihirdetés minden esetben elmarad.

β Ha az akadály *titkos, de mindkét fél előtt ismeretes,* a beleegyezésnek mindkét fél részéről való megújítása történhetik magánúton és titokban. (1135. § 2.)

Magánúton, azaz plébános és tanuk nélkül, titokban, vagyis úgy, hogy a megújításról senki más ne tudjon, szóval avagy jelekkel.

γ Ha az akadály *titkos és az egyik fél előtt ismeretlen,* elég a házasság érvényesítéséhez, ha csak az akadály tudatában lévő fél újítja meg a beleegyezést magánúton és titokban (pl. pusztán belső akarati cselekvénnyel, vagy a házassági kötelességek teljesítésével cum affectu maritali), feltéve, hogy a másikban folytatólag megvan a beleegyezés. (1135. § 3.) A jog mindaddig vélelmezi a másik beleegyezésének fennforgását, míg csak annak visszavonása bizonyossá nem lesz; az a körülmény, hogy ha tudna az akadályról, kész lenne a házassá-

[5] Az ünnepélyes áldás azonban elmarad, ha az érvénytelenül kötött első házasságnál már megvolt, mert az a személyeknek, nem házasságnak szól.

got felbontani, még nem komoly visszavonása a beleegyezésnek.

A *régi jogban* ilyen esetben azzal a záradékkal adták meg a convalidatióhoz szükséges felmentést, hogy értesíttessék a másik fél a korábbi beleegyezés semmis voltáról, de olyan óvatosan, hogy házastársának az akadályt okozó bűntettéről semmit se tudjon meg (affinitas inhonesta esetén volt ez főleg gyakorlati.) E klauzula alapján (mely így szólt: certiorata dicta muliere — vel viro — de nullitate prioris consensus, sed ita caute, ut latoris delictum nunquam detegatur) a másik fél értesítését a felmentés érvényességének feltételeképpen tekintették, melynek teljesítése azonban sokszor igen nehéz volt. Fennforgott az a veszedelem, hogy az akadályról nem tudó fél megtudja a másik bűncselekményét, vagy alkalmul fogja felhasználni a házasság felbontására. Azért a régi szerzők többféle formulát ajánlottak, melyek alkalmazása mellett az értesítés nagyobb veszedelmek nélkül történhetett. Pl.: „megnyugtatásomra szolgálna, ha újból kijelentenők házassági beleegyezésünket. Tegyük meg tehát". „Gyóntatóm azt mondta, hogy házasságunk semmis. Keltsünk tehát új beleegyezést". „Ha nem kerültünk volna össze, ugy-e most is eljönnél hozzám?" „Aggódom, hogy házasságunk semmis. Keltsünk tehát új beleegyezést". Azonban mindezen formulák[6] nem eléggé világosították fel az akadályról nem tudó felet a korábbi beleegyezés semmis voltáról, hanem legfeljebb annak megismétlésére vitték rá, anélkül, hogy az első házasság semmisségnek tudatában egy új házasság megkötésére irányuló szándéka lett volna. E nehézségek jelentékenyen csökkentek 1885 óta, amióta ti. az említett klauzulához még ezen szavakat szokta a S. Poenit csatolni: „Et quatenus haec certioratio absque gravi periculo fieri nequeat, renovato consensu iuxta probatos auctores". E szavak megengedték az említett formulákat, sőt megengedték azt a módot is, melyet sz. Alfonz és mások ajánlanak, ti. a beleegyezésnek az affectus maritalissal végzett copula által való kifejezést. — A kódex most minden eddigi nehézséget gyökeresen eltávolított.

Ha a beleegyezés mindkét fél által megújítandó és valamelyik vonakodik, akkor a gyökeres orvoslást kell kieszközölni.

b) A beleegyezés hiányossága miatt érvény-

[6] *Gasparri*[3] 1405.; *Aichner* 196. § nota 14.

telen házasság érvényesítése. Meg kell lennie itt is annak, aminek kezdetben kellett volna meglennie, ti. a beleegyezésnek s akkor menten érvényessé lesz a házasság. De nem lehet szó addig a beleegyezés megújításáról, amíg nincs eltávolítva a beleegyezés hiányosságának oka: a tévedés, erőszak és félelem stb., és amíg a hiányos beleegyezést adott fél a házasság érvénytelenségét fel nem ismeri, mert a beleegyezés megújításának itt is a házasságra irányuló új akarati cselekvénynek kell lennie, abban a tudatban végezve, hogy a korábbi házasság kezdettől fogva semmis volt. Anélkül a beleegyezés megújítása csak megismétlése és megerősítése a régi érvénytelen beleegyezésnek.

Ha mindkét fél részéről hiányos a beleegyezés, mindkettőnek meg kell újítani. Ha csak az egyik részéről hiányos, elég ha az az egy újítja meg a beleegyezést, feltéve, hogy a másik beleegyezése még folytatólag fennáll. (1136. § 1.) Ilyen esetben ugyanis ennek a maga idejében kellően beleegyezett félnek beleegyezése még most is megvan és azért, mihelyt a másik részről is hozzájárul a beleegyezés, rögtön létrejön a házasság, mivelhogy a házassági szerződésnél nem szükséges a két akarati kijelentés fizikai koexisztenciája, elég az erkölcsi is. — Hogy a másik fél beleegyezésének hiányosságáról nem tudó házastársat a házasság semmis voltáról értesíteni kellene, a jog nem írja elő.[7] Az egyhm. hatóság közbejötte nem szükséges.

Ami a beleegyezés megújításának *módját* illeti,

1. ha a beleegyezés hiánya *tisztán belső* volt, elég, ha az a fél, melynek részéről a beleegyezés hiányzott, belsőleg kelt beleegyezést. (1136. § 2.)

2. Ha a beleegyezés hiánya *külsőleg* is jelentkezett, de titokban maradt, a beleegyezés megújításának is külsőleg kell történnie, de elég bármely magánúton és titokban történő külső megújítás. (1136. § 3.)

[7] Azelőtt voltak kanonisták, akik ezt az értesítést szükségesnek mondották. (Vö. *Aichner* 196. § 1.)

3. Ha végül a beleegyezés hiánya *nyilvános* volt, a megújításnak a lényeges forma szerint kell történnie.[8]

c) A forma hiánya miatt érvénytelen házasság érvényesítése. Az ilyen hiány miatt érvénytelen házasság érvényesítése aképpen történik, hogy a felek az előírt forma szerint a házasságot újból megkötik. (1137.) Ha valamelyik fél vonakodik a beleegyezést megújítani, anélkül azonban, hogy a kezdetben adottat visszavonná, vagy felmentést kell kieszközölni a forma alól vagy gyökeres orvoslást.

Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 122—126 kánonokban a házasság konvalidálását a latinokkal egyezően rendezi.

64. § A gyökeres orvoslás (Sanatio is radice)[1]

Az érvénytelen házasság utólagos érvényesítésének rendkívüli módja a sanatio in radice.

1. A bontó akadály miatt érvénytelen házasság egyszerű érvényesítése — amint az előző §-ban láttuk — két részből áll: az akadálynak elhárításából s a felek új consensus-kijelentéséből. A kezdetben adott és még mindig meglévő beleegyezés az akadály elhárítása után minden megújítás nélkül is képes volna a dolog természeténél fogva a házasság létrehozására, de nem képes külső ok miatt, mert ti. a tételes jog nem engedi, hogy hatását kifejtse, hanem ehhez a beleegyezés

[8] Ilyen esetben a beleegyezés magánúton való megújítása jogi hatállyal nem bír, aminthogy a S. C. C. és a Rota az erőszak és félelem bebizonyulása után ismételten érvénytelennek nyilvánított házasságokat több évi együttélés és több gyermek születése után is, ha a beleegyezés csak privátim újíttatott meg. (S. C. C. Hispalen. 1609. jún. 20.; 1880. febr. 3. Hamilton hercegnő esete; R. 1910. febr. 26.; 1911. jún. 2. [AAS. IV. 108.]; 1912. márc. 11. [AAS. IV. 503.]; 1912. aug. 10. [AAS. IV. 708.])

[1] *Wernz* IV. 652—667.; *Gasparri* 1423—1452. (1207—1231.); *Aaichner* 197. §; *Sägmüller* 151. § II.; *Leitner* Lb.[3] 57. §; *Linneborn* 57. §; *Wernz—Vidal* 658—674.; *De Smet* 734. kk., 832, 911—915.; *Cappello* nr. 850—858.; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 454—458.; *Knecht* 56. §; *Triebs* 93. §; *Schönsteiner* XV. 8—15. §.

megújítása szükséges. De ez a megújítás csak az egyházjog alapján szükséges, azért az egyház felmentést adhat alóla, és ez esetben a kezdetben adott és vissza nem vont természetes beleegyezés az akadály elhárításának pillanatában létrehozza a házasságot. A gyökeres orvoslásnak éppen az az egyik lényeges része, hogy az egyház felmentést ad a beleegyezés megújítását előíró törvény alól.

A beleegyezés megújítása nélkül érvényesített házasság a kezdetben adott és vissza nem vont beleegyezés erejénél fogva érvényes mostantól fogva (ex nunc), azaz eddig érvénytelen volt, mostantól fogva érvényes;[2] de a kánoni jogeredményeket tekintve visszahat a felmentés a házasság kezdetéig, gyökeréig, azaz meggyógyítja a beleegyezést, mely a házasság gyökere. Ezt az akadály alól adott felmentést jogi fictio által úgy tekinti az egyház, mintha a házasság megkötése előtt adta volna és azért a kánoni jogeredményeket illetőleg az így érvényesített házasságot egyenlővé teszi a kezdettől fogva érvényes házassággal, tehát a gyermekek törvényesek éppúgy, mint a törvényes származásúak (azért is nevezzük a gyökeres orvoslás által történt törvényesítést *legitimatio plenissimának).*

A gyökeres orvoslás által törvényesített gyermek bíbornok, püspök, nullius apát is lehet. Csak *Triebs* tagadja a sanatiónak ezen jogeredményét, de alap nélkül. Mi értelme volna akkor a sanatió visszaható erejének? — *Gasparri* szerint (E. n. nr.

[2] Azt az egyház nem teheti meg, hogy az így érvényesített házasság kezdettől fogva érvényes legyen. Ez metaphysikai lehetetlenség. Factum infectum reddi non potest. Az érvényesítés pillanatáig érvénytelen volt a házasság. Ezen változtatni nem lehet. Azért téves azok véleménye *(Barbosa, Giovine, Schnitzer* 547. l., *Scherer* II. 510.), akik azt tartják, hogy a gyökeres orvoslás által érvényessé válik a házasság ex tunc. A kódex világosan azok nézetét erősíti meg, akik már eddig azt tanították, hogy a házasság érvényes ez nunc, de kezdettől fogva érvényes házasság jogeredményeivel bír. (Ezt vallották *XIV. Benedek,* De syn. dioec. XIII. c. 21. n. 7.; *Sanchez* VIII. disp. 7. nr. 4.; *Wernz* IV. nr. 664,[43] *Gasparri* 1426. kk. (1208.); *Sägmüller* II. 218. l.; *Leitner* Lb.[2] 460. l. k.) — (Perrone és Müllendorf [Zeitschrift f. k. Theol, 1879. 473. l. kk.] sajátságos, a scientia mediára alapított elméletét a sanatio jogi természetéről l. *Wernznél* IV. 655.[20]).

1213.) a sanatió nem bír hatállyal a világi fórumban. Ezzel szemben általánosabb az a vélemény, hogy igenis bír, legalább közvetve, mert az államnak érvényesnek kell tartania azt a házasságot, melyet az egyház annak ismer el és úgy, amint az egyház érvényesnek ismeri el s törvényesnek kell tekintenie a gyermekeket is, kiket annak tekint az egyház és nem tagadhatja meg tőlük a polgári jogkövetkezményeket, melyek szükségképpen kapcsolódnak a törvényességgel. *(Cappello* 857., *Vermeersch—Creusen* Epit. II. nr. 455.)

A fentiekben leírt érvényesítési módot, „mely magában foglalja az akadálynak felmentés által való elhárításán vagy megszűnésén[3] kívül felmentést a concensus-megújítás törvénye alól s jogi fictio[4] által kánoni jogeredményeket tekintve visszahat a múltra" (1138. § 1.), *gyökeres orvoslásnak* (sanatio in radice) nevezzük, mert jogilag visszamegy a házasság kezdetéig s annak gyökerét, a beleegyezést orvosolja (radix matrimonii).

2. A gyökeres orvoslás különbözik az egyszerű convalidatiótól, amennyiben *a)* ez csak a jövőre vonatkozik, azaz nem foglalja magában a gyermekek törvényesítését, ellenben a sanatio a múltra is vonatkozik (törvényesíti a gyermekeket); *b)* a convalidatiónál szükséges a beleegyezés megújítása, a sanatiónál nem szükséges; *c)* a convalidatio csak a felek közreműködésével jöhet létre, a sanatio kizárólag a felsőbbség cselekvénye, mely a felek mindegyikének vagy valamelyikének tudta nélkül is foganatosítható. (1138. § 3.)

2. Ha a sanatio magában foglalja mind a két felmentést (az akadály és a consensus-megújítás alól) és a visszaható erőt

[3] Sanatio olyankor is lehetséges, mikor az akadály önmagától szűnik meg. Pl. érvénytelen volt a házasság korhiány miatt. Ezen akadály megszűntével az *egyszerű érvényesítés* esetén szükséges volna a beleegyezés megújítása. Az egyház azonban adhat gyökeres orvoslást is, azaz felment a beleegyezés-megújítás törvénye alól és jogi fictio útján úgy tekinti, mintha egyben felmentést adna a korhiány akadálya alól, sőt mintha e felmentést a házasság megkötése előtt adta volna s azért a gyermekek úgy tekintetnek, mint kezdettől fogva törvényesek.

[4] A jogi fictio nem más, mint „legis adversus veritatem in re possibili ex iusta causa dispositio." *(Chelodi,* 183. l. 2.; *Wernz* IV. nr. 655.)

(nemcsak a gyermekek törvényesítésére, hanem egyéb jogeredményekre vonatkozólag is), akkor *plena vagy perfecta* sanatio a neve. Evvel szemben részleges *(partialis, imperfecta)* az a sanatio, mely az említetteknek nem mindenikét, hanem csak egyikét vagy másikát tartalmazza, pl. nem hat vissza a sanatio a házasságkötés kezdetéig, hanem csak egy későbbi pillanatig (1138. § 2.), vagy tartalmazza a kettős felmentést, de nem a visszaható erőt; valamelyik vagy mindkét félnek meg kell újítani a beleegyezést (mindamellett ilyenkor is sanatióval állunk szemben, mert a beleegyezés-megújítást csak azért rendeli el a szentszék, hogy a kezdetben adott beleegyezés fennállása biztosítva legyen); csak a beleegyezés megújítása alól ad felmentést (ha az akadály önmagától megszűnt), vagy az egyik fél halála vagy elmebetegsége miatt csak a törvényes házasság jogeredményeit engedélyezi a sanatio.

4. A régebbi századokban, mint a 16. § 3. pontjában említettük, nem annyira a kötendő, mint inkább a már (érvénytelenül) megkötött házasságok számára adattak hallgatag felmentések. Az ilyen dissimulatio tekinthető a gyökeres orvoslás legrégibb kezdetének. A mai értelemben vett sanatio in radice első példája VIII. Bonifác idejéből való.[5] A következő századokban eleinte szórványosan, utóbb mind gyakrabban fordult elő, különösen XIII. Gergely, XI. Kelemen, XII. Benedek, XIV. Benedek[6] idejében. Nem egyszer in globo adott a szentszék sanatiót valamely ország vagy egyházmegye házasságainak bizonyos csoportja számára. — III. Gyula 1554-ben az angolországi összes érvénytelen házasságokat orvosolta, VII. Pius felhatalmazást adott a francia forradalom után a franciaországi püspököknek a forradalom alatt kötött polgári házasságok orvoslására. X. Pius 1906-ban a németországi, 1909-ben a magyarországi forma-hiány miatt érvénytelen vegyes házasságokat orvosolta.

5. A gyökeres orvoslás engedélyezésének f e l t é t e l e i:

a) az akadály, mely miatt az orvoslandó házasság semmis, *egyházjogi eredetű* legyen; azonkívül formahiány miatt ér-

[5] *Scherer* II. 454. l. 6. j.

[6] De syn. dioec. XIII. c. 21. n. 7.

vénytelen házasság is orvosolható. (1139. § 1.) Hogy melyek az egyházjogi akadályok, 1. a 16. § 3. pontjában. Kiveendők ezek közül azok, melyekben nem szokott az egyház felmentést adni, nevezetesen az egyenesági sógorság és a presbyterátus. Ezek esetén sanatiot sem engedélyez. Legalább rendszerint nem. Hogy isteni jogi akadály fennállása esetében nem adhat sanatiot, magától értetődik, mert a sanatio magában foglalja az akadály alól való felmentést, az isteni jogi akadályok alól azonban nem adhat felmentést az egyház.

Formahiány miatt érvénytelen házasság is orvosolható, akár akatolikus módon megkötött házasság legyen az. Polgárilag kötött házasság orvoslása gyakran fordul elő, sőt gyakrabban, mint bármilyen más szanálás.[7]

Ha a házasság természetjogi (impotentia) vagy tételes isteni jogi akadály (ligamen) miatt volt érvénytelen, mely utóbb megszűnt,[8] az egyház elméletileg adhatna részleges orvoslást, azaz az akadály megszűntének pillanatától sőt Ciprotti szerint kezdettől fogva (L. Apollinaris 1939. 411. skk.) érvényessé tehetné a házasságot, tényleg azonban nem teszi.[9] (1139. § 2.) Pl. A és B egybekeltek 1910-ben. Később A polgárilag elvált B-től s egybekelt C-vel. 1920-ban meghalt B. 1920. évi kezdettel orvosolhatná az egyház A és C házasságát, de tényleg nem teszi meg.

b) Szükséges továbbá, hogy a kezdetben adott beleegyezés, mely jogilag ugyan hatálytalan volt az akadály vagy forma hiánya miatt, *igazi házasságkötési szándék*, consensus maritalis, nem fornicarius, nem concubinarius, nem a civil formaságok teljesítésére vonatkozó akarat volt légyen. Vagyis olyan consensus, mely természetjogilag képes lett volna a házasság

[7] *Leitner* Lb.[3] 319. l.

[8] A vérrokonságot azért nem említettük, mert az önmagától nem szűnhet meg. A ligamen megszűnik az egyik fél halála, az impotentia esetleg életveszélyes operatio által.

[9] A S. O. 1904. március 2-i decretuma (*Fontes* IV. nr. 1270.) azt mondja ugyan, hogy isteni jogú akadállyal kötött házasság „non potest sanari", de evvel szemben állnak az 1139. § 2. szavai, melyek szerint „Ecclesia non sanat" (nem pedig „sanare non potest".) L. *Gasparri* E n. 1215. kk.

megalapítására, de jogilag nem volt képes a fennforgó akadály miatt. Ilyen beleegyezés hiányában hiányzik a házasság gyökere, azért nem is orvosolható. Ilyen beleegyezésre főképpen akkor lehet következtetni, ha az előírt forma mellett és jóhiszeműleg jött létre a házasság. És valóban régebben szigorúbban követelte az egyház az orvoslásnál, hogy a házasság a forma betartásával és jóhiszeműleg megkötött legyen.[10] Újabban azonban, főleg a legtöbb helyen bevezetett polgári házasság miatt, csak a lényeget tekinti, hogy ti. megvolt-e az elegendőképpen kinyilvánított természetes beleegyezés, a consensus maritalis, mely a lényeges forma mellőzése esetén és mindkét fél rosszhiszeműsége mellett is fennforoghat. Azért orvosolható a polgári házasság is.

Ha akár mind a két, akár csak az egyik fél részéről hiányzik a beleegyezés éspedig akár kezdettől fogva, akár ha régebben megvolt is, de később egyik vagy mind a két fél visszvonta, a házasság nem orvosolható. (1140. § 1.)

Ha kezdetben egyik fél részéről sem volt meg a beleegyezés, de később megadták, az orvoslás a megadott beleegyezés pillanatától kezdődőleg engedélyezhető. (1140. § 2.)

c) Szükséges, hogy a *kezdetben adott beleegyezés meglegyen a sanatio pillanatáig*, anélkül, hogy valamelyik fél visszavonta volna. Az akadály elhárítása után az eddig jogilag hatálytalan consensus csak akkor hozhatja létre a házasságot, ha a felmentés alkalmazásának pillanatáig valóban fennforog mindkét fél részéről. Ha nem volt beleegyezés, vagy ha volt ugyan, de a felek visszavonták, akkor nincs a házasságnak gyökere, melyet orvosolni lehetne. Ha az egyik fél meghalt, beleegyezés megszűnt s ezért a házasság teljesen nem, legfeljebb részlegesen szanálható. Ha valamelyik házasfél elmebajba esett, a kezdetben adott beleegyezés nem áll fenn.

A jog az adott beleegyezés fennállását mindaddig vélelmezi, míg csak a visszavonás be nem bizonyul.[11] (1093.) Az

[10] *XIV. Bened.* De syn. dioec. XIII. c. 21. n. 7.

[11] Hogy az akadály mellett is lehet a házasulókban beleegyezés, fentebb (45. § 5. C.) láttuk.

még azonban nem visszavonása a beleegyezésnek, 1. ha a felek viszálykodnak s készek volnának szétválni, ha tudnának az akadályról; 2 az sem, ha az akadályról mit sem tudó fél ágytól és asztaltól való elválasztást kér; 3. sőt még az érvénytelenség kinyilvánítása iránt benyújtott keresettel is összefér — amíg a per el nem dőlt — a beleegyezés fennállása, de ilyen esetben az egyház egyáltalában nem ad orvoslást.[12]

d) Szükséges végül *nyomós* és *sürgős ok.* Ilyen pl. az, ha a feleket nem lehet házasságuk érvénytelenségéről veszedelem nélkül felvilágosítani; ha az egyik fél semmiképp sem bírható rá a beleegyezés megújítására; ha az érvénytelenség az Ordinárius, vagy plébános, vagy gyóntató hibájából származik.

6. A gyökeres orvoslás engedélyezésének hatalma egyedül az apostoli Szentszéket illeti meg. (1141.) 1908. nov. 3-a óta a belső fórum számára a Poenitentiaria (258. § 1.), a külső fórum számára a S. C. Sacr. (249. § 2.), illetve a S. C. pro Ecclesia Orientali (257. § 2.; ez utóbbi 1918. május 19. óta) gyakorolja e hatalmat, a valláskülönbség akadályát illetőleg a S. C. Off. (247. § 3.)

Hogy az Ordináriusok milyen felhatalmazással bírnak a gyökeres orvolást illetőleg a quinquennálisok alapján a S. C. Sacr. és Off.-tól, fentebb 17. § B) II. alatt mondottuk.

A quinquennális fakultásoknak 1929. évi új formuláréja óta nehezebbé vált az érvénytelen vegyes házasságok szanálása.

Hogy a római pápát megilleti a gyökeres orvoslás hatalma minden kétségen felül áll, mert semmiképp sem lépi át az

[12] S. C. C. 1863. dec. 5. — Vö. *Wernz* IV. 659.[36] — Az érvénytelenné nyilvánítás érdekében benyújtott kereset mellett azért állhat fenn a beleegyezés, mert a per folyamata alatt a dissensus rendszerint feltételes. Kat. házasfelekről fel kell tételezni, hogy alávetik magukat az illetékes egyházi bíró ítéletének és addig nem vonják vissza házassági beleegyezésüket, míg a házasság érvénytelensége végérvényesen ki nem mondatott. — *Triebs* véleménye (764. l.), hogy ilyenkor a beleegyezés visszavontnak tekintendő, nem látszik helytállónak.

egyházi joghatóság korlátait, és a szerzők egybehangzó tanítása, valamint a pápák gyakorlata már jóval az új egyházi törvénykönyv megjelenése előtt is ugyanazt vallotta. Csak néhányan a régiek közül tagadták, többnyire a sanatio téves fogalmából való kiindulás miatt.[13]

Az 1043—1045. kánonokban említett konvalidáció, melyet bizonyos körülmények közt az Ordinárius, plébános, esketŏ pap, gyóntató végrehajthatnak, nem foglalja magában a gyökeres orvoslásra való felhatalmazást.

7. A gyökeres orvoslást engedélyező rescriptum már elfogadása előtt érvényes a 37. cn. szerint, hacsak a záradékból ellenkezője nem tűnik ki. A gyökeres orvoslást k é r h e t i k *a)* a felek, *b)* azok egyike, *c)* harmadik személy (Ordinárius, plébános, gyóntató). Kérhető a felek tudtával, vagy mindkettőjüknek, avagy egyiküknek tudta nélkül (1138. § 3.), sőt egyiküknek, de alkalmasint mindkettőjüknek ellenkezése mellett is. (L. *Cappello* nr. 852.)

A kérvényben a 19. §-ban említetteken kívül különösen azt kell kiemelni, hogy a sanatio 4 előfeltétele megvan-e, hogy így igazolva legyen, miért kérnek sanatiót és nem egyszerű érvényesítést. A felmentés végrehajtása a külső fórum számára adott sanatio esetén az Ordinárius egyszerű kijelentésében áll, melynek *nyilvános* esetekben nyilvánosan kell történnie (pl. a szanált vegyes házasságnak a templomban való kihirdetésével), hogy az orvoslás is nyilvánossá váljék és az *eskettek anyakönyvébe* is be kell vezetni,[14] (éspedig az Észrevételek rovatába, ha a szanált házasság annak idején az egyház színe előtt köttetett; ha nem, akkor mint új házasságkötési eset anyakönyvezendő a szanálás); a sanatio rescriptuma a püspöki levéltárban, a fulminatio decretuma a plébániai levéltárban helyezendő el. — Ha a házasság érvénytelensége nem volt közismert, a sanatio végrehajtásának sem kell nyilvánosan történnie. Az okiratok titkosan őrzendők a plébániai és püspöki levéltárban. Az anyakönyvezés úgy történik, mint az előző esetben. — A belső nem szentségi fórum számára adott sanatio esetén annak rescriptumára rávezetendő a házasok neve s elhelyezendő a titkos püspöki levéltárban és ha később nyilvánossá lesz az érvényte-

[13] *Wernz* IV. 655.[19]

[14] Valamint a kereszteltek anyakönyvébe éspedig a gyermekekre vonatkozólag is.

lenség, nem szükséges a külső fórum számára új sanatio. (1047.) — A belső szentségi fórumban a sanatio alkalmazása a gyónás alkalmával történik.[15] Elég, ha csak az egyik félre alkalmazzuk. Ha egyik fél sem tud az érvénytelenségről és nem is ajánlatos, hogy felvilágosíttassanak, elég az apostoli Szentszéktől engedélyezett sanatio minden közlés nélkül is. Ha a titkos akadály utóbb nyilvánossá lesz, a belső szentségi fórum számára adott sanatio nem használ, hanem újabb felmentés szükséges a külső fórum számára. *Kérvény-minták* a Függelék 16. pontjában vannak.

A lelkipásztorok minden utólagos érvényesítésnél (akár egyszerű érvényesítés, akár gyökeres orvoslás által történjék) gondot fordítsanak arra, hogy a felek, legalább is az akadályról tudomással bíró fél a kegyelem állapotában legyen.

8. Az *egyesült keletiek házasságjoga* a 130. § 2-ban a gyökeres orvoslás jogát megadja a pátriárkának, de csak akkor, ha a házasság formahiány miatt vagy olyan akadály miatt volt érvénytelen, mely alól neki a 32. cn. 2, 3. §§-ai alapján felmentési joga van. (L. *Coussa* i. m. 260.)

9. Az *állami jogok* is ismerik az utólagos érvényesítés intézményét éspedig vagy úgy, hogy az akadály elhárítása után új beleegyezés-kijelentést írnak elő, vagy pedig úgy, hogy az akadály elhárításával minden egyéb nélkül érvényessé válik a házasság.

A *magyar jog* szerint a semmisség is, a megtámadhatóság is elhárítható volt utólag helybenhagyás, időmúlás, utólagos felmentés által. Új beleegyezés-kijelentés soha sem volt szükséges.

Új családjogi kodexünk (1952 : IV. tv.) is intézményesíti a konvalidációt: eredetileg érvénytelen házasság utólagos érvényesítését. Így

a) az előzetes felmentés vagy a megkívánt előzetes engedély utólagos megszerzése által,

a vérrokonság egyes eseteiben (8. § 2. bek.)

a kiskorúság esetén (10. § 2. bek.)

b) továbbá a fél részéről a házasság helybenhagyása az érvénytelenséget okozó körülmény megszűnte után

a gondnokság (9. § 2. bek.)

[15] Használható ez a formula: Auctoritate apostolica mihi specialiter consessa matrimonium a te cum N. ob tale impedimentum invalide contractum in radice sano, unde proles sive suscepta, sive suscipienda est legitima habenda. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen. (*Leitner* Lb.[3] 320.)

a kiskorúság (10. § 2. bek.) és

a cselekvőképtelen állapot (11. § 2. bek.) eseteiben. A konvalidáció feltételéül a törvény minden esetben megköveteli, hogy az a házasság fennállása *alatt* következzék be, tehát nem már csak a házasság megszűnte után. Konvalidációt az alaki kellékek mellőzése miatti érvénytelenségre nem állapít meg a kodex.

XI. FEJEZET

65. § A második házasság (Secundae nuptiae)[1]

1. Második házasságnak nevezzük azt a házasságot, melyet az első megszűnése után kötnek (ha mindjárt harmadik vagy további is).

Sz. Pál a második házasságot kifejezetten megengedi, sőt bizonyos körülmények közt ajánlja,[2] — mindamellett a tiszta özvegységet eléje helyezi a második házasságnak.[3] És az egyház — egyik-másik sz. atya szigorúbb nézete ellenére is — ezt a tanítást tette magáévá.[4] Keleten ugyan a IV. századtól fogva eltértek tőle, ahol — főképpen sz. Vazul befolyása alatt — a második házasságot helytelenítették, a harmadikat és negyediket pedig egyenesen érvénytelennek tekintették. A nyugati egyház azonban, jóllehet a poenitentialis könyvekben[5] volt büntetés kiszabva azokra, akik egymásután két vagy több házasságot kötnek,[6] a keleti egyház szigorú állásfoglalását visszautasította és a második házasságot érvényesnek tartotta, és azt a római jogi szabályt[7] sem tette magáévá, mely az özvegyen maradt nőnek a gyászév eltelte előtt tiltotta az új házasságot.[8] De viszont abban is követte az egyház sz. Pált,

[1] *Wernz* IV. 716—723.; *Gasparri* 1272—1275. (1068—1071.); *Aichner* 201. §; *Sägmüller* 156. §; *Leitner* Lb.[3] 70. §; *Linneborn* 58. §; *Freisen* 61. §; *Wernz—Vidal* nr. 676—681.; *Cappello* nr. 859—865.; *Knecht* 57. §; *Triebs* 94. §; *Vermeersch—Creusen* Epit. II. 459. k.; *Schönsteiner* XVI.
[2] I. Tim. 5, 11. kk.
[3] I. Kor. 7, 40.
[4] Hermas, Mandat. IV. c. 4.
[5] *Freisen* 669. l. k.
[6] Gratián idejében már gyakorlaton kívül voltak e büntetések.
[7] L. 11. § 1. D. 3, 2; L. 1, 2. C. 5, 9; Novell. 20. c. 22.
[8] c. 4, 5. X 4, 21.

hogy a második és további házasságot kevésbé tiszteletre méltónak tekinti, mint az elsőt, részint mert a testi kívánságok jelét látja benne, részint mert az ilyen házasság nem híven jelképezi Krisztusnak az egyházzal való egyesülését. Ezért a második házasságra lépő felet az egyházi rendek vételétől eltiltotta[9] és az ünnepélyes nászáldást tőle megtagadta.[10]

Az új jog is sz. Pál tanítása alapján áll. „Jóllehet a tiszta özvegység tiszteletreméltóbb, mindamellett a második és további házasság érvényes és megengedett, feltéve, hogy a korábbi házasság érvénytelensége vagy megszűnése törvényesen és biztosan meg van állapítva." (1142.)

Az a *férfi* azonban, akinek több felesége volt, ma is szabálytalan (983. n. 4.), az a nő pedig, aki már részesült az ünnepélyes nászáldásban, a második s további házasságnál nem részesíthető benne. (1143.) Ha az első házasságnál elmaradt a nászáldás, megadható a további házasságnál. Ha csak a férfira nézve második a házasság, ismételhető a nászáldás.

2. Az *állami* jogok a második és további házasságokat akadály nélkül megengedik, csak a korábbi megszűnt, vagy érvénytelenné nyilvánított legyen. De amikor megengedik az érvényes házasság felbontását, vagy érvénytelenítését olyan akadály miatt, melyet az egyház nem ismer, az így kötött második házasság által könnyen keletkezik összeütközés az egyházi és világi fórum között.

Kevesebb nehézséggel jár az állami jogok által rendszerint előírt *várakozási idő*, melynek eltelte előtt a nőnek korábbi házassága megszűnte után az újból való férjhezmenetelt nem engedik meg. Az egyházjog ilyen várakozási időt nem ír elő, de mivel valóban illetlen, hogy a korábbi hitvestárs halála után túlságos gyorsan lépjen az életben maradt fél új házasságra, és mert sok esetben kétségessé válhatnék, hogy a gyorsan újból férjhez ment nőnek már az új házasság alatt született gyermeke a mostani, vagy az előbbi férjétől származik-e, az egyház szándékával találkozik, ha az e pontban való dicséretes szokások betartatnak s az özvegy elhalasztja az új házasságkötést. Szükség esetén bizonyos időre az Ordinárius egyenesen el is tilthatja a házasságot. (1039. § 1.)

[9] c. 5. X 1, 21.
[10] c. 1. 3. X 4, 21.

A *magyar* jog szerint a várakozási idő tiltó akadály volt, mely szerint a házasságban élt nőnek korábbi házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított 10 hónap eltelte előtt nem volt szabad újból férjhez mennie. Tehát csak a nőre terjedt ki ezen akadály s nem egyúttal a férfira is. Elhárult, ha a nő időközben szült, továbbá ha a házasságot a férj nősztehetetlensége alapján bontották fel és végül az igazságügyminiszter felmentése által (Ht. 24. §.)[11]

Mai családjogi törvényünk e várakozási időt nem ismeri.

[11] *Jancsó* i. m. 29. §.

FÜGGELÉK

HÁZASSÁGI ÜGYIRAT-MINTÁK.[1]

1. *Általános jegyesvizsgálat.*

Mindkét házasulandóhoz, együttes jelenlétükben ezen kérdések intézhetők:

Mi a neve§ Hol született, mikor? Szülei neve, vallása? (Más plébániáról való fél keresztlevéllel tartozik mindenre felelni.) Meg van-e bérmálva?

Mi az állása, foglalkozása?

Hol lakik jelenleg? Mióta? Állandóan itt akar tartózkodni? 14. (12.) életéve után tartózkodott-e 6 hónapon át más helyen? Hol?

Nőtlen (hajadon) vagy özvegy?

Előbbi házasságának megszüntét mivel tudja bizonyítani? (Halotti anyakönyvi kivonat, egyházi bíróságnak köteléki perben hozott jogerős ítélete, holttányilvánítási végzés vagy ítélet, pápai felmentés matrimonium ratum non consummatum alól, püspöki bizonyítvány arról, hogy a matrimonium ratum non consummatum a másik fél által letett ünnepélyes fogadalom folytán megszűnt.)

Hogyan tudja bizonyítani szabad állapotát? (Ha a felek vagy azok egyike plébániabeli hívő és serdült kora beállta óta 6 hónapon át másfelé nem tartózkodott, a szabad állapot felől legtöbbször semmi kétség sem fog fennforogni; ha tartózkodott ugyan más plébániákon, de a szabad állapot iránt így sincs semmi kétség, a hirdetés azokban a plé-

[1] *Beke Antal*, Elméleti és gyakorlati egyházi irálytan. Bpest, 1890[3]; —*Schneider—Lehmkuhl*, Manuale sacerdotum 1910.[17]

bániákban nem kötelező és az Ordináriusnak jelentés nem teendő. Ha a másutt való tartózkodással kapcsolatban akadálynak komoly gyanúja merül fel, az Ordinárius közbenjötte nélkül forduljon a plébános az illető tartózkodási hely plébánosához, ha az az egyházmegye területén van. Ha a vett válasz után is marad fenn kétség, vagy ha idegen egyházmegyében való tartózkodás kapcsán merül fel alapos kétely, kikérendő az egyházmegyei hatóság utasítása.)[2]

Nincsenek egymással vérrokonságban? Nem emlékeznek arra, hogy szüleik, nagyszüleik vagy más személyek az önök családjai közt fennforgó vérrokonságról beszéltek? (Különösen akkor kell e pontnál ügyelni, ha a házasulandók vezetékneve ugyanaz, ha valamelyik törvénytelen és ha kisebb az a hely, ahonnan a felek származnak.)

Nincsenek sógorságban? Nem volt elhalt férje (felesége) mostani vőlegényének (menyasszonyának) vérrokona?

Nincsenek lelki rokonságban? Nem keresztszülője egyikük a másiknak?

Nem tudnak-e más valamilyen akadályról?

Kérdések, melyek a felekhez külön-külön, négyszemközt intézendők (ha szükségesnek látszik):

Nem kényszeríti valaki erre a házasságra? Talán a szülők, vagy más személyek? Milyen szemmel nézik a szülők a tervezett házasságot?

Nem volt-e jelen menyasszonyával (vőlegényével) már előző házasságának fennállása a'att ismeretségben? Bizalmas volt ezen ismeretség? Talán már akkor ígértek egymásnak házasságot? Testileg vétkeztek egymással? Tudta akkor mostani menyasszonya (vőlegénye), hogy ön házas?

Nem tett-e szűzességi, tisztasági vagy a házasságkötéstől való tartózkodásra vonatkozó fogadalmat? Nem fogadta-e meg, hogy pappá, szerzetessé lesz?

[2] L. e munka 137. lapján.

2. *Eljegyzési szerződés minta.*

Alulírottak, aluljegyzett tanuk jelenlétében egymással eljegyzési szerződést kötünk (vagy: egymásnak házasságot ígérünk és magunkat házasságkötésre kötelezzük).

Szentlőrinc, 1960. október 15.

Előttünk:

Oláh Péter
Gosztonyi István
tanuk

Kiss János
Nagy Éva
jegyesek.

Vagy:

Előttem:

Tóth Béla
plébános

Csányi József
Bodor Anna
jegyesek.

Vagy:

Előttünk:

Fazekas Antal
Füzy Lajos
tanuk.

Kerekes Sándor
+
---
jegyesek.

Mivel Kocsis Erzsébet menyasszony írni nem tud, tanúként szerepelt még

Major Katalin.

3. *Eljegyzési értesítő.*

234. sz.

1960. *A kuti plébániahivataltól.*

Főtisztelendő Plébániahivatal!

A kuti plébániahivatal ezennel értesíti a főtiszt. sári róm. kat. plébániahivatalt, hogy Komáromi Géza asztalos, született 1936. nov. 5-én Szereden, a sári plébánia nőtlen róm. kat. híve, Komáromi László és

Ungi Borbála törvényes gyermeke és Jámbor Hedvig, született 1939. febr. 12-én Kuton, a kuti plébánia róm. kat. hajadon híve, Jámbor Ferenc és Kőmíves Sára törvényes gyermeke, folyó évi január 25-én előttem házasságkötésre jelentkeztek. Kérem a vőlegény plébánia hivatalát, hogy e jegyeseket az egyházi törvények szerint kihirdetni szíveskedjék.

Kelt Kuton, 1960. évi január 26-án.

(P. H.)

. . . . . .
plébános.

4. *Más plébánián tartózkodott házasuló szabad állapotának kutatása.*

1. *Főtisztelendő Plébániahivatal!*

Klein Éva hívem, Klein Ádám és Schwarz Margit leánya, született Újpetrén, 1960. nov. 3-án házasságra lépni készül Hergenröder József hívemmel. A menyasszony 1935. febr. 5-től 1939. jan. 1-ig Pécsett tartózkodott s a belvárosi plébánia területén többféle szolgálatban állott. Alapos gyanú merült fel aziránt, hogy Pécsett való tartózkodása alatt Klein Éva házasságot kötött. Tisztelettel kérem azért a Ftdő Plébániahivatalt a nm. magyar püspöki kar 1918. ápr. 26-i tanácskozmányból kifolyólag (L. a 137. lapon) adott utasítása értelmében, hogy nevezett Klein Éva szabad- vagy házasságállapotáról alulírott plébániahivatalt értesíteni szíveskedjék.

Újpetre . . . . . .

2. *Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!*

Klein Éva hívem, Klein Ádám és Schwarz Margit leánya, ki született Újpetrén, 1960. dec. 3-án házasságra lépni készül Hergenröder József ugyancsak újpetrei hívemmel. Hergenröder János és Maul Katalin fiával. A menyasszony 1935. febr. 5-től 1939. jan. 1-ig Pécsett a belvárosi plébánia területén tartózkodott mint szolgáló. Mivel az a gyanú merült fel, hogy ezen idő alatt házasságra lépett, a nm. magyar püspöki karnak 1918. ápr. 26-i tanácskozmányából kifolyólag adott uta-

sítása értelmében egyenesen a pécs-belvárosi plébánia hivatalhoz fordultam, Klein Éva állapotáról való felvilágosításért. Mivel azonban a pécs-belvárosi plébániahivatal megnyugtató választ adni nem tudott s Klein Éva szabad állapotát bizonyítani nem tudta, az idézett püspökkari utasításhoz képest a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatósághoz vagyok bátor fordulni, kérve a további teendők iránt kegyes utasítását.

Kelt .....

5. *A kihirdetés módja.*

1. Komáromi Géza róm. kat. vallású 26 éves, nőtlen, asztalos, született Szereden, lakik Sáron, házasságot kötni óhajt Jámbor Hedvig 21 éves, róm. kat. helybeli hajadonnal. Hirdettetnek először. Aki a nevezett jegyesek közt fennálló házassági akadályról tud, tartsa kötelességének a plébániahivatalban bejelenteni.

6. *Hirdetési bizonyítvány.*

A sári plébániahivatal ezennel tanúsítja, hogy Komáromi Géza, asztalos, született 1940. november 5-én Szereden, a sári plébánia nőtlen, róm. kat. híve, Komáromi László és Ungi Borbála törvényes gyermeke, és Jámbor Hedvig, született 1942. február 12-én Kuton, a kuti plébánia róm. kat. hajadon híve, Jámbor Ferenc és Kőműves Sára törvényes gyermeke, jegyesek, a fentnevezett plébániatemplomban folyó évi január 30-án, február 6. és 13-án kellően hirdettettek és ellenük semmiféle házassági akadály nem merült fel.

Kelt.....

Rövidség okáért az eljegyzési értesítő hátlapjára is rávezethető a hirdetési bizonyítvány így:

Hogy a bent leírt jegyesek a sári plébániatemplomban jan. 30-án, febr. 6. és 13-án törvényszerűen kihirdettettek és ellenük semmiféle házassági akadály fel nem merült, ezennel tanúsítom.

Kelt .....

Testimonium proclamationum.

Sponsalia inter Paulum Nagy parochianum meum, natum in hac eadem parochia, cath. religionis, filium Petri Nagy et Annae Kis, agricolam 24 annorum, et Juliam Zöld, filiam Stephani Zöld et Catharinae Pilisi inita in hac ecclesia parochiali tribus vicibus rite denuntiata esse, nullumque impedimentum canonicum innotuisse (insuper sponsum examine habito in doctrina christiana sufficienter instructum et peccata sua confessum esse), hisce fidem facio et propriae manus subscriptione testor.

7. *Engedély a nem saját plébános előtt való házasságkötésre.*

Füzy Kázmér és Péterffy Márta házasulandó híveim, pécsbudai külvárosi lakosok, a pécs-székesegyházi plébánia területén levő székesegyházban óhajtják házasságukat megkötni. Hogy az esketés ne csak érvényesen, hanem megengedett módon is történjék, mint a házasulandók lekóhelyének plébánosa az engedélyt ezennel megadom, annak megjegyzésével, hogy a hármas kihirdetést az egyházi törvények szerint elvégeztem és semmiféle házassági akadály nem merült fel, a szükséges okmányokat a felek nekem bemutatták, jegyesoktatásban részesültek, a sz. gyónást és áldozást elvégezték.

8. *Delegatio esketésre.*

1. Halmos Ferenc, volt m. kir honvéd-főhadnagy és Péterffy Margit róm. kat. vallású híveim a plébániám területén levő Sz. Jakab-hegyi kegytemplomban, a templom melletti kolostor tagjának, P. Ágostonnak asszisztálása mellett óhajtják házasságukat megkötni. Hogy ezt érvényesen tehessék, mint parochus loci ezennel megbízom Ftdő. P. Ágostont Halmos Ferenc és Péterffy Margit házasságkötésénél való közreműködéssel. A házasulók szabad állapotának megállapítására mindent, amit a jog rendel, teljesítettem.

2. Dr. Hegedüs Sándor x-i theológiai tanár urat jelen sorok erejével felhatalmazom, hogy fitestvérét, Hegedüs Józsefet és Csapó Annát plébánia-templomomban megeskesse.

9. *Szabad állapotról való bizonyítvány.*

Alulírott ezennel hivatalosan bizonyítom, hogy Kovács János született Vaskuton, lakik Baján, róm. kat. vallású 30 éves földműves, 1930-tól 1939-ig plébániámban tartózkodott s ezen idő alatt az én tudomásom és két őt ismerő, e célból kihallgatott tanú vallomása szerint házassági kötelék által senkinek lekötve nem volt, sem más házassági akadályba nem esett, hanem állapota szabad volt.

Kelt.....

10. *Póteskü a szabad állapot bizonyítására* (l. a 137. lapot.)

Én, Hajdu Gyula, esküszöm az élő Istenre, hogy soha senkivel eddig házasságra nem léptem, hanem szabad vagyok, és hogy Miklósi Erzsébettel kötendő házasságomat legjobb tudomásom szerint egyéb bontó vagy tiltó akadály sem gátolja. Isten engem úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.

Bakonya, 1960. szept. 10.

Előttem:
Gaál Ferenc
plébános

Hajdu Gyula

11. *Kérvény hirdetések alól való felmentésért.*

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Csizmadia Ferenc és Szabó Amália mintegy 10 évvel ezelőtt költözködtek plébániámba. Házasfeleknek mondották magukat s mindenki ilyeneknek tekintette őket. A valóságban azonban ágyasságban éltek, amit most végre megszüntetni akarnak. Együttesen megjelentek hivatalomban s előadták, hogy lelkiismeretük furdalásától indíttatva, szentségi házasságra lépni óhajtanak. De roppant feszélyező és megszégyenítő volna rájuk nézve a háromszoros kihirdetés és nyilvános egybekelés, miért is azzal a tiszteletteljes kérelemmel járulnak általam a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság elé, hogy nekik a hármas hirdetés alól felmentést adni s megengedni kegyeskedjék, hogy egészen csendben történhessék esküvőjük. Tekintettel arra, hogy mindenre kiterjedő kihallgatásuk alkalmával semmiféle köztük fennforgó akadálynak nyomára nem jutottam, hogy a hitben kellőleg jártasak és okmányaik rendben vannak, hogy végül házasságuk nyilvános megkötése plébániámban nem csekély botrányt okozna, pártolólag vagyok bátor e kérést a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság elé terjeszteni.

Reverendissime Ordinariatus!

Anna Horváth, ex parochia mea, humana fragilitate devicta, copulam habuit cum sponso Tiburtio Németh, ex eaque gravida existit. At vero cum sponsus antea absens nunc tandem redierit, iamque tempus pariendi instet, Oratores, de crimine admisso poenitentes, enixe rogant, ut ipsis concedatur dispensatio super duabus proclamationibus, cum alias, si Oratrix ante nuptias partum ederet, scandala et iurgia forent timenda. Oratores autem canonico impedimento non sunt obstricti, qua de re diligentem habui inquisitionem. Unde preces commendans subscribo.

12. Kérvény tiltó akadályok alól való felmentésért.

I. Egyszerű fogadalom.

1. *Reverendissime Ordinariatus!*

Caia laica catholica, ante duos abhinc annos privatim emisit votum perpetuae et perfectae castitatis. Interim vero defuncta est eiusdem soror unica ita ut Caia praedium rusticum satis amplum nunc possideat. Hinc pater senex urget, ut Caia ineat matrimonium cum Titio laico catholico. Cum Titius etiam valde instet, Caia in periculo peccati versatur. Quare per me humillime supplicat, ut ipsi super voto dicto benigne procuretur dispensatio ad effectum, ut licite valeat matrimonium cum Titio inire ac consummare.

2. Talpas József plébániámbeli ifjú legény néhány évvel ezelőtt fogadalmat tett arra nézve, hogy soha nem nősül meg, ha nem válik be katonának. Tavaly került sorozásra, és az orvosi vizsgálat oly testi fogyatkozásokat állapított meg, hogy teljesen és mindenkorra alkalmatlannak nyilvánították. Ámde azóta kedve jött a házasodáshoz és nem érez magában erőt egész életén át nőtlenül maradni. Alázattal kéri azért a Ftdő Egyházmegyei Hatóságot, hogy a mondott fogadalom alól őt kegyesen felmenteni méltóztassék.

Bertha, poenitens mea, votum perpetuae castitatis (ingrediendi ordinem) private emisit. Nunc vero rem carnalem habuit cum iuvene, cui matrimonium promisit. Cum periculum sit in mora omniaque parata sint ad nuptias ita, ut recursus ad Sanctam Sedem institui non possit, oratrix de commissis valde dolens Reverendissimo Ordinariatui humillime supplicat, ut cum ipsa super praefato voto dispens-

sare dignetur ad effectum, licite contrahendi matrimonium. Causae sunt: urgens scandali periculum, nisi statim matrimonio inito puellae vitiatae honor protegatur: iustus timor, ne iuvenis corruptor, mutata voluntate, puellam deserat.

4. Titus emisit votum simplex castitatis perpetuae; exinde vero uxorem duxit ad praesens viventem (et successive matrimonium consummavit). Cum autem de suae promissionis trangressione plurimum doleat, ideo pro quiete suae conscientiae Reverendissimo Ordinariatui humillime supplicat pro opportuno remedio dispensationis.

II. Vegyes vallás.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Vas Ágnes, 20 éves hajadon (szül 19...) róm. kat. hívem mai napon megjelent előttem és kijelentette, hogy a vele szintén megjelent Éz Péter ref. vallású 30 éves (szül. 19...) dárdai lakossal házasságra lépni kíván. De mivel ebbeli kívánságának útjában áll a vegyes vallás tiltó akadálya, kért, hogy ezen akadály alól felmentést eszközöljek ki számára.

Mivel nevezett hívem a tervbe vett vegyes házasságtól elállani nem hajlandó, de kész a kat. egyház által feltételül megkívánt biztosítékot megadni, azért az ő nevében alázattal kérem a Ftdő Egyhm. Hatóságot, méltóztassék a Római Szentszéktől bírt felhatalmazás alapján a vegyes vallás tiltó akadálya alól felmentést adni.

1. A felek az :/. alatt idecsatolt térítvénnyel kötelezték magukat az összes születendő gyermekeknek a kat. vallásban való neveltetésére;

2. A ref. vallású vőlegény az említett térítvényben azt is megígéri, hogy jövendő hitvesét vallásának gyakorlásában háborítani nem fogja.

3. Ezen felmentés megadása mellett a következő kánoni okok szólnak:

a) bonum rei publicae christianae, vagyis a nálunk békésen együttélő vallásfelekezetek közti nyugalom fenntartása.

b) periculum civilis tantum matrimonii aut accessus etiam ad pastorem acatholicum,

c) angustia loci,

d) incompetentia dotis.

A felmentés megadásáért és a mellékletek kegyes visszaküldéséért esedezve a legmélyebb tisztelettel vagyok...

13. *Térítvény (reverzális) minta* (l. 251. o.)

14. *Kérvényminta a S. Officiumhoz, formahiány miatt érvénytelen vegyes házasság szanálásához olyankor, amikor a gyermekek kat. nevelése az állami törvények szerint már nem biztosítható.*

Beatissime Pater!

N. N.... annorum, cath. (ref. luth.) opifex... etc. matrimonium attentatvit cum X. Y. ref. (cath.)... annorum... die... mensis... anni in ecclesia calv. (luth.) coram ministro acatholico. Matrimonium hocce propter defectum formae invalidum convalidari non potest, nam cautiones matrimonio civiliter iam contracto coram officio civili valore carent. N. N. (X. Y.) conscientiae remorsibus dire agitatus (a) humillime sanationem huius matrimonii petit sequentibus e causis:

X. Y. propter aetatem provectam aut iuxta testimonium medici propter hunc vel talem morbum, aut propter operationem chirurgicam, quam aliquot annis ante subire debuit, proles gignere non potest vel: Conius acatholicus in cautionibus sub :/ acclusis cath. educationem prolium promisit. Moralis adest certitudo illum promissis stare velle et posse quoque, cum tota regio in quo habitat, pure catholica sit et in scholis institutio religiosa catholica habeatur. Offerunt taxam...

Quare mea ex parte quoque humillime oro sanationem huius matrimonii.

Datum.....

Cautiones. Episcopus.

Infrascriptus hisce declaro, me omnem ex matrimonio meo cum X. Y. nascituram prolem in ecclesia cath. baptizari, eamque una cum progenitis in sancta religione cath. educare velle, meque coniugem meam — sicut hucusque feci — in exercitio religionis cath. adiuturum esse. Eandem declarationem ego quoque conius cath. facio. Sic me Deus adiuvet, B. M. V., et omnes Sancti.

Datum..... _____

Coram nobis qua testibus: _____

_____

_____

In fidem versionis: _____

(L. S.)

15. *Kérvény-minták bontó akadály esetén.*

I. A *bűntett akadálya* alól való felmentés.

1. Nyilvános akadály esetén.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Vas József, Déry Rozália özvegye, szül. 1917. márc. 9-én róm. kat. vallású vendéglős és Tóth Eszter hajadon, szül. 1923. jún. 16-án, mindketten híveim, házasságkötés céljából megjelentek hivatalomban s az összes szükséges okmányokat bemutatták.

De egyben azt is bevallották, hogy még az állandóan beteges Déry Rozália életében egymással testileg vétkeztek s egymásnak házasságot ígértek arra az esetre, ha az asszony még talál halni, anélkül, hogy valamiképp élete ellen törtek volna. A házasságtörést a bíróság a jogaiban sértett feleség panaszára ítéletileg megállapította. Ezek szerint impedimentum criminis ex adulterio cum promissione matrimonii áll a tervezett házasság útjában s felmentés nélkül nem jöhet létre. Alázattal könyörögnek azért általam a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság előtt, hogy az apostoli széktől nyert felhatalmazása alapján nekik ez akadály alól a felmentést kegyesen megadni méltóztassék.

Kérésüket a következő okokkal támogatják;

1. tettüket mélyen sajnálják, a néhány hónappal később meghalt hitvestárssal halála előtt kibékültek és azóta, vagyis több mint egy év óta külön élnek;

2. erkölcsi életük ellen ez idő alatt egyáltalában semmiféle kifogás nem merült fel;

3. a férfinak üzletében és négy kiskorú gyermeke mellé ügyes és gondos nő kell, a kérelmező nő pedig ilyennek ígérkezik, mert ama 3 év alatt, amíg mostani vőlegénye szolgálatában állt, volt alkalma a házvezetés minden csinját-binját elsajátítatni annál is inkább, mert az állandóan beteg háziasszony helyét is neki kellett betölteni s a gyermekek iránt mindig igaz jóindulatot tanúsított;

4. a menyasszony nyilvánosan ismert ballépése miatt alig remélhet más megfelelő kérőt, a vőlegény pedig csak úgy tudja hibáját jóvátenni, hogy az általa megejtettel házasságot köt.

Tekintettel arra, hogy a felhozott okok mind valók, hogy a felek közt más akadály nincs, hogy végül a botrány megszüntetése céljából a tervezett házasság nagyon kívánatos, a magam tiszteletteljes kérését is csatolva a házasulandókéhoz, vagyok a Ftdő Egyházmegyei Hatóságnak...

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Huszár Ödön kereskedelmi utazó, róm. kath. vallású plébániámbeli lakos három évvel ezelőtt a világi bíróság által felbontatta Szíjjártó Irmával való házasságát, melyet az ¯alatt csatolt anyakönyvi kivonat tanúsága szerint egyházilag is megkötött és új polgári házasságra lépett Kővágó Irén hívemmel. E viszonyból már két gyermek is született.

A legközelebbi múltban meghalt Szíjjártó Irma, amint az :/. alatt csatolt kivonat tanúsítja s Huszár Ödön és Kővágó Irén hivatalomban megjelenve abbeli szándékukat nyilvánították, hogy az akadály (ligamen) megszűnvén, szentségi házasságot óhajtanak kötni. Csakhogy ennek útjában áll az impedimentum criminis ex adulterio cum attentatione matrimonii, mely bűntettnek tényálladéka a polgári házasságból s a két gyermeknek még az előző feleség életében bekövetkezett születéséből minden kétséget kizárólag megállapítható.

Hogy már most ez a házasság létrejöhessen, ami tekintettel mind a felek lelkiüdvére (mert külön tovább is polgári házasságban maradnának), mind pedig az okozott botrány megszüntetésére egyaránt kívánatos, a felekkel együtt alulírott tisztelettel kéri a Főtisztelendő Egyházmegyei hatóságot, hogy a fent körülírt bűntett akadálya alól kegyesen felmentést adni méltóztassék.

2. *Titkos akadály* esetén.

Reverendissime Ordinariatus!

Titus et Titia, parochiani mei inter se matrimonium contrahere intendunt. Verum quia Titus vivente adhuc propria uxore Sempronia, Titiam carnaliter cognovit copula perfecta, sibique invicem fidem dederunt de matrimonio post mortem Semproniae inter se contrahendo, ex quo impedimentum criminis exortum est, nunc mortua Sempronia, neutro tamen in eius necem machinante, licite ac valide matrimonium contrahere non possunt. Eapropter iidem de praemissis summe dolentes, devotissime supplicant Reverendissimum Ordinariatum pro gratia dispensationis super isto impedimento criminis, quod omnino occultum est, ut hoc non obstante matrimonium inter se contrahere et in eo licite ac libere permanere valeant, secus enim urgeret periculum perseverandi in peccato, quin etiam oriretur scandalum grave, si iidem

matrimonium inire non possent. Quare pro conscientiae suae quiete humiliter supplicant, ut super his de opportuno dispensationis remedio providere dignetur.

Reverendissime Ordinariatus!

Exponitur humillime Reverendissimo Ordinariatui pro parte oratorum Titi et Caiae laicorum, quod matrimonium contrahere intendant, sed quod Titus coniugatus Caiam, vivente adhuc propria uxore Sempronia, carnaliter cognoverit copula perfecta, sibique invidem fidem dederint de matrimonio inter se contrahendo, si Sempronia uxor Titi praemoreretur, quae etiam per venenum per Titum propinatum praemortua est. Cum autem ex praemissis impedimentum criminis sit exortum (ex adulterio cum promissione matrimonii et cum coniugicidio uno machinante) et exinde matrimonium nec licite nec valide contrahere possint, supplicant oratores pro gratia dispensationis super isto impedimento criminis, quo non obstante, publice servata forma Tridentina, matrimonium inter se contrahere, et in eo postmodum licite et libere remanere valeant prolemque non tamen in adulterio conceptam legitimam decernendo, quia impedimentum omnio occultum et urgeat perseverantia in peccato, quin etiam scandalum grave, si matrimonio legitimo copulari nequeant. Quare pro conscientiae suae quiete, de praemissis summe dolentes una mecum humiliter supplicant, ut Reverendissimus Ordinariatus a Sede Apostolica, maxima qua poterit industria, dispensationis gratiam impetrare dignetur.

II. *Vérrokonsági akadály* felmentése.

a) Nyilvános akadály esetén.

Reverendissime Ordinariatus!

Maria Kovács, nata 10. Juli a. 1940. in oppido Siklós cum Francisco Szabó nato. 2. Április a. 1935. in Villány, ambo parochiani mei, matrimonium inire cupit. Quoniam vero dictae Mariae mater defuncta Francisci soror fuit ac proinde impedimentum secundi gradus consanguinitatis attingentis primum inter eos existit, se sine dispensatione matrimonium inire non posse, bene sciunt.

Sperant autem, hanc dispensationis gratiam se obtenturos, quia Mariae pater, cum fortunae excidium passus sit, filiam dotare plane

nequit; quo factum est, ut ipsa hucusque coelebs manere coacta sit; Franciscus autem, etsi possessionem vix habet, tamen ex salario officii sui satis commode vivens, eam sine dote in uxorem recipere paratus est. Quod eo magis optandum esse videtur, quia ipse Franciscus, viduus et pater quatuor liberorum, qui educatione adhuc egent, sponsam suae conditionis difficulter inventurus est. Praeterea dispensationem ab impedimento civili iam obtinuerunt et si matrimonium coram Ecclesia contrahere non poterunt, adest periculum matrimonii mere civilis.

Supradicti oratores igitur rogant per me, ut Reverendissimus Ordinariatus dispensationem concedere, aut si opus sit, Roma implorare dignetur. Quod si posterior via ineunda sit, videntur sane sub forma pauperum dispensationem sperare posse, cum non solum Maria pauper et miserabilis existat, sed etiam Franciscus.

Sürgős esetben:

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Barna István, szül. 19..., nőtlen és Szőke Julianna, szül. 19... ..., hajadon, róm. kat. vallású híveim egymással házasságra lépni óhajtanak. Az utolsó pillanatban tűnt ki, hogy az °/° alatt idecsatolt családfa tanúsága szerint egyenlő oldalági másodfokú vérrokonságban vannak, mert a vőlegény anyja a menyasszony anyjával édes testvérek, az esküvőre pedig már minden készen van, 5gy, hogy nagy nehézség nélkül nem lehet azt elhalasztani addigra, amíg a felmentés a szentszéktől megérkeznék.

Azért általam mély alázattal könyörögnek a Ftdő Egyházmegyei Hatóság előtt, hogy nekik a felmentést kegyesen megadni méltóztassék.

Okok:

1. a kérelmező nő korban már előhaladt, amint °//° idezárt keresztlevele tanúsítja;

2. mert még négy kiskorú testvére lévén, a sok tagú család fenntartása mellett atyja hozományt neki nem igen adhat;

3. a község kis terjedelme mellett hozzá illő nem rokon férjet nem remélhet.

Tekintettel szegénységükre, a felmerülő költségek fedezésére készséggel ajánlanak fel 50 forintot.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Balog János, róm. kat. nőtlen, iparos, szül. 19..... és Heronyányi Teréz, szül. 19....., hajadon híveim egymással házasságra lépni óhajtanak. Ámde mint az alázattal °/° idecsatolt családfa mutatja, egyenlő oldalági másodfokú vérrokonságban vannak, lévén a kérvényező nő édesatyja és a vőlegény anyja testvérek, és ezért házassági szándékuk nem teljesülhet, hacsak az akadály alól felmentést nem kapnak. Alázattal könyörögnek általam a Ftdő Egyházmegyei Hatóság előtt, hogy a következő okok alapján a felmentést megadni méltóztassék.

1. A menyasszony vőlegénye iránt való vonzódásból eddig minden kérőt visszautasított, s mivel ezenközben a korban meglehetősen előhaladt, a °/° csatolt keresztlevél szerint immár 32 éves, más házasságra többé nem számíthat.

2. E házasság által a két család közt fennálló ellenségeskedés és esetleges örökösödési per háríttatnék el. Nagybátyjuk ugyanis, Heronyányi Ferenc a menyasszony családjára hagyta házát és egyéb vagyonát, kizárva az örökségből másik testvérét, illetve annak családját: Balogékat, akik emiatt a menyasszony családjával hadilábon állnak, ami megszűnnék a házasság által.

Ehhez bátor vagyok hozzácsatolni azt, hogy a Balog-család éppen nem tartozik buzgó híveim közé s félő, hogy a felmentés megtagadása esetén pusztán polgári házassággal is megelégednének, amit értesülésem szerint már itt-ott emlegettek is.

Az elég jómódú menyasszony részéről 200 forintot ajánlanak fel a felmentési költségek és illetékek fedezésére.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Pető Ádám, szül. 19..... és Bilkei Józsa, szül. 19....., róm. kat. vallású híveim házasságot kötni óhajtanának, csakhogy egyenlő oldalági harmadfokú vérrokonságban vannak, mint a csatolt —/— családfa igazolja, mert a férfi öreganyja a kérvényező nő öreganyjával testvérek voltak s emiatt szándékuk felmentés nélkül nem teljesülhet. Alázattal kérik általam a Ftdő Egyházmegyei Hatóságot, hogy a következő okok alapján a felmentést megadni kegyeskedjék.

1. Gyermekkoruktól fogva ismerik és szeretik egymást, mivelhogy egymás szomszédságában laknak s ennek alapján bizalommal reménylik, hogy boldog lenne tervezett házasságuk.

2. Éppen ezen belső és régi ismeretségük miatt a leány hírbe került, jóllehet alaptalanul és félő, hogy más megfelelő kérője nem akadna.

Ezen okokhoz a magam részéről harmadiknak azt vagyok bátor csatolni, hogy a menyasszony családja legbuzgóbb híveim közé tartozik s templomunknak kiváló jótevője.

Ezen okok alapján mély tisztelettel kérem én is a Ftdő Egyházmegyei Hatóságot, hogy a jelzett felmentést kegyesen megadni méltóztassék.

Felmentési illetékként 50 forintot ajánlanak fel.

Beatissime Pater!

Laurentius Enyedi, natus 19..... viduus et Valeria Kocsis, nata a. 19....., soluta, uterque diocesis Quinque—Ecclesiensis, cupiunt invicem matrimonialiter copulari. Obstat autem impedimentum consanguinitatis in secundo gradu lineae transversalis aequalis. Hinc ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti clementissimam implorant dispensationem. Causae sunt:

1. angustia loci
2. aetas superadulta,
3. educatio trium filiorum oratoris vidui.

Pro qua gratia etc. (aget gratias maximas ea qua par est reverentia et devotione).

b) Titkos akadály esetén.

Cajus orthodoxae fidei cultor in matrimonium ducere intendit Cajam cum eaque bona fide sponsalia iniit. At vero postea confessus mihi aperuit, matrem suam esse filiam naturalem fratris aviae Cajae, qua propter tertio gradu consanguinitatis lineae collateralis aequalis iuncti sunt (prout adnexum schema consanguinitatis ostendit), quae tamen consanguinitas, utpote ex crimine orta ad notitiam externorum non pervenit. Deberent propter hoc impedimentum a matrimonio recedere. Cum autem absque scandalo et damno resilire nequeat orator, per me humillime supplicat, ut cum ipso super dicto occulto impedimento benigne dispensetur ad effectum, ut matrimonium servata forma inire et in eo postmodum licite et libere et libere permanere valeat.

III. *Sógorsági akadály* felmentése.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Sebestyén Lőrinc, szül. 19... jan. 22-én, az 19... febr. 1-én elhalt Bálint Anna özvegye, és Kápolnay Franciska, szül. 19... ápr. 13-án, az 19... dec. 9-én elhalt Sebestyén Károly özvegye, mindketten híveim, különleges körülményeik folytán házasságra kényszerítettnek, s ezt sehogyan másképp meg nem valósíthatják, hacsak éppen egymással nem lépnek házasságra, amiért is valóban házasságot kötni óhajtanak. De e szándékuk megvalósítását oldalági elsőfokú sógorság akadályozza, mert az özvegy férfi öccse az özvegy nő elhalt első férjének. Azért azzal az alázatos kéréssel járulnak a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság színe elé, hogy számukra a szükséges felmentést a következő okok alapján kieszközölni kegyeskedjék.

1. A kérelmező nőre elhunyt férjéről egy patakmalom maradt hozzátartozó kisebb birtokkal együtt. Mindezt a nő képtelen maga kezelni, annál kevésbé, mert jelentékeny teher is maradt a birtokon s erős férfi kézre van szükség, hogy kihozza a birtokból és malomból a megélhetéshez szükségeseken kívül a kamatokat is. Erre pedig senki más annyira nem alkalmas, mint a kérelmező férfi, aki abban a malomban nevelődött, ismeri viszonyait és üzletfeleit, aki bátyja halála óta már is vezeti a malmot s ha most nem kelhetnek egybe, vagy ott kell hagynia a malmot s az akkor okvetlen tönkre megy, vagy ott marad s akkor kiteszi magát mindenféle szóbeszédnek, de veszedelemnek is.

2. A nőnek három gyermeke is maradt, kiknek atyára van szükségük, hogy jóravaló emberekké nevelődjenek.

3. A kérelmező férfinak is van egy kis gyermeke, aki meg anyára szorul. Mindkét fél gyermekeiről legjobban úgy volna gondoskodva, hogyha mostoha szülőkül a legközelebbi rokonokat kapnák.

4. A kérelmező nőnek más férfit kapni egyáltalában alig lehetne, mert ebben a félreeső malomban lakván, emberek közt nem sokat fordul meg, nem ismer senkit és őt sem ismerik mások.

Ezek alapján alázattal kérem a magam részéről is a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóságot, hogy a kért felmentést kegyesen megadni, illetve kieszközölni méltóztassék.

Reverendissime Ordinariatus!

Exponitur humiliter Reverendissimo Ordinariatui pro oratorum Andreae Petróczi, nati die 28. Febr. a. 19... vidui et Gertrudis Kőrösi

natae die 3. Aprilis 19... coelibis de parochia hac, quod ipsis alias scientibus se in secundo affinitatis gradu lineae transversae aequalis attinere, fragilitate carnis devicti sese carnaliter cognoverint. Cum autem, nisi matrimonium inter eos contrahatur, dicta mulier diffamata et innupta remaneret, gravi exinde scandala possent verosimiliter exoriri, cupiunt matrimonialiter invicem copulari. Sed quia obstante praedicto impedimento desiderium suum hac in parte adimplere non possunt absque speciali gratia dispensationis, idcirco humiliter supplicant oratores, quatenus Reverendissimus Ordinariatus secum, ut publice servata forma ecclesiastica matrimonium invicem contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare, prolemque susceptam ac suscipiendas legitimas decernere dignetur.

IV. *Sógorság és vérrokonság.*

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Árky Balázs, r. k., nőtlen, szül. 19... szept. 30-án és Benedek Emma, szül. 19... júl. 3-án, elhunyt Árky Bertalan özvegye híveim házasságra lépni óhajtanak. De mivel egyenlő oldalági harmadfokú vérrokonságban vannak, mint az :/. alatt tisztelettel idecsatolt családfa igazolja és azonkívül elsőfokú oldalági sógorságban is, mert a kérelmező nőnek első férje a kérelmező férfinek testvére volt, felmentés nélkül e szándékuk nem teljesülhet. Azért azzal az alázatos kérelemmel fordulnak a Főtisztelendő Egyházmegyei Hatósághoz, hogy az említett két akadály alól számunkra a Szentszéknél a felmentést kegyesen kieszközölni méltóztassék.

Kérelmüket a következő okok támogatják:

1. A kérelmező nőnek fél telke van, melynek kellő gondozása dolgos férjet tesz szükségessé. Mivel azonban első házasságából 3 gyermeke maradt, idegen kérőt nem igen várhat, míg a kérelmező férfi atyailag tudná őket szeretni.

2. A kérelmező nő félénk és tartózkodó természetű s nem tudná magát rászánni, hogy idegen férfihez menjen, noha gazdaságában nagy szükség van a férfira; a kérelmezőhöz ellenben nagy bizalommal viseltetik.

Anyagi körülményeik gondos mérlegelésével felmentési illeték, postai s egyéb költségek fejében 200 Ft-ot ajánlanak fel.

Mindezen okok alapján a magam részéről is csatlakozva a felek-

hez, arra kérem alázattal a Ftdő Egyházmegyei Hatóságot, hogy e jóravaló s vallásos, templomom szükségleteivel szemben mindig bőkezű hiveim számára az apostoli Szentszéknél a szükséges felmentést kegyesen kieszközölni méltóztassék.

V. *Köztisztesség.*

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Békey Andor és Hevessy Gabriella 5 évvel ezelőtt plébániatemplomomban házasságra léptek. Mielőtt azt végrehajtották volna, Hevessy Gabriella, aki a nála sokkal idősebb Békey Andorhoz csak félelem hatása alatt ment nőül, elvált tőle, majd pedig köteléki pert indított s abban a házasság csakugyan érvénytelennek nyilváníttatott, mint ahogy az idecsatolt jogerős egyházi bírósági ítélet tanúsítja. Hevessy Gabriellát most Békey Andor fia, László, akarja nőül venni, de az érvénytelen házasságból eredő elsőfokú köztisztességi akadály van útjokban, mely csak felmentéssel hárítható el. Tekintettel arra, hogy a menyasszony korban már előrehaladott, s hozomány hiánya miatt más hozzávaló kérőre nem számíthat, alázattal esedeznek ezen akadály alól való kegyes felmentésért.

16. *Kérvény-minták érvénytelenül kötött házasságok utólagos érvényesítéséért.*

I. *a)* Convalidatio *bűntett* akadályával kötött házasság esetén.

Titus et Caja, viva prima oratoris uxore, carnaliter se cognoverant, sibique mutuo fidem matrimonii futuri dederant, si oratoris uxor praemoreretur. Qua mortua, neutro tamen machinante, matriomonium in facie Ecclesiae contraxerunt, impedimentum ignorantes. Cum autem impedimentum criminis ex adulterio et promissione matrimonii proveniens sit occultum, et gravia scandala ex divortio sint timenda, humillime supplicant, ut Reverendissimus Ordinariatus iis de opportuno dispensationis remedio providere dignetur, quo libere et licite in matrimonio suo, in cuius usu etiam post acceptam subinde existentis impedimenti notitiam perstiterunt, valeant remanere.

b) Bűntett akadályával kötött házasság gyökeres orvoslása (sanatio in radice).

Caia in matrimonio constituta, confessionem generalem peragens, se accusavit de commercio carnali habito cum viro suo moderno vivente adhuc priore viro et de data fide eidem, si prior vir praemoreretur. Quo mortuo, matrimonium contraxerunt in facie Ecclesiae, impedimentum ignorantes, quod omnino occultum est. Nunc autem iuste timendum, ne Caia, iam diu pertaesa de consuetudine viri sui. hunc deserat, si resciret, matrimonium suum esse invalidum. Hinc ad praecavenda scandala infrascriptus confessarius humillime supplicat, ut Rev. Ordinariatus de opportuno remedio sanationis in radice providere dignetur.

II. *Rokonsági akadállyal* kötött házasság.

a) konvalidációja.

1. Nyilvános akadály esetén.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Kelecsényi Aladár és Hubay Éva r. k. hiveim az ·/. alatt csatolt esketési anyakönyvi kivonat tanúsága szerint a tegnapi napon házasságot kötöttek.

A lakodalmi ebéden a vendégek egyike az új házasokkal való rokoni összeköttetéseiről beszélt s az ennek kapcsán keletkezett beszélgetés során kiderült, hogy az új házasok harmadfokú vérrokonságban vannak. Előzőleg sejtelmük sem volt erről, s a jegyesvizsgálatnál, bár elővigyázatos szoktam lenni, magam sem jöttem nyomára a rokonságnak, amit eléggé megmagyaráz az, hogy mind a két család valamikor más-más helyről vándorolt be községembe, s hogy mindkét oldalon a rokonság jóformán kizárólag anyai részről származik.

Mikor a felek a tényálladékról a beszélgetés során imigyen értesültek s azt is megtudták, hogy a rokonsági akadály miatt házasságuk érvénytelen, rögtön megjelentek hivatalomban s az ügyet előadták. Megígértettem velük, hogy a felmentés megérkeztéig nem konszummálják a házasságot s beszereztettem velük a szükséges anyakönyvi kivonatokat. Azoknak s az én anyakönyvemben foglalt adatoknak alapján elkészítettem a családfát, melyet ·/. alatt csatolva tisztelettel kérem a Ftdő Egyhm. Hatóságot, hogy a fentnevezett felek számára érvénytelen házasságuk konvalidációjához a szükséges felmentést megadni kegyeskedjék.

2. *Titkos akadály esetén.*

Titus et Titia in tertio gradu consanguinei, cum scienta huius impedimenti in facie ecclesiae matrimonium contrahere atque consummare ausi sunt. Nihilominus pro veris coniugibus habentur, eo quod consanguinitas ista, utpote ex crimine orta, ad externorum notitiam non pervenit. Nunc autem facti poenitentes remedium implorant. Separari sine scandalo non possunt, praeterae duo filii sunt iam ex praedicto matrimonio nati. Quare humillime deprecantur, ut Reverendissimus Ordinariatus ab impedimento illo consanguinitatis dispenset et concedat, ut omissis aliis Ecclesiae legibus secreto et privatim consensum liceat renovare.

b) Sanatio in radice.

1. Pro foro interno.

Beatissime Pater!

Sempronius et Sempronia, uterque Dioecesis Quinque-Ecclesiensis, ante mensem matrimonium in facie Ecclesiae contraxerunt, obtenta dispensatione super tertio gradu consanguinitatis ab Ordinario suo. Nunc vero mihi, parocho et confessario oratorum innotuit eosdem etiam in secundo gradu esse consanguineos ex alio stipite, quae consanguinitas utpote ex crimine orta, ad externorum notitiam non pervenit. Coniuges adhuc in bona fide perseverant et ob periculum scandali moraliter impossibile est eosdem monere de privata consensus renovatione. Hinc infrascriptus parochus ad pedes Sanctitatis Vestrae humiliter provolutus supplicat pro sanatione matrimonii in radice.

2. Pro foro externo.

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Csáky Adolf és Haragó Matild, mindketten plébániámban született r. k., ugyanide való lakók, 12 évvel ezelőtt házasságot kötöttek. A régibb anyakönyvek lapozgatásánál rájöttem, hogy az említett Haragó Matild atyja törvénytelen fia Csáky Adolf öregatyjának, mint a tisztelettel mellékelt családfa mutatja. A nevezett személyek házasságának tehát ex thoro illegitimo származó egyenlő oldalági másodfokú vérrokonság áll az útjában. És mivel ezt az akadályt sem az akkori plébános, sem maguk a felek nem ismerték és így felmentéssel el sem háríttatták, a szóbanforgó házasság semmis.

A nevezett vélt házasok, mivel a nő okos és istenfélő, békében élnek és gyermekeiket jól nevelik. A köztük fennforgó akadályról értesülve a nő készséggel újítaná meg a házassági beleegyezést, de a férj, aki a vallással nem sokat törődik, vonakodik attól azt hajtogatva, hogy ő törvényesen kötötte meg a házasságot. Azért a nő, hogy lelkiismerete megnyugtattassék, s gyermekei törvényesíttessenek, azzal az alázatos kéréssel bátorkodik a Ftdő Egyházmegyei Hatóság elé járulni, hogy érvénytelen házasságát gyökerében orvosolni, illetve az orvoslást az apostoli Szentszéktől kieszközölni méltóztassék.

III. *Sógorsági akadállyal kötött házasság.*

a) konvalidációja.

Ugyanúgy készítendő a kérvény, mint fentebb a vérrokonsági akadálynál.

b) Sanatio in radice.

Reverendissime Ordinariatus!

Josephus Teleki et Magdalene Fejes, parochiani mei, praemissis de more publicationibus, quin detectum fuerit impedimentum, matrimonium die 6. Febr. 19... in facie ecclesiae bona fide cum vero ac sincero utriusque consensu, qui asseritur adhuc perseverare, contraxerunt, ac successive consummarunt prole inde suscepta.

Obstat vero impedimentum publicum affinitatis in secundo gradu collaterali, ut videre est is schemate sub ·/. hic adnexo.

Uterque contrahens a paucis diebus nullitatis matrimonii conscius existit, sed vir nullo modo ad renovandum consensum coram parocho et testibus adduci potest, asserens matrimonium suo tempore fuisse debite contractum, cur ergo nunc reiteretur caerimonia omnino superflua?

Quare oratrix Magdalena Fejes, ad consulendum conscientiae suae, ac conjugem gratiarum matrimonii participem reddere prolemque legitimare cupiens, humillime supplicat Reverendissimo Ordinariatui, ut sanationem in radice praefati matrimonii a sancta Sede Apostolica procurare dignetur.

IV. *Polgári házasság* gyökeres orvoslása.

Petrus Kopári natus... et Anna Csiki nata... parochiani mei, ante decem annos matrimonium civile inierunt, ex quo iam tres liberos susceperunt. Mulier maxime dolet de crimine commisso et parata est ad omnia, ut S. Matri Ecclesiae reconcilieutr et iterum ad S. Sacramenta suscipienda admittatur. Ipsius autem vir, hostiles nutriens affectus erga omnem religionem, vult quidem matrimonio remanere omnino vero renuit renovare consensum in forma Ecclesiae sive publice, sive privatim: hinc ad consulendum conscientiae oratricis infrascriptus parochus humillime supplicat Rssmo Ordinariatui, ut sanationem in radice praefati matrimonii a Sancta Sede Apostolica procurare dignetur.

V. *Kérvény érvénytelen felmentés sanatiójáért.*

Reverendissime Ordinariatus!

Jacobus N. et Anna N., parochiani mei, in eo sunt ut nuptialiter copulentur, dispensatione S. Sedis a Reverendissimo Ordinariatu procurata et fulminata super impedimento consanguinatatis in secundo gradu lineae collateralis aequalis. Atvero bona fide reticitum est in instantia impedimentum affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis, uti videre est in schemate adnexo.

Quare attenta casus urgentia quatenus omnia parata sunt ad nuptias neque matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri potest usquedum a S. Sede sanatio obtineatur, humillime supplicant Rssmo Ordinariatui, ut vi can, 1045. § 1. sanationem obtentae dispensationis concedere dignetur simul cum dispensatione super noviter detecto affinitatis impedimento. De Smet, pag. 782.

17. *Meghatalmazás házasságkötésre.*

Alulírott Kiss Péter, mint az 1. sz. honvédgyalogezred tartalékos tizedese, most Oroszországban, a permi kormányzóságban . . . . . faluban hadifogoly, előbb kereskedő, mohácsi lakos, aki született 19... szept. 21-én Mohácson, Magyarországon, r. k. vallású, atyja Kiss Pál, anyja Nagy Éva, meghatalmazom Török József mohácsi lakost, pékmestert, hogy nevemben meghatalmazottként házasságot kössön Anka Mária mohácsi lakossal, aki 19... szeptember 5-én Mohácson, Magyarországon született, r. k. vallású, atyja Anka József, anyja Balog Erzsé-

bet. Köztem és Anka Mária közt legjobb tudomásom szerint házassági akadály nincs.

Kelt .....

Előttünk:

Hidvéghy István, *Kiss Péter,*

Csonka Péter 1. sz. honvéd-gyalogezredbeli
tanúk. tartalékos tizedes.

Vagy:

Előttem: *N. N.* plébános.

18. *Minta plébános által halálos veszedelem esetén adott felmentéshez.*

N. parochus N., dioecesis X.

Dilectis nobis in Christo N. et N., parochianis meis, salutem in Domino.

Cum tenore can. 1044 quilibet parochus, urgente periculo mortis, ad consulendum conscientiae, et, si casus ferat, legitimationi prolis, ubi Ordinarius loci adiri nequit, dispensare possit super impedimentis omnibus, etiam publicis, iuris eccl., exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate linae rectae, consummato matrimonio, cumque nobis constiterit periculum mortis imminere et tempus deesse ut habeatur Ordinarius loci ejusve delegatus; constito etiam de scandali remotione per malae vitae retractationem coram duobus testibus factam; vos a quibusvis censuris et poenis eccl., ad effectum praesentis gratiae consequendae, et in specie ab iis, quas ob praemissa incurristis, absolventes et absolutos fore censentes, vobiscum eadem invocata auctoritate, dispensamus super impedimento... ut non obstante hoc impedimento, matrimonium inter vos in facie Ecclesiae valide et licite contrahere valeatis. Prolem sive susceptam, sive suscipiendam exinde legitimam declaramus.

Datum .....

(*De Smet* pag. 752.)

19. *A Privilegium Paulinum alkalmazásának esetén a hivatalos interpellatio ilyen alakban szokott történni.*[3]

[3] *Kutschker*, Das Eherecht der kath. Kirche, I. (1856.) 392. l.

Commissione et mandato Excellentissimi et Reverendissimi DD. N. N. Episcopi etc. tenore praesentium et ad instantiam Mariae N. neophytae, ante baptismum vocatae Rachelis requiritur, interpellatur ac monetur Isac Alpronus judaeus, maritus ante baptismum ejusdem Rachelis et nunc Mariae, ut in termino dierum triginta ab intimatione praesenti immediate numerandarum, debeat in actis huius Curiae se exprimere ac declarare, an velit se convertere ad sanctam fidem christianam, sectam iudaicam deserere, ac sacrum baptisma corde sincero suscipere, prout ipsa Maria, olim uxor sua, fecit et prout enixe facere rogat, pro salute animae suae, interpellat et requirit, aut velit saltem cum dicta uxore sua pacifice, sine ullo subversionis conatu, sine christianae religionis irrisione cohabitare ac vivere, prout ipsa eum similiter rogat, monet et interpellat. Alias dictis triginta diebus transactis et ad fidem christianam se non convertente et se conversurum non declarante, aut recusante cum dicta uxore tranquille, sine ulla vexatione et ad iudaicos errores sollicitatione ac sine christianae religionis contemptu saltem cohabitare et convivere, ipsa Maria ad secundas nuptias cum alio fideli transibit (vel religionem ingreditur, prout magis in Domino pro propria salute aeterna putaverit expedire); et citetur praedictus Isac Alpronus judaeus, ac citatus intelligatur eodem termino triginta dierum transacto, coram. D. S. excellentissima ae reverendissima ad audiendum ita sententiari et quodcumque decretum necessarium et opportunum super praemissis pronuntiari.

20. *Keresetlevél válóperben.*

Főtisztelendő Püspöki Szentszék!

Tisztelettel alulírt, mint 20 éves hajadon, 1919. febr. 7-én házasságra léptem, az akkor 24 éves, nőtlen Madár Ferenc kováccsal s azóta három gyermekünk született, kik mind életben vannak. Mindig törekedtem hitvestársi, anyai s háziasszonyi kötelességemet lelkiismeretesen teljesíteni, de mindennek ellenére is életem már jó idő óta férjem mellett valóságos pokol lett, úgy hogy a legnagyobb testi és lelki veszedelem nélkül nem maradhatok tovább vele. Mert férjem

1. vallástalan, istentelen, vallásellenes beszédeket és kifakadásokat is megenged magának, amiért plébánosunk már kétszer is maga elé idézte és rendre utasította;

2. irántam durva, kegyetlen, sértegető, verésekkel illet, legutóbb pl. oly súlyos testi bántalmakkal illetett, hogy orvosi segélyt kellett igénybe venni, amint ezt dr. Kiss községi orvos és azonkívül Simon Péter helybeli földmíves bizonyíthatja;

3. pazarlása és részegeskedése által gazdaságunkat tönkre juttatja, amit az egész falu, vagy Zsiga Pál és Hótay Kelemen szomszédjaink bőven bizonyíthatnak.

Minthogy ezek alapján az egyházi törvények értelmében nekem elég okom van hitetlen, kegyetlen, pazarló férjemtől ágytól és asztaltól való ideiglenes elválást kérni, mély tisztelettel kérem a Főtisztelendő Szentszéket, hogy peres úton a megfelelő vizsgálat és bizonyítás után engem férjemtől ideiglenesen elválasztani kegyeskedjék.

A Főtisztelendő Szentszéknek...

Csapó Julianna

A plébános kísérő levele.

Főtisztelendő Püspöki Szentszék!

Madár Ferenc, helybeli kovács, r. k. vallású hivem 1919. febr. 7-én házasságra lépett Csapó Julianna, ugyancsak idevaló r. k. vallású, tisztes hajadonnal s azóta három gyermekük született, kik mind életben vannak. Eleinte békében és egyetértésben éltek, de mintegy három évvel ezelőtt a férj rossz társaságba keveredett s azóta sűrűn jár a kocsmába, sokszor leissza magát, vallástalan beszédeket folytat, ilyen lapot járat, keresetét eltékozolja, iparát elhanyagolja, a feleségével hozományképpen kapott földeket nem gondozza, magával a feleségével durván bánik s legutóbb annyira ragadtatta magát, hogy a szegény asszonyt házuk nyílt folyosójának lépcsőin letaszította, aki elesett s véresre zúzta magát. Az asszony ijedtében gyermekeivel együtt, itt lakó bátyja házába menekült s azóta is ott lakik.

E hó 12-én megjelent előttem az asszony s kijelentette, hogy férjétől elválni óhajt, mert ő is, gyermekei is örökös veszélynek volnának mellette kitéve és ő ezeket az izgalmakat már nem bírja tovább elviselni. Amíg férje meg nem változik, nem hajlandó hozzá visszamenni.

Másnapra, azaz f. hó 13-ra magam elé idéztem mind a kettőjüket s igyekeztem lelkükre beszélni. Az asszonyt figyelmeztettem, hogy férjének megbocsásson, a férjet, hogy magát megváltoztassa. A férj ígért is mindent, de az asszony megmaradt szándéka mellett, mert — már úgymond — nagyon jól ismeri férje ezen ígérgetéseinek értékét, hiszen Plébános Úr előtt is nem egyszer fogadta már, hogy megváltozik és mindig inkább rosszabb lett. Amíg tartós javulással nem mutatja meg, hogy csakugyan megváltozik, nem mehetek hozzá vissza. Emiatt a nő keresetlevelét átvettem és ·/. alatt tisztelettel ide csatolva bátor vagyok jelenteni, hogy Madár Ferencné Csapó Julianna az én és egész közsé-

gem véleménye szerint teljesen ártatlan e válásban, általában mind erkölcsi, mind vallási tekintetben kifogástalan, saját és gyermekeinek ideigvaló és örök boldogságának veszedelme nélkül alig élhet férjével, azért az ágytól és asztaltól való elválasztás a kisebbik rossznak látszik.

A továbbiakra nézve kegyes utasítást várva vagyok...

A békéltetés, az alperes megidézése s a litis contestatio után, a bíró elrendeli a bizonyítási eljárás megnyitását, melynek során mindenekelőtt a feleket hallgatják ki.

21. *A peres felek kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv mintája. Jegyzőkönyv.*

Felvétetett a Főtisztelendő pécsi püspöki szentszék folyó 1939. évi június 10-én kelt 115. számú határozata következtében Csapó Julianna és Madár Ferenc viszálykodó házasfelek ügyében a felek kihallgatására kiküldött szentszéki megbízott által folyó 1939. évi július 8-án az n-i plébánialakban.

A mai napra megidéztetvén, mindkét fél megjelent s miután a szentszék meghagyásához képest hozzájuk intézett ismételt kérés és felszólítás ellenére a felperes kibékülni nem akart, felszólítottuk a felperest, hogy panaszát adja elő.

A felperes nyilatkozata:

1. Neve, kora, vallása, polgári állása, lakóhelye?

Nevem Csapó Julianna, születtem 1899. márc. 5-én, Mohácson, lakom Siklóson, róm. kat. vagyok.

2. Mit kíván a szentszéktől?

Amint keresetlevelemben is előadtam, férjemtől ágytól és asztaltól való ideiglenes elválasztást.

3. Hogy hívják férjét? mikor és hol keltek egybe? voltak-e gyermekeik, azok neve és kora?

Férjem Madár Ferenc, kovács, egybekeltünk Siklóson, 1919. évi febr. 7-én, három gyermekünk született s mindhárom életben is van, István...

4. Meddig éltek békességben?

Házasságunk elejétől kezdve egészen 1933-ig, átmeneti kisebb zavargásoktól eltekintve, békességben éltünk.

5. Mi okozta a későbbi kitört egyenetlenségeket? (Részletesen, bár lehetőleg röviden előadva).

Férjem rossz társak közé keveredett, hitetlen lapokat járatott, hitetlen beszédeket folytatott, gyakran látogatta a kocsmát, a vasárnapi sz. mise ideje alatt is rendszerint ott tartózkodott, engem, mert ezért őt megfeddettem, ütöttvert, ez évi ápr. 14-én a folyosónak lépcsőiről letaszított, úgyhogy elestem s magamat véresre zúztam, azonkívül mesterségét elhanyagolja, sőt annak a kis vagyonnak is, melyet a házhoz hoztam, jóformán a nyakára hágott már.

6. Vannak-e állításának beigazolására tanúi vagy egyéb bizonyítékai? a tanuk neve és lakása?

Vannak. Férjem vallástalan beszédjeit bizonyíthatja az egész falu, különösen pedig plébános urunk, ki őt ezért már kétszer is maga elé idézte s megdorgálta. Kegyetlenkedéseit dr. Kiss községi orvos úr bizonyítványa, aki ama szerencsétlen eset után kezelt és a 123. szám alatt lakó Simon Péter tanúsíthatja, ki akkor éppen udvarunkban volt, mert kereket hozott megvasalás céljából s sikoltozásomra odarohant s az

első segítséget nyújtotta. Pazarlásait megint az egész falu bizonyíthatja, vagy külön tanúkként szomszédjainkat, Zsiga Pált és Hótay Kelement nevezem meg, mint azt már keresetlevelemben is tettem.

7. Kész volna-e szükség esetén állításaira esküt is letenni?

Habozás nélkül.

8. Hajlandó volna-e kibékülni s az együttélést újból felvenni? esetleg mily feltételek alatt?

Saját és gyermekeim idelgvaló és örök boldogságának veszedelme nélkül nem élhetek vele együtt. Nem vagyok hajlandó békülni. Ha majd egyszer megváltozik, nem mondom, hogy nem megyek hozzá vissza.

9. Van-e még egyéb mondanivalója?

Nincs.

10. Felolvasott nyilatkozata helyesen van-e e jegyzőkönyvbe felvéve? Kész-e aláírni?

Minden helyesen van leírva s kész vagyok aláírni.

Csapó Julianna s. k.

Az alperes nyilatkozata:

1. Neve, kora, vallása, polgári állása, lakóhelye?

Nevem Madár Ferenc, lakom Siklóson, róm. kat. vallású 44 éves kovács vagyok.

2. Hogy hívják a feleségét, mikor és hol keltek egybe, voltak-e gyermekeik, azok neve és kora?

Feleségem Csapó Julianna, egybekeltünk Siklóson, 1919. febr. 7-én három gyermekünk van, István...

3. Meddig éltek együtt békességben?

Egészen 1933-ig.

4. Mi okozta a később kitört egyenetlenségeket? (Részletesen, de lehetőleg röviden előadva.)

Feleségemnek irántam való nagyfokú türelmetlensége, zsémbessége, örökös perlekedése, féltékenykedése, amit megúnva utóbbi időkben többször távol voltam hazulról.

5. Felperes felesége ezekkel vádolja önt:
1. hitetlen, ilyen lapokat járat, beszédeket folytat, amiért már a plébános úr is megdorgálta;
2. kegyetlen vele szemben, ütiveri, legutóbb a lépcsőkről lelökte, úgyhogy orvossal kellett magát kezeltetnie;
3. pazarló, idejét a kocsmában tölti, mesterségét elhanyagolja, felesége vagyonkáját eltékozolja.

Mit felel ezen vádak egyes pontjaira?

Valamennyi vád alaptalan s a következőket felelem:
nem igaz, hogy hitetlen vagyok; azokat a beszédeket, melyekért a plébános úr kétszer megfeddett, ittas állapotban mondtam. Tanuk

Sebestyén Dávid kocsmáros és Keller Vendel segédem;
tagadom, hogy nőmmel rosszul bántam. Orvosi kezelésre azért volt szüksége, mert a lépcsőről véletlenül leesett. Az általa megnevezett tanú, Simon Péter ellen kifogást emelek, mert mint középső gyermekem keresztapja, feleségemmel tart;
az sem igaz, hogy gyakran lerészegszem, csak néha-néha mentem el hazulról, amikor már nem hallgathattam az örökös perlekedést, amint Faddi József és Tolnai András tanúsíthatják.

6. Kész volna-e állításaira szükség esetén esküt is tenni?

Igen.

7. Hajlandó volna-e kibékülni s az együttélést újból felvenni? esetleg mily feltételek mellett?

Hajlandó vagyok, csak igérje meg feleségem, hogy tűrhetetlen rossz természetét megváltoztatja.

8. Van-e még egyéb mondanivalója?

Nincs.

9. Helyesen van-e minden szava e jegyzőkönyvbe felvéve s kész-e aláírni?

Helyesen van s kész vagyok aláírásommal megerősíteni.

Madár Ferenc s. k.

Mivel a felperes állításait az alperes tagadja, mindkettő együttesen a szentszéki biztos elé hivatott s felszólíttatott, hogy egymással ellenkező állításaikat nem módosítják-e?

A felperes így felel:

Fenntartom állításaimat. Férjem nemcsak ittas állapotban mond istentelen beszédeket, hanem máskor is, vasár- és ünnepnapokon templomba nem megy, hanem már délelőtt a kocsmában van. Tanúsíthatja az egész község, s maga a plébános úr is.

Nem igaz, hogy véletlenül estem le a lépcsőről, hanem férjem lökött le onnan szándékosan. Hivatkozom újból az orvosi bizonyítványra és Simon Péterre, aki az esetnek szemtanúja volt. Sajnos nagyon is igaz, hogy férjem sokszor lerészegszik, mondhatnám szinte állandóan támolyog, dolgozni nem akar s nem is tud már. Újból hivatkozom Zsiga Pál és Hótay Kelemenre, és megnevezhetem férjem jóbarátait. Kövér Benedeket és Keserű Mártont is, akik nem egyszer vezették haza.

Csapó Julianna s. k.

Az alperes így felel:

Megmaradok előbbi állításaim mellett s kérem tanúim kihallgatását.

Madár Ferenc s. k.

Ezek után felolvastatott a felperesnek az alperes ellen s az alperesnek a felperes ellen előállítandó tanúinak neve s megkérdeztetett az alperes:

Van-e felperes megnevezett tanúi és okmányai ellen kifogása?

Simon Péter ellen azt a kifogást emelem, hogy mint második gyermekem keresztapja, feleségemmel tart s ezért nem elfogulatlan. A többi ellen nincs kifogásom.

Madár Ferenc s. k.

Megkérdeztetett a felperes is és azt feleli:

Az alperes tanúi ellen nincs semmi kifogásom.

Csapó Julianna s. k.

A Ftdő Szentszéktől vett megbízásnak eleget tevén, a jegyzőkönyvet bezárjuk s arról, hogy benne a házasfelek nyilatkozatai híven vannak feljegyezve, nevünk aláírásával bizonyságot teszünk.

Kelt.....

N. N.
szentszéki megbízott.
N. N.
jegyzőkönyvvezető.

A felvett jegyzőkönyv a következő kísérő levéllel küldhető a Szentszékhez:

Főtisztelendő Püspöki Szentszék!

Van szerencsém mély tisztelettel jelenteni, hogy a Ftdő Szentszéknek 1933. június hó 10-én 115. sz. alatt kelt megtisztelő megbízása értelmében Csapó Julianna és Madár Ferenc viszálykodó házasfelek vallomását kivettem s az erről felvett jegyzőkönyvet 1 db. melléklettel s 2 aláírt kézbesítési ívvel együtt sietek a Ftdő Püspöki Szentszékhez hódoló tisztelettel belküldeni.

22. *Tanuk esküje.*

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, a boldogságos Szűz Máriára, Istennek minden Szenteire, hogy minden részrehajlás nélkül tisztán, igazán fogok mindenekre vallani és felelni. Isten engem úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.

23. *Tanuk kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv.*
Jegyzőkönyv.

Felvétetett Siklóson, 1939. évi november 21-én, a plébánialakban, a Csapó—Madár-féle válóper ügyében, mely alkalommal alulírottak a ftdő pécsi püspöki szentszék 1939. évi október 28-án kelt 472. számú megbízása alapján az alább megnevezett és megesketett és egyenkint, külön-külön kihallgatott tanuktól az alábbi kérdőpontok szerint ezen vallomásokat vettük fel:

Általános kérdőpontok:

1. A tanú vezeték- és keresztneve, kora, vallása, foglalkozása?
2. Rokonságban vagy sógorságban van-e a felekkel és hányad ízben?
3. Nincs-e ellenségeskedésben a bizonyító fél ellenfelével?
4. Nem háramlik-e rá a perből haszon vagy kár?
5. Nem ígértek-e vagy adtak-e valamit a tanúnak a vallomásért?
6. Teendő vallomása iránt nem utasították-e vagy nem beszélték-e rá a tanút?

Részletes kérdőpontok:

I. A vallástalanság dolgában bejelentett tanúkhoz:

1. Tud-e a tanú arról, hogy Madár Ferenc vallástalan beszédeket folytatott? Hallott tőle ilyeneket?
2. Milyen állapotban volt Madár Ferenc e beszédek alkalmával? Józan? Részeg? Hol mondta azokat?
3. Gyakoriak voltak nála e beszédek? Mások is, sokan, az egész község tudomást szereztek róla?
4. Vallás tekintetében milyen ember számba megy a községben? Eljárt-e a templomba? Látták-e vasár- és ünnepnap délelőtt is a kocsmában? Hogy viselkedett ott, mit beszélt?
5. Vallomása helyesen van-e leírva, kíván-e valamit hozzáadni vagy belőle kihagyni, kész-e aláírni?

II. A kegyetlenség dolgában bejelentett tanúhoz:
1. Tud-e a tanú arról, hogy ki bántalmazta Madárnét annyira, hogy orvosi kezelésre szorult?
2. Szemtanúja volt annak az esetnek április 14-én ott a Madárék házának udvari lépcsőjén?
3. Tudja-e az okát ennek a bántalmazásnak?
4. Vagy inkább nem azt kell-e mondania, hogy a felperes Madárné elővigyázatlansága miatt úgy esett le a lépcsőkről?
5. Vallomása helyesen...

III. A pazarlás dolgában bejelentett tanúkhoz:
1.....
2.....
3.....

Felperes tanúinak vallomása:

Az *első* tanú (a vallástalanság vádjában) ezeket feleli:
Az általános kérdések
1. pontjára: Nevem.....
2. pontjára: Sem rokonságban, sem sógorságban, a felekkel nem vagyok.
3. pontjára: Nem vagyok.
stb.

A részletes kérdések (I) 1. pontjára:

A *második tanú* (a kegyetlenség vádjában) ezeket feleli:
Az általános kérdések
1. pontjára: .....
2. pontjára: Nevem Simon Péter, 40. éves, róm. kat. vallású földműves vagyok.
3. pontjára: Komaságban vagyok velük.
Nem.

A részletes kérdések

1. pontjára:

A tavasszal, április 14-én, nem tudom már milyen nap volt, de mégis, alighanem csütörtök, a koma műhelyében voltam, ahova egy kereket vittem vasalás céljából. Egyszer csak sikoltozást hallok, mire kifutok a műhelyből, ott hagyva a tűznél a segédet s látom ám Madárnét a lépcső alján a földön, arcát vér borította s fejét tapogatva ura kegyetlenkedése felett sopánkodik.

2. pontjára:

Nem, szemtanúja annak, hogy Madárné hogyan esett le, nem voltam. De mikor odarohantam, hogy az elesettet felsegítsem, még hallottam Madárt a folyosón kiabálni, majd utána a konyhaajtót becsapódni.

3. pontjára:

Az okot nem tudom. Talán ittas volt Madár, ami nem ritka eset nála s olyankor sok vadat megcselekszik.

4. pontjára:

Nem mondhatok biztosat; de nem gondolnám, hogy Madárné véletlen esés folytán annyira összezúzta volna magát. Egyébként ezt a doktornak kell legjobban tudnia.

5. pontjára:

Helyesen van leírva vallomásom s azt aláírásommal megerősítem

Simon Péter s. k.

(Ugyanúgy a többi tanú is.)

Alperes tanúinak vallomása:

Az első tanú ezeket feleli:
az általános kérdések
1. pontjára:
stb.
Nevem.....

Több tanú bejelentve nem lévén, ezen jegyzőkönyvet bezárjuk s arról, hogy a tanuk kihallgatását lelkiismeretesen végeztük, nevünk aláírásával s pecsétünkkel külön is bizonyságot teszünk.

Kmf.

N. N.
szentszéki megbízott.

N. N.
jegyzőkönyvvezető.

Házassági ügyirat-minták jegyzéke

1. Általános jegyesvizsgálat.
2. Eljegyzési szerződés-minta.
3. Eljegyzési értesítő.
4. Más plébánián tartózkodott házasuló szabad állapotának kutatása.
5. A kihirdetés módja.
6. Hirdetési bizonyítvány.
7. Engedély a nem saját plébános előtt való házasságkötésre.
8. Delegatio esketésre.
9. Szabad állapotról való bizonyítvány.
10. Póteskü a szabad állapot bizonyítására.
11. Kérvény hirdetések alól való felmentésért.
12. Kérvény tiltó akadályok alól való felmentésért.
    I. Egyszerű fogadalom.
    II. Vegyes vallás.
13. Térítvény (reverzáiis) minta.
14. Kérvény-minta a S. Officiumhoz formahiány miatt érvénytelen vegyes házasság szanálásához olyankor, amikor a gyermekek kat. nevelése az állami törvények szerint már nem biztosítható.
15. Kérvény-minták bontó akadály esetén.
    I. A bűntett akadálya alól való felmentés.
    II. Vérrokonság akadálya alól való felmentés.
    III. Sógorság akadálya alól való felmentés.
    IV. Sógorság és vérrokonság akadálya alól való felmentés.
    V. Köztisztesség akadálya alól való felmentés.
16. Kérvény érvénytelen felmentés sanatiójáért.
17. Meghatalmazás házasságkötésre.
18. Minta plébános által halálos veszedelem esetén adott felmentéshez.
19. Privilegium Paulinum alkalmazásának esetére hivatalos interpellatio.
20. Keresetlevél válóperben.
    Plébános kísérő levele.
21. A peres felek kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv-minta.
22. Tanuk esküje.
23. Tanuk kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv.

TÁRGYMUTATÓ

A

Abjuratio haeresis 246
Abortus 539
Abrogatio impedimentorum 165
Absentia affectata 581
Absolutio l. Feloldozás
Acceptatio delegationis 492, dispensationis 220
Actus legitimi ecclesiastici 260
Adhaesio haeresi 254
Adoptio felosztása 233
Adulterinus 541
Adulterium 367, 538[7], nem bontja fel a házassági köteléket 554[19] mint örökös váló ok 577, hogyan lehet miatta válni, mennyi időre 579, büntetése 373
Adventben szabad hirdetni 138
Agnati 377
Aetas akadálya l. Korhiány
Aetas superadulta 196
Affinitas l. Sógorság
— legalis 235
— superveniens 389
Agentia 214
Akadály bejelentésének kötelezettsége 140
Akadály felderítése 117, 125, 144
— felmerülése jegyesvizsgálatnál 125
— felmerülése hirdetéseknél 144
— fogalma 151, felosztása 153
— gyanúja jegyesvizsgálatnál 120, 125, hirdetéseknél 144 és eljegyzés 101, felbontja az eljegyzést 115
— kit kötelez 164
— megszűnése 165
— mellett lehet-e beleegyezés 434
Akadályok alól való felmentés 166, okok előadása a felmentési kérvényben 194
— körüli kétség 144, 157, tévedés 204
— többszöröződése 186
Akadályokra vonatkozó régi és új jog viszonya 159
Akadályt ki állíthat fel 162, ki törölhet el 165
Akatolikus lelkész előtt való házasságkötés tilalma 254, büntetése 256 k.
Akatolikusok és a házasság lényeges formája 473, 511, 515
— és a házassági akadályok 164
— keresztlevele jegyesvizsgálatnál 123
— keresztszülősége 408
— tanúskodása házasságkötésnél 484
Alakhiány miatt érvénytelen házasság érvényesítése 595
Alakja a házasság szentségének 53
— a házasságkötésnek 469, lényeges 477, lényegtelen alak 518, lényeges alak története 469, alóla való kivételek 501, felmentés 174, kikre kötelező a lényeges alak 509
— az eljegyzésnek 99, 107, kikre kötelező 109

Alattomos házasság l. Klandesztin házasság
Alkalmazása a felmentésnek 212[23]
Alvók házasságkötése 420
Amentia 421
Amerikai anyakönyvi kivonatok itthoni bejegyzése 529[16]
Anaesthesia sexualis 297
Angustia loci 196
Animus manendi 131
Antonelli-instructio 247, 524
Anyaga a házasság szentségének 53
Anyakönyve az eljegyzéseknek 124
Anyakönyvi bejegyzése a házasság érvénytelenné nyilvánításának 123[12]
Anyakönyvi bejegyzése a házasságkötésnek 123, 526
Anyakönyvi bejegyzése a bérmálásnak 123
Anyakönyvi bejegyzése a kivándorlóknak 529[15]
Anyakönyvi bejegyzése szubdiakonatusnak 123
Anyakönyvi bejegyzése a törvényesítésnek 546, törvényességnek 543[17]
Anyakönyvi bejegyzése utólagos érvényesítésnek 529, 592, 602
Anyakönyvi bejegyzése ünnepélyes fogadalomnak 123
Anyakönyvi kiigazítás 546
Anyakönyvi kivonat előbbi házastárs haláláról 123, 312
Aparagium matrimonium 95[11]
Apácák templomában esketés 534
Apát (nullius) 483, 485
Apostata a religione 354[29]
Aposztaták házassága 284
Appellatio l. Fellebbezés
Aphrodisia 297
Arctitudo 297
Arrha 105
Arrogatio 239
Artificalis foecundatio 297
Assistentia l. Házasságkötésnél való közreműködés
Attentatio matrimonii 369
Attentatum matrimonium 93
Atya fogadalom-érvénytelenítő hatalma 230
Atyai hatalom 148, 540
Atyafiak 377
Atyaság bizonyítása 542
— lelki 404, törvényes 234
Ausztriai concordatum 78 — instructio l. Instructio Austriaca

Á

Ág, egyenes, oldalág, lemenő, felmenő ág 375
Ágy és asztal közössége 39, 539
Ágytól és asztaltól való elválasztás 576, felosztása, története 576, kölcsönös megegyezéssel 577[8], önhatalmúlag foganatosított 579, ideiglenes elválás 580, eljárás 582, állami jog szerint 585
Ájultak házasságkötése 420
Áldozás házasságkötés előtt 127
Állam állíthat-e fel házassági akadályt 60, 162
— és egyházi házassági joghatóság viszonyának története 66
— joghatósága a kereszteltek házassága felett 60
— joghatósága a kereszteletlenek házassága felett 63
Államfők felmentése akadályok alól 172[8]
Állami (kat.) tisztviselők polgári házasságkötésnél, felbontásánál 84
Állandó akadály 159
Általános jegyesvizsgálat l. Jegyesvizsgálat
Átváltoztatása a fogadalomnak 231
Átvitt lakóhely l. Quasidomicilium

B

Balkézre kötött házasság 95
Bannum 129
Baptisták felekezete 275[34]
— keresztsége 327
Bejelentése akadálynak 140
Béke (felmentési ok) 197

Beleegyezés a házasságkötésnél 415, mire vonatkozzék 416, jelentősége és fogalma 415, kellékei 419, hiányosságai 420, kijelentése 452, utólagos pótlása 591, visszavonása 600, megújítása 591, a megújítástól való felmentés 596, a megújítás módja 592, 594
Beleegyezés akadály mellett lehetséges 434
— az eljegyzésnél 102, szülők részéről nem szükséges 104
— hiányossága miatt érvénytelen házasság konvalidációja 593
— színlelése 437
— (szülői) eljegyzésnél 104, kiskorúak házasságánál egyházjog szerint 149, állami jogok szerint 150
Belső felbonthatatlanság 551
— félelem 443
— fórum számára kért felmentés 202, ki adja 170, rescriptuma 212, végrehajtása 221
Benedictina declaratio 474
Beneditinás területek 474
Benedictio elmélet 417[11]
Benedictio mulieris post partum 87, 260[63]
Bentfoglalt felmentés 205[6]
— — holttányilvánítás és bevégzetlen házassága alól való felmentés esetén 207, 373
Békéltetés 583
Bérmálás anyakönyvi bejegyzése 124
— bizonyítása 124
Bérmálása államjogilag nem kat. gyermeknek 282[10]
Bérmálásból lelki rokonsági akadály nem származik 405
Bérmálkozása a házasulóknak 124
Bestialitás 578
Betegség mint válóok 581
Bevett felekezetek 275[33]
Bevégzett — bevégzetlen házasság 91, l. Inconsummált házasság
Bigamia bűntette, büntetése 316, irregularitás 316
Bimestre a házasság végrehajtására 538[4]
Bíráskodás (házassági) 57
Bíró (kat.) polgári felbontásnál 84
Birtokba vétele a javadalomnak 485
Bizonyítása a vérrokonságnak 386, sógorságnak 396, keresztségnek 123, 324, halálnak 311, házasságnak 529, elmebajnak 422, félelemnek 448
Bizonyítvány hirdetésekről 124, szabadállapotról 124, korábbi házastárs haláláról 124, bevégzetlen házasság pápai felmentéséről 124, gyónás és áldozás végzéséről házasságkötés előtt 127
Bizonyos akadály 144, 156
Biztosíték, l. Kaució
Bolognai iskola 309[4], 418, 553
Bontó akadály 153, 289
Bontó feltétel 115, 104, 459, 465, 467
Bonum fidei, prolis 34, 43, 54, 439
— pacis 197
— sacramenti 43, 44, 441
Botrány eltávolítása felmentésekné 176, 178
Botrány mint felmentési ok 198
Breve 203
Büntetése a polgári kötés előtt végzett egyházi házasságnak 70, 73
— a bigamiának 316, emberölésnek 373
— a kihirdetések elmulasztásának 145
— a licentia nélkül való esketésnek 500
— a nagyobb rendűek házasságkötésének 348
— a polgári házasságnak 86
— a raptusnak 364
— az ünnepélyes fogadalmas házasságának 356
— a vegyes házasságnak 255
— a vérfertőzésnek 381, 386
— az egyszerű fogadalmas házasságának 232, 356

Bűntett akadálya 365, története 365, eredete 366, fajai 366, többszöröződése, megszűnése 372, állami jogok 373
Bűntett akadálya alól bentfoglalt felmentés 207, 373

C

Caliditas 297
Carolina resolutio 270
Casus Apostoli l. Privilegium Paulinum
— perplexus, l. Sürgős eset
— publicus, occultus 154
Catechismus akadálya 225, 404
Catholicismi impedimentum 321
Cautiók l. Kauciók
Céljai a házasságnak 43
Cenzuráltak esketése 286
Cenzuráltak felmentése 208[12], feloldozása 263
Cenzurált pap által való esketés 486
Certioratio-clausula 593
Cessatio publici concubinatus 198
Clandesztin, l. Klandesztin
Clausula, l. Záradék
Coelibatus története 336, elrendelésének okai 339, eredete 340, felmentés alóla 345
Coelibatus irodalma 335[4]
Cognati 377
Cognatio legalis, l. Törvényes rokonság
— naturalis, l. Vérrokonság
— spiritualis, l. Lelki rokonság
— — superveniens 404
Cohabitatio ut frater et soror 587
— molesta 581
Commoratio menstrua, l. Egyhavi tartózkodási hely
Communicatio in sacris 242, 254
Commutatio voti 231
Compaternitas 404
Compensatio házasságtörésnél 578[17]
Componenda 214
Compositio 214
Computatio graduum 376
Concubinatus fogalma 400, nem szanálható 599
Concubinatus mint felmentési ok 197
Conditio, l. Feltétel
Conditionis error 429
Coemptio 470
Confarreatio 470
Coniugicidium 370, 371
Coniugium 38
Connubium 38
Consanguinitas, l. Vérrokonság
Conscientiae matrimonium, l. Lelkiismereti házasság
Consensus, l. Beleegyezés
— elmélet 417
— simulatus 438
Contumelia Creatoris 331[10], 565
Convalidatio 587, anyakönyvezése 529, 592
— simplex 589
— bontó akadály esetén 590, módja 590
— beleegyezés hiánya esetén 593
— forma hiánya esetén 595
— vegyes házasság esetén 261
— mint felmentési ok 197
Copula a sógorság alapja a régi jogban 389
— a feltételes házasságnál 465
— a felmentési kérvényben 200
— jegyesek részéről nem szül vélelmezett házasságot 94, 112
— jelentősége a házasságot illetőleg 309[3], 417, 553
— mint felmentési ok 197
— perfecta 296, 368, 559[32]
— teória 417
Copulatio 519
— elmélet 417
Crimen, l. Bűntett akadálya
Cryptorchidia 298
Családfa 201[5], 386, 396
Cselekvőképtelenek eljegyzése 100, házasságkötése 423
Csónakon esketés 535
Cultus disparitas, l. Valláskülönbség akadálya
Cumulandi facultas 187

D

Dataria 172
Debitum, l. Házassági tartozás
Declaratio Benedictina 474
Deductio sponsae 533
Defectus debitae discretionis 424
Defensor vinculi, l. Kötelékvédő
Deficientia dotis 196
Delegatio eljegyzésnél való közreműködésre 108
— házasságkötésnél való közreműködésre 490
— érvényességének 490, megengedettségének kellékei 496, nem tudása, elfogadása 492, megszűnése 496
Délután esketés 534
Dementia 422
Demonstratio 467
Denuntiatio, l. Kihirdetés
Derogatio impedimentorum 165
Desertio malitiosa 581
Desponsatio-elmélet 417[11]
Detentio 360
Díjak (felmentési) 214
Dimissio, l. Elbocsátás
Dimissus, l. Elbocsátott
Discretio animi 424
Disparagium matrimonium 95
Disparitas cultus, l. Valláskülönbség akadálya
Dispensatio, l. Felmentés
Dissimulatio 167, 587
Dissolutio vinculi 552
Divortium 552
Domicilium 130, felosztása, megszerzése, bizonyítása, megszűnése 130 k.
— házasságkötésnél 496
— parochiale, dioecesanum 130, 497
— voluntarium, necessarium 133
Donatio sponsalitia 106
Dos litibus involuta 196
Dotatio 196, 471
Dubium facti, iuris 157
Dühöngők házasságkötése 420

E

Effectus matrimonii 537
Egyenjogú, nem egyenjogú házasság 95
Egyenlő, egyenlőtlen oldalág 375
Egyenlőtlen rangú házasság 95
Egyhavi tartózkodási hely 147, 497
Egyházi bíró, l. Bíró
— házasság polgári nélkül 503, 506
— házasság és polgári sorrendje 76, 503
Egyházi joghatóság a házasság felett 56
— — kereszteltek házassága felett 56
— — kereszteltek és kereszteletlenek házassága felett 62
— — —kereszteletlenek házassága felett 63
— — (házassági) története 66
Egyházi rend akadálya 335, története 335, eredete 340, feltételei 341, terjedelme a keleti egyházban 343, megszűnése 345, ellenére megkötött házasság büntetése 348, állami jogok 349
Egyházi rend és coelibátus 338
Egyházi ruha viselésétől való megfosztás 348
Egyházjogi akadályok 153, 164, eltörlésük 165
Egyházkelő 87, 260[63]
Egyházmegye jelzése a felmentési kérvényben 200
Egyházmegyei lakóhely 131, 496
Egyke 441
Egyszerű fogadalmas szerzet 227[2]
Egyszerű fogadalom a jezsuitáknál, l. Jezsuiták e. f.
— — alól felmentés 230
— — tiltó akadálya 226, mely fogadalmak, tiltó akadályok 226, hatásuk 227, megszűnésük 229, érvénytelenítés, felfüggesztés 230, felmentés, átváltoztatás 230 k.
Egyszerű fogadalmas házasságának büntetése 356

Elbocsátás szerzetből 356[20]
Elfogadása a delegatiónak 492
— a felmentésnek 220
Eljegyzés akadály esetén 101
Eljegyzés meghatározása joghatóság fölötte 97, története, érvényességének kellékei 98, határnapra szóló eljegyzés 104, meghagyással kötött, feltételes esküvel erősített 104, jegyzálog 105, jegyajándék, kötbér 106, lényeges formája 107, következményei 110, nem tiltó akadály többé 112, állami törvények 113, felbontása 114, ok nélküli felbontás esetén kártérítés 111
Eljegyzések anyakönyve 124
Eljegyzési per 112, 117
Elkeresztelési harc 70, 274
Elmebaj akadálya 420, világi jogok szerint 423, válóok 581, tévedés elmebaj körül Magyarországon 436
Elmebajosok eljegyzése 100, házassága 421, vizsgálata 422
El nem hált házasság, l. Inconsummált házasság
Előzetes akadályok 159
Eltörölt ünnepeken hirdetés 138
Emberölés büntetése 373
Engedély esketésre 496, kóborlók esketésére 146, 497
Eretnekség-pártolás 255
Eretnekségben gyanússág 260
Erkölcstelen feltétel eljegyzésnél 105, házasságkötésnél 459, 460
Erős félelem 446
Erőszak 441, felosztása 442
Erőszak, félelem eljegyzésnél 103, felszentelésnél 346, házasságnál, l. Félelem
Erőszak, félelem házasságkötésnél való közreműködés esetén 489, tanúk részéről 484, a delegáló részéről 492
Error, l. Tévedés
— conditionis servilis 429
— iuris 432
— qualitatis redundans in errorem 428
— personae 428
— simplicis qualitatis 427
Esketés 519, óceánjáró hajón, csónakon, repülőgépen 535
Esketési anyakönyv 526
Eskü (eljegyzést erősítő) 105
Eunuchi 298
Ex certis rationabilibus causis 198
Examen sponsorum, l. Jegyesvizsgálat
Excellentia meritorum 198
Excisio mulieris 297, 299
Exclaustratio 354[20]
Executio dispensationis 217
Executor rescripti 217
Experimentum triennale 302
Expositus cooperator 479[4]
— (kitett gyermek) 544
Extratridentin területek 473

É

Életközösség 537, megszüntetése 551
— visszaállítására kereset 584
Ép elme hiánya 100, 420
Érett ész hiánya 424
Értelmezése a felmentő hatalomnak 185, felmentésnek 185, 213
Érvényes, érvénytelen eljegyzés 99
— — házasság 91
Érvényesítés, l. Convalidatio
Érvénytelenítése a fogadalomnak 230, 354
Érvénytelenítő záradék vetitumnál 162, 163, leiratnál 210
Érvénytelenné nyilvánítás 588
Érvénytelenné nyilvánítás anyakönyvi bejegyzése 123[12]

F

Facultates cumulandi 187
— Ordinariorum 181, használatuk 185, megszűnésük 188
— quinquennales 181
— sanandi in radice 601
— triennales 181

Facultatív polgári házasság 76, 77
Familiaritas (felmentési ok) 197
Favor haeresi praestitus 255
Favor iuris 55, 575
Febronianizmus 59
Felbontása az eljegyzésnek 114
Felbonthatatlanság 41, 44, 46, 54, 551, 552
Felbontható házasság kötésének szándéka 44, 439
Felekezetlen egyházjogi szempontból milyen vallású 241
Felekezetlenek keresztsége 327
Felekezetlenség Magyarországon 286
Feleség domiciliuma 134
— gyilkosság 225
— jogai 539
Felfüggesztett plébános eljegyzésnél 107
— — esketésnél 487
Felfüggesztés, l. Suspensio
Felfüggesztése a fogadalomnak 230
Felfüggesztő feltétel eljegyzésnél 105, 115
— — házasságkötésnél 459, 463
Felhatalmazások, l. Facultates
Felmentés akadályok alól, felosztás 166, felmentő hatóság 169, illetéktelensége 207, halálos veszedelemben Ordinárius által 173, mindkét esetben plébános által 188, 502[58], plébános nem létében esketö pap által 190, gyóntató által 190, állami jogok szerint 222
Felmentés alkalmazása 212[23]
Felmentés bevégzetlen házasság alól 557
— bűntett akadálya alól holttányilvánítás és bevégzetlen házasság feloldása esetén 207, 373
— elnyerésre képtelenek 208
— fogadalom alól 230, 353
— interpellatiók alól a privilegium Paulinum esetén 568
— isteni jogi akadályok alól 152, 164, 168
— kihirdetések alól 141, ki adhat, milyen okokból 141
— megadása 203
— végrehajtása 217, közlése 220
— elfogadása 220
Felmentési díjak 214, 590[2]
— felhatalmazások, l. Facultates
— felhatalmazások halmozása 187
— kérvény, l. Kérvény
— okok 194, bevégzetlen házasság felmentéséhez 558, sanatio in radice esetén 601
Felmenthetetlen, felmenthető akadály 153
Felmentő hatóság 169, illetéktelensége 207
Felmentő leirat, l. Leirat
Feloldozás kiközösítés alól 263
Feloldó feltétel, l. Bontó feltétel
Felszentelés érvénytelenítése 346
— kötelezettségeinek érvénytelenítése 346
Felszentelése a házasnak 344, kisdednek, serdületlennek 342, 343
Feltétel az eljegyzésnél 104, 105, 115
— a házasságkötésnél 457, kifejezése 457, felosztása 458, hatása 460, visszavonása 464
Feltételes keresztségnél nincs lelkirokonság 406
Feltétlen akadály 153
Fertőző nemibaj vagy tüdővész 437
Férfi elrablása nem akadály 360
Férj fogadalom-felfüggesztő hatalma 230
Férj jogai 539
Félelem mint házasságot érvénytelenítő ok 441, felosztása 442, története, terjedelme 445, bizonyítása, eredete 448, megszűnése 450, állami jogok 451
Félelem akadályával kötött házasság érvénytelenítése 450[27]
Félelem eljegyzésnél 103
— felszentelésnél 342, 346
— l. Erőszak
Fictio iuris 597[4]
Fióktemplomban hirdetés 139, esketés 534
Foecundatio artificialis 172

Fogadalom, l. Egyszerű, Ünnepélyes fogadalom
— átváltoztatása 231
— érvénytelenné nyilvánítása 230, 354
— felmentés alóla 230, 353
— ünnepélyessége 353
Fogadott ünnepeken nem szabad hirdetni 138
Fok 376, jelzése felmentési kérvényben 200, számítása vérrokonságnál 376, sógorságnál 390
Forma accidentalis, substantialis, l. Alak
— communis, nobilium, pauperum 214
— rescriptorum gratiosa, comissoria 203
Formaliter titkos, materialiter nyilvános akadály 156
Fraternitas legalis 235, spiritualis 404
Frigiditas 297
Fuga 362
Fugitivus 354[20]
Fulminatio, l. Végrehajtása
Fulminationis decretum 220

G

Germán számítása a vérrokonságnak 376[4]
Gleichen gróf házassága 309[3]
Görögök, l. Keleti szertartású kat.
Gradus, l. Fok
Gradus maioris, minoris akadály 158
Gyanúja az akadálynak 120, 125, 144
— az eretnekségnek 260

Gy

Gyámság nem akadály 239[25], 240
Gyengeelméjűek eljegyzése 100, házasságkötése 422
Gyenge félelem 444
Gyermekáldás korlátozása 439
Gyermekek elhelyezése válás esetén 582
— rítusa 266
— törvényessége, l. Törvényesség
— vallása a magyar jog szerint 273
Gyermekekre vonatkozó jogeredménye a házasságnak 540
Gyónás a házasságkötés előtt 127
Gyóntatása államjogilag nem kat. gyermekeknek 282[40]
Gyóntató felmentő hatalma 190, 194, 248, utólagos érvényesítésre 590
Gyóntató felmentő leirat végrehajtója 222
Gyökeres orvoslás 261, 595, miben különbözik az egyszerű convalidatiótól, felosztása 597, feltételei 598, ki engedélyezheti 601, kik kérhetik 602, állami jogok 603, anyakönyvezése 529, 602
Gyűlölet (váló ok) 581
Gyűrű-szentelés 520

H

Halál bizonyítása új házasságkötés előtt 311
Halálos veszedelem mibenléte 174, 502
Halálos veszedelemben jegyesvizsgálat 118, hirdetés 142, esketés 501, anyakönyvezése 528, felmentő joga az Ordinariusnak 173, plébánosnak 188, plébános nem létében esketö papnak 190, gyóntatónak 190, vegyes házasság esetén kauciók alól való felmentés nem lehetséges 252
Halotti bizonyítványa az elhalt korábbi házastársnak 124, 311
Hannoveri instructio 248, 255[40]
Határnap az eljegyzésnél 104, házasságkötésnél 467
Hatálya a kihirdetésnek 143
Hágai nemzetközi egyezmény a házasság felbontásáról 586, megkötéséről 89, 145[00]
Házas felszentelése 344, szerzetbe lépése 355

Házasság céljai 34, 43, fajai 91, isteni alapítása 45, javai 43, jogkövetkezményei 537, lényege 38, megengedettsége 44, meghatározása 37, neve 38, süllyedése 46, szent, vallásos jellege 39, 45, szükségessége 44, tulajdonságai 40
Házasság érvénytelenné nyilvánítása 588
— érvénytelenné nyilvánításának anyakönyvi bejegyzése 123[12]
Házasság javainak kizárása 43, 439
— lényeges tulajdonságainak kizárása 439
— mint szerződés 39
— — szentség, l. Szentségi házasság
— — természeti intézmény 1
— oszthatatlansága 39, 153, 332, 511
— polgári következményei felett joghatóság 60
Házassági akadályok, l. Akadályok
— beleegyezés, l. Beleegyezés
— cselekedethez való jog kizárása 439
— ígéret, l. Eljegyzés
— joghatóság 56
— kötelék 537, akadálya 308, eredete 310, megszűnésének bizonyítása 310, állami jogok 316
— kötelezettség, l. Kötelezettség
— szerződés 39
— tartozás, követelésének joga, elvesztése, felfüggesztése, teljesítésének kötelezettsége 537
— tilalom 162
Házasságkötés alakja, l. Alak
— anyakönyvi bejegyzése 123, 526
— bizonyítása 529
— ideje 533
— halálos veszedelemben 528
— helye 534, óceánjáró hajón, csónakon, repülőgépen 535
— kereszteltek anyakönyvébe való bevezetése 527
Házasságkötésnél való közreműködés története 470, ki jogosult közreműködni 478, érvényességének kellékei 484, meghatalmazás 490, megengedettségének feltételei 496, ezek nélkül való közreműködés büntetése 500
Házasságkötéstől való tartózkodás fogadalma 226, 229
Házasságon kívül született gyermek 72, 279, 544, vallása, egyházi anyakönyvezése 280
Házasságtörés, l. Adulterium
Házasságtörésből származó gyermek törvényesítése 209
Házastársak jogai 537
— szétválasztása 551
Házasulandók vizsgálata, l. Jegyesvizsgálat
Helynevek kiírása felmentési kérvényben 109
Hermafrodita 306
Heterizmus 36
Hétköznapokon hirdetés 138
Hipnotizáltak házasságkötése 420
Hirdetés, l. Kihirdetés
Hírnök által való házasságkötés 452
Hitben járatlan jegyesek 127
Hittagadás veszedelme mint a vegyes házasság kára 244
Hittagadók házassága 284
Hitvesgyilkosság 370, 371
Hitvestársak fogadalom-felfüggesztő hatalma 230
Holttányilvánítás 311, módja 312, a magyar jog szerint 319
Holttányilvánítási végzés jegyes vizsgálatnál 124
Holttányilvánítással kapcsolatos bentfoglalt felmentés büntett akadálya alól 205[6], 373
Hűtlen elhagyás 581

I

Ideiglenes akadály 159
— elválás 581
Ignorantia rei matrimonialis 424
Impedimenta, l. Akadályok
Impotentia fogalma 296, felosztása 301, eredete, terjedelme 303,

kétségek felőle 304, perek miatta 306, állami jogok 307
Impuber, l. Serdületlen
Incestuosa copula a felmentés tekintetében 197
Incestuosus 541
Incestus, l. Vérfertőzés
Incompetentia dotis 196
Inconsummált házasság felbontása 309[4], 556, 557, feltételei 558, eljárás 560, bírája 560, bentfoglalt felmentés alóla 205[6], 207, 373
Inconsummatio bizonyítása 560
Indicium-bizonyítás 313[12]
Individuitas contractus 153, 332, 511
Infamia mulieris 197
Infantes és nagyobb rendek 342
Infantes házasságkötése 420, eljegyzése 100
Informatio (verificatio) 219
Insania 421
Interdictum 486
Interpellatio a privilegium Paulinum esetében 566, felmentés alóla 568, általános felmentés 569, külön felmentés 570
Interpretatio, l. Értelmezés
Intervallum lucidum 100, 421
Intézeti lelkész esketési joga 482
Intimatio 220
Intrusus parochus 482
Invalidum matrimonium 91
Investitura 485
Irritatio voti 230
Iskolai beírása polg. házasságból származó gyermekeknek 548[28]
Isteni jog értelmezésére az egyház illetékes 57
Isteni jogi akadályok 153, 164, 165, 168, felmentés alóluk 168, eltörlésük 165
Iz, l. Fok

J

Javadalom birtokbavétele 485
Javai a házasságnak 34, 43
Jegyajándék 106
Jegyesi hűség 110, megszegése 115
Jegyesoktatás 126
Jegyesvizsgálat (általános) 117, módja 118, kiknek kell végezni 118, vegyes házasság esetén 255
Jegyesvizsgálat (különös) 126, vegyes házasság esetén 265
Jegyesvizsgálatnál szükséges okmányok 124
— felmerült akadály gyanúja 125
— felmerült biztos akadály 125
Jegyzálog 105
Jelekkel való házasságkötés 453
Jezsuiták egyszerű fogadalma 227, 352, 354, 556
Jocalia 106
Joghatóság a házasság felett 57, eljegyzés felett 98
Jogkétség 157, 482
Jogszokás, l. Szokás
Jogvélelem a belső akaratnak a beleegyezést jelentő szavakkal való megegyezése mellett 438
Jogvélelem gyermekek törvényessége mellett 543
Jogvélelem házasság bevégzettsége mellett 92
Jogvélelem a házasság érvényessége mellett 55
Jogvélelem a házasság mibenlétének tudása mellett 424
Jogvélelem a keresztség mellett 325
— kétes keresztséggel kötött házasság érvényessége mellett 327
— lehetetlen és erkölcstelen feltétel esetén 460
— az ész használata mellett a 7. életéven túl 100
József-házasság 462
József és Sz. Mária házassága 463
II. József házassági pátense 69, 78
— — türelmi rendelete 271
Juramentum septimae manus 302
Juris pontificii, dioecesani szerzet 231[11]
Jus in corpus, usus iuris 538
— petendi debitum, l. Házassági tartozás
— primae noctis 522

K

Katechizmus akadálya 225, 404
Katolicizmus akadálya 321
Katolikus a házasságkötés szempontjából 509, a vegyes vallás akadálya szempontjából 241
Katolikus állami tisztviselők közreműködése polg. házasságnál 84
Katolikus méltatlannal kötve házasságot, vétkezik-e? 286
Katolikus tanúskodása akatolikusok házasságkötésénél 484[17]
Katonai lelkészség 480
Kauciók 176, 202, 249, 330, története 247, tárgya, formája 249, implicite adva 330
Kauciók halálos veszedelemben adott felmentésnél 176, 252
Kánoni ok a felmentéshez 195
Kánoni számítása a fokoknak 376
Káplán esketési illetékessége 479[4], delegálása 494, 495[18]
Kárhoztatott társaságok 284, tagjával házasságkötés 284
Kártérítés eljegyzés okából 111, ilyen kereset mixti fori 112
Keleti szertartású katolikusok házasságkötési alakja 502, 514, 515
Keleti szertartású katolikusok és a coelibatus 343
Keleti szertartású katolikusok és a vegyes házasság 246
Kereset a házasság megkötésére 111
— kártérítésre eljegyzésből 111
Kereszteletlenek és az egyházjogi akadályok 164
— házassága feletti joghatóság 63
— házasságának felbontása 562
Keresztelt és kereszteletlen házassága feletti joghatóság 62
Keresztelt és kereszteletlen házassága szentség-e? 49
Kereszteltek anyakönyvébe bejegyzések, l. Anyakönyvi bejegyzés
— házassága feletti joghatóság 57
— végrehajtott házassága feltétlenül felbonthatatlan 554
— végre nem hajtott házassága két kivétellel felbonthatatlan 556
Keresztlevél a jegyesvizsgálatnál 122
Keresztség bizonyítása 123
— érvényességének vélelme házasságkötésnél 241, 325
— szertartásainak pótlása nem szül lelki rokonságot 406
— szükségessége házasságkötés előtt 123
Keresztségből eredő lelki rokonság, l. Lelkirokonság
Keresztsége magyarországi baptistáknak, protestánsoknak, szakadároknak, unitáriusoknak 326, 327
Keresztszülőség érvényessége 407, megengedettsége 410
Kettős házasság, l. Bigamia
Kényszer, l. Félelem
Kényszerből felvett nagyobb rend 342
Kérelem bevégzetlen házasság felbontása érdekében 560, holttánnyilvánítás iránt 312
Kérelmezők 199[1], 560
Kérvény (felmentési) tartalma 199, nyelve 203, többszörös rokonság előadása 200, 204, bizonyos esetben az Ordinárius által írandó 202
Kétely akadályról 120, 125, 156, 157
— házasság érvényességéről 315
— impotenciáról 304
— keresztségről 406
Kezdő határidő 104[32]
Kifüggesztéssel való kihirdetés 140
Kihirdetése polgári házasságból származóknak 548[25]
Kihirdetések története 128, kiket kell hirdetni, ki végezze 129, vegyes házasság esetén 129[4], 266 lelkiismereti házasság esetén 129, 531, halálos veszedelem esetén 142, tiltott időben 138,

helye, módja 139, felmentés 141, hatálya 143, ismétlése 144, elmulasztásának büntetése 145, állami törvények 145
Kihirdetésekről bizonyítvány 124
Kiközösített plébános 108[43], 486
Kisdedek, l. infantes
Kisebb fokú akadály 158, felmentés alóluk 207
Kisebb rendűek házassága 335
Kiskorúak eljegyzése 100, házassága 149, állami jogok szerint 150
Kiszolgáltatói a házasság szentségének 52
Kitett gyermek 544
— káplán 479[4]
Kivándorlók (visszavándorlók), szabad állapotának bizonyítása 120, hirdetése 137[37], anyakönyvezése 529[13], esketése 496[40]
Klandesztin házasság 93
Klauzulák, l. Záradék
Kóborlók felosztása 147, plébánosa 135, hirdetése 135, 146, esketéséhez püspöki engedély 146, házasságkötése 496, 498
Kongregáció, l. Congregatio
Konkubinátus, l. Concubinatus
Konvalidáció, l. Copula
Korhiány akadálya 290, terjedelme 292, eredete, elhárítása 293, állami jogok 294
Kölni eset 272
Könnyű félelem 444
Kötbér 106
Köteléki felbontás 552
— per elmebaj címén 422
— — erőszak és félelem címén 448
— — impotentia alapján 306
Kötelékvédő holttányilvánításnál nem szükséges 313
— ordináció vagy kötelezettségeinek érvénytelenítésénél 346
Kötelezettség házasságkötésre 44
— megsértésének szándéka 439
— vállalás kizárása házasságnál 44, 439
Kötelező polgári házasság 76
Közhitelű tanú 483
Közjogi akadályok 159
Köztisztességi akadály meghatározása 397, okai, története, alapja és terjedelme régen 397, ma 399, eredete, megszűnése 401, 402, állami jogok 402
Köztisztességi akadály eljegyzésből nem származik 112, 399, régebben származott 397
Külföldiek házassága 88
Külföldön kötött házassága magyar állampolgárnak 88
Különböző szertartású katolikusok házassága 266, 500, 514
Különböző vallás akadálya, l. Valláskülönbség
Különböző vallású házasulók hirdetése 129
Külső felbonthatatlanság 551
— fórum számára felmentési kérvény 200, leirat 203, végrehajtása 217

L

Laceratio klauzula 213
Lakóhely, l. Domicilium
Lambruschini instructio 272, 474
Largitio sponsalitia 106
Legitimatio, l. Törvényesítés
Legitimatio minus plena, plena, plenissima 547
Legitimum matrimonium 92
Legitimus, illegitimus, l. Törvényes
Legyőzhetetlen ellenszenv 581
Lehetetlen feltétel 105, 459, 460, 466
Leirat alakja, érvénytelenségének okai 204, záradékai 210, díja 214, végrehajtása 217, megsemmisítése 213, hatályának kezdete 218, hitelessége 218, megszűnése 221
Leirat, végrehajtási 217
Lelki atyaság, sógorság, társatyaság, testvériség 404
Lelki fejlettség a házasságkötésnél 293, 424

Lelkiismereti házasság 93, 530, hirdetése 129, kellékei 530, anyakönyvezése, állami jogok 531, 532
Lelki kényszer 443
Lelkipásztori eljárás vegyes házasságokkal szemben 265
— eljárás érvénytelen házasságokkal szemben 587
Lelki rokonság okai, története 403, sokszorozódása a régi jogban 405, utólagosan beálló lelki rokonság 405, feltételes keresztségnél, magán keresztelésnél 406, szertartások pótlásánál 406
Lelki rokonság akadálya, története 403, forrása 405, feltételei 406, eredete, okai, megszűnése, többszöröződése 411
Lényeges alakja az eljegyzésnek 107, házasságnak 477, kivétel alóla halálos veszedelemben 501, plébános hiányában 504
Lényeges klauzulák 210
— tulajdonság kizárása a házasságkötésnél 439
— tulajdonság körüli tévedés 432
Lényegtelen alakja a házasságkötésnek 518
Letartóztatás 360
Levél útján való házasságkötés 453
Leviratus 391[6]
Licentia, l. Engedély
Ligamen, l. Házassági kötelék
Linea aequalis, inaequalis, recta, obliqua, ascendens, descendens 375
Lites super successione bonorum 196
Lucidum intervallum 100[15], 421

M

Magánjogi akadályok 159
Magánkeresztelésből származik lelki rokonság 406
Magánlakásban esketés 535
Magtalanság, l. Sterilitas
Magyar állampolgár külföldön kötött házassága 74, 88, 276[35]
Magyarországon államjogilag nem kat. gyermekek gyóntatása stb. 282[40]
Magyarországon az 1895. okt. 1. után született házasulandók keresztlevele díjtalanul adandó ki 122[10]
— baptisták, protestánsok, unitáriusok keresztsége 327
— bevett felekezetek 275[33]
— birtokba vétele a javadalomnak 485
— büntetése a polg. házasságban élőknek 86
— copulatio 519
— dispenzált vegyes házasság lényegtelen alakja 522
— egyházi házasság halálos veszedelemben polgári házasság nélkül kötve nem büntethető 70, 73, 503
— eljegyzések anyakönyve 124
— felekezetlen szülők gyermekeinek vallása 286
— felekezetlenség 286
— gyermekek vallása 273
— házasságkötés ideje 533
— — lényeges alakja a Ne temere előtt 474, lényegtelen alakja 520
— hirdetések kifüggesztése 140[49]
— jogtörténete a vegyes házasságoknak 68, 269
— kaució-rendszer keletkezése 270
— kétség akatolikusok keresztségéről 326
— kihirdetések eltörölt ünnepeken 138[42]
— klandesztin vegyes házasság érvényessége régebben és ma 513
— különböző egyházmegyéhez tartozó házasulandók melyik Ordin. által mentetnek fel 199[3]
— más rítusú feleség a házasságban milyen rítust követ 266[75]
— orvosi vizsgálat házasságkötés előtt 72, 73, 146

— osztrák Instructio 135[33]
— örökbefogadás szabályai 238
— passzív asszisztencia 272, 524
— plébánosok felmentési joga hirdetések alól 141[51]
— polgári és egyházi házasság sorrendje 70, 73
— polgári házassági törvény 70, 73
— — házasságból származó gyermekek törvényességének bejegyzése 87
— — házasságból származó gyermekek milyen néven hirdetendők és írandók be iskolába 548[28]
— polgári válások statisztikája 80[7]
— protestánsok, unitáriusok, szakadárok keresztsége 326
— reverzális 249[32], 273
— rítus csere 266[75]
— szabad állapot bizonyítása 137
— tábori lelkészség 480
— tiltott időben esketés a kódex előtt és után 533
— története az egyház házassági joghatóságának 68
— törvényes rokonság akadálya tiltó 238
— törvényesen elismert felekezetek 275[34]
— vegyes házasságok jogtört. 68, 269
— — — megkötése 513, 511
— — — statisztikája 244
— — házasságból származó gyermekek kat. neveltetésének biztosítása 249
— — szertartású szülők gyermekei 266
— — szertartásúak házasságkötése 266, 500[52]
— — vallásúak hirdetése 129
— zsidó- nemzsidó közti házasság 72, 334
Maioris gradus akadályok 158, 183, 206
Mandatum speciale a meghatalmazottnak 454
Mária és sz. József házassága 463
Materialiter nyilvános, formaliter titkos akadály 155
Matriarkatus 36
Matrimonium, l. Házasság
Második házasság 605
— — az első hitvestárs halála feletti kétellyel 183
Mediatizált főrangú családok 96[18]
Megegyezés a gyermekek vallására nézve 248, 270
Megengedettsége a házasságnak 44
Megfélemlítés, l. Félelem
Meghagyás (modus) az eljegyzésnél 104
— — házasságkötésnél 467
Meghatalmazás, l. Delegatio
— házasságkötésre 490
— megszűnése 496
Meghatalmazott által való eljegyzés 103
Meghatalmazott által való házasságkötés 454, állami jogok 456
Megkereszteltek, l. Kereszteltek
Megkísérelt házasság 93
Megtévesztés házasságkötésnél 426, 437
Megtévesztés fertőző gümőkór és nemibaj körül Magyarországon 437
Menstrua commoratio l. Egy havi tartózkodási hely
Mennyegzői pompa 533
Meritorum excellentia 198
Méltatlanok házassága 283
Metus l. Erőszak, Félelem
Metus reverentialis 444
Minoris gradus akadály 158, 183, felmentés alóluk 206
Missa pro sponso et sponsa 521
Missziós plébános 478
— területeken a valláskülönbség akadálya 330
Mixta religio l. Vegyes vallás
Modus l. Meghagyás
Monogamia 36, 40, 422
Morganaticum matrim 95.
Morgengabe 95

Motu proprio adott felmentés 207
Műtét a copula lehetősége végett 301[16]

N

Nagybőjtben szabad hirdetni 138
Nagyobb akadályok 158, 183, 206
— rendek akadálya l. Egyházi rend
— — felvételének fogadalma 226, 229
— rendű klerikusok 335, házasságuk büntetése 348, keresztszülők lehetnek-e 411
— rendűek özvegye 344
Napoleon házassága 309[3] 455[20]
Naturales filii 541
Nászáldás 520, tiltott időben 533
Nászmise, mikor kell megtagadni 520, 521, 606
Ne temere 109[50] 246[22], 289, 486[22], 476, 491[30], 497[42], 498, 500, 504, 506, 509, 510[78], 512, 513, 520[8]
Nefarius 541
Negotium claudicans 154[8]
Nem diszpenzált vegyes házasság megkötése 523
Nemzetközi házasságfelbontási jog 516
— polgári házasságjog 88
Némák házassági beleegyezés-kijelentése 453
Név felmentési kérvényben 200, tévedés benne 205
Nimia, suspecta periculosa familiaritas 197
Noctes Tobiae 522
Notorium 400
Nőrablás 357, büntetései 364
Nőrablás akadálya, története 357, eredete 359, feltételei 360, megszűnése 363, büntetése 364, állami jogok 365
Nős férfiak felszentelése 144
Nőszthetetlenség l. Impotentia
Nőtartás 539, 548[26]
Nuncius felmentő hatalma 192
Nuptiae 38
— secundae 605

Ny

Nyilvános akadály 154, felmentés alóla 170, 174, 187, 188
— bűnössel házasságkötés 286
— házasság 93
— konkubinátus 400
— vezeklés akadálya 225

O

Obreptio 204
Occultum impedimentum 154
— matrimonium 93
Odium implacabile 581
Ok ágytól és asztaltól való elválasztásra 577, 580
— bevégzetlen házasság felbontására 558
— eljegyzés felbontásához 114
— gyökeres orvoslásra 601
— házassági akadályok alól való felmentéshez 194
— házasságkötésnél 467
— hirdetések alól való felmentéshez 142
— lelkiismereti házassághoz 530
— ünnepélyes fogadalom házasságbontó erejéhez 556[75]
— vegyes vallás akadálya alól való felmentéshez 253
— vegyes házasságok kötésénél a szertartások megengedéséhez 523[5]
Okiratok jegyesvizsgálatnál 124
Ordinarius fogalma 483, az eljegyzésnél 107, hirdetések alól való felmentésnél 141, akadályt nem állíthat fel 162, tiltó parancsot adhat 162, felmentési joga házassági akadályok alól 173, halálos veszedelemben 173, sürgős esetben 177, utólagos érvényesítésnél 590, delegált felmentő hatalma 184, felmentésnek díja 216, felmentési joga fogadalom alól 230, engedélye kóborlók esketéséhez 146, közreműködése házasságkötésnél 483, jogai ágytól és asztaltól

való elválasztásnál 581, 583, vegyes vallás akadálya alól való felmentő hatalma 248
Ordo sacer l. Egyházi rend
Ordo (ünnepélyes fogadalmas szerzet 227[2]
Orientalis katolikusok l. Keleti szertartású katolikusok
Orvosi vizsgálat l. Szakértők vizsgálata
Orvosi vizsgálat házasságkötés előtt 72, 73, 146
Oszthatatlansága a házasságnak 153, 332, 511
Osztrák instructio l. Instructio Austriaca
Osztrák konkordátum 78
Ovaria, ovariorum exstirpatio 299

Ö

Önkéntes lakóhely l. Domicilium
Örökbefogadás, felosztása 233, nem ok a vallásváltoztatásra 238[21]
— akadálya l. Törvényes rokonság
Örökös 233[3]
— akadály 159
— elválás, milyen okból lehetséges 577, mikor nem jogosult rá az ártatlan fél 578
Összeadás (copulatio) 519
Özvegy számára felmentési ok 196
Özvegye a nagyobb rendűnek 344
— szerzetesnek 355

Ő

Őrültek eljegyzése 100
— házasságkötése 421
— vizsgálata 422
Ősök 375

P

Pap áldása nem házasságot létrehozó cselekmény 52, 417[11]
Pap nélkül való egybekelés halálos veszedelemben 501, más esetben 504
Papgyilkosság 225
Papi nőtlenség l. Coelibatus
Papi rend l. Egyházi rend, Nagyobb rend, Kisebb rend
Parochus l. Plébános
— putativus, intrusus 482
Passzív asszisztencia 247, 272, 490, 524
Paternitas legalis 235, spiritualis 404
Paulinum privilegium l. Priv. Paul
Pauperes, fere pauperes 215
Paupertas viduae 196
Pápa akadályt állíthat 162, érvénytelenítő házassági tilalmat adhat 162, régi akadályt eltörölhet 165, felmenthet akadályok alól 169, 580, 601, fogadalom alól 230, bevégzetlen házasság alól 309[1], 555, 557, interpellátiók alól 568, érvénytelen házasságot utólag érvényesíthet 590, 601
Pápai felmentés bevégzetlen házasság köteléke alól 309[1], 340, 555, 557, hogyan értendő e „felmentés", mik kellenek hozzá 557
Pápai leirattal törvényesítés 547
— széküresedés alatt felmentések 171
Pápának fenntartott egyszerű fogadalmak 230
Peres eljárás ágytól és asztaltól való elválasztásnál 582
— — bevégzetlen házasság felbontásánál 560
— — elmebaj címén indított kötelékí pernél 422
— — holttányilvánításnál 312
— — impotentia esetén 306
Periculum incestuosi concubinatus 197
— matrimonii civilis 198
— matrimonii mixti vel coram ministro acatholico celebr. 197
— mortis 174, 502

Perinde valere 205[6]
Petitio l. Kérvény
Pécs-egyházmegyében amerikai anyakönyvi adatoknak itthoni anyakönyvekbe való bevezetése 529[16]
Pécs eljegyzések anyakönyve 125[15]
— esketés az utolsó hirdetés napján ne legyen 143[58]
— hirdetés hatálya 6 hónapig tart 144[60]
— hirdetés tiltott időben 534[8]
— tiltott időben esketés a kódex előtt 533[5]
— utóházasság által történt törvényesítés bejegyzése 546
Pillanatnyilag lakóhely nélküliek 147
Plébániatemplomban kell hirdetni 139
Plébániajavadalom birtokba vétele 485
Plébánia lakóhely 130
Plébános akadályok alól felmenthet 188, 222, 231
— anyakönyvezésnél 527, 543[17]
— cenzúrázott 107, 486
— delegációt adhat esketésnél 491, eljegyzésnél nem 108
— eljegyzésnél 107
— eskethet érvényesen 478, 484, megengedett módon 496, elsősorban a menyasszony plébánosa 499
— felmentési kérvény szerkesztésénél 202
— felmentő hatalma akadály alól 188, 231, 248, hirdetések alól 141, utólagos érvényesítésnél 590
— feltételes házasságkötésnél 457
— fogalma 478, 484
— gyermekek törvényesítésénél 546, törvényességének bejegyzésénél 543[17]
— helyettesek 478
— hivatalának kezdete 484, vége 486
— jegyesoktatásnál 126
— jegyesvizsgálatnál 118
— kihirdetéseknél 129
— kihirdetések alól felmenthet 141
— kiközösített 486
— kiskorúak házasságánál 149
— meghatalmazott által való házasságkötésnél 454
— méltatlanok házasságkötésénél 285
— polgárilag egybekeltekkel hogyan bánjon 87
— rescriptum végrehajtásánál 220[12]
— szabad állapot bizonyításánál 119, 141[51]
— tolmács által való házasságkötésnél 453
— vegyes házasságoknál 248
— vélt 482
— hiányában házasságkötés 501, 504
— helyettesek a házasságkötésnél 478
— nem létében esketó pap felmentő hatalma 191, közreműködése 501, 508
— nélkül esketés 501, 504
Poena conventionalis 106
Poenitentia felmentéseknél 211[17], 213
— publica akadálya 225
Poenitentiatartás szentségéből származó lelki rokonság 404
Poenitentiaria S. 170, 171 , 181, 202[12], 212, 601
Polgári felbontást kérni, kimondani, elősegíteni szabad-e? 84
Polgári házasság 75, felosztása, története 76, egyházjogi méltatása 78, következményei, gyakorlati eljárás 86
— — bűntett akadályánál 370,
— — és egyházi házasság sorrendje 80, 503
— — kötésénél, felbontásánál kat. tisztviselő 84
— — köztisztességi akadálynál 399
— — lehet-e putatív házasság 92

— — nélkül egyházi esketés 503, 506
— — szanálása 600
— — veszedelme mint felmentési ok 198
Polgári házasságból származó gyermekek beiskolázása és hirdetése 548[28]
Polgári házasságból származó gyermekek törvényességének bejegyzése 87
Polgári rokonság 233
— válások statisztikája Magyarországon 80[7]
Politikai akadályok 62
Polyandria 40, 308
Polygamia 40
Polygynia 40, 308
Pompa (menyegzői) 533
Potestas maritalis 539
— patria 74, 540
Pótlakóhely l. Quasidomicilium
Praefectus Apostolicus 483
Praelatus nullius l. Apát
Praesumptio l. Jogvélelem
Presumptum matrimonium 94
Presbyteratus alól nincs felmentés 174, 175.
Privilegium Paulinum 50, 169, 562, eredete, feltételei 563, mikor bomlik fel a hitetlenségben kötött házasság 573, kétes esetekben 575
Processus informativus felmentő leirat végrehajtásánál 220, nagyobb rendek kötelezettségeinek érvénytelenítésénél 347
Procuratio abortus 539
Professio sollemnis akadálya l. Ünnepélyes fogadalom
Promiscuitas 36
Protestánsok s a vegyes házasság 267
— keresztsége Magyarországon 326
Provida 474, 512
Pubertas l. Serdültség
Publica honestas l. Köztisztesség
Publicatio matrimonii l. Kihirdetés
Publicum 286[9], 400
Publicum matrimonium 93
Punalua házasság 36
Putatív házasság 92
— házasságból született gyermekek törvényessége 93, 542
— plébános 482
Püspöki felmentések díja 216
— javadalom birtokbavétele 485
— rend milyen akadály 168[10]
— titkos levéltár 171, 179

Q

Quas vestro 272
Quasi-affinitas 397
Quasi-domicilium 132, 134, felosztása, megszerzése 132, bizonyítása, megszűnése 132, 133, házasságkötésnél 496
Quasi-parochusok 478
Quinquennalis facultások 181, 262

R

Rabszolgák házasságkötése 431
Radix matrimonii 600
Raptus l. Nőrablás
— in parentes 362
— seductionis 362
Ratum matrimonium 91
— et consummatum 91
— non consummatum házasság felbontása ünnepélyes fogadalom által 555, pápai felmentés által 557
Rámutatás 467
Rector seminarii nem eskethet 482
Recursus l. Kérvény
Religio iuris pontificii, iuris dioecesani 231[11]
Remotio gravium scandalorum 198
Rendes hatalom felmentése 180, 190, 191
Rendes lakóhely l. Domicilium
Repülőgépen esketés 535
Rescriptum l. Leirat
— fulminationis 220

Resolutio Carolina 270
Respectus parentelae 378
Retentio violenta 361
Reverzális 249, Magyarországon 249[32], 270
Részegek eljegyzése 100
— házasságkötése 420
Rituale áldása 519
Ritus házasságkötésnél 519
Rixae 581
Rokonok 377
Rokonság, lelki 403, polgári 233, 412, vérszerinti 375
Római számítása a vérrokonságnak 376
Rögeszme 421

S

Sacrilegus 541, törvényesítése 175, 209, 548
Saecularisatio 231, 354
Saevitia, váló ok 581
„Sapienti consilio" 172
Sanatio in radice l. Gyökeres orvoslás
Scandalum l. Botrány
Secundae nuptiae 605
Sede vacante felmentés 171
Segédlelkész közreműködése házasságkötésnél 479[1], 494, 495[38]
Semmisítő akadály 160. l. Bontó akadály
Separatio a thoro et mensa. l. Ágytól és asztaltól való elválasztás
Separatio perpetua 577,
— temporaria 580
Septima manus 302, 561
Sequestratio 360
Serdületlenek elrablása 362, felszentelése 342, házassága 167
Serdültség 168
Servitus 430
Simulatio eljegyzésnél 102, házasságkötésnél 437
Sodomia 368, 578
Sógorság meghatározása, alapja ma 388, a régi jogban 389, felosztása a régi jogban 389, számítása, nevek 390, polgári házasságból nem származik 86[24]
Sógorság akadálya 388, története 390, terjedelme a régi jogban 391, ma 394, eredete, okai 394, többszöröződése, megszűnése, bizonyítása, állami jogok 394
Sógorság kimutatása felmentési kérvényben 200, leiratban 205
Spadones 298
Sponsalia l. Eljegyzés
Spurius 541, utóházasság által való törvényesítés 545
Statisztikája a vegyes házasságoknak 244
— az elválásoknak 80[7]
Status liber l. Szabad állapot
Sterilitas 300, 305
Sterilizatio 298
Stipes 375
Stóla-illeték 500
Stóla színe esketésnél 519
Subdelegatio 188, 495
Subreptio 204
Suspendált plébános eljegyzésnél 107, esketésnél 486
Suspensio voti 230
— ab officio 487
Süket-néma-vakok eljegyzése 100, házassága 420
Sürgős esetben (casus perplexus) felmentés házassági akadály alól az Ordinárius által 177, plébános által 189, plébános nem létében esketö pap által 190, gyóntató által 190
Sürgős esetekben feloldozás cenzúra alól 263
Szabad akarat eljegyzésnél 102, házasságkötésnél 441
Szabad állapot 117, 119, 137, 496, bizonyítása 310
Szabad házassága rabszolgával 430
Szakadárok keresztsége Magyarországon 326
Szakértők őrültség esetén 422
Száli törvények szerint való házasság 95
Szándék házasságkötésnél 53

— keresztszülőséghez 407
Szegények, majdnem szegények 215
Személyi plébánosok 480
— tévedés 426
Szemináriumi rektornak házassági ügyekben nincs joghatósága 482
Szemináriumi templomban eskétés 534
Szentség és szerződés szétválasztása 51, 53
Szentségek kongregációja l. Congr. Sacram
Szentségi házasság, alapítása 45, kikre nézve az 49, hogyan szentség a kereszteltekre nézve 51, meghatározása 52, kiszolgáltatója, anyaga és alakja 52, felvételénél és kiszolgáltatásánál szándék 53
Szentségi jelleg hatásai 54
— — kizárása házasságkötésnél 441
Szertartás házasságkötésnél 519, vegyes házasságnál 522
Szertartások pótlásánál alkalmazott nem lesz keresztszülővé 406
Szerzet, iuris pontificii, dioecesani 231[11]
— ordo, congregatio 227[2]
Szerzetbe lépés fogadalma 227, 230
Szerzetes elöljáró fogadalom érvénytelenítő hatalma 230, felmentő hatalma 231
Szerzetesek kongregációja 170
— özvegye 355
— számára ki ad felmentést akadályok alól 170
— keresztszülősége 410
Szerzetesnők templomában eskétés 534
Szerződés 39, 51
— oszthatatlansága 153, 332, 511
Színlelés l. Simulatio
Színlelt beleegyezés 437
Szociáldemokraták keresztsége 326
Szociáldemokratákkal való házasság 284
Szokás akadályt nem vezethet be 163, nem ronthat 165
Szolgai állapotban való tévedés 428
Szolgaság 430
Szöktetés 362,
Szubdiakonátus anyakönyvi bejegyzése 123
Szükségbeli örökös 233[3]
— polgári házasság 75
Szükségessége a házasságnak 44
Szükségszerű lakóhely 133
Szülői hatalom 148, 540
Szülők jogai s kötelességei gyermekeiket illetőleg 539
Szülők nem köthetnek eljegyzést gyermekeik helyett 102, beleegyezése az eljegyzésnél 104, kiskorúak házasságánál 148
Szüzességi fogadalom 226, 228

T

Talált gyermek törvényessége 544
Talleyrand 345[51]
„Tametsi" 472
Tanúsítvány polgári kötésről 71, 522
Tanúk eljegyzésnél 107
— házasságkötésnél 483, 501, 504
— holttányilvánításnál 312
— méltatlanok házasságkötésénél nem vétkeznek-e 286
reverzálisnál 250, 251
Taxa 214
Tábori lelkészek 480
Távbeszélő, távíró használata felmentés kérésénél 178, 189, 491, 502
Teljes bizonyítás 386
— bizonyítása a házasságkötésnek 529
Tempus luctus 321, 607
— vetitum 164, 533
Terméketlenség 300, 305
Természet-törvény kifejtésére és

értelmezésére az egyház illetékes 56
Természetjogi akadályok 153, 164
Természetes gyermekek törvényesítése utóházasság által 208, 545
— származás 541
Természetüknél fogva nyilvános akadályok 155
Terület az eljegyzésnél való közreműködés jogosultságához 107
Terület az esketésnél való közreműködés jogosultságához 487
Testi kényszer 443
Testi vizsgálat 307, 560
Testimonium septimae manus 302
Testis qualificatus 107, 483
Testvérként együttélés 307, 587
Tetszés szerinti polgári házasság 76
Ténykétség 157[12]
— esetén felmentés 173
Térítvény l. Reverzális
Tévedés fogalma, felosztása 425, története 426, állami jogok 435,
— személyben 426
— tulajdonságban 427
— személyre ható tulajdonságban 428
— szolgaállapotban 429
Tévedés a házasság természete, lényeges tulajdonságai körül 432
— a házasság érvényessége körül 434
— az eljegyzésnél 104
— felmentési kérvényben, illetve leiratban a nevek s az akadályok száma, foka körül 205
Tilalom (házassági) 164
Tiltó akadályok 153, 225
— — és az állam 61
Tiltott idő 164, 533
— időben szabad hirdetni 138, 534
— társaságok 284
— társaságok tagjainak házassága 284
Titkos akadály 154, 188, felmentés alóluk 170, 174, 188
— házasság 93
— püspöki levéltár 171, 179
Tisztasági fogadalom 226, 228
— — a jezsuitáknál l. Jezsuiták
Titulus coloratus 482
Tolmács útján való házasságkötés 453
Tóbiás-éjek 522
Többférjűség—nejűség 40
Többszörös akadály alól felmentés 186
Törvénycikkek (államiak) házassági ügyekben:
1790—1:XXVI. t. c. 69, 271
1844:III. 273
1848:XX. 273
1868:XLVIII. 273
1868:LIII. 70, 273, 274
1868:LIV. 69.
1879:XL. 274
1894:XXXI. 70, 275
1894:XXXIII. 275
1895:XLIII. 275
1952:IV. tv. 73, 90, 161, 223, 281
1952:III. tv. 75
Törvényes, törvénytelen 541
— — vérrokonság 375
Törvényes atyaság, sógorság, testvériség 235
— lakóhely 133
— örökös 233[3]
— rokonság bontó akadálya 412
— rokonság tiltó akadálya 232, terjedelme 236, eredete, megszűnése, állami jogok 237
Törvényesítés 545
— akadály alól való felmentés által 208, 548
— gyökeres orvoslás által 547, 596
— pápai leirattal 547
— utóházasság által 208, 545
— ünnepélyes fogadalom által 548
Törvényesség szabályai 541
Törvényhozás (házassági) 57
Törzs 375

Traditio-elmélet 417[11]
— sponsae 533
Tréfából kötött eljegyzés 102, házasság 438
Tridentin területek 473
Triennale experimentum 302
Triennalis facultás 181
Trienti forma 472, alóla való mentesség 474, közlése a másik féllel 474
Tulajdonságai a házasságnak 40, 54
Tulajdonságban való tévedés 427, 428
Tüdővész 437
Türelmi rendelet 271

U

Unitáriusok házassága katolikussal 327
— keresztsége Magyarországon 327
— vallásfelekezete bevett vallás 275[33]
— újrakeresztelése 325[12], 327
Utódok 377
Usus (római házasságkötési mód) 470
Utóházasság által való törvényesítés 208, 545, bejegyzése 546
Utólagos akadályok 159
Utólagos érvényesítéshez felmentés 175, 179, 189, 190, 192, 590

Ü

Ügyvéd (kat.) polgári felbontásnál 84
Ünnepeken házassági hirdetés 138
Ünnepélyes áldás házasságkötésnél 519
Ünnepélyes fogadalmas szerzetes házasságának büntetése 209
Ünnepélyes fogadalom akadálya 350, feltételei 352, eredete, megszűnése 353, büntetések 356
Ünnepélyes fogadalom anyakönyvi bejegyzése 123
— fogadalom érvényességének kellékei 353
— fogadalom házasságbontó ereje 340, honnan származik 341, mely okokból ruházta fel az egyház ily erővel 341[25]
— nászáldás 519, 521, 533[5], 606

V

Vaginismus 297,
Vagus l. Kóborló
Validum matrimonium 91
Vakok házasságkötése 420, mint esketési tanúk 484
Valláskülönbség akadálya 241[3], 321, eredete 322, mai terjedelme 323, kétséges keresztség esetében 324, megszűnése 329, felmentés alóla 329, bűncselekmények 332, halálos ágyon 176, a benne foglalt felmentés más akadályok alól eltöröltetett 333, állami jogok 334
Valláskülönbség esetén hirdetés 129[8]
Vallásváltoztatás az örökbefogadásnál nem lehetséges 238[21]
Vasectomia 298[7]
Válókereset 583
Várakozási idő 321, 607
Vegyes házasság akat. lelkész előtt nem köthető 254
— — büntetései 255
— — és az államjogok 268
— — jogtörténete Magyarországon 269
— — hirdetése 129[8]
— — lényeges alakja 511
— — lényegtelen alakja 522
— — megkötése 265
— — mint felmentési ok 197
— — passzív asszisztenciával 247, 272, 490, 524, rendezése 261
— — statisztikája Magyarországon 244[17]
Vegyes házasság veszedelmei 242, ezekről felvilágosító iratok 244[12]

Vegyes házasságból származó gyermekek vallása 1868:LIII. tc. szerint 273, 1894:XXXII. tc. szerint 275
— szertartású katolikusok házassága 266, 500, 514
Vegyes vallás akadálya 240, felmentés alóla halálos ágyon 248[28], mily feltételek mellett áll fenn 135, eredete 244, története 245, megszűnése 248, felmentés alóla 248, ki adhatja meg 248, milyen feltételek alatt 176, 248, megkötésénél előfordulható bűncselekmények 256, büntetések 255, szabadulás alóluk 263
Vegyes vallású házasulók oktatása 265, hirdetése 129[3]
Verificatio 219
Veszedelme a vegyes házasságnak 242
— — — mint felmentési ok 197
Vetitum 164
Véghatáridő 104[32]
Végrehajtatlan házasság l. Inconsummatio
Végrehajtása a felmentésnek 217, ki illetékes rá 217, módja 218 szubdelegálás 218[8]
Végrehajtásban tévedés 219
Végrehajtási irat 220
Végrehajtott, végrehajtatlan házasság 91
Végrehajtója a felmentésnek 217
Vélelem l. Jogvélelem
Vélelmek holttányilvánításnál 312
Vélelmezett házasság 94
Vélt házasság 92
— plébános 482
Vérfertőzés 201[9], 125, 230
Vérrokonság 374, számítása 375, római, kánoni számításmód 376, nevei 377, bizonyítása 386
Vérrokonság akadálya 374, története 378, eredete 380, okai, terjedelme, többszöröződése 381—383, megszűnése 385, büntetések 386, állami jogok 387
Vérrokonság akadályának kimutatása felmentési kérvényben 200, leiratban 205
Vicarius actualis esketési illetékessége 478
— adjutor esketési illetékessége 479, 490[28]
— cooperator esketési illetékessége 479[1], 494, 495[38]
Vicarius oeconomus esketési illetékessége 479, 490[28]
— substitutus esketési illetékessége 478, 490[28]
— Apostolicus 483
— generalis 208, 483, 486, 530
Vidua, viduus felmentése 197
Viduae paupertas 197
Világháború során eltűnt állami holttányilvánítása 319
Világos időköz 100,[15] 421
Vinculi dissolutio 552
Vinculum coniugale 537
Violenta abductio, detentio 360
Virgines canonicae, velatae 350
Vis l. Erőszak
Viszonylagos akadály 153
Viszonylagosan erős félelem 443
Visszalépés az eljegyzéstől 115
— a feltételtől 465
Visszavándorlók l. Kivándorlók
Visszavonása a leiratnak 221
Vizsgálat felmentő leirat végrehajtásánál 218
Vota reservata 231
Votum l. Egyszerű, Ünnepélyes fogadalom
Votum privatum, publicum 227[3]

Z

Záradék (clausula) 210
— (érvénytelenítő a vetitumnál) 162
Zárt idő l. Tiltott idő
Zsidó és nemzsidó közti házasság Magyarországon 72, 334
Zsidó vallásfelekezet bevett vallása 275[33]
Zsinat akadályt állíthat fel 162

84,— Ft